'Hukukı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye, KAMUSU

ÖMER NASUHİ BİLMEN

ÖMER NASUHİ BİLMEN

"Hukukı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye" KAMUSU

Beşinci Cilt

P. K. 30 Fatih - İstanbul

1980

بسم الله الرحمن الرحيم

ÖNSÖZ

«Hukukı İslamiyye ve İstilâhatı Fıkhıyye» nin işbu beşinci cildi, İslâm hukukunun müteşekkil olduğu kitaplardan = mebhas-i fıkhiyeden üç kitabdan müteşekkildir.

Bu cildi teşkil eden kitaplar ikinci kitabın 3, 4, 5 inci bölümleri ile onüçüncü ve ondördüncüden ibarettir.

Bu kitaplar arasında mündericat itibarile büyük bir münasebet vardır. Çünkü bunlar, teberrüat mânasını muhtevîdir. Bunlarda meccanen devr, temlik ve temellük gibi ictimâî hayâtın levazımından olan hükümler mündemicdir.

Binaenaleyh aynı gayeleri müteveccih meseleleri, hükümleri ihtiva eden, bu cihetle aralarında büyük bir münasebet bulunan mezkûr bu üç kitap eserimizin işbu beşinci cildini teşkil etmekte bulunmuştur.

Tevfik, Allah Tealâ Hazretlerindendir.

(Ü Ç Ü N C Ü   B Ö L Ü M)

MEVKUF ARAZİ, AKARAT VE NÜKUD HAKKINDA UMUMÎ MALÂMATI HAVİDİR.

İÇİNDEKİLER : Mevkuf arazinin aksamı. Mevkuf akaratın aksamı. Müessesatı hayriyeden mescidler. Müessesatı hayriyyeden zaviyeler, kârvansaraylar, çeşmeler. Müessesatı hayriyeden mahbereler. İcarei vahideli vakıflar. Mukataalı vakıflar. İcareteynli vakıflar. Vakıf yerlerin kiraya verilmesi. İcareteynli vakıf akarların ferağ' ve tefvizi. Marizlerin ve kasırların ferağları. Vefaen istiğlâl tarikiyle ferağ. Ferağ ve teferruga vekâlet. Ferağlarda i'tiyaz ve hıyarı ayb ile hıyarı rüyet. Vakıfların taksimi ve mühayee ile ifrazı. Vakıfların gasb edilmesi. Nükudı mevkufenin tenmiyesi.

MEVKUF ARAZİNİN AKSAMI :

396 — : Vakıf arazi iki kısımdır. Bir kısmı, evkafı sahihadan olan arazii vakfiyedir ki, arazii memlûkeden iken şer'i şerife tevfikan bir cihete vakf edilmiş olan arazidir. Bu arazinin rakabesi ve bütün hukukı tasarrufiyesi vakıf canibine aiddir. Bunlar da vâkıflarının şeraiti vechile amel olunur.

İkinci kısmı da evkafı gayri sahihadan olan arazii vakfiyedir ki, bunlara tahsisat, irsadat da denir. Bunlar, esasen arazii emîriyeden, başka bir tabir ile arazii milliyeden, arazii memleketten iken bilâhare ifraz edilerek veliyyül'emr tarafından veya anın izniyle başkaları tarafından birer cihete vakıf ve tahsis edilmiş olan araziden ibaretdir.

(Birinci cild Düsturda münderic olan 7 Şaban 1274 tarihli Arazi Kanununa müracaat!)

397 — : Bir veliyyül'emr, beytülmale aid araziden bir parçayı kimseye temlik etmeksizin âmme mesalihi için, meselâ bir medresenin levazımı için vakıf etse tahsisat kabilinden olarak caiz olur.

Kezalik : ahaliden bir zat, araziyi milliyeden bir çiftliği temellük etmeden veliyyül'emrin izniyle beytülmalin masarifinden bir ciheti hayriyyeye, meselâ bir mescidi şerifin mesalihine vakf etse tahsisat kabilinden olarak caiz olur.

Bir çok salâtîn ve ümeranın vakıfları bu kabildendir.

[illegible] Vakfı Hakkında Bir Vakfı
[illegible] için [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] Sultan Ahmet Camisine Bakınız

398 — : Tahsisat kabilinden olan vakıflar da meşrutün lehleri bakımından iki kısımdır. Birinci kısım, sahih tahsislerdir ki, beytülmâle aid bir kısım varidatı, meselâ bir araziyi milliyenin rüsumunu, mahlûlâtın bedellerini beytülmalin masarifinden olan bir cihete, meselâ âmmeye aid bir hastahanenin levazımına veliyyül'emrin tahsis etmesi gibi.

Bir yerdeki çeki ve kantar rüsumunun böyle bir cihete vakfı da bu kabildendir. İstanbulda bunun emsali vardır. Üçüncü Sultan Ahmedin Bebekteki camii şerifinin böyle bir vakfı vardır.

Bu varidat, muhassasün lehası olan cihete sarf olunur. Bu, bir sahih ve lâzım vakıf hükmündendir. Bunu nakz ve ibtal, caiz olmaz.

İkinci kısım gayri sahih tahsislerdir ki bunlar da beytül'mâle aid bir takım vâridatı, beytülmâlin masarifinden olmayan bir cihete vakf ve tayinden ibaretdir. Bu kısım vakıflar, veliyyül'emrin reyile nakz ve ibtal edilebilir. Bunların şeraitine riayet lâzım gelmez. Tenkihi Hâmidî, İbni Nüceym risaleti, Ali Efendi fetvası.

Beytülmalin masarifi için vergiler bahsine müracaat!.

399 — : Araziyi milliyeden iken tahsisat kabilinden olarak bir cihete vakıf ve tayin edilmiş olan yerler üç nevidir.

Birinci nevi; gerek rekabesi ve gerek hukukı tasarrufiyesi beytülmâle aid olub yalnız âşar ve rüsumu veliyyülemr canibinden bir cihete vakf edilmiş olan arazidir. Bu nev'in yalnız âşarı ve ferağ, intikal ve mahlûlât bedelleri vakıfları canibine aid olur. Bunlar yine sırf arazi gibi beytülmal tarafından tapu ile ekincilere tefviz olunur. Bunlarda Arazi kanunnamesi hükümleri cereyan eder. Türkiyedeki arazii mevkufenin ekserisi bu kabildendir.

İkinci nevi; rakabesi ve âşariyle rüsumu beytülmâle aid olub yalnız hukuku tasarrufiyesi veliyyül'emr tarafından bir cihete vakıf ve tahsis edilmiş arazidir. Bunun âşar ve rüsumu beytülmâle verilir.

Üçüncü nevi; rakabesi beytülmâle aid olmakla beraber hem hukuku tasarrufiyesi, hem de âşar ve rüsumu veliyyül'emr tarafından bir cihete tahsis edilmiş bulunan arazidir. Bunun âşar ve rüsumu vakfı canibine aiddir.

Bu son iki nevi, ya bizzat vakıfları namına ziraat edilir veya başkasına icareye verilir. Varidatı meşrutün lehlerine sarf olunur. Bunlarda Arazi Kanunu hükümleri cereyan etmez. Binaenaleyh bunlarda ferağ ve intikal misillû kanunî hükümler carî değildir. Arazi Kanunnamesine müracaat!..

400 — : Bir mahalde vakfı sahih ile tahsisat kabilinden olan vakıf, ictima edebilir.

Meselâ : bir kimse mâlik olduğu araziyi öşriye veya haraciyeyi veya sureti meşruada temellük etmiş olduğu arazii milliyeden bir parçayı bir cihete vakf etdiği gibi bu arazinin beytülmâle aid olan öşür veya haracı da

veliyyülemr tarafından diğer bir cihete vakıf ve tahsis edilse bunda bu iki kısım vakıf toplanmış olur.

Bir arazinin böyle vakıf edilmiş olmasiyle öşrü veya haracı sâkıt olmuş olmaz. Çünkü öşür ile haraç için şer'i şerif, bir vecih tayin etmiştir. Vakıf edilmekle bu tegayyür etmez. Binaenaleyh bu öşür ve harac da başka bir cihete tahsis edilebilir. Fetavayı Hayriyye.

401 — : Araziyi öşriyye ve haraciyyeden bir yerin mâliki tarafından meşru suretde vuku bulan vakfı, evkafı sahihadandır.

Kezalik araziyi mevattan bir mahallin veliyyül'emrin izniyle mülkiyet üzere ihya edilerek bir cihete vakf edilmesi de evkafı sahihadandır. İs'af, İbni Nüceymin Mısır arazisi hakkındaki altıncı risaleti.

402 — : Araziyi öşriyye veya haraciyyeden olan bir memlekette kadimdenberi vakf edilmiş bir çiftlik hakkında : «İhtimal ki bu, mâliki vâris bırakmaksızın vefat etmekle beytülmâle aid olarak araziyi memleket hükmüne girmiştir de ondan sonra temellük edilmeksizin vakf edilmişdir» diye onun evkafı gayri sahihadan olduğuna hükm edilemez. Çünkü tevehhüme itibar yokdur. Kadim kıdemi üzere bırakılır ve müslümanların haklarındaki galebei zanna mebnî bunun vechi şer'î üzere yapılmış olduğuna kail olmak lâzımdır. Haniyye, Fetavayi Hayriye.

403 — : Arazii milliyyeden ifraz edilerek bir zata sahih suretde temlik edilen çiftliklerin ve sair arazi parçalarının o zat tarafından bir ciheti hayra yapılan vakfı, evkafı sahihadandır. Şeraitine riayet lâzım gelir. O zat, veliyül'emr olabileceği gibi ümeradan biri veya başkası da olabilir. Risalei İbni Nüceym, Neticetül'fetâva.

404 — : Arazii milliyyeden bir mahallin eşhasa temlik edilmesinin sıhhati, beytülmalden satın alınmasına mütevakkıfdır. Şöyle ki : beytülmâlde müzayaka bulunduğu bir zamanda arazii miliyeden bir paranın semen-i mislîle satın alınması sahihdir. Fakat semen-i mislinden noksan fâhiş ile satın alınması temlikin sıhhatine manidir. Velev ki tagyir bulunmasın.

Beytülmâlde müzayaka bulunmadığı takdirde ise böyle bir parçanın beytülmâlden ancak iki kat kıymetiyle satın alınması sahihdir. Bu takdirde iki kat kıymetinden noksanı fâhiş ile satın alınsa sahih bir temlik hâsıl olmuş olmaz. Nitekim yetimlerin malları hakkında da müteahhirîni fukahanın kavlleri böyledir. Müfta bih olan da budur. Veliyyül'emr, müslümanların mesalihinin nazırı olduğundan yetimlerin vasisî gibidir. Beytülmâl de mali yetim hükmündedir. Aliyyi Maksidînin Eşbah haşiyesi.

405 — : Kadimdenberi vakf edilen ve aslı araziyi milliyeden iken beytülmâlden satın alındığı malûm bulunmuş olan arazinin, evkafı sahihadan olduğuna hükm edilir. Bu satış muamelesinin yukarıdaki mesele vechile meşru suretde yapılmış olduğu malûm olsun olmasın müsavidir. Çünkü asl

olan, sıhhatdir. Kadîm olan da hilâfına bir hüccet bulunmadıkca kıdemi üzere terk edilir.

Fakat bu arazinin vakf edilmeden evvel, beytülmâl canibinden satın alınmış olduğu aslâ bilinemezse evkafı sahihadan olduğuna hükmedilemez. Bunun beytülmâl için bekası asldır. Dürri Muhtar, Reddi Muhtar.

406 — : Bir kimse arazii milliyyeden tapu ile tasarrufunda bulunan bir parçayı, meselâ bir çiftliği usulen temellük etmeden veya veliyyül'emrin iznini istihsal eylemeden bir cihete vakf etse bu, ne sahih evkafdan, ne de tahsisat kabilinden olmuş olmaz. Belki yine sırf arazii milliyeden bulunur. Ve ayni hükümlere tabi olur. Bunlarda alım satım, hibe, vakıf ve sair temlik ve temellük vecihleri cari olmaz. Fetavâyi Feyziyye, Mülteka şerhi feraid.

407 — : Arazii milliyyenin bir şahsa temlik edilebilmesi âmme maslahatiyle mukayyetdir. Binaenaleyh bir belde kenarında bulunub kimsenin alâkai şeriyesi bulunmayan bir mikdar millî mahalli usulü dairesinde bir şahsa parasiyle temlik caiz ise de âmme maslahatını ihlâl etdiği takdirde caiz olmaz. Bu hususda hâcete değil, maslahata bakılır. Maslahat tahakkuk edince bir ihtiyac bulunmasa da bu temlik, meşru olur. Müteahhirînin müfta bih olan kavlleri de bu vechiledir. Eşbah.

408 — : Arazii milliyyenin bir kimseye meccanen temliki sahih değildir.

Binaenaleyh böyle bir arazinin vakf edilmesi sahih olmaz. Velev ki o kimsenin elinde bir temlikname bulunmuş olsun. Bu cihetledir ki beytülmâle aid araziden iktaât yoliyle bazı ümeraya meccanen verilmiş olan yerlerin vakıfları evkafı sahihadan sayılamaz, bunların şeraitine her halde riayet icab etmez. Şu kadar var ki bunların yukarıdaki meseleler vechile âmme mesalihine, birer ciheti hayra vakıf ve tayin edilmiş olanları tahsisat kabilinden olarak caiz bulunmuşdur. Bahri Raik, Dürri Muhtar.

409 — : Bir beldenin arazisinden bir kısmını akar ittihaz ederek, meselâ : bir mescidi şerife vakf etmek veya bir kısmının ilâvesiyle bir mescidi şerifi genişletmek için veliyyül'emr tarafından izin verilse bakılır. Eğer o belde anveten fetih edilmiş ve arazisi gânimler arasında taksim edilmemiş ise bu izin, nâfiz olur. Fakat o belde sulhan alınıp arazisi ahalisinin mülkünde ibka edilmiş veya anveten alınıp gânimler arasında mülkiyet üzere taksim olunmuş ise bu izin, nâfiz olmaz. Çünkü başkasının mülkü vakf edilmiş olur. Reddi Muhtar.

410 — : Arzı havzın vakf edilmesi caiz değildir.

Arzı havz, sahibinin ekip biçmekden, ve haracını ödemekten âciz kalmasiyle menafii, haracına mukabil olmak üzere veliyyül'emre def' ve tes-

lim ettiği arazi parçasıdır. Veliyyülemr, bu parçaya bunla mâlik olmayacağından bunu bir cihete vakf etmesi caiz olamaz. Bahri Raik.

MEVKUF AKARATIN AKSAMI :

411 — : Vakıf akarlar, iki kısımdır. Birinci kısım, kiraya verilmek için değil, belki ayni ile istifade olunmak üzere vakıf edilmiş olan yerlerdir. Bunlara (müessesatı hayriye) adı verilir. Mâbedler, medreseler, mektepler, çeşmeler, kütüphaneler, imarethaneler, hademei hayratın süknasına mahsus haneler, makbereler bu cümledendir.

İkinci kısım, icareye verilib vâridatının bir hayır cihetine sarf edilmesi meşrut bulunan akarlardır, ki bunlar da (icarei vâhideli vakıf akarât) (mukataalı vakıf akarât), (icareteynli vakıf akarât) nâmı ile üç kısma ayrılmışdır.

412 — : Müessesatı hayriye iki nevidir. Birinci nevi, kendisinden fakirlerin de, zenginlerin de intifa etmeleri caiz olan hayır müesseselerdir. Mescidler, kütüphaneler, misafirhaneler, köprüler, umumî makbereler gibi.

İkinci nevi, kendisinden yalnız fakirlerin intifâı caiz olup zenginlerin istifadeleri caiz olmayan hayır müesseseleridir. Velev ki fukaraya mahsus oldukları vâkıfları tarafından tasrih edilmiş bulunmasın. İmarethaneler, hastaların yiyecekleri ve ilâçları vakıf tarafından verilmek üzere tesis edilmiş olan vakıf hastahaneler gibi.

Şu kadar var ki bu müesseselerden fakirler ile beraber zenginlerin de istifade edebilmeleri vâkıfları tarafından meşrut bulunursa bunlardan zenginler de intifa edebilirler.

Fakat bunlardan yalnız zenginlerin istifade etmeleri meşrut olursa vakıf, sahih olmuş olmaz. (153) üncü meseleye müracat!.

MÜESSESATI HAYRİYEDEN MESCİDLER :

413 — : Mescidler (küçük büyük cevamii şerife) ; en mühim, dinî müesseselerden bulunmakdadır. Bir mescidi şerif, tamire muhtac olub da vakfı müsaid bulunmasa beytülmâl tarafından tamir edilmek lâzım gelir. Çünkü burası, müslümanların muhtac oldukları bir ibadethanedir, bunun mamuriyeti âmme menafii icablarındandır. Böyle bir mescidi tamiri için kısmen icareye vermek sahih olmaz. Tahtavî.

414 — : Bir mescidi şerifi tamir için ânın evkafından olan bir şeyi, mahalle ahalisinin satmaları, hâkimin reyine mukarim olsa da caiz olmaz. Hindiyye.

415 — : Mamur bir mescidi hariciden bir zatın yıkıb yerine andan daha muhkem bir mescid yapmaya salâhiyeti yokdur. Fakat bir mahallenin veya karyenin kadim mescidi dar olmakla o mahalle veya karye ahâlisi, o mescidi yıkıb yerine kendi mallariyle geniş, evvelkisinden metîn bir mescid yapmaları caizdir.

Bu takdirde burada cuma ve bayram namazlarını kılmak için veliyyülemreden tekrar izin almak lâzım gelir. Behcetülfetâva, Ceridei ilmiyye.

416 — : Bir mescid dar olub cemaate kifayet etmese mütevelli, o mescidin bitişiğinde bulunub anın müstegallâtından olan bir vakıf akarın ilâvesiyle o mescidi tevsi edebilir. Fakat bir hâcet görülmediği takdirde bu ilâve edilen kısım, mescid olamaz. Bezzaziyye.

417 — : Bir mescidi tevsi etmeğe lüzum görüldüğü takdirde anın yanında bulunup başkasının mülkü olan bir yer, sahibi razı olmasa bile parasiyle alınıb mescide ilâve edilebilir.

Kezalik böyle bir mescidin yanında lüzumundan fazla geniş olub âmmeye mahsus bulunan bir meydan veya yoldan bir mikdarı da âmmeye mahsus bulunan bir meydan veya yoldan bir miktarı da âmmeye zarar vermediği takdirde hâkimin re'yile mescide ilâve edilebilir. Bazı fukahaya göre bu mescidin bulunduğu belde anveten alınmış ise bu ilâve caizdir. Sulhen feth olunmuş ise caiz değildir. Reddi Muhtar, Hindiyye. (409) uncu meseleye müracaat!..

418 — : Yıkılmış olan bir mescidi şerifin yeniden yapılması için birikmiş olan gallesi kâfi bulunsa bu galle ile omescidi yeniden inşa etmek caiz olur. Fetva bu vechiledir. Fakat Hassafa göre bu galle, vâkıfı tarafından mescidin tamirine meşrutdur, yeniden îmarına meşrut değildir. Binaenaleyh bununla o mescidi yeniden bina etmek caiz olmaz. Hindiyye.

419 — : Bir mescid, harab ve ahalisi müstağni olub içinde namaz kılınmaz bir hale gelse o mescid, İmam Muhammede göre vâkıfının veya vârisinin mülküne avdet eder. Fakat İmam Ebu Yusüfe göre avdet etmez, ebediyen mescid kalır: Bunun satılıb semeninin ve varidatının başka bir mescide sarfı da caiz olmaz. Esah ve müfta bih olan da budur.

İmam Muhammede göre bu halde mescidin vâkıfı veya vârisi malûm olmazsa o mescid lukata hükmünde bulunur.

(İmam Mâlik ile İmam Şafiî ve bir rivayete göre İmam Âzam da mescidlerin aslâ satılamıyacağına kail olmuşdur. Bir mescid harab olmakla

veya başka bir sebeble satılamaz. Mescidler, menafii baki oldukca satılamayacağı gibi, menafii muattal bulundukca da satılamaz. Nitekim ıtk hâdisesi hiç bir sebeble muattal olmadığı gibi mu'taka her şeyden daha ziyade benzeyen mescidlerde de muattal olarak satılamaz. Çünkü bunlar, insanların mülkünden ebediyyen çıkmışlardır. Elmuğnî.)

(Şafiîlere göre böyle harab, muattal bir mescidin enkazı yasaklanır veya hâkimin re'yile başka bir mescidin tamirine sarf edilir. Evlâ olan kendisine en yakın olan mescidin tamirine sarf edilmesidir. Bununla vâkıfın garazına mümkün olduğu kadar müraat edilmiş olur. Tahfetül'muhtac haşiyesi.)

(Hanbelî fukahasına göre muattal bir hâle gelen veya hırsızlardan dolayı içinde namaz kılınmadan korkulan bir mescid, başka yere tahvil edilebilir. Ve bir rivayete nazaran bir mescid ile hiç intifa kabil olmayınca satılması ciz olur. Kısmen satılıb semeniyle mütebaki kısmını tamîre ihtiyaç görüldüğü, başka suretle de imareti kabil olmadığı takdirde ise mütebakisini tamir için kısmen satılır. Elmuğnî.)

420 — : İki mescidden biri kadimden beri harabe yüz tutmakla mahalle ahalisi, bunu satıb diğer yeni olan mescide sarf etmek isteseler bu, ne İmam Muhammede ve ne de İmam Ebu Yusüfe göre caiz olmaz. Çünkü İmam Muhammede göre harab olan bir mescid, vâkıfının mülküne avdet eder, mahalle ahalisine intikal etmez ki anda bu vechile tasarrufları caiz olsun. İmam Ebu Yusüfe göre ise bir mescid harab olsa da yine ebediyen mescid olarak kalır, vâkıfının mülküne avdet etmediği cihetle başkasının mülküne evlâ bittarik avdet etmiş olamaz. Artık bunda böyle tasarrufları nasıl caiz olabilir. Hindiyye, Bezzaziyye, Vâkıat.

Maamafih bânisi malûm olmayan bir mescid harab olmakla ahali, yeni bir mescid bina etseler, o harab mescidi, hâkimin izniyle satarak semeninden bu yeni cami için istifadede bulunmaları, bir kavle göre caiz bulunmuşdur. Bu halde evvelki mescidin evkafı, bu yeni mescide sarf olunabilir. Hayriyye fetâvası.

Velhâsıl : mescidlerin âlât ve enkazı hususunda fetva İmamı Muhammedin kavline göredir ki bunlar müstağna anha olunca sahiblerine avdet eder. Asıl mescidlerde ise müfta bih olan İmam Ebu Yusüfün kavlidir ki vâkıflarının mülküne avdet etmezler. Bahri Raik.

421 — : Bir mahalle veya karye ahalisi dağılıb oradaki mescidi şerif, muattal ve müstağna anh bir hale gelse bunun ankaziyle o mahalle veya karyenin yakınında bulunub mescidi mevcud bulunmayan diğer bir mahallede veya karyede bir mescidi şerif inşa edilmesi caiz olur. Bu takdirde

birinci mescidin gallesi, hâkimin reyile ikinci mescidin masarifine sarf olunur. Yoksa birinci mescidin yıkılmasiyle yeri, ankazı, veya gallesi vakıfın mülkiyetine avdet etmez. İmam Âzâm ile İmam Ebu Yusüfün kavlleri bu vechiledir. Nitekim evvelce de işaret olunmuşdur.

Kezalik bu harab ve müstağna anh mescidin mühimmatı için evvelce bir zat tarafından vakf edilmiş bulunan bir mikdar nükud da buna yakın olub varidatı az bulunan diğer bir mescidin levazımına hâkimin reyile sarf edilebilir. Yoksa bu nükud, vâkıfının mülküne avdet etmez.

Böyle harab bir mescidin ankazını, ve akaratının varidatını, başka bir mescide sarf ve nakl caiz olmasa bundan bir takım mütegallibenin gayri meşru suretde istifade etmeleri melhuzdur. Binaenaleyh bir çok zevat, bu sarf ve naklin cevazına fetva vermişlerdir. Reddi Muhtar.

422 — : Bayram ve cenaze musallâları da bazı fukahaya göre mescid hükmünde olarak ebediyen musallâ olarak kalır. Binaenaleyh vâkıfının vefatında vârislerine mevrus olmaz. Bu gibi mahallerde mücerred namaz kılınmağa müsaade edildikde ebediyeti zikr edilmese de vâkıfının mülkü zail olur. Mecmaül'enhür.

423 — : Bir kimse hanesinin orta yerinde bir mescid ittihaz edib içinde namaz kılınmasına izin vermiş olsa da burası mescid hükmünde bulunmuş olmaz. Belki burası yine mülkünde kalmış olur. Burasını dilerse satabilir, vefatında da vârislerine intikal eder. Meğer ki bu mescide cemaatin gelebilmesi için hususî bir yol ifraz etsin. Dürer.

424 — : Bir mescidi fevkanî olarak yapıb altında da o mescidin mesalihi için bazı akarat, ve meselâ serdab vücude getirmek caizdir. Ve bilâkis tahtanî olmak üzere mescid yapıb üstünde o mescidin mesolihi için bazı akarat yapmak, veya medrese yapmak veya hademeasine mahsus oda yapmak da caizdir.

Fakat mescidin masalihinin gayrisi için vücude getirilmesi caiz değildir.

Binaenaleyh bir kimse mescid olarak yapdığı bir binanın fevkinde veya tahtında kendi mülkü olmak üzere bir hane, bir bodrum, veya bir dükkân gibi bir şey yapsa o bina, mescid halini alamaz. O kimsenin vefatında vârislerine mevrus olur. Çünkü bunda hakkı abd baki kalmakla tam hâlisen lil'lâh olmaz. Mecmaül'enhar, Dürri Münteka, Tenkih.

425 — : Bidayeten tahtanî olarak yapılmış bir mescidi yıkıb da yerine akar yapmak, anın üstünde de mescidi bina etmek caiz olmaz. Çünkü evvelce secdegâh ittihaz edilmiş olan bir mahallin şerefi ihlâl edilmiş olur. Kenz şerhi, Dürri Muhtar, Tenkih.

426 — : Bir malı bir mahalle mescidinin lâalettayin imam veya müezzinine vakf etmek sahih olmaz. Çünkü mechul bir şahsa vakf edilmiş olur. Bunun sahih olması için şöyle vakf etmelidir : « Bu malımı şu mahalle mescidinde İmam veya müezzin olacak her fakir zata vakf etdim, şu şart ile ki o mescid harab olunca vakfımın gallesi müslümanların fakirlerine verilsin. Haniyye.

427 — : Bir malı bir mescidin tamiratı için veya kandillerinin yağı için vakf etmek caizdir. Bir mescidin yağı için vakf edilen bir galle, o mescidin tamiratına sarf edilemez. Muhiti Bürhanî.

428 — : Bir malı bir mescide tesadduk etmek, bir kavle göre caiz değildir. Çünkü mescidler tesadduka mahal olamaz. Fakat muhtar olan diğer bir kavle göre bu tesadduk caizdir. Muhiti Bürhanî.

429 — : Bir camii şerifin kandilleri için vakf edilen bir yağ, bir kandil, sabaha kadar yakılamaz. Yalnız namaz kılınmasındaki ihtiyaca göre gecenin üçde birisine veya yarısına kadar yakılabilir. Sabaha kadar yakılması caiz olmaz. Meğer ki böyle bir âdet carî olan bir mevzide bulunsun. Mescidi Haram, Mescidi Nebevî, Mescidi Beytil'kuds gibi.

430 — : Kâbei muazzamanın dibacını, mübaret örtüsünü eskiyince onun bunun alıvermesi caiz olmaz. Belki bu örtü, Kâbei Muazzamanın umuruna bir yardım olarak sarf edilmek üzere veliyyül'emr tarafıandan satılabilir. Hindiyye.

431 — : Bir mescidi şerifde ramazanı şerif gecelerinde yakılmak üzere verilen mumun, yağın bir mikdarı artsa bunu, verenin evvelce sarih izni bulunmadıkca o mescidin imam, kayyım gibi hademesi aralarında taksim edemezler. Meğer ki o mescidin bulunduğu beldede bunların bu vechile taksimi hakkında bir örf bulunsun. Reddi Muhtar.

432 — : Bir kimse kendi malından bir mescide hasır, kilim gibi bir şey alıb tefriş etmiş olduğu halde mescid harab olub kendisinden istiğna hâsıl olsa bu sergi, İmam Muhammede göre hayatda ise o kimseye, değilse vârislerine aid olur. Müfta bih olan da budur. İmam Ebu Yusüfe göre ise bu, satılır, bedeli mescidin ihtiyacına sarf edilir, bu mescid bundan müstağni olunca da başka bir mescidin levazımına sarf olunur.

Bir mescide kimin tarafından serilmiş olduğu bilinmeyen bir sergi ise eski olub müstağna anh bir hâle gelince — muhtar olan kavle göre — hâkimin reyi olmadıkca fakirlere verilemez, veya satılıb semeni ile mescid için başka bir sergi alınamaz. Muhiti Serahsî, Hindiyye.

(Şafiîlerce de bir mescidin eskiyen veya kırılan veya kırılmaya yüz

tutan ve yakılmayan başka bir şeye yaramıyan hasırları satılarak bedeli vakfa aid olur.)

433 — : Bir cemaat tarafından yapılan bir mescidi şerifin malzemei İnşaiyesinden bazı şeyler, meselâ : bir mikdar kereste artmakla bunu mescidin binası için mütevelliye teslim etseler bunlar o mescidin lüzum görülecek binasına sarf edilir. Yoksa anın hasırlarına, kandillerinin yağlarına sarf edilemez.

Fakat böyle bir teslim bulunmayınca o artan şeyler o cemaate aid olur, onlar da diledikleri vechile tasarrufda bulunabilirler. Hindiyye.

434 — : Mescidlerde bulunan teneşirler, tabutlar çürüyüb istimal edilemez bir hâle gelse hâkimin reyile satılırlar. Fakat bunları mescid ehlinin satması — sahih olan kavle göre — caiz değildir. Haniyye.

435 — : Mescidlerin avlularında bulunan meyva ağaçlarının meyvaları satılarak semeni o mescidlerin imaretine sarf edilir. Halkın bu meyvalardan yemeleri mübah olmaz. Meğer ki bu ağaçlar âmme için dikilmiş olsun. O halde her müslüman bu meyvalardan yiyebilir. Reddi Muhtar.

436 — : Muhtelif evkafı bulunan bir mescidin mütevellisi, bunların gallelerini birbirine karıştırabilir. Bunda bir beis yokdur. Ve bu mescidin müstegallâtından biri harab olsa diğer müstagallâtının gallesinden tamir olunabilir. Vâkıfları gerek müttehid olsun ve gerek olmasın. Çünkü bunların hepsi ayni mescid için mevkuf bulunmuşdur. Vâkıât. Bezzaziyye.

MÜESSESATI HAYRİYYEDEN ZAVİYELER, KÂRVANSARAYLAR, ÇEŞMELER :

437 — : Yolcuların, veya hudud bekçilerinin veya bir gısım tarikat ehlinin içinde oturmaları için, veya içinde fakirlere yemek yedirilmesi için bina edilen ve «ribat» denilen vakıf hanlar, kışlalar, tekyeler, imarethanelerde müessesatı hayriyyedendir.

Ribatlara vakf edilen akaraların galleri bunlardaki fakirlere sarf edilir, ribatın tamirine veya müezzin gibi hademesine sarf edilmez. Meğer ki bunlar da fakir bulunsunlar, o halde bunlara da sair fakirler gibi zekât nisabından noksan mikdar verilebilir. Haniyye.

438 — : Ribatlardaki ağaçların meyvaları, buraya misafir olacak kimselere meşrut ise bunlar zengin de olsalar o meyvalardan istifade edebilirler. Fakat fakirlere meşrut olduğu malûm olunca zenginler istifade edemezler. Meğer ki dut gibi kıymetsiz şeylerden olsun. O halde bundan zengin olan misafirlerin de yemelerinde beis yokdur. Kimlere meşrut olduğu malûm olma-

dığı takdirde de kıymetli olan meyvalardan zengin yolcular ihtiyaten yememelidirler. Çünkü fakirlere meşrut olması melhuzdur. İs'af, Hindiyye.

439 — : Ribata vasiyet edilen bir mal, anın tamiratına sarf edilir. Meğer ki bu malın ribatdaki fakirlere sarf edilmesini musînin dilemiş olduğuna bir delil bulunsun. O halde bu mal o fakirlere verilir. Haniyye.

440 — : Ribata vakf edilmiş hayvanlar, arttığı ve masrafları çoğaldığı halde içlerinden bazıları yaşlanmak gibi bir sebeble intifa edilemez bir hâle gelince bunlar satılır, kendilerinden intifa olunabileceklerden kâfi mikdar ribata bırakılarak fazlası buna en yakın olan diğer bir ribata nakl edilir. Hindiyye, Bahri Raik.

441 — : Bir ribatda vakf edilmiş bulunan bir hayvan veya bir silâh o ribatın harab ve müstağna anh olması üzerine ana en yakın olan diğer bir vakıf ribata nakl ve rabtedilir.

Kezalik böyle müstağna anh bulunan bir ribatın gallesi de ana en karib bulunan diğer bir ribatın ihtiyacına sarf olunur. Binası ve arsası da İmam Muhammede göre vâkıfının mülküne avdet eder. Yine İmam Muhammede göre anın civarında böyle bir ribat bulunmazsa o ribatın enkazı, arsası, ve gallesi anı vakf eden zatın hayatda ise kendisine, değilse vârislerine aid olur. Fakat bu aidiyet, İmam Ebu Yusüfün kavline muhalifdir. Bununla fetva verilemez. Fethül'kadir, Hindiyye, Haniyye.

Bu gibi muattal, münderis vakıflar satılıb yerine mümkün mertebe diğer vakıflar tedarik edilmelidir. Velev ki tedarik edilecek vakıfların galleleri evvelki vakıfların gallelerinden az olsun. Fethül'kadir.

442 — : Bir ribat, viran oldukdan sonra tekrar yeniden yapılmakla evvelce içinde oturanlar, yine oturmak isteseler bakılır. Eğer hiç bir odası kalmamak üzere yıkılmış ise evvelce oturanların başkaları üzerine hakkı rüchanları olamaz. Fakat tertibi bozulmayıb yalnız bazı şeyler ilâve veya tenkis edilmiş olunca evvelce oturanların rüchan hakları bulunur. Haniyye.

443 — : Büyük bir ırmağın kenarındaki bir ribatın kapısından o ırmak üzerine kurulmuş olan köprü, harab olub da bu köprü olmaksızın içine girmek mümkün olamayacağı cihetle ribatın muattal ve harab olacağı muhakkak bulunsa ribatın mesalihine mevkuf gallelerden bu köprünün inşa edilmesinde bir beis bulunamaz. Fakat ribatın mesalihine vakf edilmemiş olan galleler ile köprü inşa edilemez. Haniyye, Hindiyye.

444 — : Hacıların süknalarına meşrut haneler, hac mevsiminden sonra kirâya verilerek bedellerinden tamirleri yapılır. Fazla bir şey kalınca o da fakirlere dağıtılır.

Kezalik gazilerin ikametlerine mahsus vakıf hanelerin bazı kısımları boş kalsa bu kısımlar mütevelli tarafından kiraya verilerek bedellerinden tamirleri yapılır, artan mikdarı da fakirlere verilir, Hindiyye.

445 — : Vakıf çeşmelerden, sebillerden fakirler de, zenginler de su içebilirler. Bunlardaki su içmeğe mahsus vakıf bardaklar, su içenin elinden teaddisi olmaksızın düşüb kırılsa kendisine tazmini lâzım gelmez. Fakat teaddisi bulunursa, yani vakıf edildiği hususun gayrisinde kullanmakla düşüb kırılsa tazmini lâzım gelir. Cevhere.

Sebiller gibi suları yalnız içmeğe mahsus olan vakıf yerlerin sulariyle abdest alınması caiz olmaz. Muhiti Bürhani.

MÜESSESATI HAYRİYEDEN MAKBERELER :

446 — : Makberler de pek mühim hayır müesseselerinden maduddur. Müslümanların makbereleri, hiç bir sebeble ilga veya başka bir müesseseye veya mezrea haline kalb edilemez. Velev ki beldenin ortasında kalıb kendisine ölülerin defn edilmesi terk edilsin, ve kendisi münderis olub içinde mevta âsârından bir şey kalmamış bulunsun. Çünkü bu makberelere evvelce ölüler defn edilmekle bunların vakfiyyetindeki gaye taayyün ve tekarrür etmişdir. Bundan başka ölülerin hakları da dirilerin hakları gibi muhterem ve mahfuzdur. Bunların medfenlerine taarruz, haklarına tecavüzdür. Bunların hâtıratına hakaretdir. Eba ve ecdadının hukukuna, hâtıratına riayet etmeyen bir nesil, kendi evlâd ve ahfadından nasıl hürmet bekliyebilir?. Kabirleri tarumar edilen âbâ ve ecdad ; temessül ederek : «Bizleri bu hale getirmek için mi bu kıymetli toprakları kanımızla, canımızla müdafaa ederek sizlere bergüzar bıraktık?.» diye hitab edecek olsalar, bilmem ne cevap verebiliriz?. Bunun uhrevî mesuliyeti ise her vechile düşünülmeğe sezadır!.

447 — : Gayri müslimlere aid makberelere de tecavüz olunamaz. Bunlar münderiz olub mevta eseri kalmayınca müslümanlar için makbere ittihaz edilebilir. Ve umumî vakıf makberelere fakirler defn edileceği gibi zenginler de defn edilebilir. Haniyye.

448 — : Bir kimse bir darmı = arsasını makbere olmak üzere vakıf edince bunun üzerindeki binalar ile ağaçlar vakfa dahil olmazlar. Binaenaleyh bunların müstakar bulunduğu yerlerde — bina veya ağaç ile meşgul olduğu için — vakıfdan haric kalıb vâkıfın mülkü bulunur. Muhiti Bürhanî.

449 — : Bir arsa makbere olmak üzere vakf edildikden sonra üzerinde ağaçlar vücude gelse bakılır, eğer bunları diken malûm ise bunlar anın mülkü olur, malûm değilse hâkim, bunları dilerse satarak bedelini makberenin imaretine sarf eder.

Arazii mevatdan bir yer, ahali tarafından makbere ittihaz edilse bunun üzerindeki ağaçlar, yine âmme için mübah olarak kalır. Haniyye, Bezzaziyye.

450 — : Bir kimse bir vakıf makberede kendi nefsi için bir kabir kazmış olsa bakılır. Eğer o makbere geniş ise başkasının bu kabire taarruz etmemesi müstahabdır. Fakat geniş değilse başkası oraya ölü defn edebilir. Şu kadar var ki bu halde o kimsenin kazıma ücreti mikdarını tazmin etmesi lâzım gelir. Haniyye.

451 — : Bir kimse arsasını makbere ittihaz etdikten sonra arsa, su basarak ve ziyade bozularak makbereye elverişli olmakdan çıkmakla nâs oraya ölülerini defn etmekden imtina etseler o arsa makbere hâlini iktisab etmiş olamaz.

Binaenaleyh o kimse, o arsayı mülkü olmak üzere satabilir. Hattâ kendi oğlunu burada defn etmiş bulunsa bile müşteri bunu buradan çıkarabilir. Fakat az bozulması dolayısiyle nâs ölülerini defn etmekden bilkülliye imtine etmeseler, vakfiyetden çıkarak satılabilmesi caiz olmaz. Hindiyye.

452 — : Arazii öşriyye veya haraciyyeden bir yerin makbere ittihaz edilmesiyle öşrü ve haracı — bir kavle göre — sâkıt olmaz. Bunun yine beytülmâle verilmesi lâzım gelir. Fakat sahih görülen bir kavle göre sâkıt olur. Haniyye, Hayriyye.

453 — : Köy ahalisinden bir kimse, başkalarının rızaları olmaksızın makberelerinin bir tarafında kabirler için lüzumlu bulunan tuğla ve kerpiç gibi şeyleri koymak üzere bir oda vücude getirse bakılır. Eğer kabristanda genişlik yok ise bu, caiz olmaz. Fakat genişlik olub da bu oda yerine ihtiyac yok ise caiz olur. Bilâhare ihtiyac görülünce bunun yerine de cenaze defn olunur. Haniyye.

İCAREİ VAHİDELİ VAKIFLAR :

454 — : İcarei vâhideli vakıflar, ay ve sene gibi bir müddetle ve ecri misilleriyle mütevellileri tarafından kiraya verilir, alınacak kira bedelleri de vakfiyelerindeki muayyen yerlere sarf edilir.

Bu misillû vakıf yerlerin kira müddetleri nihayet bulunca tekrar ayni müstecirlerine veya başkalarına kiraya verilir. Bu vakıflarda müstecirlerin her hayat bulundukca tasarrufa istihkakları yokdur. Bunlarda ferağ ve intikal muamelesi de cereyan etmez. Kira müddeti nihayet bulunca müstecirin vakıfdan keffi yed ederek anı boş bir halde mütevellisine teslim etmesi veya mütevellisinin muvafakatiyle kirayı tecdit eylemesi lâzım gelir. Hidaye. Tenkihi Hâmidî.

455 — : İcarei vâhideli vakıfların kira müddetleri hususunda vâkıflarının şartlarına riayet edilir. Böyle bir şart bulunmayınca arazi, çiftlik gibi vakıf yerler, üçer seneden, sair vakıf yerler de birer seneden ziyade müddetle icareye verilemez. Meğer ki daha ziyade müddetlerle kiraya verilmelerinde bir menfaat ve maslahat bulunsun. O halde daha uzun müddtlerle kiraya verilmeleri hâkimin reyile caiz olabilir. Bilâkis müddetin uzun olması, maslahata muhalif olduğu takdirde vakıf bir çiftlik bile üç sene müddetle kiraya verilemez. Hindiyye, Eşbah.

456 — : İcarei vahideli bir vakfın müsteciri, icare müddeti hitam bulunca başkasına icareye verilmesine mani olamaz. Yani : «Ben bu vakıf yerin şimdiye kadar müsteciri bulunduğum cihetle başkasının vereceği kirayı vererek onu yine ben isticar edeceğim» diyemez. Çünkü müddetin bitmesiyle akdi icare sona ermiş, artık müstecirin bir hakkı kalmamışdır. Müste'cirlerin arasında ise vakfın faidesi bakımından fark bulunabilir. Artık sâbık icare, müste'cire şer'an böyle bir rüchaniyyet bahş edemez.

Binaenaleyh adedi beyan edilmeksizin ayda şu kadar meblâğ ile kiraya verilmiş bir vakıf yerin mütevellisi, bir kaç ay geçtikden sonra o yeri başkasına kiraya verebilir. Buna müste'cir mani olamaz. Neticetül'fetâvâ.

457 — : İcarei vahideli vakıf bir yeri, mütevellisi, haker = yani mukataa suretiyle kiraya veremez. Verirse sahih olmaz. Çünkü bu, bir icarei taviledir. Şu kadar var ki, böyle bir akar, yanar veya yıkılır da yeniden yapılmasına vakfın gallesi müsaid olmadığı gibi kirasına mahsuben yapdırmak üzere icarei vâhide ile kiralayacak bir talib de bulunmaz, istibdali de mümkün olmazsa o akarın arsası hâkimin reyile, veliyyül'emrin izniyle mukataaya rabt edilerek o suretle kiraya verilebilir.

458 — : İcarei vâhideli bir vakıf akarı, mütevellisi vâkıfının şartına muhalif olarak icareteyn suretiyle kiraya veremez, verirse sahih ve muteber olmaz. Velev ki bu hususda müste'cire bir sened de verilmiş olsun. Behcetül'fetâva.

Şu kadar var ki böyle bir vakıf, harab olub tamirine kâfi gallesi mevcud olmadığı gibi kirası mukabilinde tamirini deruhde edecek bir müste'cir de bulunmasa mütevellisi hâkimin re'yi ve veliyyül'emrin izniyle bunu icareteyn suretiyle kiraya verebilir. Çünkü vakıflar hakkında enfa' ve eslâh olan cihet, iltizam edilir.

Ahiren Türkiyede mukataalı ve icareteynli vakıf usulü menedilmişdir. (114) üncü meseleye müracaat!.

459 — : Bir müddet tayin edilmeksizin bir şahsa icar ve ferağ ile intikali tecviz edilmiş bir kısım vakıf akarlar da vardır ki bunlara, muayyen müddetlerle icareye verilen vakıflardan tefrik için «icarei vahidei kadime-

li» adı verilmişdir. Bu yoldaki muamele, esasen fıkha muhalifdir. Bunlar bir nevi mukataalı vakıf demekdir.

MUKATAALI VAKIFLAR :

460 — : Mukataalı vakıf bir akarın arsası vakıf olub üzerinde bulunan binalar, ağaçlar, veya asmalar = bağ kütükleri bu arsanın mutsarrıfının mülkü bulunur.

Binaenaleyh bu arsada da mülk gibi veraset hükmü cereyan eder. Yani bu arsa, mutasarrıfının vefatiyle asabadan veya zevil'erhamdan vesaireden olan vârislerinin tasarruflarına meselei mirasiyyeleri nisbetinde meccanen dahil olur. Yoksa mutasarrıfının bilâ veled vefatiyle üzerindeki ebniye ve saire vakıf namına zabt edilemez.

Maamafih bazan mukataalı vakıf bir arsa üzerindeki binalar; ağaçlar, veya asmalar da mâlikleri tarafından bir cihete vakf edilebilir. Bu halde o arsanın mukataası, bu binalar ve saire vakfı tarafından verilmek lâzım gelir. Hayrüddinirremlî, Neticetül'fetâva.

461 — : Mukataalı vakıf yerler, üzerlerindeki binalara ve saire tâbidirler. Binaenaleyh bu binalar ve saire her kimin mülküne girerse bunlara tebean o vakıf yerler de anın uhdei tasarrufuna girmiş olur.

Meselâ : mukataalı vakıf bir arsa üzerindeki bina, mâliki tarafından satılınca bu, arsa da müşterinin tasarrufuna girer, mütevellinin iznine ve ayrıca ferağ muamelesine hâcet yoktur.

Şu kadar var ki : bu binanın sahibi bunu satarken vakıf arsasını kendi tasarrufunda ibka eylediğini sarahaten dermeyan etmiş bulunursa bu arsa müşterinin tasarrufuna geçmiş olmaz.

Kezalik bu arsanın mutasarıfı, bunu mütevellinin izniyle başkasına ferağ edib de üzerindeki mülk binasını veya ağaçlarını sattığını tasrih etmese mücerred bu ferağ ile o bina veya ağaçlar mefruğun lehe satılmış olmaz.

462 — : Mukataalı vakıfların ferağlarında mütevellinin izni şartdır. Aksi takdirde ferağ, sahih olmaz.

Binaenaleyh bir kimse, tasarrufunda bulunub üzreinde ebniye, eşcar ve saire bulunmayan yeya üzerindeki ebniye ve saire başkasına aid bulunan mukataalı vakıf bir arsayı mütevellinin izni olmaksızın âhara ferağ edemez.

Kezalik bir kimse, tasarrufunda bulunan mukataalı vakıf bir arsa üzerindeki mülk ebniye ve sairesinin satmayıb yalnız o arsayı başkasına ferağ etmek istese bu ferağ, mütevellinin iznine mütevakkıf bulunur. Bu izin istihsal edilmedikçe ferağ, muteber olmaz. Çünkü mütevellinin izni, ferağı mütemmim ve musahhihdir. Camiül-icareteyn.

463 — : Mukataalı vakıf bir arsa üzerindeki hane, dükkân, bağ, bahçe gibi bir akar başkasına hibe edilmek istenilse bu hibeden evvel mütevellinin izniyle o arsanın mevhubün lehe ferağ edilmesi lâzım gelir. Mütevellinin izni şarttır, bu izin bulunmadıkça hibe sahih olmaz. Meğer ki vâhib, henüz çocuk bulunan mevhubün lehin velîsi bulunsun. Bu takdirde bu arsayı bu çocuğa işhad ederek hibe eylemesi kâfidir. Bu hibenin sıhhati, arsanın ferağ edilmesine tevakkuf etmez.

Kezalik bir kimse, yeri arzı mîri, ağaçları kendi mülkü olan bahçesinin arsasını veliyyül'emrin izniyle bir şahsa ferağ etdikden sonra o ağaçları da o şahsa hibe ve teslim etse bu hibe, sahih olmuş olur. Fetavayı Ali Efendi.

464 — : Mukataalı vakıf arsa üzerindeki mülk binalar, ağaçlar, veya kütükler, müştereken mutasarrıfları arasında taksim edilince bunlara tebean arsa da mütevellinin iznine mütevakkıf olmaksızın taksim edilmiş olur. Amma ebniye ve saireden hâli olan mukataalı vakıf bir arsanın hissedarlar arasında taksim edilebilmesi için mütevellisinin izni şartdır.

465 — : Mukataalı vakıf bir arsa üzerinde binadan, ağacdan veya üzüm çubuklarından eser bulundukca o arsaya, bu bina ve sairenin mâliki mutasarrıf olur.

Kezalik böyle bir arsa hâli kaldığı halde mutasarrıfı, mukataai kadimesini vakit ve zamaniyle eda etdikce bu arsa, mukataasının feshiyle elinden alınamaz.

Fakat arsa hâli kaldığı ve mukataai kadimesi de vakfı tarafından verilmediği takdirde mütevelli, mukataayı fesh ile o arsayı mutasarrıfının elinden alarak başkasına icra ve tevfiz edebilir. Neticetül'fetâvâ, Fetevâyı Ali Efendi.

466 — : Üzerinde mülk bina, ağaç veya asma bulunan mukataalı vakıf arsanın kadimen tahsis edilmiş olan mukataası, hal ve zaman nazaran o arsanın ecri mislinden noksan bulunsa bu mukataa, ecri misline muâdil bir mikdarda arttırılabilir.

(3 Zilkade 1295 tarihli Tevsii İntikal Kanununa göre de böyle bir mukataa, satış, ferağ ve intikal zamanlarında haddi lâyıkına iblâğ edilir.)

467 — : Mukataalı vakıf bir arsa üzerindeki binalar, ağaçlar menkulâtdan sayılır, haklarında emvali menkule muamelesi cari olur. Binaenaleyah bunlarda şuf'a cereyan edemez. Nitekim sırf vakıflarda da şuf'a cari değildir. Yahya Efendi.

468 — : Evkafı sahihadan olan mukataalı bir arsa, ebniyeden, eşcardan, gürûmdan hali olunca mutasarrıfının vefatında yalnız erkek ve kız evlâdına müsavat üzere intikal eder. Sair vârislerine intikal etmez. Mecmaül'enhür.

Arsasiyle beraber üzerindeki ebniyesi ve sairesi de vakıf olan mukataalı yerler hakkında da hüküm böyledir. Mutasarrıfları bilâ veled vefat edince bunlar vakfına avdet eder, yoksa mutasarrıfının, meselâ pederine veya validesine intikal etmez. Fetavayı Ali Efendi.

Bilâhare Türkiyede intikal kanunlariyle bu gibi vakıfların intikali tevsi edilmişdir. Feraiz bahsine müracaat!..

469 — : Mukataalı vakıf bir arsa, tahsisat kabilinden bulunursa arazii milliyeden madud olacağı cihetle intikali Arazi Kanununa tabi bulunur.

470 — : Arsası mukataalı olarak bir zatın, binası da başka bir zatın vakfı olan bir akar, üzerindeki bina yanıb sırf arsa halinde kalsa bina mütevellisinin binayı tekrar yapabilmesi, arsa mütevellisinin iznine tevakkuf eder. Neticetül'fetâvâ.

471 — : Bir vakıf arsa üzerinde birisinin mülkü olan bina yanıp sırf arsa kalmakla bu arsayı mütevellisine teslim etmek istese kendisine kelevvel mukataa ile mutasarrıf ol diye cebr olunamaz. Feyziyye.

472 — : Kadimen icareteynli vakıf bir mahal, mekteb veya hastahane gibi umumî bir müessese ittihaz edilse mütevellinin reyi ve veliyyül'emrin izniyle mukataaya rabt ve tahvili lâzım gelir.

(Böyle umumî bir müessese haline ifrağ edilen icareteynli vakıf bir mahalde ferağ, intikal, mahlûliyet gibi muameleler cereyan edemiyeceği cihetle bu yüzden vakfı mutazarrır olur. Bu zararı telâfi için o mahallin tahriri emlâk defterinde yazılı bulunan muhammen bedeli, her kaç kuruş ise her bin kuruşda senevî on kuruş hesabiyle mukataa tahsis edilmesi 16 ramazan 1299 tarihli bir irade ile evkafca usul ittihaz edilmişdir.

Binaenaleyh muhammen bedeli meselâ : on bin kuruş olsa senevî yüz kuruş mukataa tahsis edilmesi lâzım gelir.)

473 — : Mukataalı vakıfların bir kısmına mukataai kadimeli evkaf denilmekdedir ki bu, fıkhî bir tabir olmayıb vakfa ve intikale aıd bazı kanunlarda, ve nizamnamelerde müstamel bulunmuşdur. Bunun mahiyeti, ya mutlaka mukataalı vakıflardan ibaretdir. Yahut arsası muktaaaya merbut vakıf olduğu gibi üzerindeki bina ve saire de bir cihete meşrut ve icareteyn suretiyle tasarruf olunan bir vakıfdan ibaretdir.

Türkiyede bu kabil vakıflarda ferağ ve intikal muamelesi kabul edilmişdir. Feraiz bahsine müracaat!.

İCARETEYNLİ VAKIFLAR :

474 — Bir vakıf akar, icareteynli bir hâle getirilmek için tâlib olan kimseden icar ve tefviz olunacağı zaman evvelâ (icarei muaccele) adiyle o

akarın kıymetine yakın bir meblâğ peşin olarak vakıf iijn alınarak bununla o akar imar edilir. Ve bu muaccele, vakfın sair masarifine de, meselâ mürtezikasının vazifelerine de sarf olunabilir. Mütevelli, ben bununla vakıf namına akar iştirâ edeceğim diyemez. Çünkü bu muaccele, asıl vakıfdan sayılmaz. Belki vakfın gallesinden sayılır.

Badehu her sene nihayetinde de (icarei müeccele) namiyle cüz'î bir meblâğ alınmak üzere o tâlibe tefviz ve teslim olunur .Netictülftâva, Ebül' hayr. (90, 113) üncü meselelere müracaat!.

475 — : İcareteynli vakıf yerlerin rakabesi vakfı canibine, yalnız tasarrufu da bil'icareteyn müstecirine aiddir. Bu müstecir, ber hayat oldukca bunda dilediği gibi tasarrufda bulunur, meselâ : bunu başkasına ferağ edebilir, veya bunu kendi hesabına başkasına kiraya verebilir. Vefat edince de erkek ve kız evlâdına bilâ bedel müsavat üzere intikal eder. Bilâ veled vefat edince de mahlûl olarak vakfına avdet eder.

Şu kadar var ki Türkiyede muhtelif tarihlerde neşredilen intikal kanunlariyle bu gibi vakıf yerlerin sair bir kısım vârislere intikali de kabul edilmişdir. Bu intikal ashabından hiç bir kimse bulunmadığı takdirde mahlul olarak vakfı tarafından peşin bir bedel mukabilinde başkasına ferağ edilir ve her sene icarei müeccelesi de istifa olunur. Feraiz bahsine müracaat!..

476 — : Bir müteveffanın borcu, uhdei tasarrufundaki icareteynli vakıfdan istifa edilemez. Çünkü dainlerin hakları mülk terikeye teallûk eder, bu vakıf ise medyunun mülkü değildir, o bunun müste'ciridir. Mecmuai Cedide.

477 — : Mefkudların vefatları hakikaten veya hükmen sabit olmadıkca uhdei tasarruflarındaki icareteynli vakıf akarlar, ashabı intikalden olan vârislerine intikal etmez. (553) üncü meseleye müracaat!

478 — : Biribirine vâris olabilecek kimseler bir gemi içinde bulunarak gark olsalar, veya bir bina içinde bulunarak yıkılmasiyle ankaz altında kalsalar, veya bir bina içinde yansalar da hangisinin evvel vefat etdiği bilinmese biribirine vâris olamayacakları gibi uhdei tasarruflarındaki icareteynli vakıflar da birinden diğerine intikal etmez. Belki her birinin uhdesindeki icareteynli vakıf, kendisinin ber hayat olub intkal eshabından bulunan sair vârislerine intikal eder..

479 — : İcareteynli bir vakıf akarın mutasarrıfı o akarı kiraya verib başka bir beldeye gitdikde vakfın cabisi o akarın müterakim müeccelesini müste'cirden isteyemez. Çünkü bu müste'cir ,bunun edasını iltizam etmiş değildir. Dürer.

480 — : İcareteynli bir vakıf akarın mutasarrıfı, başka bir beldeye gidib orada vefatı şayi olduğu ve eshabı intikalden kimsesi bulunmadığı veya

bulunduğu bilinemediği cihetle mütevellisi o akarı mahlûl oldu zanniyle başkasına muaccelei misliyyesiyle tefviz etdikden sonra mutasarrıfın ber hayat olduğu veya kendisi ölmüş ise de intikal ashabından vârisi bulunduğu tebeyyün etse bunlar o akarı tevfiz eden şahısdan geri alabilirler. O şahıs da vermiş olduğu muacceleyi mütevelliden istirdad eder. Bununla beraber mutasarrıfın veya vârislerinin bu tevfize icazet vererek o muacceleyi kendileri için almaları da caizdir.

481 — : İcareteynli vakıf bir akarın hissedarlarından bazıları vefat edib de hissesi mahlûl kalınca bakılır. Eğer bu hisseyi diğer hissedarlar, muaccelei misliyyesiyle tefevvuz ederlerse o vechile muamele yapılır. Ve eğer hissedarlar, bunu tefevvuzdan imtina edip kendi hisseleriyle beraber satılmasına da razı olmaz ve bu hissenin ifrazı kabil ve başkasına tefvizi vakıf hakkında nafi bulunursa mütevelli, bu hisseyi ifraz edip muaccelei misliyesiyle bilmüyazede talibine tefviz edebilir. Fakat itirazı kabil olmazsa mûhâyee usulü cereyan eder.

(Bu meseleyi üçüncü cilt Düsturan 440 ıncı sahifesinde mahlûl vakıf meskenlere ve menzillere dair 19 Zilhicce 1288 tarihli bir nizamname nâtıktır.)

482 — : İcareteynli bir vakıf akarın mutasarrıfı, o akarın binasını yıkıb enkazını satamaz, istihlâk edemez, şayed satar veya istihlâk ederse o binanın mebniye kıymetini vakıf için mütevelliye zamin olur. Çünkü bu mutasarrıf, bu vakfın yalnız menfaatine mâlikdir, rakabesine mâlik değildir.

VAKIF YERLERİN KİRAYA VERİLMESİ :

483 — : Vakıf yerlerin kiraya verilmesi hususunda vakfiyelerdeki şeraite mümkün oldukca riayet lâzım gelir.

Binaenaleyh şu kadar müddetle kiraya verilmesi meşrut olan bir vakıf akarı o müddetden ziyade noksan bir müddetle kiraya vermek caiz değildir. Meğer ki bu şarta riayet, vakıf için muzir olsun. (455) inci meseleye müracaat!.

484 — : Bir vakfın mütevellisi mevcud iken anın akarını hâkim, kiraya veremez. Velev ki o mütevelli hâkim tarafından nasb edilmiş olsun. Çünkü mütevellinin velâyeti hassası vardır. Velâyeti hassa ise hâkimin velâyeti âmmesinden daha kuvvetlidir.

485 — : Vakıf yerler, ecri misilleriyle kiraya verilirler.
Binaenaleyh mütevelli, vakıf bir yeri ecri mislinden fazlaya veya tam ecri misliyle kiraya verirse kira, sahih olur. Ecri mislinden noksan bir ücretle kiraya verirse bakılır. Eğer bu bir noksanı yesir ise kira yine sahih olur, amma bir noksanı fâhiş ise sahih olmaz.

Kira hususunda noksanı yesir, beşde bir mikdarından aşağı olan noksandır. Noksanı fâhiş de beşde bir mikdarından ziyade bulunan noksandır.
Meselâ : bir vakıf hanenin ecri misli ayda on beş lira olduğu halde on liraya giraya verilse sahih olmaz. Bu halde mütevelli, bu vakıf haneyi ya evvelki müste'cirine veya başkasına ecri misliyle tekrar kiraya verebilir. Feyziyye, Haniyye.

486 — : Mütevelli bedeli icarenin ecri misilden dûn olduğunu, müste'cir de ecri misl olduğunu iddia etse ziyadeyi inkâr etdiği için söz maalyemîn müste'cirin olur, mütevelli iddiasını beyyine ile isbat etmek lâzım gelir. Tenkih.

487 — : Mütevelli, vakfın akarını ecri mislinden noksanı fâhiş ile kiraya verse ecri mislin ikmali lâzım gelir. Bu halde kiracı bunu ikmalden kaçınırsa mütevelli, kirayı fesih ile o akarı ecri misliyle başkasına kiraya verir. Kiracı o akarı bu fesihden mukaddem bir müddet istimal etmiş olunca kendisinden bu müddet için ecri misl alınır.

Bu mesele, Hassaf'a göredir. Bununla da fetva verilmişdir. Fakat Muhammed İbnül'fadla göre bu kiracı gâsıb hükmündedir, kendisine ecri misl lâzım gelmez, belki hakkında gâsıb hükmü cereyan eder. Ahkâmüssıgar.

488 — : Vakıf için kiralanacak şey de ecri misliyle kiralanır.

Binaenaleyh bir kimseğ mütevellisi olduğu bir vakıf için lâzım gelen bir şeyi ziyadei yesîr ile isticar etse sahih olur. Fakat ziyadei fâhişe ile isticar etse sahîh olmaz.

Kira hususunda ziyadei yesire beşde bir mikdarından az olan ziyadedir. Ziyadei fâhişe de beşde bir mikdarı ve daha ziyade olan mikdardır.

Meselâ : bir mütevelli, vakfı namına ecri misli ayda on lira olan bir yeri, on iki liraya isticar etse sahih olmaz. Behcetül'fetâvâ.

489 — : Bir vakıf akar, bir müddet için ecri misline müsavi bir bedel ile kiraya verildiği halde bazı kimseler, ligarazin bu bedelden ziyade ile kiraya talib olsalar, meselâ : vakıf bir hamam ecri misli olan şehri elli lira ile meşru suretde kiraya verilmiş iken bir kimse altmış beş liraya talib çıksa buna itibar olunamaz. Bu teannüt ve izrar kasdine mukarin olduğundan makbul değildir.

Fakat bu müddet esnasında nâsın rağbeti artıb o akarın ecri misli pek ziyade (ziyadei fühişe ile) artsa mütebaki müddet için kiracı üzerine bu artan ecri misli ikmal lâzım gelir. Bunu ikmale razı olmazsa mütevelli, kirayı fesih ile o akarı başkasına ecri misliyle kiraya verir. Çünkü vakfı zarardan siyanet lâzımdır. Müfta bih olan budur. Fakat diğer bir kavle nazaran ecri mislin artmasından dolayı mütevelli, icareyi nakz edemez. Çünkü ecri misl, ancak akdi icare vaktinde itibare alınır.

Maamafih mütevelli, kirayı fesh etmeyib de müddet nihayet bulursa müstecirden fazla bir şey istenilemez, yalnız vaktiyle tesmiye edilen kira bedelini vermekle mükellef olur.

Bu hususda ziyadi fâhişeden maksad, tesmiye edilen bedelin yarısı kadar olan ziyadedir. Haniyye, Hidaye, Tenkihi Hâmidî, Fetavayı Hayriyye.

(Şafiîlerce de mütevelli, vakfın akarını bir muayyen şahsa veya bir cihete icarei sahihe ile icar etdikten sonra müddet içinde kira bedelleri artsa veya ziyade ile kiraya talibler zuhur etse — asah olan kavle göre — akdi icare münfesih olmaz. Nitekim satılan bir şeyin bilâhare kıymeti artmakla satış muamelesi mürtefi olmaz. Tuhfetülmuhtac.)

490 — Bir vakıf yer, meselâ üç sene müddetle ve ecri misline muadil bir bedel ile kiraya verildikden bir müddet sonra kira bedelleri tenezzül etse bundan dolayı bu vakfın icaresi fesih edilemez. Hindiyye.

491 — : Vakıf bir yerin tahakkuk edecek bir zarurete mebni ecri mislinden noksan bir bedel ile, gabni fâhiş bile olsa kiraya verilmesi caiz olur. Tamire muhtac olub gallesi bulunmayan vakıf bir yerin müste'ciri tarafından tamir edilmek üzere kiraya verilmesi gibi. Ki buna mersadlı akar denir.

492 — : Vakıflarda da icarei müzafa caizdir.

Binaenaleyh vakıf bir akar, meselâ gelecek ayın ibtidasından itibaren icareye verilebilir. Bunu artık âkidlerden biri, henüz vakti gelmedi diye fesh edemez. Tenkihi Hâmidî.

493 — : Bir mütevelli, kiraya vermiş olduğu bir vakıf akarın akdi icaresini, vakıf hakkında enfa' olmadıkca fesh ve ikale edemez, ederse sahih olmaz.

Fakat bir vakfın müstecirinden vakfa zarar vuku bulacağı tebeyyün ederse icare fesh edilir. Meselâ : müstecir, isticar etdiği akarı tahrib ettiği halde mütevelli, men'ine kadir olmasa hâkime müracaatle icareyi fesh etdirir.

494 — Vakıf hakkındaki icare, sahih olsun, fâsid olsun, menfaati istifa ile veya menfaati istifaya temekkün ve iktidar bulunmakla ücreti müstelzim olur.

Meselâ : bir kimse sahihen isticar etmiş olduğu vakıf bir mez'reayı ekmeyib muattal bıraksa kirasını vermekle mükellef bulunur. Yoksa bundan bilfi'l istifayı menfaatde bulunması şart değildir.

Kezalik bir vakıf akarda akdi icare fâsiden vuku bulsa da kiracı üzerine, menfaati istifa edince baligan mâ beleğ ecri misl lâzım gelir. Yoksa sırf emlâkde olduğu gibi ecri mislin tesmiye edilen bedeli tecavüz etmemesi şart değildir.

Bu fesad, gerek bedelin mechul veya tesmiye edilmemiş olmasından ve

gerek sair sıhhat şeraitinin bulunmamasından neşet etsin müsavidir. Hindiyye, Reddi Muhtar.

495 — : Bir vakıf akar, icarei bâtıla ile kiraya verilmiş olsa bile yine kiracı üzerine istimal etmekle ecri misl lâzım gelir.

496 — : Bir vakıf akar, harab olub mütevellisi imaretinden âciz kalınca bunu hâkim, icareye verib kirasından tamiratını yapar, mamur bir hâle geldikden sonra mütevellisine iade eder. Hindiyye.

497 — : Bir kimse mütevellisi bulunduğu vakıf bir yeri kiraya verib tamiratını müsteciri üzerine şart etse icare bâtıl olur. Çünkü tamirat mikdarı mechuldür. Fakat tamirata sarf edilecek meblâğın mikdarını tayin ve bunun tamirata sarf edilmesi için kiracıya emr ederse icare sahih olmuş olur. Hindiyye.

498 — : Bir kimse vakıf etdiği bir akarın şehrî şu kadar kuruşdan ziyade bedel ile kiraya verilmesini şart etmiş olsa da mütevelli, o akarı bundan ziyade olan ecri misliyle kiraya verebilir. Çünkü vakfın menfaatini müstelzimdir.

409 — : Vakıf bir yerin kira bedeli, müstecirin zengin olan medyunu üzerine havale edilebilir. Mütevellinin bu haveleyi kabulü caizdir. Maamafih bu halde kira bedeli için ayrıca bir kefil alınması evlâdır. Hindiyye.

500 — : Vakıf bir yer, borc mukabilinde terhin edilemez.

Binaenaleyh bir vakıf yeri mütevellisi, birisine terhin edib de mürtehin o yerde ikamet etse üzerine ecri misl lâzım gelir. O yer, gerek istiğlâl için hazırlanmış olsun ve gerek olmasın. Fetvaca muhtar olan budur. Hindiyye.

501 — : Bir vakıf akarın mütevellisi, başka bir beldede bulunmakla müsteciri, onun tamire muhtac olan yerlerini hâkimin emriyle vakfa rücu etmek üzere kendi malinden kaderi maruf meblâğ sarf ederek tamir etse masrufunu kirasına mahsub edebilir. Ali Efendi Fetâvâsı.

502 — : Bir vakfın arazisini mütevellisi, mevkufün aleyhim hakkında enfa' ve eslâh olmak şartiyle muayyen müddetlerle, meselâ üç sene müddetle müzareaya verebilir, bu çaizdir. Şu hadar var ki bu müzareada nâsın aldanamayacağı kadar muhabat bulunmamalıdır. Hindiyye.

503 — : Vakıf bir mezrea, ziraat için kiraya verilmiş olduğu halde henüz ekinler yetişmeden kira müddeti nihayet bulsa ekin yetişinceye kadar mezrea müstecirin elinde ecri misliye ibka edilir.

504 — : Bir vakıf arazinin müstciri, o araziye zarar vermemek şartiyle mütevellisinin iznini almaksızın ağaç ve kürum dikebilir. Fakat mütevellisi-

nin izni olmaksızın orada havz yapamaz, hafriyatda bulunamaz. Bunların yapılmasında bir zarar yok ise mütevelli izin verebilir. Meğer ki müstecirin o arazide « meşeddi müske » denilen bir hakkı kararı bulunsun, o takdirde vakfa muzir olmamak üzere müstecir, havız ve saire vücude getirebilir.

Dikilecek ağaçların müstecir ile vakıf araşında müşterek olmak üzere dikilmesi, vakfa daha faydalı olacağından bazı yerlerde mutad bulunmuşdur. Reddi Muhtra.

505 — : Bir vakıf akarın müsteciri, o akarda «kirdar» veya «müşeddi müske» gibi bir hak kı karara mâlik bulunsa, meselâ : orası mülk ağaçlariyle tamamen meşgul bulunsa icarenin hitamında o akarı ecri misliyle kiraya başkalarından evlâ olur, o yerin başkasına kiraya verilmesi caiz olmaz. Çünkü bu suretle hem vakfın hukuku korunmuş, hem de müstecir zarardan vikaye edilmiş olur. Hindiyye, Tenkihi Hâmidî.

506 — : Bir kimse fukaraya meşrut vakıf bir araziyi mütevellisinden kiralayarak üzerine gübre atdıkdan ve kendisi için ağaç dikdikden sonra vefat etse ağaçlar vârislerine intikal eder, bunları kal' etmeleri lâzım gelir. Gübrenin araziye vermiş olduğu kuvvetden dolayı vârislerin vakıfdan bir şey istemeye hakları olmaz. Hindiyye.

507 — : Bir kimsenin mukataa ile uhdesinde bulunan vakıf bir yer üzerindeki bağı timar edilmemek yüzünden harab olub aslâ çubuk ve kütükleri kalmadığı gibi vakfı canibine üç sene kadar mukataası da verilmese mütevelli, o yeri başkasına tapu ile tefviz edebilir. Camiül'icareteyn.

508 — : Bir kimse, bir vakıf arsayı muayyen mikdar ücreti muaccele ve müeccele ile mütevellisinden isticar etdikden sonra bir kaç sene zabt edib de müeccelesini inad ederek mütevellisine vermese, bu arsadan verdiği muaccele mikdarı intifa etmiş olduğu takdirde mütevelli, bunu kendisinden alıp başkasına icar edebilir. Camiül'icareteyn.

509 — : Bir kimse,, icarei muaccele ve müeccele ile mutasarrıf olduğu bir vakıf haneyi yandıkdan sonra tekrar yapdırmadığı gibi arsasının sekiz on senedenberi müeccelesini de inad edib vakfına vermese mütevelli, bu arsayı andan alıb başkasına kiraya verebilir. Camiül'icareteyn.

510 — : Bir kimse başka bir beldeye gidib icarei muaccele ve müeccele ile tasarrufunda bulunan bir vakıf yerin, meselâ dükkânın müeccelesini üç dört sene vakfı canibine göndermese mütevellisi, onu başkasına icar edebilir. Camiül'icareteyn. Hattâ böyle bir müstecir, üç sene icarei müecceleyi vakfa vermese mütevelli ; bu üç sene için vakfın ecri mislini kendisinden istifaya müstahik olur. Ceridei ilmiyye.

511 — : Nâsın intifa ve istimaliyle mütefavit olmayan bir vakıf akarı

müsteciri, müddet içinde başkasına icareye verebilir. Mütevelli, kira bedelini kendi müsteçirinden ister, yoksa ikinci müstecirden isteyemez. Birinci müstecir, bu akarı evvelki bedele muhalif bir cins bedel ile kiraya vermiş, veya bu akarda bina ihdas etmek gibi bazı tasarruflar yapmış ise vereceği kira bedelinden fazla alacağı bedel, kendisine tiyb olur, ve illâ olmaz. Bu ziyadeyi fakirlere tesadduü etmesi vâcib olur. Tenkihi Hâmidi, Fetavâyı Hayriyye.

512 — : Vakıf gediklerin bir kısmı icarei vâhidelidir ki bunların mutasarrıflarından seneden seneye muayyen bir mikdar kira bedeli alınır, ve bu gedikler temessük ile tasarruf olunur. Bir kısım vakıf gedikler de hem icarei muacceleye, hem de icarei vâhideli adiyle bir icarei müeccelelere tabi bulunmuşdur. Bunların bir şahsa tefvizi zamanında kendisinden peşin bir ücret alındığı gibi seneden seneye de müeccele diye bir mikdar ücret alına gelmişdir. Bunlar icareteynli vakıflar gibi tedavül etmekde bulunmuş, ve bu gedikler de ferağ ve intikal muamelâtı kabul edilmişdir.

(Birinci Sultan Hamidin vakfından han odaları ile İkinci Sultan Mahmud vakfından bakkal, hallâc ve arpacı ve keseci gibi bazı esnafa aid gedikler. icarei vahideli bulunmuşlardır.

Bezmi Âlem Valide Sultan vakfından bahçe ve gömlekhane ve su değirmeni gedikleri de hem icarei muaccele. hem de icarei müeccele suretiyle tasarruf olunan gediklerdendir. Tavzihül'müşkilât fî ahlkâmil'intikalât. (91, 92) nci meseleye müracaat.)

513 — : Fukaranın bilâ ücret ikametleri için vakıf ve şart edilen yerlerde hâkimin tevcihiyle oturan fakirlerden mütevelli, ücret isteyemez. Şayed ücret isteyib onlar da lâzım gelir zanniyle bir müddet mütevelliye kira bedeli verecek olsalar, bunu bilâhare mütevelliden istirdad edebilirler. Çünkü vâkıfın şartı, şariin nassı gibi vacibürriayedir.

514 — : Süknası mevrut olan birvakıf yeri, ne mütevellisi ve ne de meşrutün lehi başkasına kiraya veremez. Çünkü bu akarın ayninde tasarrufa salâhiyetleri yokdur. Fakat vakıfca bir zaruret veya maslahat tahakkuk ederse kiraya verilebilir. Harab olub da meşrutün lehin tamir etmemesi gibi.

Maamafih böyle bir yeri meşrutün lehi başkasına iare edebilir. Çünkü âriyet, müsteîr için bir hak icab etmez, müsteîr, bir misafir mesabesindedir. İcare ise böyle değildir. Müstecir için bir hak icab eder, şartı vâkıf ise buna muhalifdir. Dürer, Tenkihi Hâmidî.

515 — : Süknası meşrut bir haneyi, münhasıran meşrutün lehi olan kimse, şartı vâkıfa muhalif olarak bir müddet başkasına kiraya verib ücretini almış bulunsa bu ücret kendisinin olur. Mütevelli bu ücreti vâkıf için taleb edemez. Çünkü men lehhüsükna, gâsıb hükmünde olaca-

ğından bu ücret kendisinin olur. Şu kadar var ki bu, kendisine tiyb olmaz. Bazı ulemaya göre bunu tesadduk etmelidir. Bazı ulemaya göre de bunu vakfına red eylemelidir. Tenkihi Hâmidî.

516 — : Bir mütevelli, bir vakıf akarı birine ecri misliyle kiraya vermek istedikde gallesinin meşrutün lehi olan kimse, «bu akarın gallesi bana meşrut olmakla bunu ben istimal ederim başkasına kiraya verdirmem» diye mütevelliyi kiraya vermekden men edemez.

517 — : Bir vakıf akarı, gallesinin meşrutün lehi olan kimseye kiraya vermek sahihdir. Meselâ : bir vakıf hanenin gallesi, kısmen bir camii şerifin imamına meşrut bulunsa bu haneyi o imama kiraya vermek ve kira bedelini galleden müstahik olduğu mikdara mahsub etmek sahih olur. Elvecîz.

518 — : Bir kimse mütevellisi bulunduğu bir vakfın akarını, ecri misliyle de olsa nefsi için bizzat isticar edemez. Çünkü bir şahıs akdi icarenin iki tarafına tevellide bulunamaz. Fakat müracaat edeceği hâkim tarafından ecri misliyle kendisine icar edilebilir, bu sahihdir. Haniyye.

Bahri Raikde deniliyor ki : bu icar, vakıf hakkında hayırlı bulunmak şartiyle sahihdir. Fetva da bu vechiledir.

519 — : Mütevelli, vakıf aakrı lehine şahadetleri kabul olunmayan akribasına, meselâ evlâdına veya zevcesine icar edemez. Böyle bir icar, ecri misliyle de olsa sahih olmaz. Çünkü bunda töhmet vardır.

Bu mesele, İmamı Âzama göredir. Müfta bih olan da budur. Imameyne göre ise bu icar, caizdir. Fakat bu gibi akribaya ecri mislinden ziyade ile icar, İmamı Âzama göre de caizdir. Hindiyye, Mecmaül'enhür, Behcetül'fetâvâ.

520 — : Mütevellinin veya hâkimin vefat etmesiyle veya azl olunmasiyle vakıf namına yapmış olduğu akdi icare münfesih olmaz. Çünkü icare vakıf namına yapılmışdır. Akidin vefatiyle butlanı lâzım gelmez. Nitekim kiraya vekil olanın vefatiyle de kira bâtıl olmaz. Tenkihi Hâmidi.

Bizzat vâkıfın yapmış olduğu böyle bir akdi icarede vefatiyle istihsanen münfesih olmaz. Fakat kıyasa nazaran münfesih olur. Ebu Bekril'ıskâf bunu ahz etmişdir. Hindiyye.

521 — : Bir mütevelli, vakfın akarâtını kiraya verib de henüz kira bedellerini toplamadan vefat etmekle veya azl olunmakla yerine başkası mütevelli tayin edilse bunları toplamak salâhiyeti bu yeni mütevelliye aid olur. Çünkü sâbık mütevellinin velâyeti vefatiyle veya azliyle münkati olmuşdur ve bu akarât, vakıf namına kiraya verilmişdir. Kinye, Nakdül'vesâil, Behcetül'fetâva.

522 — : Bir mütevelli, muayyen bir müddetle kiraya vermiş olduğu vakı

akaratın o müddete aid kira bedellerini tamamen kabz etmiş oldukdan sonra vefat etmek veya azl olunmakla yerine başkası mütevelli tayin edilse bu yeni mütevellinin zamanına müsadif müddet için tekrar kira bedeli istemeğe hakkı olamaz. Çünkü sâbık mütevellinin kabzıyle kiracının zimmeti berî olmuşdur. Şu kadar var ki sâbık mütevellinin bu bedelleri kabz etmiş olması sabit olmak lâzımdır. Tenkihi Hâmidî.

523 — : Bir vakfın mütevellisi o vakfı kiraya verse veya onda başka bir tasarrufda bulunsa da bunu bir sâkke — mukaveleye rabt etmek istese kimin tarafından, yani : vâkıf tarafından mı, yoksa hâkim tarafından mı müteevlli olduğunu mukavelenamede yazması lâzım gelir. Eğer bunu yazmazsa mukavelename fâsid, yani ihticaca gayri salih olmuş olur. Vasi de böyledir. Hangi cihetden vasi olduğunu tasrih etmesi lâzımdır. Çünkü vasilerin hükümleri, kendilerini vasi tayin edenlere nazaran ihtilâf eder.

Fakat bir mütevelli veya vasi, hâkim tarafından mütevelli veya vasi tayin edilmiş olduğunu yazdığı halde hâkimin adını yazması mukavelenamenin sıhhatine halel vermez. Çünkü bununla tevliyet veya vesayet ciheti bilinmiş olur. Hâkimin kim olduğu da o vesikanın tarihine müracaatla anlaşılır. Haniyye.

524 — : Bir kimse bir mütevelliden malûm zevata mevkuf bir akarı isticar edib de senedinde : «Fülân oğlu fülân, şöyle demekle meşhur olan fülân zata mensuz evkafın mütevellisi fülân ibni fülândan şu akarı isticar etdi» diye yazıb da vâkıfın asıl adını tahrir ve tarif etmese bu sahih olmuş olur.

Nitekim : «Malûm zevata meşrut bulunan fülân vakfın mütevellisi fülân ibni fülândan şu vakıf akarı kiraladım» tarzında yazdığı takdirde de sahih olur. Haniyye.

İCARETEYNLİ VAKIF AKARLARIN FERAĞ VE TEFVİZİ :

525 — : İcareteynli vakıf yerlerin mutasarrıfları, bu yerleri gerek bir bedel mukabilinde ve gerek diğer bir mal ile mübadeleten ve gerek meccanen başkasına ferağ edebelirler.

Binanaleyh bir kimse, tasarrufundaki icareteynli vakıf bir haneyi mütevellisinin izniyle birisine meccanen ve bilâ şart ferağ etse bilâhare meccanen ferağa pişman olub mefruğun lehden bedel istemeğe veya o haneyi istirdada kadir olamaz. Neticetül'fetâvâ.

526 — : Ferağ, icab ve kabul ile münakid, mütevellinin izniyle tamam olur.

Binaenaleyh icareteynli bir vakıf yerin mutasarrıfı, o yeri mütevellisinin izniyle bir kimseye ferağ o kimse de kabul etse ferağ muamelesi tamam

olmuş olur. Fakat böyle bir muamele, o vakfın mütevellisinin izni lâhik olmasa sahih olmaz, yapılmamış gibi sayılır. Bu halde bu muameleden fâriğ de, mefruğun leh de dönebilir.

Kezalik bu halde mefruğun leh vefat etse mefruğun bihe fâriğ muta sarrıf olur. Bilâkis fâriğ vefat eylese mefruğun bih, eshabı intikalden olan vârislerine intikal eder, vârisleri bulunmazsa vakfı canibine aid olur.

527 — : Mütevellisinin izni bulunmaksızın bir vakıf hakkında yapılan ferağ muamelesi, bir hâkim huzurunda mütevellisinin izni bulunmaksızın bir hücrede rabt edilmiş olsa da sahih olmaz. Şu kadar var ki bir muhakeme neticesinde iki hasım tarafından birinin tasarrufunda bulunan icareteynli bir vakıf akarın diğerine ferağı lâzım geldiği takdirde bu ferağ, usulüne tevfikan hâkim tarafından lieclil'maslaha (meselâ mütevellinin gaybubetine mebni vakfın gallesini ziyaından siyanet için) muvakkaten bir kaimmakam mütevelli nasb olunacak kimsenin izniyle sahih ve muteber olur. Netice, Fetavâyı Hayriyye.

528 — : Fâriğin âkil, baliğ, ve ferağa razı olması şartdır.

Binaenaleyh çocukların, mecnunların, matuhların ferağları muteber olamayacağı gibi ikrahı muteber ile yapılan ferağlar da sahih olmaz. Mükreh; ikrahın zevalinden sonra dilerse ferağı imza eder, ve dilerse fesh eyler. Çünkü ikrah, rızayı izale eder. Rıza ise bu gibi akidlerin sıhhatinde şartdır. Dürer, Netice, Behcetül'fetâvâ.

529 — : Mücerred taahhüdle ferağa mecburiyet hâsıl olmaz.

Binaenaleyh bir kimse tasarrufundaki icareteynli bir vakıf yeri bir şahsa ferağ edeceğini taahhüd etmiş olduğu halde mütevelli huzurunda ferağdan imtina etse ferağa cebr olunamaz. Çünkü mücerred vaid ile lüzum tahakkuk etmez. Hattâ bu husudaki taahhüd ve mukaveleden dönecek tarafın pişmanlık adiyle bir mikdar meblâğ vermeyi taahhüd etmesi de hükümsüzdür. Rücu takdirinde böyle bir meblâğın verilmesine hükm olunamaz.

530 — : İcareteynli bir vakıf bir muayyen bedel mukabilinde ve mütevellisinin izniyle bir şahsa bilâ şart kat'iyyen ferağ edildikden sonra o şahıs : «her ne zaman ferağ bedelini bana ödersen bu yeri sana iade ederim» diye fâriğe vâd etse bu vâdini ifaya mecbur olmaz, velev ki fâriğe bu vâdini nâtık bir sened vermiş olsun. Böyle lâhik bir şart, sâbık akde iltihak etmez. Feyziyye.

Fakat ferağdan evvel, fâriğ ile mefruğun leh arasında böyle bir mukavele cereyan edib de anın üzerine ferağ yapılmış olursa fâriğ, ferağ bedelini mefruğun lehe eda edinc mefruğun leh, o yeri mukavele mucebince fâriğe red ve ferağa mecbur olur. Çünkü bu, bir vefaen ferağ kabilinden sayılır.

(Üçüncü cild Düsturun 447 nci sahifesindeki 1291 tarihine müsadif emlâki sırfa nizamnamesinin on dokuzuncu maddesi şöyledir :

«Senedde münderic olmayan rehin ve şart ve vefaen iştiğlâl dâvası istima olunmaz. Şöyle ki : bayi bir mülkü katiyyen satıb müşteri yedine usulü vechile senedi mübayaa verilmişken rehin vermişdim, yahud vefa veya istiğlâl tarikiyle yahut şöyle bir şart ile satmış idim diye dâvâ etmek mesmu olmaz.»

531 — : İcareteynli vakıf bir akarın ölünceye kadar beslemek şartiyle ferağ edilmesi muteberdir.

Bu halde bir kimse, uhdei tasarrufundaki icareteynli bir vakıf akarı, ölünceye kadar kendisini beslemek şartiyle bir şahsa mütevellisinin izniyle ferağ, o şahıs da teferrüğ ederek tapu senedine derc edildikden sonra mefruğün leh, ashabı intikalden aslâ vâris bırakmaksızın vefat etse o akar, ber hayat bulunan fariğin uhdesine mütevellinin reyile iade olunur.

— Fakat mefruğun lehin intikale müstahik varisi bulunub da fâriği şart mucebince beslemeyi deruhde ederse iade cihetine gidilemez.

532 — : Bir kimse, uhdei tasarrufundaki icarteynli vakıf akarı, kendisini beslemek şartiyle ve mütevellisinin izniyle bir şahsa ferağ etdikden sonra mefruğün leh olan o şahıs, beslemeğe razı iken bu kimse, ferağdan rücu ederek mefruğün bih olan akarı o şahısdan istirdad edemez. Fakat mefruğün leh, şarta riayet etmeyib de fâriği beslemese fâriğ, feragından dönerek mefruğün bihi mütevellinin reyile mefruğün lehden istirdad edebilir.

(Ferağlar ,evvelce bey'e kıyas olunarak beslemek şartiyle yapılması caiz görülmemiş idi. Bilâhare meccanen vukubulan ferağların hibeye kıyas edilmesi daha muvafık görüldüğünden Mecellenin (850) inci maddesi mantukunca beslemek şartiyle hibe fâsid olmadığından meccanen ferağın fâsid olmayacağı nazara alınmış, bu şart ile vukubulacak ferağların senedat idaresince kabul olunarak o vechile senetlerde yazılması 1296 tarihinde iradeye iktiran etmişdir.

Böyle tapu senedlerinde münderic olmayan şart dâvalarını dinlemekden hâkimlerin men'i hakkında da meşihat makamının iş'arı üzerine meclisi mahsusı vükelâ karariyle bil'istizan bir irade sâdır olmuşdur.

Dördüncü cild Düsturun 372 nci sahifesiyle beş numaralı Ceridei Mehakimin 32 nci sahifesine müracaat!.)

533 — : Bir kimse,, uhdei tasarrufundaki icareteynli bir yeri mütevellisinin izniyle bir şahsa meccanen ve bilâ şart ferağ etdikden sonra ashabı intikalden vâris bırakmaksızın vefat etse bu yere mütevelli müdahale edemez, ve bunun için mefruğün leh olan o şahısdan icarei muaccele istemeğe hakkı olamaz.

534 — : Bir kimse tasarrufundaki icareteynli bir vakıf akarı, başkasının tasarrufundaki icareteynli bir vakıf akar mukabilinde ferağ edebilir. Şu kadar var ki bu akarlar, başka başka vakıflardan ise bu ferağa o vakıflardan her birinin mütevellisi izin vermek lâzımdır.

535 — : Akdi bey'i ifsad eden şartlar, akdi ferağı da ifsad eder.

Binaenaleyh bir kimse bil'icareteyn uhdesinde bulunan vakıf bir yeri, mütevellisinin huzurunda bir şartı müfsit ile bir şahsa ferağ, o şahıs da bu vekile kabul edip mütevelli de bu şarta mukarin olarak ferağa izin verse ferağ fâsid olur. Çünkü feraglar, icar kabilindendir. İcar ise menfaati bey' demek olduğundan bey'in fâsid olduğu şey ile icar muamelesi de fâsid olur.

Amma fariğ ile mefruğun lehin kendi aralarındaki mukaveleleri hükümsüz olduğu cihetle bunlar kendi aralarında bir şartı müfsid ile ferağ hakkında bir mukavele yapıp da sonra mütevellinin huzurunda bu şartdan bahsetmiyerek kat'î suretde ferağ yapsalar, mütevelli de böyle kat'î olarak izin verse ferağ muamelesi fâsid olmaz.

536 — : İcareteynli bir vakıf akarın hissedarlarından hiç biri : «hissemi teferrüğ et» veya «hisseni bana ferağ et» diye şeriklerine cebr edemez. Bunlardan her biri kendi hissesini dilediğine ferağ edebilir. Buna diğerleri mâni olamazlar.

537 — : Vakıflarda ne mütevelli için, ne de mevkufün aleyhim için şüf'a hakkı sabit olamaz. Binaenaleyh icareteynli bir vakıf akarın hissedarlarından her biri kendi hissesini dilerse şerikine ve dilerse şerikinn iznini istihsale muhtac olmaksızın haricden birine ferağ edebilir. Nitekim yukarıdaki mesele buna natıkdır.

Kezalik mahlûl kalan bir hisseyi mütevelli, muaccelei misliyesiyle dilerse diğer hissedarlara ve dilerse başka birine tefviz edebilir. Şu kadar var ki îrad nevinden olmayan icareteynli vakıf meskenler ve menzillerde mahlûl hisseye ber hayat olan hissedar talib olunca başkasına tefviz edilmemesi ve hattâ bu hissedar hakkında bazı tenzilât yapılması için vaktiyle Türkiyede bir nizamname mevcud bulunmuşdur.

(Üçüncü cild Düsturun 445 inci sahifesinde yazılı ve 19 zilhicce 1288 tarihli nizamnamenin ikinci maddesi şöyledir : «Hisseli hanelerin mahlûlâtı nısıf raddesinde veya nısıfdan ziyade olur ise bunu alacak hisseler için kıymeti muhammenesinden yüzde yirmisi ve nısıfdan az olduğu suretde südüs raddesine kadar kıymetli muhammenesinden yüzde otuzu, ve eğer südüsden dahi az ise yüzde ellisi tenzil ile hissedarlara mahsus muamelei tadiliyye icra olunacakdır.)

538 — : Borclu olarak vefat eden kimsenin uhdei tasarrufundaki icaret-

eynli vakıf akar, borcu için başkasına ferağ olunmaz. Fakat borcu vakfın icaresine aid olunca ferağ olunabilir. Fetâvayı Abdurrahim.

MARİZLERİN VE KASIRININ FERAĞLARI :

539 — : Bir kimse uhdei tasarrufundaki icareteynli bir vakıf yeri, marazı mevtinde mütevellinin izniyle gerek ashabı ihtikalden olan bir vârisine, meselâ evlâdına veya zevcesine ve gerek bir yabancı şahsa ferağ edebilir, bu ferağa sair vârisleri itiraz edemezler. Çünkü bu, bir nevi teberrüdür, vakıfdan nüzul demekdir. Marizin bu gibi teberrüü ise bütün malından muteberdir. Mecmuai Cedîde.

540 — : Eshabı intikalden vârisi olmayan kimsenin marazı mevtindeki ferağı muteber değildir. Binaenaleyh vefat edince uhdesindeki icareteynli vakıf, mahlûl olarak vakfı tarafına aid olur, hakkındaki ferağ, sahih olmaz. Bu halde mefruğun leh, vermiş olduğu bedeli o kimsenin terikesinden istifa eder. Ataiyye, Fetâvayı Ali Efendi.

Bir seneyi mütecaviz bir müddettenberi hasta olan kimsenin hali mütegayyir ve hastalığı müşted olmadan yapmış olduğu ferağ, her halde muteberdir. Marazı mevt için münakehat ve vasiyet bahislerine müracaat!..

541 — : Bir kimse marazı mevtinde eshabı intikalden varisi bulunmadığı halde tasarrufundaki icareteynli vakıf bir yeri, başkasına ferağ etmek istedikde mütevelli : «bunun hastalığı belki marazı mevtdir» diyerek bu ferağa mani olamaz. Çünkü bir hastalığın marazı mevt olduğu mevt vuku bulmayınca bilinemez, tevehhüme itibar olunamaz. Şu kadar var ki o kimsenin vefatiyle hastalığının marazı mevt olduğu tebeyyün edince ferağ muamelesi sahih olmamış olur. Bu takdirde mütevelli, mefruğun bihi mahlûl olmak üzere mefruğun lehden istirdad eder, velev ki ferağa izni havi sened vermiş olsun.

Mefruğun leh de vermiş olduğu bedeli fâriğin terikesinden istifa eder. Ahkâmül'evkaf.

542 — : Kasırının icareteynli vakıf akarlarını velileri veya vasîleri müsevvigatı şer'iyyeye mebni ahâra ferağ edebilirler.

Binaenaleyh bir çocuğun veya bir mecnunun veya bir matuhun uhdei tasarrufundaki icareteynli bir akar, haraba yüz tutub da vâridatı masrafına kifayet etmese veya bunların nafakalarını başka suretle temin kabil olmasa bu akarı hâkimin izniyle ve hâkimin huzurunda erbabı vukufun haber verecekleri bedeli misl ile mahmudül'hal olan velîsinin veya muhtar veya mansub vasîsinin başkasına ferağ etmesi sahihdir. Artık bu ferağa müdahale edilemez.

Fakat müsevvigatı şer'iyyeden böyle bir şey bulunmaksızın yapılacak

bir ferağ, sahih olmaz. Bilâhare çocuk baliğ olunca veya mecnun ifakat bulunca bu akarı mütevellinin reyile mefruğun lehden geri alabilir. Neticetül'fetâvâ.

543 — : Bir çocuğun velisi veya vasisi, anın uhdesindeki icareteynli bir vakıf akarı kendi nefsi için teferruğ edemez. Fakat mesağı şer'îye binaen hâkimin reyi ve mütevellinin izni ve bedeli misli ile başka bir şahsa ferağ etdikden sonra o akarı o şahısdan kendi nefsi için teferruğ edebilir. Ahkâmül'evkaf.

544 — : Kasırının velîleri veya vasîleri, bunların haklarında hayır ve menfaati mucib olmak üzere icareteynli vakıf bir yeri hâkimin izni, mütevellinin reyi ve bedeli misli ile bunlar için teferruğ edebilirler. Çünkü kasırîn hakkında hayırlı olan şeyleri yapmaya velîlerinin, vasilerinin salâhieytleri vardır. Edebül'evsiya.

VEFA VE İSTİĞLÂL TARİKİYLE FERAĞ :

545 — : İcareteynli bir vakıf akarın taksimi kabil olsun olmasın, tamamını veya nısıf, rubu gibi bir hissei şayiasını bir borc mukabilinde alacaklıya vefa veya istiğlâl yoliyle ve mütevellinin izniyle ferağ etmek caizdir. Mütevellinin izni şart olduğundan, bulunmazsa bu ferağ sahih olmaz.

İştirâk üzere tasarruf olunan bir vakıf akarın hissei şayiası hakkında da hüküm böyledir.

546 — : İstiğlâl yoliyle ferağ olunmuş olan icareteynli bir vakıf akar, fariğ tarafından tahliye ve mefruğun lehe teslim edilmelidir ki vefaen mefruğün lehin o akarı fariğe icar eylemesi sahih olsun. Dürri Muhtar fî babissarf.

Binaenaleyh böyle tahliye ve teslim bulunmaksızın yapılan bir icar muamelesi bâtıldır. Bu halde mefruğun leh, böyle bir icara mebni fariğden kira namiyle bir mikdar meblağ almış olsa fariğ, bu meblâğı asıl borcuna mahsub edebilir. Fetavâyı Ali Efendi.

Şayed tahliye ve teslim bulunduğuna dair fariğin ikrarı sabit olsa ücreti vermekden imtina edemez. İkrarında kâzib olduğunu iddia etse bu ikrarında kâzib olmadığına dair mefruğun lehe yemin verdirebilir. Mecmuai Cedîde.

547 — : Alacaklıya vefa veya istiğlâl yoliyle ferağ olunmuş olan bir vakıf akarın icarei müeccelesi yine fariğ üzerine lâzım gelir, mefruğun lehe lâzım gelmez. Çünkü bunun asıl mutasarrıfı, fariğdir.

548 — : Vefaen ferağ edilmiş bir vakıf akarın menfaati yine fariğe aiddir. Binaenaleyh fariğ, anı âhara kiraya verib bedelini kendisi için alabiilr. Bu kiraya mefruğun leh müdahale edemez.

549 — : Vefa veya istiğlâl suretiyle ferağ edilmiş olan bir vakıf akar, mefruğun lehin bilâ veled vefatiyle mahlûl olmaz. Belki fariğ, borcunu mefruğun lehin vârislerine ödeyerek mütevellinin reyile ferağ muamelesini fek etdirir, o akara yine mutasarrıf olur. Yoksa mütevelli, bu akarı mefruğun lehin mahlûlünden olmak üzere başkasına icar edemez. Neticetül'fetâvâ.

550 — : Vefa veya istiğlâl yoliyle ferağ olunmuş olan icareteynli bir hane, bilâ teaddin yanıb sırf arsa halinde kalsa mefruğun lehin alacağı sâkıt olmaz. Velev ki bu hane, kendi elinde bulunmuş olsun. Binaenaleyh alacağını fariğden istiyebilir. Behcetül'fetâvâ.

551 — : İcareteynli bir vakıf akar, muayyen bir zamana kadar borc ödenilmediği takdirde yapılan ferağın kat'iyet kesb etmesi şartiyle bir alacaklıya vefaen ferağ edilmiş bulunsa bu şarta itibar olunamaz.

Binaenaleyh fariğ, bu müddet içinde borcunu ödememekle ferağ, kat'iyet kesbetmiş olmaz. Belki bilâhare borcunu mefruğun lehe ödeyince o akarı mütevellinin izniyle geri alabilir.

552 — : Vefaen ferağ edilen vakıf akarın mutasarrıfı, borcunu ödeyince mütevellinin izniyle ferağı fek ettirip o akarı mefruğun lehden geri alır.

Şayed fariğ, borcunu ödemeden vefat ederek ashabı intikalden vâris bırakırsa mefruğun leh, alacağını istifa edinceye kadar bu akarı elinde tutabilir, vârisin buna müdahaleye salâhiyeti olamaz.

553 — : Vefaen ferağ edilen veya rehin olarak alacaklıya teslim olunan bir vakıf akarın mutasarrıfı borcunu ödemeden bilâ veled vefat etse bu akar borcu temin, belki mahlûl olarak vakfa aid olur. Ali Efendi.

Fakat tevsii intikali yapılmış vakıflardan ise vakfı tarafından muaccelei misliyyesiyle başkasına tefviz olunur da vefaen mefruğün leh de alacağını bu muacceleden istifa edebilir.

İcareteynle tasaruf olunan nizamlı vakıf, gediklerde de bu istifa salâhiyeti vardır.

(Arazii emirîye ve mevkufe ve musakkafat ve müstağallâtı vakfiyyenin badelmevt temini deyn etmesini gösteren ve birinci cilt Düsturun 242 nci sahifesinde yazılı bulunan nizamnamenin üç maddesi :

İkinci madde. — : Bir kimse mutasarrıf olduğu arazii emiriye ve mevkufeyi deyni mukabilesinde memuru marifetiyle dayinine vefaen ferağ ve tefviz edib kablel'eda fevt oldukda deyni mezkûr, düyunı saire gibi medyunun terikei vâfiyyesinden istifa olunur. Eğer aslâ terikesi yok ise, veya hut terikei mevcudesi düyununa vefa etmez ise medyunun gerek hakkı intikale nail olan veresesi ve hakkı tapu sahibi bulunsun ve gerek bulunmasın ol araziden deyne vefa edecek mikdarı bilmüzayede bedeli misliyle talibine tefviz olunarak deyni mezkûr tediye kılınacakdır.

Üçüncü madde — : Bin iki yüz seksen dört senesi şehri seferinin on üçü tarihiyle müverrah kanun mucebince usuli intikaliyyesi tevsi ile icarei müeccelesi ecri misline iblâğ kılınmış olan müsakkafat ve müstagallâtı mevkufede dahi ikinci madde ahkâmı icra kılınacakdır.

Dördüncü madde — : Vefaen ferağ olunan arazi ve musakkafat ve müstagallâtın bedeli, medyun müteveffanın deyyine vefa etmezse dain olan kimse ne bakiyyei matlûbu için medyunun tasarrufunda olub da vefaen ferağ olunmamış olan diğer arazi ve müsakkafat ve müstegallâtına dahl ve taarruz edemez. Fî 24 ramazan 1286).

FERAĞ VE TEFERRUGA VEKÂLET :

554 — : Ferağa, teferruga tevkil caizdir.

İcareteynli bir vakıf akarın ferağına vekil olan kimse, o akarı kendi nefsi için teferruğ edemiyeceği gibi evlâdı, ebeveyni, zevcesi gibi lehlerine şahadeti muteber olmayan şahıslara da ferağ edemez.

Fakat müvekkil, bunlardan birine ferağ etmek dilediğine ferağda bulunmak üzere mezuniyet verirse vekil, bunlara da ferağ edebilir.

555 — : İcareteynli bir vakıf akarı ferağa vekil olan, bu akarı gabni fâhiş ile ferağ edemez, ederse ferağ müvekkilinin icazetine mevkuf olarak münakid olur. Bu halde müvekkil, ferağı red ederse ferağ bâtıl olur, mefruğun bihi mütevellinin reyile mefruğun lehden istirdad eder, velev ki tagrir bulunmasın.

Bu mesele, imameynin bu hususda müfta bih olan kavillerine göredir. İmamı Âzama göre bey'a mutlak surette vekil olan kimse, aza da çoğa da satabilir. Bezzaziyye, Camiül'icareteyn.

556 — : Vefaen ferağ edilmiş bir vakıf akarın muayyen zamanda borc ödenemediği takdirde başkasına kat'iyyen ferağ edilib bedelinden borcun ödenmesi için gerek vefaen mefruğün lehe ve gerek başka bir şahsa vefaen ferağ esnasında vekâlet vermek caizdir.

Binaenaleyh o müddetde borc ödenmezse vekil, vefaen mefruğün bihi bedeli misliyle başkasına kat'iyyen ferağ ederek bedelinden borcu ödeyebilir. Bu bedelden fazla bir şey kalırsa o da müvekkile verilir.

Şayed muayyen müddet hitam bulduğu halde vekil, o akarı katiyyen ferağ ile borcu ödemekten imtina ederse hâkim, ferağ ile borcu eda etmek üzere vekile emr ve tenbihde bulunur.

557 — : İcareteynli vakıf bir akarı bir şahıs namına bilvekâle şu kadar meblâğ mukabilinde teferrüğa vekil olan kimse, o akarı o kadar meblâğ ile kendi nefsi için mütevellisinin izniyle teferruğ ve namına sened istihsal edemez, ederse müvekkil, o akarı mütevellisinin izniyle o vekilin uhdesinden

nez' ve senedini ibtal etdirib kendi namına sened istihsal edebilir. Çünkü böyle bir muamele, müvekkili tağrire müedddî olur. Ve bu halde vekil, müvekkilinin haberi olmaksızın nefsini vekâletden azl etmiş olur, bu azle ise müfta bih olan kavle nazaran kadir olamaz. Hidaye, Camiül'icareteyn.

558 — : Azli hakikîde vekilin azlinden haberdar olması şartdır. Azli hükmîde ise şart değildir.

Binaenaleyh icareteynli bir vakıf akarı ferağa vekil olan kimse, müvekkilinin kendisini gıyabında vekâletden vuku bulan azline vâkıf olmaksızın o akarı mütevellinin izniyle bir şahsa ferağ etse ferağı sahih olur. Amma azline muttali oldukdan sonra ferağda bulunması muteber olmaz.

Kezalik : müvekkili vefat etdiği halde bundan haberdar olmaksızın o akarı bir şahsa ferağ etse bu ferağ, sahih olmaz. Çünkü vefatdan itibaren hükmen azl vuku bulmuş olur.

Binaenaleyh müvekkilin ashabı intikalden olan vârisleri mevcud iseler bu ferağa icazet vermeyib mefruğun bihi, mefruğun lehden istirdad edebilirler. Vârisleri mevcud olmadığı takdirde de mefruğun bih, mahlûlen vakfı tarafına aid olur. Mefruğun leh de vermiş olduğu ferağ bedelini istirdad eder.

Vekâlet bahsine de müracaat!..

FERAĞLARDA İ'TİYAZ VE HİYARİ AYB İLE HİYARİ RÜ'YET VESAİRE :

559 — : İcareteynli vakıf yerlerin ferağları mukabilinde i'tiyaz, yani : bir bedel alınması caizdir.

Binaenaleyh bir kimse tasarrufundaki vakıf bir yeri, bir bedel mukabilinde birine ferağ etse bu bedeli andan taleb ve dâva edebilir. Bu bedeli vermeden vefat etse teriksinden taleb ve ahz olunur.

Bu gibi tasarruf haklarının ferağında i'tiyazın caiz olub olmayacağı fukahai kiram arasında ihtilâflı bir meseledir. Bazı fukaha, bu gibi hukukı mücerrede mukabilinde bedel alınmasının ademi cevazına kail olmuşdur. Bu cihetle bedeli ferağ dâvalarını dinlememek lâzım gelir. Fakat diğer fukaha, bunun cevazına kail olmuşlardır. Bunların bu babdaki kavlleri nâsın maslahat ve menfaatine daha uygun görüldüğü cihetle bu kavl, vaktiyle meşihati islâmiyye tarafından tercih edilmiş ve bu hususda bir irade sâdır olarak Türkiyede buna göre amel oluna gelmiş, bunun hilâfına olan bir hüküm, gayri nâfiz bulunmuşdur. Hamevî Alel'eşbah.

560 — : Ferağ bedelleri, sair mülk mallar gibi mevrus olur.

Binaenaleyh bir kimse tasarrufundaki bir vakıf yerini başkasına ferağ edib henüz bedeli ferağı mefruğün lehden alınadan vefat etse bu bedel, vârislerine feraiz vechile mevrus olur. Yoksa bu vakıf yerde carî olan intikal

hükümleri nazara alınamaz. Nitekim bu gibi vakıf akarların müstecirlerine aid kira bedelleri de anların sırf malları mesabesindedir. Hamevî, Ataiyye.

561 — : İcareteynli vakıf akarların ferağlarında hıyarı ayb ve hıyarı rüyet cereyan eder.

Binaenaleyh bir kimse başkasından teferrüğ etdiği bir vakıf akarın şer'en reddi müstelzim kadîm bir aybına bilâhare müttalî olsa o akarı mütevellinin reyile fâriğe reddedebilir.

Kezalik : bir kimse görmeksizin teferruğ eylediği bir vakıf akarı görünce muhayyerdir, dilerse o ferağı mütevellinin re'yile fesh etdirib ferağ bedelini istirdad edebilir. Behcetül'fetâvâ.

562 — : İcareteynli vakıf bir akarın ferağında tağrir bulunmaksızın gabni fâhiş bulunsa, mağbun olan tarafın bu ferağı feshe salâhiyeti olamaz.

Fakat sagîr, mecnun gibi kasırîn hakkında velîlerinin veya vasilerinin noksanı fâhiş ile olan ferağları sahih değildir, velev ki tağrir bulunmasın.

Binaenaleyh bunlar baliğ olunca veya ifakat bulunca mefruğün bihi istirdad edebilirler.

Kezalik : vakıf bir akarı mütevellisi de bir şahsa noksanı fâhiş ile tefviz edemez, velev ki tağrir bulunmasın.

563 — : Fâriğ ile mefruğün lehden biri diğerini tağrir edib de ferağda gabni fâhiş bulunduğu tahakkuk etse magbun olan taraf, mütevellinin reyile ferağı fesh edebilir.

Meselâ : bir kimse icareteyn ile mutasarrıf olduğu vakıf odaları her gün için birer liraya icar olunur, her birinin gallesi yevmiye bir liradır diyerek şu kadar bin kuruş bedel mukabilinde ve mütevellinin izniyle bir şahsa ferağ ve teslim o şahıs da bu söze itimaden bunu kabul ve kabz ile bedelini tediye etdikden sonra odaların yevmî yetmişer kuruşa kiraya verildiği ve binaenaleyh gabni fâhiş bulunduğu zâhir olsa bu odaları red ederek verdiği ferağ bedelini istirdad edebilir.

Kezalik : bir kimse sadedil bir şahsın tasarrufundaki bir vakıf hanenin aydan aya nihayet bin kuruş kira getirebileceğini ve buna binaen bedeli mislinin on bin kuruşdan ibaret bulunacağını söyliyerek o şahsı ikna etmekle o haneyi on bin kuruş mukabilinde ve mütevellisinin izniyle teferrüğ etdikden sonra o hanenin ferağ zamanında bedeli mislinin, meselâ onbeş bin kuruş olduğu bigarez vukuf erbabının mevsuk şahadetleriyle tebeyyün etse fariğ, mütevellinin reyile bu ferağı fesh ve bedeli reddederek o yeri istirdad edebilir. Behcetüle'fetâva, Ahkâmül'vakf.

564 — : Mefruğun bihin bir mikdarına, meselâ rubu hissesine bir müstahik zuhur edib de badel'isbat o mikdar müstahik için hükm olunsa mefruğun leh, anı mütevellinin reyile fâriğe reddederek ferağ bedelini istirdad edebilir.

Binaenaleyh bir kimse («şu akarın tamamı icareteyn ile benim tasarrufumdadır» diyerek bir şahsa fariğ oldukdan sonra o akarın bir kısmına başkasının icareteyn ile mutasarrıf olduğu sabit olsa bu ferağ muamelesi fesh edilebilir. Behce.

Kezalik : bir kimse bir akarı mütevellisi bulunduğu vakfın müstegallâtından olmak üzere icarei muaccele ve müeccele ile bir şahsa tefviz etdikden sonra birisi çıkıb da «bu akar benim mülkümdür» diye dâva ve bunu bil'isbat istizharen yemin etdikden sonra lehine hükm olunsa o şahıs, verdiği muacceleyi mütevelliden istirdad eder.

VAKIFLARIN TAKSİMİ VE MÜHAYEE İLE İFRAZI :

565 — : İki vakıf arasında ifraz suretiyle taksim caizdir.

Meselâ : Bir kimse, mülk arazisinin yarısını muayyen bir cihete vakf, sonra diğer yarısını da başka muayyen bir cihete vakıf ve her biri için ayrı mütevelli tayin etse bu iki mütevelli, o vakfı taksim ederek her biri anın yarısında tasarruf edebilir. Çünkü her nısıf, ayrıca vakıf edilmekle iki vakıf bulunmuş olur.

Nitekim iki kimse tarafından müştereken mâlik oldukları bir akar hakkında ayrı ayrı olarak yapdıkları vakıf hakkında da hüküm böyledir.

Fakat bunların vakfı müttehid olsa, masraflarının ittihadından dolayı kısmete hâcet kalmaz. Reddi Muhtar, Tahtavî.

566 — : Bir kimse,bir akarının meselâ yarısını vakf etse bu akarı kendi kendine taksime kalkışamaz, belki bunu hâkim taksim eder, yahut mülkünde tuttuğu kısmı bir şahsa satar, o şahıs bu mukasemeyi yapar, sonra bu kısmı o şahısdan birrıza satın alır. Hindiyye.

567 — : Müşterek, taksimi kabil bir akardaki hissesini bir kimse vakf edib bunun sıhhatine bir hâkim hükm edecek olsa da bu akar, İmamı Âzama göre taksim olunamaz. Bunda mühayee = nöbetleşmek cari olur. İmameyne göre ise taksim olunabilir. Hindiyye.

568 — : Müşterek bir akarın tamamı hissedarlar tarafından (bir cihete) vakıf edilmiş olsa bunda kısmet ve mühayee icrası caiz olmaz. Nitekim (565) inci meselede de işaret olunmuşdur. Fethül'kadir.

569 — : Vakıflarda kısmeti cem, İmamı Âzama göre caiz değildir, imameyne göre ise bir beldede bulunmak şartiyle caizdir.

Şöyle ki : bir kimse bir beldede başkasiyle müştereken mâlik olduğu müteaddid arazi ve müsakkafatdan kendi hissesine aid olanları vakf etdikden sonra vakfı ayırarak bu arazi ve müsakkafatdaki hisselerini bir yere toplamak istese İmameyne, ve Hilâli İbn Yahyaya göre caiz olursa da İma-

mı Âzama göre caiz olmaz. Her birini kısmeti ferd suretiyle taksim etmek lâzım gelir.

Şu kadar var ki hâkim, bunların kısmeti cem suretiyle taksimini vakf için faideli görürse bu vechile taksim eder.

Şayed bu mükaseme neticesinde bir tarafa bir az da muayyen mikdar para verilmesi lâzım gelirse bakılır : eğer bu parayı verecek olan vâkıf ise caiz olur. Çünkü bu halde kendi vakfını ayırmış, ortağının vakıf olmayan hissesinden bir kısmını da parasiyle satın almış olur ki, bu kısım, vâkıfın mülkü olmuş olur. Fakat bu parayı alacak olan vâkıf ise caiz olmaz. Çünkü bu takdirde vakfının bir kısmını para ile satmış olur. Hindiyye, Haniyye, İs'af.

570 — : Müştereken tasarruf olunan icareteynli vakıf akarların şerikler arasında taksimi caizdir. Bu halde hissedarlardan biri, hâkime müracaatla kısmet ve hissesini ifraz etdirib başkasına ferağ etmek istese buna diğer hissedarlar mani olamazlar. Şu kadar var ki akar, taksime kabiliyetli olmalı, ve her şerike isabet edecek kısım ile intifa mümkün bulunmalıdır. Bununla beraber taksim, vakıf hakkında da daha faideli olmalı, sonra da bu taksime mütevelli izin vermelidir.

Binaenaleyh bu dört şart bulunmadıkca taksim, sahih ve muteber olmaz. Neticetül'fetâvâ, Ahkâmül'evkaf.

571 — : Vakıf hakkında muzir olan bir taksim, caiz değildir.

Bir taksimin muzir olması, vakıfdaki bir mikdar mahallin yolsuz kalması, veya küçük parçalara ayrıldığı takdirde şerefi zail olarak eski vâridatına noksan ârız olması gibi şeylerdir. Binaenaleyh hamam gibi, küçük haneler gibi vakıf yerlerde taksim cereyan etmez.

572 — : Taksimi kabil ve nafi olan icareteynli müşterek vakıf yerlerde cebren kısmet cereyan eder. Şöyle ki : böyle bir akarın hissedarlarından bir kaçı taksimine talib, diğerleri de bundan müctenib olunca hâkim, binaların ahvaline vâkıf kimseler marifetiyle hissedarların ve mütevellinin huzurlarında o akarın ebniyesiyle arsasını keşf ve takvîm etdirerek kabili kısmet olduğu ve vakıf hakkında nafi bulunduğu o kimselerin şahadetleriyle tahakkuk ederse diğer hissedarların rızalarına bakmaksızın hepsinin arasında mütevellinin reyi ve kur'a keşidesiyle taksim ve her birinin hissesini fâsıla vaz'ile tayin ve tefrik eder.

573 — : İcareteynli vakıf bir akarın hissederlarından bazıları çocuk, mecnun veya matuh bulunursa velilerinin veya vasilerinin marifetleriyle taksim yapılır. Şu kadar var ki bu taksim, hem vakıf, hem de bu kasırîn hakkında enfa' olmak lâzımdır.

574 — : Müşterek vakıf bir yerin bırrıza veya bil'kaza taksiminde ada-

lete riayet şartdır. Yani her hissedara verilecek kısım, kendisinin maksumdaki istihkakına muadil olmalı, bundan noksanı fâhiş ile noksan bulunmamalıdır. Aksi takdirde hissedarlardan her hangi biri, taksimde gabni fâhiş bulunduğunu bil'iddia isbat ederse taksim bozulur.

Bu halde kısmeti kazanın nakz edileceği hususunda ittifak vardır. Birrıza vuku bulan kısmetin nakz edilmesi de sahih görülen kavle göredir. Vâfî şerhi.

575 — : Müşterek bir yerin taksiminden sonra hissedarlar, biribirini kısmete müteallik dâvadan ibra edecek olurlarsa artık hisselerinde noksan vukundan dolayı kısmeti nakz etdiremezler. Fakat hissedarların arasında kasırîndan kimse bulunursa velîsi veya vasîsi marifetiyle yapılan taksimden dolayı bu velinin veya vasinin ibrası muteber olmaz. Binaenaleyh bunların hakkında gabn dâvası dinlenmesine mani olamaz.

576 — : İcareteynli bir müşterek vakıf akarın hissedarları arasında kısmeti âdile ile taksim edilebilmesi için bazı hisselere nakid ilâvesine lüzum görülse bu kısmet, mütevellinin izniyle bitterazi caiz olur. Fakat hissedarlardan bazılarının imtinaı takdirinde hâkim tarafından cebren caiz olmaz. Çünkü ne akarın, ne de menkulün kısmetine ortakların rızaları bulunmadıkca nakd, dahil olamaz. Dürri Muhtar.

577 — : Müteaddid ve müşterek icareteynli vakıf akarlarda cebren kısmeti cem carî olmaz.

Binaenaleyh icareteynli iki parça vakıf akarın, müsavat üzere ortaklarından biri, bu iki parçadan birinin kendisine, diğerinin de ortağına verilmek üzere kısmeti cem ile taksim edilmesini, diğerinin imtinaına mükarin taleb etse hâkim, böyle bir taksim için hissedara cebr edemez. Belki böyle bir taksim, hissedarların kendi rızalariyle yapılabilir.

578 — : İcareteyn suretiyle müştereken tasarruf olunan vakıf gediklerin taksimi, Türkiyede vaktiyle nizamen gayri kabil bulunmuştu.

Kezalik : icareteynli bir vakıf akar içerisinde müstakar vakıf gedik, veliyyül'emrin iradesi ve mütevellinin marifeti ile lâğv edilmedikce veya hissedarlarından birinin hissesine birrıza kasr edilmedikce o gediğin müstakarrün fîhi olan akarın taksimi nizamen memnu bulunmuşdur. Ahkâmül'evkaf.

579 — : İcareteynli bir vakıf akar, taksimi kabul etmez veya taksimi vakıf hakkında muzir olur da müşterek mutasarrıfları arasında şayian tasaruf hususunda dâva ve niza vuku bularak bazıları mühayee ister, bazıları da bundan imtina ederse hâkim, mütevellinin reyile bu akarın mühayee suretiyle tasarruf edilmesine hükm eder.

580 — : Vakıflarda mühayee, birrıza carî olursa da lâzım olmaz.

Binaenaleyh mevkufün aleyhim bitterazî mevkufu aralarında mühayee suretiyle taksim edebilirler.

Meselâ : bir cemaat, kendilerine mevkuf bulunan bir hanede muayyen müddetlerle ikamet edebilirler. Kezalik : kendilerine meşrut bir vakıf mezreayı da aralarında taksim ederek her biri kendi hissedini kendi namına ekib biçebilir.

Fakat bu bir kısmeti hakikiye değildir. Bunlardan her hangi biri, bu kısmeti ibtal edebilir.

Maahaza böyle bir kısmet ve mühayeenin pek uzun müddetle olmaması lâzımdır. Çünkü hisselerdeki vakfiyetin unutulmasına ve her hissedarın kendi elindeki hissenin hassaten kendisine mevkuf bulunduğunu iddia etmesine müeddî olabilir. Fethül'muîn, Bahri Raik, Reddi Muhtar.

581 — : Mühayeeden evvel geçen müddet, mühayye nevbetine mahsub edilemez. Çünkü mühayee, husumetden sonra başlar.

Binanaleyh icareteynli bir vakıf akarın hissedarlarından bazıları o akarda bilâ mühayee bir müddet müstakillen oturdukdan sonra birrıza veya hâkimin ve mütevellinin reyile mühayee icra etdirseler, bu mühayee icrası tarihinden itibaren her biri o akarda muayyen müddetlerle oturmaya müstahik olur. Evvelce müstakillen oturan hissedarların oturmuş oldukları müddeti hesaba katarak o kadar da kendileri oturmak talebinde bulunamazlar. Kinye.

582 — : Mütevellinin reyine mukarin olmayan bir mühayee ve ifraz lüzum ifade etmez. Şöyle ki — : bir kimse uhdei tasarrufunda bulunan icareteynli bir vakıf akarın bir mikdarını ayırarak kendi tasarrufunda ibka, mütebakisini de başkasına ferağ edebilir. Fakat bu ifraz hususunda mütevellinin izni şartdır. Nasıl ki ifraz edilecek mahallerden her biriyle ayrıca intifa kabil olması ve bu ifrazın vakıf hakkında daha faideli bulunması da şartdır.

Binaenaleyh bu şartlar bulunmayınca ifraz lâzım, ferağ sahih olmaz.

583 — : Süknaya meşrut vakıf bir hanede mühayee bil'ittifak caizdir. Vâkıfı tarafından süknaya meşrut olmayan vakıf bir hanede mühayeenin cevazı ise muhtelefün fihdir. Vecizi Serahsî.

(Türkiyede evvelce icareteynli müşterek vakıflarda mühayee cereyan etmezdi. Mühayee cereyan etmemesi, şerikler arasında dâva ve niza vukuuna bâis olduğundan Mecelle cemiyeti ilmiyyesince mühayee icrası muvafık görülerek o vechile amel ve hükm olunması hakkında irade istihsali için meşihati islâmiyye makamına müracaat edilmiş, meşihat makamının arzı üzerine de fî gurrei şaban 1296 tarahinde bir irade sâdir olmuşdur.)

VAKIFLARIN GASB EDİLMESİ :

584 — : Vakıfların menfaatleri, ecri misilleriyle mazmundur.

Binaenaleyh bir kimse vakıf bir yeri, muaddün lilistiğlâl olsun olmasın bir müddet tegallüben zabt ve tasarruf edecek olsa o müddet için üzerine vakıf namına ecri misl lâzım gelir. Vakıf bir dükkânı veya medreseyi tegallüben işgal gibi. Tenkihi Hâmidî.

585 — : Vakıflarda te'vili akd veya te'vili mülk ile tasarruf, ecri mislin lüzumuna mani olmaz.

Binaenaleyh bir kimse, «fülândan satın aldım» diye bir dükkâna mâlikiyet iddiasiyle vaz'ı yed edib üzerinde bina içerisinde kuyu gibi şeyler tesîs ederek bunlardan bir kaç sene müstefid oldukdan sonra bir vakfın mütevellisi, bu dükkânın vakfına aidiyetini mahkemede usulen isbat ve hüküm istihsal etse bu müddet için o kimse üzerine ecri misl lâzım gelir. Bezzaziyye, Fetavayı Hayriyye.

586 — : Vakıf bir malın gasb edilmesi, kendisinden intifa edilmiş olmasa da ecri misli müstelzim olur.

Binaenaleyh bir kimse, gasb etdiği bir vakıf arsayı ekmeyib bir müddet muattal bir halde bıraksa veya gasb etdiği vakıf bir hanede ikamet etmeyib anı boş bırakmış olsa da bunun gasb müddetine aid ecri mislini zamin olur. Neticetül'fetâvâ.

587 — : Vakıflarda iare caiz değildir.

Binaenaleyh vakıf bir akar, bir kimseye âriyet olarak verilemez. Şayed bir vakıf yerin mütevellisi, o yerde bir kimseyi bir müddet ücretsiz oturtsa Buâle göre o kimseye bir şey lâzım gelmezse de müteahhir fukahanın kâffesine göre o kimse gâsıb hükmünde olacağından üzerine o müddetde vakıf için ecri misil lâzım gelir. O yer, gerek istiğlâl için hazırlanmış olsun ve gerek olmasın müsavidir. Çünkü bu suretle vakfı siyanet ,mevkufün aleyhimin haklarına riayet lâzımdır. Fetva da bu vechiledir.

Nitekim mütevellinin izni olmaksızın vakıf bir yerde fuzulen ikamet eden kimse üzerine de bâligen mâ beleg ecri misl lâzım gelir. Hindiyye, Dürer.

Süknaya meşrut bir hanenin meşrutün lehi tarafından birisine iare edilmesi ise bundan müstesnadır.

588 — : Bir kimse yarısı vakıf, yarısı da kendi mülkü olan bir akarın tamamını bir müddet tegallüben zabt etse bu müddet için vakfın hissesine düşen ecri misli zamin olur.

589 — : Bir kimse süknası veya gallesi kendisiyle beraber başkalarına da meşrut olan vakıf bir hanenin tamamında tegallüben ikamet etse diğer meşrutün lehlerin hisseleri için ecri misl vermesi lâzım gelir. Kınye.

590 — : Bir kimse bir vakıf bahçeyi meyva ağaçlariyle beraber bir kaç sene tegallüben işgal edib de badehu bunları vakfa red etmek istese bu müddet içindeki gallesini de mevcud ise beraber reddetmesi lâzım gelir. Bu galle, müstehlek olunca da mislini tazmin etmesi icab eder.

591 — : Bir kimse, ma'bed ve medrese gibi hayır müesseselerinden birini haksız yere tegallüben yıkacak olsa mütevelli, bunu o kimseye kel'evvel bina etdirebilir, o kimse, buna mecburdur, yalnız noksanı zamin olması kifayet etmez.

Amma vakıf müstegallâtdan birini böyle tegallüben yıkacak olsa mütevelli, yıkılan binanın mebniyyen kıymetini tazmin etdirebilir, onu kemafissâbık bina için cebr edemez. — Cebr edebileceğine kail olanlar da vardır — Tenkihi Hâmidî, Reddi Muhtar, Ali Efendi Fetâvası.

592 — : Bir vakıf gasb eden kimse, ona kendi malından bazı şeyler ziyade ve ilâve etmiş bulunsa bakılır: eğer bu ziyade ilâve edilen şeyler, gübre vermek, yeri aktarmak, ırmağı kazımak, badana yapmak gibi mali mütekavvim olmayan şeyler kabilinde ise bunlardan dolayı gâsıb bir şey isteyemez. Ve eğer bu ilâve edilen şeyler, bina ve ağaç gibi mali mütekavvim ise gâsıb, bunları kaldırmakla mükellef olur. Meğer ki kaldırılması vakfa zarar versin.O halde mütevelli, binanın merfuan, ağaçların da makluen kıymetini, (diğer bir kavle göre bunların maklu, ve müstehikkul,kalı olarak kıymetlerinde hangisi az ise anı) gâsıba vererek bunları vakıf için zabt eder. Velev ki gâsıb razı olmasın.

Mütünı fıkhiyyeye göre mesele böyledir. Mecellede de böyle temellüki cebri kabul edilmiştir. Ahiren mülka fetvahanei âlice de böyle fetva verilmişdir. Fakat fetva kitablarına nazaran bunları satmaya sahibi razı olmazsa mütevelli, bunların kıymetlerini vakfın gallesinden vererek vakıf için cebren temellük edemez. Belki bunların sahibleri, bunların münhedim, münkati olacağı zamana kadar bekler, o zaman ankazlarını alır.

Nitekim bu gibi muhdes şeylerin kal'ı,vakfa muzir, mütevelli de bunları vakıf için temellükden mümteni oldukda bunların kendi kendilerine münkali olacakları zamana kadar sahibleri intizarda bulunmaya mecbur olurlar, şey'en feşey'en münkali oldukda enkazlarını ahz ederler. Hindiyye, Tahtavî, Reddi Muhtar.

593 — : Bir vakıf yeri vâkıfının veya mütevellisinin elinden gasb eden kimse, gasbı sabit olduğu halde o yeri red etmekden imtina etse hâkim, red edinceye kadar kendisini habs eder. Şayed gasb müddetinde vakfa bir noksan ârıza olmuş ise anı da zamin olur. Bununla vakıf tamir edilir. Hindiyye.

594 — : Gasb edilen vakıf bir yerine istirdadı mümkün olmamakla bil-

muhakeme bedeli alınmış bulunsa bu bedel ile o vakıf için başka bir yer satın alınır. Fakat bilâhre bu vakıf yer, red edilecek olsa âlâ hâlihi vakıf olarak kalır, alınmış olan yer, vakfiyetden çıkar, bu halde mütevelli, bunu satarak semeninden gâsıbın verdiği bedeli öder. Bir mikdar noksan kalırsa bunu da mütevelli, kendi malından verir, bununla vakfın gallesine rücu edemez. Hindiyye.

595 — : Bir mütevelli, kendisine vâkıf tarafından teslim edilen vakıf bir akarı benimsiyerek vakfiyetini inkâr etse gâsıb olmuş olur. Bu halde vâkıfın dâva ve isbatiyle o akar elinden alınır. Vâkıf vefat etmiş ise mevkufün aleyhimin müracaatları üzerine hâkim tarafından bir hasım = dâvacı nasb olunur.

Şayed bu inkâr tarihinden itibaren bu akara bir noksan ârız olmuş olursa mütevelli bunu da zamin olur. Bununla o akarın noksanı tamir edilir. Hindiyye.

596 — : Gasb edilen bir vakıf hakkında hâkimin izni lâhik olmadıkca mevkufün aleyhimden hiç birinin husumete = dâva ikamesine hakkı olamaz. Hindiyye.

597 — : Bir kimse kendisinden gasb edilen bir vakıf yer hakkında gâsıb aleyhine beyyine ikame edecek olsa bu beyyine bil'icma kabul edilerek o yer kendisine reddedilir. Hindiyye. .

598 — : Evkafı sahihadan bir tarla, bir müddet gazben zabt ve ziraat edilmekle o tarlaya noksanı arz, tereddüb etse bakılır: eğer o tarlanın noksanı arzı ecri mislinden daha az ise gâzıb üzerine ecri misl ile hükm olunur. Ve eğer noksanı arzı, ecri mislinden daha ziyade ise bu noksan ile hükm edilir. Ahkâmüssigar.

Fakat Türkiyede tahsisat kabilinden olan araziyi mevkufede gâsıb üzerine ne ecri misl ve ne de noksanı arz lâzım gelir. Çünkü bu arazi, araziyi memleket hükmündedir. Araziyi memlekette ise gâsıb üzerine bunların lâzım gelmiyeceği vaktiyle Arazi Kanuniyle kabul edilmişti.

(Düsturun birinci cildinde münderic 7 şaban 1274 Arazi Kanununun yirmi birinci maddesinde şöyle deniliyor :

21 Madde — Fuzulen veyahut tegallüben zabt ve ziraat olunub sâl besal hukukı arazi alınmış olan arazi, badelmuhakeme memuru marifetiyle istirdad ve zabt olundukdan sonra gerek memurunun ve gerek arazisini istirdad eden kimsenin ol araziyi fuzulî ve yahut tegallüben zabt ve ziraat eyliyen şahısdan noksanı arz veyahut ecri misl almağa salâhiyeti yokdur. Sagîr ve sagîre, mecnun ve mecnune ve matuh ve matuhenin arazisinde dahi hüküm bu vechiledir.

Bu kanunun dördüncü maddesinde de şöyle denilmişdir :

«Memaliki mahrusede kâin araziyi mevkufenin ekserisi bu kabilden dir. Ve böyle tahsisat kabilinden olan araziyi mevkufenin araziyi emiriyyei sirfe gibi rakabesi beytülmâle aid olmasiyle bunlar hakkında bundan sonra zikr ve tafsil olunacak muamelâtı kanuniyye carî olur.)

NÜKUDI MEVKUFENİN TENMİYESİ :

599 — : Nükudun vakfı müteamil olarak tecviz edilmişdir. Nükudun vakfiyetini esasen İmam Züfer de tecviz etmişdir. Vakıf paralara aid bir kısım müseccel vakfiyeler de İmamı müşarünileyhin kavline binaen bu vakıfların sıhhat ve lüzumuna hüküm verildiği görülmektedir.

Vakıf paralar. iki kısımdır : bir kısmı muhtac olanlara bilâ ribh, yani: bir nema, bir faiz alınmaksızın ödünc verilmesi meşrut olan vakıf nükuddur. Mütevelli, bu kısım vakıf paraları istirbah edemez, yani : bunun için bir muamelei şer'iyye suretiyle faiz = küzeşte alamaz. Çünkü vâkıfın şeraitine ittiba vacibdir.

İkinci kısmı. bir ciheti hayra sarf edilecek bir ribh mukabilinde taliblerine birrıza ikraz, edilmesi meşrut olan vakıf nükuddur. Mütevelli, bunları da ribh = küzeşte ilzam edilmek suretiyle ikraz eder. Başka türlü edemez.

600 — : Muamelei şeriyesiz alınan bir rıbh, mutlaka haramı mahzdır. Fakat muamelei şeriyye suretinde İmam Ebu Yusüfe göre riba, mürtefi, rıbh caiz olur.

Şöyle ki : meselâ mütevelli, borç alacak kimsenin bir malını vakıf namına peşin para ile yüz liraya satın alır, sonra bu malı parasını bir sene sonra almak üzere o kimseye vakıf namına yüz on liraya satarsa bu bir mumelei meşruadan ibaret olmuş olur.

Bu rıbh ilzamı muamelesi şöyle de yapılabilir : Meselâ mütevelli, vakfın malından bir kimseye bir sene müddetle yüz lira ikraz ve teslim eder, sonra bir malı da vakıf namına bir sene müddetle o kimseye müeccelen on liraya satıb teslim eder. O kimse de bu malı kabz ve tesellüm etdikden sonra bir şahsa hibe ve teslim eder, o şahıs da bu malı vakıf için mütevelliye hibe ve teslim eder. Bu suretle o kimse de vakfın yüz lira asıl mali vakıfdan, on lira da satılan mal bedelinden bir ribhi mülzem olarak alacağı sabit olur.

Bu, bir mahlası şer'idir, bununla haramdan ihtiraz edilmiş olur. Yetimin veya vakfın malını veli veya mütevelli, bir kimseye rıbıhsız ikraz edemez, faiz alması ise haramdır, o halde meşru bir beyi ve şira vasıtasiyle bunların menfaatleri temin edilmiş, riba suretiyle bir muamele yapılmamış olur. Bu, dîni hikmet karinde gösterilen bir vüsat, bir sühulet, bir müsaade demekdir.

Resulü Ekrem, sallâlahü aleyhi vesellem efendimizden bunun bir misli mervîdir. Bununla emir buyurmuş oldukları rivayet edilmişdir. Kadîhan.

Artık bu muameleyi, gayri meşru bir hiyle telâkki etmek doğru değildir. Ümmeti merhume, bir muamelenin meşru olub olmadığını ancsak Resuli Ekrem hazretlerinden bizzat veya bilvasıta telâkki etmekle bilebilir. Bir muamelenin meşruiyeti tarafı risaletden haber verildiği takdird artık anın gayri meşruiyetine kim kail olabilir?.

601 — : Mâtevelli, istirbahı meşrut olan vakıf nükudu, ribh ilzam etmeden bir şahsa ikraz etse o şahısdan rıbh namına bir şey alamaz. Şayed alacak olursa müstakriz, bunu asıl borca mahsub edebilir. Çünkü bu ribh, haramı mahzdır. Maamafih bir kimse kendisine vacib olmayan bir şeyi verince istirdad edebilir. Hamevî.

Fakat müstakriz : «şu meblâğ rıbıhdır, al vakfın masarifine sarf et» diye mütevelliye bir mikdar para verir, mütevelli de bunu vakfın umuruna sarf ederse artık müstakriz, bunu asıl borca mahsub edemez. Ali Efendi Fetavâsı.

602 — : İlzam edilen rıbh, borcun müddetine tevzi edilir.

Binaenaleyh bir kimse meselâ : bir senelik ilzamı rıbh suretiyle bir vakıf parayı bir sene müddetle istikraz etdiği halde altı ay sonra bu borcunu ödese, veya altı ay sonra vefat edib bu borc terikesinden hemen ödense altı aylık ribh sâkıt olur. Yalnız altı aya isabet eden mikdarın vakfa verilmesi lâzım gelir. Yoksa bir senelik rıbh lâzım gelmez. Kınye, Zekeriyya Efendi Fetâvası.

603 — : Borc istifa edilmedikce mülzem rıbh, devam eder.

Şöyle ki : bir vakıf para, meselâ üç sene müddetle ilzamı rıbh edilerek ikraz edildikden sonra müstakriz, bir sene sonunda vefat edib de terikesinden üç sene nihayetine kadar bu borc ödenmese mütevelli, bu üç senelik rıbhı bu terikeden almaya salâhiyetdar olur, yoksa müstekrrizin vefatiyle rıbhı mülzem sâkıt olmaz. Çünkü aksi takdirde vakıf mutazarrır olur. Sürretüylfetâvâ Hâmişi, İmadiyyeden.

Maahaza medyunun vefatiyle zimmetindeki borc, terikesine raci olub bu tarihden itibaren mülzem rıbhın bâtıl olacağına dair mülga fetvahanei âli tarafından fetva verilmişdir.

604 — : Vakıf bir para, ilzam edilen müddetin geçmesinden sonra bir müddet daha müstakrizin zimmetinde rıbıh ilzam edilmeksizin kalacak olsa bu müddet için rıbıh lâzım gelmez.

Meselâ : bir sene müddetle ve mülzem bir rıbh ile istidane edilen bir vakıf meblâğ, bu müddetten sonra bir sene daha medyunun zimmetinde ribh ilzam edilmeksizin kalsa bu ikinci sene için ribh lâzım gelmez. Aksi takdirde riba tahakkuk eder. Çünkü bu borclu, rıbhı iltizam etmiş değildir. Sürretül'fetâvâ.

605 — : Bir muamelei şeriyye ile ilzam edilmeyen bir rıbh, mücerred taahhüd edilmekle lâzım gelmez. Binaenaleyh bir vakfın nükudundan borc alan kimse, kendisine usulen bir rıbıh ilzam edilmediği halde : « ben geçen her sene için vakfa şu kadar rıbh veririm» demiş olsa mücerred bu va'dine mebni kendisinden mütevelli rıbh almaya kadir olamaz. Abdurrahim Fetâvası.

606 — : Bir mütevelli, vakıf paralardan ödünç alan kimselere kendi malını satmak suretiyle rıbıh ilzam etse bu rıbıh, kendisinin olur. Şu kadar var ki kendisine tîyb olmaz. Vakıf namına hiyanetde bulunmuş olmakla azle müstahik olur. Abdurrahim Fetâvası.

607 — : Bir mütevelli, vakıf paraları vâkıfının şart ve tayin etdiği mikdardan ziyade hâkimin izniyle istirbah edebilir. Onu on bir hisabiyle ikrazı meşrut olan bir vakıf parayı onu on bir buçuk hesabıyle ikraz gibi.

Fakat vakıfda müzayaka yok iken ziyadeye istirbah edilmesi caiz değildir. Ali Efendi Fetâvası.

608 — : Bir mütevelli, vakıf paraları bir müdet istirbah edemeyib muattal bir halde bıraksa bundan dolayı kendisine zaman lâzım gelmez.

609 — : Bir mütevelli, rehni kavi ile ikraz edilmesi meşrut bir vakıf parayı rehinsiz olarak veya kıymeti noksan bir rehin ile ikraz edip de bilâhare bu borcun tahsili mümkün olmasa mütevelli, noksanı zamin olur. Ali Efendi Fetâvası.

610 — : Bir mütevellinin istirbah kasdiyle ikraz etmiş olduğu vakıf paraları azli veya vefatı halinde yerine mütevelli olan zat, borclulardan kabz eder, bunları tahsil selâhiyeti, esah olan kavle göre mütevelliye aid olur.

611 — : Bir mütevelli, vakıf paraları kendi umuruna sarf ile istihlâk etdikten sonra azl edilse bu paraları zamin olur, fakat aradan geçen müdet için kendisine bir rıbh tazmin etdirilemez. Çünkü bu rıbhı iltizam etmiş değildir. Abdurrahim Fetâvası.

612 — : Vakfa aid borclar, emsaliyle kaza olunur.

Binaenaleyh bir kimse, vakfın her hangi cins nükudundan istikraz etmiş ise borcunu o cins nükud ile ödemesi icab eder.

Meselâ : altın akce istikraz etmiş ise yine altın akce vermesi lâzım gelir, bunun yerine gümüş para veririm diyemez.

Maamafih bir kimse, meselâ şu kadar gümüş paradan ibaret olan borcunu buna muadil şu kadar altın ile birraz ödese, bilâhere pişman olub : «ben gümüş para ile borcumu ödeyeceğim» diye vermiş olduğu altını istirdada kıyam edemez.

613 — : Vakfa olan borc, mümtaz düyûndan değildir.

Binaenaleyh bir kimse, vakfa olan borcunu ödemeden vefat etse bu borcu, sair borcları üzerine takdim edilemez. Terikesi borclarına kifayet etmezse mütevelli, sair alacaklılar gibi guremaya dahil olur.

614 — : Mütevelli, vakıf paraları istirbah etmediği veya vechi şer'î üzere rıbh ilzam eylemediği cihetle galle hâsıl olmasa mürtezika vakıfdan vazifelerini alamazlar. Şayed mütevelli, asıl vakıf maldan verirse zamin ve ilzamı rıbh etmediğinden dolayı azle müstahik olur.

Maamafih mütevelli : «Vakfın gallesindendir» diye mürtezikaya vazifelerini verse bilâhare : «vakıfda galle yok idi, asıl maldan verdim» diyerek verdiği paraları mürtezikadan istirdad edemez. Fetâvayı Ali Efendi, Neticetülfetâva.

(D Ö R D Ü N C Ü   B Ö L Ü M)

VAKIFLARA AİD TAMİRAT VE İNŞAATA, SARFİYATA, İSTİDANEYE, CİHETLERE, VAZİFELERE MAHSUS UMUMÎ MALÛMATI HAVİDİR.

İÇİNDEKİLER : Vakıflara aid tamirat ve inşaat. Bir vakfa aid varidatın başka bir vakfa sarf ve naklinin caiz olub olmaması. Vakıflar için istidane. Cihetlerin tevcihi. Cihetlerde istinabenin ve ferağın cereyanı. Cihetlerin muattal bırakılması. Vazifelerin aksamı ve mürtezikaya vakfın gallesinden vazifelerinin nasıl verileceği.

VAKIFLARA AİD TAMİRAT VE İNŞAAT :

615 — : Vakıfların tamiratı vazifelerden mukaddemdir.

Binaenaleyh tamire muhtac bulunan bir vakfın gallesi, evvelâ tamirine sarf edilir. Tamir yapılmadıkca vazifelere bir şey verilmez. Vâkıf tarafından bu husus, şart edilmiş olsun olmasın müsavidir. Şayed mütevelli, galleyi vazifelere sarf edib de tamir için bir şey kalmazsa vazifelere sarf ettiği meblâğı zamin olur. Çünkü vâkıfın maksadı, vakfının devamiyle gallesinin müebbeden sarf edilmesidir. Bu maksadı ise tamir ile kabil olabilir. Bu halde imaret ciheti iktizaen meşrut bulunmuş olur. Artık mütevelli, tamiri takdim etmeyince vâkıfın iktizaen olsun şartına muhalefet etmiş, kendisine mevdu olan emanete teaddîde bulunmuş, âdeta müvekkilinin emrine muhalefet eden bir vekil hükmünde bulunuvermişdir. Hidaye, Ankaravî Hâmişî.

616 — : Bir vakfın gallesi bir camii şerifin yalnız imam ve hatibine meşrut bulunsa bu galle, o camiin tamirine sarf olunamaz. Feyziyye.

Bir de imam, müezzin, ferraş, medrese müderrisi gibi hizmetlerinin muattaliyyeti zararı beyyini müstelzim olan hademei hayrat, imarete mülhakdırlar, ki bunlara «erbabı şeair» denir. Binaenaleyh bir mescid, tamire muhtac olub gallesi hepsine kifayet etmediği gibi bu hademeye vazifeleri verilmediği takdirde mescidin tatili lâzım gelecek olsa gallden bunların vazifeleri kesilemez. Belki galle, tamirat ile beraber bunların vazifelerine — imkân nisbetinde — sarf edilir. Fakat hizmetlerinin devam etmemesinde zararı bey-

yin olmayan sair bir kısım hademeye bu tamir esnasında bir şey verilmez. Tenkihi Hâmidî.

617 — : Gallesi fukaraya veya vâkıfın evlâdına meşrut olan bir vakıf haraba yüz tutunca mütevelli gallesinden evvelâ tamiratını yapar, sonra bir şey kalırsa anı da fukaraya veya evlâdı vâkıfa sarf eder, yoksa fukara veya vâkıfın evlâdı, buna muhalefet ederek gallenin tamamını aramızda iktisam ederiz diyemezler. Mülteka, Damad.

618 — : Medrese, mekteb gibi vakıf bir mahal, tamire muhtac olduğu halde gallesi bulunmasa tamirine kâfi bir mikdarının kiraya verilerek bedeliyle tamirini yapmak caiz olur. Mecmuai Cedîde.

619 — : Süknası meşrut olan bir vakıf akar, tamire muhtac oldukda bakılır. Eğer bu akarın gallesi vakıfdan tamir edilmesi vâkıf tarafından şart kılınmış ise bu akar, vakfın gallesinden tamir edilir, çünkü vâkıfların bu gibi şartlarına riayet icab eder. Ve eğer vâkıf tarafından böyle şart edilmemiş veya şart edilmiş ise de vakıfda galle bulunmamış olursa bu akarı onun meşrutün lehi kendi malından teberrüan tamir eder.

Şayed meşrutün lehin tamire iktidarı olmaz, veya olur da tamirden kaçınırsa hâkim, o akarı mütevellisinin marifetiyle kirasına mahsuben tamir etmek üzere başkasına kiraya verir, tamir masrafı kiradan ödenince bu akar yine meşrutün lehine iade edilir. Şerhi Vâfî.

620 — : Süknası meşrut bir vakıf akarda meşrutün lehi kendi mâlinden badana ve saire gibi meremmeti müstehleke kabilinden bazı tamirler yapsa bunlar her halde vakfa teberrü olmuş olur. Çünkü bu gibi aynini ahz etmek mümkün veya vakfa zarardan halî olmayan şeyler, helâk olmuş sayılır.

Fakat bir oda ilâvesi gibi meremmeti gayri müstehleke kabilinden bir şey ise bu kendisinin malı olur. vefatında da vârislerine mevrus olur.
Bu halde o akar, bu meşrutün lehin vefatından sonra başka bir zata tevcih edilince o zat, bu ilâve edilen binanın kıymetini müteveffanın vârislerine verib o binaya mâlik olur. Fakat bunu vermekden imtina etdiği takdirde o akar, ücretinden o binanın kıymeti temin ve tamamen vârislere ita edilinceye kadar hâkim tarafından başkasına kiraya verilir, badehu o zata iade ve teslim olunur. Yoksa bu zat, o binanın hedm ve kal'ına razı olamaz. İs'af, Bahri Raik, (406) ıncı meseleye müracaat!.

621 — : Süknası iki kimse arasında müşterek bir vakıf hane harab olmakla bunların biri tamirden imtina edib diğeri hâkimin emriyle kendi malından tamir eylese bu masrafını istifa etmedikce diğeri bu hanede sakin olamaz. Abdurrahim fetâvası.

622 — : Bir vakfın müsteciri, mütevellinin emriyle vakıfda tamirat ya-

pınca bakılır: Bu tamirat, damın kiremitlerini aktarmak, mecurun ıslahına ve halelden vikayesine aid şeyler ise masrafını vakfın gallesinden olmak üzere mütevelliden alabilir. Velev ki mütevelliden alması şart edilmiş olmasın. Fakat me'cur hanenin fırını tamir etmek, pislik çukurunu boşaltmak gibi mücerred müstecirin menafiine aid ise masrafını vakıfdan alamaz. Meğer ki alması şart edilmiş olsun. Tenkihi Hamîdi, Hayriyye.

623 — : İcareteynli bir vakıf yerin taksimi mümkün olmadığı veya vakıf hakkında muzir bulunduğu halde haraba yüz tutmakla hissedarlardan biri kirasına mahsuben malından tamir etmek, isteyib de diğer hissedarlar buna razı olmasalar, tamir etmek isteyen hissedar, hâkime müracaat eder. Hâkim de mütevellinin re'yile bu tamire ve masrafının kirasından istifasına izin verirse o hissedar, yapacağı tamir masrafından sair hissedarlara isabet eden mikdarı istif edinceye kadar bu akarı kiraya verib bedelini alabilir.

624 — : İcareteynli bir vakıf akarı, hissedarlarından biri diğerlerinin emri hâkimin izni olmaksızın kendi malından para sarf ederek tamir etse müteberri olmuş olur.

Binaenaleyh diğer hissedarların hisselerine isabet eden masrafı anlardan isteyemez. Fakat hissedarların emirleri ve kendilrine rücua muvafaketleri ile veya görülen lüzumuna mebni hâkimin izniyle tamir etdiği takdirde anların hisselerine isabet eden masrafı kendilerinden isteyebilir. Nefakatül'-hülâsa.

625 — : Bir vakfın bizzat ayninden vücude gelen hâsılat, meselâ : münhedim bir vakfın ankazı, o vakfın imaretine sarf edilir, mürtezikasına sarf edilemez. Çünkü bu, galle kabilinden değil, mevkufun rakabesi cümlesindendir.

626 — : Vakıf musakkafatın kadim vaziyetini tağyir caiz değildir. Meğer ki tağyir için bir zaruret ve vakıfca bir menfaat tahakkuk etsin. O takdirde hâkimin re'yi ve mütevellinin izniyle tağyiri caiz olur.

Meselâ : icareteynli bir vakıf han, pek büyük olub zaman itibariyle kendisinin hali hâzırından kira ile istifade kabil olmasa da küçük kısımlara ayrılması ve bazı odalarının dükkân ittihaz edilmesi, maslâhata muvafık, vakfı için faideli olduğu tahakkuk eylese bu hanın kadim vaziyetini bu vechile ıslah etmesi için mutasarrıfına mütevellisi tarafından hâkimin reyile izin verebilir.

627 — : Vakıf bir mezreayı mezrealıkdan çıkararak üzerinde binalar, dükkânlar ve saire inşasiyle kiraya vermek caiz olmaz. Belki mezrea olarak istiğlâl olunması lâzım gelir. Fakat böyle vakıf arazi, beldenin hanelerine bitişik olub da üzerinde bina veya dükkân inşa edilmekle intifa edilmesi, vakıf ve fukara hakkında ekin ekmek, ağaç dikmek suretiyle intifadan

daha faideli bulunsa mütevelli, vakfın maliyle onda ebniye inşa ve icar edebilir. Bezzaziyye.

628 — : Bir kimse mütevellisi bulunduğu bir vakıf arsa üzerine bir bina yapınca veya dikince bakılır : eğer vakfın malından yapmış ise bu bina veya ağaç da vakıf olmuş olur. Gerek nefsi için veya vakıf için yapdığını söyliyerek işhadda bulunmuş olsun olmasın müsavidir. Ve eğer kendi malından yapmış ve binaya veya ağaç diğmeğe başlıyacağı zaman kendi nefsi için yapdığını söyliyerek işhadda bulunmuş ise bina veya ağaç kendisinin olur. Fakat bina veya ağaç dikme zamanında işhad etmeyib sükût eylemiş ise bina ve ağaç vakfın olur.

Bir de bu hususda mescidler müstesna bir halde bulunur. Şöyle ki : bir mescidin harimine dikilecek ağaçlar, işhad bulunsun bulunmasın her halde mescide aid olur. Çünkü hiç bir kimse kendi nefsi için mescide ağaç dikemez. Reddüi Muhtar.

629 — : Bir kimse kendi vakfının mütevellisi olduğu halde kendi malından o vakıf üzerinde bir bina yapsa ağaç dikip yetiştirse bunlar, kendisinin malı olmuş olur, vefatında vârislerine intikal eder. Velev ki bina ve dikme zamanında bunları kendi nefsi için yapdığını söyliyerek işhadda bulunmuş olmasın. Kadıhan.

BİR VAKFA AİD VARİDATIN BAŞKA BİR VAKFA SARF VE NAKLİNİN CAİZ OLUB OLMAMASI :

630 — : Cihetleriyle vâkıfları müttehid olan iki vakıfdan birinin fazla varidatını, gallesine zaaf ârız olan diğer vakfın masarifine sarf etmek caizdir.

Meselâ : bir kimse vakf etmiş olduğu bir medresenin tamiratı için bir akar, bu medresenin müderrislerinin vazifeleri için de diğer bir akar vakıf ve şart etdiği halde meşrut akarın gallesine bilâhare zaaf ârız olub vazifelere kifayet edemez olsa tamirata meşrut olan akarın gallesi fazlasından bu vazifele[illegible] sarf edilebilir. Çünkü bunlar, bir şey gibidirler. Dürri Muhtar.

631 — : Cihetleri muhtelif olan iki vakıfdan birinin bir cihete meşrut olan gallesini, diğer vakfın masarifine sarfetmek caiz değildir. Velev ki vâkıfları müttehid olsun. Şayed mütevelli, sarf edecek olursa zamin olur.

Meselâ : bir kimse vakıf etdiği iki medreseden her birinin masrafı için bir akar vakf etmiş olsa bu medreselerden birinin akarının gallesi, diğer medresenin masrafına sarf edilemez.

Kezalik bir kimse bir mescid ile bir mekteb yapmış olsa bunlardan birine vakıf etmiş olduğu akarın gallesi, diğerine sarf edilemez.

Kezalik bir kimse biri süknaya, diğeri istiğlâle mahsus olmak üzere iki menzil vakf etmiş olsa bunlardan birinin gallesi, diğerine sarf edilemez.

Kezalik iki kimseden her biri bir mescid yapmış olsa birine meşrut akarın fazla vâridatı, diğerine sarf edilemez. Dürri Muhtar, Reddi Muhtar.

632 — : Hayır müesseselerinden biri harab ve kendisinden istiğna hâsıl olunca varidatı, anın cinsinden olub vâridatı az ve kendisine en yakın bulunan diğer bir hayır müessesesine hâkimin reyile sarf olunabilir.

Meselâ : vakıf bir imarethane harab olub müstağna anh bir hâle gelse vakıfakaratının gallesi, anın yakinindeki diğer bir imarethaneye sarf edilebilir.

Kezalik bir dere üzerinde bulunan vakıf bir köprü, o vadideki suların geçilib başka bir dereye akmasiyle müstağna anh olub o diğer derenin köprüsü tamire muhtaç bulunsa bakılır : Eğer bu ikinci köprü de âmmeye aid olub birinci köprüye kendisinden daha yakın ve âmmeye aid bir köprü bulunmazsa o birinci köprünün varidatını, bu ikinci köprüye sarf etmek caiz olur. Hindiyye.

633 — : Kiraya verilib gallesi bir cihete sarf edilmek üzere vakf edilmiş olan bir mahal, harab olsa, İmamı Muhammede göre de vâkıfının mülküne avdet etmez, belki bunun yalnız ankazı avdet eder. Fetva bu vechiledir. Arsası yine vakıf olarak kalır, çünkü bu arsadan velev az bir kira ile intifa edilmesi mümkündür. Reddi Muhtar.

634 — : İstiğlâle mahsus olmayan vakıf bir bina veya vakıf bir havz harab olub da tamiri mümkün olmamakla müstağna anh bir hâle gelse bunların yerleriyle nakazı, İmam Muhammede göre vâkıflarına veya vârislerine aid olur. Bunlar malûm ve mevcud olmayınca o vakıf yerler, lûkata hükmünde olarak fakirlere tesadduk edilir. Fakirler de bunları satarak semeniyle intifa ederler. Hindiyye. İmam Ebu Yusüfün muhtar olan kavli ise buna muhalifdir.

VAKIFLAR İÇİN İSTİDANENİN CAİZ OLUB OLMAMASI :

635 — : Bir vakıf namına istidanede bulunmak, yani ödünç para almak, veya veresiye bir mal satın almak caiz değildir. Meğer ki vakfın maslahatı için bu istidaneye ihtiyac görülsün.

Şöyle ki : bir vakfın akarı tamire muhtaç olduğu halde gallesi filhal mevcud bulunmasa bakılır : eğer ihtiyac halinde mütevellinin istidanede bulunması, vâkıf tarafından vakfiyyesinde zikr edilmiş ise mütevelli, kendi kendine istidanede bulunarak vakfın tamiratına sarf edebilir. Fakat böyle bir şey zikr edilmemiş ise istidane hâkimin iznine tevakkuf eder. Binaenaleyh mütevelli, hâkimin reyini istihsal etmedikce istidanede bulunamaz. Tenkihi Hâmidî, Reddi Muhtar.

Mezhebde mutemed olan budur. Fakat bazı ulemaya göre mütevelli, za-

ruret tahakkuk edince hâkimin izni olmaksızın da istikrazda bulunabilir. bâhusus hâkim, uzak bir mahalde bulunub da kendisine müracaat müteazzir olursa. Haniyye, Hayriyye.

636 — : Müstegallâtı tamire muhtac olub filhâl gallesi mevcut bulunmayan bir vakıf için rıbıhsız = faizsiz olarak istidane mümkün oldukca rıbıh ile istidane cihetine gidilemez. Fakat rıbıhsız istidane kabil olmayınca hâkimin emriyle ve muamelei şeriyye vechile istidane caiz olur.

Binaenaleyh mütevelli, böylece istidane etdiği meblâğı vakfın tamirine kadri maruf olarak sarf edince bu meblâğ ile muayyen rıbhını — mukrize vermek için — bu vakfın müstakbel gallesinden istifa edebilir. Kendisi henüz istifa etmeden vefat edince vârisleri bunu bil'isbat istifaya müstahik olurlar. Çünkü istidane edilmediği takdirde vakıf harab olub gidecekdir. Şerhi Vehbaniyye, Behcetül'fetâvâ.

637 — : Bir vakfın mütevellisi, o vakfın filhal gallesi mevcud olmamakla lüzum görülen tamirat ve mühimmatına hâkimin reyile ve vakfa rücu etmek şartiyle kendi malından kaderi maruf bir meblâğ sarf etmiş bulunsa bu meblâğı hayatında kendisi, vefatından sonra da vârisleri vakfın gallesinden istifa edebilirler. Şu kadar var ki hâkimin izniyle ve rücu şartiyle sarf edilmiş olduğu beyyine ile sabit olmalıdır. Aksi takdirde mütevelli, müteberri olacağından vakfa rücu edemez. Tenkihi Hâmidî.

638 — : Hademe ve mürtezikanın vazifelerini ödemek için vakıf namına istidane caiz değildir. Mütevelli, bunlar için istidanede bulunacak olsa bunu kendi malından ödemesi lâzım gelir.

Fakat imam, hatib, müezzin gibi mesalihi mescidden bulunan hademenin vazifeleri için hâkimin reyile istidane tecviz edilmişdr. Bu halde bununla vakfın gallesine rücu edebilir. Aksi takdirde mescidin muattal kalmasına sebebiyet verilmiş olur. Tenkihi Hâmidî, Reddi Muhtar.

639 — : Bir mütevelli, vakfın imar ve ıslahı için gallesi mevcud iken kendi malından bir mikdar meblâğ sarf etse veya vakıf için bir şey satın alsa bu bir istidane sayılmaz. Bununla vakfın gallesine diyaneten rücu edebilir, velev ki hâkimin reyi munzam bulunmasın. Şu kadar var ki vakfa rücu etmek niyyetiyle sarf etdiğine şahid ikame etmedikce bu babdaki iddiası hükmen kabul olunmaz. Reddi Muhtar.

640 — : Bir vakfı bir kimse, meselâ o vakfın müsteciri, mütevellisinin emriyle vakfa rücu etmek üzere kendi malından tamir edecek olsa bununla vakfa rücu edebilir. Fakat gerek mütevellinin ve gerk mütvelli tarafından mezun olan kimsenin vakfa rücuu şart etmeksizin kendi malından vakfın tamiratına sarf etdiği meblâğ, bir kavle göre teberrü sayılır, bununla vakfa

rücu edilemez. Diğer bir kavle göre de teberrü sayılmaz. Bununla vakfa rücu edilebilir. Reddi Muhtar.

(Hanbelî fukahasına göre bir mütevelli, hâkimin izni olmaksızın vakıf için bir maslahata mebni istidanede bulunabilir. Nitekim sair tasarrufatı da böyledir. Çünkü mütevelli, mütemendir, mutlakuttasarrufdur, hakkında izin ve i'timan sabitdir. Keşşafül'kına.)

CİHETLERİN TEVCİHİ :

641 — : İmamet, hitabet, müderrislik, vâizlik, kurralık gibi ilmi cihetlerin ve kayyımlık, türbedarlık gibi bedenî cihetlerin ehil olmayanlara tevcihi caiz değildir.

Binaenaleyh böyle bir cihet, ehil olmayan bir kimseye tevcih olunsa uhdesinden ref ile ehline tevcih edilmesi hâkim üzerin vâcib olur.

Bir cihetin nâ ehle tevcihinde iki bakımdan zulm ve teaddî vardır: birisi, o cihetin ehil olmayana verilmesi, diğeri de o cihetden ehil olanın mahrum bırakılmasıdır. Hayrüddin.

642 — : Hademesinin azl ve nasbı mütevellisine meşrut olan bir vakfın tevcihatına hâkim müdahale edemez. Çünkü hâkimin velâyeti meşrutün lehin velâyetinden müteahhirdir. Meğer ki mütevelli; cihetleri nâ ehle tevcih veya bir kimsenin uhdesindeki bir ciheti haksız yere ref etsin, o takdirde hâkim müdahale edebilir. Bahri Raik.

643 — : Bir zata tevcih edilen bir cihet refini mucib bir sebeb bulunmaksızın bilâhare başkasına da tevcih olunsa bu ikinci tevcih muteber olmaz. Fakat bir kimsenin uhdesindeki bir cihet, ref'ini icab eden bir sebebden dolayı ref edilerek başkasına tevcih edilirse muteber olur. Artık o kimse, bu cihete müdahale edemez. Ali Efendi Fetâvası.

644 —: Cihetleri tevcih ve takrire memur olmayan bir hâkim, bir kimseye bir cihet için takrir ve tevcih hücceti verdikden sonra o cihet, veliyyül'emrin beratiyle başkasına tevcih olunsa o kimse, mücerred hâkimin takririne mebni bu ciheti zabta kadir olamaz. Behcetül'fetavâ.

(Berat : bir zata bir cihetin tevcih veya bir vazifenin tahsis edildiğini veya bir rütbe ve imtiyazın verildiğini tasdik eden ferman demekdir. İlmiyyeye verilen müderrislik cihet ve pâyesine «rüusi hümayun» denilmişdir.

Vaktiyle Türkiyede 2 Ramazanı şerif 1331 tarihli tevcihi cihat nizamnamesi mucebince imamet, hitabet, müderrislik, meşihat, ve kürsü şeyhliği ve enbiyayı izam hazeratının türbedarlığı ve haremeyni şerifeyn ve beytül'makdis hademeliği ile tevliyet ve zaviyedarlık ciheti beratı âli ile ve maada cihatı ilmiyye evkaf nezaretince verilecek bir vesikai resmiyye ile ve berata muhtac olmayan cihatı bedeniyye de kezalik evkaf nezaretince veya ne-

zaret namına mahallî evkaf idarelerince verilecek vesaik ile tasarruf olunurdu.)

645 — : Hidematının ifası bir zamana müsadif olan iki cihetin bir zat uhdesinde cem'i caiz değildir. İki camii şerifde hitabet gibi.

Binaenaleyh bir zata böyle iki cihet tevcih edilse bunlardan dilediği uhdesinde ibka edilerek diğeri elinden alınır.

(Düsturun üçüncü cildinde yazılı 1290 tarihine müsadif tevcihi cihat nizamnamesinin yedinci maddesinde şöyle denilmişdir :

«Eda ve ifaıs bir zamana tesadüf eyliyen ve yahut birinin hizmeti diğerinin hizmetini hakkiyle ifaya mani olan iki ciheti müstakille şahsı vâhide tevcih olunmaz.»)

646 — : Cihetlerin meşrutün lehlerindeki vasıflar, birer sarih şart mesabesindedir. Kendilerinde bu vasıfların bulunması aranır.

Binaenaleyh bir vasıf ile muttasıf, bir sınıfa mensub zatlara meşrut olan cihetler, o vasfı haiz, o sınıfa dahil olmayan zatlara tevcih edilemez.

Meselâ : Hanefî fukahasına veya nakşibendî meşayihine meşrut olan bir cihet, Şafiî fukahasına, veya kadirî meşayihine tevcih edilemez. Tevcih edilecek olsa ref olunarak vâkıfın şartına riayet edilir. Çünkü vâkıfın şartı, şariin nassı gibi lâzımürriayedir. Bahri Raik.

647 — : İmamet, müezzinlik, müderrislik gibi bir cihet, vefat eden mutasarrıfının o cihete ehl olan büyük evlâdına tevcih edilir. Başkasına tevcih edilmesi lâik olmaz. Çünkü bununla maksadı şer'î hâsıl olmuş, ve cihet sahibinin hukukuna riayet edilmiş olur. Meğer ki o cihetin ayrıca bir meşrutün lehi bulunsun. Feyziyye, Hızanatürrivâyat.

(2 Ramazanı Şerif 1331 tarihli cihat nizamnamesinde şöyle denilmişdir.

6 — Madde : Meşruta olan cihat, ehliyeti tahakkuk eden meşrutün lehine usuli şeriyyesine tevfikan tevcih olunur.

7 — Madde : Evkafı gayri sahihaya aid cihatin tevcihinde şartı vâkıfa riayet lâzım olmayıb gayri meşruta cihat gibi tevcih olunur.

8 — Madde : Meşrutiyet vech ile tasarruf olunmayan bir cihetin tevcihi lâzım geldikde müsabaka imtihanı bil'icra en ziyade isbatı ehliyet edenlere tevcih edilecekdir. Ancak babadan kalan postnişînliklerin evlâda tevcihi için bil'imtihan isbatı ehliyet kâfidir.

9 — Madde : Ciheti ilmiyye talibîni meyanında icra kılınacak müsabaka imtihanında ehliyetde müsavi olanlar zuhur eder ve bunlar arasında mutasarrıfı sâbıkın evlâdı dahi bulunursa tercih olunacaktır.

10 Madde Maddei sâbıkada beyan olunan ehliyeti mütasaviye erbabı

meyanında mutasarrıfı sâbıkın evlâdı bulunmazsa birinci derecede müteveffaya karabeti olan, ikinci derecede uhdesinde diğer cihet bulunmayan üçüncü derecede fakri hali bulunan tercih kılınır, dördüncü derecede kura medarı tercih ittihaz edilir.

11 — Madde : Bilâ meşrutiyet tasarruf olunan ciheti ilmiyyeden birine tasarruf eden kimsenin vefatında kebir evlâdı bulunmaz veya imtihanda kazanamazsa ciheti mezkûre sagîr oglu bulunduğu halde bilmüsabaka isbatı ehliyet eden şahsı âhar niyabetiyle sağiri mezkûre ve sağîri evlâdı müteaddid ise sinnen ekberine tevcih olunur.

12 — Madde : Tasarrufu meşrutiyet vech ile olmayan müteaddid cihati ilmiyyenin mutasarrıfı kebir ve sagîr evlâdını terk ederek vefat eyledikde cihati mezkûreden kebir oğullarının bilmüsabaka istihsal edebilecekleri birer adedinden maad kalacak cihet maddei sâbıkaya tevfikan sagîr oğluna veya evlâdı sigârının sinnen ekberine tevcih edilir. Evlâdı kibarı müsabakada kazanamaz veya fazla kalan cihet, müteaddid olur ise evlâdı sigarına en faidelilerinden birer adedi kura ile taksim olunur. Ve sagîr oğlu bir dane ise cihati mezkûreden en faidelisi ana verilerek diğerleri haricden bilmüsabaka ehliyet edenlere tevcih kılınır.

13 — Madde : kayyımlık, ferraşlık, türbedarlık gibi ciheti bedeniyyenin inhilâlinde mutasarrıfı sâbıkın ehliyeti tahakkuk eden oğluna ve oğlu müteaddid olur ve ehliyetde müsavi bulunurlarsa ekberine ve oğlu ehil olmadığı veya sagîr bulunduğu takdirde haricden ehil ve erbabına tevcih edilecekdir.

21 — Madde : Sagîr iken uhdelerine binniyabe cihatı ilmiyye tevcih edilmiş olanlar tariki tahsilde bulunmak şartiyle devr hanlık ve cüz' hanlık ve emsali için yirmi ve imamet ve hitabet ve müezzinlik cihetleri için yirmi beş, ve müderrislik ve tevcih müsabakaya muhtac olan sair cihetler için otuz yaşına kadar müsabaka imtihanı taleb edeceklerdir. On beş yaşına vâsıl olub da tariki tahsilde bulunmayanların veya tariki tahsilde bulunub da zikr olunan cihat için muayyen olan sinleri tecavüz edinceye kadar a'zarı meşrua olmaksızın müsabakaya girmeyenlerin veya imtihanda müsabıklarıyle müsavi dererecede leyakat ibraz edemiyenlerin uhdelerindeki cihat ref olunarak müsabakada kazananlara tevcih edilecekdir.)

CİHETLERDE İSTİNABENİN VE FERAĞIN CEREYANI :

648 — : Niyabete kabiliyeti olan cihetlerde hâkimin reyile istinabe, yani : naib, vekil tayin etmek caizdir.

Binaenaleyh bir kimse, velev ki ma'zur olmasın, uhdesinde bulunan ima-

met, ifta, tedris gibi bir cihetin hizmetini eda için ehl olan bir zatı hâkimin reyile vekil tayin edebilir. Hattâ sahih görülen bir kavle nazaran özrü şer'i mevcud olunca hâkimin reyi bulunmaksızın da istinabe caizdir.

Fakat hizmetini bizzat ifa etmesi vâkıf veya hâkim tarafından meşrut bulunan bir ciheti mutasarrıfî, mazur olmadıkca yerine başkasını vekil tayin edemez. Niyabeti kabil olmayan cihetlerde ise istinabe aslâ caiz değildir. Taallümi ilm gibi. Tahtavî, Tenkihi Hâmidî.

(Hanbelîlere göre de tedris, imamet, hitabet, ezan, bevvablık gibi hususlarda niyabet caizdir, velev ki vâkıf bundan neh yetmiş olsun. Şu kadar var ki naib, bunları edâya ehl olmalıdır. Keşşafül'kına.)

649 — : Bir özrden dolayı yapılan istinabe, cihet sahibinin muayyen vazifeyi almasına mani değildir. Bu halde vekâlet için bir ücret dermeyan edilmiş olunca vekil de vekâleti müddetince bu ücreti müvekkili olan cihet sahibinden alabilir. Çünkü bu vekâlet, bir nevi icare demekdir. Müteahhirîni fukaha ise imamet, tedris, talimi kur'an gibi hususlar isticarı caiz görmüşlerdir.

Fakat istinabe özre müstenid olmaz veya cihet sahibinin bizzat hizmetde bulunması meşrut bulunursa bu cihet sahibi vekâlet müddetince muayyen vazifeye müstahik olmaz.

Şayed vâkıf, imamet ve tedris gibi bir cihetin vazifesini o cihetin hizmetini bilfi'l ifa edene şart etmiş olursa o hizmeti gören vekil, bu vazifeye müstahik olarak bunu vakıfdan alabilir. Tahtavî, Reddi Muhtar, Tenkih.

650 — : Okumaya mübaşeret edecekleri ezanlar veya dualar mukabilinde bir camii şerifin müezzinlerine meşrut, müretteb olan vazifeye bu ezan ve duayı o müezzinler namına niyabeten ifa eden kimseler müstahik olurlar. Yoksa asıl olmaları itibariyle o müezzinler müstahik olmazlar. Çünkü bu vazife o hizmetlerin mübaşirlerine meşrut bulunmuşdur. Tenkihi Hâmidî.

651 — : Bir cihet sahibinin ademi ehliyeti, istinabe için bir özür teşkil etmez. Çünkü ehliyeti olmayan kimseye bir cihetin tevcihi esasen sahih değildir. Binaenaleyh uhdesine meselâ müderrislik tevcih edilen bir kimse, cahil bulunursa yerine bir âlim zatı vekil tayin etmekle tedris vazifesine müstahik olamaz. Tenkihi Hâmidî.

652 — : Bir kimse uhdesindeki bir ciheti hâkimin tevcihine iktiran etmek şartiyle başkasına ferağ ve o cihetden kasrı yed edebilir.

Fakat mefruğün lehin bu cihete ehliyeti hâkimin yanında tebeyyün etmeli, ve bu cihet mefruğun lehe hâkim tarafından tevcih edilmelidir. Böyle olmayınca ferağın hükmü olamaz. Çünkü böyle mücerred bir ferağ, bir sebebi zayıfdır, hâkimin takrîri inzimam etmedikce sahih olamaz. Tenkih.

653 — : Cihetlerden, vazifelerden bir mal mukabilinde nüzul caizdir.

Meselâ : bir kimse uhdesindeki bir imamet veya hitabet cihetini malûm bir bedel mukabilinde ve hâkimin huzurunda her vechile ehil olan bir zata ferağ, hâkim de o ferağı takrir edebilir. Bu halde fâriğ, bedeli ferağa müstahik olur.

Bu hususda fukahayı kirâmın ihtilâfı vardır. Bazı fukahaya göre bu, şüf'ada olduğu gibi hukukı mücerrede kabilindendir, bundan bir bedel mukabilinde ferağat, caiz değildir. Binaenaleyh mefruğun leh, bedeli ferağdan fariği ibrâi âm ile ibra etmese bilâhare bu bedeli andan istirdad edebilir. Şeyhül'islâm Ali Efendi merhum bu vechile fetva vermişdir. Tenkihi Hâmidî.

Fakat diğer bazı fukahaya göre bu i'tiyaz, caizdir. Bu zevatın kavli, asrın maslahatına daha muvafık görüldüğü cihetle bu kavil üzere amel olunması için Şurayı Devlet ve mülga Mecelle Cemiyeti ve Meclisi Tedkikatı Şer'iyye tarafından verilen karar üzerine 1295 recebi şerifinde bir irade sâdir olmuş, ve andan sonra bu kavl üzere fetva verilmişdir.

654 — : Bir cihet, bir bedel mukabilinde ve hâkimin huzurunda ferağ edildikden sonra mefruğün leh, ferağ bedeli kendisine geri verildiği takdirde ciheti fâriğe iade edeceğine söz vermiş bulunsa bu sözü ifası lâzım gelmez. Çünkü böyle mücerred bir va'din ifasına — hukukan — mecburiyet yokdur. Fetavâyı Hayriyye.

CİHETLERİN MUATTAL BIRAKILMASI :

655 — : Evkaf hizmetlerinde bilâ özrin terk ve tekâsülü vuku bulan cihat sahiblerinin cihetleri hâkim tarafından ref edilir. Çünkü bu hizmetleri muattal bırakmak vâkıfların şeraitine muhalifdir. Vâkıfların bu gibi şeraitine ademi riayet ise azli müstelzimdir. Tenkih.

656 — : Bir cihet sahibi başka beldeye gidib o ciheti üç aydan ziyade muattal bıraksa bakılır : Eğer o beldeye gitmesi hac farizesini ifa veya sılai rahme riayet gibi vâcib bir sefer sebebiyle ise azle müstahik olmaz. Şu kadar var ki bu tatil müddetince vazivesi kesilir, vazife alması helâl olmaz. Fakat böyle vâcib bir sefer sebebiyle değilse azle müstahik olur. Bahri Raik, Behce.

657 — : Bir müderris, haftada bazı günler ders okutmasa bakılır : Eğer ücret, her gün ders okutmak üzere tahsis edilmiş ise ders okutmadığı günlere isabet eden ücrete müstahik olmaz. O günlerin ücreti medresenin tamiratı gibi mesalihine sarf edilir. Fakat her gün için tasrih ve tahsis edilmemiş ise haftada cuma ve salı günleri tedrisde bulunmasa da o günlere isabet eden ücreti de alabilir. Çünkü bu takdirde bugünler örfen tedrisden müstesnadır. Bu halde ramazanı şerif ile bayram günleri de tedrisden müstesna bulunur.

658 — : Bir mescidi şerifin imamı, her beş vakitde ifa edeceği imamete

mukabil şu kadar meblâğ meşrut olduğu halde bazı vakitlerde imametde bulunmasa o vakitlere isabet eden mikdara müstahik olamaz, bunu almış vakfa red etmesi lâzım gelir. Şu kadar var ki böyle bir imamın senede bir hafta kadar istirahatden veya köylerde akribasını ziyaretden veya müsibet gibi bir sebebden dolayı imametini ifa edememesi şer'an ve âdeten me'fuddur. Reddi Muhtar.

659 — : Bir mescidi şerifin imamı, bir senelik galleyi peşin olarak aldıkdan sonra sene henüz tamam olmadan hizmetini terk etse, bazı fukahaya göre imametde bulunmadığı günlere isabet eden galle mikdarı kendisinden geri alınır ki, vâkıfın gayesine yakın olan da budur. Diğer bazı fukahaya göre de eğer imam fakir ise bu galle kendisine helâl olur.

Kezalik bir medresede oturan bir talibi ilm, bir senelik galleyi peşin olarak aldıkdan sonra sene tamam olmadan o medreseyi bırakıb başka yere nakl eylese almış olduğu galle, bir kavle göre kendisinden istirdad olunamaz. Hindiyye, Reddi Muhtar.

660 — : Bir medrese ehline meşrut olan bir galle, o medresede talebi ilm için sâkin olanlara verilir. Bu medresede bir müddet sâkin olub daha uzun bir müddet hanelerine ikamet edenlere veya bu medresede ders alıb mütemadiyen hanelerinde sâkin olanlara verilemez.

Böyle bir medrese sâkinleri, bulundukları kasabadan çıkarak en az üç günlük bir mesafeye giderlerse veya bundan az bir mesafeye gidib de orada lâakal on beş gün kalırlarsa vazifelerini alamazlar. On beş günden az kaldıkları takdirde de eğer maişetlerini temin gibi zarurî bir iş için çıkmış bulunurlarsa vazifelerini alabilirler. Fakat tenezzüh gibi zarurî olmayan bir iş için çıkıp kalmışlar ise vazifelerini yine alamazlar. Haniyye, Ankaravî.

661 — : Bir mescidi şerif harab olub orada namaz kılınması kabil olmasa vazife sahibleri vazifelerine müstahik olurlar. Zira bu muattaliyet kendi taraflarından vaki olmamışdır.

Kezalik : bir İmam kendisine iktida edecek cemaat bulamayıb mescidde münferiden namaz kılsa muayyen ücrete müstahik olur.

Kezalik : bir müderris, tedrise müheyya iken okutacak talebe bulamasa muayyen ücrete müstahik olur.

Kezalik : bir münderris, tedrisi meşrut olan talebenin gayrisine tedrisde bulunsa veya içinde tedris meşrut olan medresede tedris müteazzir olmakla başka bir medresede tedrise devam etse vazifesin müstahik olur. Yoksa bu halde vakfın gallesi fukaraya verilmez. Tahtavî, Reddi Muhtar.

VAZİFELERİN AKSAMI VE MÜRTEZİKAYA VAKFIN GALLESİNDEN VAZİFELERİNİN NASIL VERİLECEĞİ :

662 — : Vakıfların gallelerinden verilen vazifeler, hizmet mukabilinde olub olmamak itibariyle iki kısımdır : Hizmet mukabilinde olan vazifeler, sılaya müşabih olmakla beraber ücret kabilindendir. Binaenaleyh buna istihkak, hizmet iledir. Hizmet mukabilinde olmayan vazifeler ise meşrutün lehleri ağniyadan ise sıla, atiyye sayılır, fukaradan ise sadakadan madud bulunur.

663 — : İmamlık, müderrislik gibi bir hizmet mukabilinde vakıfdan bir vazifeye sahib olan zat, bu hizmeti bir müddet mâzeretsiz olarak terk etse bu müddet aid vazifeye müstahik olamaz. Çünkü bu vazifenin tamamına istihkak, meşrutün aleyh olan hizmetin tamamını ifa iledir.

664 — : Bir zat bir cihetin hizmetini bir kaç sene bil'ifa mukabilinde meşrut vazifeyi aldıktan sonra bir kimse çıkıp o cihetin kendisine meşrut olduğunu dâva ve isbat etmekle bu cihet kendisine tevcih olunsa o geçmiş seneler aid vazifeyi o zatdan istirdad edemez. Çünkü onların mukabilindeki hizmeti ifa etmiş değildir.

Kezalik bir kimse, uhdesindeki cihetin, meselâ imametin ref'inden bir müddet haberdar olmamakla hizmetini ifa etse haberdar oluncaya kadar vazifeye müstahik olur. Zira bu hizmet, bir vazife mukabilidir.

665 — : Hizmet mukabili olmayan vazifelerin meşrutün lehlerine verilebilmesi için gallenin zuhuruna, tabiri ahârla gallenin tulûuna itibar olunur. Şöyle ki : meşrutün lehler, gallenin zuhuru ânında ber hayat iseler bu galleye müstahik olurlar. Ve gallenin zuhurundan sonra vefat etseler bu galleye vârisleri müstahik olur.

Fakat daha galle zuhur etmeden vefat etseler ileride zuhur edecek galleye müstahik olamazlar. Çünkü bu vazifeler, anların hakkında ya atiye veya sadakadır. Bunlarda ise kabz bulunmadıkca mülkiyet sabit olamaz ve bu gibi sıla kabilinden olan şeyler, kabz edilmemiş olunca mevt ile sâkıt olur.

Bir gallenin zuhuru, o gallenin salâhından, kabiliyeti intifaiyyeşinden başkadır. Bu vazifelere istihkak için gallenin yalnız zuhuru kâfidir. Ekinlerin başak haline gelmesi gibi. Vakıf müstegallâtın kira müddetleri de gallenin zuhuru mesabesindedir.

Meselâ : bir akar, şehrî bin kuruşa kiraya verilmiş olsa her ayın hıtamiyle o ayın gallesi olan bin kuruş zuhur etmiş sayılır. (33) üncü meseleye bak!

666 — : Hizmet mukabilinde olmayan bir vazifenin, meselâ: bir seneli

ğini mutasarrıfı, peşin olarak kabz etdikden sonra henüz sene tamam olmadan vefat etse senenin baki kısmına isabet eden mikdar, terikesinden istirdad olunamaz. Çünkü bu vazife, sıla kabilinden olduğu cihetle kabz ile mülkiyet ifade eder. Tenkih, Reddi Muhtar.

667 — : Galle, mürtezikaya istihaklarının zamanı hulûl edince verilir. Bunların galleden hisselerini daha evvel isteyib almaya hakları olamaz.

Binaenaleyh mütevelli, istihkak zamanı hulûl etmeden vazife sahiblerine vazifelerini vermemelidir, efdal olan budur. Çünkü bu zamandan evvel vefat etmeleri muhtemeldir. Tenkihi Hâmidî, Ankaravî.

668 — : Her senenin vazifeleri yalnız o senenin gallesinden verilir. Meğer ki bir senenin vazifelerinin diğer senenin gallesinden verilebilmesi hakkında vâkıf tarafından bir şart, zikr edilmiş olsun.

Binaenaleyh bir vakfın bir sene gallesi hâsıl olmadığı halde ikinci sene hâsıl olsa vazife sahibleri evvelki seneye aid vazifelerini, bu ikinci senenin gallesinden alamazlar. Mütevelli, verecek olsa kendilerinden istirdad eder.

Fakat ikinci senenin gallesinden de verilebilmesi meşrut olunca mütevelli vazifeleri bu galleden de verebilir. Tenkihi Hâmidî.

(Hanbelîlerden şeyh Nakiyyüddine göre bir mescidin gallesi, bir sene muattal bulunsa gallesi muattal olmayan diğer senenin ücreti, bu iki seneye taksit ve taksim olunur. Tâ ki her iki senede hizmet ifa edilmiş olsun. Çünkü böyle bir taksim, tatilden hayırlıdır. Keşşafülkına'.)

669 — : Mahsulü senevî olan vakıflarda sene ibtidası, mahsulün yetişdiği zamandır. İkinci senenin iptidası da evvelki senenin nihayetinden muteberdir.

Böyle bir vakıfdan vazife alan kimse, sene esnasında azl edilse veya vefat etse sene ibtidasından azli veya vefatı tarihine kadar olan müddete isabet eden vazife, kendisine veya vârislerine verilir. Behcetül'fetâva.

670 — : Mahsulü senevî olub gallesi vâkıfın evlâdına meşrut bulunan bir vakıfda senenin yarısı geçdikden sonra vâkıfın doğacak çocuğu o senenin gallesine müstahik olmaz. Fakat daha senenin yarısı olmadan doğacak çocuğu, doğduğu tarihden itibaren kendisine isabet edecek galleye müstahik olur.

Evlâdı evlâd hakkında da hüküm böyledir. Eşbah.

Diğer bir kavle nazaran çocuk, gallenin tulûundan itibaren daha altı ay geçmeden doğarsa hisseye müstahik olur. Fakat en az altı ay sonra doğarsa o senenin gallerine müstahik olmaz, ondan sonraki senelerin gallelerine müstahik olur. Hassaf.

671 — : Gallenin bazı kimselere tevzii hususunda vâkıfın şartı mevcud ise ona riayet edilir. Mevcud değilse bakılır : eğer meşrutün lehler, mahsur bir cemaat ise adetlerine göre taksim edilir. Fakat gayrı mahsur bir bir kavim iseler mütevelli, bazısına çok, bazısına az verib bazılarına da bır

şey vermeyebilir. Bir beldenin fukarasına meşrut galle gibi. Fetâvayı Hayriyye.

(Hanbelî fukahasına göre bir vâkıfın galle hakkındaki şeraiti malûm olunca o vechile amel olunur. Mufassalan malûm olmayınca bakılır : Eğer galle bir vakfın imaret ve ıslahına meşrut ise bunlara hâcet mikdarı sarf edilir. Ve eğer bir cemaate meşrut olub bu hususda — yani : emsali vakıflarda ne nisbetde vazife verilmesi hakkında — müstemir, carî bir âdet var ise ana göre amel olunur, böyle bir örf ve âdet bulunmayınca da müsavat üzere sarf edilir. Çünkü bunların arasında teşrik sabittir, tafzil ise sabit değildir.

Erbabı vakıf, malûm olmadığı takdirde ise masrafı zikr edilmemiş mutlak vakıflar kabilinden olmuş olur. Bu vakıflar hakkında ise Hanbelî fukahasının ihtilâfı vardır.

Şöyle ki : masrafı zikr edilmemiş, veya zikr edilmekle beraber mechul bulunan vakıflar, bir kavle göre bâtıldır. Bir kavle göre de sahihdir. Sahih olduğuna nazaran bu vakfın gallesi nereye sarf edilecekdir?..

Neylül'meâribde beyan olunduğuna nazaran vâkıf, ciheti vakfı beyan etmeyib sükût etmiş bulunsa vakıf sahih olub mevkuf, vâkıfın neseben-vârislerine aid olur, bunu aralarında irsleri nisbetinde iktisam ederler ve aralarında mirasda olduğu gibi hacb de cereyan eder.

Nitekim Hanbelîlere göre bir vâkıf, bir malını yalnız evlâdına vakıf edib başka bir şey söylememiş bulunsa evlâdı münkariz olunca vakfın gallesi neseben akribasına sarf edilir. Çünkü vakfın masrafı, gayesi birr ve ihsandır. Vâkıfın akribası ise birr ve ihsanına başkalarından daha lâikdir. Akriba bulunmadığı veya bulunduğu halde bilâhare münkariz olduğu takdirde de galle fukaraya sarf edilir. Zira vakıfdan asıl maksad, aleddevam carî olacak bir sevabdır. Keşşafül'kına.

Neylül'meâribde de diniliyor ki : bir vakıf, münkatiül'âhır olub da vâkıfı ber hayat bulunsa o vakıf, yine vakıf olarak vâkıfına rücu eder. Böyle bir vakfın ciheti münkati olmakla beraber vâkıfı da vefat etmiş bulunsa o zaman bu vakıf, vâkıfın akribasına ve bir kavle göre beytül'mâle, veya mesakîne rücu eder.)

672 — : Vâkıf, vakfın masraflarını mikdar ve mahalli itibariyle tayin etmiş ise vakfın gallesi, imaretinden sonra o muayyen masraflraa şartı vâkıf mucebince sarf olunur. Fakat vâkıf, masrafın mikdarını tayin etmemiş ise, meselâ : mescidin imamına ve müezzinine senevî kaçar kuruş verileceğini tasrif edilememiş ise vakfın gallesinden evvelâ imaretine sarf edilir, saniyen imam, medrese müderrisi gibi vakfın imaretine daha yakın olan cihat sahiblerine vazifeleri verilir, sâlisen tenvir ve tefriş gibi masraflara sarf edilir. Hindiyye.

673 — : İmaretden sonra mühim ve sair müstahiklerin haklarından mukaddem olan vazifeler; imama, hatibe şart mucibince medresede tetrîse, müdavime, müderrise, müezzine, kandil yakıcıya, ferraşa, mütevelliye, kandil ve zeytinyağına, abdest suyuna, ve buna abdest alınacak yere getirenlere, ve mescidlerde içilecek suları kablarına dolduranlara verilecek vazifelerdir. Bunlara «şeairi vakıf» denir.

Mescidlerin nezafetini mürakabeye memur olanlar, kütübhaneciler, mescidlerde müderrislik edenler, şeairden sayılmazlar. Tahtavî, Reddi Muhtar.

674 — : Vâkıf, gallei vakıfdan mevkufün aleyhimden birinin hissesini beyan edib diğerlerinin hisselerinden sükût etmiş bulunsa beyan edilen hisse, sahibine verilir, bakisini de diğerleri alırlar.

Meselâ : vâkıf, vakfımın gallesini Zeyd ile Amre vakf etdim, Zeyde gallenin sülüsü verilsin» dese baki sülsani Amre verilir. Hindiyye, Ankaravî.

675 — : Vâkıfın beyan etdiği nisbî hisseler, mahreci tecavüz etse avl tarikiyle taksim olunur.

676 — : Vâkıf, galleden muayyen bir cemaat olan mevkufün aleyhimden her birinin hisselerini tayin edip de bir mikdar baki kaldığı halde bu baki için masraf tayin etmese bu baki, mevkufün aleyhime alesseviyye verilir.

677 — : Vâkıf, muayyen mevkufün aleyhimden her biri için bir maktu mikdar tayin edip de galle noksan zuhur etse, nisbet kaidesine göre tevzi yapılır, ziyade zuhur edince bu ziyade kendilerine müsavat üzere taksim edilir.

678 — : Mütevelli vakfın gallesini ne vechile alırsa o vechile vazife sahiblerine verir. Meselâ: bir beldede bir Türk lirası yüz kuruşa rayic olmakla mütevelli, vakfın varidatını yüz kuruş hesabiyle alsa, mürtezikaya da yüz kuruş hesabiyle verir. Mütevelli, bunu yüz on kuruş hesabiyle vermiyeceği gibi mürtezika da bunu doksan kuruş hesabiyle alırız diyemezler. Ali Efendi Fetâvası.

679 — : Bir vakıf paraların vâkıfı, bu paralara noksan ârız olursa rıbhından tekmil edilmedikçe mürtezikaya vazifeleri verilmemesini şart etmiş bulunsa buna riayet lâzım gelir. Binaenaleyh asıl vakıf paralar noksanlaşdığı halde mütevelli, bunları ikmal etmeden vazifeleri verecek olsa zamin olur. Çünkü şartı vâkıfa muhalefet, zamanı müstelzimdir.

680 — : Vakfın nemaları, galleleri ve sair müteallikleri, vakıfların şer'î masraflarına sarf edilmek lâzım gelir. Mütevelli, kendisine tayin edilmiş ücretden ve ez kadîm, kendilerine avaid namiyle verilegelen şeylerden başka bir şey alamaz. Reddi Muhtar.

Kezalik bir vakfın mürtekizası vakfın gallesinden vâkıfın tayin etdiği mikdardan fazla bir şey almak itiyadında bulunsalar, bunları zamin olurlar. Hayriyye.

681 — : Bir vakfın gallesi, muayyen masraflarından fazla olunca bununla vakıf için müstagallât alınır. Bu fazla başka bir vakfa veya fukaraya sarf edilemez. Ankaravî, Hayriyye.

682 — : Bir vâkıf, mürtezikanın vazifelerini arttırıb eksiltmesini ve istediği kimseleri vazife sahibleri arasına idhal veya anların arasından ihrac etmesini şart etse caiz olur. Ve bu salâhiyeti bir defa istimal etmekle nihayet bulur.

Fakat bu salâhiyetini merreten bade uhrâ veya her dilediği zaman istimal edebilmesini şart etmiş olursa ber hayat oldukca vazifeleri arttırıb eksiltebilir, veya dilediği kimseleri idhal ve ihrac edebilir. Ancak vefatı günündeki hal, müstakar olub kalır, artık bu salâhiyet, istimal edilemez. Meğer ki vâkıf, bu salâhiyeti, vakfı akd ve tesis etdiği zaman, mütevelliye tamamen veya kısmen vermiş olsun. O takdirde mütevelli de bu salâhiyeti haiz olub istimal edebilir.

683 — : Vazife sahibleri arasına idhal edilecek kimse, tayin ile taayyün eder, artık andan başkası idhal edilemez. Ve idhal ve ihrac salâhiyeti, ibtal ile bâtıl olur, badel'ibtal bu salâhiyet, artık istimal edilemez.

Bu sâlâhiyet bir kimseye, meselâ : mütevelliye bir zaman ile, meselâ : vâkıfın hayatda bulunmasile mukayyed olarak verilmesi de caizdir ki, bu zamandan sonra bu salâhiyet, zail olub istimal edilemez.

Bir de vâkıf tarafından bir kimseye meşrut olan bu salâhiyeti, o kimse başkasına, meselâ : vasisine veremez. Çünkü bu şart, yalnız kendisine maksurdur. İs'af, Hindiyye.

684 — : Bir vakıf hademesinin vazifeleri, bazı sebeblerden dolayı hâkimin reyile gallei vakfın fazlasından arttırılarak kifayet mikdarına iblâğ edilebilir.

Şöyle ki : evvelâ : fakir olan hademenin vazifelerine zam yapılabilir. Saniyen : salâhı hal ile muttasıf vazife sahiblerinin vazifeleri arttırılabilir.

Salisen : vakfın hizmetlerine müdavim hademesi için muayyen vazife, vakit ve hâle nazaran idarelerine gayri kâfi olduğu ve bu vazife arttırılmadığı takdirde hizmetlerini terk edecekleri ve bu vazife ile o hizmetlere başka ehil kimselerin rağbet göstermeyib bunların muattal kalacağı muhakkak bulunursa vazifeleri tezyid edilebilir. Reddi Muhtar.

685 — : Zaruret yüz göstermedikce hâkim, vâkıfın şart etmediği vazifeleri ihdas edemez. Böyle bir vazifeyi almak helâl olmaz. Fakat bir zaruret yüz gösterirse o zaman vazife ihdası caiz olur. Bu suretde o vazifeyi

hâkim, ehline tevcih eder veya bu tevcih ve takriri mütevelliye havale eder. Cibayet vazifesi gibi.

Nitekim vâkıf, vazife ihdasını hâkim veya mütevelli için şart etmiş olunca da bunların vazife ihdas ve takriri caiz olur.

686 — : Mütevelli, vazife sahiblerinin hizmetlerini ifa etdiklerini inkâr etse vazife sahibleri maalyemîn sözleriyle tasdik olunurlar. Çünkü emin sayılırlar.

Kezalik : bir vazife sahibi vefat etse vârislerinin sözleri maalyemîn kabul olunur. Bu yemîn ; ademi ilme, yani : «murislerinin hizmeti ifa etmemiş olduğunu bilmediklerine» dair yapılır.

Kezalik : bir vakıfdan vazife sahibi olan bir zat, vefat etmekle vârisleri bu vazifeyi o zatın almamış olduğunu iddia etseler, bu sözleri yeminleriyle kabul olunur. Tenkihi Hâmidî.

687 — : Bir vakfın fazla gallesi bazı kimselere, meselâ : vâkıfın evlâd ve ahfadına meşrut bulunduğu takdirde bu fazladan bir mikdarı vakfın müstakbel tamiratı için ihtiyat akçesi olarak tasarruf edilir, mütebakisi de meşrutün lehlere tevzi edilir. Tasarruf edilen mikdar, bunlara sarf edilemez. Velev ki vâkıf, vakfın imareti için böyle bir tasarrufda bulunulmasını şart etmiş olmasın. Tenkih.

688 — : Gallesinin fazlası, bazı kimselere, meselâ : vâkıfın evlâdına meşrut olan bir vakfın mütevellisi, «gallenin fazlasıdır» diye o kimselere bir mikdar para verdikden sonra : «bu parayı vakfın fazlai gallesinden istifa etmek üzere kendi malımdan vermişdim, halbuki fazla hâsıl olmadı» diyerek o paraları istirdada kalkışamaz. Çünkü ikrardan dönmek, sahih değildir. Tenakuz ise dâvanın sıhhatine manidir. Ali Efendi Fetavâsı.

689 — : Bir vakfın gallesi, vâkıfın veya başkasının fukaradan olan evlâdına veya zürriyetine meşrut bulunsa galle, zuhuru zamanında fukaradan bulunanlara sarf olunur. Bu zamandan evvelki veya sonraki zengin olmaları nazara alınmaz. Zenginliğin tareyanı, sabit olan bir hakkı iskat edemez. Nitekim gallenin zuhurundan sonra ölmekle de bu hak, sâkıt olmaz.

Bu vakfın gallesi, bir ârızaya mebni bir kaç sene taksim olunamayıb badehu taksim olunacak olsa, galle, zuhuru zamanındaki fakirlere verilir, yoksa taksimi zamanında fakir bulunanlara verilemez. Müfta bih olan budur. Fakat Hassafa göre bu halde kısmet zamanı nazara alınır Galle bu zamanda fakir bulunanlara verilir, başkalarına verilmez. Reddi Muhtar.

(B E Ş İ N C İ   B Ö L Ü M)

MÜTEVELLİLERE VE VAKIFLARA MÜTEALLİK DÂVALARA AİD UMUMÎ MALÛMATI HAVİDİR.

İÇİNDEKİLER : Mütevelli olabilecek kimseler. Mütevellilerin ücrete istihkakları. Kaimmakam mütevelli nasbı. Mütevellilerin ellerindeki vakıf mallarda tasarrufları. Mütevellilerin sulh ve ibraları. Mütevellilerin zamin ve yemineriyle musaddak olub olmadıkları hususlar. Mütevellilerin ikrarları ve tesamü tarikiyle şahadet. Vakıflarda beyyineelrin tercihi, Vakıflara müte- sebeleri. Mütevellilerin azillerini icab edib etmeyen şeyler.

Vakıflarda mesmu olub olmayan dâvalar. Vakıf dâvalarında hasım olub olamayanlar. Vakıflarda makbul olub olmayan şahadetler. Vakıflarda hisbe ve tesamü tarikiyle şahadet. Vakıflarda beyyinelerin tercihi, Vakıflara müteallik ikrarlar. Vakıflarda müruru zaman.

MÜTEVELLİ OLABİLECEK KİMSELER :

690 — : Mütevellinin âkil, emin, fisk ile gayri maruf, vakfı bizzat veya naibi vasıtasiyle idareye muktedir olması şartdır.

Binaenaleyh bu vasıfları cami olmıyanlar, mütevelli nasb edilemezler. Çünkü o takdirde vakfın menfaatleri muhtel olur. Tevliyet, velâyet kabilindendir. Bu evsafı cami olmayanlar ise velâyeti haiz olamazlar.

691 — : Mütevellinin hür, müslim, erkek, basir olması şart değildir.

Binaenaleyh evvelki meseledeki vasıfları cami olan bir köle, bir kadın, veya bir âma bir vakfe mütevelli olabileceği gibi bir müslim de bir gayri müslimin vakfına mütevelli olabilir. Tenkih, Fetavâyı Hayriyye.

692 — : Tevliyetde bülûğ, şart değildir.

Binaenaleyh mümeyyiz, vakfı hıfza muktedir, âkil bir çocuğa da tevliyet, tevcih olunabilir. Nitekim hâkim tarafından mümeyyiz çocukları, ticarete de mezun olabilirler.

693 — : Bir kimse müteaddit vakıflara mütevelli olabileceği gibi müteaddid kimseler de bir vakfa bil'iştirâk mütevelli olabilirler. Çünkü bir şahsın

müteaddid vazifeleri uhdesinde cem etmesi caiz olduğu gibi bir vazifenin de müteaddid kimseleree biliştirâk tevcihi caizdir. Eşbah.

694 — : Tevliyete talib olan kimselerin mütevelli nasb edilmeleri lâik değildir. Meşrutün leh olanlar ile tevliyetden haksız yere azl edilmiş bulunanlar bundan müstesnadır. Bunların tevliyet talebinde bulunmaları, mütevelli tayin edilmelerine engel olamaz.

695 — : Mütevelli nasb etmek salâhiyeti evvelâ vâkıfa, saniyen vâkıfın vasiyyi muhtarına, salisen meşrutün leh mütevellinin vasisine, rabian da salâhiyetdar olan hâkime aiddir. Mütevelli nasbına mezun olmayan bir hâkim ise mütevelli tayin edemez.

696 — : Vâkıfın hayatında tayin etdiği mütevelli vefat etse bakılır : Eğer tevliyeti andan sonra başkasına şart etmiş ise o mütevelli olur. Şart etmemiş ise yeniden mütevelli tayin etmek salâhiyeti vâkıfa aid bulunur. Hâkim, buna müdahale edemez.

(Hanbelî mezhebine göre vâkıf, tevliyet ve nezareti bir kimseye şart etmediği veya etdiği kimse vefat eylediği takdird artık vâkıfın mütevelli veya nâzır nasbına velâyeti kalmaz. Çünkü kendi mâlikiyeti müntefi olmuşdur. Bu halde mevkufün aleyh, muayyen bir insan veya mahsur bir cemaat ise her biri kendi hissesinde velâyeti nazarı haiz olur .Mevkufün aleyh, fukara gibi gayri mahsur veya mescid, medrese, makbe-e gibi bir şey ise tevliyet ve nezaret salâhiyeti hâkime veya naibine aid bulunur.

Hârisiye göre de mevkufün aleyh, mahsur bir cemaat olunca bunlar müşterek bir nezaret hakkını haiz olurlar.

Hanbelîlere göre meşrutün leh olan nâzır = mütevelli, kendisine vâkıf tarafından şart edilmiş olmayınca yerine başkasını nâzır tayin edemez ve başkasına vasiyetde bulunamaz. Çünkü onun nezareti şartdan müstefadır. Böyle bir nâzır, kendisine vasiy tayini şart edilmedikce bunları yapmaya salâhiyetdar olamaz. Keşşafül'kına.)

697 — : Bir vasıf ile meşrut olan tevliyet, o vasıfdan mahrum kimselere tevcih edilemez. Ve bu vasfın zevaliyle tevliyete ist'hkak zail olur.

Binaenaleyh meselâ : İstanbulda ikamet etmesi şartiyle mütevelli tayin edilen kimse, İstanbuldan başka bir yerde tevattun etse tevliyetden çıkar.

Kzalik : Başkasiyle izdivac etmemesi şartiyle mütevelli olan bir kadın, izdivac edince tevliyetden mahrum kalır. Hindiyye.

698 — : Bir mütevelli, kendi yerine başkasını mütevelli tayin etmek isteyince bakılır : Eğer kendisine tevliyet, sureti âmmede tefviz edilmiş ise yerine başkasını tayin edebilir. Sonra bunu azl edemez. Meğer ki vâkıf, tevliyeti başkasına tevfiz ve anı azl etmek hakkını mütevelliye şart etmiş olsun.

Fakat tevliyet, sureti âmmede tevfız edilmemiş ise mütevelli yerine baş-

kasını mütevelli tayin edemez. Bundan marazı mevt hali müstesnadır. Bu halde mütevelli, yerine bavkasını mütevelli tayin etse bu bir vasiyet mahiyetinde olarak sahih olabilir.

Şu kadar var. ki vâkıf, mütevellinin tevliyet için başkasını vasi tayin etmemesini şart etmiş olursa mütevelli, bu husuada vasi tayin edemez. Haniyye.

699 — Bir mütevelli, tevliyet için bir vekil veya vasi tayin etdikden sonra cünûnı mutbik ile mecnun olsa vekâlet ve vesayet bâtıl, mütevelli tayini salâhiyeti hâkime aid olur. Hindiyye.

700 — : Bir vâkıfın bir vakfına mütevelli tayin edilmiş olan kimse, o vakıfın diğer bir vakfına da mütevelli tayin edilmiş olmaz. Çünkü tevliyet, vekâlet kabilinden olduğu cihetle muayyen şeyler ile tekayyüd eder.

Binaenaleyh bu ikinci vakfa vâkıf, badehu hâkim tarafından istenilen münasib bir zat, mütevelli tayin edilebilir.

701 — : Vâkıfa muhalif ifade ve inha üzerine vuku bulan tevliyet tevcihi muteber değildir. Velev ki berat etdirilmiş olsun.

Binaenaleyh bir vakfın tevliyeti evlâda meşrut iken bir kimse zuhur edib de vâkıfın evlâdı münkariz olduğunu iddia etmekle hâkim, tevliyeti kendisine tevcih etse de bilâhare bir zat zuhur ederek vâkıfın evlâdından olduğunu dâva ve beyyine ile isbat eylese tevliyeti kendisin tevcih etdirebilir. Ali Efendi Fetâvası.

702 — : Bir vakfa bir belde hâkimi bir mütevelli, diğer bir belde hâkimi de başka bir mütevelli tayin etse ikisi de vakfın işlerini görebilir. Maamafih bu hâkimlerden biri, diğer hâkimin tayin etdiği mütevelliyi bir maslahat bulunduğu takdirde azl edebilir. Ankaravî.

703 — : Bir vâkıf, vakfına mütevelli nasb etmeden vefat edib bazı vasiyetlerinin tenfizine, velev marazı mevtinde bir zatı vasi tayin etmiş olsa bu zat, anın vakfına da mütevelli olmuş olur. Vasiyetinde bu ciheti zikr etmiş olması lâzım değildir.

Kezalik : bir meşrutün leh mütevelli, vefat edib de vasiyyi muhtarı bulunsa tevliyet, zu vasiye aid olur. Haniyye, Tahtavî, Tenkihi Hâmidî.

704 — : Bir vâkıf, mütevelli tayin etmeyib bir şahsı kendisine vasiyyi muhtar nasb etmiş olunca bu vasi, anın hem emvaline, hem de vakfına nezaret eder. Bunda ittifak vardır. Fakat vesayeti yalnız emvaline hasr etmiş olsa vasi, İmamı Âzama göre yine tevliyeti de haiz olursa da İmam Ebu Yusüfe ve bir rivayete nazaran İmam Muhammede göre tevliyeti haiz olamaz. Belki vesâyet, musinin tahsis eylediği şey ile mukayyed bulunur. Bezzaziyye, Tahtavî.

705 — : Yalnız vakıf işlerini rüyet için vasi tayin edilen kimse, her hususda vasi olmuş olur.

Binaenaleyh musînin hem vakıflarına, hem de terikesine vesayetde bulunur. Hattâ vâkıf, bir vakfına bir zattı, diğer vakfına da başka bir zatı vasi tayin etmiş olsa bu iki zat, her iki vakıf için bil'iştirâk mütevelli tayin edilmiş olur. Vasînin vasîsi de vâkıfın vâsîsi hükmündedir.

706 — :Bir vâkıf, hem hayatında hem de öldükten sonra vakfına mütevelli olmak üzere bir zatı tayin ettiği halde bir zatı da marazı mevtinde kendisine vasi tayin eylese bu vasi de vakfa mütevelli olur. Fakat bundan sonra diğer bir zatı da vasi tayin etse artık bu zat, yalnız vasî olmuş olur, vakfa mütevelli olmuş olamaz. Hindiyye.

707 — : Bir vâkıf; bir kimseyi mütevelli, diğer bir kimseyi de yalnız vasi tayin etdiğini tahsis etse bu vasi, mütevelliye müşareket edemez. Hindiyye, Reddi Muhtar.

708 — : Tevliyet, zaman ile mukayyed olabilir.

Binaenaleyh muayyen bir müddet için mütevelli tayin edilen kimsenin tevliyeti o müddetin hitamiyle nihayet bulur.

709 — : Tevliyeti kimseye meşrut olmayan bir vakfın ilk mütevellisi, İmam Ebu Yusüfe göre bizzat vâkıf olmuş olur. Çünkü vâkıf, vakfına başkalarından ehakdır. Bu halde vâkıf, vasîsi olmaksızın vefat edince tevliyetin tevcihi hâkimin reyine mütevakkıf bulunur. Şu var ki böyle meşrutür leh mütevellisi olmayan bir vakfın tevliyetine vâkıfın evlâdından, ehli beytinden mümkün mertebe münasib bir zat bulundukca hâkim, haricden kimseyi mütevelli nasb edemez, şayed ederse veya sonradan münasibi yetişirse tevliyet o kimseden nez'edilerek evlâddan veya ehli beytden münasib olana tevcih edilir. Çünkü bunlar vakıf hakkında yabancılardan daha ziyade alâka gösterir. Müşfik bulunurlar. Meğer ki evlâda ve ehli beyte tevliyetin tevcih edilmemesi vâkıf tarafından şart edilmiş olsun. O takdirde bunlara tevcihi caiz olmaz. Muhiti Bürhanî.

710 — : Bir vakfın mütevellisi vefat eder veya azl olunur veya gaib bulunur da vâkıfı veya vâkıfının vasîsi mevcud bulunmazsa o vakfa derhal hâkim tarafından mütevelli nasb olunur. Yoksa sâbık mütevellinin hisabatı görülünceye kadar mütevelli tayini tehire bırakılmaz. Vakıf işlerinin muattal, gallenin ziyaa maruz bir halde bırakılması caiz değildir.

711 — : Bir vakfın meşrutün leh mütevellisi, bilâ müzahim teayyün ederse meşrutün leh, hâkimin tevcihine mühtaç olmaksızın mütevelli olmuş

olur. Fakat bilâ müzahim teayyün etmezse tevliyet, hâkimin tevcihine mütevakkıf bulunur.

Meselâ : Bir vakfın tevliyesi, vâkıfın ekberi evlâdına meşrut olup da vâkıfın evlâdından biri diğerlerinden yaşca büyük bulunsa bu, hâkimin tevcihine muhtaç olmaksızın mütevelli olur.

Kezalik : bir vakfın tevliyeti bir camii şerifin imamına veya resmî bir makama meşrut olsa o vakfa o camii şerifin imamı veya o makamın reisi hâkimin tevcihine muhtac olmaksızın mütevelli olur.

Fakat bir vakfın tevliyeti, evlâdın erşedine meşrut olub da evlâd arasında erşediyyet iddiasında bulunan müteaddid kimseler bulunsa bunlardan hiç biri, erşediyetine hâkim tarafından hükm olunub uhdesine tevliyet tevcih edilmedikce mütevelli olamaz.

712 — : Bir vakfın tevliyeti, vâkıfın ekberi evlâdına meşrut olduğu halde evlâdı arasında yaşları müsavi müteaddid kimseler bulunsa bakılır : bunlar vakfın umuruna vukuf itibariyle de müsavi iseler, tevliyet, hepsine müsavat üzere tevcih olunur. Fakat biri diğerlerinden daha vukuflu bulunursa tevliye, tercihan buna tevcih edilir. Çünkü daha âlim, daha yaşlı olmak terciha sebebdir. Tenkih.

713 — : Bir vakfın tevliyeti vâkıfın «el'erşedü fel'erşed» evlâdına meşrut olsa buna vâkıfın erkek olsun, kadın olsun evlâdının en ziyade reşid olanı müstahik olur. Vâkıfın evlâdından müteaddid kimseler, erşediyet iddiasında bulunsalar erşediyeti beyyine ile sabit olan, mütevelli nasb olunur. Her birinin erşediyetde müsavatı beyyine ile sabit olsa tevliyet, kendilerine müsavat üzere tevcih edilir. Erkeklik tercihe medar olmaz.

Rüşdden maksad, salâhı hal ve hüsni tasarrufdan ibaretdir. Tenkih, Reddi Muhtar.

714 — : Erşediyete şahadetde evlâdın hasr edilmesi, yani şâhidlerin bütün evlâdı vâkıfı tâdad ederek bunların arasında müddeînin erşed bulunduğunu tasrih ederek şahadetde bulunmaları şartdır.

715 — : Vâkıfın evlâdından birinin erşediyetine beyyine ile hükm edildikden sonra diğer biri çıkarak daha erşed olduğunu iddiada bulunsa bakılır: Eğer aradan geçen müddet, az ise bu iddia kabul olunmaz. Evvelki iddia, hükmün lehukiyle tercih etmiş olur. Fakat ikinci müddeinin birnici beyyine ikamesinden sonra erşed olabilmesi mümkün olan bir müddetden sonra vuku bulacak erşediyyet iddiası, makbul, beyyinesi mesmu olur. Bu takdirde şâhidler, ikinci müddeinin birinci müddeiden ela'n daha reşîd olduğuna şahadet ederlerse tevliyet, evvelkisinden nez' edilerek ikinciye tevcih olunur. Çünkü böyle bir müddet içinde erşediyyet kesb edilmesi kabildir. Bu hâdisede mutlaka erşediyyete şahadet, yani ikinci müddeinin mutlaka erşed ol-

duğuna şahadet edilib birinci müddeîden daha reşid olduğuna taarruz edilmemesi kifayet etmez. Reddi Muhtar.

716 — : Erşed, efdal, a'lem, esen gibi ismi tafdil sigaları bire de birden ziyadeye de tenavül eder.

Binaenaleyh bir vakfın tevliyeti, evlâdın efdaline meşrut olduğu halde evlâd arasında diyanetde, sedad ve reşadda müsavi iki erkek veya iki kadın, veya bir erkek ile bir kadın bulunsa tevliyet, bunların ikisine tevcih olunur. Fakat bunlardan biri, vakfın işlerine daha âlim olursa o tercih olunur.

717 — : Tevliyeti evlâdın efdaline meşrut olan bir vakfın tevliyetini hâkim, evlâdın efdaline tevcih etdikden bir müddet sonra daha efdali zuhur etse tevliyet, bu zuhur edene aid olur. Mecmaül'enhür.

Şayed evlâdın efdaline meşrut olan bir tevliyeti evlâdın efdali kabul etmese bu tevliyet, ehdaliyetde anı takib eden evlâda tevcih olunarak bu vechile vâkıfın şartına mümkün mertebe riayet edilir. Tahtavî.

Vâkıflarda efdal ; vera' ve tekvasi daha ziyade, daha salih, vakfın işlerine daha vâkıf olan kimsedir. Ankaravî.

718 — : Bir vakıfda tevliyetle nezaret vazifeleri bir şahsın uhdesinde cem edilemez. Binaenaleyh bir vakfın mütevellisi, anın nezaretini de kendi uhdesine tevcih ve berat etdiremez. Çünkü bunların cem'i, vâkıfın garezine, mürakabe gayesine münafidir. Ancak bazı yerlerde nâzır, kayyım tabirleri mütevelli mânasında mütearefdir. O gibi yerlerde bir vakfın nazırı, mütevellisini demek olacağından ayrıca bir mütevelli tayinine mahal kalmaz. Tayin edilecek olsa azle müstahik olur. Fetâvâyı Hayriyye, Behcetül'fetâvâ.

MÜTEVELLİLERİN ÜCRETE İSTİHKAKLARI :

719 — : Bir vâkıf, mütevelli için ücret şart ve tayin etmiş olunca mütevelli, bu ücrete mevkufün aleyhim gibi müstahik olur. Vâkıf, bu ücreti mütevelliye ameli mukabilinde şart etmiş olmayınca müteveli, amelde bulunsun bulunmasın bu ücreti alabilir. Tenkih.

720 — : Hâkim, mütevelli için ecri misl mikdarı ücret tayin edebilir. Velev ki vâkıf, vart etmiş olmasın. Fakat ecri mislinden ziyade ücret tayin edemez, edecek olsa mütevelliye helâl olmaz. Risalei İbni Nüceym.

Maamafih vâkıf tarafından tayin edilen ücret, ecri misIden noksan olunca hâkim, mütevellinin talebiyle bunu ecri misle iblâğ edebilir. Ve mütevelli çalışınca bu ücrete müstahik olur. Tahtavî.

721 — : Vâkıf veya hâkim, mütevelli için ücret şart ve tayin etmemiş olunca mütevelli, ancak hizmet mukabilinde ecri misle müstahik olur. Bun-

dan ziyadesini alamab. Tevliyet, bihasebizzahir, ecri misl ile kabul edilir. Bu, mahud olduğundan meşrut gibidir. Hindiyye.

722 — : Vâkıfın akribasından olanlar, tevliyeti ücretsiz olarak kabul etmedikleri halde başkası ücretsiz kabul edecek olsa hâkim, ehli vakf hakkında enfa' ve aslâh olan ciheti nazara alır. Hindiyye.

723 — : Mütevelli, ücretini almak hususunda sair mevkufün aleyhimden mukaddemdir.

Binaenaleyh gallei vakıfdan evvelâ mütevelli ücretini tamamen alır, badehu gallenin bakiyesi sair mevkufün aleyhime verilir. Galleye noksan tari olsa bu noksana mütevelli iştirâk etmez. Fetâvâyı Hayriyye.

724 — : Bir mütevelli, başkasını kendi yerine vekil tayin ve kendisine aid tevliyet ücretinden bir kısmını vekile ita ve bu vekili dilediği zaman azl edebilir.

725 — : Bir mütevellinin vasisi, mütevelli olunca mütevelliye meşrut tevliyet ücretini almaya müstahik olmaz. Belki hâkim tarafından tayin edilecek ecri misle müstahik olur. Meğer ki vâkıf, tevliyet için tayin etmiş olduğu ücretin her mütevelliye verilmesini şart etmiş bulunsun. Hindiyye.

KAİMMEKAM MÜTEVELLİ NASBI :

726 — : Mütevellisi mevcud olan bir vakfa ihtiyac mes etmedikce hâkim, kaimmekam mütevelli nasb edemez. Ederse tasarrufatı sahih, nâfiz olmaz. Fakat şu bir kısım vakıflar için kaimmekam mütevelli nasb edilmesi caizdir:

(1) : Mütevellileri aranıb da bulunamayan vakıflar.

(2) : Mütevellileri yerlerine vekil bırakmaksızın sefer müddeti uzak bir beldeye gidib tegayyüb etmiş olan vakıflar.

(3) : Meşrutün leh mütevellileri henüz doğmamış veya çocuk bulunmuş olan vakıflar.

(4) : Mütevellileri bir, mutasarrıfları başka başka olan vakıflar ki, böyle iki vakfa dair mutasarrıfları arasında tecvüz dâvsı ve muhakemesi tahaddüs edince bu vakıflardan birine hâkim tarafından muhakeme için ayrıca muvakkaten bir mütevelli nasb olunur.

(5) : Tevliyet cihetleri münhal olub meşrutün lehleri taayyün etmediği ve kimseye tevcih edimediği halde bir kaç kimse tarafından tevliyetinin meşrutün lehi oldukları iddia edilen vakıflardır ki, bunların arasında muhakemenin hitamına kadar hâkim tarafından bir kaimmekam mütevelli tayin edilir, anın muvacehesinde dâvaları dinlenilerek hüküm verilir.

(6) : Mütevellileri hiyanetle ittiham edilen vakıflar ki mütevelli aleyhine dâva ikamesi için hâkim tarafından bir kaimmekam mütevelli nasb olunur.

(7) : Mütevellilerinin uhdei tasarruflarında bulunan icareteynli vakıflar ki, mütevellileri bu vakıfları başkalarına ferağ etmek isteyince birer kaimmekam mütevelli nasb olunur.

(8) : Mütevellileri tarafından teferruğ edilecek icareteynli vakıflar ki, bir mütevelli böyle bir vakfı mutasarrıfından bir bedel mukabilinde kendisi için teferrüğ edecek olunca ferağa izin vermesi için bir kaimmekam mütevelli nasb olunur.

(9) : Mütevellilerin borç almak istedikleri vakıf paralardır ki, mütevellinin müracaati üzerine hâkim, mütevelliye o vakıfdan ödünç verilmesi için muvakkaten bir kaimmekam mütevelli nasb eder.

(10) : Mütevellileri müstakimülhal oldukları halde vakıf işlerini idareden âciz bulunan vakıflardır ki hâkim, bu gibi mütevelliere yardım için birer kaimmekam müteveli nasb edebilir.

727 — : Bir vakfın tevliyeti bütün evlâda meşrut olduğu halde bunların içinde birisi gayri mümeyyiz bir çocuk bulunsa hâkim, bu çocuğun yerine dilerse haricden birini ve dilerse büyük kardeşlerini kaimmekam nasb eder. Enfeül'vesail, Reddi Muhtar.

728 — : Bir tevliyetin meşrutün lehi çocuk olunca baliğ olub vakfı idareye kâdir olacağı zamana kadar hâkim tarafından bir kaimmekam mütevelli nasb olunur. Bilâhare bu çocuk baliğ olub vakfı idareye kadir olunca hâkimin emriyle kaimmekamlığa nihayet verilerek tevliyet umurunu kendisi idareye başlar. Fakat hâkimin emri olmaksızın bu kaimmekam mütevelliyi telviyetden çıkaramaz. Hindiyye, Tenkihi Hâmidî.

729 — : Bir kimse mütevellisi olduğu vakıf akarların müstecirlerinden yalnız icare bedellerini toplayıb mürtezikaya vermek üzere bir şahsı kaimmekam mütevelli tayin etdiği halde o şahıs, mezun olmadığı halde bu akarlardan mahlûl düşenleri taliblerine icarei muaccele ve müeccele ile icar etse nâfiz olmaz. Mütevelli bunları başkalarına icar edebilir. Çünkü bir vekâlet, müvekkilin takyid etdiği şey ile tekayyüd eder. Müvekkilinin takyidlerine riayet etmeyen bir vekil ise füzulî sayılır. Camiül'icareteyn.

730 — : Bir vakfa kaimmekam mütevelli tayin edebilmesi için hâkimin hükûmet tarafından kaimmekam nasbına mezun olması şartdır. Bu mezuniyeti haiz olmayan bir hâkimin kaimmekam mütevelli nasb etmesi sahih olmaz.

(Vaktiyle Derseadetle bilâdı selâsedeki vakıf müsakkafat ve müstegallât için kaimmekam mütevelli nasbı evkaf müfettişliği makamına mahsus bulunmuşdu.

(1287) tarihli evkaf nizamnamesinin 17 ve 31 inci maddelerinde kaimmekam mütevelliler hakkında bazı hükümler yazılıdır. (1299) tarihinde Şurayı Devlet Dahiliye Dairesinin kararı ve encümeni mahsusı vükelânın tensibi mucebince bilmeşruta mütevellisi mevcut veya malûm olmayan veya ahar diyarda gaib bulunan evkafı mülhak amüsakkafat ve müstegallâtının senedat idaresinde ferağ ve intikali vuku buldukda izin itasiyle ferağ ve intikal muamelesinin tashihi zımnında liecelilmaslaha mezkûr vakıflar için muvakkaten kaimmekam mütevelli tayinine işbu senedat idaresi umurı şer'iyye memuriyetine irade ile mezuniyet verilmişdi.

Türkiyede bilâhare mer'i bulunan emvali gayri menkulenin tasarrufuna dair 30 Mart 1329 tarihli muvakkat kanunun ikinci maddesinde : «Müsakkafat ve müstegallâtı vakfiyyeye aid bilcümle muamelâtda mütevelli hazır olmadığı takdirde Defteri Hâkani müdür ve memur ve kâtibleri kaimmekam mütevelli sıfatını haiz olarak doğrudan doğruya ifayı muameleye mezundurlar» diye musarrahdır. Bu halde bunlar ferağ muamelelerinde kaimmekam mütevelli sıfatını haizdirler.)

MÜTEVELLİLERİN ELLERİNDEKİ VAKIF MALLARDA TASARRUFLARI :

731 — : Mütevelliler, vakıfları tamir eder, korur, vakıfların bir kısım akaratını kiraya verir, kira paralarını toplar veya toplatır, bir kısım vakıfların ferağ ve tefviz muamelelerine izin verir, vakıfların hukukunu siyanet için icabında dâva ikame eder, vakıfların gallelerini meşrutün lehlerine sarf ve tevzi eder. Fakat mütevelliler, vâkıflar tarafından meşrut olmadıkca vazifeleri tevcih edemez, ederlerse muteber olmaz. Bu tevcih salâhiyeti hâkime aid bulunmuş olur. Tenkihi Hâmidî.

732 — : Mütevelliler, kendi salâhiyetleri dahilinde bulunan şeyleri bizzat yaparlar. Vakıfların lüzumlu tamirlerini yapmak, akarlarını ecri misl-leriyle kiraya vermek gibi. Fakat kendi salâhiyet ve mezuniyetlerinde bulunmayıb hâkimin reyine mütevakkıf bulunan şeylerde de hâkime müracaat ederler. Hâkim de o şeyleri ya bizzat yapdırır veya bunların yapılması için mütevellilere izin verir. Aksi takdirde mütevellilerin tasarrufları sahih olmaz. Vakıf bir akarı vâkıfın şart etdiği müddetden ziyade bir müddetle kiraya vermek gibi.

733 — : Bir vakfın iki mütevellisi bulunsa bunlardan birisi diğerinin reyi olmaksızın o vakfın işlerini kendi başına göremez. Görecek olsa diğerinin icazetine mevkuf bulunur. İcazet vermeyib reddederse bâtıl olur.

Mütevelliler, daha ziyade olduğu takdirde de hepsinin muvafakati, inzimamı reyi lâzımdır. Minehül'gaffar, Neticetül'fetâva.

734 — : Hâkim, mütevelliye sikadan bir zatı mütevelli olarak zam ve ilâve etse bakılır : eğer bu ilâve asıl mütevellide hissedilen bir hiyanetden dolayı ise bu mütevelli, yalnız başına tasarrufda bulunamaz. Fakat mücerred mütevelliye bir yardım maksadına müstenid ise asıl mütevelli, müstakìllen tasarrufda bulunabilir, munzam mütevellinin her halde reyini almaya muhtac olmaz. Dürri Münteka, Dürri Muhtar.

735 — : Bir vâkıf, vefatından sonra iki zatın mütevelli olmasını şart etmiş olmakla bilâhare bu iki zatdan biri vakfın işlerini diğer zata vasiyet ve badehu vefat etse ber hayat kalan zat, vakıfda müstakillen tasarrufatda bulunbilir. Fakat İmamı Âzamdan bir rivayete göre müstakillen tasarrufatda bulunamaz. Haniyye.

736 — : Bir vakfın hem mütevellisi, hem de nâzırı bulunsa nâzırın reyi olmadıkca mütevellinin tasarrufatı nâfiz olmaz. Çünkü bunlar, vâkıfın vekilleri mesabesindedirler. Vâkıf, bunların ikisinin reyine itmad etmiş bulunduğundan infiradları caiz değildir. Tenkihi Hâmidî.

737 — : Bir mütevellinin elinde mescidin malinden meselâ bin lira bulunub da bununla vakıf için alınacak akarın senevî kirası yüz lira tutmadığı halde bununla şer'î bir vechile yapılacak istirbah neticesinde senevî yüz liradan fazla faide temin edilecek olsa mütevelli, bununla akar satın alamaz. **Vâkıât.**

738 — : Bir vâkıf, vakfının fazla gallesini «fülân mescidin kapısında tese'ül eden kimselere verilsin, diye şart etmiş olsa mütevelli, bu galle fazlasını sair mescidlerde veya mescidlerin haricinde tese'ül eden fakirlere verebileceği gibi tese'ülde bulunmayan sair fakirlere de verebilir. Bu şarta riayet lâzım gelmez. Maamafih riayet edilmesi evlâdır. Bahri Raik.

739 — : Mütevelli, vakfın meyve ağaçlarını kesemez, başkasına satamaz, fakat vakfın çınar, söğüt gibi meyvasız ağaçlarını veya meyvalı ağaçların kurumuş kısımlarını kesdikden, kopardıkdan sonra veya evvel satabilir. Çünkü bu ağaçlar, galle kabilindendir. Nitekim vakıf dut ağaçlarının yaprakları da galle kabilinden olub satılabilir.

Vakfın bu kabil ağaçlarını satın alan kimse, bunları tekrar sürecek yerlerinden kesebilir, yoksa kaimelerinden kesemez. Mütevelli buna mani olmazsa vakfa hiyanet etmiş olur. Hindiyye.

740 — : Harab olan vakıf bir hanede ceviz ağacı gibi meyvalı ağaçlar bulunsa mütevelli, o haneyi tamir için bu ağaçları satamaz. Belki hanenin arsasını kiraya verir, ağaçların da meyvalarını satar, bunların bedelleriyle haneyi tamir etdirir. Çünkü ağaçlar satılınca vakfiyeti kalmaz. Arsanın kiraya verilmesi ise vakfiyetine mani olmaz. Bezzaziyye, Hindiyye, Reddi Muhtar.

741 — : Bir vakıf üzüm bağındaki bir ağacın gölgesi, üzümlere zarar verince bakılır : eğer ağacın hâsılatı, meyvaları, üzüm mahsulünden eksiken mikdardan ziyade ise ağaç kesilmez ve illâ kesilir.

Nitekim meyvasız bir ağacın gölgesi muzir olmakla beraber kesilib satılması, vakfa daha faideli bulunsa kesilib satılır. Bedeli galle kabilinden olmuş olur.

742 — : Bir mütevelli, vakfı kurtarmak için açdığı dâvadan dolayı ilâm harcı gibi zarurî olan masrafları vakfın malından yapabilir. Ve mütevelli vakfa musallat olan bir zalimin elinden vakfı kurtarmak için — sahih görülen kavle nazaran — vakfın malından bir mikdar şey verebilir. Hindiyye, Ahkâmül'evkaf.

MÜTEVELLİLERİN SULH VE İBRALARI :

743 — : Bir müvevellinin vakıf hakkında yapacağı sulh, vakıf için muzir ise sahih değildir. Muzir değilse sahihdir.

Meselâ : bir kimse bir vakıf aleyhine şu kadar meblâğ veya bir akar dâva edince bakılır : Eğer o kimsenin beyyinesi yok ise kendisiyle bir şey üzerine sulh yapılması sahih olmaz. Çünkü bu sulh bedeli, teberrüan verilmiş olur. Mütevelli ise vakıf aleyhine teberrüde bulunamaz. Fakat o kimsenin beyyinesi mevcud ise müddeasından az bir mikdar üzerine sulh yapılması sahihdir. Zira bu sulh, vakfın nefine hâdimdir.

Kezalik : bir mütevelli, bir kimseden vakıf namına bir şey dâva edib de müddeasını isbat için beyyinesi bulunsa veya o kimsenin yeminden nükûl edeceği malûm olsa anınla bir şey üzerine sulh yapması sahih olmaz. Fakat mütevellinin beyyinesi olmadığı gibi o kimsenin de yemin edeceği mütehakkik bulunsa anınla mütevellinin müddeadan ziyade olmamak üzere az çok bir bedel üzerine sulh yapması sahih olur. Artık bu sulhden o kimseye yemin tevcih edemez. Meğer ki sulhden sonra beyyineye zafer bulsun, o takdirde sulh bozulur. Kinye.

744 — : Bir mütevellinin ve yabancı bir şahsın kendi parasiyle bir kimsenin vakıf aleyhine açmış olduğu dâvadan sulh olması sahihdir. Velev ki o kimsenin beyyinesi mevcud bulunmasın. Çünkü bu bedeli müddeiye teberrüan vermiş, bununla vakfa müracaate hakkı bulunmamış olacağından bu halde vakıf mutazarrır olmayacakdır.

745 — : Bir mütevelli, vakfa borclu olan bir kimse ile borcun bir mikdarı üzerine sulh ve maadasından zimmetini ibra etdikde bakılır : Eğer o kimse bu borcu mukir değilse, mütevellinin de beyyinesi mevcud bulunmuyorsa sulh, sahih olmuş olur.

Fakat bu kimse borcunu mukir ise veya mütevellinin beyyinesi mevcud

ise bakılır : Eğer o borc, mütevellinin yapmış olduğu bir akid sebebiyle hâsıl olmuş ise sulh ve ibra, İmam Ebu Yusüfe göre sahih olmazsa da İmamı Âzam ile İmam Muhammede göre sahih olur. Bu halde bedeli sulhden maadasını, mütevellinin vakıf için zamin olması lâzım gelir. Ve eğer mütevellinin yapmış olduğu bir akid sebebiyle hâsıl olmamış ise bu sulh ve ibra. bil'ittifak sahih olmaz.

Binaenaleyh mütevelli, o borcun tamamını bu sulh ve ibradan sonra da borcludan isteyib alabilir. Camiül'füsuleyn.

746 — : Bir mütevellî, vakıf namına dâva etdiği bir akarı müddeaaleyhe terk ederek bir bedel mukabilinde sulh olsa bakılır : eğer mütevellinin beyyinesi var ise veya müddeaaleyhin yemin etmeyeceği muhakkak ise bu sulh, bir bey'e ve istibdal kabilinden olacağı cihetle sahih olmaz. Amma mütevellinin beyyinesi olmadığı gibi müddeaaleyhin yemin edeceği de malûm bulunursa sulh, sahih olur. Bu halde mütevelli, dâvasında muhik ise bedeli sulhü alması helâl olur. Bu bedel ile vakıf için bir akar satın alması lâzım gelir. Ankaravî.

747 — : Ekkâr, yani : bir vakıf mezreanın ekincisi, vakfın mahsülünü istihlâk etmekle mütevelli, bir bedel üzerine sulh olsa bakılır : Eğer mütevellinin müddeasına mutabık beyyinesi mevcud veya ekkâr, mukir ise kendisiyle hat ve tenzil ile sulh, sahih olmaz. Meğer ki ekkâr, fakir bulunsun. Bu takdirde fâhiş olmamak üzere hat ve tenzil ile sulh, sahih olur. Haniyye.

748 — : Bir mütevellinin tevliyet hususunda müşterekile sulh olması caiz değildir. Abdurrahim Fetâvası.

MÜTEVELLİLERİN ZAMİN VE YEMİNLERİYLE MUSADDAK OLUB OLMADIKLARI HUSUSLAR :

749 — : Bir mütevellinin mesağı şer'î bulunmaksızın vâkıfın şartına muhalefet edib de bu yüzden vakfa zarar vermesi, hakkında zanamı müstelzimdir.

Meselâ : rehn veya kefil ile istırbahı meşrut olan vakıf paraları mütevellisi, rehinsiz ve kefilsiz olarak bir kimseye ikraz edib de o kimsenin iflâsiyle bu paraların tahsili kabil olmasa bunları mütevelli zamin olur.

Kezalik : rehni kavi veya kefili meli, yani : borca maa ziyade kâfi bir rehn ile veya servet sahibi bir kefîl ile istirbahı meşrut vakıf paraları mütevellisi kıymeti borc mikdarından dûn bir rehn mukabilinde veya gayri melî bir kefil ile ikraz edib de bilâhare rehnin kıymeti borca kifayet etmese veya kefilden borcu tahsil kabil olmasa mütevelli borcun tahsil edilemeyen mikdarını zamin olur.

Fakat rehn, kavi bilâhare müruru zaman ile kıymetine noksan ârız olsa veya kefil servet sahibi iken muahharan fakir düşse mütevelliye zaman lâzım gelmez. Ali Efendi Fetâvası.

750 — : Mahkeme marifetiyle istirbahı meşrut vakıf paraları mütevellisi bizzat edib de bilâhare borclu bunu inkâr ve borcu olmadığına yemin etmekle isbatı mümkün olmasa bunu mütevelli zamin olur.

Kezalik : müstahkem bir yerde saklanması meşrut bulunan bir vakıf malı, mütevelli kendi evinde saklayıb çaldırsa bedelini zamin olur.

751 — : Bir mütevellinin şartı vâkıfa muhalif bulunan sarfiyatı kabul olunmıyacağı gibi kadri marufdan zaid olup zahiri hâlin mükezzib olacağı derecedeki sarfiyatı da kabul olunmaz.

Meselâ : müstegallâtı, evkafı sahihadan olan bir vakfın gallesinden bazı kimselere şartı vâkıfa muhalif olarak vazife ihdas ve berat ita edilmekle mütevelli, mücerred bu berata mebni o vazifeyi vakfın gallesinden ita etse bunu tazmin etmesi lâzım gelir. Feyziyye.

752 — : Bir vakfın mütevellisi, o vakfın maliyle irad olmak üzere araziyi memleket veya mevkufeden bir yer ve icareteynli bir vakıf akar tefevvuz edemez. Ederse bedel olarak vermiş olduğu vakıf malını zamin ve azic müstahik olur.

753 — : Bir mütevelli, mevkuf bulunan bir şeyin ayninde taksir ederse zamin olur. Meselâ : mütevelli, vakfa aid kereste ve ahşabı veya yıkılan bir mescidin ankazını veya bir mescidin mefruşatını muhafaza etmemekle bunlar zayi olsa bunları tazmin etmesi lâzım gelir.

754 — : Bir mütevelli, vakfın nükudunu kendisinin ayni cinsinden olan nükudiyle veya başka vakıfların nükudiyle fark ve temyiz olunamayacak suretde karışdırmış olsa vakfın nükudunu zamin olur. Fakat bir vakfın nükudunu yine bu vakfın başka nükudiyle karışdırmış olsa zamin olmaz. Haniyye. Ankaravî.

755 — : Bir mütevelli, vakfı icarei muaccele ve müeccele ile talib olanlara vermez de vakfın menafii fevt olursa vakfa gadr etmiş olur. Fakat bundan dolayı kendisine zaman lâzım gelmez. Camiül'icareteyn.

756 — : Mütevelli, vakfın alacaklarını tahsildeki taksirinden dolayı zamin olmaz.

Meselâ : mütevelli, kiraya verdiği vakıf akarın bedeli icaresini vaktiyle taleb etmediğinden dolayı bu bedel, tahsil edilemez bir hale gelse bundan mütevelliye zaman lâzım gelmez. Ankaravî, Reddi Muhtar.

757 — : Bir vakfın mütevellisi, o vakfın gallesinden meselâ Medinei Münevvere fukarasına verilmesi meşrut olan şu kadar meblâğı kendisi götürmeyib başkasiyle göndermekle zâyi olsa o meblâğı zamin olmaz.

758 — : Mütevellinin vakıf mallardaki eli, bir yedi emanetdir, bir yedi zaman değildir.

Binaenaleyh mütevellinin elinde bulunan bir vakıf mal, kendisinin teaddisi, taksiri bulunmaksızın telef olsa üzerine zaman lâzım gelmez.

759 — : Bir mütevelli, «vakfın gallesini kabz etmişdim, elimde zayi oldu» dese, yahut «mevkufün aleyhime taksim etdim» deyib de onlar inkârda bulunsa söz, nefsinin beraeti hususunda mütevellinin olur. Binaenaleyh kendisine artık zaman lâzım gelmez.

Fakat bununla mevkufün aleyhimin kendi haklarını almış oldukları sabit olmaz. Bunların vazifelerini aldıkları beyyine ile sabit olmadığı takdirde vakfın malından bunların tekrar verilmesi lâzım gelir. Haniyye, Vâkıat, Tahtavî, Tenkih.

760 —.: Mütevellinin sözü, ekseri ulemaya göre kendisinin beraeti için hem sıla, hem de ücret kabilinden olan şeylerde kabul olunur.

Fakat Ebussuud merhuma göre mütevellinin sözü ; meselâ : vâkıfın zürriyetine verilmesi meşrut bir gallenin bu zürriyete verilmesi gibi sıla kabilinden bir hususa aid ise maalyemîn makbul olub kendisinin beraetini müstelzim bulunur. Fakat imam, hatib, müderris ücretleri gibi bir şeye aid ise makbul olmaz. Mütevellinin bunu isbat etmesi lâzımdır. Tenkih, Tahtaşî, Ankaravî Hamişî.

761 — : Bir mütevelli, vakfın gallesini vakfın masarifine sarf etdim» dedikde bakılır : Eğer emin ise kadri maruf masraflar hakkında yemini ile tasdik olunur. Fakat emin değilse, yani müfsid, mübzir ise yemini ile tasdik olunmaz, iddiasını beyyine ile isbat etmesi lâzım gelir. Bu hususda vakfın nâzırı da mütevelli hükmündedir. Tenkihi Hâmidî.

762 — : Bir mütevelli, vakfın işlerini görmek için başkasını tevkil edib de bu yüzden vakfa bir zarar gelse bu zararı zamin olmaz. Çünkü vekil tayin etmesi şer'an caizdir. Cevazı şer'î ise zamana manidir. Şu kadar var ki vekil, mütevellinin emini bulunmuş olmalıdır. Emini olmayan bir şahsa vakfın malını tevdi, teslim ve ikraz edemez. Eder de zayi olursa mütevelli, zamin olur. Emini hakkında ise hüküm böyle değildir.

Meselâ : mütevelli, vakfın matlûbatını borclulardan toplamak üzere emini olan bir kimseyi vekil edib o kimse de bunları toplayarak kendi umuruna sarf ile istihlâk etse mütevelli, bunu zamin olmaz. Belki zaman yalnız o kimseye teveccüh eder. Camiül'füsuleyn.

763 — : Bir mütevelli, vakfın emvalini kendi umuruna sarf edemez ve

kendisinin ayni cinsden olan mallarına karışdıramaz, bundan kaçınması lâzımdır. Maamafih sarf etmiş veya karışdırmış oldukdan sonra bedelini vakfa veya hâkime red ve teslim etse zamandan berî olur. Bu malları tekrar elde edince yine eli bir yedi emanet sayılır. Bezzaziye, Ankaravî.

764 — : Bir mütevelli, vakfa rücu etmek üzere kendi malından mürtezikaya sarf etdiğini iddia etdiği meblâğ hususunda yeminiyle tasdik olunmaz. Bunu beyyine ile isbat etmesi lâzımdır.

Meselâ : bir mütevelli, azl edildikten sonra lâhik mütevelli muvacehesinde : «ben kendi malımdan vakfa rücu etmek üzere vakfın işlerine reyi hâkim ile kadri maruf olarak şu mikdar meblâğ sarf etmişdim, onu bana vakfın gallesinden ver» diye dâva etse bunu beyyine ile isbat etmedikce alamaz. Ankaravî.

765 — : Bir mütevelli, vakfın gallesini müstahik olanlara hâkimin kazasiyle tevzi etdikden sonra bir zat çıkarak gallede kendisinin de istihkakı olduğunu isbat etse mütevelliye tazmin etdiremez. Hissesini diğer müstahiklerden alabilir. Fakat o mütevelli, hâkimin hükmü olmaksızın tevzi etmiş olursa o zatın hissesini zamin olur. Tenkihi Hâmidî.

766 — : Bir mütevelli, vakfın gallesini kabz ettiği halde bundan mevkufün aleyhime istedikleri vazifelerini vermese yedi emaneti yedi zamana münkalib olur. Binaenaleyh bu galle, bilâhare teaddî ve taksiri olmaksızın telef olsa veya kendisi mücehhilen vefat etse bunu zamin olmuş olur. Tenkihi Hâmidî.

767 — : Bilfi'l mütevellilerin sözleri makbul olan hususlarda sikadan bulunan mâzul mütevellilerin, nâzırların sözleri de teviiyet ve nezaretleri zamanına aid olmak üzere kabul olunur. Çünkü bunlar azl edilmekle emin olmakdan çıkmış olmazlar. Tenkihi Hâmidî, Reddî Muhtar.

768 — : Bir vakfın cabisi, «vakfın gallelernii müteveffa mütevellisine teslim etmişdim» diye iddiada bulunsa yeminiyle tasdik olunur. Çünkü zamanı münkirdir.

769 — : Mütevellinin, cabinin sözleri kabul olunacak hususlarda «üzerlerine red ve zaman lâzım gelmediğine» yemin etmeleri lâzımdır. Yemin etmedikce zamandan beri olamazlar. Müfta bih olan kavl, budur.

Bazı ulemaya göre ise yemin lâzım gelmez, emin oldukları için mücerred sözleriyle tasdik olunurlar. Hayriyye, Tenkihi Hâmidî.

Maamafih bunların böyle yeminleriyle kabul edilmesi, İmamı Âzama göredir. İmameyne göre ise sözleri mücerred yeminleriyle kabul edilmez, iddialarına beyyine ikame etmeleri lâzımdır. Çünkü bunlar eciri müşterekdirler. Eciri müşterek ise mücerred yeminiyle kabul olunur. Mecellede İmamı Âzamın kavli kabul edilmişdir.

770 — : Mütevellinin vakıf işleri için vekil tayin etdiği kimse hakkında da mütevelli hakkındaki hükümler carîdir.

Binaenaleyh mütevellinin yedi, bir yedi emanet olduğu gibi vekilinin yedi de bir yedi emanetdir. Mütevellinin sözünün makbul olduğu, üzerine zaman lâzım gelmediği hususlarda vekilinin de sözü makbul olur, kendisine zaman lâzım gelmez. Hayriyye, Tenkih.

771 — : Bir mütevelli, marazı mevtinde: «vakfın gallesinden mütevellisi olduğum sırada şu kadar meblâğ istihlâk, etdim, onu malımdan veriniz» dedikde vârisleri tasdik ederlerse bu meblâğ, anın bütün terikesinden verilir. Tekzib ederlerse hâkim, vârislere yemin tevcih eder, yani : o marizin bu ikrarının hakikate mukarin olduğunu bilmediklerine yemin verdirir. Yeminden nükûl ederlerse bu meblâğ, terikenin tamamından alınır. Fakat yemin ederlerse yalnız sülüsünden istifa olunur. Hindiyye.

772 — : Bir mütevelli vefat edince kendisinde bulunan vakıf paralar, lâhik mütevelliye teslim olunur. Fakat mütevellinin hali hayatında : «Ben o paralar ile vakıf için fülân akarı satın aldım» veya «O paraları fülâne borc verdim» veya «O paralar teaddî ve taksirim olmaksızın elimde zayi oldu» demesi gibi bir suretle o paraların halini beyan etmiş olduğu teayyün etse terikesinden zaman lâzım gelmez.

773 — : Bir mütevellinin hali hayatında makbuzu olan vakıf paralar, nükudı mevkufe gibi veya istibdal edilen vakıf akarların bedelleri gibi asıl vakıf olmayıb da vakıf akarların icare bedelleri gibi gallâtı vakfiyyeden ibaret bulunduğu halde o mütevelli, mücehhilen vefat etse terikesinden tazmini lâzım gelmez. Çünkü bunları masarifi vakfa sarf etmiş olması melhuzdur. Fakat mütevellinin makbuzu asıl vakıf mal olduğu takdirde mücehhilen vefat edince terikesinden zaman lâzım gelir. Zira bunların masarifi vakfa sarfı caiz değildir. Ankaravî, Tenkih.

774 — : Lâhik mütevelli, sâbık mütevellinin mücehhilen vefatından bahisle terikesinden tazminat dâvasında bulunmakla vârisleri : «Müteveffanın malı vakfı beyan etmiş olmakla mücehhilen vefat etmediğini» veya «Bu malı hayatında icab eden cihetlere sarf etmiş olduğunu» dermeyan etseler söz lâhik mütevellinin, beyyine de vârislerin olur. Çünkü lâhik mütevelli; zahirî, vârisler ise hilâfı zahirî iddia etmektedir. Söz ise zahiri iddia edenen, yemin ise hilâfı zahiri iddia edenindir. Hayriyye.

MÜTEVELLİLERİN İKRARLARI VE KENDİLERİNE YEMİN TEVECCÜH EDİB ETMEYEN HUSUSLAR :

775 — : Bir mütevellinin vakıf aleyhine ikrarı muteber değildir.

Binaenaleyh bir mütevelli, vakıf namına elinde bulunan bir akar hakkın-

da bir kimsenin mülkiyet iddiasını tasdik ve itiraf etse caiz ve muteber olmaz.

776 — : Bir mütevelli, zürriyete meşrut vakıf bir gallede bir ecnebinin de istihkakı olduğunu meşrutün aleyhimin inkârlarına mükarin ikrar etse sahih olmaz. Çünkü başkasının aleyhine ikrar, muteber değildir.

777 — : Bir mütevelli, diğer bir mütevelliye hitaben : «Senin mütevellisi bulunduğun vakfın gallesi, benim mütevellisi olduğum vakfın aid olduğu cihatı birre mevkufdur» diye dâva, bu mütevelli de bunu ikrar ve tasdik etse sahih olmaz.

778 — : Mütevellinin şartı vâkıfa muvafık olan ikrarı muteberdir. Bundan artık rücu edemez.

Mesela : bir vâkıf, vakfının gallesini batnen bade batnin zürriyetine ve bu zürriyetinden birinin vefatında hissesinin evlâdına verilmesini şart etmiş olub bu şartı mütevelli de ikrar eylese muteber olur. Artık bu şartı bilâhare inkâr etmesi hükümsüzdür. Tenkihi Hâmidî.

779 — : Bir vakfın meşrutün leh mütevellisi, meşrutün leh olduğu sabit olmayan bir kimse hakkında : «Bu da vakfın meşrutün leh mütevellisidir» dese bu ikrarı vakfiyyeye muhalif olsa bile kendi hakkında muteber olur. Binaenaleyh o kimse de kendisiyle beraber mütevelli olur. Ve o kimse vefat etse hâkim, anın yerine başka bir mütevelli tayin eder. Çünkü meşrutün leh olan mütevelli, kendisinin müstakillen tevliyete müstahik olmadığını itiraf etmiş bulunmakdadır.

Fakat bu mukir olan mütevelli vefat edince ikrarı bâtıl olur, kendisinden sonra meşrutün leh olan kim ise tevliyet ana teveccüh eder. Tenkihi Hâmidî.

780 — : Bir mütevelli, vakıf akarın tamiratı için müsteciri tarafından kadri maruf olarak sarf edildiği iddia edilen şu mikdar meblâğ alacağı ikrar etse muteber olmaz. Bu sarfiyatın beyvine ile isbatı lâzımdır. Tenkih, Reddi Muhtar.

781 — : Bir kimse : «Bu akar, sadakai mevkufedir, hâkim babamı buna mütevelli tayin etmişti, babam da tevliyeti bana vasiyet ederek vefat etmişdir» dese tevliyet hakkındaki sözü kabul olunmaz.

Kezalik : bu vakıf akar, fülân şahsın elinde idi, vefat etti, tevliyeti bana vasiyet etmişti» dese sözü kabul olunmaz. Belki bu akarı o şahsın vârislerine red etmesine emr olunur. Hindiyye.

782 — : Bir kimse elindeki bir akar için : «Bu vakıfdır, tevliyeti fülân hâkim bana tevcih etmişdi» diye iddia etse hâkim, bir zaman intizar eder, başka müstahiki çıkmazsa tevliyeti o kimsenin elinde ibka eder. Haniyye.

783 — : Bir kimse elinde bulunan bir akar için : «Bu akarı bir müslüman vücuhi hayra ve fukaraya vakıf ve bana teslim, tevliyetini de bana tefviz etdi» dedikden sonra bir şahıs gelip : «Bu akarı ben vakf ederek bu kimseye teslim ve tevliyetini tefviz etmişdim» diyerek andan istirdad etmek istedikde o kimse, bu şahsı tasdik eylese bu şahıs, o akarı o kimseden alabilir.

Fakat o şahıs : «Ben bu akarı vakf etmedim, ana vedia tarikiyle teslim etdim» deyib o kimse de : «Bu akar, bu şahsın mülkü idi, mezkûr vücuhi hayra ve fukaraya vakf etdi» dese hâkim, o kimsenin : «Bu akar o şahsın mülkü idi» tarzındaki ikrarını kabul etmez. Hindiyye.

784 — : Vakfa mütevellik dâvalarda vakfa aid bir akidde bulunduğu iddia edilmeyen bir mütevelliye yemin teveccüh etmez.

Binaenaleyh bir mütevellinin elinde vakıf olmak üzere bulunan bir malı bir kimse : «Benim mülkümdür» diye bilâ beyyine dâva etse mütevelliye yemin verdiremez.

Kezalik : lâhik mütevelli, bir kimsenin sâbık mütevelliden ve vakfın parasından şu kadar istikraz etmiş olduğu dâva o kimse de «Ben bu borcu mütevelliye tamamen teslim etmişdim» diye bilâ beyine defa tesaddi etse bu lâhik mütevelliye yemin tevcih edemez.

Kezalik : Bir kimse; «Şu vakfa şu kadar kuruş borcum vardır» diye ikrar, badehu : «Hayır borcum yokdur, ben yalan yere ikrar etdim» diye iddia etse ikrarında yalancı olmadığına dair mütevelliye yemin verdiremez. Çünkü mütevellinin bu yeminden nükûlü, vakıf aleyhine bir ikrar mahiyetinde bulunur. Mütevellinin vakıf aleyhine ikrarı ise sahih değildir. Binaenaleyh kendisine yemin tevcihinde bir faide yokdur.

785 — : Vakfa müteallik dâvalarda vakfa aid bir akidde bulunduğu iddia edilen mütevelliye yemin tevcih edilebilir.

Binaenaleyh bir kimse, bir vakfın akarını mütevellisinden isticar etmiş olduğunu beyan ile akarın kendisine teslim edilmesini bilâ beyyine dâva, mütevelli de bu icare akdini inkâr etse o kimse : «Bu akarı kendisine icar etmediğine» dair mütevelliye yemin verdirebilir.

Kezalik : Bir kimse : «Vakfın levazımı için benden şu kadar eşya satın almışdın, semenini ver» diye mütevelliden inkârına mukarin dâva ve beyyine ikamesinden izharı acz etse mütevelliye yemin tevcih edebilir.

Kezalik : Bir mütevelli, vakfın müstecirinden toplanmış kira bedellerini taleb etmekle müstecir : «Ben bu kira bedellerini tamamen sana verdim» diye bilâ beyyine iddia, mütevelli de inkâr etse bu bedelleri almadığına dair mütevelliye yemin verdirebilir. Hindiyye, Ahkâmül'evkat.

MÜTEVELLİLERİN MUHASEBELERİ :

786 — : Bir vakfın muhasebesini her sene görmek icab etmez. Bir kaç senede bir görülmesi de kifayet eder. Tahtavî, Dürri Münteka.

787 — : Bazı vakfiyelerde mütevellilerin her sene veya bir kaç senede bir hâkim marifetiyle muhasebelerinin yapılması meşrut bulunmuşdur. Binaenaleyh bu gibi vakıfların vâridatını, sarfiyatını tedkik ve bir muhasebe cedveli tanzim ve imza etmek hâkimlere aiddir. Böyle bir şart bulunmayınca hâkim, mütevellinin tasarrufatına müdahale edemez.

Fakat bir mütevellinin vakıf hakkında hiyaneti, suiistimali bazı emarelerden anlaşıldığı takdirde hâkim, vakfı siyanet için mütevellinin vakıf hakkındaki tasarrufatını teftiş ile muhasebesini rüyet edebilir. Hiyaneti, suiistimali tahakkuk eden bir mütevelliyi tevliyetden azl eder, velev ki o mütevelli, bizzat vâkıf bulunsun.

(Türkiyede mülhak vakıflar mütevellilerinin muhasebeleri her yerde evkaf müdürleri vasıtasiyle yapılarak kaleme alınan musabe cedvelleri vakıflar umum müdürlüğünce tasdik edilmektedir.)

788 — : Emanet ve istikametle maruf bir mütevellinin vakfa aid sarfiyatı hususunda bitarikil'icmal olan sözü kabul olunur. Bunların müfredatını muhasebe esnasında birer birer tefsir ve beyan etmesi için hâkim, kendisine cebr etmez. Fakat hiyanetle müttehem olan bir mütevellinin bu gibi sarfiyatını birer birer beyan etmesi lâzımdır. Aksi takdirde hâkim, habs etmeksizin iki üç gün tehdid suretiyle cebr eder. Buna rağmen yine alettefsir masraflarını beyân etmez veya muhasebeden imtina ederse kendisine : «Vakfın mallarına hiyanet etmediğine» dair yemin vermekle iktifada bulunur. Kinye, Tenkihi Hâmidî, Behcetül'fetâva.

789 — : Bir vakfın vakfiyesinde mütevellilerin tasarrufatına hâkimlerin müdahale etmemeleri şart edilmiş olsa bile buna riayet lâzım gelmez. İcabında mütevellinin tasarrufatı hâkim tarafından teftiş edilebilir.

(Şeyhâl'islâm Ebussuud Efendinin beyanına göre bu hususa dair 942 tarihinde bir irade de sâdir olmuşdur.)

790 — : Bir mütevellinin geçmiş senelere aid, görülmüş olan hisabatı tekrar görülemez. Muhasebe defteriyle amel olunur. Meğer ki hisabatında bir şüphe mahalli bulunsun. O takdirde istizah maksadile tekrar hisabı görülebilir. Tenkihi Hâmidî.

791 — : Kendi tevliyet zamanının hisabını veren bir mütevelliden hâkim, evvelki mütevellinin hisabını da istiyemez. Sâbık mütevellinin zamanına aid muhasebe, hayatda iken kendisiyle, vefatından sonra da vârisleriyle görülür. Behcetül'fetâva.

792 — : Hademei vakfın reyile görülmesi meşrut bir muhasebe, bizzat hâkim ile mütevelli arasında görülemez. Görülürse muteber olmaz. Hade-

menin reyile tekrar görülmesi icab eder. Çünkü vâkıfın şartı hilâfına hüküm, nassın hilâfına hüküm gibidir ki caiz olamaz. Eşbah.

MÜTEVELLİLERİN AZİLLERİNİ İCAB EDİB ETMEYEN ŞEYLER :

793 — : Hain olan her mütevellinin ve her nâzırın azli vâcibdir. Velev ki mütevelli, bizzat vâkıf bulunmuş olsun. Şu kadar var ki hiyanetin sübutü lâzımdır.

794 — : .Meşrutün leh bir mütevelliyi meşru bir sebeb olmadıkca ne vâkıf, ne de hâkim azl edemez. Şayet azl ederek yerine başkasını tayin etseler muteber olmaz. Haniyye, Reddi Muhtar.

Fakat bazı fukahaya göre mütevellinin azli vakf için faideli olunca caiz olur. Çünkü vakıf için enfa' ve eslâh olan ihtiyar olunur. Tenkih.

795 — : Bir vâkıf, kadının tayin ve tevliyetine hükm etdiği bir mütevelliyi haksız yere azl edemiyeceği gibi kendisinin tayin, kadının tevliyetine hüküm etdiği bir mütevelliyi de haksız yere azl edemez. Çünkü kadının hükmünü ibtale salâhiyeti yokdur. Reddi Muhtar.

796 — : Bir hâkim, bir vakfa nesb etdiği mütevelliyi hiyaneti tebeyyün etmedikce azl edemez. Mensuse muvakıf olan budur. Fakat diğer bir kavle göre hâkim, mensub olan mütevelliyi sebebsiz yere de azl ve yerine başkasını tayin deebilir. Artık lâhik hâkim, sâbık mütevelliye tevliyeti iade demez. Çünkü sâbık hâkimin azl hükmü, bir maslâhata haml olunur. Tahtavi.

797 — : Bir vâkıf, tayin etmiş olduğu nâzırı bir azil sebebi mevcud olsa da olmasa da ve nefsi için azil salâhiyetini şart etmiş bulunsa da bulunmasa da azl edebilir. Bu, İmam Ebu Yusüfün kavlidir, müfta bih olan da budur. Fakat İmam Muhammede göre azil şartı bulunmadıkca azl edemez. Bazı zevata göre de müfta bih olan budur.

Nitekim hâkimin tayin etmiş olduğu bir nâzırı da vâkıf azl edemez. Tecnîs, Tahtavî.

798 — : Yalnız vakfın tescil edilmesi için vâkıf tarafından mütevelli nasb edilmiş olan bir zatın tevliyeti, tescilin hitamiyle nihayet bulur. Çünkü bu tevliyet, tevkil mesabesindedir. Vekil ise müvekkilün fîhin ,nihayet bulmasiyle bilâ azl münazil olur. Binaenaleyh böyle bir mütevellî, vâkıfın işlerine bilâhare müdahale edemez. Ve münhal bulunan tevliyetin kendisine tevcihini iddiaya hakkı olamaz. Dürri Muhtar, Ali Efendi Fetâvası.

799 — : Vâkıfın vefatiyle tayin etmiş olduğu mütevelli, münazil olur. Meğer ki vâkıf, hem hayatında hem de vefatından sonra mütevelli olmak üzere tayin etmiş olsun. İmam Muhammede göre vâkıfın tayin etdiği mütevelli, vefatiyle her halde münazil olmaz. Reddi Muhtar.

800 — : Hâkimin vefatiyle veya azl edilmesiyle nasb etmiş olduğu mütevelli, münazil olmaz. Çünkü hâkim, âmme namına velâyeti haizdir. Âmme ise berdevamdır. Reddi Muhtar.

801 — : Bir müetevellinin vakıf hakında meşağı şer'iye mükarin olmayan her hangi bir tasarrufda kasden bulunması, vakfa hiyanet olub azlini mucibdir.

Vakfın akarını bir zaruret olmaksızın bile bile noksanı fâhiş ile kiraya vermek, vakfın akarını kendi mülkü olmak üzere başkasına satmak, vakfın gallesini vâkıfın şartına muhalif olarak kendi umuruna sarf etmek gibi.

Böyle bir hareketde bulunan bir mütevellinin azli vâcibdir. Velev ki vâkıf, «mütevelli hain olsa bile azl edilmesin» diye şart etmiş bulunsun. Aksi takdirde şer'i şerife ve menafii vakfa muhalefet edilmiş olur. Hindiyye, Mecmaül'enhür, Reddi Muhtar.

802 — : Bir mütevellinin vakıf arazide kendi nefsi için ekin ekmesi ağaç dikmesi veya bina yapması hiyanet olduğu gibi vakıf hanede velev ecri misl ile olsun ikamet etmesi de bir hiyanetdir. Binaenaleyh bundan dolayı azle müstahik olur.

803 — : Bir mütevellinin vakıf akar hakında : «Bu benim mülkümdür» diye vuku bulan iddiasını isbat edememesi, bir hiyanet olacağından azlini icab eder.

Kezalik : bir mütevellinin elinde bulunan bir akarın vakfiyeti dâva, ve mütevellinin mülkiyet iddiasiyle vakfiyeti inkârına mukarin bu akarın vakıf olduğuna beyyine ile hükm olunsa mütevellinin tevliyetden azli lâzım gelir.

804 — : Bir mütevelli, vakıf bir şeyi gerek vakfın ve gerek başkasının borcundan dolayı bir kimseye rehn etse hiyanetde bulunmuş olur. Binaenaleyh bu halde ya azl olunur, veya kendisine başka bir mütevelli zam edilir. Hindiyye.

805 — : Bir kaç vakfın mütevellisi bulunan bir şahsın, yalnız bir vakıf hakkında hiyaneti sabit olsa bu vakıfların hepsinin tevliyetinden azl olunur. Çünkü hiyanet, tecezzî kabul etmez.

806 — : Vakıf işlerinde ihmal, tekâsül gösteren bir mütevelli azle müstahik olur.

807 — : Bir mütevelli, hiyanetile, taksiriyle azle müstahik olursa da hâkimin hükmü olmadan münazil olmaz. Tenkihi Hâmidî.

Binaenaleyh vakfa hiyanet etdiği halde hâkim tarafından azl edilmemiş bulunan bir mütevellinin bu hiyanetinden sonra vuku bulacak meşru tasarrufatı nâfiz ve muteber olur. Fakat azline hükümden sonra vakıf namına vuku bulacak tasarrufları asla nâfiz ve muteber olmaz.

808 — : Bir mütevelli, vakfın işlerini idareye kadir oldukca mücered kendisine ârız olan, körlükden dolayı azl edilmez. Fakat mütevelli; körlük, sağırlık, felc gibi bir âfetden dolayı vakfın umurunu görmekden âciz bir halde bulunsa hâkim tarafından azl edilerek yerine başkası tayin edilir ve bu aczi zamanından itibaren tevliyet ücreti. sâkıt olur. Ankaravî, Tenkih, Reddi Muhtar.

809 — : Bir mütevelli, mecnunı mutbak olunca, yani : bir seneden ziyade imtidad eden bir cinnete tutulunca hükme muhtac olmaksızın tevliyetden münazil olur. Sonra ifakat bulunca bakılır : eğer meşrutiyet üzere mütevelli ise tevliyet kendisine avdet eder, ve illâ etmez. Tenkihi Hamidî.

810 — : Fiska, sefahate münhemik olan bir mütevelli, azle müstahik olur. Binaenaleyh böyle bir mütevellî, hiyaneti görülmese de hâkim tarafından azledilebilir. Çünkü vakfın malını itlâf etmesi melhuzdur.

811 — : Fisk ve sefahate inhimakinden veya vakf hakkında hiyanetinden veya vakıf işlerine vukufsuzluğundan dolayı azl edilen bir mütevellinin, aradan hayli bir müddet geçib de ıslâhı nefs etdiği veya vakıf umuruna vukuf peyda eylediği tahakkuk etse kendisine yeniden tevliyet tevcih edilebilir. Fakat bunlar tahakkuk etmedikce bu tevcih caiz olmaz.

812 — : Mücerred şikâyet ve ta'n, mütevellinin azlini icab etmez. Binaenaleyh bir vakfın hademesi, mürtezikası mütevellisinden hâkime şikâyet etdikleri halde bu şikâyetlerinde mütevellinin azlini mucib, meşru bir sebeb beyan edemezlerse, veya beyan edib de isbatına kadir olamazlarsa bununla mütevelli azl edilemez. Böyle bi şikâyete mebni bir hâkim tarafından azl edilen bir mütevelli, lâhik hâkime müracaatla haksız yere azl edilmiş olduğunu isbat ederse kendisine tevliyet iade edilir.

813 — : Bir mütevelli, vâkıfa veya hâkime bildirilmek şartiyle kendisini tevliyetden azl edebilir. Fakat azlini bunlara bildirmedikce tevliyetden münazil olmaz. Vakıf hakkındaki tasarrufatı nâfiz olur.

814 — : Tevliyeti bir kimseye meşrut olmayan bir vakfın mütevellisi, uhdesindeki tevliyeti hâkimin huzurunda başkasına ferağ ve kasrı yed edib hâkim de tahakkuk eden ehliyet ve kifayetine mebni tevliyeti mefruğun lehe tevcih ve takrir etse artık o mütevellinin bu yapdığı ferağdan rücua salâhiyeti kalmaz. Çünkü bu ferağ, fariğin azlini, mefruğun lehin nasbını mutazammındır.

815 — : Bir vakfın meşrut üzere mütevellisi bulunan kimse, tevliyet hususundaki hakkı tasarrufunu tevliyete ehil olan, yani : bu hususda adalet ve kifayeti müsellem bulunan bir zata ferağ ve tefviz ile tevliyetden kasrı yed edebilir. Şöyle ki : bu babda hâkim, muhayyer bulunur, dilerse bu ferağı kabul ve takrir eder, dilerse red eder.

Fakat ehil olmayan kimseye yapılacak bir ferağı kabul etmez.

Maamafih bu ferağ, bir akdi lâzım değildir. Belki tevliyete başkasını ›vkil demekdir. Binaenaleyh meşurtün leh olan mütevelli, bu ferağdan bi.âhare rücu edebilir. Bu tevliyetden bilkülliyye nüzulü, nefsini azl etmesi sahih değildir. Hattâ meşrutün leh mütevelli, vefat edince yapmış olduğu ferağ bâtıl olub mefruğun lehin vakıfda tasarrufa salâhiyeti kalmaz, tevliyet diğer meşrutün lehe teveccüh etmiş olur. Tenkihi Hamidî, Reddi Muhtar.

Meşrutün lehleri bulunan sair cihetlerdeki ferağlar da işbu tevliyetden ferağ mesabesindedir.

Meselâ : bir vakfın fazlai gallesine meşrutiyet üzere vâkıfın evlâdından biri mutasarrıf iken bu fazlayı rızasiyle bir şahsa ferağ ve hüccet ita edebilir. Fakat bilâhare nâdim olunca bu fazlayı yine kendisi alabilir, yoksa o şahıs : «Bu fazla, mücered ferağ sebebiyle benim olmuşdur» diye anı men'e kadir olamaz. Behcetül'fetâva.

VAKIFLARDA MESMU OLUB OLMAYAN DÂVALAR :

816 — : Bir malın vakfiyetine hüküm, âmme hakkında hüküm değildir. Binaenaleyh bir akarın vakfiyetine hükm edildikden sonra bir kimse çıkıb o akarın kendi mülkü olduğunu usulen isbat etse vakfiyeti zail olur. Mutemed görülen kavl böyledir. Diğer bir kavle göre ise bir şeyin vakfiyetine hüküm, kâffei nâs aleyhine hükümdür. Binaberin bu hükümden sonra bir kimse çıkıb da bu şeyin kendi mülkü olduğunu veya başka bir vakfa aid bulunduğunu iddia etse dâvası mesmu olmaz. Ebussuud Efendi bu vechile fetva vermişdir..

817 — : Bir şeyin kadim bir vakıf olduğunu dâvada vâkıfın adı zikredilmese de dâva mesmu olur. Hindiyye.

818 — : Bir şeyin vakfiyetini dâvada o şeye vâkıfın malikiyetini söylemek lâzımdır. Şöyle ki : bir mütevelli, bir şahsın elinde bulunan bir akar için «Bu akar fülânın vakfıdır, fülân cihete vakf etmişdir» diye dâva etse sahih olmaz. Belki : «Fülân kimse bu akara mâlik iken bunu fülân cihete vakf etmişdir» demelidir ki, dâvası sahih olsun. Çünkü insan bazan mâlik olmadığı bir şeyi de vakf etmiş olabilir ki bu, gayri lâzım bir vakıf olmuş olur. Bezzaziye.

819 — : Bir kimse bir vâkıfın zürriyetinden veya karabetinden olduğunu beyan ile vakıfdan bir hak istese, meselâ : tevliyet iddiasında bulunsa vâkıf ile kendi arasındaki vasıtaları beyan etmesi lâzım gelir. Silsilei nesebini bu vechile vâkıfa kavuşturmadıkca dâvası dinlenemez.

Meselâ : «Ben fülânın oğluyum, o da fülânın oğludur, o da vâkıf fülânın oğludur» demesi icab eder.

Fakat bir kimse, bir vâkıfın zürriyetinden veya karabetinden olduğu evvelce sabit bulunan bir şahsın neslinden veya firaşından bulunduğunu dâva ederse inkâr halinde yalnız o şahsın neslinden olduğunu isbat etmesi kifayet eder. Vâkıfa kadar olan vasıtaları beyan etmesi lâzım gelmez.

Meselâ : Bir kimse bir vâkıfın zürriyetinden olduğu müsbet bulunan bir müteveffanın oğlu olduğunu ve bu cihetle vâkıfın zürriyetinden olub meşrutiyet üzere babasından münhal olan tevliyetin kendisine tevcih edilmesini dâva etse yalnız o müteveffanın oğlu olduğunu isbat edince tevliyeti zabt edebilir. Vâkıf ile aralarındaki vasıtaları beyan etmesi icab etmez.

820 — : Tevliyeti veya gallesi vâkıfın batnen bade batnin evlâdına müştereken meşrut olan bir vakfın tevliyetine veya gallesene vâkıfın meselâ : üçüncü batında evlâdından olduğu sabit bulunan bir zat mutasarrıf iken bir şahıs zuhur ederek «Ben de vâkıfın üçüncü batında avlâdından olub da zatın amcazadesiyim» diye dâva ve bu zatın amcazadesi olduğunu beyyine ile isbat etse tevliyet veya galle de ana müşarik olur, kendisiyle vâkıf arasındaki vasıtaları ayrıca isbata muhtac olmaz.

821 — : Tenakuzu müstelzim olan bir dâva vakıfda mesmu olamaz.

Binaenaleyh bir kimse bir akarı bir şahsa satdıkdan sonra : «Ben bu akarı vakf etmişdim» veya «Bu akar bana mevkufdur» gibi bir dâvada bulunsa mücerred bu dâvası dinlenemez. Fakat böyle bir dâva beyyineye iktiran ederse kabul olunur. Çünkü vakıflarda dâva bulunmasa bile mücerred beyyine, yani : şahadeti hisbe de makbuldür. Bu halde bu kimsenin dâvası iki şahidin şahadetiyle sabit olsa vakfiyete hükm edilerek satış muamelesi bâtıl olmuş olur.

Bu takdirde o şahıs, vermiş olduğu semeni istirdad edebilir. Ve bu satış akdine aldanarak üzerinde bina yapmış ise bunu da satana teslim ederek bu binanın kaimen kıymetini tazmin etdirebilir. Çünkü akdi muavezede aldatmak, zararın zamanını mucibdir.

Maamafih o şahıs, vermiş olduğu semeni istirdad edinceye kadar o akarı habs edemez. Çünkü bu habs, bir rehn mesabesindedir. Vakıf ise rehn edilemez. Hindiyye, Tahtavî, Hayriyye.

822 — : Bir kimse bir akarın vakıf olduğuna kail olarak tevliyetini kabul etdikden sonra bu akarın kendi mülkü olduğunu dâva etse mesmu olmaz.

Kezalik : bir kimse bir akarın evvelâ vakıf olduğunu, badehu kendisine mevrus bulunduğunu dâva etse bu irs dâvası mesmu olmaz. Meğer ki : «Bunu babam gayri lâzım olarak vakf etmişdi, vefatiyle bana miras kalmışdır» diye iki iddiası arasını telif edebilsin.

823 — : Bir kimse bir arsayı bir şahısdan satın aldıkdan sonra : «Bu şahsın bu arsayı mescid veya makbere kılmış olduğunu beyyine ile isbat et-

se kabul olunur. Çünkü vakfiyetine sonradan muttali olmuş olması muhtemeldir. Ve bu hususda şahadeti hisbe de kâfidir.

824 — : Bir kimse : «şu akar fülân şahsa mevkufdur» dedikden sonra kendisine mevkuf olduğunu dâva etse mesmu olmaz.

Kezalik : bir kimse tasarrufunda olan bir akar için : «fülânın vakfıdır» diye o vakfın mütevellisine bu akar için bir müddet ücret verdikden sonra : «Bu akar benim mülkümdür» diye dâva etse mesmu olmaz.

825 — : Bir kimse bir akarı bir şahısdan satın aldıkdan sonra bir zat. mütevelli sıfatiyle çıkıb : «Bu akar fülânın evlâdına mevkufdur» diye vuku bulan dâvasını beyyine ile isbat ve hüküm istihsal etmekle o kimse verdiği semeni istirdad etmek istedikde o şahıs. «Evet.. bu akar öylece vakıf edilmişdi, fakat vâkıf vefat edince vârisleri hâkime müracaatla bu vakfın butlaânına hüküm aldığından bu akar terikeye red olunmuş ve terikenin taksimiyle irsen bana isabetetmiş olmakla sattım» diye def'ı dermeyan ederek müddeasını isbat etse vakfiyet. mündefi olub bu akar o kimsenin elinde kalır. Hindiyye.

826 — : Bazı kimseler, bir akarı babalarından kendilerine mevrus mülkleri olduğunu biliddia muayyen bir bedel mukabilinde bir şahsa sattıkdan sonra : «Bu akar fülân vakfın müstegallâtındandır. babamızın bil'icareteyn tasarrufunda idi, vefatiyle bize âdiyen intikal etti, bunu mülkümüz olmak üzere satışımız sahih değildir» diye dâva etseler mesmu olmaz. Çünkü satışda bulunmalariyle bu iddiaları arasında tenakuz vardır. Bu gibi dâvalarda müddeaaleyhe yemin verdirilemez. Çünkü tahlif dâvanın sıhhatinden sonra cereyan eder. Haniyye, Tenkihi Hamidî. Neticetülfetâva.

827 — : Bir kimse mütevellisinden icareteyn ile isticar etmiş olduğu bir vakıf akarın bir müddet müeccelesini verdikden sonra mütevelliye hitaben : «Bu akarın vakfiyetini isbat et. ve illâ badema ücret vermem» dese bu dâvası mesmu olmaz.

828 — : Bir kimse bir akarı icareteyn ile mütevellisinden isticar ve tefevvuz etdikden sonra : «Bu akar isticardan evvel benim mülküm idi» diye dâva etse mesmu olmaz. Çünkü bu akarı isticar etmesi. ana mâlik olmadığını ikrar demekdir. Bezzaziyye.

829 — : Bir kimse tasarrufunda bulunan icareteynli bir vakıf akarı mütevellisinin izniyle bir şahsa ferağ edib o akara müteallik dâvadan o şahsın zimmetini ibra etdikden sonra : «Ben o akarı ferağı bilvefa ile ferağ etmişdim» dese dâvası mesmu olmaz. Çünkü bir şahsı bir aynden ibra etmek, anın mülkiyetinden ve anda olan her hakdan ibra demekdir. Ankaravî.

830 — : Bir kimse tasarrufunda bulunan icareteynli bir akarı mütevellisinin izniyle bir şahsa fariğ oldukdan sonra : «Ben o akarı namı müstear

olarak muvazaaten fariğ olmuşdum» diye o şahsın inkârına mukarin dâva ve muvazaayi nâtık ve o şahsın imza ve mührünü havi bir sened ibraz etse dâvası mesmu olur. Kendisi vefat etmiş olunca vârislerinin bu vechile muvazaa iddiaları da dinlenir.

Bilâkis o şahıs vefat edib vârisleri bulunduğu takdirde de kendilerine karşı bu vechile muvazaa dâvası dinlenir.

Fakat mefruğün leh olan o şahıs da aslâ ashabi intikalden kimse bırakmaksızın vefat edib o akar mahlûlen vakfı tarafına aid olsa artık muvazaa senedi mevcud olsa da bu muvazaa dâvsı mesmu olamaz.

831 — : Bir kimse tasarrufunda bulunan icareteynli bir akarı mütevellisinin izniyle bir şahsa kat'î surette ferağ etdikden sonra : «Bu ferağın bir istiğlâlden ibaret olduğunu ve bu hususda o şahıs ile muvazaa akd etdiklerini ve badehu mütevellinin huzurunda kat'i suretde ferağ yapıldığını «O şahsın inkârına mukarin dâva ve o şahsın imza ve mührünü havi bir muvaza senedi ibraz eylediği takdirde böyle bir dâvayı dinlemekden vaktiyle Türkiyede hâkimler bir irade ile memnu bulunmuşlardı.

832 — : Bir kimse mutasarrıf bulunduğu icareteynli bir akarı mütevellisinin izniyle bir şahsa ferağ edib badehu hâkimin huzurunda bu akarı mütevellisinin izniyle ve ferağı sahih ile o şahsa fariğ olduğunu ikrar ederek o şahsın eline bir kıt'a hüccet verdikden sonra : «Ben o akarı şöyle bir şartı fâsid ile fariğ olmuşdum» diye dâva etse mesmu olmaz. Çünkü sâbık ikrarından rücu ile tenakuza düşmüş ve kendi ikrariyle tamam olan bir şeyi nakza sa'y etmiş olur ki, bu caiz değildir.

833 — : Bir kimse tasarrufundaki icareteynli bir akarı mütevellisinin izniyle bir şahsa kat'î olarak fariğ oldukdan sonra : «Ben bu akarı ölünceye kadar görüb gözetmek şartiyle bu şahsa meccanen fariğ olmuşdum, bu şarta riayet etmediği cihetle bu akarın bana reddini dilerim» diye o şahsın inkârına mukarin dâvada bulunsa dâvası dinlenemez. Çünkü bu takdirde tenakuzda bulunmuş olur. Ve kişi ikrariyle muaheze olunur.

(Bunun içindir ki böyle bir dâvanın istima) olunmayacağına dair 18 Recep 1296 tarihinde bir irade sadir olmuşdur.)

834 — : Bir kimse bir akarın evvelâ kendi mülkü olduğunu dâva, badehu bu akarın fülân zat tarafından fülân mescide vakf edilmiş olduğunu iddia etse bu vakfiyet iddiası mesmu olmaz. Hindiyye.

835 — : Bir mütevelli, vakfın asıl malinden şu kadar meblağ makbuzu olduğunu ikrar edib badehu muhasebesi görüldüğünde : «Makbuzum o kadar değildir, evvelce yalan yere ikrar etmişdim» diye dâva etse mesmu olmaz. Ali Efendi Fetâvası.

836 — : Bir zat, vakf etmiş olduğu araziyi bazı masrafları ihtiyar ede-

rek ekdikden ve ekinler hâsıl oldukdan sonra : «Kendi tohumiyle kendi nefsi için ekmiş olduğunu», ehli vakıf da vakıf için ekilmiş olduğunu iddia etseler söz, o zatın olub ekinler kendisine aid olur. Şu kadar var ki bundan sonra vakıf namına ekmesine emr olunur.

Ayni iddiada bulunacak bir mütevelil de vâkıf hükmündedir. Hindiyye.

VAKIF DÂVALARINDA HASIM OLUB OLAMAYANLAR :

837 — : İcareteynli vakıf akarların gerek rakabelerine ve gerek âdiyen tasarruflarına aid dâvalarda mütevellinin huzuru şartdır. O akarların müstecirleri gerek müddeî ve gerek müddeaaleyh bulunsunlar müsavidir.

Meselâ : Bir kimsenin tasarrufunda bulunan icareteynli bir hane için bir şahıs : «Bu benim mülkümdür veya bu icareteyn ile benim tasarrufumdadır» diye dâva etse mütevellinin hazır bulunması icab eder, bulunmazsa dâva sahih olmaz.

Kezalik : bir vakfın müstegallâtından olmak üzere bir kimsenin icare ile tasarrufunda bulunan bir arsayı bir kaç kimseler : «Bizim tariki hassımızdır» diye dâva etseler mütevellinin huzuru lâzım gelir. Ali Efendi Fetavâsı.

Fakat bir kimsenin icaresi altında bulunan bir akarı bir şahıs gasb edecek olsa o kimse, müstecir sıfatiyle bunu gâsıbdan dâva edebilir. Mütevellinin huzuru lâzım gelmez. Behcetül'fetavâ.

838 — : Bir kimse başkasının tasarrufunda bulunan icareteynli vakıf bir akarı bir müddet gasben zabt etse o müddet için üzerine lâzım gelen ecri misli dâvada hasmı mütevellidir, yoksa bil'icareteyn müstecir değildir. Meğer ki mütevelli, bu dâvaya müsteciri tevkil etmiş olsun.

Meselâ : bir kimse, bir şahıs ile müştereken mutasarrıf oldukları icareteynli vakıf bir hanede bir müddet tegallüb tarikiyle müstakillen ikamet etse o şahıs, bu müddetde haneden hissesinin ecri mislini mütevellinin tevkiliyle vakıf için o kimseden dâva edib almaya kadir olur. Neticetülfetâva.

839 — : Bir kimse tasarrufundaki icareteynli vakıf bir akarı bir şahsa kiraya vermiş olsa toplanmış kira bedellerini, mütevelli hazır bulunmaksızın o şahısdan dâva edebilir. Çünkü bu kira bedelleri kendisine aiddir, bunların hakkında bizzat husumete salâhiyeti vardır.

Nitekim bedeli ferağ dâvasında da mütevellinin huzuru şart değildir.

Binaenaleyh bir kimse, tasarrufundaki icareteynli bir vakıf akarı mütevellisinin izniyle başkasına peşin olmayan bir bedel mukabilinde ferağ etmiş olsa bu bedeli bilâhare o şahısdan bizzat dâva edebilir.

840 — : Arsası mukataalı vakıf, binalar ve ağaçlar gibi müştemelâtı mülk olan bir akarın arsasına müteallik dâvada mütevellisinin huzuru şart-

dır. Fakat müştemelâtına aid dâvada mütevellisinin huzuru şart değildir. Çünkü bu müştemelâtda mütevellinin hakkı yokdur.

841 — : Bir kaç vakıf ile mahlût bulunan bir vakıf hakkındaki dâvada bütün bu vakıfların mütevellileri hazır bulunmak lâzımdır. Bazısının huzuru kifayet etmez.

842 — : Birbirine muttasıl, başka başka vakıflara aid iki bab icareteynli vakıf haneden birinin mutasarrıfı, bu haneye diğer hane mutasarrıfının tecavüz etdiğini dâva etse her iki vakfın mütevellisi hazır bulunmak lâzım gelir. (726) ncı meseledeki (4) üncü fıkraya bak!

843 — : Bir vakfın meşrutiyet üzere müştereken mütevellileri bulunan bir kaç kimseye karşı bir şahıs tevliyete istihkak dâvasında bulunsa bu mütevellilerden her hangi biri bu müddeiye hasım olabilir. hepsinin huzuru lâzım gelmez.

Meselâ : bir vakfın tevliyetine vâkıfın evlâdından üçüncü batında bulunan bir kaç kişi, meşrutiyet üzere mutasarrıflar iken bir şahıs zuhur edib de : «Ben vâkıfın ikinci batında evlâdındanım, tevliyet de batnen bade batnin evlâda meşrutdur. Binaenaleyh ben tevliyet hakkında sizden mukaddemim» diye dâva ve bunu mütevellilerden yalnız birinin huzurunda beyyine ile isbat etse tevliyet, onlardan naz' edilerek bu müddeiye tevcih edilir.

844 — : Bir vakfın münhal bulunan tevliyetinin meşrutün lehi henüz müteayyen bulunmamakla iki kişiden her biri tevliyete istihkak dâvasında bulunsa bu iki kişiden biri diğerine hasim olamaz. Belki anlara hasım olub muvacehesinde dâva olunmak üzere hâkim tarafından o vakfa bir kaimmekam mütevelli nasb olunur. (726) ncı meseledeki (5) inci fıkraya bak!..

845 — : Fukarayı karabete meşrut bir vakıfda fukarayı karabetden bulunmak dâvası, ya vâkıfa veya vasisine veya mütevelliye karşı açılır. Bununla beraber mürtezikada vakfın gallesinden vazifelerini almışlar ise anlar da hasım olabilirler. Bunlardan biri mevcud olmayınca hâkim, birini muvakkaten mütevelli tayin ederek anın muvacehesinde dâva görülür. Ankaravî.

846 — : Süknaları veya galleleri meşrut olan vakıf akarlara müteallik dâvalarda hasım mütevellilerdir. Mürtezikanın, mevkufün aleyhimin hasım olub olamayacakları hususunda iki kavil vardır : Bir kavle göre bunlar da hasım olabilirler.

Meselâ : bir kimsenin mülkiyet üzere tasarrufunda bulunan bir hane için bir şahıs : «Bu hane bana meşrut vakıf bir evdir, bunu sen fuzuli olarak işgal ediyorsun» diye inkâra mukarin dâva etse bu dâvası mesmu olur. Çünkü kendisine aid bir hakkı iddia etmiş sayılır. Bu kavl, esah görülüyor. Mecellenin (1661) inci maddesi de bu kavle müstenid bulunmuşdur.

Fakat müfta bih görülen diğer bir kavle göre de bu gibi dâvalarda yalnız mütevelli, hasım olur, mürtezika hasım olamaz. Çünkü mürtezikanın hakları süknada veya galledecdir, asıl vakıfda değildir.

Binaenaleyh bir kimsenin elinde bulunan bir akar için bir şahıs çıkıp da : «Bu akar fülân vakıfdan olub süknası veya gallesi bana meşrutdur» diye inkâra mukarin dâva etse bakılır : Eğer bu şahıs, iddia etdiği vakfın mütevellisi ise dâvası bil'ittifak sahih olur, ve illâ sahih olmaz. Meğer ki hâkim, meşrutün leh olan bir şahsı dâvaya mezun kılıb husumetini rey etmiş olsun, o takdirde bu meşrutün leh de hasım olabilir. Camiül'füsuleyn, Hülâsatül'fetavâ, Fetavâyı Hayriyye.

847 — : Bir zat tarafından yapılmış bir vakfın meşrutün lehlerinden her biri veya her birinin vekili, meşrut menfaata müteallik dâvalarda gerek müddei ve gerek müddealeyh sıfatiyle diğerleri tarafından hasım olabilir. Kinye.

848 — : Menfaatleri umuma aid ve meşrut bulunan cami, makbere, hastahane gibi vakıf müessesatı hayriyeyi dâvada âmmeden her hangi biri, umum namına hasım olabilir. Çünkü hakkullahı, âmmenin hukukunu istifa hususunda bir zat, umumun makamına kaim olabilir. Haniyye, Mecellenin (1644) üncü maddesine müracaat.

VAKIFLARDA MAKBUL OLUB OLMAYAN ŞAHADETLER :

849 — : Bir mahallin kadim vakıf olduğuna şahadet edenler, vâkıfın ismini zikr etmeseler de şahadetleri kabul olunur.

Binaenaleyh kadim bir vakfın mütevellisi, bir şahsın elinde bulunan bir hane için : «Bu, mütevellisi bulunduğum vakfın müstegallâtındandır» diye inkâra mukarin dâva etmekle ikame etdiği şahidler, vâkıfın ismini beyan etmeksizin o hanenin kadim bir vakıf olduğuna şahadetde bulunsalar şahadetleri İmam Ebu Yusüfün vakıflarda müfta bih olan kavline nazaran caiz olur.

Vakıf kadim olmadığı takdirde ise bir kavle göre vâkıfın ismini zikr etmek lâzımdır. Tahtavî, Neticetülfetâva.

850 — : Kadim olmayan bir vakfa şahadetde vâkıfın vakf etdiği şeye vakfı zamanında mâlik olduğunu söylemek lâzımdır. Fakat vakıf, kadim ise şâhidlerin vakıf edilen şeye vâkıfın hini vakıfda mâlik bulunmuş olduğunu söylemeleri lâzım gelmez.

851 — : Vâkıfın ikrarına şahadetde de vakf etdiği şeye ikrarı zamanında mâlik bulunduğunu şahidlerin beyan etmeleri lâzımdır.

Binaenaleyh şâhidler : «Vâkıf bu akarı vakf etdiğini ikrar etti ve bu

akar o zamana kadar elinde bulunuyordu» diye şahadet etseler makbul olmaz. Fakat : «Vâkıf bu akarı vakf etdiğini ikrar etdi ve bu ikrarı zamanında o akara mâlik bulunuyordu» diye şahadetde bulunsalar makbul olur. Ankaravî.

852 — : Bir mahallin vakfiyetine şahadetde cihet ile masrafını beyan lâzımdır. Meğer ki kadim bir vakıf olsun.

Binaenaleyh şahidler, bir akarın kadim bir vakıf olduğuna şahadet edib de gallesinin nereye meşrut olduğunu beyan etmeseler şahadetleri kabul olunub gallesi fukaraya sarf edilir.

Fakat kadîm olmayan bir vakıfda «Bunun gallesi, meselâ : fülân mescide veya hastahaneye veya vâkıfın zürriyetine mevkufdur» denilmezse şahadet makbul olmaz. Bezaziye, Hindiye, Ankaravî.

853 — : Bir mahallin vakfiyetine şahadetde anın dört ve nihayet üç haddini = sınırını beyan etmek lâzımdır.

Binaenaleyh şahidler, bir vakıf yerin hududunu beyan edemeseler ve yahut yalnız bir iki haddini beyan etseler şahadetleri makbul olmaz. Çünkü olabilir ki vakf edilmiş olan yer, şahidlerin bildikleri yerden başka bulunmuş olur.

Şahitler, vakfın üç haddini beyan edince dördüncü haddi, üçüncü haddin mebdeinden birinci had de müntehi oluncaya kadar olan had itibar edilir. Haniyye, Bezzaziye, Hindiyye.

854 — : Vakıf edildiği zamanda şahidlerce malûm ve muayyen bulunan bir mahallin vakfiyetine şahadetde hududunu başkaca beyan lâzım gelmez.

Binaenaleyh şahidler, fülân zat, ikametgâhı olduğunu bildiğimiz mülk konağını fülân cihete vakf etdiğine bizi şahid tuttu, fakat hududunu bize bildirmedi» diye şahadetde bulunsalar şahadetleri kabul olunur. Haniyye, Hindiyye.

855 — : Şahidler, vakf edilen bir mahallin hududunu beyan etdikleri halde bulunduğu mekânı tayin edemeseler şahadetlerinin kabulüne mani olmaz. Bu halde iddia edilen mahallin vakfiyeti sabit olur. Bulunduğu mekânı tayin için de başka şahidler ikamesine mecburiyet görülür. Haniyye, Bezaziyye.

856 — : Şâhidlerin vakfiyetde ittifakları kâfidir. Mevkufün aleyhimde ihtilâfları şahadetlerinin kabulüne mani değildir.

Binaenaleyh iki şahid, bir akarın vakfiyetinde ittifak etdikleri halde bunların biri akarın Zeyde, diğeri de Amr'e mevkuf olduğuna şahadetde bulunsalar bununla yalnız vakfiyet sabit olub gallesi fukaraya sarf edilir.

Kezalik : şahidlerden biri gallenin Zeyde, ve andan sonra evlâdına, di

ğer şahit de yalnız Zeyde mevkuf olduğuna şahadetde bulunsa yalnız Zeyde vakf edilmiş olduğu sabit olur. Çünkü onda şahidlerin ittifakları bulunmuşdur.

Kezalik : şahidlerden biri Zeyd ile Amr, diğerleri de yalnız Zeyde mevkuf olduğuna şahadet etse gallenin nısfı Zeyde, diğer nısfı da fukaraya aid olur. Hindiyye.

857 — : Bir vakfın zaman veya mekânında şahidlerin ihtilâf etmeleri, şahadetlerinin kabulüne mani değildir.

Meselâ : şahidlerden biri cuma günü İstanbulda vakıf yapıldığına, diğeri de cumartesi günü Edirnede vakf edildiğine şahadet etse şahadetleri caiz olur. Çünkü akdi vakf, tekerrür edebilir. Fakat şahitler, vakf edilen şeyin asıl mekânında ihtilâf etseler şahadetleri makbul olmaz. Hindiyye.

858 — : Şahidler, mevkufun mikdarını bilmeseler de şahadetleri caiz olur. Şöyle ki : şahidler vâkıfın bir akardaki hissesini yahut murisinden mevrus mikdarını vakıf etdiğine şahadet edib de o hissenin ve mikdarın ne kadar olduğunu bilmeseler şahadetleri yine kabul olunur. Hindiyye.

859 — : Vakıf edilen şeyin mikdarında şahidlerin ihtilâf etmeleri şahadetlerinin kabulüne mani olmaz.

Meselâ : İki şahidden biri : «Fülân zat mâlik olduğu şu akarının tamamını, diğeri de : bunun nısfını fülân cihete vakfetti» diye şahadetde bulunsa şahadetleri o akarın yarısı hakkında muteber olur. Çünkü bunda ittifakları vardır. Bu mesele, Müşaın vakfını tecviz eden İmam Ebu Yusüfe göredir. Haniyye, Bezaziye.

860 — : İki şahidden biri, bir vakıf gallesinin bir cihete, meselâ sülüsü meşruttur diye şahadet etdiği halde diğeri yarısının meşrut olduğuna şahadette bulunsa sülüs hakkında şahadetleri kabul olunur. Çünkü bunda ittifakları vardır. Hindiyye.

861 — : Şâhidlerden biri vâkıfın : «Şu akarını vakf etdiğine» diğeri de «o akar ile beraber fülân akarını da vakf etdiğine» şahadetde bulunsa ittifak etdikleri akar hakkında şahadetleri kabul olunur. Çünkü ekalle şahadet makbuldür. Hindiyye.

862 — : Şâhidler, bir zatın vakıf yapmış olduğunu ikrar eylediğine şahadetde bulunup da vakf edilen şeyin ne olduğunu bilmeseler hâkim, o zata vakf etmiş olduğu şeyi beyan için cebr eder. Beyan edeceği mikdar hakkında sözü muteber olur. Şayed beyan etmeden vefat etmiş olursa vârisleri anın makamına kaim olur. Hindiyye.

863 — : İki şahitten biri vâkıfın şu akarını fukara ve mesakine vakf

ettiğine, diğeri de fukara ve mesâkin ile fukarayı karâbetine de vakf ettiğine şahadette bulunsa şahadetleri makbul olmaz. Çünkü fukarayi karabete şahadet eden, bütün gallenin fukara ve mesâkine aidiyetine şahadet etmemiş olur. Hindiyye.

864 — : Bir vâkıfın akribasından bulunan kimseler, anın vakfının fukarayi karabetine meşrut olduğuna şahadet etseler şahadetleri makbul olmaz. Velev ki kendileri filhal zengin bulunsunlar. Çünkü ileride fakir düşünce bundan hisse almaya müstahik olacaklardır. Hindiye.

865 — : Şâhidlerin kendi lehlerine şahadetlerini tazammun eden sebeb, zail olmayacak bir sebep ise şahadetleri kabul edilmez, fakat zail olacak bir sebep ise kabul edilir.

Meselâ : bir vâkıfın zürriyetinden bulunan ik şahid, anın vakfının zürriyetine meşrut olduğuna şahadet etseler makbu' olmaz. Zira zürriyetden bulunmak sebebi zail olmaz. Fakat bir vâkıfın komşularından olan iki şâhid, anın vakfının ciranına = komşularına meşrut olduğuna şahadet etseler kabul olunur. Çünkü komşuluk zail olabilir.

Bir medresenin vakfına medrese ehlinin ve bir mahalle vakfına o mahalle ahalisinin şahadetleri de bu kabilden olduğu cihetle makbuldür.

866 — : Asıl vakıf hakkında mütevellinin ve sair mürtezikanın şahadetleri makbuldür.

Meselâ : bir kimse mütevellisi bulunduğu bir vakfın müstegallâtından olmak üzere bir akarın vakfiyetine başka bir kimse ile beraber şahadette bulunsa şahadeti kabul olunur.

Kezalik : bir vakfın mütevellisi, başkasının elinde bulunan bir akar için : «Bu, mütevellisi bulunduğum vakfın müstegallâtındandır» diye dâva etdikde bu vakfın mürtezikasından bazı kimseler bu dâvaya şahadetde bulunsalar şahadetleri kabul olunur.

Kezalik : bir vakıf nükudun mütevellisi, bir şahsın zimmetinde asıl malı vakıfdan şu kadar meblâğ alacağı bulunduğunu inkâra mukarin dâva etmekle buna o vakfın mürtezikasından bazıları şahadette bulunsalar şahadetleri muteber olur. Tahtavî, Dürri Muhtar, Ali Efendi fetâvası.

867 — : Bir vakfın rıbhı veya gallesi hususunda lehine mürtezikasının şahadetleri makbul değildir.

Binaenaleyh bir vakıf nükudun mütevellisi, bir şahısdan ana ikraz etmiş olduğu şu kadar vakıf para için vechi şer'î üzere ilzam etmiş olduğu şu mikdar rıbh dâva etmekle buna bu vakfın mürtezikası şahadetde bulunsalar makbul olmaz.

Kezalik : bir vakıf akarın mütevellisi, bir kimseden kira bedeli olarak

şu mikdar meblâğ dâva etmekle buna bu vakfın mürtezikası şahadetde bulunsalar şahadetleri kabul edilmez. Çünkü mürtezikanın meşhudün bihde hakları vardır, kendi lehlerine şahadetde bulunmuş gibi olurlar. Bahri Raik, Ali Efendi Fetâvası.

868 — : Müvellinin şahidleri hasr etmesi veya şahidim yoktur demesi bilâhare başka şahid ikamesine mani değildir. Çünkü bir mütevellinin böyle yapması, vakıf aleyhine ikrar olacağından bâtıldır.

Binaenaleyh, vakfa aid bir dâvada «hiç şahidim yoktur» dese veya «fülân ve fülândan başka şahidim yokdur» dese de badehu başka şahid ikame edebilir.

869 — : Bir kimsenin zürriyeti vâkıfdan olduğuna şahadet eden şâhitler, o kimse ile vâkıf arasındaki vasıtaları beyan etmeleri lâzımdır. O kimsenin yalnız zürriyeti vâkıftan olduğuna şahadet etmeleri makbul olmaz. Fakat o kimse vâkıfın zürriyetinden olduğu evvelce sabit olan bir zatın zürriyet veya akribasından olduğunu dâva ettiği takdirde şahitlerin bu vechile şahadetleri kifayet eder. Vasıtaları beyana hâcet kalmaz.

Meselâ : hâkim, vâkıfının karabetine meşrut bir vakıfda bir kimsenin karabetine hükm etse de bilâhare bir şahıs çıkıp o kimsenin oğlu olduğuna beyyine ikame eylese bu vakfa istihkakı için kifayet eder. İs'af.

870 — : Bir kimse bir şahsın elinde bulunan bir akar için: «Bu benim mülkümdür, bunu bana ver» diye dâva o şahıs da «Hayır bu vakıfdır» diye def dermeyan etse de o kimsenin beyyinesi bulunmayıb yemin tevcih istese bakılır : Eğer bu kimse, o şahsın yemininden nükûlü takdirinde o akarın kıymetini almak isterse o şahsa yemin verdirebilir. Fakat o akarın aynini almak isterse yemin verdiremez. Çünkü yeminden nükûl, ikrar demekdir. Vakıf aleyhine ikrar ise sahih değildir. Haniyye, Bezaziyye.

871 — : Menfaati kendisine meşrut bir hâkimin huzurunda bir vakfın gerek aslı ve gerek gallesi dâva ve şahadet ikame edilemez.

Binaenaleyh gallesi bir beldenin hâkimine meşrut olan bir vakfın mütevellisi, o beldede bir şahsın mülkiyet üzere tasarrufunda bulunan bir akar hakkında vakfın müstegallâtından olmak üzere bu hâkimin huzurunda inkâra mukarin dâva ve beyyine ikame etmekle hüküm ve hüccet istihsal eylese bunlar muteber olmaz. Çünkü bir hâkim, kendi lehine ve lehlerine şahadet edemiyeceği kimselerin lehlerine hükm edemez. Belki o beldede bu gibi dâvalara bakacak başka hâkim var ise anın huzurunda dâva açılır, yok ise Mecellenin (1809) uncu maddesine göre hareket olunur. Eşbah, Behcetül'fetâva.

VAKIFLARDA HİSBE VEYA TESAMÜ' TARİKİYLE ŞAHADET:

872 — : Bir şeyin asıl vakfiyetini isbat için dâvayı hisbe kabul olunduğu gibi şahadeti hisbe de kabul olunur.

Fakat bir vakfın varidatı hakkında şahadeti hisbe kabul olunmaz. Dâvayı hisbede müddeî, müddeasını isbat edemezse müddeaaleyhe yemin teklif edemez. Reddi Muhtar.

873 — : Bir vakfiyetin sübutü için vuku bulan şahadeti hisbe de özürsüz yere tehir bulunmamalıdır, bulunursa kabul olunmaz.

Binaenaleyh mülkiyet üzere satılan bir akarın vakfiyetine şahadetde bulunan kimseler, satış ve teslim muamelelerine vâkıf oldukları halde özürleri bulunmaksızın şahadetlerini bir müddet tehir etmiş bulunsalar fâsik sayılacaklarından artık şahadetleri kabul edilemez. Tenkih, Reddi Muhtar.

874 — : Vakıflarda şahadet üzerine şahadet ve erkekler ile beraber kadınların şahadetleri makbul olduğu gibi asıl vakıf hakkında şöhretle, yani: tesamü' ile şahadet de caiz olur. Velev ki şahidler tesamü' ile şahadet ettiklerini hâkimin huzurunda tasrih etsinler. Çünkü bu sayede kadim vakıflar, ziyadan siyanet edilmiş olur. Müfta bih olan budur. Mecellenin (1688) inci maddesinde bu, kabul edilmişdir.

Fakat bazı fukahaya göre tesamü ile şahadet edildiği beyan edilirse şahadet muteber olmaz. Hindiyye, Damad, Ankaravî.

(Tesamü ile şahadet, şahidlerin gördüklerine değil, işitmiş olduklarına şahadet etmeleri demektir. Şahadet bahsine müracaat.)

875 — : Kadim olsun olmasın, âmmeye aid bulunsun bulunmasın asıl vakıf hakkında tesamü' ile şahadet muteber ise de vakfiyetine şahadet edilecek şeye zilyedin tasarrufu, esbabı mülkden şer'î bir sebebe müstenit olmamak lâzımdır. Aksi takdirde tesamü' ile şahadet kabul olunamaz.

Meselâ : bir mütevelli, bir kimsenin elinde bulunan bir akar için : «Bu mütevellisi bulunduğunu vakfın müstegallâtındandır» diye dâva etmekle o kimse; bey', hibe, irs gibi esbabı mülkden bir sebeb beyan etmiyerek : «Hayır bu benim mülkümdür» diye vakfiyeti inkâr etse bu vakfa şahitlerin tesamü' ile şahadetleri kabul edilir. Fakat : «Ben bu akarı fülândan satın aldım, o sebeple benim mülkümdür» diye bir sebebi şer'î dermeyan ederek vakfiyeti inkâr etse şâhitlerin sema' ile şahadetleri kifayet etmez, belki vakfın tescil edilmiş olduğunu isbat lâzım gelir. Çünkü tescil edilmemiş bir vakfın bilâhare ibtal edilerek satılmış olması melhuzdur. Tescil hususunda ise sema' ile şahadet kabul olunmaz. Feyziyye, Ali Efendi Fetâvası, Mecmuai Cedîde.

876 — : Bir vakfın yalnız şurutu hakkında tesamü' ile şahadet, müfta bih olan kavle nazaran kabul olunmaz.

Meselâ bir vakfın gallesi fülân cihete meşruttur diye dâva edilmekle bazı kimseler buna sema' ile şahadetde bulunsalar şahadetleri muteber olmaz.

Şu kadar var ki bir vakfın aslı hasım tarafından inkâr edilmekle şâhidler onun asıl vakfiyetine sema' ile şahadet zımnında şurutuna da veya tevliyetine de sema' ile şahadetde bulunsalar kabul olunur. Çünkü bizzat tecviz olunmayan bir şey, bittaba' tecviz olunabilir. Hülâsa, Fetâvayı Ali Efendi.

877 — : Mücerred sâkk ile, münkatiüssübut vakfiyye ile vakfiyyet sabit olmaz. Çünkü yazı yazıya benziyeceği gibi bu gibi yazılar da tezvir ihtimali de mevcuddur. Binaenaleyh geçmiş hâkimlerden birinin hükmünü ve şahidlerin imzalarını havi olarak ibraz edilen bir ilâm ile, bir vakfiyye ile hükm edilemez.

Fakat mahakimden birinin sicilâtında mukayyed bulunan bir vakfiye ile amel olunur. Zira bu takdirde vakfiyenin sıhhati kuvvet bulmuş olur.

Kezalik : Defteri Hâkani kadim kuyudunda mevcut bulunan vakfiyye kayitleri de muteberdir. Bununla beyyineye muhtac olmaksızın amel olunur. Tahtavî, Reddi Muhtar, Mecelle.

Kezalik : kadîmden, meselâ yüz seneden beri mazmuniyle amel olunagelen atik, mamulün biha vakfiyenin mündericatı da muteberdir, bununla amel olur, bunu mazmununu isbata lüzum yokdur. Camiül'icareteyn. (163, 262) nci meselelere müracaat!.

878 — : Bir vakfın şeraiti bir mahkemenin sicillâtında mevcud ve müsbet ise ana mütabeat lâzım gelir. Mevcud değilse kadim zamanlardan beri mer'î ve mamul olan ve müstefîz bulunan muameleye devam olunur. Bunlardan biri bulunmayınca vakıf hakkında bir şey iddia eden kimsenin bunu şahadetle isbat etmesi lâzım gelir. Böyle bir isbat da bulunmadığı takdirde gallesi fukaraya sarf edilir. Meğer ki vakfın bir vechi şer'î ile butlanı zâhir olsun, o takdirde vakıf, vâkıfının veya vârisinin mülküne ve bunlar yok ise beytül'mâle avdet eder. Dürri Muhtar.

VAKIFLARDA BEYYİNELERİN TERCİHİ :

879 — : Bir vakfın hali sıhatde vukuuna dair olan beyyine, marazı mevt halinde vukuuna dair olan beyyineden evlâdır.

Binaenaleyh tescil ve mütevelliye teslim edilmiş bir vakıf hakkında vâkıfın sülüsi emvali müsaid olmamakla vârisleri : «Vâkıf bunu marazı mevtinde vakf etmişdir» diye dâva, mâtevelli de hali sıhhatinde vakf etmişdir»

diye iddia ve her iki taraf iddiasına beyyine ikame etse mütevellinin beyyinesi tercih olunur. Ali Efendi Fetâvası.

Kezalik : intikal eshabından kimsesi bulunmayan bir zat, uhdei tasarrufundaki icareteynli vakıf akarı bir şahsa fariğ oldukdan sonra vefat etmekle vakfın mütevellisi, ferağın marazı mevtde vukuiyle sahih olmayıb akarın mahlûlen vakfı tarafına aidiyetini dâva, mefruğun leh ise ferağın hali sıhatde vuku bulduğunu iddia etse mefruğun lehin beyyinesi takdim olunur.

880 — : Zahiri iddia edenin sözü, hilâfı zahiri iddia edenin de beyyinesi evlâdır.

Binaenaleyh bir kimse tasarrufunda bulunan icareteynli vakıf bir arsa üzerinde kendi maliyle bir bina yapdıkdan sonra mütevelli : «Sen bu binayı masrafını kirasına mahsub etmek üzere benim emrimle vakıf için yapdın» diye dâva, o kimse de : «Hayır bunu kendi nefsim için yapdım» diye iddia etse söz, o kimsenin olubmütevellinin beyyinesi tercih olunur. Çünkü mütevellinin iddiası, hilâfı zahirdir. Beyyineler ise hilâfı zahiri isbat içindr. Ataiyye.

881 — : Vakıflarda takyid ve tahsis beyyinesi, ıtlak ve umum beyyinesinden evlâdır. Binaenaleyh bir vakfın gallesi hakkında ihtilâf vuku bulub da vâkıfın evlâdından bazıları gallenin alel'ıltak umum evlâda meşrut olduğunu, diğerleri de batnen bade batnin evlâda meşrut bulunduğunu iddia etseler, bu ikinci kısmın beyyineleri tercih olunur. Çünkü mukayyedi isbat, hilâfı zahiri ve bu cihetle ziyadeyi isbat demek olduğundan mutlakı isbatdan mukaddemdir.

Kezalik : bir taraf gallenin mutlaka evlâda meşrut olduğunu, diğer taraf da yalnız erkek evlâda meşrut ve mahsus bulunduğunu iddia etse erkek evlâda tahsis beyyinesi müreccah bulunur. Attabiyye, Tenkihi Hamidî.

882 — : Şöhreti şayiaya iktiran eden beyyine, buna mukterin olmayandan evlâdır. Binaenaleyh bir vakfın mütevellisi, bir arazi hakkında : «Bu benim mütevellisi bulunduğum vakfın arazisidir» diye dâva, beytülmâl memuru : «Bu arazii milliyyedendir» diye iddia edib ikisi de beyyine ikame etmek istese bakılır : Eğer bu arazinin vakfiyeti hakkında bir şöhreti şayia var ise mütevellinin beyyinesi, bilâkis araziyi memleketden olduğuna dair bir şöhreti şayia var ise beytülmal memurunun beyyinesi tercih olunur. Böyle bir şöhret bulunmayınca o arazi, mütevellinin elinde ise beytülmâl memurunun, bilâkis beytülmal memurunun elinde ise mütevellisinin beyyinesi tercih olunur. Çünkü haricin beyyinesi, zilyedin beyyinesinden mukaddemdr. Zira haric, müddeîdir, beyyine ise müddeîye aiddir.

Böyle bir dâva neticeisnde mütevelli, müddeasını şöhreti şayia ile isbat

edib hâkim tarafından mucebince hüküm ve hüccet verildikden sonra diğer taraf da müddeasını şöhreti şayia ile isbat edeceğini söylese artık buna iltifat olunmaz. Behcetül'fetâva.

883 — : Mukaddem tarihli vakıf hakkındaki beyyine, muahyar tarihli vakıf hakkındaki beyyineden evlâdır.

Şöyle ki : iki mütevelliden her biri bir mahallin vakıf edildiği tarihi beyan ile bunun kendi vakfına aidiyetini iddia etse tarihi mukaddem olan mütevellinin beyyinesi tercih olunur. Velev ki bu mütevelli, zilyed bulunsun. Kınye, Mecmaüle'nhür.

884 — : Bir kimsenin elinde bulunan bir akar hakkında iki mütevelliden her biri kendi vakfına aid olmak üzere dâva ve tarih beyan etmeksizin beyyine ikame etse o akarın yarısı bir vakıfdan, diğer yarısı da öbür vakıfdan olmuş olur. Çünkü mütevellilerin ikisi de zilyed değildir. İkisi de tarih beyan etmemişdir. Binaenaleyh birinin beyyinesi, diğerinin beyyinesine tercih edilemez. Bahri Raik, İbni Abidin.

885 — : Bir kimse elinde bulunan bir mal hakkında : bunu fülân vâkıfın sâbık bir tarih ile satmış olduğunu, haric bir şahıs da : bunu o vâkıfın lâhik bir tarih ile vakf etmiş bulunduğunu iddia etse zilyed bulunan o kimsenin beyyinesi tercih olunur. Gânimi Bağdadî.

886 — : Haric bir kimse, bir vakfın arsasında bulunan bir imaretin kendi mülkü olduğunu iddia, mütevelli de bu imaretin vakfa aidiyetini dermeyan etse o haricin beyyinesi müreccah olur. Tenkihi Hâmidî.

887 — : Bir vakfın fesadı hakkındaki beyyine, sıhhati hakkındaki beyyineden evlâdır. Binaenaleyh bir müteveffanın vârisi elinde bulunan bir akar hakkında bir zat, mütevelli sıfatiyle : «Bu akar müteveffa tarafından fülân cihete vakfı sahih ile vakf edilmişdir.» diye dâva, vâris de : «Müfsid bir şarta mebni vakfın fâsid bulunmuş» olduğunu iddia etse vârisin fesad beyyinesi tercih olunur. Çünkü bu beysine, ziyadeyi veya hilâfı zâhiri müsbitdir. Müeyyid zâde.

888 — : Beyyine hususunda vakıf dâvasiyle mutlak mülk dâvası müsavidir.

Binaenaleyh bir mütevelli, bir mahallin vakıf olduğunu dâva edib müddeaaleyh de «Bu mahal benim mülkümdür» diye mülki mutlak iddiasında bulunsa bunlardan hangisi zilyed ise diğerinin beyyinesi tercih olunur.

Bir kavle göre burada vakıf beyyinesi müreccahdır. Bu, İmam Ebu Yusüfün kavlidir. Ettarikatülvâzıha.

Kezalik : iki mütevelliden her biri bir mahallin kendi vakfından olduğunu iddia etdiği takdirde o mahal, bunlardan hangisinin elinde ise diğerinin beyyinesi müreccah bulunur.

889 — : Vakıflarda bir kira bedelinin ecri misl olduğuna dair olan beyyine, o bedelin ecri mislden dûn bulunduğuna dair olan beyyine üzerine tercih olunur. Tenkihi Hâmidî.

890 — : Bir mütevelli, vakfın ağaçlarını satdıkdan sonra bunları kurumuş, telef olmaya yüz tutmuş olduğundan dolayı satdığını iddia, ehli vakıf da bunların müsmir bulunduğunu dâva etse mütevellinin beyyinesi tercih olunur. Tenkihi Hamidî.

VAKIFLARA MÜTEALLİK İKRARLAR :

891 — : Bir kimse elinde bulunan bir akar için, «Bu akar vakıfdır» dese bu sözü o akarın vakıfedilmiş olduğunu ikrara haml edilir, yoksa yeniden inşai vakfa haml edilmez. Binaenaleyh bunda inşayı vakf için lâzım gelen vakıf şeraiti aranmaz. Tatar Haniyye, Reddi Muhtar.

892 — : Bir müteveffanın vârisleri ellerinde bulunan bir akar için : «Bunu müverrisimiz fülân vakf etmişdir» diye ikrar etmekle beraber her biri vakf için başka bir cihet beyan etse ikrarları muteber olub her varisin hissesi, beyan etdiği cihete sarf edilir. Bu vârisler arasında çocuk veya gaib bulunursa.anların hisseleri hakkında baliğ ve hâzır olacakları zamana kadar bir hüküm verilemez. Hâkim bu vakıf için dilediğini mütevelli tayin edebilir. Haniyye, Bezaziyye.

893 — : Bir kimse elindeki bir akar için : «Bu müteveffa babamın veya ceddimin sadakai mevkufesidir » diye ikrar etse yalnız kendi hakkında sahih olur. Hattâ başka vâris bulunmadığı halde tevliyetini de iddia etse istihsanen kabul olunur. Tevliyet iddiasında bulunmazsa hâkim, dilediğini mütevelli tayin edebilir. Hindiyye.

894 — : Bir müteveffanın münhasıran vârisi bulunan iki oğlundan biri, elinde bulunan bir akar için : «Bu, babamın bana vakfıdır» diye ikrarda bulunduğu halde diğer oğlu : «Hayır bu akar ikimize mevkufdur» diye iddiada bulunsa söz bunun olur. Yalnız kendisine mevkuf bulunduğunu söyliyen oğlun bu iddiasını isbat etmesi lâzım gelir. Hindiyye.

895 — : Bir vakfın gallesi hakkında mevkufün aleyhin ikrarı yalnız kendi hakkında muteberdir. Velev ki vakfiyeye muhalif olsun, diğer mevkufün aleyhlere sirayet etmez.

Binaenaleyh bir vâkıfın oğullarından bir zat : «Bu vakfın gallesi vâkıfın

evlâdiyle fülânın zürriyetine mevkufdur» diye ikrar, diğerleri de: « Gallenin yalnız evlâdı vâkıfa aidiyetini iddia etseler, o zatın bu ikrarı yalnız kendi hissesinde muteber olur. Hindiyye.

896 — : Bir kimse elindeki bir akar için : «Bu fülân zatındır, bunu vakf etmişdir» diye ikrar edince bakılır : o zat, ber hayat ve hâzır ise kendisine müracaat edilir, vakfiyeti tasdik ederse vakıf sabit olur. Vakfiyeti tasdik etmeyib yalnız kendisinin mülkü olduğunu tasdik ederse mülkiyeti sabit olub vakfiyet sabit olmaz. O zat ber hayat değilse tasdik ve tekzib hakkı vârislerine aid olur. Vârislerinin bazısı tasdik, bazısı da tekzib ederse yalnız tasdik edenlerin hisseleri vakf olur, diğerlerinin hisseleri kendi mülkleri bulunur. Hindiyye.

897 — : Bir kimse elindeki bir akar için vâkıfını ve mevkufün aleyhini söylemeksizin «Bu vakıfdır» veya «Bu sadakai mevkufedir» diye ikrar etse ikrarı caiz olub bu akar fakirlere vakf edilmiş sayılır, ve o kimsenin elinde bırakılır. Gallesini fakirlere kendisi taksim eder.

Bu kimse bu ikrarından sonra : «Bu akarın vâkıfı benim» dese bu sözü de kabul edilir. Fakat : «Bunun vâkıfı fülân zatdır» derse kabul olunmaz.

Şayed bir şahıs çıkıb da bu akarın vâkıfı bulunduğunu dâva etmekle o kimse : «Hayır bunun vâkıfı benim» diye iddia ve bunu beyyine ile isbat etse o şahsın husumeti bertaraf olur. Haniyye, Bezaziyye, Hindiyye.

898 — : Bir kimse elindeki bir akar için marazı mevtinde : «Bu akarı mâliki bulunan bir zat, fülânvefülân şahıslar da fakirlere ve miskinlere vakf etmişdir» dese bu ikrarı malının tamamından muteber olarak o akar vakıf olmuş olur. Bu takdirde gallesinin iki sülüsü o muayyen şahıslara, bir sülüsü de fakirler ile miskinlere verilir.

899 — : Bir kimse elinde bulunan bir akar için : «Bu, Zeyd ile Amre vakıfdır» diye ikrar etdikden sonra : «Bu yalnız Zeyde» veya «Zeyd ve Amr ile beraber Bişre» veya «bunlara değil, başkalarına mevkufdur» dese bu ikinci ikrarı muteber olmaz. Çünkü sâbık ikrarından rücu etmiş olur. İkrardan rücu ise caiz değildir.

900 — : Bir kimse başkasının elindeki bir akar için : «Bu vakıfdır» diye ikrar etdikden sonra o akara irs veya iştirâ ve ittihab gibi cebrî veya ihtiyarî bir sebeble mâlik olsa o akar, bu ikrarını mebni vakıf olmuş olur. Hindiyye, Tahtavî.

901 — : Bir vakıf hakkındaki ilk ikrara şahadet muteberdir, muahhar ikrara şahadet muteber değildir. Şöyle ki : bir kimsenin elindeki bir akar için iki şahid, «Bu akarın fülân zat ile anın nesline mevkuf bulunduğunu bu kimse ikrar etti» diye şahadet etdikleri gibi diğer iki şâhid de : «Bu akarın başka bir zat ile nesline mevkuf olduğunu bu kimse ikrar etti»

diye şahadette bulunsalar bakılır : Bu iki ikrardan hangisinin tarihi mukaddem ise o muteber olup diğeri bâtıl olur. Şayet bu iki ikrardan hangisinin mukaddem olduğu bilinemezse o akarın gallesinin bu iki zümreye münasafaten aidiyetine hükm olunur. Haniyye. Bezaziyye.

902 — : Bir vakfın meşrutun lehi olan kimse, meşrutün leh olduğu sabit olmayan bir şahsın da meşrutün leh olduğunu ikrar etse bu ikrarı yalnız kendi hakkında muteber olur. O şahıs yalnız bu mukırrin hissesine iştirâk eder. Çünkü ikrar bir hücceti kasıradır. Binaenaleyh bu ikrar, sair meşrutün lehler hakkında muteber olmaz. Ve bu ikrar ile mukırrin evlâdı da ilzam edilemez.

Meselâ : gallesi vâkıfının evlâdına ve evlâdı evlâdına meşrut olan bir vakfın gallesine vâkıfın evlâdından Zeyd ile Amr vâkıfın şartı mucebince mutasarrıf iken Zeyd, Bişr için «Vâkıfın evlâdındandır» diye ikrar etse kendi hissesine sülüs nisbetinde Bişr iştirâk eder. Fakat Amrin hissesine iştirâk edemiyeceği gibi Zeyd vefât etse Bişr, Zeydin evlâdına aid olacak hisseye de iştirâk edemez. Meğer ki kendisinin de evlâdı vâkıfdan olduğu ayrıca beyyine ile sabit olsun. Behcetül'fetâva, vesaire.

903 — : İcareteynli bir vakfın rikabesi aleyhine mutasarrıfının ikrarı muteber değildir.

Meselâ : Bir kimse uhdei tasarrufundaki icareteynli bir akarın başkasına aid bir mülk olduğunu veya başka bir vakfın müstegallâtında bulunduğunu bir dâva neticesinde ikrar etse muteber olmaz. Çünkü bu, başkası aleyhine ikrardır. Bir de bu kimse, bir müstecirdir, isticar etmiş olduğu şeyin rakabesinde tasarrufa salâhiyeti olamaz. Zahîre.

904 — : Bir gayri müslim, elinde bulunan bir akar için : «Bunu bir müslim fakirlere veya hacce veya gazaya veya müslümanlarca tekarrüb ve ibadet kabilinden olan diğer cihetlere vakf eylemişdir» diye ikrar etse bu ikrarı caiz olur. O akarın gallesinin bu beyan etdiği hususa sarfı iktiza eder.

Fakat : «Bunu bir müslim kiliseye veya müslümanlarca ibadetden sayılmayan sair her hangi bir cihete vakf etmişdir» diye ikrar etse bu ikrarı bâtıl olur. O akar elinden alınarak beytülmâle verilir. Hindiyye.

905 — : Va'di mücerred, ikrar olmadığından ilzamı icab etmez.

Binaenaleyh bir vakıf nükudun lâhik mütevellisi, bir kimseden sâbık mütevellisinin ödünç vermesiyle vakfın nükudundan zimmetinde şu kadar meblâğ borç bulunduğunu dâva etmekle o kimse bunu inkâr etmekle beraber : «Eğer sâbık mütevelli böyle bir iddiada bulunursa bu meblâğı vakfa öderim» diye va'd, sâbık mütevelli de : «Evet.. ben bu kimseye o kadar

meblâğ ödünç vermişdim» diye inkâra mukarin beyan etse o kimsenin mücerred va'dine mebni bu meblâğı vakfa vermesi lâzım gelmez.

Fakat sâbık mütevellinin bu ifadesini tasdik ederse bu, bir ikrar olacağından o meblâğı vakfa ödemesi lâzım gelir. Haniyye, Ahkâmülevkaf.

VAKIFLARDA MÜRURU ZAMAN :

906 — : Akar olsun, nükud ve saire olsun asıl vakıflara ve tahsisat kabilinden olan vakıf arazinin rakabesine ve akarlara mahsus tariki hâs, mesîl ve hakkı şirbe müteallik dâvalarda müruru zaman müddeti otuz altı senedir. Vakıf akarların tasarruflarına, gallelerine, mukataalarına, vakıf paraların rıbhına ve tevliyetine müteallik dâvalarda müruru zaman müddeti on beş senedir.

Tahsisat kabilinden olan vakıf arazinin tasarrufuna müteallik dâvalarda da on senedir.

Müddeabihin mahiyetine göre bilâ özrin böyle bir müddetle terk edilmiş olan bir dâva, artık mesmu olmaz. Çünkü bir dâvanın bu kadar uzun bir müddet bilâ özür terk edilmesi, ademi hakka delâler eder. Hiyleye, tezvirata meydan verilmemesi için bu müddetlerden sonra dâvayı dinlemekden hâkimler memnu bulunmuşlardır.

Otuz altı seneden ibaret olan müruri zaman, bir hükmi ictihadîdir, fukahaca müsellem bulunmakdadır. Bunun dûnündeki müruru zaman müddetleri de veliyyül'emrin iradesine, kanunlara müstenid olduğundan bunlar tebeddül edebilir.

Maamafih müruru zamana mebni bir dâvanın dinlenilmemesi, bir hakkın sukutunu icab eder. Eğer müddei haklı ise müddealeyhe manevî mesuliyet teveccüh eder, müddeinin hakkını vermedikçe veya kendisinden istihlâlde bulunmadıkca bu mesuliyetden kurtulamaz. Nitekim «tekadümi zaman ile hak sâkıt olmaz» kaidesi islâm hukukunca bir esasdır.

907 — : Yukarıdaki mesele mucebince bir kimse bir akarı bir vakfın mütevellisi müvacehesinde otuz altı sene mülkiyet üzere elinde tuttuğu halde mütevelli, bu müddet içinde özürsüz yere sükût etmiş iken bilâhare : «Bu akar mütevellisi bulunduğum vakfın otuz altı seneden mukaddem zamandanberi müstegallâtından bulunmuşdur» diye dâva etse dinlenilemez.

Kezalik : bir vakfın mütevellisi, bir akarı o vakfın müstegallâtından olmak üzere diğer bir vakfın mütevellisi muvacehesinde otuz altı sene kiraya verib durmuş iken bu ikinci mütevelli, bu müddet içinde bilâ özrin sükût etmiş bulunduğu halde bilâhare o akarın kendi vakfına aidiyetini dâva etse dinlenilemez.

Kezalik : bir kimse, bir şahıs ile bir beldede otuz altı sene beraber

oturmuş, kendisinden bir şey dâva etmemiş iken muahharan mütevellisi bulunduğu vakıf paraların aslından o şahsın zimmetinde şu kadar meblâğ alacağı olduğunu inkârına mukarin dâva etse mesmu olmaz.

908 — : (906) ncı mesele mucebince bir kimse icareteynli vakıf bir akara bir şahsın muvacehesinde on beş sene bil'icareteyn mutasarrıf bulunmuş, o şahıs da bilâ özür sükût etmiş iken bilâhare o şahıs : «Bu akar bu müddetden daha mukaddemden beri icareteyn ile benim tasarrufumda bulunmuşdur» diye inkâra mukarin dâva etse dinlenilemez.

Kezalik : Bir mütevelli, bir şahıs ile bir yerde on beş sene oturub kendisinden bilâ özrin bir şey dâva etmemiş iken bilâhare : «Mütevellisi bulunduğum vakıf paralardan almış olduğun ödünç neticesinde rıbhı şer'î olarak zimmetinde şu kadar meblâğ kalmışdır, onu vakfa ver» diye inkâra mukarin dâva etse mesmu olmaz.

909 — : Fariğ ile mefruğun lehin ve müntekalün minh ile müntekalün ileyhin tasarruf müddetleri biribirine zam olunur, tamamı mürurı zaman müddetini doldurunca dâva dinlenilemez.

Meselâ : Bir kimse icareteynli bir vakıf akara bir şahsın muvacehesinde on sene mutasarrıf olub badehu başkasına ferağ etmekle o da beş sene mutasarrıf oldukdan sonra o şahıs, bu müddet içinde bilâ özrin sükût etmiş iken bilâhare : «Bu akar o tarihden mukaddem bir zamandanberi icareteyn ile benim tasarrufumdadır» diye dâva etse mesmu olmaz.

910 — : Bir mütevelli bir kimsenin otuz altı senedenberi tasarrufunda bulunan bir akar için : «Bu akar mütevellisi bulunduğum vakfın müstegallâtındandır, o müddette sana kiraya vermiştim» diye dâva, o kimse de : «Bu akar benim mülkümdür» diye mütevellinin dâvasını inkâr etse bakılır: Eğer bu akarın bu müddetde vakıf namına o kimseye kiraya verilmiş olduğu nâs arasında maruf ve meşhur ise mütevellinin dâvası dinlenilir, değilse dinlenilemez.

911 — : Mütevellisi mevcud bulunmayan bir vakıfdaki tasarruf müddeti, ne olursa olsun mürurı zamanı vücude getiremez.

Binaenaleyh tevliyeti münhal bulunan bir vakfa bir kimse mürurı zaman mikdarına baliğ bir müddetle ve mülkiyet iddiasiyle mutasarrıf olsa da bilâhare tayin edilecek mütevellinin açacağı vakfiyet dâvası mesmu olur.

912 — : Tevliyet ve gallesi batnen bade batnin vâkıfın evlâdına meşrut olan bir vakıf akarı batni evveldeki evlâddan biri bir şahsa satıp teslim etmekle o şahıs bu akara otuz beş sene mikdarı vaz'ı yed ve tasarruf ettikten sonra batni evvel, münkariz olmakla batni sanideki evlâdı mütevelli olub bir iki sene mürurunda : «O akarı vakıf olmak üzere o şahısdan dâva

etseler dâvaları mesmu olur. Çünkü evvelki batnın inkırazından sonra henüz iki sene geçmiş, dâvaya henüz salâhiyetli bulunmuşlardır.

Binaenaleyh bundan evvel geçen müddet, müruru zaman müddetine mahsub edilmez. İkinci batnın zamanında da otuz altı sene geçmelidir ki müruru zaman vücude gelmiş olsun.

Kezalik : bir vâkıfın batnen bade batnin evlâdına ve evlâdı evlâdına meşrut olan bir tevliyeti haricden bir şahıs, vâkıfın mukaddem batında buluna evlâdı muvacehesinde meselâ on dört sene zabt edip sonra bu batn münkariz olmakla bundan sonraki batında bulunan evlâd, bir iki sene müururunu müteakib tevliyet dâvasında bulunsalar dâvaları mesmu olur. Mücerred iki batın arasında on beş sene geçmekle müruru zaman teşekkül etmiş olamaz. Başka bir tabir ile bu iki müddet biribirine zam edilemez, yeniden bilâ özür dâvasız on beş sene geçmesi lâzımdır.

Fakat bir batın zamanında müruru zaman müddeti tamam olsa artık andan sonraki batınların dâvaya şalâhiyetleri kalır mı kalmaz mı?. Bu, halle muhtac bir meseledir. Bu hususda bir sarahat yokdur. Merhum fetva emini Ali Haydar Efendinin beyanına nazaran «batnı evvel zamanında müruru zaman müddeti tamam olsa dahi batnı saninin hakkı dâvası olsa gerekdir.» Çünkü anlar için dâvaya salâhiyet, batnı evvelden sonra gelmiş bulunacaktır. Tertibüssunuf fî ahkâmilvukuf.

913 — : Mücerret müruru zaman iddiası, müddeinin dâvasını def etmez. Melki müruru zaman iddiasiyle beraber müddeînin dâvasını inkâr veya müddeabihe malikiyet iddiasında bulunmak da lâzımdır.

Binaenaleyh bir kimsenin kendisinden bir hak talebinde bulunan şahsa karşı «Dâvada müruru zaman vardır» demesi kifayet etmez. Müddeabih deyn ise «Benim borcum yokdur, dâvada müruru zaman vardır» denilmelidir. Müddeabih ayn ise : «Bu benim mülkümdür veya bu bana miras kalmışdır veya ben bunu satın almışımdır, bununla beraber hâdisede müruru zaman vardır» gibi bir şey denilmelidir ki defi, sahih olsun.

Maahaza mücerred müruru zaman iddiası kabul edilemez. Bunu inkâr vukuunda beyyine ile isbat da lâzımdır.

914 — : Müddeînin dâvasını, ikrar etmesi muteber olan bir müddeaaleyhin sarahaten veya zımnen ikrarda bulunması, müruru zamanı bertaraf eder.

Meselâ : Bir mütevelli «Bu akar mütevellisi bulunduğum vakfın müstegallâtındandır, sen bunu otuz altı senedenberi haksız yere zabt etmiş bulunuyorsun» diye bir şahısdan dâva, o şahıs da «Evet bu vakfın müstagallâtındandır, fakat müruru zaman vaki olmuşdur, artık dâvaya salâhiyetin kalmamıştır» diye vakfiyeti sarahaten ikrarda bulunsa bu müruru zaman müdafaası dinlenilemez, akarın mütevelliye reddi lâzım gelir.

Kezalik : bir kimse kendi muvacehesinde icareteynli bir vakıf akara on

beş seneden ziyade mutasarrıf olan bir şahsa : «Bu akar, icareteyn ile benim tahtı tasarrufumda idi, sen bunu gasb ettin» diye dâva, o şahıs da : «Sen bu akarı mütevellisinin izniyle bana ferağ etmiştin» diye müdafaada bulunsa vakfiyeti zımnen ikrar etmiş olacağından bu ferağ müdafaasını isbat etmesi lâzım gelir, isbat edemediği, müddei de teklif edilen yeminden nükûl etmediği takdirde o akarı müddeiye red etmesi iktiza eder.

Merhum fetva emini Ali Haydar Efendi, Mecelle şerhinde ve (Tertibüssünuf fi ahkâmilvukuf) adlı eserinin (1640) ıncı maddesinde bu kavli iltizam etmekdedir. Sevab olan da bu olsa gerektir.

Fakat merhum fetva emini Ömer Hilmi Efendinin (İthafül'ahlâf fi ahkâmil'evkaf) unvanlı eserinin (410) ıncı meselesine nazaran bu hâdisede müddeaaleyh, ferağı beyyine ile isbata mecbur olmayıb mücerred mürurı zamana mebni akar elinde ibka olunur.

915 — : Mütevellinin ikrariyle vakıf hakkındaki mürurı zaman bertaraf olmaz. Çünkü mütevellilerin vakıf aleyhine ikrarları muteber değildir.

Binaenaleyh bir mütevelli, bir akara vakfın müstegallâtından olmak üzere otuz altı sene vaz'ı yed etdiği halde bir kimse çıkıb o akarın kendi mülkü olduğunu dâva, mütevellide onun mülkü olduğunu ikrar etse bu ikrar muteber olmadığından bu dâvadaki mürurı zaman müddeti zail olmayıb o akar vakfiyetini muhafaza eder.

916 — : Cami, mescid, namazgâh, çeşme, sebil, ribat, makbere gibi menafii âmmeye aid olan müessesatı hayriye dâvalarında mürurı zaman cari değildir.

Bilûmum vakıflarda mürurı zamanın aslâ cari olmadığına kail olan fukaha da vardır. Bu hususa dair (Tertibüssünuf fi ahkâmil'vukuf) da güzel bir mütalâa vardır.

(Bir vakfiyye sureti)

Mürurı zaman için dâva bahsine de müracaat edilmeli!...

Mahkemei Evkaf Reisi ve Mecelle şârihi meşhur Muhammed Âtıf Efendi merhumun tescil etmiş olduğu bir vakfiyye suretini bir nümune olmak üzere buraya kaydediyoruz :

مافيه من الوقف والشروط جرى عندى على النمط المضبوط فحكمت بالصحة
واللزوم على ما هو المرسوم عالماً بالخلاف الجارى بين الائمة الاسلاف وانا
الفقير الى الملك القدير قبوجقلى زاده عبدالرحمن نائب افندى زاده السيد محمد
عاطف المفتش لامور الاوقاف حفظه الله تعالى بالالطاف.

الحمد لله الذى امر خواص عباده بصرف اموالهم الى انواع الخيرات واتمام
عن الكتاب اصناف المحامد والمبرات والصلوة والسلام على سيدنا محمد مفخر
الموجودات وعلى آله الى يوم ينتظر المرء نحب الصدقات.

amma badü : işbu

kitabı sıhhat nisabın tahrir ve inşa ve testir ve imlâsına bâis ve bâdi oldu ki medinei Mardin ahalisinden olup Dersaadette Boğaziçinde esbak Buldur mutasarrıfı saadetlû Abdülganî Paşa Hazretlerinin sâkin olduğu sahilhanede müsafereten sâkin liebeveyn büraderi medinei mezkûre nakibül' eşrafı Esseyid Muhammed Hindi Efendi ibni Esseyyid Osman M vakfı âtilbeyana lieicelittescili vel'itmam velvakfi vettekmil mütevelli nasb ve tayin eylediği Bağdat ahalisinden Geylânî zade Esseyyid Muhammed Reşid ibni Seyyid Said mahzarında ikrarı sahihi şer'î ve itirafı sarihi mer'î edip yedimde olan üç yüz üç senesi kânunusaninin yirminci günü tarihiyle müverreha senedi hâkanî mantukunca Mardinde tekye mahallesinde vaki iki tarafdan tariki âm ve iki tarafdan Muhammed Zemzem ibni Abdillah ve Muhammed Ali ibni Abdurrahman menzilleri ile mahdud fevkanî iki oda ve bir eyvan ve bir abdesthane ve tahtanî iki oda ve iki soffa ve bir abdesthane ve bir ahır ve bir mutbah ve bir bi'ri ma' ve iki serayı müştemil bir bab mülk hanem ile yine yedimde olup iki yüz doksan bir senesi cümadel'ûllâsının üçüncü günü tarihile muverreha ve ol tarihde Mardin naibi Elhac Hüseyin Hilmi Efendinin imza ve hatmini haviye bir kıt'a hücceti .şer'iyye nâtıka olduğu üzere Mardin haricinde Makirkada nam mevkide vaki kibleten ali Sibran bağı ve Ahmet Bektaşi bağı ve garben Elhac Ahmed Efendi bağı ve şimalen tariki âm ile mahdut vemüştemilâtı malûme ve gürûm ve eşcarı müsmire ve mai carîyi havi bir bab mülk köşkden altı sehim itibariyle dört sehim hissesi benim ve iki sehim hissesi aharın uhdesinde olup mezkûr uhdemde olan dört sehim hisseden bir sehmini uhdemde bil'ibka maada üç sehim hissei şayiamı hasbeten lillâhi tealâ ve taleben limerzati rabbihil'âlâ vakfı sahihi şer'î ve habsi sarihi mer'î ile vakf ve habs edib şöyle şart eyledim ki hanei mezkûr tarikati aliyei rüfaiyyeye mensub dergâhı şerif olarak derununda şeyh olanlar müridâniyle beraber sâkin olup haftada iki gün, yani : cuma günü ve pazartesi gecesi tarikati aliyyei mezkûre âyini icra oluna. Ve zikr olunan üç sehim hisse köşk ve bahçei mezkûrün gürum ve eşcarı bâ yedi mütevelli müştereki bulunan ile alâ ma emken islâh ve terbiye olunub hâsıl olan menafi ve semeratı ve yahut müştereki ile maan ahara icar olunub hâsıl olan ücretinin nıfsı ve mezkûr meşihat vakfının tevliyet ihayatta oldukca nefsime ve badel'memat evlâdı zükûrumun ve evlâdı evlâdı zükûrumun ve evlâdı evlâdı evlâdı zükûrumun ekber ve erşedine ve maazallâhi tealâ evlâdı evlâdı evlâdı zükûr münkariz olur ise evlâdı inasımın ve evlâdı evlâdı inasımın ve evlâdı evlâdı evlâdı inasımın ekber ve erşedine meşrut olub evlâdı inas taraflarından bir mürşidi kâmili tevkil ile meşihati mezkûre hizmetini ifa ettireler ve neuzûbillâh bade inkırazil'kül tarikati aliyei mezkûreden müstahlef irşadi sâlikine kadir sülehadan bir zat şeyh ve mütevelli ola ve hâsılat ve gallei merkumenin nısfı diğeri tekye ve bağı mezkûrün tamir ve

imarlarına sarf oluna ve vakfı mezkûrün tebdil ve tağyir ve teksir ve tevkiri merreten bade uhra yed ve meşiyyetimde ola ve müruru eyyam ile şeraiti mezkûreye riayeti müteazzire olur ise menafii vakıf mutlaka fukarayı müslimîne sarf oluna ve bu tayini şürut ve tebyini kuyud birle mevkuf mezkûrları bundan bir sene mukaddem mütevelli mumaileyhe teslim eylediğimde oldahi vakfiyet üzere tesellüm ve kabz ve kabul ve sair mütevellilerin evkafda tasarrufları misillû tasarruf eyledi dedikde gıbbettasdik vâkıfı mumaileyh bazı eimei izam aleyhim rahmetülmelikil'allâm kavullerine teşebbüs ile vakfı mezburdan rücu ve mevkufı mezkûri mülküne istirdad ve mütevellii mezbur dahi vâkıfın mücerred vakfiyyet kavliyle ve teslim ilelmütevelli ile vakf' sahih ve lâzım olduğuna dair olan kavli müfta hibe temessük birle red ve teslimden imtina ederek hâkimi muvakkıi sadrı kitab veffekahüllahü tealâ bissıdkı vessevab Efendi huzurunda kema hüvel mestur filkütübilfıkhiyye müterafian ve her biri mübtegasınca fasl ve hasme taliban olduklarında hâkimi mumaileyh dahi canibi vakfı evlâ ve teşyidi mebani hayrı ahra görüp âlimen bilhilâf velcari beyneleimmetil'eslâf alâ kavli menyerahü mineleimmetilmüctehidin rıdvanullahi tealâ aleyhim ecmain vakfı mezkûrün sıhhatine ve lüzumuna ve şürutunun cevazına hükmi sahihi şer'î ve kazai sarihi mer'î etmeğin vakfı mezkûr min bad sahih ve lâzım olup nakz ve ibtali muhal ve tebdil ve tağyiri vâkıfı mumaileyhden gayre adimül'ihtimal oldu. Cerâ zâlike ve hurrire fî 15 Rebiülevvel sene 306.

Ş Ü H U D

Dâva vekillerinden İbrahim Hakkı Bey İbni Ali Riza
Hoca zade Muhammet Ziyaüddin Efendi İbni İbrahim
ve gayrihim

İşbu vakfiyye, mülga Meşihati İslâmiyye dairesi sicillâtı şer'iyye mahzenindeki defteri mahsusda mukayyeddir.

ON İKİNCİ KİTABIN SONU

On üçüncü Kitap

VASİYETLERE, VASİLERE DAİR HÜKÜMLERİ CAMİ OLUP BİR MUKADDİME İLE İKİ BÖLÜMDEN İBARETTİR.

MUKADDİME

VASİYETLERE AİT BAZI ISTILAHLAR :

1 — : Vasiyet, lûgatde emir, bir işi birisine ısmarlama demekdir. Cem'i : vesâyadır. Istılahda : «bir malı veya menfaati mâ badelmevte = ölümden sonraya izafetle bir şahsa, veya bir hayır cihetine teberrü yoliyle, yani meccanen temlik etmektir.

İzah : «Bâdelmevt» kaydiyle hibe gibi filhal vaki olan teberrüler hariç kaldığı gibi, «teberrü yoliyle» kaydiyle de bir malı satmak veya kiraya vermek gibi muavezat hariç kalmışdır.

2 — : Mûsa bih; kendisiyle vasiyet olunan, yani ölümden sonraya izafetle teberrüan temlik edilen mal veya menfaatdir.

3 — : Musa leh; kendisine vasiyet olunan şahıs veya bir hayır cihetidir.

4 — : Vasiyeti mürsele: mûsa bihin mikdarı malûm olup da sülûs, rubu gibi bir kesir ile mukayyet olmayan vasiyettir. Bir şahsa meselâ on bin kuruş vasiyet edilmesi gibi.

5 — : Vasiyeti gayri mürsele: mûsa bihin mikdarı malûm olmayıb sülüs, rubu, südüs gibi bir kesir ile mukayyet olan vasiyettir. Bir şahsa terikenin üçte birini vasiyet gibi.

6 — : Vasiyyeti mutlaka; muayyen bir hâdise ile, bir vakit veya mekân ile takyid edilmeyen vasiyettir. «Malımın dörtte birini şu cihete vasiyet ettim» denilmesi gibi.

7 — : Vasiyyeti mukayyede; muayyen bir hadise ile veya bir vakit ile veya bir mekân ile takyit edilen vasiyettir : «Şu yolculuğumda veya şu beldede ölürsem terikemin sülüsü şu cihete vasiyet olsun» denilmesi gibi.

8 — : Vasiyyeti muallâka; bir şarta rabt edilmiş olan vasiyettir ki vasiyyeti mukayyede kabilindendir. «Şu hastalığımdan ölürsem şu malım fülâna vasiyet olsun» denilmesi gibi.

9 — : Mûsi; bir malı veya menfaati vefatından sonraya izafetle bir şahsa veya bir hayır cihetine teberrü yoliyle tahsis ve temlik eden kimsedir.

10 — : İsâ; vasiyet mânasına geldiği gibi vasi nasb etmek mânasına da gelir. Buna «tavsiye» de denir ki : «bir şeyin yapılmasını birine sipariş etmek, ısmarlamak demektir.

11 — : Vasiy; bir kimsenin mallarında veya çocuklarının işlerinde tasarruf etmek üzere nasb edilen kimsedir. Kendisine «mûsa ileyh» denildiği gibi haiz olduğu sıfata da «vesâyet» denilir.

12 — : Vasiyyi muhatr; bir kimse tarafından vefatını müteakip terikesinde veya sair işlerinde tasarruf etmek üzere tayin olunan vasidir. Buna «vasiyyülmeyyit» denildiği gibi vârislerin hallerine nazaran «vasiyyüleb», «vasiyyül'ah» veya «vasiyyi zevil'erham» da denilir.

13 — : Vasiyyi mansub; bir kimsenin her hangi bir hususu için hâkim tarafından nasb ve tayin olunan vasidir. Buna : «vasiyyül'kâdı» da denilir.

14 — : Nâzır; vasînin yapacağı tasarruflara nezarette bulunmak üzere mûsî veya hâkim tarafından tayin olunan zattır. Buna «müşrif» de denilir.

*
* *

(B İ R İ N C İ B Ö L Ü M)

VASİYETLERE DAİRDİR

İÇİNDEKLER : Vasiyetlerin rüknü, sebebi, kısımları, hükmü. Vasiyetlerin meşruiyetindeki hikmet ve maslahat. Vasiyetlerin mûsilere, mûsa lehlere, mûsâ bihlere ait şartları. Mûsâ leh olup olamayacak, ve mûsa bihin tamamını alıp alamayacak kimseler. Menfaatlere müteallik vasiyetler. Vasiyetlerin cevazına, butlânına ait bazı meseleler. Vasiyetlerden rücua dair meseleler. Vârislerin vasiyetlere icazetleri. Müteaddit vasiyetlerden hangilerinin takdim edileceğine dair meseleler. Hayır cihtlerine ait vasiyetlerin tenfiz suretleri. Kariblere, ehli beyte, cirana, vesaire namına yapılacak vasiyetler. Terikenin sülüsiyle yapılan vasiyetler. Terikeden cüz' sehim, nasip gibi bir şey verilmesiyle yapılan vasiyetler. Borc ikrarı suretiyle yapılan vasiyetler. Marizlerin vasiyetlerine müteallik bazı meseleler. Gayri müslimlere ait vasiyetler.

VASİYETLERİN RÜKNÜ, SEBEBİ, KISIMLARI, HÜKMÜ :

15 — : Vasiyetin rüknü, mûsiden icap ve muayyen olan mûsâ lehden sarahaten veya delâletten kabuldür.

Vasiyette icap, «Şu malımın sülüsünü fülân cihete vasiyet ettim, veya şu malımı şu kimseye vasiyet ettim, veya benden sonra terikemin sülüsü fülân şahsa verilsin» gibi bir tabirdir. Kabul de : «Yapılan vasiyeti kabul ettim» demekten veya mûsînin vefatından sonra mûsâ bihte kabulü gösterir bir tasarrufta bulunmaktan ibarettir.

Binaenaleyh bir kimse : malımın üçte birini fülân şahsa vasiyet ettim, deyip o şahıs da o kimsenin vefatından sonra bu vasiyeti kabul etse vasiyet münakit olmuş olur.

Fakat mûsâ leh, fakirler, hac, gaza, mescitlerin maslahatları gibi gayri muayyen bulunursa vasiyet, kabule muhtaç olmaksızın yalnız icap ile münakit olur.

Kabulün lüzumu, İmamı Âzam ile İmameyne göredir. İmam Züfere göre kabule lüzum yoktur. Çünkü mûsâ leh, vâris mesabesindedir. Vârisin kabulüne ihtiyaç görülmediği gibi mûsâ lehin kabulüne de ihtiyaç görülmez. Bu-

na cevap olarak deniliyor ki : bir âyeti kerîme mantukunca insan için sa'yinden başka bir şey yoktur, kabul ise bir sa'y demektir, ademi kabul ise sa'yden mahrumiyettir. Vârislerin istihkakları ise başka bir delîl ile sabittir.

Bir de kabulün ademi lüzumu, mûsâ ileyhi mutazarrır edebilir: Olabilir ki mûsâ ileyh, minnet altında kalmak istemez, ve olabilir ki vasiyet edilen şey, işe yaramaz bir şey bulunur. Artık mûsâ ileyh, iltizam etmediği bir şey ile neden îlzam edilsin. (Bedaî).

(Eimmei selâseye göre de kabul, lâzımdır. Nitekim aşağıdaki meselelerden de anlaşılacaktır.)

16 — : Mûsâ lehin kabulü, mûsînin vefatından sonra olmak lâzımdır. Çünkü vasiyetin hükmü, mûsînin vefatından sonra sabit olur. Binaenaleyh mûsînin hayatında mûsâ lehin vaki olacak kabulû muteber değildir.

17 — : Kabul, sarahaten olacağı gibi delâleten dahi olabilir. Sarahaten kabul malûmdur. Delâleten kabul de mûsâ lehin icabı red etmesi ihtimalinin zevaliyle, diğer bir tabir ile «icabı red etmekten yeis husuliyle sabit olur. Meselâ : mûsînin vefatından sonra mûsâ lehin vasiyeti kabul veya red etmeden vefat eylemesi delâleten kabul hükmündedir.

18 — : Mûsa lehin kabllekabul vefatiyle vasiyet zail olmaz. Şöyle ki : mûsî, vefat ettikten sonra mûsâ leh, red ve kabul etmeyip de sükût eylese mûsâ bih, ne vârislerin, ne de mûsâ lehin mülkü olmayıp mûsâ lehin sarahaten veya delâleten kabulüne mevkuf bulunur. Binaenaleyh mûsînin vefatından sonra mûsâ leh de red ve kabul etmeden vefat etse vasiyet, istihsanen sahih olarak mûsâ bih, mûsâ lehin vârislerine verilir. Çünkü artık red edilmekten yeis hâsıl olmakla vasiyetin rükünleri tamam olmuş bulunur. Hindiyye.

(Malikîlere göre de mûsînin vefatından sonra muayyen olan mûsâ lehin kabulü şarttır. Şâyet kendisi de kabul etmeden vefat ederse yerine vârisleri kaim olur. Meğer ki mûsî, vaktiyle vasiyetinin bizzat mûsâ lehe aidiyetini kasd etmiş olsun. O halde vârislerinin kabule hakları olamaz. Fakirler gibi gayri muayyen olan mûsâ lehlerin kabulleri ise şart değildir. Çünkü bu. müteazzirdir. Gayri reşit olan bir mûsâ lehin yerine de kabul hususunda velîsi kaim olur. Şerhi Ebil'berekât, Hâşiyei Düsukî.)

(Şafiîlerce de kabulün fevrî olması şart değildir. Mûsînin vefatından sonra vasiyeti henüz kabul etmeden mûsâ leh de vefat etse kabul hakkı vârislerine intikal eder, velev ki vârisi İmamülmüslimîin olsun. Şu kadar var ki mûsâ leh, kasırînden olunca velîsinin maslahata göre fevren kabulü veya reddi lâzımdır. Maslahata muhalif olarak kabulden teannüden imtina ederse mün'azil olur, yerine hâkim, kaim olarak vasiyeti kabul eder. Tuhfetül'muhtaç.)

(Hanbelîlere göre de mûsâ leh, kabulden evvel ölünce kabul hakkı vârislerine intikal eder. Bunların hepsi kabul ederse mûsâ bihe müstahik olurlar. Bazıları kabul, bazıları da red ederse yalnız kabul edenler, hisselerini alırlar. Vârisler arasında kasırlar, meselâ mecnunlar bulunursa kabul hakkı velîlerine ait olur. Meğer ki kabul takdirinde bir faide bulunmayıb zarar bulunsun, o zaman velînin red etmesi lâzım gelir. Keşşafül'kına.)

19 — : Kabul, mûsînin vefatından bir müddet sonra da vuku bulsa, mûsâ bih ve ânın menafii, mûsînin vefatından itibaren mûsâ lehe ait bulunmuş olur.

(Şafiîlerce de ezher olan kavle nazaran mûsâ bih, her ne zaman kabul edilirse edilsin mûsînin vefatından itibaren mûsâ lehin mülküne girmiş olur. Ve her ne zaman red edilirse yine mûsînin vefatından itibaren vârislerinin mülküne girer. Kabul veya red vukuuna kadar mevkuf bulunur. Tuhfetül'muhtac.)

(Hanbelîlere göre de mûsinin vefatiyle mûsâ lehin kabulü arasında husule gelen döl, semere gibi münfasil nema, menafi, mûsinin vârislerine aid bulunur. Neylül'meârib.)

20 — : Mûsâ lehin, mûsâ bihte daha kabz etmeden tasarrufu caizdir. Çünkü bu tasarruf, kabule delildir. Binaenaleyh mûsâ leh, kendisine vasiyet edilmiş olan bir haneyi mûsinin vefatından sonra henüz kabz etmeden başkasına satma sahih olur.

(Hanbelî mezhebine göre de mûsa leh. mûsâ bihde badelkabul, kablelkabz tasarrufda bulunabilir. Velev ki mûsâ bih, mekilât ve emsali kabilinden olsun. Çünkü kabul ile mülkiyet istikrar bulmuştur, artık infisahından kurtulamaz, mebî ise böyle değildir, çünkü onda satışın bozulmasından korkulur. Keşşafül'kına.)

21 — : Vasiyyetin sıhhati için kabulün icaba muvafakati şarttır.

Binaenaleyh bir kimse, iki şahsa : «Şu hanemi size vasiyet ettim» dedikten sonra vefat etmekle o iki şahıstan yalnız birisi bu vasiyeti kabul edip diğeri red etse vasiyet bâtıl olur. Çünkü şart, yani her ikisinin kabulü bulunmamış olur. Fakat böyle bir hane evvelâ bir şahsa, sonra da rücu bulunmaksızın diğer bir şahsa vasiyet edilip de bilâhare bunlardan yalnız birisi kabul etse, bu hanenin yarısına mâlik olur. diğer yarısı da mûsînin vârislerine intikal eder. Çünkü bu, ayrı ayrı iki vasiyet demektir, bunu kabulde mûsâ lehlerin ictimaları şart değildir. Bedai.

22 — Bir kimse, «vefatımdan sonra malının sülüsünü fülân mahallenin fakirlerine veriniz» diye vesiyet ve bedahu vefat etmekle bu sülüs, o fakirlere verilmek istenildikte onlar : «Biz bunu istemeyiz bizim bu mala ihtiyacımız yoktur» derseler bu mal vârislere red olunur. Velev ki bu mal, vârislere

varmadan bu sözlerden rüca etsinler. Çünkü bu söz ile, haklarını iptal etmiş olurlar.

Kezalik bu fakirler, o malı kabul ettikten sonra vârislere red, onlar da kabul etseler bu fakirlerin mülkleri münfesih olur. Ama varisler kabul etmezlerse kabul cebr olunmazlar.

23 — : Vesiyetlerin sebebi, hac, zekât gibi vecibelerde bunları edaya müteallik olan mukaddes kitabı ilâhîdir. Müstahab olan hususlarda ise filhal hayır ile yâd edilmek, ahirette de yüksek derecelere ermek arzusudur. Nitekim bu husus, vasiyetlerin meşruiyetindeki hikmet ve maslahattan daha güzel anlaşılacaktır.

24 — : Vasiyetler beş kısma ayrılır : Birincisi : vâcip olan vasiyetlerdir. Vediaları, mechul borçları redde ve hac ile zekâta ve kefaretlere ait vesiyetler gibi. İkincisi : müstahap vasiyetlerdir. Borcu ve vârisleri olmayan bir müslümanın bütün emvalini vesiyete eylemesi gibi. Üçüncüsü : mendup olan vasiyetlerdir. Ağniyadan bulunan ilm ve salâh sahiplerine iane için yapılan vasiyetler gibi. Dördüncüsü : mübah olan vesiyetlerdir. Kariplerden ,yabancılardan olan zengin kimselere vesiyet gibi. Beşincisi : mekruh olan vasiyetlerdir. Fâsik, ma'siyetkâr kimselere vesiyet gibi.

Bununla beraber şunu da ilâve edelim ki : vârisler fakir olup da kendilerine mevrus olacak miktar ile istiğna hâsıl edemiyecekleri anlaşılırsa — vacip olmayan — vasiyetleri yapmamak evlâdir. Çünkü bu suretle hem karabet hakkına riayet, hem de ihtiyaç erbabına tesadduk ve muavenet edilmiş olur.

Fakat vârisler, zaten zengin bulunur, veya kendilerine düşecek mal ile istiğna hâsıl edecekleri anlaşılırsa bu halde vasiyet yapılması evlâ olur. Zira bu vasiyetin yapılması, yabancılara bir tesadduktur, terk edilmesi de kariplere bir hibe kabilindedir. Tesadduk ise hibeden evlâdır.

(Eimmei selâseye göre bazı vasiyetler, vacip, bazıları da müstahap veya mekruh bulunur. Ezcümle İmam Ahmet ibni Hanbele göre zengin zengin bir kimsenin vârisi olmayan fakir bir karbine malının beşte birini vesiyet etmesi müstahaptır. Karibi zengin ise âlim, mütedeyyin veya mücahit bir zata veya sair bir fakire vasiyet etmesi de müstahaptır. Zengin bulunmayan bir kimse vârisi mevcut olduğu halde vesiyet etmesi ise mekruhtur.)

(Zührîye göre vâris olmayan kariplere vasiyet yapılması her halde farzdır, bunlar ister asabeden, ister zevil'erhamdan olsunlar müsavidir. Zahiriyyeye göre de böyledir. Elmîzanül'kübra.)

Zahirilere göre her müslim üzerine farzdır ki, kendisine vâris olmayan kariplerine bir mal vesiyet etsin. Şayet anasiyle babası veya bunlardan biri

gayri müslim veya memlûk bulunursa bunlara veya bunlardan birine vasiyet etmesi bir farizadır. Kariplerden üç kişiye vasiyet edilmesi kifayet eder. Kariplere gelince baba cihetinden o kimselerdir ki. ölü ile onun mensubiyetiyle maruf olduğu babasında toplanan şahıslardır. Ana cihetinden de o kimselerdir ki, ölünün anasiyle onun nisbet edilmekle bilineceği baba da içtima eden şahıslardır. Çünkü lûgatçe karip sayılan bunlardır.)

(Hasane, Tâvus ile İshaka göre de vasiyetler, her halde vâris olmayan kariplere yapılmalıdır. Yabancılara yapılan vasiyetler, akribaya red olunur. Çünkü Kur'anıkerimde : (الوصية للوالدين والاقربين)

buyrulmuştur. Buna karşı cumhur tarafından deniliyor ki : bu âyeti kerime, hars ifade etmez, asrı saadette başkalarına vasiyet yapılmış olduğu da sabittir.)

Zahiriyeye göre mal bıraktığı halde karibine vasiyet yapmamış olan bir ölünün vârisleri veya vasisi, kolaylarına gelen miktarda bir mal tesadduk ederler bu da bir farzdır. Elmuhallâ, Bidayetül'müctehid.)

25 — : Vasiyetlerin hükmü, mûsinin vefatından itibaren mûsâlehin vasiyet olunan şeye yeni bir mülk ile mâlik olmasından ibarettir. Vasiyet edilen şey; ayn kabilinden bir mal olunca mûsâ leh, bundan her türlü mâlikiyet hakkına mâlik olur, menfaatten ibaret olunca mûsâleh, bunu muvakkaten mâlik olur, bundan tayin edilen müddet içinde müstefit olur. Sonra bu menfaat, mûsinin vârislerine avdet eder. Nitekim aşağıdaki meselelerden tavazzuh edecektir.

VASİYETLERİN MEŞRUİYETİNDEKİ HİKMET VE MASLAHAT :

26 — : Vasiyetlerin meşruiyeti, müteaddit âyetler ile, hadisler ile ve ümmetin icmaı ile sabittir. Bu meşruiyette şüphe yok ki, bir nice hikmetler ve maslahatlar vardır. Hele zengin olan kimselerin — vârislerini mutazarrır etmemek suretiye — yapacakları vasiyetler, yardımlaşma esaslarına dayanan birer mali ibadettir. İnsan çok kerre sevdiği, hallerine acıdığı, veya kendisine karabetleri olduğu halde vâris olamayacaklarını bildiği kimselere yardımda bulunmak ihtiyacını duyar, bu gibi kimselere muavenette bulunmayı insani bir vazife sayar, kendisinin hayır ile yâd edilmesini ister, bâhusus nail olduğu bir çok nimeterin bir şükrânesi olmak için bundan bazı münasip kimselere bir hisse ayrılmasını manevî bir borç bilir. Bütün servetini başkalarına bırakıp ahirete eli boş olarak gideceğini düşünen bir insan; fakirlere zaiflere servetinden bir hisse ayrılmasını uhrevî bir kazanç telâkki eder. Bu bir sadakai cariye olabilir. Bundan dolayı amel defterlerine sevap yazılabilir. Hele dini vazifelerinden bazılarını her nasılsa yerine

getirememiş olan bir müslüman için böyle bir vasiyet. bir vecibe hükmünde bulunur. Nitekim (24) üncü meselede bildirilmiştir.
bir hadisi şerif'de :

(ما حق امرئ مسلم له شئ يوصى فيه ان يبيت ليلتين الا ووصيته مكتوبة عنده)

buyurulmuştur. Kütübi sittede münderiç bulunan bu hadisi nebevi, bizleri vasiyyete teşvik etmektedir. Bunda buyurulmuş oluyor ki : kendisinde vasiyyet edecek bir şey bulunan bir müslüman için muvafık değildir ki, yanında vasiyetnamesi yazılmış bulunmaksızın iki gecesi bile geçsin.

Velhâsıl : hava ile, hevesat ile geçen hayat günlerinin zararlarını telâfi için bazı vasiyetler birer çare hükmünde bulunur. İnsan, hayratının böyle hayırlı bir işle nihayet bulmasını arzu eder, bu arzuyu tatmin etmek bir ihtiyaç demektir. Binaenaleyh insanın bu ihtiyacını istifaya salâhiyetli bulunması lâzım gelir. Nitekim bir ölünün terkesnden muhtaç olduğu teçhiz ve tekfini yapılır, borçları ödenir, bu ihtiyaçları yerine getirilmedikce vârislerine bir şey verilmez. İşte vasiyet de çok kere böyle bir ihtiyaç mahiyetinde bulunur.

Bununla beraber (24) üncü meselede de işaret olunduğu üzere vasiyetlere de riayet edilmesi icap eden bazı hususlar vardır. Ezcümle malı az, vârisleri ise çok ve fakir bulunan bir kimse için vasiyet etmemesi efdaldir. Bir hadisi şerifde : «Vârislerini zengin bir halde bırakman, senin için, onları başkalarına el açacak bir halde fakir bırakmandan daha hayırlıdır.» buyurulmuştur.

Bir de vâris olmayan münasip kariplere yapılan vasiyetler, yabancılara yapılacak vasiyetlerden efdaldir. Hattâ böyle bir vasiyetin farziyetine kail olanlar da vardır.

VASİYETLERİN MÛSİLERE, MÛSA LEHLERE, MÛSA BİHLERE AİT ŞARTLARI :

27 — : Mûsînin vasiyet zamanında teberrüa ehil olması şarttır.

Binaenaleyh mecnun ve mümeyyiz ve gayri mümeyyiz bulunan çocuk gibi teberrüa ehil olmayanların vasiyetleri caiz olmaz. Velev ki çocuk, vasiyet ettikten sonra baliğ olup da badehu vefat etsin veya vasiyetini bülûğu vaktine muzaf kılsın, meselâ : «Ben baliğ olduktan sonra ölünce malımın sülüsü fülân cihete vasiyetim olsun» demiş bulunsun. Çünkü bir çocuk ne tenciz ve ne de talik suretiyle temlike ehil değildir.

Şu kadar var ki mümeyyiz olan çocuğun techiz ve tedfinine ait vasiyeti maslahata muvafık olunca sahih olur.

Meselâ : mümeyyiz bir çocuk, beş altı parça sevp ile kefenlenmesini vasiyet etse buna riayet edileceği gibi, «Beni fülân makberede fülân zahidin yakınında defn edin» diye vaki olan vasiyeti de terikeden yüklenip götürme masrafı lâzım gelmediği takdirde muteber olur.

Fakat iki libas ile veya şu kadar liralık kefen ile kefenlenmesini veya fülân ile bir kabre defn edilmesini vasiyet etse bu sahih olmayacağından orta halli bir kefen ile tekfin ve başka bir kabre defn edilmesi lâzım gelir.

(Malikîlere göre mümeyyiz çocuğun vasiyeti sahihtir. İmam Şafiîye göre de âkil olan çocuğun kurubet kabilinden olan vasiyetleri sahihtir. Çünkü bununla sevaba nail olur. İmam Ahmede göre de sabiyyi mümeyyizin bilcümle vasiyetleri sahihtir. Çünkü bunlar, hakkında nef'i mahzdır. Hanefiyece vasiyet, dünyevi bakımdan bir zarardır, çocuğun böyle bir zararı iltizam etmesi ise muteber değildir.)

28 — : Mûsînin ikrahtan beri olmaması ve hata ile veya hezl tarikile vazıyet etmemiş bulunması şarttır. Binaenaleyh cebre, ikrahi mulciye veya hataya veya hezle mukarin olan bir vasiyet sahih olmaz.

29 — : Mûsînin hür olması şarttır.

Binaenaleyh kölenin, cariyenin, mükâtep olsalar da vasiyetleri caiz değildir. Velev ki mükâtep, kitabet bedeline kifayet edecek kadar mal bıraksın. Şu kadar var ki bunlar, vasiyetlerini azat edilmelerinden sonraya talik ettikleri takdirde — manianın irtifaına, yani mevlâlarının haklarının zevaline mebni — vasiyetleri sahih olur.

Meselâ bir mükâtep : «Ben azat olursam malımın sülüsü fülân kimseye vasiyetimdir» veya : «malımın sülüsünü vasiyet ettim» dedikten sonra kitabet bedelini eda etmek veya başka bir suretle kablelmevt azat olup da bilâhare vefat etse malının sülüsü mûsa lehe ait olur.

Fakat kitabet bedeline kâfi mal bıraktığı halde henüz azat olmadan vefat etse vasiyeti bâtıl olur. Çünkü bu surette kendisi için hakikaten mülk sabit olmamıştır.

30 — : Mûsînin terikesi borcile müştağrak bulunmamış olması şarttır.

Binaenaleyh mûsînin borçları terikesinden zait veya ana müsavi olunca vasiyeti sahih olmaz. Çünkü borç, vacibüleda olduğundan teberrüat kabilinden olan vasiyet üzerine mukaddemdir. Meğer ki alacaklılar, ölüyü alacaklarından ibra etsinler. Terike borç miktarından fazla olursa vasiyet, bu fazla miktarda carî olur. Mûsâ leh, baki terikenin sülüsünden ziyadesine yine müstahik olamaz. Meğer ki vârisler icazet versinler.

31 — : Mûsa lehni vasiyet zamanında hakikaten veya takdiren berhayat bulunması şarttır.

Binaenaleyh ölüye vasiyet bâtıl olduğu gibi bir adamın eli, ayağı gibi

cüzlerine vasiyet de bâtıldır. Hakikaten berhayat olmak malûmdur. Takdiren ber hayat olmak ise mûsa lehin vasiyet zamanında henüz ruhu nefh edilmemiş bir cenin bulunmasından ibarettir. Anasının rahminde canlanmış bulunan bir cenin ise hakikaten berhayattır.

(İmam Şafii ile İmam Ahmede göre de ölüye vasiyet bâtıldır. Fakat Malikîlere göre bir kimsenin ölü olduğunu bildiği bir şahsa vasiyet etmesi muteberdir. Bu halde vasiyet edilen mal, o şahsın borcuna, borcu yok ise vârislerine verilir, vârisleri de bulunmayınca vasiyet bâtıl olur. Nitekim ölü olduğu bilinmeyen ölmüş bir şahsa da vasiyet bâtıldır. Elmizanülkübra, Haşiyei Ebil Berekât.)

32 — : Mûsâ lehin münazaaya müncer olacak surette meçhul bulunmamış olması şarttır.

Binaenaleyh bir kimse : «Malımın sülüsünü Zeyde veya Amre veya şu iki kişiden birine vasiyet ettim» dese, veyahut «Malımı bir şahsa vasiyet ettim» diye alelitlak bir söz söylese bu vasiyeti sahih olmaz. Fakat «Malımın üçte birini dilediğin bir adama ver» diye birini tahyir ederek meçhule vasiyet eylese bu, sahih olur. Çünkü bu cehalet, muhayyer kılınan kimsenin tayin etmesiyle bertaraf olacağından münazaaya sebebiyet vermez.

Bu meseleler, İmamı Azama göre dir. İmameyne göre bu vasiyetlerin birincisi de sahihtir. Şu kadar var ki, o meselede mûsa bih her iki şahsa müştereken ait olur. İmam Muhammede göre de mûsa bih bunlardan yalnız birine ait olup vârisler muhayyer olurlar, bunu onlardan dilediklerine verirler. Bedai.

33 — : Mûsa lehin vasiyet eden şahsa vefatı anında vâris bulunmamış olması şarttır. Meğer ki kendisinden başka vârisi bulunmasın.

Binaenaleyh bir kimse, bir miktar malını oğlu bulunduğu halde kardeşime vasiyet ettikten sonra oğlu ölüp kardeşi kendisine vâris olsa vasiyeti bâtıl olur. Meğer ki başka vâris bulunmasın, veya bulunup da icazet versin.

Fakat bir kimse filhal vârisi görülen kardeşine vasiyet ettikten sonra oğlu doğacak olsa kardeşine yaptığı vasiyet sahih olmuş olur. Çünkü vasiyet, filhal temlik değil, mevt halinde temliktir. Bu cihetle mevt vaktine itibar olunur.

(Eimmei selâseye göre de vârisler hakkındaki vasiyetler, diğer vârislerin icazetlerine tevakkuf eder. (34) üncü meseleye de bak! Şu kadar var ki Hanblî mezhebine göre bir kimse, vârislerine terikeden muayyen şeyleri, hissei irsiyelerinden fazla olmamak üzere vasiyet edebilir. Bu vasiyet diğer vârislerin icazetlerine tevakkuf etmez. Meselâ : vârisleri bir oğlu ile bir

kızından ibaret bulunan bir kimse, bin lira kıymetindeki bir hanesini oğluna, beş yüz lira kıymetindeki diğer bir hanesini de kızına vasiyet etse buna riayet edilmesi lâzım gelir. Çünkü vârislerin hakları miktardadır, aynde değildir.

Bu vasiyetin sıhhati, Şafiî mezhebince sahih görülen kavle göre vârislerin icazetine mütevakkıfdır. Çünkü aynler hakkında garzler muhtelif olabilir. Her vârise bir ayndeki hissesini müşa, bir surette vasiyet ise lâğuvdır. Şu haneden nısıf veya rubu miktarında hisse al diye vaziyet gibi. Çünkü her vâris, böyle bir vasiyete muhtaç olmaksızın ohisseye zaten müstahlik bulunur. Keşşafül'kına, Tahfetül'muhtaç.)

(Müzeni ile zahiriyye göre ise vârislere vasiyet aslâ sahih değildir. İcazetle sıhhate münkalip olmaz. Çünkü vasiyet, bir ibadet mahiyetinde olup vârise yapılması şer'an nehy edilmiştir. Hattâ zahiriyyeye göre bir kimsenin vasiyet ettiği şahıs, kendisinin hayatında vârisi görülmüyorken vefatında vârisi olsa vasiyet bâtıl olacağı gibi bilâkis hayatında vârisi görülmüyorken vefatında vârisi olmasa vasiyet yine caiz olmamış olur. Çünkü bu vasiyet ,akid zamanında bâtıl bulunmuşdur. Vârisler icazet versinler, vermesinler müsavidir. Elmuhallâ.)

34 — : Vârislere yapılan vasiyetler, birer akdi lâzım olmayıp bunların muteber olmaları için diğer vârislerin icazeteleri şarttır.

Vârislere yapılan vasiyetlerin böyle muteber olmamaları ise bir takım hizmetlere müstenittir. Müslümanlığın başlangıcında vâris olacak ana ile babaya ve sair kariplere vasiyet edilmesi, bir vecibe iken bu husustaki hükmi şer'î, bilâhare miras âyetleriyle ve mütevatirülâmel olan bir hadisi şerif ile lihikmetin nesh edilmiştir. Filhakika vârisler, zaten muayyen hisselerini alacakları için kendilerine ayrıca vasiyete hâcet kalmamıştır. Gerek vârisler arasında ve gerek vârisler ile müverriseri arasında bir muhabbet ve meveddetin, bir merbutiyetin devamı pek matlûptur. Bunlardan bazılarını bittercih vasiyette bulunmak ise diğerlerinin kalplerini kırar, aralarında bir adavetin uyanmasına sebebiyet vererek kat'ı rahme müeddi olabilir. Binaenaleyh böyle bir hale sebebiyet verilmesi doğru olamaz.

Şu kadar var ki, herhangi bir maslahat mülâhazasiyle vârislerden bazılarına yapılan bir vasiyete diğer vârisler, icazet verirlerse kendi rızalariyle haklarını iskat etmiş olacakları cihetle bu vaziyetin cevazına bir mani kalmamış olur.

Bununla beraber bir kimse, vârislerinden bazılarına fazla bir şey verilmesini bir maslahat mülâhazasiyle muvafık görürse bunu hayatında iken derhal temlik suretiyle temin edebilir. Elverir ki sair vârisleri arasında bir münaferet tevlit etmesin.

35 — : Mûsa lehin mükellef olduğu halde mûsinin mübaşereten katili bulunmamış olması şarttır. Katl, gerek amden ve gerek hataen olsun müsavidir. Çünkü katl, haddi zatında büyük bir cinayettir. Bundan dolayı zecr ve hırman lâzım gelir. Vasiyet ise buna münafidir. Bir hadisi şerifde de

(لا وصية لقاتل) buyurulmuştur.

Binaenaleyh katil, vasiyetten evvel katle mübaşeret etmiş olursa vârislerin icazetleri bulunmadıkça vasiyet caiz olmaz. Fakat vasiyetten sonra mübaşeret edecek olursa vârisler icazet verseler de vasiyyet caiz olmaz. Çünkü bu takdirde vasiyyet bilkülliye fevt olur.

Bu mesele, Ziyadattaki beyanata nazaran İmam Ebu Yusüfe göredir. İmam Âzam ile İmam Muhammede göre vârislerin icazetleri takdirinde bu vasiyet de sahih olmuş olur. Çünkü cevazın imtinaı, katl hâdisesinden müteezzî olmuş olan vârislerin haklarından dolayıdır, buna icazet verdikleri takdirde ise haklarını iskat ile mani zail olmuş olur.

Kezalik bir kimse, katiline badel'cerh vasiyette bulunduğu halde vârisi bulunmasa veyahut vârisleri bulunup da icazet verseler vasiyet sahih olur. Kezalik bir kimseyi bir şahıs cerh edip diğer bir şahıs da katl etse, cerh eden şahsa vasiyeti sahih olur. Çünkü cârih, katil değildir.

Kısasen katl, vasiyetin sıhhatine mani olmadığı gibi mükellef olmayıp da çocuk veya mecnun olan kimselerin katl etmeleri haklarındaki vasiyetin sıhhatine mani olmaz. Mütesebbiben katil olan kimseye de maktulün vasiyeti sahihtir. Zira mütesebbip, hakikaten katil değildir. Cinayet bahsine müracaat« Bedaî, Reddül'muhtar.

(Malikîlere göre bir kimse kendisinin katline amden veya hataen sebebiyet verdiğini bildiği bir şahsa vasiyette bulunsa bu sahih olur. Fakat bunu bilmeksizin yaptığı vasiyetin sıhhatinde iki kavl vardır.

Kezalik : vasiyet, katl hâdisesinden evvel olduğu takdirde de maktul, bunu bile bile vasiyetini tağyir etmezse yine bu vasiyeti sahih olarak kalmış olur. Bunu bilmediği halde tağyir etmezse bunda da iki kavl mevcuttur. Şerhi Ebil'berekât.)

36 — : Mûsinin vefatı zamanında mûsa bihin şer'i akitlerden biriyle temliki kabil bulunması şarttır. Mûsa bih, gerek mal ve gerek bir hanenin süknası gibi menfaat olsun ve gerek filhal mevcut ve gerek madûm bulunsun müsavidir.

Binaenaleyh bir kimse, malûm ağaçlarının gelecek seneye veya ilerideki bütün senelere ait meyvalarını vasiyet etse sahih olur. Çünkü bu meyvalar, her ne kadar vasiyet ânında madum ise de mûsinin hayatında akdi müsakat ile temliki kabil bulunmuştur.

Fakat malûm koyunlarının ileride, yani : kendisinin vefatından sonra doğuracakları kuzularını vasiyet etse bu sahih olmaz. Zira bu kuzuların bu vasiyet ânında hiç bir akd ile başkasına temliki sahih değildir.

37 — : Mûsînin vârisleri bulunup da ziyadeyi mücîz olmadıkları takdirde mûsâbihin nihayet sülüs mikdarı olması şarttır.

Amma verese bulunmaz, veya bulunur da ziyadeye icazet verirse vasiyet mâlin tamamında bile sahih olur.

(Evzâîye ve Mâlikilere göre vârisler bulunup ziyadeye icazet verirlerse bu ziyade kendi taraflarından bir atiyye mahiyetinde olup bunun lüzumu mûsa lehin hem kabulüne, hem de teselIümüne tevakkuf eder. Fakat vâris bulunmazsa sülüsten ziyade olan vasiyet, nâfiz olmaz, bu ziyade beytül'mâlin hakkıdır, buna Emirülmü'minîn de icazet vermez. Şafiîlere göre de bu ziyadeye Emirülmü'minîn tarafından icazet verilemez. Ebül'berekât. Tuhfe. Bedaî.)

(Zahirîlere göre sülüsden fazla vasiyet aslâ caiz değildir. Vâris bulunsun, bulunmasın, icazet versin vermesin müsavidir. Binaenaleyh bir kimse, malının üçte birinden fazla bir vasiyette bulunduktan sonra başka mal da kazansa vasiyeti ancak vasiyet zamanındaki malının sülüsünden caiz olur. Hattâ bu mal, bilâhare azalmış olsa bu az miktarın sülüsünden vasiyeti tenfiz olunur, velev ki bilâhare başka mal da kazanmış olsun. Elmuhallâ.)

38 — : Mûsa bih, muayyen, yani : işaretle malûm olursa vasiyet zamanında mevcut bulunması şart olduğu gibi malin bazısında gayri muayyen surette şayi olunca da indel'vasiyye mevcut olması şarttır. Fakat mâlin tamamında — hey'eti umumiyesinde — şayi bulunduğu takdirde yalnız indel'mevt vücudu şarttır.

Meselâ : bir kimse : «Koyunlarımdan bir koyun vasiyet ettim» dese bu koyunun vasiyet ânında mevcut bulunmuş olması lâzımdır. Amma «koyunlarımdan bir mal vasiyet ettim» dese kendisinin vefatı zamanında o malın mevcudiyeti lâzım gelir. Hindiyye. Dürri Muhtar.

MÛSA LEH OLUP OLAMAYACAK VE MÛSA BİHİN TAMAMINI ALIP ALAMAYACAK KİMSELER :

39 — : Münferit vârisler, mûsa leh olâbilirler.

Binaenaleyh zevcesinden başka vârisi olmayan bir erkek, bütün mallarını zevcesine vasiyet edebilir. Zevcinden başka vârisi olmayan bir kadın da bütün terikesini kocasına vasiyet edebilir.

Kezalik böyle bir kadın, malının yarısını kocasına vasiyet etse, kocası anın terikesinin yarısına irsen, yarısına da vasiyet yoliyle müstahik olur.

40 — : Kocasından başka vârisi bulunmayan bir kadın, malının yarısını bir yabancıya vasiyet ettikten sonra ölünce terikesinin yarısı mûsâ lehe, sülüsü kocasına, südüsü de beytülmâle ait olur. Demek ki kocası hissesinin bir sülüsünü kaybetmiş, binaenaleyh altıda üç sehi malacak iken iki sehim olmaya müstahik olmuştur.

41 — : Haml için vasiyet sahihtir. Gerek kendisine ruh nefh edilmiş olsun ve gerek olmasın. Bu vasiyet, kabule de muhtac değildir. Çünkü cenin hakkında bir kimsenin velâyeti olmadığından anın namına binniyabe kabul mümkün olamaz.

Binaenaleyh bir kimse, malının sülüsünü bir kadının hamline vasiyet edebilir. Şu kadar var ki bu hamlin vasiyet vaktinde mevcut bulunmuş olması malûm olmalıdır. Bu ise kadının kocası berhayat ise vasiyet ânından itibaren altı ay tamam olmadan, kocası ölmüş veya kendisi bâinen bozayıp da henüz iddet içinde vefat veya talâk zamanından itibaren iki seneden az bir müddette hamlin diri olarak doğmasiyle sabit olur.

Zahirürrivayeye nazaran altı aydan az olan müddet, mûsînin vefatından muteberdir. Çünkü vasiyetin nüfuz vakti, ölüm zamanıdır. Binaenaleyh hamlin bu zamanda vücudü aranılır, ve bu müddet içinde doğunca mûsa bihe müstahik olur. Bedaî, Reddül'muhtar.

42 —.: Cenîn için vasiyet edilmiş olan mal, hayvan veya telefinden korkulur her hangi bir şey ise, velîsi olacak kimse tarafından satılabilir. Amma cenîne yapılan vasiyetten onun babası veya anası sulh yapamaz. Çünkü cenîn hakkında bunların böyle bir velâyetleri yoktur.

43 — : Mevcut bulunan bir haml ile vasiyet de sahihtir.

Binaenaleyh bir kimse, meselâ bir kısrağın hamlini bir şahsa vasiyet edebilir. Şu kadar var ki bu vasiyetin sıhhati için mûsinin vefatında itibaren hamlin en az müddetinde yavrunun doğması şarttır.

Hamlin ekalli müdeti insanlarda altı, koyunlarda beş, sığırlarda dokuz, kedilerde iki, fillerde on bir aydır. Atlarda, develerde, hımarlarda bir senedir, kelplerde kırk, kuşlarda yirmi bir gündür. Dürri muhtar, Reddi Muhtar.

44 — : Haml ile vasiyet sahih olduğu gibi hamlin vasiyetten istisnası da sahihtir. Çünkü münferiden akdi sahih olan bir şeyin akitten istisnası da sahih olur.

Binaenaleyh bir kimse, «hamli = karnındaki yavrusu müstesna olmak üzere şu koyunumu, vasiyet ettim» dese koyun hakkında vasiyet sahih, hamli ise bundan müstesna olmuş olur.

45 — : Bir kimse, verasetinden mahrum kaldığı şahsın mûsâ lehi olabilir.

Binaenaleyh bir kimse , zevcesine vasiyet edip de bilâhare bunu üç talâk ile boşadıktan veya bir talâk ile boşadığı halde iddeti nihayet bulduktan sonra vefat etse vasiyeti sahih olmuş olur.

Halbuki bir kimse, vârisleri bulunduğu halde bir kadına vasiyette bulunup da badehu anınla izdivacta bulunsa vasiyeti bâtıl olur. Çünkü vasiyette vâris olup olmamak ciheti mûsînin vefatı ânına nisbetle aranır, yoksa vasiyet vaktine nisbetle aranmaz.

Kezalik bir müslim, gayri müslim olan babasına, veya anasına bir şey vasiyet ettiği halde vefatından evvel bunlar müslüman olsalar, — vâris olacakları cihetle — vasiyet bâtıl olur. Bedaî, Reddi Muhtar.

46 — : Bir kimsenin kendi memlûküne malının sülüsünü vasiyet etmesi sahihtir.

Binaenaleyh bir kimse, malının sülüsünü kölesine veya cariyesine vasiyet ettikten sonra vefat etse bakılır: Eğer bu memlûkün kıymeti malın sülüsüne müsavi ise meccanen azat olur. Sülüsden noksan ise bu miktarı da alır. Amma sülüsten fazla ise sülüsün müsait olduğu miktar. meccanen azat olup kıymetinin bakiyesi için sa'y etmesi lâzım gelir.

Şu kadar var ki, terikenin bakiyyesi altın ve gümüş olmayıp da uruz kabilinden bulunursa memlûkün fi'lhâl meccanen azat olması, iki tarafın rızalarına tevakkuf eder. Alâkadarlar razı olmazlarsa memlûk kıymetinin sülüsanı mukabilinde sa'y eder. Mütebaki terikenin de sülüsünü alır. Vârisler bu sülüsü zapt edip memlûkün sülüsanı kıymetine mahsup edebilirler. Bu mesele, İmamı Âzama göredir. İmameyne göre ise memlûk böyle bir vasiyetle tamamen müdebber olmuş olur. Binaenaleyh mûsînin vefatında tamamen azar olur, bu ıtk, sair vasiyetlere takdim edilir. Bu halde baklır : eğer terikenin sülüsü memlûkün kıymetinden ziyade ise bu ziyade miktarı da memlûke verilir. Bilâkis memlûkün kıymeti sülüsden ziyade ise memlûk, bunu borclu olur, bunun için kazanç sahasına atılır, fakat derhal hürriyetine kavuşmuş olacağı cihetle azat olması bu borcu ödemesine tevakkuf etmez. Bedaî, Dürri Muhtar.

47 — : Bir kimsenin kendi müdebberine, ümmi veledine ve bedeli kitabeti vermekten aczini izhar etmeyen mükâtebine vasiyet etmesi sahihtir.

Amma mükâteb, aczini izhar ederse memlûki mahz hükmünde olacağından hakkındaki vasiyet sahih olmaz. Velev ki aczini, mûsî olan efendisinin vefatından sonra izhar etsin.

Kezalik : vârisin memlûküne, müdebber veya ümmi veled bulunsa da sahih olmaz. Çünkü bu, nefsül'emrde vârise vasiyet demekdir. Amma vârisin evlâdına vasiyet caizdir.

48 — : Bir kimse, kendisinin meselâ yüz altın kıymetinde bulunan ve

kınnı muhz denilen, yani müdebber, ümmi veled, mükâteb bulunmayan bir memlûküne malının sülüsünü vasiyet ettiği gibi fakirlere de yüz altınının sülüsanını vasiyet ettikten sonra bu memlûk ile beraber iki yüz altın daha terk ederek vefat etse, memlûkün sülüsü meccanen azad olur. Kıymetinin sülüsan mikdarı da kendisiyle fakirlere yarı yarıya ait olacağından kıymetinin bir sülüs mikdarını fakirlere vermesi lâzım gelir.

49 — : Bir kimsenin kendi kınnı mahz olan memlûküne mebaliği mürseleyi, yani : şu kadar muayyen parayı veya mallarından bir ayni vasiyet etmesi sahih değildir.

Meselâ : bir kimse: «Fülân köleme şu kadar kuruş» veya «mallarımdan fülân haneyi vasiyet ettim» dese caiz olmaz. Çünkü, sülüs, rubu gibi gayri mürsel surette vuku bulan bir vasiyet, memlûkün nefsini kendisine temlik mânasına haml edilerek kabili tashih bulunur. Amma diğer surette vasiyet, böyle bir şeye haml edilemiyeceğinden tashihi kabil bulunmaz, âdeta mûsî kendi malını kendisine vasiyet etmemiş gibi olur.

(Şafiîlere göre bir kimse başkasının memlûküne, mükâtep olsun olmasın vasiyet ettiği takdirde bakılır. Eğer bu memlûk, o kimsenin vefatından evvel azat edilmiş olursa mûsâ bihe bizzat müstahik olur. Amma azat edilmeyip de vasiyeti bizzat kabul edecek olursa mûsâ bihe kendisinin mâliki müstahik bulunur. Meğer ki o kimse, mûsâ bihin bizzat o memlûke temlikini kasd etmiş olsun. Bu takdirde memlûk, o kimsenin vefatında azat edilmiş bulunmayınca vasiyet bâtıl olmuş olur. Tuhfetül'muhtaç, Haşiyei Şebramellissî.)

50 — : Bir kimse, bir şahsa meselâ yüz lira, diğer bir şahsa da yüz lira vasiyet ettikten sonra üçüncü bir şahsa da : «Seni onlara teşrik ettim» dese bu üçüncü şahsa her yüz liranın sülüsü verilir, yani : iki yüz lira bu üç şahsın arasında müsavat üzere taksim edilir. Çünkü mûsâ bihler arasında tefavüt bulunmadığından bu suretle şerikler beyninde müsavat temin edilebilir. Fakat bir kimse, meselâ : kırk altın birine, yüz altın da diğer birine vasiyet edip de badehu diğer birine de «seni de onlara terşik ettim» dese bu üçüncü şahıs, her iki mûsâ bihin yarısına müstahik olur. Zira bu surette mûsâ bihler mütefavit bulunduğu cihetle her mûsa bihin yarısı verilmedikçe müsavat temin edilemez.

Kezalik bir kimse, bir şahsa bir hanesini (veya cariyesini) diğer bir şahsa da başka bir hanesini vasiyet ettikten sonra üçüncü bir şahsa da : «Seni de onlara şerik kıldım» dese bu şahıs, her iki hanenin yarısını alır. Hanelerin kıymetleri gerek mütefavit olsun ve gerek olmasın. Bedaî, Reddi Muhtar.

51 — : Bir hanede müşterek olan iki şerikten biri, o hanenin muayyen bir odasını birine vasiyet edip de bilâhare o hane taksim olundukta eğer bu oda, vasiyet yapan şerikin hissesine isabet ederse mûsâ lehe verilir, amma

hissesine isabet etmezse isabet eden kısımdan arşın hesabiyle bu oda mikdarı yer verilir.

Bu taksim, gerek vasiyet yapan ile şeriki arasında olsun, ve gerek vârisleriyle şeriki beyninde olsun müsavidir. Şu kadar var ki mûsînin vefatından sonra mûsâ leh, bu vasiyeti kabul edince hanenin taksimi vacip olur.
Böyle bir hanenin muayyen bir odası hakkındaki ikrar da mezkûr vasiyet hükmündedir.

52 — : Bir kimse, bir hanesini birine vasiyet edip de sonra vefatından evvel o hanenin gallesi, meselâ : kira bedeli hâsıl olsa bu galle vârislerine ait olur. Fakat galle, kimsenin vefatından sonra hâsıl olsa nazar olunur. Eğer hane ile gallesi, terikenin sülüsünden çıkarsa her ikisi de mûsâ lehe verilir. Amma sülüsden çıkmadığı takdirde galle, terikenin taksiminden ve mûsâ lehin kabulünden evvel veya terikenin taksiminden evvel, mûsâ lehin kabulünden sonra hâsıl olmuş ise mûsa leh terikenin sülüs mikdarını evvelâ haneden, sonra da gallesinden alır. Çünkü tâbi, asla müzahame edemez. Fakat galle, taksimden ve mûsâ lehin kabulünden sonra hâsıl olursa tamamen mûsâ lehe ait olur. Zira bu surette kendi mülkünün neması sayılır.

Meselâ : mûsî, yüz lira kıymetli bir hanesiyle iki yüz elli liradan ibaret nükudunu terk edip de vefatından sonra kısmetten evvel bu haneden on lira kira bedeli alınmış olsa bu hane ileberaber bu bedel de mûsâ lehe ait olur.
Mûsâ bihin dölü, kazancı, diyeti hakkında da hüküm bu vechiledir.

53 — : Bir kimse satın aldığı bir haneyi birine vasiyet ettikten sonra vefat etmekle mûsâ leh, o haneyi kabz ettiğinde bir şüf'adar zuhur ederek elinden alsa mûsâ leh bunun semenini mûsînin terikesinden alır, vârisler de bununla şüf'adar üzerine müracaat ederler. Fakat bu hane bil'istihkak zabt olunsa mûsâ leh, bir şey ile vârislere müracaat edemez. Çünkü bu takdirde başkasına ait bir mülkî mûsînin vasiyet etmiş olduğu zâhir olur.

54 — : Bir kimse, bir şahsa şu kadar meblâğ vasiyet ettikten sonra vefat etmekle terikesinin bir kısmı ayn, bir kısmı da o meblâğ cinsinden olarak nâsın zimmetlerinde deyn bulunsa bakılır : Eğer o aynin sülüsü vasiyet edilmiş olan meblâğa kâfi ise mûsâ bih olan bu meblâğ, o aynden ifraz edilir; fakat kâfi değilse bu aynin üçte biri mûsâ lehe verilmekle beraber vasiyetin mütebaki mikdarını ikmal için o deyn tahsil edildikce onun sülüsü de verilir.

(Şafiîlerce mûsâ bih, terikenin sülüsüne muadil bir ayn olup da terikenin sülüsanı deyn veya vârislerin elinde bulunmayıp gaip bulunsa o aynin tamamı mûsâ lehe filhal teslim edilmez. Hattâ sahih olan kavle göre onun sülüsünde bile tasarrufuna müsaade edilmeyebilir. Çünkü mütebaki sülüsanın tahsil edilememesi melhuzdur. Tuhfetül'muhtaç.)

55 — : Mutlak vasiyet, yani : zengine, fakire aidiyeti söylenmiyen vasiyet, sadaka hükmündedir. Binaenaleyh bu vasiyet, zengine helâl olmaz. Velev ki vasiyet eden ta'mim ederek bundan fakîr de, gani de yesin demiş olsun. Çünkü bu surette zenginin yemesi temlik yoliyle olmak lâzım gelir. Halbuki zengin, muayyen ve mahsur olmadığından kendisine temlik mümkün olamaz.

Meselâ bir kimse : «Malımın sülüsü veya malımdan şu kadar meblâz vasiyet olsun» dese bunu yalnız fakirlere sarf lâzım gelir.

Amma bir kimse, vasiyetini muayyen bir zengine veya ağniyadan mahsur bir cemaate tahsis etse mûsâ bih bunlara helâl olur. Nitekim vakıfda da hüküm böyledir.

56 — : Bazı şeylerin mûsâ bihe tabi olup olmaması hususunda örf ve âdete bakılır.

Meselâ : bir kimse bir hanesini vasiyet etse, o hanenin eşyası bu vasiyete dahil olmaz. Fakat bir küp sirkeyi vasiyet etse küp de sirkeye tebean vasiyete dahil olur.

Kezalik : Gılaflı bulunan bir mushafı şerif, vasiyet edilse İmamı Âzam ile İmam Ebu Yusüfe göre gılaf, vasiyete dahil olmaz. İmam Züfere göre dahil olur. Çünkü İmamı Âzama göre gılaf, mushafa tabi değildir. Eğer tabi olsa idi abdestsiz bir kimse, mushafı şerifi gılaf içinde de mes edemezdi. İmam Ebu Yusüfe göre de gılaf, mushafdan münfasıldır, ayrıca tasrih edilmedikce vasiyete dahil olmaz. İmam Züfere göre ise gılaf, mushafa tabidir, binaenaleyh ona tebean vasiyet edilmiş olur. Bedayî, Hindiyye.

57 — : Mûsînin sıhhati icabı, mûsâ leh muayyen olmazsa vefatı gününden, mûsâ leh muayyen olup da istihkak ehlinden bulunursa vasiyeti gününden muteber olur.

Binaenaleyh bir kimse, «malımın sülüsünü Zeyd ile Bekirin evlâdına vasiyet ettim» deyip de Bekirin evlâdı o kimseden evvel vefat eylese bu sülüs, tamamen Zeyde ait olur.

Fakat bu vechile vasiyetten sonra Bekirin meselâ : on çocuğu dünyaya gelip de badehu mûsî vefat etse bu sülüs, on bir sehme taksim edilerek Zeyd ile bu çocuklardan her birine birer sehm verilir.

Nitekim bir kimse «malımın sülüsünü Zeyd ile anın evlâdının fakirlerine veya evlâdından fakir olacak şahıslara vasiyet ettim» deyip de vefatında Zeydin, böyle fakir evlâdı bulunmasa bu sülüs, tamamen Zeyde ait olur.

Kezalik : «Zeydin oğullarına vasiyet ettim» denilip de Zeydin oğulları vasiyet zamanında bulunmayıp mûsînin vefatında dünyaya gelmiş bulunsalar, mûsâ bihe müstahik olurlar. Hattâ vasiyet ânında Zeydin oğulları mevcut iken mûsî, bunların adlarını zikr ve kendilerine işaret etmeksizin mü-

cerret : «Zeydin oğullarına vasiyet ettim» dese vasiyet edilen mal, mûsînin vefatı zamanında mevcut bulunan oğullara ait olur. Velev ki bunlar vasiyet zamanında dünyaya gelmiş bulunmasınlar.

Amma mûsî, vasiyeti ânında Zeydin mevcut olan oğullarının isimlerini zikr veya kendilerine işaret etmiş olursa vasiyeti yalnız bunlara münhasır olur. Binaenaleyh bunlar mûsîden evvel vefat edince vasiyet bâtıl olur. Çünkü bu takdirde mûsâ lehler muayyen olduğundan icabın sıhhatinde vasiyet vakti muteber bulunmuştur.

58 — : İki mûsâ lehden her biri vasiyet ânında ehliyeti haiz olarak vasiyete dahil olmuşken bilâhare birisi şartın fikdanına veya ehliyetin zevaline mebni vasiyetten hariç kalsa anın kissesi diğer mûsâ lehin hissesine zam edilmez.

Meselâ : Bir kimse «malımın sülüsünü Zeyd ile öldüğüm zaman fakir bulunursa Amre vasiyet ettim» deyip de vefatı ânında Amr, zengin bulunsa bu sülüsün yalnız yarısı Zeyde ait olur. Kezalik : «Malımın sülüsünü Zeyd ile şu hanede ise Amre vasiyet ettim» deyip de Amr o hanede bulunmasa bu sülüsün yalnız yarısı Zeyde verilir.

Kezalik : «Malımın sülüsünü Zeyd ile Amre vasiyet ettim» deyip de kendisinden evvel bu iki mûsâ lehden biri vefat etse diğeri bu sülüsün yalnız nıfsına müstahik olur.

59 — : İki mûsa lehden biri ehliyetin fikdanına mebni bidayeten vasiyete dahil olmasa anın hissesi de diğer mûsâ lehin hissesine zam edilir.

Meselâ : Bir kimse : «malımın sülüsünü Zeyd ile Amre vasiyet ettim» dediği halde bu vasiyet ânında Amr ölmüş veya gayri mevcut bulunmuş olsa bu sülüs, tamamen Zeyde ait olur. Çünkü ölü ile mâdum bir şeye müstahik olamayacağından başkasına müzahim olamaz.

Kezalik : «malımın rub'u Zeyd ile şu hanede bulunan şahsa vasiyet olsun» denilip de o hanede kimse bulunmasa bu rubu tamamen Zeyde verilir.

60 — : Bir kimse, «Zeyde vasiyet ettiğim mal Amr içindir» dese bakılır : Eğer vasiyet ânında Amr berhayat ise Zeyde olan vasiyet bâtıl olur. Ve eğer berhayat değilse Zeyde olan vasiyet hâli üzere sahih olarak kalır, Fakat Amr, vasiyet zamanında ber hayat iken bilâhare o kimseden evvel vefat etse her iki vasiyet de bâtıl olur. Çünkü bu takdirde birinci vasiyet rücua, ikinci vasiyet de mûsâ lehin vefatına mebni bâtıl olmuş bulunur.

61 — : Bir kimse bir şahsa bir malını vasiyet, sonra rücu ettiğini tasrih etmeksizin o malı başka bir şahsa da vasiyet edecek olsa bu mal, o iki şahsa nısfiyet üzere vasiyet edilmiş olur.

(Bu meselede dört imamın ittifakı vardır. Fakat Hasan ile Ataya ve Tâvusa göre bu bir rücudur. Vasiyet ikinci şahsa ait olur. Davudı Zahirîye göre ise birinci şahsa aittir. Çünkü bir kere birinci şahsa vasiyet edince o

mal, mülkünden çıkmış olur, artık bunda ayrıca tasarrufa hakkı kalmaz. Elmizânül'kübrâ.)

62 — : Bir kimse bazı vasiyetlerde bulunduktan sonra bakisi de fakirlere olsun» diye vasiyet edip bilâhare mûsâ lehlerden bazıları vefat eylese anların hisseleri de fakirlere sarf olunur.

Meselâ : bir kimse, malının sülüsünden meselâ on bin kuruş Zeyde, on bin kuruş da Amr'e, lâalettayin bakisini de fukaraya vasiyet edip kendisinden evvel Amr vefat etse veya bunlardan birine olan vasiyetinden rücu etse bunun hissesi de fakirlere ait olur. Meğer ki bu hisse hakkındaki vasiyetinden rücu etsin. Hindiyye.

Kezalik bir kimse : «Şu bahçemden hâsıl olacak gallenin bir sülüsünü Zeyde, bir sülüsünü de Amre, bakisini de fakirlere vasiyet ettim» deyip bu îsası üzerine müsir olarak vefat etmekle bahçenin gallesi bu vechile sarf edilirken Zeyd de vefat eylese anın bu sülüs hissesi de fakirlere sarf olunmak lâzım gelir. Fakat fukaraya da muayyen bir hisse gösterilmiş olursa ölenin hissesi fûsînin vârislerine ait olur.

63 — : Bir kimse, meselâ : «Malımın südüsü fülâne vasiyet olsun» sözünü tekrar eylese de mûsâ lehe yalnız bir südüs verilir. Bu tekrar gerek bir mecliste olsun ve gerek olmasın. Çünkü ma'rife olarak iade edilince ikincisi birincisinin ayni olur. Bedayî, Reddi Muhtar.

MENFAATLERE MÜTEALLİK VASİYETLER :

64 — : Mücerret menfaatleri vasiyet caizdir, bunlarda tevkit carî olduğu gibi te'bid de carîdir. Nitekim aşağıdaki meselelerden anlaşılacaktır. Bu cumhura göredir.

(Hanbelî fukahası diyorlar ki : menfaati müfredeyi, yani rakabesiz menfaati — zamanımızın ıstılahınca mücerret intifa hakkını vasiyet sahihtir. Nitekim yalnız rakabeyi, yani : çıplak mülkiyet hakkını vasiyet de caizdir. Çünkü bir menfaati akdi muaveze ile, meselâ: icare ile başkasına temlik sahih olduğundan iareye kıyasen meccanî olarak temlik de sahihtir. Keşşafül'kına.)

(Fakat ibni Ebî Leylâya, ibni Şübrümeye, ve Zahiriyyeye göre menafi ile vasiyet bâtıldır. Çünkü mülkün rakabesi vârise ait olacağından onun menfaatini başkasına vasiyet etmek, vârisin malında tasarruf etmek olacaktır. Bir de bu, iare mesabesindedir. Âriyet ise muîrin vefatiyle bâtıl olur. Buna cevaben deniliyor ki : bir kimse hayatta iken başkasına âriyet verebileceği bir mülkünü badelmevte izafe suretiyle de âriyet verebilir. Ve menfaatler, vasiyet için tahsis edilince ayne tabi sayılamaz. Bedaî, Bidayetül'müctehid.)

65 — : Bir hanenin süknasını muayyen bir kimse için gerek müebbeden ve gerek muvakkat olarak vasiyet caizdir. Bu halde bakılır : Eğer hanenin kıymeti terikenin sülüsünden çıkarsa tamamen mûsâ lehe verilmesi lâzım gelir. Şayet mûsînin başka malı bulunmazsa bu hane içinde sâkin olmak için üç kısma ayrılır veya mühayee suretiyle kullanılır. Bu halde vârisler sülüsan hisselerini satmaya İmamı Âzama göre müstahik olamazlar, İmam Ebu Yusüfe göre müstahik olurlar.

Amma mûsînin bu hane ile beraber bir miktar da başka malı bulunsa hanenin süknası, bütün terikenin sülüsiyle mütenasip olur.

Meselâ : hanenin kıymeti bütün terikenin yarısına muadil olsa süknasının sülüsanı mûsâ lehe, sülüsü de vârislere ait olur. Çünkü hanenin sülüsanı, bütün terikenin sülüsü nisbetinde bulunur.

Memlûkün hizmetini vasiyet de bu hükümdedir. Şu kadar var ki bunda taksim carî olamayacağından yalnız mühayee yapılır, meselâ : memlûk, iki gün vârislere, bir gün de mûsâ lehe hizmet eder.

66 — : Bir hanenin süknası veya bir kölenin hizmeti veya bir hayvanın rükûbü fakirlere vasiyet edilse, İmamı Âzama göre sahih olmaz. Çünkü bunlar malûm, muayyen değildirler. İcabında hanenin tamirini, kölenin, hayvanın nafakalarını kim temin edecektir. Bunlar vârislere tahmil edilemez. Bunların istiğlâli de caiz olamaz, çünkü vasiyet bunların galleleri hakkında değildir. İmameyne göre ise bu vasiyet, bir sadaka mesabesindedir. Bundaki mechuliyet, ya hayatta iken mûsî tarafından veya badehu vârisleri tarafından muayyen fakirlere tahsis ve tevdi edilmek suretiyle izale edilebilir.

67 — : Bir hanenin süknası veya bir kölenin hizmeti alelıtlak vasiyet edilince te'bide haml olunur. Amma bir kaç sene diye vasiyet edilirse üç seneye masruf olur.

Hane veya kölenin gallesini vasiyet suretinde de hüküm böyledir.

68 — : Bir kaç kimseye vasiyet edilen bir bahçeyi o kimseler aralarında taksim etmekle bunlardan yalnız bazılarına isabet eden hissenin gallesi hâsıl olsa, yapılan taksimin butlânına mebni bütün o mûsâ lehler bu gallede müşterek olurlar.

69 — : Gallesi vasiyet edilmiş olan üzüm asmalarının kaimleri, yaprakları, üzümleriyle kurumuş odunları da gallesinden sayılır.

70 — : Gallesi vasiyet edilen bir arsa üzerinde ağaç namına bir şey bulunmadığı gibi mûsînin de bundan başka malı bulunmasa bu arsa kiraya verilip bedeli icarenin üçte biri men lehül'galleye, yani : mûsâ lehe verilir.

Fakat arsa üzerinde ağaçlar bulunsa yalnız bunlardan hâsıl olacak şeylerin sülüsü verilir.

71 — : Bir kimse, koyunlarının sütünü veya yünlerini veya karınlarındaki yavrularını vasiyet etse, gerek ebediyen kaydiyle takyit etmiş olsun ve gerek olmasın, bu vasiyeti yalnız vefatı zamanında mevcut olanlara münhasır olur. Binaenaleyh mûsâ leh, yalnız bunlara müstahik olup ileride hâsıl olacakları talep edemez. Çünkü bunlar, madum, ve şer'î akitlerden biriyle temellükü gayri meşru olduğundan «ebediyen» denilip denilmemesi müsavidir.

Fakat galle, semere hakkında icare ve müsakat gibi şer'î akitler carî olduğundan bunların madumları hakkında da vasiyet caiz bulunmuştur.

72 — : Bir kimse bahçesinin meyvalarını birine vasiyet ettikten sonra vefat ettikte bakılır : Eğer alelitlak vasiyet etmiş ve öldüğü zaman bahçede meyve bulunmuş ise terikesinin sülüsünden hariç olmak veya vârisleri icazet vermek şartiyle yalnız bu meyvalar mûsâ lehe ait olur. Çünkü meyva tabiri hakikaten bu mevcut olanlara münhasırdır. Fakat müebbeden vasiyet etmişse mûsâ leh, hem hâlen mevcut olan, hem de âtiyen hâsıl olacak olan meyvalara müstahik olur.

Amma alel'itlak vasiyet edip de vefatı ânında meyva mevcut bulunmasa vasiyeti ileride hâsıl olacak meyvaların umumna şâmil olur. Çünkü bu takdirde meyva tabiri bunların hepsine mecazen şâmil bulunmuştur. Binaenaleyh mûsâ leh, ber hayat oldukca o bahçenin meyvalarına müstahik olur.

Nitekim bahçenin gallesini vasiyet ettiği takdirde de gerek ebediyyen kaydini ziyade etsin ve gerek etmesin o bahçenin gallesi ber hayat bulundukca mûsâ lehe ait olur. Çünkü alelitlak gallenin mahsulâtı arzda istimali mütearef olduğundan mevcuda da, maduma da tenavüli dergârdır. Reddi Muhtar.

73 — : Bir hanenin gallesi veya bir ağacın semeresi vasiyet edilmiş olduğu halde mûsâ leh vefat edip de hanenin gallesi hâsıl olmuş veya ağacın semeresi üzerinde bulunmuş olsa bu galle ile semere mûsâ lehin vârislerine ait olur. Çünkü mûsâ leh, bunlara hayatında temellük etmiştir. Fakat mûsâ lehin vefatından sonra vücude gelecek galle veya semere mûsînin vârislerine intikal eder. Vasiyet, gerek muvakat ve gerek müebbet olsun. Çünkü mûsî, bu menfaatleri yalnız mûsâ lehe tahsis etmiştir. Nitekim üç senelik süknası vasiyet edilen bir hanede de mûsâ leh ancak üç sene ikamet edebilir. Bâdehu hane, mûsînin vârislerine intikal eder. Bedaî, Mebsut.

74 — : Bir kimse, meyva ağaçlarının gallesini birine, rakabelerini de diğer birine vasiyet etse sahih olur. Bu halde o ağaçların terbiyesine, iskasına ait masraflar galle sahibine lâzım gelir. Velev ki bu ağaçlar alelâde bir sene meyva verdikleri halde bir sene meyva vermesinler.

Fakat bu ağaçlar filhâl meyva vermediği gibi meyvayı hâmil de bulunmasalar bu takdirde terbiyelerine, iskalarına ait masraflar rakabe sahibine

lâzım gelir. Çünkü bu surette ağaçlardan galle sahibi müstefit olamıyacağı ve bunların terbiye ve iskasiyle rakabe sahibinin mülkü muhafaza edileceği cihetle bu masraflar galle sahibine lâzım gelmez.

Şayet ağaçlar, meyvayı hâmil bulunduğu halde galle sahibi masariften kaçınıp da rakabe sahibi bu masrafları ihtiyar etse bunu hâsıl olacak meyvalardan istifa ve bakisini galle sahibine red eder. Çünkü rakabe sahibi, mülkünün bekasını temin için bu masrafları yapmaya mecbur olduğundan müteberri sayılamaz.

75 — : Bir kimse, kölesinin rakabesini birine, hizmetini de başka birine vasiyet etse sahih olur. Bu halde hizmetle mûsa leh olan vefat edince köle rakabesiyle mûsâ leh olana intikal eder.

Şayet köle, çocuk veya şifası umulmaz bir halde hasta olmakla hizmete muktedir bulunmasa nafakası rakabe sahibine lâzım gelir. Fakat hizmete muktedir bulunur veya hasta olmakla beraber şifa bulması umulursa nafakası hizmet sahibine teveccüh eder. Hattâ bunu infakdan kaçınırsa rakabe sahibine red etmesi icap eder.

Kezalik : bu köle bir cinayette bulunsa, diyetini vermek, hizmet sahibine lâzım gelir. Şu kadar var ki bu hizmet sahibi, o diyeti verdikten sonra vefat etse vârisleri bu diyet ile rakabe sahibine rücu ederler. Hattâ men lehürrakabe, bunu vermekten imtina etse köle i satarak semeninden o diyeti istifa edebilirler.

Fakat bu cinayet üzerine men lehülhizme diyeti vermekten imtina edip de men lehürrakabe bu diyeti zamin olsa veya köleyi veliyyi cinayete def' eylese birinci takdirde men lehül'hizmenin köle üzerinde hizmet hakkı kalmaz, ikinci takdirde de vasiyet bilkülliye bâtıl olmuş olur.

76 — : Bir kimse, kendisine hizmeti vasiyet olunan köleyi, bulunduğu beldeden çıkaramaz, meğer ki kendisiyle ailesi başka bir mahalde ikamet eder bulunsunlar. Bu halde köleyi, terikenin sülüsünden hâric olursa o mahalle çıkarabilir.

Fakat mûsâ lehin iki ailesi olup da bunlardan yalnız biri başka mahalde ikamet eder olsa köleyi yine çıkaramaz. Meğer ki kölenin hizmeti, o mahaldeki ailesine şart edilmiş olsun.

77 — : Bir hanenin veya bir kölenin gallesi kendisine vasiyet edilmiş olan kimse, o hanede ikamet, o köleyi istihdam edemez. Çünkü galle ile ikamet ve istihdam arasında fark vardır. Şöyle ki : mûsinin bir garîmi = alacalkısı zuhur etse mûsâ lehe verilen galle istirdat olunur. Amma ikamet ve istihdam halinde menfaatler aynen istifa edilmiş olacağından istirdat edilecek bir şey bulunmaz.

78 — : Kendisine bir hanenin süknası veya bir kölenin hizmeti vasiyet

edilmiş olan kimse, bunları başkasına icar edemez. Çünkü bir mûsâ leh, teberrü yoliyle mâlik olduğu mücerret bir menfaati, bir bedel mukabilinde başkasına kiraya verebilse kendisine temlik edilen şeyden ziyadesine müstahik olmak iktiza eder.

79 — : Süknâsı vasiyet olunan bir hanenin ikamet için taksimi takdirinde vârisler kendi ellerinde bulunan sülüsan hisseyi satamazlar. Çünkü mûsînin başka malı zuhuru halinde mûsâ leh, hanenin tamamına müstahik olabileceği gibi kendi elindeki hissenin harabiyeti halinde de diğer hisselere müzahameye müstahik olur. Binaenaleyh vârislerin bu satışları mûsâ lehin hakkını iptale müeddî olabileceği cihetle caiz değildir. Bu, İmamı Âzama göredir, İmameyne göre satabilirler.

80 — : Bir hanenin bir şahsa iare edilmesini vasiyet, sahih değildir, fakat gallesini vasiyet sahihtir. Mûsâ leh gerek muayyen ve gerek gayr muayyen olsun.

Binaenaleyh bir kimse, hanesinin gallesini fakirlere vasiyet etse bakılır : eğer bu galle, terikesinin sülüsüne müsavi veya andan noksan ise tamamen fakirlere tesadduk edilir, amma sülüs mikdarından fazla ise yalnız sülüs mikdarı tesadduk olunmak lâzım gelir. Hindiyye, Reddi Muhtar.

(Zahirîlere göre mûsînin vefatı ânında tenfiz edilemiyecek bir şey ile vasiyet sahih değildir. Meselâ : bir kimseye muayyen bir müddet nafaka verilmesiyle veya bir kölenin birine az veya çok bir müddet hizmet ettikten sonra azat olmasiyle veya bir hanenin gallesiyle veya bir bostanın âtiyen zuhur edecek mahsulâtîyle ve bunlara benzer sair şeyler ile yapılan vasiyetlerin hükmü yoktur. Hiç biri tenfiz edilmez. Elmühallâ.)

VASİYETLERİN CEVAZINA, BUTLANINA AİT BAZI MESELELER :

81 — : Dilsizin malûm işaretiyle yapacağı vasiyeti caizdir. Dil tutukluğu devam edip maruf işareti bulunan kimse de dilsiz hükmündedir.

82 — : Bir kimsenin kendi yazısiyle caizdir. Amma başkasının yazısiyle caiz değildir. Binaenaleyh bir kimse : «Kendi eliyle bir vasiyetname yazıp da iki şahsa : «Şu yazdığım vasiyetnamemdeki şeylere şahit olunuz» diye onları işhat etse vasiyeti muteber olmuş olur. Amma birisi namına başkası tarafından yazılmış bir vasiyetname muteber olmaz.

83 — : Alâ hatarilvücut olan, yani : vücude gelmesi mutad bulunan bir mâdûm ile vasiyet caizdir. Binaenaleyh bir kimse, bağının semerelerinin bir zata yaşadığı müddetçe vasiyet edebilir. Kezalik : bir kimse, malı bulunmadığı halde, terikesinin sülüsünü birine vasiyet edip de bilâhare mal kazansa vefatındaki malının sülüsüne mûsâ leh müstahik olur.

Kezalik : bir kimsenin hanesi veya bostanı olmadığı halde «Hanemi veya

bostanımı fülân cihete vasiyet ettim» deyip de badehu bir haneye veya bostana mâlik olsa vasiyeti sülüsünden olmak üzere muteber olur.

Fakat bir kimse, bir miktar nükudu mevcut olduğu halde ana işaretle «Bu malımın sülüsünü vasiyet ettim» dese veya âyandan diğer bir malına işaret ederek : «Bu malı vasiyet ettim» dese de badehu o nükut veya ayn helâk olsa vasiyeti bâtıl olur. Bilâhare kazanacağı mala şâmil olmaz. Çünkü vasiyeti bu mevcut mala müteveccihtir. Bedaî.

84 — : Mahcur olan sefîhin, yani : malını beyhude yere sarftan ve is raf ile, tebzir ile itlâfından dolayı hâkim tarafından hacr ve men edilen kimsenin vasiyetine bakılır : Eğer hayırve salâh sahiplerinin vasiyetleri gibi ise caiz olur ve illâ caiz olmaz.

Şöyle ki : hac, keffaret gibi bir hayır cihetine veya fakirlere vasiyet etmesi muteberdir, tenfiz olunur. Bunu infazda kendisi için bir menfaat var dır. Böyle olmayan vasiyeti ise tenfiz edilmez. Hindiyye, Reddi Muhtar.

(Böyle bir mahcurun vasiyeti eimmei selâseye göre de caizdir. Şafiî fukahası diyorlar ki : Bunun ibaresi sahih, sevaba ihtiyacı derkârdır. Bununla beraber bu vasiyet, borcu edadan sonra tenfiz edileceği cihetle garimlere de zarar vermez. Nihayetül'muhtaç.)

85 — : Vasiyetin şarta taliki veya bir kayit ile takyidi caizdir.

Binaenaleyh bir kimse : medyûnuna «Ben ölürsem zimmetindeki alacağım sana helâl olsun» veya «zimmetindeki alacağımdan birisin» dese vasiyet olarak sahih olur. Amma «Sen ölürsen veya ben fülân yere gidersem üzerindeki alacağımdan berîsin» dese sahih olmaz. Çünkü bu bir ibra olduğundan muhataraya, yani: vücudı müterakkab olan mûduma taliki caiz değildir. Fakat : «Eğer zimmetinde alacağım var ise seni andan ibra ettim» dese bu bir ibra olur, borclu da borcundan kurtulur. Zira bu surette ibra, bir kâin şarta talik edilmekle caiz olur.

(Malikîlere göre bu talik ve takyit caizdir. Muayyen bir şey ile mukayyet veya muayyen bir şeye muallâk olan bir vasiyet, o şeyin zevaliyle bâtıl olur. Meselâ : «Şu hastalığımdan veya şu yolculuğumda vefat edersem terikemden fülâna şu kadar meblâğ verilsin» diye yapılan bir vasiyet, o hastalıktan ifakat bulmakla veya o yolculukta vefat etmemekle bâtıl olup hükümsüz kalır. Ebülberekât.)

86 — : Bir hayvan hamlinin infakı için vasiyet caizdir.

Şöyle ki bir kimse : «Malının sülüsü fülân şahsın atının karnındaki yavrusuna infak edilsin» diye vasiyet, o şahıs da mûsâ leh olacak kimselerden olmak şartiyle kabul etse vasiyet, tamam olur. Amma red eder veya mûsîden evvel ölürse vasiyet bâtıl olur.

Kezalik : fülân kimsenin hayvanına her ay şu kadar arpa infak edilsin, diye vasiyet sahih olup o hayvanın satılmasiyle veya ölmesiyle bâtıl olur.

Fülân kimsenin hayvanlarına alef parası olarak verilsin denilmesi de bu kabildendir. Bu suretlerde mûsâ bihe temellük edecek, hayvanların sahibi olur.

Amma : «Fülân şahsın hayvanlarına şu kadar arpa veya saman verilsin» diye yapılan vasiyet bâtıldır. Çünkü bu surette hayvan, mûsâ leh olmuş olur. Onun ise buna salâhiyeti yoktur.

87 — : Bir yabancının memlûküne her ay şu kadar meblâğ infak edilmesi suretiyle vasiyet, caizdir. Bu vasiyet, o memlûkün satılmasiyle veya azat edilmesiyle bâtıl olmaz. Hattâ bu memlûkün efendisi bu mûsâ bih olan meblâğdan bir şey üzerine sulh olup kendisi de icazet verse caiz olur. Fakat azat edildikten sonra icazet verse bu icazeti bâtıl olur.

88 — : Bir kimse, kendi namına bir cariye azat ve o cariyeye malının sülüsünden şu kadar meblâğ ita edilmesini vasiyet ettikte cariye muayyen ise her iki vasiyeti caiz olur. Amma muayyen değilse i'taka ait vasiyeti caiz olup mal îtâsına dâir vasiyeti câiz olmaz. Şu kadar var ki vasiyet tefviz ederek : «Dilersen o cariyeye şu kadar meblâğ ver» derse bu vasiyet de caiz olur. Çünkü böyle tahyir halinde mechul için de vasiyet caizdir.

89 — : Vasiyet ettim tabiriyle olduğu gibi sadaka kıldım tabiriyle de vasiyet caizdir.

Meselâ : Bir kimse şahitlere hitaben : «Siz şahit olunuz ki ben fülân için şu kadar meblâğ vasiyet ettim, veya : benim hanemin südüs hissesi fülân kimse içindir» dese vasiyette bulunmuş olur.

Kezalik : «fülân zat için şu malımı ve fülân zat için de şu malımı vasiyet ettim» veya : «Fülân zat için hanemin rubunu sadaka kıldım» dese bu sözleri vasiyet olarak caiz olur.

Amma «Vasiyet ettim ki benim malımda fülânın şu kadar alacağı vardır, veya : «Benim hanemde fülânın südüs hissesi vardır.» dese bu ikrar sayılır, vasiyetten madut olmaz.

90 — : Miktarda, adette hata edilse bile şayi surette zikr olunan veya kendisine işaret edilen şey hakkındaki vasiyet caiz olur.

Şöyle ki : bir kimse, şayian vasiyette bulunmakla veya vasiyet ettiği şeye işaret etmekle beraber anın mikdarını da söylese şayian zikr veya işaret ettiği şey hakkında vasiyeti sahih olur, bu şey o söylediği mikdara muvafık olsun olmasın müsavidir.

Meselâ : bir kimse «Malımın sülüsü ki on bin kuruştur, fülâne vasiyet ettim» dediği halde bu sülüs yirmi bin kuruş olsa tamamen mûsâ lehe verilir. Çünkü asıl müsemma «sülüsi maldır» bu ise bir şayi isimdir. Bunun yanında işaret lâğvdur. Bununla beraber «on bin kuruştur» sözü muhtac ileyh olmadığından anın söylenilmesine itibar olunmaz.

Kezalik : bir kimse «Fülân zata on bin kuruş vasiyet ettim ki malımın

öşrüdür» dese — terikesinin sülüsünden fazla olmamak şartiyle — mûsâ lehe tam on bin kuruş verilir, velev ki malının onda birinden noksan veya fazla olsun.

Kezalik : «Şu kese içindeki nükudumu ki bin kuruştur, vasiyet ettim» dediği halde kesenin içinde iki bin kuruş veya bir miktar altın veya mücevher bulunsa, terikenin sülüsünden fazla olmamak şartiyle tamamen mûsa lehe ait olur.

«Bütün koyunlarımı vasiyet ettim ki yüz adettir, denildiği halde koyunlar yüzden fazla bulunsa yine hüküm böyledir.

Kezalik : «Şu hanedeki hisselerim ki üçte bir nisbetindedir, fülân zata vasiyet ettim» denildiği halde hisseler nısıf nisbetinde bulunsa, yine — terikenin sülüsünden fazla olmamak üzere — tamamen mûsâ lehe ait olur. Velhâsıl, miktardaki bu hata, vasiyetin sıhhatine mani değildir. Bedaî, Reddi Muhtar.

91 — : Cemi sıgasiyle yapılan bir vasiyetin iki üç şahsa verilmesi caiz olabilir.

Şöyle ki : bir kimse, malının sülüsünü Amrin oğullarına veya beş oğluna vasiyet ettiği halde Amrin iki veya üç oğlu bulunsa bu sülüsün tamamına bunlar müstahik olurlar. Âdetâ mevcut ile maduma vasiyet edilmiş gibi olur.

Fakat «Fülânın oğullarına vasiyet edildiği halde anın bir oğlu bulunsa bu, mûsâ bihin yalnız yarısına müstahik olur. Çünkü cem'ın ekalli ikidir. Va'siyet ise cemi hakkında yapılmıştır. Vasiyet edilen şeyi yalnız bir şahsın almasına mûsînin rızası yoktur. Bedaî.

92 — : Bir şeyin aynini bir şahsa, müştemelâtından birini de diğer bir şahsa vasiyet caizdir.

Meselâ : boğazlanmış bir koyunun eti bir şahsa, derisi de başka bir şahsa, yahut henüz başaklı bulunan bir miktar buğday bir şahsa, bunun samanı da diğer bir şahsa vasiyet edilebilir. Bu halde koyunu soymak ve buğdayı dökmek bu iki şahsa ait olur. Fakat koyun boğazlanmamış bulunursa boğazlama ücreti et sahibine lâzım gelir. Çünkü tezkiye, et içindir.

Kezalik bir miktar susamın yağı birine, küsbesi de diğer birine ve yahut bir miktar sütün kaymağı birine, ayranı da başka birine vasiyet edilebilir. Bu takdirde çıkarma yağ ve kaymak sahibine lâzım gelir.

93 — : Bir vasiyet red olunmadıkça kabulün tehiriyle bâtıl olmaz.

Binaenaleyh bir kimse, bir akarını birine vasiyet ettikten sonra vefat etmekle vârisleri terikesini aralarında taksim ettikleri halde mûsâ leh o beldede hazır ve taksime muttali olmakla beraber mûsâ bihi talep etmeyip de aradan bir kaç sene geçtikten sonra iddia etse dâvası dinlenir. Çünkü vasiyete bilâhare muttali olmuş olabilir.

94 — : Ma'siyete yardımı müstelzim olan vasiyetler bâtıldır.

Binaenaleyh bir kimse, vefatından sonra nâyihalar için üç gün taam verilmesini vasiyet etse sahih olmaz. Nitekim vefatından sonra nâsa ziyafet verilmesini vasiyet etmesi de muteber değildir. Şu kadar var ki vefatında taam izhar edilerek techiz ve tâziyetle uğraşacak kariplerine, dostlarına it'am edilmesi hakkındaki vasiyeti terikenin sülüsünden caiz olur. Bu halde haneleri uzak, yani : bir günde gidip gelmesi gayri mümkün olan techiz ve ta'ziyet sahipleri için o taamdan yemek helâl olur. Bunlar gerek fakir ve gerek zengin olsunlar.

Nitekim ölecek bir hastanın akribası anın yanında bulunarak malından yedikleri takdirde bakılır : Eğer bunlar vârislerden iseler yemeleri caiz olmaz. Meğer ki bunların hizmet ve muavenetlerine muhtaç bulunsun, o halde bunlar o hastanın malından sair ailesi efradiyle beraber israf etmeksizin yiyebilirler. Amma bunlar vârislerden olmadıkları takdirde hastanın emriyle malının sülüsünden yemeye müstahik olurlar. Hindiyye, Hidaye, Dürri Muhtar.

(Sair imamlara göre de ma'siyete müeddî olan vasiyetler bâtıldır. Makbere yerinde mescit yapmak, nâmehremlerin ihtilâtını mucip olacak surette mevlidi şerif okutmak gibi. Hâşiyei Düsuki.)

95 — : Cenaze namazını fülân zatın kıldırması, veya cenazenin fülân beldeye nakl edilmesi veya ölünün şu çeşit veya şu renk bir libas ile kefenlenmesi hakkındaki vasiyetler sahih değildir. Hattâ vasî, vârislerin icazetleri olmaksızın ölüyü vasiyet ettiği beldeye nakl ederek masarifte bulunsa bunu zamin olur.

Kezalik bir kimsenin kendi hanesine defn edilmesi veya kitaplarının kendisiyle beraber defn olunması hakkındaki vasiyeti sahih değildir. Meğer ki bu kitaplar, kimselerin anlayamayacağı veya nâsın ahlâkını ifsat edecek şeyler olsun.

Bir kabrin tatyin edilmesi veya bir kabir üzerine kubbe yapılması veya bir kabir üzerinde kur'an okuyacak zata şu kadar meblâğ verilmesi hususundaki vasiyetler de mekruhdur.

96 — : Mûsînin mûsa bihi mûsâ lehe filhal temlikile vasiyet bâtıl olur. Binaenaleyh mûsî, o mala bilâhare bir vechile tekrar mâlik olduktan sonra vefat eylese artık mûsâ leh bu malı alamaz. Çünkü bir şeyde temellük sebebinin tebeddülü o şeyin tebeddülü hükmündedir.

97 — : Mûsînin vefatından evvel mûsâ lehin vefatiyle veya mûsâ bihin helâkiyle de vasiyet bâtıl olur. Çünkü vasiyetin müstahikki, ve mahalli kalmaz.

98 — : Vasiyet edilen malın hepsi de muttasıl surette istisna edilse,

meselâ : şu yüz liramı, yüzü de müstesna olmak üzere vasiyet ettim denilse bu vasiyet İmamı Âzam ile İmam Ebu Yusüfe göre caiz olup istisnanın hükmü kalmaz. Çünkü bu, haddi zatında rücu olmadığı gibi bir istisna da değildir. İstisnadan sonra müstesna minh olan şeyden bir miktar kalmak lâzımdır, bunda ise hiç bir şey kalmamış oluyor. Fakat bu vasiyet, İmam Muhammede göre bâtıldır. Çünkü bu istisna sahih olup bir rücu demektir. Bedaî,

99 — : Mûsâ bih ile mûsâ lehi temin mümkün olmayınca vasiyet bâtıl olur.

Mesela : bir kimse «bütün malı ile bir köle satın alınarak kendi tarafından azat edilmesini» vasiyet ettikten sonra vefat edip vârisleri icazet vermeseler bu vasiyeti bâtıl olur. Çünkü bütün mal ile alınacak bir köle, sülüsi mal ile alınacak köleden başkadır. Terikenin sülüsiyle bu temin edilemez. Kezalik : şu kadar meblâğ ile bir köle alınarak azat edilmesi vasiyet edildiği halde terikenin sülüsü o meblâğdan noksan bulunsa vârisler ziyadeyi mücîz olmayınca vasiyet tenfiz edilemez.

Kezalik «Şu kadar meblâğ ile tarafımdan bir köle satın alınarak azat ediniz» diye yapılan vasiyet, o meblâğın bir kısmı telef olsa tenfiz edilemez. Çünkü bu meblâğın bir kısmı telef olunca mûsâ bih olan köleyi satın almak mümkün olamaz.

Amma bir kimse, bir şahsa meselâ : yüz lira vasiyet ettiği halde bunun yirmi lirası zayi olsa o şahsa mütebaki seksen lirayı vermek lâzım gelir. Çünkü bu takdirde mûsâ bihin bir miktarı zayi olmakla mûsa leh tebeddül etmiş olmaz.

Nitekim hac için yapılan vasiyet hakkında da hüküm böyledir. (143) üncü meseleye müracaat!

100 — : Müstahikkin cehaletine mebni vasiyet bâtıl olur.

Meselâ : bir kimse tarafından âlâsı birine, orta hallisi diğerine, âdisi de diğer birine vasiyet edilmiş olan mütefavet üç libastan biri zayi olup da hangisinin libası olduğu bilinmediği gibi vârisler dahi : «Birinizin libası zayi olduğu halde hanginizin libası olduğu bilinmediğinden baki iki libası size teslim edemiyeceğiz» deseler vasiyet bâtıl olur.

Nitekim tayin edilmeksizin iki şahıstan birine yapılan vasiyet de bâtıldır. Fakat mûsâ lehler, tesamühte bulunarak baki iki libası tesellüm ederlerse bu vasiyet sıhhate avdet eder. Bu takdirde mevcut iki libastan âlâsının sülüsanı âlâ sahibine, diğerinin sülüsanı da âdi libas sahibine ait olacağı gibi her iki libasın birer sülüsü de orta halli libas sahibine ait olur.

101 — : Cinayeti mukabilinde veli cinayete verilen veya borc mukabilinde satılan memlûk hakkındaki vasiyet bâtıl olur.

Şöyle ki : bir kimse : «Vefatımdan sonra vârislerim şu kölemi azat etsinler» diye vasiyet edip de vefatındansonra o köle cineyette bulunmakla veliyyi cinayete def edilse veya borç mukabilinde satılsa vasiyet zail olur. Meğer ki vârisler fidyesini versinler. Bu halde vasiyet bâtıl olmaz ve bu fidye iltizamlarına mebni vârislerin mallarına ait olur. Amma böyle def ve feda bulunmadığı halde vasi, bu köleyi azat etse bakılır: Eğer cinayete muttali olduğu halde azat ederse diyeti = erşi tamamen kendi üzerine lâzım gelir. Amma muttali olmaksızın azat ederse o halde kölenin yalnız kıymetini zamin olur. Çünkü vasiyet cani olmayan köle hakkında iken vasî, cani olan köleyi azat etmekle muhalefette bulunmuştur.

102 — : Mûsî, vasiyetinden sonra tecennün etse bakılır : eğer cinneti, mutbik = bütün zamanını müstev'ib olup da altı ay kadar devam ederse vasiyeti bâtıl olur. Bu müddet, İmam Ebu Yusüfe göre bir ay, İmam Muhammede göre bir senedir. Böyle olmazsa bâtıl olmaz. Çünkü vasiyet, vekâlet gibi bir akdi caizdir. Bunun bekası için akde ehliyetin bekası muteberdir.

Kezalik : vasiyetten sonra vesveseye tutularak matuhen vefat etse vasiyeti bâtıl olur.

103 — : Mürteddin hali islâmındaki vasiyeti bâtıl olur. İmamı Âzama göre bir mürtedin hali riddetinde vuku bulup bir müslümana nazaran sahih olmayan vasiyeti de bâtıldır. Fakat hali riddetinde yapılmakla beraber bir müslümana göre sahih bulunan vasiyeti mevkuf bulunur. İslâma rücu ederse nâfiz olur, rücu etmeksizin ölür veya öldürülür veya dari harbe iltihakına hükm olunursa bâtıl olur. İmameyne göre ise mürteddin tasarrufatı lilhal sahihtir. Binaenaleyh intikal ettiği millet hakkında sahih olan bir vasiyet mürted tarafından yapılınca da sahih olur. Nitekim mürtedde hakkında da hüküm böyledir. Hindiyye, Şürünbülâlî, Reddi Muhtar.

(Malikîlere göre vasiyetler, mûsînin, mûsâ lehin riddetleriyle bâtıl olur. Fakat mûsâ bihin riddetiyle bâtıl olmaz. Vasiyet edilen memlûkün irtadadı gibi.

Mûsî, islâma rücu ederse ancak yazılı bulunmuş olan vasiyeti caiz olarak kalmış olur. Ebülberekât.) 227 nci meseleye müracaat!..

104 — : Bir müslümanın gayri mütekavvim bir mal hakkındaki vasiyeti bâtıldır. Hamr veya hınzir gibi bir şeyi vasiyet etmek gibi.

105 — : Muayyen olan mûsâ bih ile vasiyet tekayyüt edip helâkiyle bâtıl olur.

Binaenaleyh vasiyet olunan bir ayn veya muayyen bir nevi, mûsînin vefatından evvel helâk olsa vasiyetin hükmü kalmaz. Velev ki mûsî bilâhare bunların emsaline mâlik olsun.

Meselâ : bir kimse, bir takım koyunları olduğu halde : «Şu koyunlarımın sülüsünü vasiyet ettim» dese bu vasiyet zamanında mevcut bulunan koyunlar hakkında muteber olur. Bu halde bu koyunlar o kimsenin vefatından evvel telef olsa veya tarafından satılsa vasiyet bâtıl olur. Velev ki muahharan başka koyunlar tedarük etsin.

106 — : Gayri muayyen mûsâ bih ile vasiyet tekayyüt etmez.

Binaenaleyh böyle bir mûsâ bih, vasiyet zamanında mevcut olmadığı halde mûsînin vefatı zamanında mevcut bulunsa vasiyet, sahih olmuş olur. Meselâ : bir kimse hiçbir malı olmadığı halde malının sülüsünü vasiyet edip de vefatında bir miktar malı bulunsa bunun sülüsü hakkında vasiyeti nâfiz olur.

Kezalik koyunları bulunmadığı halde : «koyunlarımın sülüsünü vasiyet ettim» deyip de badehu bir miktar koyuna mâlik olduktan sonra vefat etse bu koyunlar hakkındaki vasiyeti tenfiz edilir.

107 — : Bir kimse, meselâ : koyunları olmadığı veya var iken helâk olduğu halde : «Fülân şahsa malımdan bir koyun vasiyet ettim» dese vefatında mûsâ lehe orta halli bir koyun kıymeti verilir. Fakat malları arasında koyun bulunursa vârisleri bu koyun ile bunun kıymetini vermek hususunda muhayyer olurlar. Çünkü bu suretlerde mûsînin maksadı koyunun maliyeti olacağından her halde vasiyeti sahih olur. Amma koyunları olmadığı ve yahut yalnız bir koyunu bulunduğu halde : «Fülân için koyunlarımdan bir koyun vasiyet ettim» dese bu vasiyeti bâtıl olur.

Kezalik koyunları olmadığı halde anlara ve sair mallarına izafe etmeksizin «bir koyun vasiyet ettim» denildiği surette de vasiyet bâtıl olur. Zira bu suretlerde mûsînin maksadı koyunun ayni olacağından ademine mebni vasiyeti muteber olamaz.

At, deve gibi hayvanat, buğday, arpa gibi hububat ve saire hakkında da hüküm böyledir. (83) üncü meseleye de müracaat!..

108 — : Bir kimse, kendisine meyvası vasiyet olunmuş olan bir bahçeyi mûsînin vârislerinden satın alsa bey, caiz, vasiyet bâtıl olur. Fakat vasiyet edilmiş olan galle, süknâ ve hizmet gibi mücerret haklarda satış muamelesi caiz olmaz. Şu kadar var ki vârisler, bu haklar kendilerine kalmak üzere mûsâ lehe bitterazi bir miktar mal verseler veya bu haklar mukabilinde bir miktar mal üzerine müsaleha olsalar bu caiz olur. Hindiyye, Haniyye.

VASİYETLERDEN RÜCUA DAİR BAZI MESELELER :

109 — : Vasiyetler, birer akdî caizdir, birer akdi lâzım olmadıkları cihetle kendilerinden rücu = dönmek kabildir. Mûsînin mücerret icabiyle va-

siyet tamam olmadığından bu icabı iptale salâhiyeti vardır. Ancak «tedbiri mutlak» kabilinden olan bir vasiyetten rücu sahih değildir. Nitekim ileride bildirilecektir.

(Sair müctehitlere göre de tedbir sureti müstesna olmak üzere vasiyetlerden rücu, bil'ittifak caizdir. Tedbir suretinde ise ihtilâf vardır. Bidayetül'müctehid.)

110 — : Vasiyetlerden rücu, sarahaten veya delâleten olacağı gibi bazı hallerde zarureten de sabit olur.

111 — : Sarahaten rücu, vasiyetten dönmeye açıkça delâlet eden lâfızlardan biriyle sabit olur ki buna «rücuı kavlî» de denilir.

Meselâ : mûsî : «Ben fülân kimseye yapmış olduğum vasiyetimden rücu ettim» veya «ben o vasiyeti terk ettim» veya «ettiğim her vasiyet bâtıldır» yahut «Zeyd için vasiyet ettiğim mal, Amrindir» dese sarahaten rücu etmiş olur.

Kezalik : «Zeyde yaptığım vasiyet, vârisim Amrindir» denilmesi de bir rücudur. Bu halde diğer vârisler bilâhare mücîz olurlarsa Amr, mûsâ bihe müstahik olur, mücîz olmazlarsa mûsâ bih, vârislere ait olur. Birinci mûsâ lehe aid olmaz. Çünkü onun hakkında vasiyetten rücu edilmiştir. Bedaî, Dürri Muhtar.

112 — : Delâleten rücu, üç suretle olur ki buna «rücuı fi'lî» de denilir.

Birincisi : mûsâ bihin adı ve en büyük menfaatleri tebeddül edecek bir vechile değiştirilmesiyle olur. Vasiyet edilmiş bir koyunu kesmek, kumaşı biçip dikmek, demiri kılıç veya bakırı leğen yapmak gibi.

İkincisi : mûsâ bihde teslime mani olacak bir şey ziyade etmekle olur. Vasiyet edilen arsa üzerine bina yapmak, araziye ağaçlar, üzüm çubukları dikmek gibi. Mûsâ bih olan bir hanenin binasını yıkmak, veya bu haneye badana vurmak, veya araziye yonca ekmek rücu değildir.

Üçüncüsü : mûsînin mülkünü izale edecek bir tasarruf ile olur. Mûsînin mûsa bihi başkasına satması veya hibe ve teslim etmesi, veya ayrılması gayri mümkün veya müteassir olacak surette başka bir şeye karıştırması gibi.

Satma ve hibe suretlerinde mûsî, bilâhare mûsâ bihe zira veya hibeden rücu misilli bir sebeple tekrar mâlik olsa da artık vasiyet hükmü avdet etmez. Çünkü bu avdet eden, bir mülk sayılır. Meğer ki vasiyet, tedbiri mükayyede müteallik olsun.

113 — : Zarureten rücu, mûsâ bihin adının kendi kendine tegayyür etmesi gibi bir suretle sabit olur.

Meselâ : mûsînin vefatından evvel mûsâ bih olan yaş üzüm, kuruyup rezaki olsa veya mûsâ bih olan yumurtalardan kuluçka neticesinde civcivler çıksa zarureten rücu meydana gelir.

Fakat mûsînin vefatından sonra vuku bulacak tegayyür ile rücu sabit olamayacağından vasiyet bâtıl olmaz, bu tegayyür, gerek mûsâ lehin kabulünden evvel ve gerek sonra olsun.

114 — : Vasiyeti mürseleden, yani : muayyen bir mala müteallik vasiyetten hem kavlen hem de fi'len rücu sahihtir.

Meselâ : bir kimse, muayyen bir hanesini birine vasiyet ettikten sonra bu vasiyetinden kavlen dönebileceği gibi bu haneyi satmak gibi bir vechile fi'len de dönebilir.

115 — : Vasiyeti gayri mürseleden, yani : sülüs, rubu, südüs gibi kesr ile vuku bulan bir vasiyetten fi'len rücu sahîh olmayıp yalnız kavlen rücu sahihtir.

Meselâ : Bir kimse, malının üçte birini veya yarısını vasiyet ettikten sonra bundan kavlen dönebilir Amma fi'len dönemez. Binaenaleyh mevcut mallarının bir kısmını satsa veya başkasına hibe ve teslim etse de vasiyeti, vefatı ânındaki mütebaki malının sülüsünden tenfiz olunur.

Kezalik bu surette mallarının bir kısmı helâk olsa veya bir kısmını istihlâk etse bakisinden vasiyeti tenfiz edileceği gibi mallarının tamamı helâk olsa veya tamamını istihlâk etse de badehu bir miktar mal kazandıktan sonra vefat eylese vasiyeti bu kazandığı malından tenfiz edilir. (106) ncı meseleye müracaat!..

116 — : Tedbiri mukayyed kabilinden olan bir vasiyetten kavlen rücu sahhi olmayıp yalnız fi'len rücu sahihtir.

Meselâ : bir kimse «Ben şu hastalığımdan ölürsem fülân kölem azad olsun» diye vasiyet etse artık bundan kavlen dönemez. Fakat bu köleyi satması sahih olduğundan bu vechile fi'len dönebilir. Maamafih bu köleyi tekrar satın alsa vasiyetin hükmü avdet eder.

(Zahiriyye mezhebine göre bir kimse, her hangi bir vasiyetinden dönebilir, ancak vasiyet ânında mâlik olduğu memlûkünün azat olması hakkındaki vasiyetinden aslâ dönemez. Meğer ki anı satmak, başkasına bağışlamak gibi temlik vecihlerinden biriyle mülkünden çıkarsın. Kitabülmuhallâ.)

117 — : Tedbiri mutlak kabilinden olan bir vasiyetten kavlen rücu sahih olmadığı gibi fi'len rücu da sahih değildir.

Meselâ : bir kimse «her ne zaman ölürsem şu kölem azat olsun» diye vasiyette bulunsa artık bundan bilâhare ne kavlen, ne de fi'len dönemez.

118 — : Bir kimsenin iki vasiyetinden biri diğerine münafi olmasa ikisi de usulü dairesinde tenfiz olunur, fakat biri diğerine münafi olsa, bu bir rücu mesabesinde olup muahhar olan vasiyet, mukaddem olan vasiyeti iptal etmiş olur.

Meselâ :, bir kimse «kölesinin satılmasını vasiyet ettikten sonra azat

edilmesini de vasiyet etse, birinci vasiyetini bozmuş olur. Çünkü satmak ile azat etmek biribirine münafidir. Bedaî.

119 — : Bir kimse : «Fülân şahsa yaptığım vasiyet fülân zatadır» dese bakılır : Eğer bu vasiyet ânında o zat berhayat ise birnici vasiyetinden rücu etmiş olur. Fakat o zat berhayat değilse bu, rücu sayılmaz. Çünkü ölü vasiyete mahal değildir. Fakat o zat, berhayat olup da sonra o kimseden evvel vefat etse vasiyet bilkülliye bâtıl olup mûsâ bih vârislere ait olur.

120 — : Bir kimse, yapmış olduğu vasiyeti inkâr etse veya «Ben böyle bir vasiyet bilmiyorum» veya «ben böyle bir vasiyet yapmadım» dese bu bir rücu sayılır. Çünkü bu inkâr, bir fesh, ve akde ademi rıza mânasındadır.

Fakat İmamı Muhammede göre bu inkâr, bir rücu değildir. Zira vaki olan bir vasiyeti inkâr, bir kizbi mahz olduğundan bâtıldır, buna bir hüküm terettüp etmez, nikâhı vakıı inkâr gibi. Bedaî.

121 — : Mûsinin «yapmış olduğum vasiyeti tehir ettim» demesi, veya mûsâ bih olan libası yıkaması, veyahut mûsâ bih olan kumaşı mücerred biçmesi vasiyetinden rücu sayılmaz. Kezalik : «yaptığım her vasiyet haramdır, veya ribadır» demesi rucu değildir. Çünkü hürmet, vasiyete münafi olmadığından rücua delil olamaz. Elbedaî.

122 — : Füzulî olan bir vasiyet, teslim olunmadık bir hibeye müşabihtir. Binaenaleyh mal sahibi bu vasiyete icazet verse de kabletteslim icazetinden rücu edebilir.

Şöyle ki : bir kimse, kendi yanında vedia olarak bulunan muayyen şu kadar kuruşu veya bir haneyi birine vasiyet edip o vedianın sahibi de o kimsenin hayatında veya vefatından sonra bu vasiyete icazet vererek bunu mûsâ lehe teslim etse, bu bir hibe olarak caiz olur.

Fakat icazet verdiği halde henüz etmemiş bulunsa bu icazetinden dönerek teslimden imtina edebilir. Çünkü bu hibeye müşabih olduğundan teslim bulunmadıkça lâzım olmaz.

Şayet bu vasiyete icazet verip de mûsâ bihi henüz teslim etmeden vefat etse — bu icazet, kendi tarafından yapılmış bir vasiyet gibi olacağından — terikesinin sülüsünden sahih olur. Elbedaî, Reddülmuhtar, Hindiyye.

VÂRİSLERİN VASİYETLERE İCAZETLERİ :

123 — : Borç gibi şer'î manialardan biri bulunmaksızın bir ecnebiye terikenin sülüsüne kadar yapılmış olan vasiyetler, vârisler mücîz olsunlar olmasınlar sahih olur. Fakat vârislerden birine yapılan vasiyet, ne miktarda olursa olsun diğer vârisler icazet vermedikçe sahih olmaz.

124 — : Bir yabancıya terikenin sülüsünden ziyade vasiyet edilmiş olun-

ca bakılır : Eğer vârisler, men yerüddü aleyh takımından olup da bu vasiyete icazet verirlerse mûsâ leh, mûsâ bihin tamamına müstahik olur. Terikenin mütebakisi de vârislere ait bulunur. Amma icazet vermezlerse mûsâ leh, sülüs mikdarından fazlasına müstahik olamaz.

Meselâ : vârisi yalnız bir kızından ibaret bulunan bir kimse, malının yarısını bir şahsa vasiyet ettikten sonra vefat edip de kızı bu vasiyete icazet verse terikesinin yarısı o şahsa, yarısı da kızına ait olur. Amma icazet vermese terikesinin sülüsü mûsâ lehe, sülüsanı da kızına ait olur.

Fakat vârisler men lâ yüreddü aleyh takımından olup da bu vasiyete icazet verirlerse kendi hisseleri mûsâ bihden baki kalan terike miktarından itibar olunur, mütebakisi de beytülmâle ait olur. Amma icazet vermezlerse mûsâ leh, terikenin sülüs mikdariyle beytülmâle düşecek hisseden mütebaki mikdarı alır, vâris, hissesinin yalnız bir sülüsünü gaip etmiş olur.

Meselâ : Vârisi yalnız zevcinden ibaret bulunan bir kadın malının yarısını bir ecnebiye vasiyet etmiş olup zevci de bilâhare buna icazet verse terikesinin yarısı mûsâ lehe, diğer yarısı da müsavat üzere zevc ile beytülmâle ait olur. Fakat zevc icazet vermezse terikenin on ikide altısı mûsâ lehe, dördü zevce, mütebaki ikisi de beytülmâle ait bulunur, demek ki sülüsten fazla olan vasiyet miktarı, yalnız beytülmâlin hissesinden çıkmış oluyor.

(Vasiyetin beytülmâldem olmadığına ve beytülmâle ait hisseler hakkında icazet verilemiyeceğine kail olan müctehitlere göre bu meselede mûsâ leh, terikenin sülüsünden fazlasını asla alamaz.) (37) nci meseleye de müracaat.

125 — : Terikenin sülüsünden ziyade miktarı hakkında vârislerin icazetleri sahih olmak için vasiyetin mikdarına vâkıf olmaları şarttır.

Binaenaleyh vârisler, müverrislerinin vasiyette bulunmuş olduğunu bilip de ne miktar şey vasiyet etmiş olduğunu bilmedikleri halde mûciz olsalar, icazetleri caiz olmaz. Amma mûsâ bihin mikdarını bildikleri halde icazet verseler vasiyet tamam olur.

(Hanbelilere göre de nısıf, sülüsan gibi terikeden şayi bir cüz' ile yapılan bir vasiyete, vâris icazet verdikten sonra : «Ben malın az bir şey olduğunu zan ederek böyle icazet verdim» dese sözü yeminiyle kabul olunur. Altı bin kuruşu üç bin kuruş sanmak gibi. Çünkü aza razı olmak çoğa rızayı istilzam etmez. Fakat mal, zâhir veya bu mala vârisin vukufu beyyine ile sabit olursa sözü kabul edilmez. Nitekim vasiyet edilen mal, muayyen bir meblâğ, veya muayyen bir hane gibi bir şey bulunursa «terikenin bir çok şey olup vasiyete müsait olduğunu zan etmiştim» diye vârisin icazetinden rücu etmek istemesi muteber değildir. «Mûsînin borcu var imiş ben onu bilmiyordum» demesi de böyledir. Çünkü icazet verilen şey malûmdur. Onda cehalet yoktur, artık rücu sahih olamaz. Keşşafül'kına.)

126 — : Vasiyetlerde sülüs mikdarından ziyadeye icazet vereceklerin te-

berrüa ehil olmaları şarttır. Binaenaleyh çocukların, mecnunların icazetleri mutebçr değildir.

127 — : Vârislerin ziyadeye icazetleri, mûsînin vefatından sonra olmak şarttır.

Binaenaleyh mûsî daha hayatda iken vârislerinin icazetleri muteber olmaz. Çünkü mûris vefat etmedikce vârisler için bir hak sabit olmaz ki icazetleri muteber olsun. Bir de vârisler, mûsinin hatırına riayet etmek veya haşmetinden müteessir olmak sebebile icazet vermiş olabilirler. Mûsî vefat etmiş bulunmalıdır ki icazetleri samimî, tesirden hâli bulunsun. Binaenaleyh vârisler, mûsinin hayatında icazet verdikleri halde vefatından sonra bu icazeti red edebilirler. Şu kadar var ki i'tak gibi filhal hüküm ifade eden bir tasarruf, marazı mevt ile marîz olan kimseden sâdir olup da vefatından evvel vârisleri tarafından icazet verilmiş bulunsa artık vefatından sonra bu icazet red edilemez. Bu halde azat edilmiş memlûk,' terikenin sülüsünden zait olan miktar için kazanç sahasına sevk edilemez.

(İbni Ebî Leylâya göre mûsinin hali hayatında da vârislerinin icazetleri muteberdir. Çünkü bu icazet, kendi haklarına müsadiftir.)

128 — : Malın sülüsünden zait miktar hakkındaki vasiyete, vârislerin bazıları icazet verse yalnız anların hisseleri mikdarında caiz olur. Yani bütün vârislerin icazetleri takdirindeki hisseleri miktarından muteber bulunur.

Meselâ : bir kimse, malının yarısını bir şahsa vasiyet ettikten sonra iki oğlunu terk ederek vefat etmekle bunlardan yalnız birisi icazet verse, terikenin tamamı on iki sehim itibar olunur. Bundan üç sehim, müciz olana, dört sehim mûcîz olmayana, bunun sülüsü ile beraber mucîzin hissesinden olan bir sehim de ki cem'an beş eder, mûsâ lehe verilir.

129 — : Vârisleri iki oğlundan ibaret bulunan bir kimse, malının yarısını bunlardan birine vasiyet edip de diğeri de icazet verse mûsâ leh olan oğlu, terikesinin yarısını vasiyet cihetinden alır, yarısını da iki kardeşe müsavat üzere mevrus olur.

Şayet bu kimse, malının yarısını bir oğluna, yarısını da bir ecnebiye vâsiyet edip buna her iki oğlu da icazet verse terikesinin yarısı mûsâ leh olan oğluna, yarısı da ecnebiye ait olur, mirasa mahal kalmaz. Çünkü vasiyetin tenfizi hakkındaki mania. vârislerin icazetleriyle zail olmuştur. Mebsutı Serahsî.

130 — : Bir kimse, bütün emvalini bir yabancıya vasiyet ettikten sonra vâris olarak yalnız zevcesini terk ederek vefat etmekle bu kadın bu vasiyete icazet vermese bütün terikenin südüsüne müstahik olur, bakisi de mûsâ lehe verilir.

Zevce yerinde zevc olup da bu vasiyeti mûciz olmasa umum terikenin sülüsüne müstahik olur, mütebaki sülüsanı da mûsâ lehe verilir. (114) üncü meseleye müracaat!..

131 — : Vârisler, mâlin sülüsünden ziyade olan vasiyeti, mûsînin vefatından sonra mûcîz olunca artık icazetlerinden rücu edemezler. Binaenaleyh mûsâ bihi mûsâ lehe teslimden kaçınsalar kendilerine cebr olunur. Velev ki mûsâ leh, vâris veya katil bulunsun.

132 — : Marizîn icazeti, iptidaen vasiyet gibidir.

Binaenaleyh mûsînin vârisi âkil ve baliğ olduğu halde mariz bulunsa da vasiyete icazet verse bakılır : Eğer bu marazdan ifakat bulursa icazeti sahih olur. Amma o marazdan ölür, mûsâ leh de kendisine vâris bulunmazsa bu icazeti, vârislerinin icazetlerine mevkuf olmaksızın terikesinin sülüsünden sahih olur. Fakat mûsâ leh, kendisinin vârisi bulunursa sair vârisleri mûcîz olmadıkca icazeti sahih olmaz.

133 — : Bir kimse, kendi vârisinin nikâhında bulunan cariyesini birine vasiyet ettikten sonra vefat edip de o vâris de bu vasiyete icazet verse bununla nikâhı bâtıl olmaz.

134 — : Terikesi borca müstağrak olan kimsenin vasiyeti garimlerin icazetlerine mevkufdur. Çünkü vasiyet, borçtan muahhardır.

Binaenaleyh medyûnı müstağrakın vasiyeti, alacaklıları icazet vermedikce sahih olmaz. Gayri müstağrak olan medyûnun vasiyeti ise borc miktarı çıkarıldıktan sonra baki terikesinin sülüsünden mutebber olur. (30) uncu meseleye müracaat!

135 — : Bir kimse, marazı mevtinde «kendisinden sonra başkasiyle evlenmemek üzere zevcesine bir miktar mal vasiyet edip vefatında zevcesi, başkasiyle evlenmiyeceğini söylemekle vârisleri vasiyti tecviz ederek o malı kendisine teslim ettikten sonra başkasiyle evlense artık o malı, istirdat olunamaz. Nitekim evlenmemek üzere kölesinin azat edilmesini vasiyet edip de o da vefatından sonra evlenmeyeceğini söylese azat olur, velev ki bilâhare evlensin. Çünkü bu şartta evlenmemenin devamı lâzım değildir. Aksi takdirde evlenmemek şartı zevcenin ve kölenin ölümleri ânında tahakkuk etmiş olur. o anda ise vasiyetin tenfizine mahal kalmaz. Mebsutı Serahsi, Dürri Muhtar. Abdurrahim Fetâvâsı.

MÜTEADDİT VASİYETLERDEN HANGİLERİNİN TAKDİM EDİLECEĞİNE DAİR MESELELER :

136 — : Müteaddit vasiyetler ictima edince bakılır : eğer terikenin sülüsü bunların hepsine kâfi ise veya kâfi olmadığı halde vârisler ziyadeye icazet verirlerse hepsi de tenfiz olunur. Fakat bir kısmına kâfi olup vârisler de mücîz olmazlarsa aşağıdaki meseleler vechile muamele olunur.

137 — : Vasiyetlerde hukukullah ile muayyen hukukı ibad ictima edip

terikenin sülüsü hepsine kifayet etmeyince bu sülüs bu iki kısım haklara taksim olunur. Yoksa hukukullaha veya hukukı ibada müteallik vasiyetler takdim olunmaz. Bu surette hukukullaha ait kurbet cihetlerinden her biri müstakillen kısmete girer, sonra bu kısmetler toplanarak bu cihetlerin ehemmi mühimmine takdimen tenfiz edilir.

Meselâ : bir kimse, malının sülüsünü haç ile zekâtına ve fülân şahsa ve keffaretleri için vasiyet etmiş bulunsa vefatında terikesinin sülüsü dört kısma ayrılır, sonra hac ile zekâta ve keffaretlere ait kısımlar cem edilerek bunların ehemmi mühimmine takdimen tenfiz olunur. Yoksa haç ve zekât gibi feraizi ilâhiyye, hakkı âdemîye takdîm edilmez. Çünkü insanların ihtiyaçları derkârdır. Şu kadar var ki âdemî gayri muayyen olursa o halde kısmet carî olmayıp aledderecat ekva olanlar takdim olunur.

Meselâ : bir kimse «malımın sülüsü haç ve zekâtım ile fakirlere sadakadır» diye vasiyet etmiş bulunsa evvelâ hac ile zekâta ait vasiyeti infaz edilir, sonra bir şey kalırsa o da fakirlere tesadduk olunur.

138 — : Hukukullaha müteallik muhtelif vasiyetler toplandıkta en kuvvetlisi takdim olunur. Velev ki mûsî, bunu tehir etmiş olsun.

Binaenaleyh evvelâ hac ve zekât gibi feraize ait vasiyetler, sonra keffaretler, nezirler gibi vâciblere ait vasiyetler, daha sonra da nâfile hac, nâfile sadaka gibi tetavvuat kabilinden vasiyetler tenfiz edilir.

139 — : Vasiyetler kuvvetce müsavi olduğu halde terikenin sülüsü hepsine müsait olmasa, vârisler de bunların hepsine veya bazısına icazet vermese mûsinin takdim ettiği vasiyet takdim olunur. Çünkü bu takdim, mûsînin ana ihtimamına delâlet eder.

Binaenaleyh müteaddit vasiyetlerin hepsi de farz veya hepsi de nâfile olsa mûsînin takdim ettiğini evvelce tenfiz lâzım gelir.

Meselâ : bir kimse «malımın sülüsü ile üzerime farz olan hac eda ve şu kadar kuruş zekât tediye olunsun» demiş bulunsa evvelâ hac bedeli çıkarılır, sonra bakiyyesile zekât verilir.

İmam Ebu Yusüften bir rivayete göre hac zekâta takdim olunur, velev ki mûsî zekâtı takdim etmiş olsun. Çünkü hac bir ibadeti bedeniye olduğundan bir ibadeti maliyye olan zekâttan evlâdır. İmam Muhammede ve İmam Yusüften diğer bir rivayete göre de zekât takdim olunur. Zira zekâta kulların hakları taallûk eder, kulların hakları ise ihtiyaçlarından dolayı mukaddemdir.

(Şafiîlere göre farz olan hac ile sıhhat halinde nezr edilen hac, müteveffanın vasiyeti bulunsun bulunmasın, sair borçları gibi bütün terikesinden ifa edilir ve bu hac için bedel, mikattan tutulur.)

140 — : Vasiyet hususunda evvelâ : keffareti katl, saniyen : keffareti yemîn, salisen : keffareti zihar, rabian : keffareti iftâr, hâmisen : nezr, sâ

disen : fitre, sâbian : uthiyye bittakdim tenfiz olunur. Çünkü bunlar bu tertip üzere biri birinden kuvvetlidirler. Uthiyye de nâfileler üzerine mukaddemdir.

Sadakai fıtır da keffareti fıtırdan mukaddemdir. Çünkü sadakai fıtırın vücubi haberi meşhur ile, keffareti fıtr ise haberi vâhit ile sabittir. Haberi meşhur ise daha kuvvetlidir. Bedaî.

141 — : Hukukı ibada müteallik vasiyetlerde takdim carî olmaz. Buhalde müteaddit men lehülhak mütesavîdir.

Meselâ : bir kimse, malının sülüsünü birine vasiyet ettikten sonra yine malının sülüsünü başka birine vasiyet edip de vârisleri iki sulüsün verilmesine icazet vermeseler bir sülüs bu iki mûsâ leh arasında münasafeten taksim olunur, yoksa evvelki vasiyet takdim olunmaz. Meğer ki mûsî, birinin takdimini sarahaten beyan etsin.

142 — : Yukarıdaki meselelerden müneccez ıtk ile tedbir ve muhabat halleri müstesnadır, bunlar her halde takdim olunur.

Şöyle ki : bir kimse, marazı mevtinde kölesini azat etse, veya bir kimse : «Ben öldüğüm zaman şukölem hürdür, veya şu hastalığım neticesinde ölürsem şu cariyem azat olsun» diye tedbir suretinde vasiyette bulunsa veya bir hasta, bir malı hakkında birisi namına muhabatta bulunup o hastalıktan ölse evvelâ bu vasiyetleri infaz edilir, sonra mûsâ bihten bir şey kalırsa sair vasiyetlerine usulü vechile sarf edilr.

Şayet müneccez ıtk ile muhabat ictima edip de terikenin sülüsü bunlara kifayet etmese İmamı Âzama göre bakılır : âğer muhabat, ıtkdan evvel yapılmış ise muhabat takdim olunur. Ve illâ ikisi müsavi olur. İmameyne göre ise evvelce yapılmış olsun olmasın, her halde ıtk, muhabata takdim edilir, çünkü ıtk, muhabattan kuvvetlidir. İmamı Âzama göre ise muhabatta bir akdi zaman ile, yani : bir bedel ile istihkak hâsıl olmuştur. Itk ise mücerret bir teberrüden ibarettir. Bu ıtk evvelce vaki olmadıkca muhabata takdim edilemez. Bir malın değer fiyatından noksana satılması bir muhabattır.

Böyle müneccez veya muallak bir surette olmayıp mutlak bir vechile vasiyet edilen i'tak halinde ise bakılır : eğer bu, keffaretten dolayı vâcib olan bir i'tak ise keffaretler hükmünde olur. Böyle değilse tetavvuan hac, fakirlere tesadduk gibi sair nâfile vasiyetler hükmünde bulunur. Bu gibi vasiyetlerde ise fesh ve rücu vaki olabilir. Nitekim hükümleri evvelce beyan olunmuştur. Hindiyye, Reddi Muhtar, Bahri Raik.

(Zahirilere göre bir kimsenin sülüsi mali, vasiyet ettiği şeylere kifayet etmezse ilk evvel söylediği şeyden başlanır, sülüs bitinceye kadar sarf edilir, bitince sair vasiyetleri bâtıl olur. Vasiyetlerde icmal bulunup mukaddem ve muahharı tayin edilmemiş olunca vasiyetlere hisse verilir. Elmuhallâ

HAYIR CİHETLERİNE AİT VASİYETLERİN TENFİZ SURETLERİ :

143 — : Farz olan hacci ifa için bedel tutulması vasiyet edilmiş olunca bakılır : eğer nafaka, yani hac için vasiyet edilmiş mal, kâfi ise mûsînin beldesinden ve kâfi değilse kifayet edeceği mahalden itibaren bedelin râkib olarak hac etmesi lâzım gelir. Hattâ mûsînin beldesinden râkiben hacce nafaka kifayet etmemekle bir kimse, «ben bu nafaka ile piyade olarak hac ederim» dese caiz olmaz.

Şayet nafaka, râkiben hacce kâfi iken bedel, mâşiyen hac ederek nafakanın bir mikdarını kendisi için tasarruf ve istibka etse nafakayı zamin olur. Çünkü muhalefette bulunmakla mûsi için matlûp olan sevap hâsıl olmamıştır.

Kezalik nafaka yetişir olduğu halde vasi, mûsînin beldesinden başka bir yerden hac yaptırsa verdiği nafakayı zamin olur. Meğer ki mûsînin beldesiyle o yere bir gün içinde daha gece olmadan gidip gelmek mümkün bulunsun.

144 — : Üzerine hac farz olduğu senede hacce gidip de yolda vefat eden kimseye, tarafından hac ettirilmesini vasiyet, vacip olmaz. Fakat hac farz olduğu halde tehir edip de sonra hacce azimet eden kimse, yolda vefat edecek olsa tarafından hac ettirilmesini vasiyet etmesi üzerine vâcip olur. Binaenaleyh vasiyet edince nafaka kâfi ise beldesinden, değilse kifayet edecek mahalden hac ettirilir.

Şayet muayyen vatanı yok ise vefat ettiği mahalden ve müteaddit vatanı var ise Mekkei Mükerremeye en yakın vatanından hacettirilmesi lâzım gelir.

145 — : Bir kimse, kendi beldesinden başka bir mahalden hac ettirilmesini vasiyet etmiş olsa, vasiyeti vechile o mahalden bedel gönderilmesi lâzım olur. Bu mahal, Mekkei Mükerremeye gerek yakın ve gerek uzak bulunsun. Şu kadar var ki üzerine vâcib olan şeyi, yani : kendi yurdundan hac ettirilmesini terk etmekle âsim olur. Nitekim nafaka kâfi olmadığı halde kendi yurdundan hac ettirilmesini vasiyet etmiş olduğu takdirde de günahkâr olur.

146 — : Mûsi, Mekkei Mükerreme ahalisinden olduğu halde başka bir beldede iken vefat etse namına Mekkei Mükerremeden hac ettirilir. Fakat Hacci kıran ile vasiyet etmiş bulunsa vefat ettiği beldeden hac ettirilmek lâzım gelir.

147 — : Bir kimse «malımın sülüsü ile veya malımdan şu kadar meblâğ ile hac ettiriniz» diye vasiyet etmiş olup da o malın sülüsü veya o meblâğ müteaddit hacce kifayet eder oldukta bakılır : eğer yalnız bir hac ettirilmesini tasrih etmiş ise o vechile bir hac yaptırılıp geri kalan miktar, vârislerine verilir. Amma tasrih etmemiş ise hepsi bir senede olmak üzere mü

teaddit hac yaptırılır. Başka başka senelerde yaptırılabileceğine kail olanlar da vardır. Fakat hayırlı bir işin tehire bırakılmaması evlâdır.

148 — : Hac için vasiyet edilmiş olan bir mal, mevlâsının izniyle hac etmek üzere bir köleye verilse sahih olur. Şu kadar var ki bu halelden halî olamıyacağı cihetle müstahsen değildir.

149 — : Bir kimse, bir miktar mal ile namına hac ettirilmesini vasiyet etmiş olunca bakılır. Eğer yolda selâmet mevcut ise vasiyeti vechile hac ettirilir. Fakat yolda selâmet mevcut değilse o mal, din âlimlerinin münasip görecekleri bir ciheti birre sarf olunur.

150 — : Bir kimse, hac için malının bir kısmını vasiyet etmiş olmakla vefatında vasî, terikesini vârisler ile taksim edip de hac için ifraz ettiği meblâğ, kendisinin veya hacce gönderilecek bedelin elinde zayi olsa baki kalan terikenin sülüsünden o kimse namına kifayet edecek mahalden hac yaptırılır. Hacce ait malın defeat ile helâki takdirinde de hüküm böyledir. Fakat terikede sülüsü hacce kifayet edecek miktar mal kalmazsa vasiyet bâtıl olur.

Nitekim mûsînin hacci için bizzat ayırmış olduğu muayyen mal, vefatından sonra zayi olduğu takdirde de vasiyeti bâtıl olup artık mütebaki terikenin sülüsünden hac ettirilmesi lâzım gelmez. Çünkü mûsînin bittayin ifraz ettiği mal, helâk olunca vasiyetini tenfiz kabil olamaz.

151 — : Bir kimse, malının sülüsünü keffareti salâtı için vasiyet etse vasi, bu malı o kimseden usul ve füruundan olmayıp da müslim ve muhtaç bulunan sair vârislerine sarf edebilir. Fakat muayyen bir şahıs için vasiyet edilmiş olan bir keffareti salâtı, o şahıstan başkasına sarf etmek caiz değildir.

152 — : Bir kimse, vârisi olmayan torunlarına kefareti salâtı için şu kadar meblâğ verilmesini vasiyet etse emri vechile bunlara verilir. Şu kadar var ki bu, keffareti salât yerini tutmaz.

153 — : Bir kimse, keffareti salâtı için bir miktar meblâğ miskinlere vasiyet etmiş bulunsa bu meblâğı kendisinin vârislerine veya vârislerinden birine sarf etmek caiz olur. Şu kadar var ki vârislerin muhtaç, baliğ, hâzır ve razı olmaları şarttır.

Binaenaleyh vârislerden bazıları çocuk veya gaip bulunsa veya hâzır olduğu halde gayri razı veya gayri muhtac olsa bu vechile sarf caiz olmaz. Çünkü bu, vârislere vasiyet kabilinden olacağı cihetle icazetlerine tevakkuf eder.

154 — : Bir kimse, keffareti salât veya siyamı için vasiyet edip de terikesinin sülüsü bir takım mu'sir kimselerin zimmetlerinde bulunmakla vasi, bu malı o kimselere fidyei salât veya siyam olarak terk etse caiz olmaz.

Belki bu malı onlardan evvelâ alıp sonra fidye niyetiyle kendilerine tesad duk etmesi lâzım gelir.

Fakat bir kimse, malının sülüsü tesadduk edilsin diye emr ettikten son ra vefat edip de bir şahıs bu sülüsü gasp ederek istihlâk etmekle vasî, bu sülüsü muîsir bulunduğu halde o gâsıba sadaka olarak terk etse caiz olur sadaka yerine geçer. Çünkü bu takdirde mûsinin vefatından sonra kabz bu lunmuştur.

155 — : Bir kimse : «Malımın sülüsü vücuhi birre sarf edilsin» diye va siyet etse bu mal, vasîsi veya vârisi tarafından hayır ve bir itlâk olunan her hangi bir mahalle sarf edilebilir. Hattâ vasî böyle bir sarfta bulunduk tan sonra vârisler, «sarf eylediğin vecihleri bize bildir» diye vasîyi muaheze edemezler. Behcetül'fetâva.

156 —: Bir kimse, malının sülüsünü amali birre = hayır işleri için va siyet etse bu mal, mahpushane gibi îmar ve ıslahı vücuhı birden olduğu mütearef bulunmayan müesseseler yaptırılmasına sarf edilemez.

Fakat bir vakfın imarına veya bir mescidin tenvîratına sarf edilebilir. Amma bunların tezyinatına da sarf edilemez.

157 — : Bir kimse : «Malımın sülüsü fî sebilillâh vasiyet olsun» demiş bulunsa bu malın gaza işlerine sarfı lâzım gelir. Bununla beraber haccı münkatıa, = yolda nafakası tükenmiş hacıya sarfı da caizdir.

(Hanbelîlere göre «Allah Tealâ» veya «Resuli Ekrem» namına vasiyet caizdir. Bu halde mûsâ bih, âmmenin mesalihine sarf edilir. Neylülmeârib.)

158 — : «Fülân şahsın zimmetinde olan şu kadar kuruşum alınıp fülân mahalde bir çeşme yapılsın» diye vasiyet etmiş olduğu halde vefatından sonra o şahsın iflâsına hükm edilse vasîsi, müsait olduğu takdirde terikeden o miktar kuruş alarak o mahalde çeşme bina ettirebilir. Behce. Demek ki bu vasiyet, o zimmetteki meblâğ ile tekayüüt etmiş olmuyor.

159 — : Bir kimse, marazı mevtinde malının sülüsünden fülân yerde bir çêşme yapılıp artık miktarı fülân zatların rey eyledikleri şahıslara verilsin» diye vasiyet ve tenfizine birini vasî nasp etmiş bulunsa vasî, çeşmeyi bina ettikten sonra fazla kalan miktarı o kimsenin baliğ ve fakir olan vârislerine o zatların reyleriyle verebilir. Behce.

160 — : Muayyen bir cihete, meselâ bir çeşme yaptırılmasına vasiyet edilmiş olan bir mal, buna kifayet etmezse başka cihete sarf edilmez. Belki çeşme yaptırılmaya yetişeceği miktara kadar istirbah olunarak gallesi aslına ilâve edilir. Abdurahim Fetâvâsı.

161 — : Bir kimse: «Malımın sülüsü ile fülân mevsimde veya fî sebilillâh nâsa su verilsin» diye vasiyet etse caiz olup o sülüs, vücuhi birden bi-

rine sarf olunur. Bu, İmam Muhammede göredir ve müftabihtir. İmamı Âzama göre böyle bir vasiyet muteber değildir. Dürri Muhtar.

162 — : Mekkei Mükerreme namına vaki olan bir vasiyet, Mekkei Mükerremenin fakirlerine masruf olur. Binaenaleyh bir kimse : «Malımın sülüsü Mekkei Mükerremeye vasiyet olsun» dese bu mal, Mekkei Mükerremenin fukarasına sarfedilir. Fakat muayyen veya gayri muayyen bir mâbet namına vuku bulan bir vasiyet, o mâbedin mesalihine sarf olunur.

Meselâ : Mûsî : «Terikemin sülüsünü beytülmakdise vasiyet ettim» dese bu sülüsü, beyti makdisin imaretine, kandillerine ve sair levazımına sarf etmek lâzım gelir.

Kezalik : «Bir kimse : «Fülân mescide şu kadar kuruş sarf ve infak olunsun» diye vasiyette bulunsa bu, caiz olup o meblâğ, bu mescidin mesalihine sarf edilir.

Alelitlâk mescit için vasiyetin cevazı İmamı Muhammede göredir. Ve anın kavline göre mûsâ bih olan meblâğ, mescidin masarifine tahsis edilir. Bazı ulemaya göre ise mûsâ bih, o mescidin fakirlerine sarf olunur. Meselâ : camiül'ezher namına vuku bulan vasiyet, bu camiin fakirlerine ait bulunur.

163 — : Bir kimse, başka bir malı olmadığı halde hanesini mescit olmak üzere vasiyet edip vârisleri de müciz olsalar o hane tamamen mescit yapılır. Fakat vârisler mücîz olmazlarsa yalnız üçte biri mescit ittihaz edilir.

164 — : Bir kölenin muayyen bir mescidde hizmet ve müezzinlik etmesini vasiyet caizdir. Bu halde kölenin hazancı, nafakası çıkarıldıktan sonra mûsînin vârislerine ait olur.

165 — : Bir hayvanın arkasını = rükûbünü bir kimse için tayin etmeksizin fî sebilillâh vasiyet etmek bâtıldır. Çünkü bu vasiyet, vakıf mânasına olduğundan caiz değildir. Bu mesele, İmamı Âzama göredir. İmameyne göre ise böyle bir vakıf hali hayatta caiz olduğu gibi ölümden sonraya bil'izafe vasiyet suretiyle de caizdir. Bedaî.

166 — : Vasiyet edilen mahalde çeşme inşası mümkün olmasa tenfizine vasi olan kimse o çeşmeyi mümkün olan bir yerde yaptırır, tayin edilen meblâğdan bir şey artarsa onu da vârislere vermesi lâzım gelir. Behcetül'-fetâvâ.

KARİPLERE, EHLİ BEYTE, CİRANE VESAİRE NAMINA YAPILACAK VASİYETLER :

167 — : Bir kimse : «Akribama» veya «zevilkarabetime» veya erhamıma» veya «zevilerhamıma» yahut «ensabıma şu malımı, veya malımın sülüsünü vasiyet ettim» dese mûsâ bih, o kimsenin akrabiyet gözetilerek gerek

erkek ve gerek dişi olsun zî rahmi mahremlerinden en az iki şahsa verilmek lâzım gelir. Çünkü vasiyette cemi sigası kullanıldığından bir şahıs, mûsâ bihe tamamen müstahik olamaz.

Bu vasiyetine o kimsenin her hangi vârisi dahil olamayacağı gibi ebeveyniyle evlâdı da dahil olamazlar, velev ki ebeveyniyle evlâdı, rık veya ademi islâmiyet gibi bir sebeple irsden mahrum bulunmuş olsunlar. Çünkü bunlar örfen akribadan sayılmazlar. Fakat o kimsenin vârislerinden olmayan ced ve ceddesiyle evlâdının evlâdı dahil olurlar. Maamafih İmamı Âzamdan bir rivayete göre bunlar da vasiyete dahil olmazlar. İmamı Ebu Yusüfden de böyle bir rivayet vardır. Sahih olan da budur. Çünkü ced, baba menzilesinde, evlâdın evlâdı da evlât mesabesindedirler. Bu halde o kimsenin vârislerinden olmayan iki amcasiyle iki de dayısı bulunsa vasiyeti yalnız amcalarına ait olur. Çünkü amcaların karabeti daha ziyadedir. Şayet bir amcasiyle iki dayısına bulunsa mûsâ bihin yarısı amcasına diğer yarısı da iki dayısına verilir. Çünkü vasiyet cemi sıgasiyle vuku bulmuştur, ekalli cemi ise ikidir, artık bir amca nısıftan başkasına müstahik olamaz. Binaenaleyh o kimsenin yalnız bir amcası bulunsa mûsâ bihin yarısı ana verilir. yarısı da vârislere red olunur. O kimsenin bir amcasiyle bir de ammesi bulunsa mûsâ bih bunların arasında münasafaten taksim edilir. Fakat böyle mahremlerinden hiç bir kimse bulunmasa vasiyeti bâtıl olur.

Bu vechile bir vasiyet, başka birinin ekarip ve ensabı namına vuku bulursa vasiyete o şahsın ebeveyni ile evlâdı müstesna olmak üzere vârisleri de dahil olurlar. Çünkü bu vârisler, mûsînin vârisleri değildir, ebeveyn ile evlâda ise, dediğimiz vechile örfen karip adı verilmez.

168 — : Yukarıdaki mesele İmamı Azama göredir. İmameyne göre ise böyle bir vasiyete, islâmdaki ilk, babasına kadar müntehî olan her zî rahmi mahremi dahil olur, bunda karip ile baît müsavi bulunur. Nitekim Aleviyyeye veya Abbasiyye vasiyet edilse mûsâ bih, Hazreti Aliye ve Hazreti Abbasa ittisal eden her zata sarf edilir. Maamafih baba ile oğul ve mûsâ bihe vâris olan karipler, İmameyne göre de müstesnadır.

Şunu da ilâve edelim ki İmameynin bu kavli kendi zamanlarına göredir. Bilâhare aradan asırlar geçmiş olduğu için akribanın mikdarı artıp mechul bir halde kalmıştır. Artık vasiyet, mechul bir kavme yapılmış olacağı cihetle sahih olmamak lâzım gelir. Bedayî, Hindiyye, Dürri Muhtar.

169 — : Yukarıdaki tabirata : «Elakrebü fel'akreb» ibaresi ilâve edilirse bu tabiratın cemiyetine itibar olunmaz.

Binaenaleyh mûsâ bihe o kimsenin akribasından en karip olan müstahik olur. Ve bu vasiyete akreb olmak şartiyle hem mahrem, hem de gayri mahrem dahil bulunur.

Meselâ : Bir kimse : «Malımın sülsüünü el'akrebü fel'akreb akribama, veya zevil'erhamıma vasiyet ettim» dese bu sülüsü, bunlardan en karip olan ihraz eder.

170 — : Karabet veya zî karabet veya zî nesep namına yapılan bir vasiyette, mûsâ bihin tamamını akrabiyet gözetilerek yalnız bir şahsa vermek iktiza eder.

Meselâ : Bir kimse «malımın sülüsünü sahibi karabetime, veya zî nesebime vasiyet ettim» deyip de bir amcasiyle iki dayısı bulunsa bu sülüs, yalnız amcasına verilir.

«Fülânın karabetine, veya zî karabetine veya zî nesebine vasiyet ettim» denildiği surette de hüküm böyledir.

171 — : Bir zatın, âl veya kabile veya ehli beyti namına vuku bulan bir vasiyet, o zata islâmiyeti ilk evel idrâk etmiş olan ceddi âlâsı canibinden karabeti nesebiyyeleri olan kimselerin hepsine şâmil olur. Baba tarafından olan bu ceddi âlânın islâmiyete yetişmiş olması şart ise de kendisinin müslim bulunması şart değildir.

Bu vasiyette akreb ile eb'ad, erkek ile dişi, müslim ile gayri müslim, çocuk ile büyük, zengin ile yoksul müsavidir, aralarında fark yoktur. Yani : bunların ber hayat bulunanları bu vasiyete alesseviye dahil olurlar, velev ki gayri mahsur olsunlar.

Bu vasiyete o zatın babası, dedesi ve oğulları ve babası kavminden olan zevcesi de — mûsîye vâris olmamaları veya vâris oldukları halde diğer vârislerinin icazet vermeleri şartiyle — dahil olurlar.

Fakat bu vasiyete o zat ile ceddi âlâsı dahil olmayacağı gibi o zatın kızının ve kız karındaşinin evlâdı ve anasının karipleri de dahil olmazlar.

Binaenaleyh bir kimse : «Şu malımı fülân zatın âline veya ehli beytine vasiyet ettim» dese bu vasiyeti, o zata ceddi âlasından itibaren münasebeti nesebiyeleri olan kimselerin umumuna şâmil olur.

«Şu malımı kendi âlime, veya kabileme, veya ehli beytime vasiyet ettim» denildiği surette de hüküm böyledir.

171 — : Bir zatın cinsi veya haseb ve nesebi adına yapılan bir vasiyet, âl ve kabile namına yapılan vasiyetler hükmündedir.

Binaenaleyh bu vasiyet, o zata babası tarafından karabeti nesebiyyeleri olan kimselerin hepsine şâmil olur.

Meselâ : Bir kimse «Malımın sülüsünü kendi cinsime veya kendi hasebime vasiyet ettim» dese bu sülüs, kendisine baba cihetinden karabeti olan şahıslara verilir. Fakat bu vasiyet kendisinin kızlarının ve kız kardeşlerinin evlâdına şâmil olmaz. Çünkü bunlar, kendi babalarına nisbet olunurlar. Meğer ki bunların babaları da o kimsenin kavminden bulunsun, o halde bunlar da vasiyete girerler.

Nitekim bir kadın «kendi cinsime vasiyet ettim» dediği surette evlâdı bu vasiyete girmezler. Meğer ki bu evlâdın babaları da analarının kavminden bulunmuş olsun.

172 — : «Ehl» adına yapılan bir vasiyet, yalnız zevceye ait olur. Çünkü ehl lâfzının zevceye ıtlakı, hem örfen, hem de lûgaten sabittir.

Binaenaleyh bir kimse «malımdan şu kadar şey ehlime vasiyet ettim» dese bu vasiyeti yalnız zevcesine masruf olur. Bu takdirde başka vârisi bulunmaz veya bulunduğu halde icazet verirse ve yahut kendisi müslim olup bu kadın kitabiyye bulunursa mûsâ bih olan mal bu kadına verilir.

Bu mesele, İmamı Âzama göredir. İmameyne göre bu vasiyet, mûsînin vârisi ve memlûkü olmamak üzere tahtı infakında bulunan her şahsa şâmildir. Çünkü bir kişinin ehli, onun infak ettiği kimselerdir. Şu kadar var ki memlûkler efendilerinin ehli sayılmaz. Elbedayi.

173 — : Bir kabilenin veya fahzın oğulları adına yapılan bir vasiyet, hem erkeklere hem de kadınlara şâmil olur. Hattâ bu vasiyete o kabilenin veya fahzın mevlel'ıtake ve mevlel'müvalâtı ile hulefası da dahil olurlar. Çünkü bu surette ebna = oğullar ile mücerret o kabileye veya fahza müntesib olanlar kasd olunur. Şu kadar var ki, bunların kabili ihsa olmaları şarttır. Böyle olmazsa vasiyet bâtıl olur.

Bir kabileye yardım edeceğine onları kendi nefsi gibi müdafaaya çalışacağına yemin ile söz vermiş olan kimseye halîf denir. Cem'î : hulefadır.

174 — : Bir kimsenin oğulları adına yapılan vasiyette bakılır : Eğer o kimseden maksat, nâsdan bir şahıs olup ibni Sîrin, ibni Ebî Leylâ gibi bir zatın babası olmakla maruf ise bu vasiyet o kimsenin yalnız erkek evlâdına muhtes olur. Velev ki ağniyadan olsunlar. Amma nâsdan bir şahıs olmayıp Benî Temîm, Benî Zühre gibi bir kabilenin veya bir fahzın babası ise bu vasiyet yukarıdaki mesele vechile o kabile veya fahz efradına şâmil olur.

Birinci takdire göre o kimsenin hem oğulları, hem de kızları bulunsa İmamı Âzam ile İmam Ebu Yusüfe göre vasiyet yalnız oğullarına ait olur, kızlarına şâmil olmaz. İmam Muhammede göre kızlara da şâmil olur. Çünkü oğul tabiri tağlip tarikiyle kızlara da şâmildir. İmam Âzamdan da böyle bir rivayet vardır.

Fakat o kimsenin yalnız kızları bulunsa bu vasiyet, onlara şâmil olmaz. Çünkü oğul lâfzının kızlara tenavülü yoktur.

O kimsenin yalnız bir oğlu bulunsa mûsâ bihin nısfını alır, nısfı da vârislere kalır. Bir de oğlunun oğlu bulunsa, İmamı Âzama göre buna bir şey verilmez, İmameyne göre ise diğer nısıf da buna verilir. Sahih olan İmamı Âzamın kavlidir. Zira bir lâfz bir zamanda hem hakikate, hem de mecaze haml edilemez. İmameyne göre ise haml edilebilir.

Bu kimsenin kızlariyle oğlunun oğulları bulunsa bunların hiç birine bir şey verilmez. Çünkü bu halde sulbî evlât, oğlan değil kızdır. Oğlan tabiri ise kıza mütenavil değildir. Bu,. İmamı Âzama göredir. İmameyne göre ise bunlar bu vasiyette müşterek olurlar. Bu vasiyet, veledül'velede haml olunur. Bedaî.

175 — : Bir kabilenin veya fahzın evlâdı namına yapılan vasiyetler, evlât ile beraber evlâdülevlâda da şâmildir. Çünkü bu surette evlât ile mücerret o kabileye veya fahza mensup olanlar kasd edilir.

176 — : Muayyen bir zatın evlâdı adına yapılan vasiyetler, o zatın evlâdı var iken ahfadına şâmil olmaz. Fakat evlâdı sulbiyyesi ber hayat bulunmazsa oğlunun evlâdına şâmil olur, çünkü hakikat müteazzir olunca mecaza gidilir, amma kızının evlâdına aslâ şâmil olmaz.

«Fülânın veledine» denildiği halde anın bir oğlu veya bir kızı bulunsa mûsâ bihin hepsine müstahik olur. Çünkü veled tabiri bire de, birden ziyadeye de şâmildir.

Binaenaleyh bir kimse : «Malımın sülüsünü Zeydin evlâdına vasiyet ettim» dese bu vasiyeti Zeydin erkek ve kız evlâdına şâmil olup bu sulüsden bunların erkeklerine ikişer, kızlarına birer sehm verilr. Hattâ bu vasiyet, Zeydden olan hamle de şâmil olduğundan vasiyet ânından itibaren altı aydan az bir müddet içinde doğacak çocuk da bu vasiyete dahil olur.

Amma Zeydin evlâdı sulbiyesi var iken ahfadı vasiyete dahil olmaz. Meselâ hem kızları, hem de oğlunun evlâdı bulunsa mûsâ bihe yalnız kızları müstahik olur. Çünkü bir lâfzı hakikate haml mümkün oldukca mecaza haml caiz olmaz. Fakat sulbî kızları da bulunmazsa mûsâ bih oğlunun evlâdına verilir. Kızının evlâdına verilemez.

Bu mesele, İmamı Âzama göredir. İmam Muhammedden bir rivayete göre kızının evlâdına da verilir. Çünkü bir insanın kızının evlâdı da kendisine nisbet olunurlar. Nitekim Fâtımatüzzehra hazretleri Resuli Ekrem Efendimize izafe olunmaktadır. Ve Nebiyyi Zîşan Efendimiz Hazreti Hasan hakkında : (ان ابنى هذا السيد و ان الله تبارك و تعالى يصلح به بين الفئتين) buyurmuşlardı.

Buna cevaben deniliyor ki : neseblerin valideler tarafından sübutü âdeten mahcurdur. Bu cihetle kızların çocukları, kendi vasıtalariyle kızlarının babalarına nisbet olunmazlar. Hazreti Fâtımanın muhterem evlâdı ise bir teşrif ve ikram eseri olarak kendilerine mahsus olmak üzere Resuli Ekrem Hazretlerine nisbet olunmaktadır. Bu nisbet, bir hadisi şerif mealine nazaran bir istisna teşkil etmektedir.

177 — : «Vârisler» namına yapılan vasiyetlerde müverrisin mûsîden mukaddem vefat etmesi şarttır, tâ ki vârisler taayyün etsinler.

Meselâ : bir kimse : malımın sülüsünü fülân zatın vârislerine vasiyet ettim» dedikten sonra evvelâ o zat vefat edip badehu mûsî de vefat etse bu sülüs, o zatın vârisleri arasında taksim olunur. Şöyle ki : vârislerden evlâttan veya erkek ve kız kardeşlerden ibaret iseler bu mûsâ bihten erkeklerine ikişer, kadınlarına da birer sehm verilir. Amma sair ashabı feraizden iseler her birine hisse irsiyyesi nisbetinde sehm verilir. Amma sair ashabı feraizden iseler her birine hissei irsiyyesi nisbetinde sehm verilir.

Şayet bunlar ile beraber sair ashabı vesâyada mevcut olursa mûsâ bih, evvelâ adedi rüüs üzerine taksim edilir, sonra vârislere isabet eden sehimler aralarında mezkûr vech ile iktisam olunur.

Bilâkis mûsî, müverristen evvel vefat ederse vârislerin ademi taayyünlerine mebni vasiyet bâtıl olur.

178 — : Bir kimse, malının sülüsünü bir şahıs ile beraber onun vârislerine veya akabine vasiyet etse, vasiyeti yalnız o şahsa ait olur. Çünkü o şahıs ber hayat oldukça başkası onun vârisi veya akabi adını alamayacağından âdeta o şahıs ile beraber maduma vasiyet edilmiş gibi olur.

Akab : bir kimsenin terk ettiği erkek ve kız evlâdiyle erkek evlâdının badel'vefat evlâdına ıtlak olunur. Kız evlâdının evlâdına ıtlak olunmaz.

179 — : Eshar = dünürler namına yapılan bir vasiyete, zevcenin dedesi, ve erkek, kız karındaşları, amcaları gibi zî rahmı mahremleri umumen dahil olurlar. Şu kadar var ki mûsînin vefatı zamanında beynezzevceyn nikâhın bekası veya zevcenin ric'iyyen mu'tedde bulunması şarttır. Binaenaleyh nikâh zail olmuş veya zevce bainen mu'tedde bulunmuş olursa zî rahmı mahremleri vasiyette müstahik olmazlar. Velev ki zevce, vâris olsun.

Meselâ bir kimse, «şu malımı esharıma vasiyet ettim» dese bu vasiyete menkûhe veya ric'iyyen mu'tedde bulunan zevcesinin bütün zi rahmı mahremleri dahil olurlar.

Bir kimsenin kendi zevcesinin veya babasının, veya oğlunun veya herhangi bir zî rahmi mahreminin zevcesinin zî rahm olan mahremlerine (eshar) denir. Kain pederler, katin biraderler bu cümledendir. Bedaî.

180 — : Bir zatın hatenleri = damatları, enişteleri, dünürleri adına yapılan vasiyetler o zatın, kızlarının, hemşirelerinin ve sair zatürrahm olan mahremlerinin zevcleriyle beraber bu zevclerin bilûmum zî rahmı mahremlerine alesseviyye şâmil olur. Ve bu huussta erkekler ile kadınlar ve zevclerin valideleriyle ceddeleri birbirine müsavi tutulur.

Meselâ : bir kimse «malımın sülüsünü hatenlerime vasiyet ettim» deyip de vefatında kendi kız kardeşlerinin ve bunların kızlarının ve ammesiyle halasının zevcleri bulunduğu gibi bu zevclerden her birinin de zî rahmı mahremleri bulunsa bu ülüs, bunsların arasında müsavat üzere takism olunur.

Maamafih bu surette de mûs)nin vefatı anında mezkûr kadınlar ile kocaları arasında nikâhın kıyamı şarttır.

Bir kimsenin kızının, hemşiresinin, ammesiyle halasının ve herhangı bir zatı rahmı mahreminin kocasına (haten) denri. Cem'i : ahtandır.

181 — : İhtiyacı müş'ir bir lâfz ile yapılan vasiyetler, mûsâ lehler kabili ihsa, yani mahsur olmasalar da sahih olur. Amma ihtiyacı iş'ar etmeyen lâfızlar ile yapılan vasiyetler, mûsâ lehler kabili ihsa olmayınca bâtıl olur.

Meselâ : bir kimse «fülân beldenin yetimlerine veya müslümanların fakirlerine şu kadar meblâğ vasiyet ettim» dese vasiyeti sahih olur. Velev ki o beldenin yetimleri gayri mahsur bulunsun.

Amma «müslümanlara veya sülâlei tâhireye veya Hâşim oğullarına vasiyet ettim» dese bu, sahih olmaz. Çünkü bu zatların ihsası mümkün olmadığı gibi bu lâfızlar da ihtiyacı müş'ir değildir.

İmam Ebu Yusüfe göre kitap ve hisap bulunmadıkça sayılmaları kabil olmayan bir cemaat, gayri mahsur, kabili ihsa olmayan bir kavim demektir. İmamı Muhammede göre adetleri yüzden ziyade olunca gayri mahsur, gayri kabili ihsa sayılırlar.

182 — : Yetimler, âmâlar, kötürümler, eramil namına yapılmış vasiyetlerde bakılır : eğer bunların ihsası kabil ise fakirleriyle zenginleri, erkekleriyle kadınları müsavat üzere vasiyete dahil olurlar. Fakat ihsası kabil değilse vasî, mûsâ bihi bir sadaka mahiyetinde olarak bunların fakirlerinden dilediğine verir. Çünkü kabili ihsa olmayınca hepsine temlik müteazzir olur. Bu tabirler ise ihtiyaca delâletten hâli değildir, artık vasiyet, böyle bir sadaka mahiyetinde olmak üzere tashih edilmiş olur.

Meselâ : bir kimse «malımın sülüsünü Zeydin veya fülân sokağın yetimlerine vasiyet ettim» dese bunlar sayılabilecek miktarda olduklarından bu sülüs aralarında müsavat üzere olunur. Fakat «fülân memleketin yetimlerine veya eramiline vasiyet ettim» dese bunların sayılması kabil olmayacağı cihetle vasiyet edilen mal, bunların fakirlerinden münasip görülenlerine dağıtılır.

İmamı Âzam ile İmam Ebu Yusüfe göre bunlardan birine, ikisine vermek de caizdir. Çünkü bu mal, mahza rızayı hak için vasiyet edilmiştir. Bir fakire verilmesiyle de bu maksat hâsılolur. İmam Muhammede göre ise en az iki fakire verilmedikçe caiz, yani vasiyet ifa edilmiş olmaz. Zira mûsâ lehler cemi olarak zikr edilmiştir, cem'in ekalli ise ikidir. Bu halde mûsâ bihin bu iki fakire müsavat üzere verilmesi lâzım gelir. Bedaî, Dürri Muhtar.

Eramil tabiri, Hanefîlere göre dul kalmış kadınlara ıtlak olunur. Dul kalmış erkeklere şâmil değildir. Bunun erkeklere ıtlakı ya müşakele veya letaifi şi'riyye kabilindendir. Yoksa lûgat itibariyle değildir. Fakat İmam Şafiîye göre erkeklere de şâmildir. Elbedaî.

183 — : Ulema, fukaha, kurrai kur'an, ve ehli hadis namlarına yapılan vasiyetler sahih olup mûsa bih bunların fukarasına sarf olunur. Çünkü böyle bir vasiyette her ne kadar mûsâ lehler kabili ihsa değilse de bu isimler istimalen ihtiyacı iş'ar eder, yüksek dinî ilimler ile uğraşanlar, kazanç yollarına sülûk edemiyecekleri cihetle ihtiyaç erbabından sayılırlar. Binaenaleyhböyle bir vasiyet, sahih olmuş olur.

184 — : Ulema namına yapılan bir vasiyet, tefsir, hadis, fıkıh âlimlerine şâmil olduğu gibi itikadı vâcip olan mesaili kelâmiyyeyi öğrenip öğreten zatlara da şâmildir.

Fukaha namına yapılmış bir vasiyet de şer'î olan mesaili fer'iyye ile uğraşan zatlara şâmil olacağı gibi şer'î meselelerden velev üç meseleye edillei tafsiliyyesiyle infaz nazara muvaffak olan zatlara da şâmil olur. Çünkü bu iki kısım zevattan her biri fukahadan sayılır.

Ukalâ adına yapılan bir vasiyet de zâhd ve tekva ile muttasıf olan âlimlere masruf olur.

185 — : Fukara ve mesâkin namına vasiyet olunan mal, (171) inci meselede beyan olunduğu üzere yalnız bir fakire, bir yoksula sarf edilebilir. Müteaddit fakirlere sarf edilmesi efdaldir. Fakat mûsî, bir cemaate işaret ederek : «Malımın sülüsünü şu fukaraya vasiyet ettim» demiş olsa bu sülüsü bir fakire sarf etmek caiz olmaz. Kezalik muayyen bir beldenin fukarasına vasiyet edilmiş bir malı, başka bir beldenin fakirlerine vermek de İmamı Azama göre caizdir. Fetva da bu vechiledir. Fakat mûsînin tayin ettiği beldenin fakirlerine vermek efdaldir. İmam Muhammede göre ise başka belde fakirlerine sarfı caiz değildir. Hindiyye.

Bir kimse, malının meselâ sülüsünü fakirlere vasiyet ve tenfizine bir zatı vasî tayin edip musırren alâ isaihi, yani : vasiyetinde sabit kadem olarak vefat ettikten sonra vârisleri bu malı vasinin izni olmaksızın fukaraya tevzi etse vasî, bunu kabul etmeyip terikenin sülüsünü alarak fakirlere sarf edebilir. Netice Fetâvası.

186 — : Bir zatın cîranı = komşuları namına yapılan vasiyet, o zâtin hanesine meskenleri bitişik olan kimselerin hepsine alesseviyye şâmil olur, bunların mâlik ile müstecir, müslim ile gayri müslim, erkek ile dişi, çocuk ile büyük, hür ile rakik olmaları arasında fark yoktur.

Bu vasiyete dul kadınlar da dahil olur. Çünkü bunların süknası kendilerine nisbet olunur. Amma zatüzzevc olan kadınlar dahil olmaz. Zira bunlar süknaca kocalarına tâbidirler.

Binaenaleyh bir kimse : «malımın sülüsünü komşularıma vasiyet ettim» dese bu sülüs, o kimsenin ikametgâhına meskenleri bitişik olan kimselerin umumuna seviyeten taksim edilir. «Fülân zatın komşularına vasiyet ettim» denildiği surette de hüküm böyledir.

Bu mesele, İmamı Azama göredir. Çünkü mutlak civar = komşuluk, ikametgâhları biribirine bitişik olan kimseler arasında tahakkuk eder. Nitekim şüf'a da bunların arasında carî olur. İmameyne göre ise bu vasiyet, bunlar ile beraber sair komşulara da şâmil olur. Şöyle ki : bir mahallede oturup bir mescitte toplanan, bir cemaat teşkil eden kimselerin hepsi de nâs arasında cîran = komşu sayılır. Bedaî.

(Malikîlere göre böyle bir vasiyete, haneleri muttasıl olanlar dahil olacakları gibi karşı taraftaki hanelerde bulunanlar da dahil olur. Elverir ki arada pek geniş olmayan bir sokak, veya cadde bulunup ırmak gibi, çarşı gibi bir şey bulunmasın. Bu vasiyete komşu olan erkekler ile beraber zevceleri de dahil olur. Ebülberekât.)

(Şafiîlere göre de her taraftan kırk hanede bulunan komşu sayılır. Bir hadisi şerifde (الجار اربعون دارا) buyurulmuştur.

(İmam ahmetten bir rivayete göre kırk diğer bir rivayete göre de otuz hane dahil olur. Mûsâ bih bu hanelere taksim edilir. Her haneye isabet eden miktarda o hanede oturanlara tevzi olunur, çünkü mutlak surette vuku bulan bir izafet, müsavat iktiza eder. Keşşafül'kına'.)

187 — : Muhtelif kardeşler, kendilerine yapılan vasiyete müsavat üzere müstahik olurlar.

Meselâ bir kimse, malının sülüsünü vârisi olmayan kardeşlerine vasiyet edip de kendisinin iki liebeveyn, iki lieb, iki de liüm kardeşi bulunsa bu sülüs, altı hsseye ayrılır. Fakat o kimsenin babası veya evlâdı bulunmadığı cihetle liebeveyn ve liüm kardeşleri vârisi bulunsalar lieb kardevşleri bu sülüsün yalnız üçte birine müstahik olurlar. Elbedaî.

188 — : Marizler namına yapılan bir vasiyet, mecnunlara da şâmil olur.

189 — : Bir kimsenin hem mu'tikî, hem de mutekî bulunduğu halde malınan bir kısmını, meselâ : sülüsünü mevalisi namına vasiyet etse muteber olmaz. Çünkü «mevalî» lâfzı müşterek olduğundan o kimsenin maksadına ıttıla' mümkün olmaz. Meğer ki vefatından evvel tayin etsin. Bu surette manianın zevaline mebni vasiyet sahih olur.

Bu vasiyete, mûsînin gerek sıhhat ve gerek hastalık halinde azat etmiş olduğu memlükleriyle bunların erkek ve dişi evlâtları dahil olurlar. Bu azat etme, ister vesiyetten evvel ve ister sonra vuku bulmuş olsun.

Fakat bu vasiyete, mûsînin müdebberleri, ümmehatı evlâdı dahil olmayacağı gibi mevlel'atakası ve bunun evlâdı bulundukca mevlelmüvalâtı da dahil olmaz.

İmam Ebu Yusüfe göre bu vasiyet, müdebberler ile ümmehatı evlâda da şâmil olur. Çünkü velâye istihkakın sebebi bunlarda da mevcuttur. İmamı

Azama göre ise bunlar badel'mevt mevalîden iseler de indelmevt mevalîden değildirler. Hindiyye, Dürri Muhtar, Reddi Muhtar.

TERİKENİN SÜLÜSİYLE YAPILAN VASİYETLER :

190 — : Vasiyetlerde terikenin sülüsünden ziyade olan miktar, vârislerin ademi icazetleri halinde bâtıl olur. Binaenaleyh bir kimse malının hepsini birine, sülüsünü de diğer birine vasiyet etmiş olduğu halde vefatında vârisleri bu ziyadeyi mûcîz olmasalar terikenin yalnız sülüsü bu iki mûsâ leh arasında münasafaten taksim olunur. Yoksa birincisi diğerinden ziyade hisse alamaz. Çünkü zaid mikdar, vârislerin icazet vermemelerine mebni bâtıl olduğundan her iki mûsa lehe terikenin sülüsü vasiyet edilmiş olur. Bu, İmamı Azamın kavlidir. Sahih olan da budur. İmameyne göre ise bu sülüs, dört hisseye ayrılır, birinci mûsa lehe bunun üç sehimi, diğerine de bir sehimi verilir. Çünkü mûsî, birinci mûsâ lehe, ikinci mûsâ lehin üç misli hisse verilmesini kasd etmiştir.

Fakat vârisler icazet verirlerse terikenin tamamı bitarikilmünazaa dörde bölünerek bunun bir rub'u mûsâ leh bissülüse, üç rub'u da mûsa leh bilkülle verilir. İmamı Âzamdan esah olan bir kavle göre bu halde terikenin sülüsanı, mûsâ leh bilkülle ait olur, sülüsü de bununla mûsâ leh bissülüse müsavat üzere verilir. Çünkü terikenin sülüsünden fazla kısmında kimsenin münazaası yoktur. Sülüsünde ise bu iki mûsâ lehin münazaaları müsavi olduğundan hisseleri de müsavi olmak iktiza eder. Binaenaleyh mesele, altıdan tashih edilip bundan beş sehim mûsâ leh bilkülle, bir sehim de mûsâ leh bissülüse verilir. Elbedaî.

Kezalik bir kimse, birine malının sülüsünü, diğer birine de nısfını veya sülüsanını vasiyet eylemiş olduğu surette de vârislerin icazetleri lâhik olmazsa malın sülüsü bu iki mûsâ leh arasında nısfiyet üzere taksim edilir, esah olan da budur.

191 — : Müteaddit vasiyetler toplanıp da bunlardan hiç biri münferiden terikenin sülüsü üzerine zaid olmadığı halde heyeti mecmuası zaid olunca bakılır : vârisler ziyadeye icazet verirlerse vasiyet olduğu gibi tenfiz olunur. Amma icazet vermedikleri takdirde vesay asahipleri malın sülüsüne zarp olunarak her birine hissesi nisbetinde bu sülüsden sehim verilir. Bu esas üzerine aşağıdaki meseleler teferrü' eder.

192 — : Bir terikenin sülüsü bir şahsa, südüsü de diğer bir şahsa vasiyet edilmiş olduğu takdirde bakılır : eğer vârisler icazet verirlerse terike altı sehime ayrılır, bundan iki sehim sülüs sahibine, bir sehim südüs sahibine, mütebaki üç sehim de vârislere verilir. Fakat vârisler icazet vermezlerse terikenin sülüsü bu iki şahıs arasında eslüsen = ikili birli taksim edilip iki sehim sülüs sahibine, bir sehm de südüs sahbine verilir. Bu halde mesele, dokuzdan tashih edilip üçü bu iki şahsa, altısı da vârislere ait olur.

193 — : Bir terikenin sülüsü bir şahsa, rub'u da diğer bir şahsa vasiyyet edilmiş olunca bakılır : Eğer vârisler icazet verirlerse mesele, on ikiden tashih edilerek dört sehim sülüs sahibine, üç sehm rubu sahibine, beş sehm de vârislere verilir. İcazet vermedikleri takdirde ise dört sehm sülüs sahibine, üç sehm de rubu sahibine verilir. Bu halde mesele, yirmi birden tashih edilip yedisi bu iki şahsa, on dördü de vârislere ait olur.

194 — : Bir terikenin sülüsü bir şahsa, rub'u diğer bir şahsa, südüsü de başka bir şahsa vasiyet edilmiş olunca bakılır : Eğer vârisler mûcîz olurlarsa mesele, on ikiden tashih edilip bundan dört sehm sülüs sahibine, üç sehm rubu. sahibine, iki sehm südsü sahibine, mütebaki üç sehm de vârislere ait olur. Mûcîz olmadıkları takdirde ise mesele, yirmi yediden tashih edilip bundan dört sehm sülüs sahibine, üç sehm rubu sahibine, iki sehm südüs sahibine, on sekz sehm de vârislere verilir.

195 — : Bir terikenin sülüsü bir şahsa, nısfı da diğer bir şahsa vasiyet edilmiş olunca bakılır : Vârisler icazet verirlerse terikenin sülüsü sülüs sahibine, yarısı da nısıf sahibine, baki bir sehm de vârislere verilip mesele altıdan tashih edilir. Fakat icazet vermezlerse terikenin sülüsü o iki şahsa müsavat üzere ait olur. Bu halde mesele, yine altıdan tashih edilerek, birer sehm bu şahıslara, dört sehm de vârislere verilir. Çünkü vârisler mûcîz olmayınca sülüs miktarından zaid olan mikdar lâğv olup yalnız terikenin sülüsü vasiyet edilmiş gibi olur. Bu, İmamı Âzama göredir. İmameyne göre ise bu takdirde terikenin sülüsü beş sehm itibar olunup bundan üç sehm nısıf sahibine, iki sehim de sülüs sahibine ait olur. Çünkü iki mûsâ lehden birinin fazla alması mûcize matlûptur. Bu halde mesele, on beşten tashih edilmek lâzım gelir gelir, beşi iki mûsâ lehe, onu da vârislere verilir. (179) uncu meseleye müracaat!..

196 — : Bir terikenin rub'u bir şahsa, nısfı da diğeı bir şahsa vasiyet edilince bakılır : Eğer vârisler icazet verirlerse terikenin dörtte biri rubu sahibine, ikisi nısıf sahibine, baki biri de vârislere ait olur. Fakat mûciz olmazlarsa terikenin sülüsü, İmamı Âzama göre yedi sehme ayrılıp bundan üç sehim rubu sahibine, dört sehim nısıf sahibine verilir, mütebaki sülüsan da vârislere ait olur. Bu halde meselenin yirmi birden tashih edilmesi lâzımdır. İmameyne göre ise terikenin sülüsü bu iki şahıs arasınd eslâsen taksim olunup iki sehime nısıf sahibine, bir sehim de .rubu sahibine verilir, çünkü nısıf, rub'un iki mislidir. Elbedaî, Elmebsut.

İmamı Âzama göre müteaddit mûsâ lehlerden bazılarına terikenin nısfı, sülüsanı veya tamamı gibi sülüsünden zaid miktarı vasiyet edilmiş, vârisler de mûcîz bulunmamış olunca bu mikdar sülüsden fazla itibar olunamaz, o vechile mûsâ bihe zarp olunur. Binaenaleyh böyle bir vasiyette nısıf ile rubu' cem olsa bu nısıf, sülüs itibar olunup mesele, şu vechile on ikiden tashih edilip yediye red edilir :

	4 sülüs	3 rubu	
M			esele
	Mûsaleh binnısf	Mûsâleh birrubu	12
			7 reddiyye

Bu halde terikenin yedi sehme ayrılıp mütebaki sülüsanı da on dört sehim itibar olunarak mesele yirmi dört sehimden tashih edilir.

197 — : Yukarıdaki meseleler hükmünden muhabat, seaye, vasiyeti mürsele müstesnadır. Yani vârisler, mûcîz olmadıkları halde mûsa leh bil'ekserin, mûsa leh bissülüsden ziyade hisse alması bu üç şeyde carîdir.

Meselâ : bir kimse üç yüz lira kıymetinde olan dükkânının yüz lira mukabilinde Zeyde ve altı yüz lira kıymetinde bulunan hanesinin de iki yüz lira mukabilinde Amre satılmasını vasiyet edip de vefatında bunlardan başka malı olmadığı gibi vârisleri de mucîz olmasalar terikesinin sülüsü olan üç yüz lira, bu iki mûsa leh arasında eslâsen = ikili birli taksim olunur. Şöyle ki : o dükkân, Zeyde iki yüz liraya satılıp kıymetinden yüz lira vasiyet olarak tenzil edilir. O hane de Amre dört yüz liraya satılarak kıymetinden iki yüz lira tenzil olunur ki bu bir muhabat meselesidir.

Kezalik bir kimse, biri üç yüz lira, diğeri de altı yüz lira kıymetindeki iki memlûkünü marazı mevtinde azad edip de bunlardan başka malı olmadığı gibi vârisleri de ziyadeye icazet vermeseler malının sülüsü birinci memlûke, sülüsanı da ikinci memlûke vasiyet edilmiş sayılarak terikenin sülüsü o vechile aralarında eslâsen taksim edilir. Bu halde birinci memlûkün meccanen azad olup kıymetinin sülüsanı olan iki yüz lira için say' etmesi = kazanç sahasına atılması lâzım gelir. İkinci memlûkün de sülüsü meccanen azat olup kıymetinin sülüsanı olan dört yüz lira için çalışması icap eder ki bu da bir seâye meselesidir.

Kezalik : bir kimse, bütün malları dokuz yüz liradan ibaret olduğu halde üç yüz lirasını Zeyde, altı yüz lirasını da Amre vasiyet edip de vârisleri icazet vermeseler, bu malların sülüsü Zeyd ile Amr arasında eslâsen taksim olunarak yüz lirası Zeyde, iki yüz lirası da Amre verilir ki bu da bir vasiyeti mürsele meselesidir.

198 — : Bir kimse,, «malımın sülüsü Zeyd ile Amr ve Bekir arasında vasiyettir» dese bu sülüs üç sehme ayrılır.

Kezalik : «Sülüsi malım, Zeyd ile Amr beyninde vasiyettir» dediği halde Amr vefat etmiş bulunsa Zeyde bu sülüsün nısfı verilir. Çünkü iki müfret arasındaki «beyne» kelimesi tansifi icap eder. Hattâ mûsî, «sülüsi malım

Zeydin beyniyle = arasiyle..» deyip de sükût etse yine bu sülüsün yalnız nısfı Zeyde verilir.

Fakat «sülüsi malım Zeydin evlâdıyle Amrin evlâdı beyninde vasiyettir» deyip de Amrin evlâdı bulunmasa bu sülüs tamamen Zeydin evlâdı arasında taksim olunur. Çünkü iki cem arasında «beyne» kelimesi tansifi icap etmez.

199 — : Bir kimse, malının sülüsünü üç aded ümmi velediyle fukara ve mesakin için vasiyet etse bu sülüs beş sehme ifraz edilerek üç sehmi bu ümmi veledlere, birer sehmi de fukara ile meşâkine verilir.

Nitekim malının sülüsünü bir şahıs ile fukara ve mesakine vasiyet eylediği surette de bu sülüs eslâsen taksim olunur. Bu, İmamı Âzama göredir. İmam Ebu Yusüfe göre nısfiyyet üzere taksim olunup yarısı o şahsa, yarısı da fukara ile mesâkine verilir. Çünkü bunlar bir zümredir. İmam Muhammede göre de beşe taksim olunup bir hissesi o şahsa, dört hissesi de fukara ile mesâkine verilir. Çünkü fukara ve mesâkin tabirleri cem olduğundan bunlar en az dört sayılırlar.

Bu hâdisede mûsînin iki kısım ümmehatı evlâdı bulunup bir kısmı hali hayatında iken azad edilmiş bulunsa vasiyeti, vefatiyle azad olacak ümmehatı evlâdına sarf olunur. Fakat vefatiyle azad olacak ümmehatı evlâdı bulunmazsa vasiyeti, hali hayatında iken azad edilmiş olan ümmehatı evlâdına sarf edilir. Dürrül'muhtar, Elbedaî.

(Şafiîlerce muayyen bir şahıs ile fukara namına yapılan bir vasiyette o şahıs bir fakir gibi sayılır. Velev ki zengin bulunsun. Bir kavle göre bu şahıs, fukaraya mukabil olarak mûsâ bihin yarısına müstahik olur. Diğer bir kavle göre kendisine dört fakir ilâve edilerek mûsa bihin beşde birini alır, diğer bir kavle göre de dörtte birini alır. Çünkü «fukara» tabiri en az üç fakire ıtlak olunur.)

200 — : Vârisler, terikeden şu kadarın, meselâ sülüs mikdarının fülân şahsa vasiyet edilmiş olduğunu ikrar ettikten sonra, «hayır şu diğer şahsa vasiyet edilmiştir» diye ikrarlarından rücu etseler buna itibar olunmaz, vasiyet evvelki şahsa ait olmuş olur.

201 — : Vârisler, sülüsün fülân şahsa ait olduğuna şahadet edip bunu kendisine verdikten sonra bunun başka bir şahsa aidiyetine şahadette bulunsalar bu rücuları muteber olmaz. Şu kadar var ki ikinci şahsın hakkını zayi etmiş olduklarını ikrar etmiş olacakları cihetle ana da o sülüs mikdarını zamin olurlar. Çünkü kendi aleyhlerindeki ikrarları sahihtir.

Fakat bu sülüsü henüz birinci şahsa teslim etmemişler ise şahadetleri ikinci şahıs hakkında kifayet eder, evvelki vasiyet hakkındaki şahadetleri bâtıl olur. Bu takdirde töhmet, mündefidir, kendilerinden zamanı iskat mak-

sadiyle böyle şahadette bulunmuş olduklarını sanmaya mahal yoktur. Mebsutı Serahsî.

202 — : Bir müteveffanın terikesi vârisleri arasında kısmet olunduktan sonra bunlardan biri müverrisinin sülüsi malını fülân kimseye vasiyet etmiş olduğunu ikrar etse bu ikrarı yalnız kendi hakkında sahih olur. Binaenaleyh yalnız kendi hissei irsiyyesinin bir sülüsü ifraz olunarak o kimseye verilir.

Meselâ : Zeyd ile Amr, müteveffa babalarının altı yüz liradan ibaret olan terikesini aralarında böldükten sonra Zeyd, «Babam malının sülüsünü fülân zata vasiyet etmişti» diye ikrar etse hissesi olan üç yüz liradan yüz lirayı ayırarak o zata vermesi lâzım gelir.

Şayet müteveffanın oğullarından biri bu vechile ikrarda bulunduğu halde diğer bir şahıs çıkıp da : «Müteveffa malının sülüsünü bana vasiyet etmişti» diye dâva ve bilbeyyine isbat etse bu oğulun ikrarı bâtıl olur. Çünkü bu sülüs, hâkimin hükmiyle başkası için sabit olduğundan artık mukarrün lehe bir şey kalmamış olur. Mebsut, Dürri Muhtar.

203 — : Bir kimse, cebren kısmet olunabilir bir malının, meselâ : şu kadar dirhem veya dînar veya ağnamının sülüsünü vasiyet edip de badehu bunların sülüsanı telef olduktan sonra vefat etse baki sülüs, terikeden haric olduğu takdirde tamamen mûsâ lehe verilir.

Meselâ : üçte biri vasiyet olunan otuz koyunun yirmisi telef olup da mütebaki on koyun, mûsînin terikesinin üçte birinden fazla bulunmasa tamamiyle mûsâ lehe verilir.

Cinsleri müttehit olan mekîlât, mevzunat ve melbusatta da hüküm böyledir. Fakat cebren kısmet olunamayan bir malının, meselâ nevileri mütefavit bulunan libaslarının veya kölelerinin sülüsünü vasiyet edip de bunların sülüsanı telef olduktan sonra vefat eylese mûsâ lehe yalnız mûsâ bihden baki kalan kısmın sülüsü verilir. Haniyye, Hindiyye, Dürri Muhtar, Reddi Muhtar.

TERİKEDEN CÜZ' SEHM, NASİP GİBİ BİR ŞEY VERİLMESİYLE YAPILAN VASİYETLER :

204 — : Mûsâ bihin meçhûliyeti, vasiyetin sıhhatine mani değildir.

Binaenaleyh bir kimse : «Mâlinden bir cüz' veya bir nâsîp, veya bir taife veya bir mikdar gibi gayri muayyen bir şey vasiyet etse caiz olur. Bu halde o kimse, bununla ne mikdar şey kasd ettiğini hayatında iken söylemiş bulunursa ana itibar olunur, söylememiş bulunursa vefatından sonra vârisleri diledikleri mikdar şey verirler. Çünkü bu tabirlerin aza da, çoğa da ihtimali vardır.

«Malımdan bir şey, veya mallarımın bazısını vasiyet ettim» denilmesi de bu hükümdedir.

205 — : Bir kimse, : «Malımın bir sehmini fülân zata vasiyet ettim» dese bu, terikenin südüsünden fazla olmamak üzere vârislere ait sehimlerin en azına masruf olur. Ve bu sehimlere ilâve edilir.

Meselâ bu vechile vasiyette bulunan kimsenin bir zevcesiyle bir oğlu bulunsa vefatında mûsâ lehe bir sümün hisse verilir, ve bu hisse sekiz sehme ilâve edilir, terikenin dokuzunda biri mûsâ lehe, biri de zevceye, mütebakisi de oğula verilir. Bu İmamı Âzama göredir. Diğer bir kavle göre bu halde mûsa lehin hissesi südüs mikdarından az olamaz. Diğer bir kavle göre de böyle bir vasiyet vukuunda vârislere denilir ki mûsâ lehe dilediğiniz mikdar bir şey veriniz. Âdeta terikeden lâalettayin bir cüz' vasiyyet edilmiş gibi olur.

İmameyne göre ise bu halde mûsâ lehe terikenin sülüsünden ziyade olmamak üzere vârislerden en az alanın sehmi kadar bir şey verilir. Şayet sülüsden ziyade olursa vârislerin icazet vermemeleri takdirinde sülüs mikdarına red olunur. Hindiyye, Bedaî, Dürri Muhtar.

206 — : Bir kimse vârisi olmadığı halde malının bir sehmini vasiyet etse terikesinin yarısı mûsâ lehe, diğer yarısı da beytülmâle ait olur. Çünkü bu surette vâris bulunmadığından sülüsden ziyadeye mani yoktur.

Vârislerden birinin nasibi misliyle yapılan vasiyette o misl, vârislerin isimleri üzerine ziyade kılınır :

Meselâ : Bir kimse «Oğlunun nasibi mislini birine vasiyet etse, oğlu bulunsun bulunmasın, bu vasiyeti caiz olur. Binaenaleyh iki oğlu bulunsa mûsâ lehe terikenin üçte biri verilir. Bir oğlu bulunup da mücîz olursa yarısı verilir, amma mûcîz olmazsa üçte birinden fazla verilemez.

Kezalik : «Kızının nasibi mislini» vasiyette bulunsa bakılır : Eğer bir kızı var ise icazeti takdirinde mûsâ lehe terikenin yarısı verilir, ademi icazeti takdirinde üçde biri verilir. Ve eğer iki kızı var ise mûsâ validesine, on sehim oğluna. beş sehim de mûsâ lehe verilir.

207 — : Bir kimse, validesiyle bir oğlu bulunduğu halde bir kız nasibi mislini vasiyet etse terikesi on yediden tashih edilerek iki sehim validesine, on sehim oğluna, beş sehim de mûsâ lehe verilir.

Çünkü evvelâ farizaların mahreci tashih olunup sonra mûsa lehe tahsis edilen nasip bu mahrece ilâve edilir, ve kesri mucip olduğu surette her birinin hissesi ayrıca taz'if olunur. Bu meselede mahreç altıdır, iki buçuk kız nasibi ilâve edilince sekiz buçuk olur, bu da taz'ıf edilince on yedi eder.

208 — : Bir kimse, bir oğlu ile bir kızı bulunduğu halde bir şahsa kızının nasibi mislini vasiyet etse terikesi dörtten tashih edilerek iki sehmi oğluna, birer sehmi de kıziyle mûsâ lehe verilir.

Kezalik : Bir kimsenin bir zevciyle üç müteferrik kız kardeşi bulunduğu halde bir liüm kız kardeşi nasibi mislini vasiyet etse terikesinin onda biri mûsâ lehe ait olur. Şöyle ki mesele, dokuzdan tashih edilir, bir liüm kız kardeş sehmi de ilâvesiyle ona çıkarılır, bundan 3 sehim zevceye, 4 sehim ana baba bir kardeşe, birerden 3 sehim de baba bir kız kardeş ile ana bir kız kardeşe ve mûsâ lehe verilir.

209 — : Bir kimse, bir kızıyle asabadan bir kız kardeşi bulunduğu halde bir şahsa bir kız nasibi mislini vasiyet etse mûsâ lehe terikenin rub'u verilir. Bunlar gerek icazet versinler ve gerek vermesinler. Bir kız nasibi vasiyet etse terikenin sülüsü verilir. İcazet versinler vermesinler. Hindiyye Çünkü bir kız nasibi kardeşiyle bulununca üçte birdir, bir misli ilâve edilince mesele dörtten olmuş olur. Misl denilmeyince bu ilâve yapılmamış oluyor.

210 — : Bir kimse, bir şahsa oğlunun veya kızının nasibini vasiyet etse bakılır : eğer oğlu veya kızı var ise bu vasiyet caiz olmaz. Çünkü bunların nasibi başkasına verilemez. Fakat bunlar mevcut değilse bunların mirasları mikdarını vasiyet etmiş olacağından caiz olur.

Nitekim oğlu veya kızı bulunsun, bulunmasın, bunların nasipleri mislini vasiyet etmesi de caizdir. Çünkü bir şeyin misli o şeyin gayridir. O halde mûsâ lehe bu nasip verilir. Şu kadar var ki terikenin sülüsünden zait olursa bu ziyade vârislerin icazetlerine mevkuf bulunur.

Meselâ mûsînin iki oğlu olsa da bir şahsa bir oğlunun nasibi kadar bir şey vasiyet etmiş bulunsa terikésinin sülüsanı iki oğluna, sülüsü de o şahsa ait olur. Bir oğlu bulunsa terikesinin sülüsü mûsâ lehe ait olur, oğlunun icazeti takdirinde mûsâ lehe bir südüs daha verilir. Yani : terikesi oğlu ile mûsâ leh arasında nısfiyet üzere bölünür. Hindiyye, Reddi Muhtar.

BORÇ İKRARI SURETİYLE YAPILAN VASİYETLER :

211 — : Bir kimse, vârislerine hitaben «Fülân şahsa borcum vardır, anı tasdik ediniz» dese o şahsın terikeden sülüs mikdarı hakkında tasdik edilmesi lâzım gelir. Çünkü bu halde asıl borc, ikrar ile, mikdarı da vasiyet tarikiyle sabit olmuş olur.

Şayet o kimse, vârislerine karşı böyle emr etmekle beraber bir takım vasiyetlerde bulunmuş olsa vefatından sonra terikesinin evvelâ sülüsü mûsâ lehler için, sülüsanı da vârisleri için tefrik edilir. Çünkü malûm olmayan borc, vasiyet ve miras gibi malûm olan haklara müzahim olamaz.

Sonra vârisler ile mûsâ lehlere : «Bildiğiniz miktar borç tasdik ediniz» denilir. Bu halde vârislerin ikrar edecekleri mikdar kendileri için tefrik olunan sülüsandan alınıp baki bir şey kalırsa kendilerine verilir. Mûsâ lehlerin

ikrar edecekleri mikdarda kendileri için ayrılan sülüsden alınıp geriye bir şey kalırsa kendilerine bırakılır.

Meselâ : terike yüz yirmi lira olsa bunun kırk lirası vesâya sahiplerine, seksen lirası da vârisler için ayrılır. Sonra vesâya sahipleri borc mikdarının yirmi lira olduğunu tasdik etseler mezkûr kırk liranın yirmisi borc sahibi için alınıp mütebaki yirmi lira kendilerine bırakılır. Veya vârisler, borç mikdarının otuz lira olduğunu tasdik etseler mezkûr seksen liradan otuzu alınıp baki elli lira kendilerine terk edilir.

Şâyet mûsa lehlerin veya vârislerin ikrar ettikleri borç, kendilerine isabet eden mikdara müsavi olsa o halde kendilerine hiç bir şey terk olunmaz. Mûsa bihin mikdarı terikenin sülüsünden noksan olduğu takdirde ise mûsa lehlerin ikrar edecekleri borc, kendilerine isabet eden vasiyet hisseleri nisbetinde olarak kendilerinden alınır.

212 — : Yukarıdaki mesele mucebince kendisine terikenin sülüsü vasiyet edilmiş olan kimse, bir mikdar borc ikrar edip vârisler de borcun bu mikdar olduğunu tasdik etseler, o mikdarın bir sülüsü bu mûsa lehden, sülüsanı da vârislerden alınır.; Fakat vârisler, mûsâ lehi tekzip edip de anın ikrar ettiği borçtan ekalli itiraf etseler, bu surette ittifak ettikleri mikdarın sülüsü mûsâ lehden, sülüsanı da vârislerden alınıp zait miktar da ayrıca mûsâ lehden alınır.

Şayet alacak iddia eden şahıs vârisler ile vesâya sahiplerinin ikrar ettikleri mikdardan ziyade alacak iddiasında bulunsa vârisler ile mûsâ lehlerden her birinin ademi ilme, yani : borcun iddia edilen mikdarda olduğunu bilmediklerine yemin ettirilmesi lâzım gelir.

213 — : Br kimse, vârislerine hitaben : «Her kim benden bir şey iddia ederse veriniz» dese buna itibar olunmaz. Fakat «vasî verilmesini münasip görürse veriniz» derse bu bir vasiyyet olarak malının sülüsünden muteber olur. Çünkü bu surette de her ne kadar mûsâ leh meçhul ise de vasiyyet, tefviz suretiyle yapılmış olduğundan sahih bulunmuştur.

Bir kimse, vârislerine «Fülân şahıs benim malımdan ne iddia ederse sâdıkdır» demiş olunca bakılır : Eğer o şahsın malûm bir mal hakkında dâvası sebk etmişse o mal, terikenin hepsinden muteber olarak kendisine verilir. Fakat böyle bir dâvası sebk etmemiş ise — bilâhare vuku bulacak iddiasına mebni — kendisine bir şey verilmesi lâzım gelmez.

214 — : Bir kimse, bir yabancı şahıs ile vârisine veya katiline bir mal, meselâ: terikesinin sülüsünü vasiyyet etmiş olsa vefatında o şahıs bu sülüsün nısfını alır, tamamını alamaz. Çünkü vâris ile katil de esasen vasiyyete ehildirler. Binaenaleyh diğer vârislerin icazeti takdirinde bunlar da diğer nısfı alırlar. Bir kavle göre bu halde bu sülüsün tamamı o şahsa ait

olur. Çünkü vâris ile katil vasiyyete mahal değildirler. Maamafih, bu kavl, mercuhdur.

Fakat bir kimse, bir yabancı ile beraber vârisine bir borç veya bir ayn ikrar etse bu ikrarı ne vârisi hakkında, ne de o yabancı hakkında sahih olmaz. Çünkü bu ikrar, yabancı ile vâris arasında müşterek bir alacağı ihbardan ibaret olduğundan vâris hakkında bâtıl olunca şeriki hakkında da bâtıl olur. Vasiyyet ise iptidaen temlik olduğu cihetle vâris ve katil hakkındaki temlikin bûtlanı, yabancı hakkındaki temliki iptal etmez.

Şu kadar var ki mukarrün leh olan vâris, o yabancıya borç olduğunu tasdik ederse terikeden kendi hissesine düşen mikdardan bir nisbet dahilinde o itiraf ettiği borcu ödemesi lâzım gelir. İkrar bahsine müracaat!..

Bu ikrarın böyle sahih olmaması İmamı Âzam ile İmam Ebu Yusüfe göredir. İmam Muhammede göre yabancı hakkında sahihdir. Binaenaleyh ikrar edilen borc veya aynin yarısını o ecnebiye vermek lâzım gelir. Bedayî, Dürri Muhtar.

MARİZLERİN VASİYYETLERİNE DAİR BAZI MESELELER :

215 — : Hükmünü filhal icap edip teberrü mânasını mutazammın bulunan tasarruflarda akid hali muteberdir. Binaenaleyh bu tasarruflar âkidin hali sıhhatinde vaki olursa bütün emvalinden, marazı mevti halinde vuku bulursa emvalinin sülüsünden tenfiz olunur.

Meselâ : bir kimsenin memlûkünü azat etmesi veya birisine muhabatta veya hibede bulunması veya bir şeyi zamin olması hali sıhhatinde vaki olunca bütün emvalinden, hali marazında vuku bulunca da emvalinin sülüsünden muteber olur. Bundan yalnız menfaatlere ait teberrüler müstesnadır. Nitekim beyan olunacaktır.

Fakat mâbadelmevte muzaf olup hükmünü badelmevt icap eden tasarruflarda akit haline itibar olunmaz. Binaenaleyh bu tasarruflar âkidin gerek sıhhat ve gerek marazı mevt halinde vaki olsun, yalnız emvalinin sülüsünden tenfiz olunur.

Meselâ : bir kimse, mariz olsun olmasın : «Vefatımdan sonra kölem hürdür» veya «şu malım Zeyd içindir» dese bu tasarrufu yalnız emvalinin sülüsünden muteber olur.

216 — : Marazı mevt ile marîz olan kimse, kölesini azat etse veya bir malını muhabat yoliyle satsa veya bir malını bir şahsa hibe ve teslim etse veyahut birine kefalette bulunsa bu tasarrufları malının sülüsünden muteber olur. Şayet bu tasarruflariyle beraber bir takım vasiyetleri de bulunsa bakılır : eğer terikesinin sülüsü bunların hepsine kâfi ise febiha, kâfi değilse i'tak, muhabat, hibe, kefalet hakkındaki tasarrufları, vasiyetleri üzerine takdim olunur. Fakat böyle bir marîz, bir malını birisine hibe edip de

mevhubün leh tarafından kabz bulunmadan vefat etse hibe bâtıl olur. Çünkü böyle bir marizin hibesi her ne kadar vasiyet mesabesinde ise de nefsel'emr itibariyle yine hibedir. Binaenaleyh kabzdan evvel vâhibin vefatiyle bâtıl olur.

217 — : Yukarıdaki mesele mucebince müneffez olan ıtk hali, vasiyet bilmâl üzerine mukaddemdir. Binaenaleyh bir kimse, malının sülüsünü birine vasiyet ettikten sonra bir kölesini terk ederek vefat etmekle vârisleri ile mûsâ lehden her biri, o kimsenin bu köleyi azat etmiş olduğunda ittifak ettikleri halde bu azat hâdisesinin zamanında ihtilâf ederek mûsâ leh, «müteveffa köleyi hali sıhhatinde azat etmişti» deyip vârisler de : «Hayır marazı mevtinde azat etmişti» diye iddiada bulunsalar söz maal'yemîn vârislerin olur. Bu halde terikenin sülüsünden evvelâ köle çıkarılır, badehu bir şey kalırsa mûsâ lehe verilir. Fakat mûsa leh müddeasını beyyine ile isbat ederse köle terikenin tamamından azat olmuş olur.

218 — : Mâbadelmevte muzaf olan ıtk, vasiyet üzerine mukaddem değildir.

Binaenaleyh bir kimse : «Vefatımdan sonra kölemi azat edin» veya «vefatımdan bir gün veya bir ay sonra şu cariyem hürdür» diye vasiyet etse, bu, sair vasiyetleri mesabesinde olmuş olur.

219 — : İ'takdan evvel vuku bulan muhabat, terikenin sülüsü müsait olmadığı surette i'taka takdim olunur. Amma i'takadan sonra yapılan muhabat, i'taka müsavi tutulur.

Meselâ : Biri yüz, diğeri iki yüz lira kıymetli iki kölesinden başka malı bulunmayan bir marîz, bunlardan evvelâ iki yüz lira kıymetli kölesini bir kimseye yüz liraya satıp da sonra yüz lira kıymetli kölesini azat etse malının sülüsü, yani bu iki kölesinin kıymetleri sülüsü yalnız muhabata sarf edilir, azat edilen kölenin ise tamam kıymeti için say' etmesi lâzım gelir.

Fakat evvelâ yüz lira kıymetindeki kölesini azat edip de badehu iki yüz lira kıymetindeki kölesini yüz liraya satsa malının sülüsü bu ikisi arasında münasafeten taksim olunur. Bu halde azat edilen kölenin yarısı meccanen azat olmuş olup diğer yarısı için de çalışması lâzım gelir. İkinci köleyi ise muhabat sahibinin yüz elli liraya satın alması iktiza eder. (142) nci meseleye de müracaat!

220 — : Marizin menfaatlere ait teberrüatı malının tamamından muteberdir.

Binaenaleyh bir kimse, marazı mevtinde meselâ : hanesinin süknasını veya kölesinin hizmetini bir şahsa filhal teberrü etse, bu tasarrufu bütün emvalinden muteber olur. Kezalik hanesini ecri mislinden noksana icar etse icare, malinin tamamından caiz olur.

Bir kimse, marîz iken bazı vasiyetlerde bulunduktan sonra o marazdan

ifakat bulup da bir müddet daha yaşadıktan sonra tekrar mariz olsa sâbık vasiyetleri halleri üzere baki kalır. Meğer ki vasiyetleri zamanında : «Eğer ben bu marazdan vefat edersem şöyle vasiyet ettim» demiş olsun. Bu takdirde o marazdan ifakat bulunca vasiyetleri bâtıl olur. (85) inci meseleye müracaat!..

Kezalik bir kimse, bir takım vasiyetlerde bulunup bunlara dair bir vasiyetname yazdığı gibi bilâhare hasta olup başka vasiyetlerde bulunarak bir vasiyetname daha yazsa bakılır, eğer birinci vasiyetlerinden rücu ettiğini bu ikinci vasiyetnamede yazmış bulunursa bu birincilerin hükmü kalmaz, fakat böyle bir şey yazmamış olunca her iki vasiyetnamesiyle de amel olunur. Hindiyye.

GAYRİ MÜSLİMLERE AİT VASİYYETLER :

221 — : İhtilâfı dîn, vasiyete mani değildir.

Binaenaleyh bir müslimin bir zimmîye vasiyeti sahih olduğu gibi bir zimmînin de bir müslime, vasiyeti caizdir.

Meselâ bir müslümanın, islâm tabiiyetinde bulunan bir museviye veya İseviye caiz olduğu gibi bir İsevînin de islâm tebeasında bir museviye vasiyeti caizdir.

Fakat bir müslimin veya bir zimmînin bir harbîye vasyeti sahih değildir. Çünkü muharip olan bir düşmana bir malı temlik etmek, onun gayesine yardım demektir.

Müste'min bulunan bir harbîye yapılacak vasiyet hakkında ise ihtilâf vardır. İmamı Âzamdan bir rivayete göre bu da caiz değildir. Çünkü bunda da muharip bir düşmana yardım mahiyeti vardır. Diğer bir vasiyete göre ise caizdir. Bedaî, Dürri Muhtar.

222 — : Zimmîlerin muammelât kabilinden olan vasiyetleri bil'icma sahihdir. Sair vasiyetlerinde dört hal mutasavverdir. Birincisi : bu vasiyetler, gerek müslimanlarca ve gerek kendilerince kürbetten madud bir cihete ait bulunur. Bu halde mûsâ leh gerek muayyen olsun ve gerek olmasın her halde sahih olur. Sadaka ile itak ile Beytimakdiste kandil yakmak ile vasiyet gibi. İkincisi : vasiyetler, müslimanlarca ma'siyet kendilerince kurbetten madid bulunur. Bu takdirde bunlar İmamı Âzama göre mutebberdir, tenfizi icap eder, İmameyne göre ise bunlar bâtıldır. tenfizi lâzım gelmez. Çünkü bunlarda hakikaten bir kurbet mânası yoktur ki Allah için vasiyet edilmiş sayılsın. Kilise veya beytünnar yapılmasiyle vasiyet gibi. Üçüncüsü : bu vasiyetler, müslimanlarca kurbetten madud olup kendi itikatlarınca ma'siyet bulunur. Dördüncüsü : bunlar hem müslimanlarca, hem de kendilerince ma'siyet sayılır. Bu iki takdirde ise bunlar bil'ittifak sahih olmazlar. Bir zimmînin hac için, müslümanlara mescid inşa edilmesi için veya mukanniyeler, naihalar için vasiyet etmesi gibi.

Şu kadar var ki böyle bir vasiyet, muayyen kimseler namına yapılırsa onlara temlik olmak üzere caiz olur. Mebsut, Bedaî, Hindiyye, Dürri Muhtar.

223 — : Bir zimmî, hali hayatında hanesini bîa veya kenîse veya ateşkede ittihaz ettikten sonra ölse bu hane miras olarak vârislerine intikal eder, bunda ittifak vardır. Çünkü bu, tescil olunmadık bir vakıf hükmündedir, yahut bir ma'siyet olduğundan sahih bir vakıf hükmünde olamaz. Fakat hanesini muayyen, yani mahsur kimseler için bîa veya kenîse ittihaz edilmesini vasiyet etse bu vasiyeti o kimselere temlik olarak terikesinin sülüsünden caiz olur. Bu halde o kimseler bu haneyi bîa veya kenîse yapmaya mecbur olmazlar.

224 — : Bir zimmînin islâm beldelerinden birinde yeniden bir bîa veya kenîse inşası için yapacağı vasiyet caiz olmaz. Şu kadar var ki islâm şeairinden hali, zimmîlere tahsis edilmiş bir karyerde bunların inşa edilmesi hakkındaki vasiyeti caiz olur. Bunlar, gerek muayyen ve gerek gayrı muayyen kimseler için olsun.

225 — : Zimmîlerin vasiyetleri de vârislerinin icazetleri lâhik olmadıkça terikelerinin yalnız sülüsünden muteber olur. Ve bunların kendi vârislerinden bazılarına vasiyetleri diğer vârislerinin icazetleri bulunmadıkca sahih olmaz.

226 — : Bir müste'min = ecnebi tabiiyetinde olup me'zunen islâm beldelerinden birinde bulunan bir gayri müslim, islâm ülkesinde vârisleri bulunmadığı halde emvalinin tamamını bir müslime veya bir zimmîye veya kendisi gibi bir müste'mine vasiyet etse caiz olur. Fakat islâm ülkesinde vâris leri bulunursa vasiyeti emvalinin yalnız sülüsü hakkında muteber olur.

Meselâ böyle bir müste'minin dari islâmda bir oğlu bulunsa terikesinin sülüsü mûsa lehe, sülüsanı da bu oğluna ait olur.

Böyle bir müste'minin ecnebi memleketlerindeki vârislerine itibar olunmaz. Şu kadar var ki malının meselâ : yarısını vasiyet etmiş bulunsa bu nâfiz olup terikesinin yarısı mûsa lehe veriiir, diğer yarısı da miras kabilinden olmayarak vârislerine gönderilir. Müste'min bahsine müracaat!...

227 — : İtikadından dolayı tekfir olunmayan ehli hevanın vasiyetleri, ehli sünnetten olan müslümanların vasiyetleri gibidir. Fakat tekfir olunan ehli hava, mürted hükmünde olduklarından vasiyetleri mevkufdur. Ehli sünnet ve cemaat itikadına rücu ederlerse vasiyetleri nâfiz olur. Amma bu hal üzere ölürlerse diğer tasarrufatları gibi vasiyetleri de bâtıl olur. Lâkin mürtedde, vasiyet hususunda zimmiye hükmündedir. Binaenaleyh vasiyetleri bir zimmî veya zimmiyyenin vasiyetleri gibi sahih olur. (103) üncü meseleye müracaat!. Müslimin mürtede vasiyeti de caiz değildir. Hindiyye.

(Emmei selâseye göre zimmîye de, harbîye de vasiyet caizdir. Çünkü bu, bir atiyye, hibe mesabesindedir. Fakat İmam Ahmede göre muayyen olmayan bir gayri müslime vasiyet, sahih değildir. Yahuda, Nesaraya, Mecûsa veya Yehûd fukarasına diye yapılacak vasiyetler gibi. Keşşafül'kına, Elmizanülkübra.)

(İ K İ N C İ B Ö L Ü M)

VESAYETLERE DAİRDİR.

İÇİNDEKİLER : Vesâyet akdine müteallik bazı meseleler. Vasilerin evsafı ve azil ve tebdilleri. Vasiyyi münferidin tasarrufatı, müteaddid vasîlerin tasarrufatı. Çocuklar hakkında velâyeti tasarrufa müteallik bazı meseleler. Vasiler ile vârislerin terikeye rücua müstahik olup olmadıklarına dair bazı meseleler. Vasîlerin sözleriyle tasdik olunup olunmadıklarına dair bazı meseleler Vasilerin tazmini ve butlanı icap edip etmeyen bazı tasarrufları. Vasilerin ikrar ve şahadetleri. Hâkim tarafından vasî nasb edilmesini mucib hususlar. Vasiyyi muhtar ile vasiyyi mansup arasındaki farklar.

VESAYET AKDİNE MÜTEALLİK BAZI MESELELER :

228 — : Vesâyet, icap ve kabul ile münakit olur.

Meselâ : bir kimse, bir zata hitaben «Sen benim vasimsin» veya «Sen benim malımda vasîsin» veya «Sen benim vefatımdan sonra vekilimsin» veya «vefatımdan sonra evlâdımı sana teslim ettim» veya «vefatımdan sonra evlâdımın işlerini deruhde et» veyahut «vefatımdan sonra evlâdımın levazımını rüyet eyle» gibi tasarrufî tefvize delâlet eden tabirlerden biriyle icapta bulunup o zat da kabul etse vesâyet tamam olur.

229 — : Vesâyette kavlen kabul caiz olduğu gibi fi'len kabul de caizdir. Binaenaleyh bir kimse, bir müteveffa tarafından vasî tayin edilmiş olduğunu bilmediği halde onun terikesinden bir şey satsa akdi vesâyet lâzım ve o satış muamelesi nâfîz olur. Çünkü bu suretde vesayeti fi'len kabul etmiş olur, vasînin tasarrufundaki sıhhat ise vesâyete vukufuna mütevakkıf değildir.

Kezalik vârislere yarayacak bir şey satın alsa veya müteveffanın bir borcunu ödese veya bir alacağını tahsil etse vesayeti fi'len kabul etmiş olur.

230 — : Bir kimse,mûsî tarafından teklif olunan vesâyeti anın yanında haberi olarak kabul etse vesâyet, münakit, red etse merdud olur. Kabul ettiği takdirde bilâhare mûsînin muvacehesinde veya ana ilâm etmek şartiyle kıyabında bu vesayetten nefsini çıkarabilir. Çünkü vesâyet, teberrüat kabilinden olduğu cihetle mûsînin vasîye tasarrufu ilzama hakkı yoktur. Fakat mûsînin haberi olmaksızın kıyabında veya vefatından sonra nefsini vesâyetten çıkaramaz. Zira bu takdirde mûsîyi tağrîr etmiş olur.

231 — : Bir kimse, kendisine vasâyet teklif ve tevcih edildiği zaman sükût etmiş olsa sonra mûsînin vefatından vesayeti dilerse kabul ve dilerse red edebilir. Çünkü bu takdirde mûsîyi tagrir etmiş olmaz. Bununla beraber vesâyeti reddettiği halde henüz hâkim tarafından reddi infaz edilmeden bilâhare kabul eylese sahih olur. Ama hâkim tarafından reddi tenfiz, meselâ : yerine başkası vasî nasb edilse artık kabulü muteber olmaz.

İmam Züfere göre bu red caizdir, binaenaleyh mahalli ictihad olduğundan bu babda salâhiyeti hâiz olan hâkimin tenfizi sahih olmuş oluyor.

232 — : Bir kimse, iki zatı vasî tayin ettiği halde vesâyeti bunlardan biri kabul edip diğeri rızasına ve ademi rızasına delâlet edecek bir şey südûr etmeksizin sükût etse kabul eden zatın terikede münferiden tasarrufu caiz olmaz. Bu halde sükût eden zat, vesâyeti kabul etmezse kabul eden zata hâkim tarafından başka bir vasî daha zam ve terfik edilerek terikede bunlar birlikde tasarrufda bulunurlar.

Kezalik vasî tayin edilen iki zattan biri mûsîden evvel vefat edip de badehu diğeri kabul etse bu zat terikede münferiden tasarrufa kadir olamaz.

233 — : Bir mûsînin vasîsi, o mûsînin ahfadı hakkında da vasîdir.

Şöyle ki : bir kimse, büyük ve küçük evlâdı bulunduğu halde bir zatı vasi nasb edip de bu evlâdından bazıları da evlâdını terk ederek vefat eylese o zat, hem o mûsînin evlâdı, hem de vefat eden evlâdının evlâdı hakkında vasî olmuş olur.

234 — : İki ve daha ziyade vasî tayini sahih olduğu gibi vasî ile beraber nâzır tayini de sahih olur. Maamafih nâzır, vasi olmadığından tasarrufa salâhiyeti yoktur. Ve müteveffanın emvalini tutup muhafaza etmek hususunda vasî, nâzırdan evlâdır. Şu kadar var ki nâzırın malûmatı olmadıkca vasî, münferiden tasarrufda bulunamaz, şayet tasarrufta bulunup da yetimin malı telef olsa bunu tazmin etmesi lâzım gelir.

Hâkim de bir çocuğun vasîsi üzerine başkasını. meselâ : validesini nâzır nasb edebilir. Dürri Muhtar, Ali Efendi Fetâvası.

235 — : Bir kimse, vasî nasb ettiği zatı, vasiyyetini infaz için bir miktar meblâğ mukabilinde isticar etse icare münakit olmaz. Çünkü o zat, bu mûsînin vefatından sonra vesâyette bulunacağından bununla icare bâtıl olur. Şu kadar var ki bu meblâğ, o zata bir sıla = atiye kabilinden olarak terikenin sülüsünden verilir.

Kezalik bir kimse, bir zata «Benim vasiyyi muhtarım olmak üzere sana şu kadar meblâğ ücret verdim» dese bu şart bâtıl ve mezkûr meblâğ vesâyeti kabul eden o zata bir vasiyet olmuş olur.

VASİLERİN EVSAFI VE AZİL VE TEBDİLLERİ :

236 — : Vasînin âkil, baliğ, hür, müstakim ve tasarrufunda ehliyeti kâmileyi haiz olması lâzımdır.

Binaenaleyh bir müslüman, bu evsafı haiz olmayan bir şahsı, meselâ : bir çocuğu veya bir köleyi velev ki mevlâsının izniyle olsun, veya bir gayri müslimi ve yahut malı itlâf edeceğinden korkulan bir fâsıkı vasiy nasb etmiş olsa hâkim, bunu vesâyetten çıkararak yerine lüzumlu vasıfları haiz hür, müslim, salih bir zatı vasiy tayin eder. Şu kadar var ki bu vesâyet, bidayeten sahih olduğundan bunların çıkarılmalarından evvelki tasarrufları caiz bulunmuş olur.

Bir de de vesâyetten sonra çocuk baliğ olsa, köle azat edilse, gayri müslim müslüman olsa, fâsik tâib bulunsa artık hâkim bunları vesâyetten çıkarmaz. Çünkü azli, çıkarmayı icab eden hal zail olmuş olur. Meğer ki gayri me'mun bulunsunlar.

237 — : Zimmînin bir müslümanı vasî nasb etmesi caizdir. Nitekim bir hususa vekil tayin etmesi de muteberdir. Şu kadar var ki zimminin terikesinde şarap veya hınzır gibi müslümanlarca gayri mütekavvim bulunan bir mal bulunursa müslüman olan vasîye lâyık olan odur ki bunları satmaya emin olduğuna kani olduğu zimmîlerden birini tevkif etsin, buna bizzat mübaşerette bulunmasın. Bu mesele Hanefiyyeye göredir.
(İmam Şafiîye göre bu vesâyet caiz değildir. Çünkü dîn ihtilâfı bir müslimin miras hususunda zimmîye halef olmasına mani olduğu gibi vasi sıfatiyle malında tasarruf itibariyle halef olmasına da manidir. Elmebsut.)

238 — : Vasîsi müslim bulunan bir zimmînin terikesinden bir borc hakkında zimmîlerin şahadetleri caizdir. Çünkü bu şahadet, vasî aleyhine değil, müteveffa zimmî ile vârisleri aleyhinedir. Böyle bir şahadet ise anların haklarında bir hücettir. Fakat bu müslim olan vasînin bizzat tevelli etmiş olduğu akitler hakkında zimmîler, şahadette bulunamazlar, zira bir müslümanın başkası için bir akde mübaşereti, kendi nefsi için mübaşereti menzilesindedir. Bu akitten dolayı icap eden borç, kendi zimmetinde vâcibül-eda bir deyn gibi olmuş olur. Binaenaleyh kendi hakkında hüccet olacak bir şahadet bulunmadıkca bu akd sabit olmaz. Mebsut.

239 — : Bir kimse, bütün evlâdı sagîr oldukları halde kendi kölesini vasi nasb etse vesayet sahih olup köle vesâyette ibka edilir. Çünkü bu köle, ehliyetine mebni mûsî yerine ikame edilmiş olacağından mûsî gibi tasarrufda müstakil olur. Binaenaleyh bu köle satılamaz. Nitekim kendisinin veya başkasının mükâtebini vasiy nasb ettiği takdirde de vesâyet, sahih olur.

Fakat o kimsenin evlâdından bir kısmı büyük bulunursa bu vesâyet sahih olmaz. Zira bu takdirde büyük evlât, o köleyi tamamen veya hissesi miktarı kısmen satabileceğinden kölenin vesâyeti ifadan âciz kalacağı bedihîdir.

Bu mesele, İmmı Âzama göredir. İmameyne göre vârisler, büyük olsunlar

olmasınlar bu vesâyet sahih değildir, çünkü bu, memlûkün mâlikine velâyeti kabilinden olacağı cihetle kalbi meşru demektir.

240 — : Hâkim, haizi ehliyet olan bir vasiyyi muhtarı azl etse azli nâfiz olmaz. Fetva bu vechiledir. Azli nâfiz olmakla beraber hâkimin günahkâr olacağı da beyan olunmaktadır. Fakat vasînin hiyaneti tebeyyün ederse azli lâzım gelir.

Kezalik vasiyyi muhtar, mûsîsi bulunan müteveffanın zimmetinde bir mikdar alacağı olduğunu iddia etmekle hâkim tarafından itham olunsa mücerret bununla vesâyetten çıkarılmaz. Belki hâkim tarafından yalnız o mikdar borc hususunda diğer bir vasî nasb olunur.

Fakat hâkim, vasiyyi mansubu haizi ehliyet olsa da azl edebilir. Şu kadar var ki azli bir maslahata müstenit olmalıdır.

241 — : Vasiyyi muhtarın vesayet işlerini tek başına görmekten aczi beyyine ile zâhir olsa mûsî ile vârislerinin haklarını siyanet için hâkim tarafından ana başka bir vasi daha terfik edilir. Fakat vasînin aczi hakkındaki mücerret ihbara mebni bu terfik aciz olmaz.

Nitekim hâkim, vârislerin veya içlerinden bazılarının şikâyetleri üzerine hiyaneti zâhir olmadıkca vas'yi azl edemez. Amma vasînin vesayeti ifadan aczi sabit olursa hâkim tarafından münasip biri tayin olunur. Zira bu takdirde vasînin ibka edilmesinde zarar mevcut, maksadın husulü gayri me'muldür.

242 — : Hâkim, sâbık mesele mucebince vasi tayin edeceği ikinci şahsa : «Seni vasi nasb ettim» veya «seni birinci vasiye terfik ettim» derse bununla birinci vasi münazil olmaz. Binaenaleyh bu vasî, bir müddet sonra «ben vesâyet umurunu ifaya kudret buldum» derse hali üzere vesâyette ibka edilir.

Fakat hâkim ; ikincivasîye «seni birinci vasînin yerine ikame ettim» demiş olursa birinci vasî münazil olur. Reddi Muhtar.

243 — : Hâkim, vasiyyi muhtarın mevcudiyetine muttali olmamakla müteveffaya bir vasi nasb edip de bilâhare vasiyyi muhtar, zuhur ederek vesâyeti deruhde etmek istese buna muktedir olur. Çünkü hâkimin vasî nasb etmesi, vasiyyi muhtarı vesâyetten çıkaramaz. Şu kadar var ki gaybeti münkatıa ile gaib bulunan vasiyyi muhtarın gaybubeti halinde vasiyyi mansubun vuku bulan tasarrufları nâfiz olmuş olur.

244 — : İki vasîden birinin azli veya tecennün etmesiyle vesâyet bâtıl olmaz.

Binaenaleyh iki vasîden biri azlini mucip bir hali tebeyyün etmekle azl olunsa veya bunlardan biri cünûnı mutbik ile mecnun olsa vesayet zail olmaz, belki hâkim, anın yerine emin gördüğü kimseyi nasb eder.

245 — : İki vasîden birinin vefatiyle de vesâyet bâtıl olmaz.

Binaenaleyh iki vasiyyi muhtardan biri vefat ettikte eğer berhayat bulunan vasîyi istihlâf ederse bu vasî, mûsînin terikesinde münferiden tasarruf eder, ve eğer başka bir zatı vasî nasb ederse berhayat bulunan vasî, münferiden tasarrufda bulunamayıp o zat ile birlikte tasarrufta bulunur.

Fakat kendi yerine ne berhayat bulunan vasîyi, ne de başka birini tayin etmezse bu halde hâkim tarafından berhayat bulunan vasîye diğer bir vasî zam ve terfik olunur. Çünkü mûsînin maksadı, iki vasînin tasarrufu olduğundan — istihlâf bulunmadıkca — bir vasînin tasarrufu caiz olmaz.

246 — : Bir kimse, iki zatı «malımın sülüsünü dilediğiniz yere sarf ediniz» diye vasî nasb ettiği halde bunlardan biri vefat etse vasiyet bâtıl ve bu sülüs vârislere ait olur. Çünkü bu sarf, iki kişinin meşiyyetine muallâk bulunduğundan birinin vefatından sonra tasavvuru kabil olamaz.

Fakat «malımın sülüsünü fakirlere tahsis ettim, vasîler bunu fukaradan dilediklerine sarf etsinler» demiş olduğu surette vasîlerden birinin vefatı üzerine vasiyet bâtıl olmaz. Belki hâkim, berhayat bulunan vasîye o malı dilediğin fakirlere ver» diye tasarrufu ıtlak veyahut ana başka bir vasî terfik eder.

247 — : Vasiyyi muhtar, haberi azl kendine vâsıl olmadan mün'azil olur.

Binaenaleyh bir kimse, vasî tayin ettiği kimseyi kabulünden sonra haberi olmaksızın gıyabında azil, yani : vesâyetten ihraç etse sahih olur. Bu, İmamı Âzama göredir. İmam Ebu Yusüfe göre sahih olmaz. Dürri Muhtar.

248 — : Bir kimse, bir zatı «Her ne zaman dilerse nefsini vesâyetten azl edebilmek üzere» vasî nasb edebilir, bu caizdir.

Binaenaleyh böyle bir vasî, dilediği zaman kendisini vesâyetten çıkarabilir.

249 — : İki hâkimden her biri, diğeri tarafından nasb olunan vasîyi azl etse nâfiz olur. Fakat bu azlin bir maslahata mübteni olması lâzımdır.

MÜNFERİT VASİLERİN TASARRUFATI :

250 — : Bir müteveffanın borcu, vasiyeti bulunmadığı gibi vârisleri de büyük ve hâzır bulunsalar vasîsi, terikesinden hiç bir şey satamaz. Fakat vârisler büyük olmakla beraber gaib bulunsalar vasî, yalnız uruza müteallik terikeyi satabilir.

Kezalik borç olup vârislerden bazıları küçük, bazıları büyük olsalar, vasî, terikeden küçüklerin hisselerine isabet eden hem uruzu, hem de akarı borç mikdarınca satabilir. «Amma büyük vârislerin hisselerini satamaz. Meğer ki gaip bulunsunlar, o halde yalnız uruzdan olan hisselerini satabilir.

Bu mesele İmameyne göredir. İmamı Âzama göre terikede borc veya vasiyet veya vârisler arasında çocuk bulunursa vasî, ur uzuda, da, akarı da sa-

tabilir. Çünkü vasînin velâyeti terikenin bir kısmında sabit olunca diğer kısmında da sabit olmuş olur. İmameyne göre ise vasînin velâyeti çocukların hisseleri hakkındadır, büyüklerin hisseleri hakkında değildir. Mebsutı Serahsî, Dürri Muhtar.

251 — : Vasî, büyük vârislere isabet eden akarı, onların gıyablarında mücerret helâk korkusundan dolayı satamaz. Çünkü bu helâk nâdirdir.

252 — : Terikeye borc veya vasiyet taallûk ettiği halde vârisler mallarından borcu eda veya vasiyeti tenfiz etmeseler vasî, vârisler büyük ve hazır bulunsalar da borcun ödenmesine, ve vasiyetin sülüs mikdarından infaz edilmesine kifayet edecek kadar terikeden satabilir. Velev ki terike akardan ibaret olsun. Hattâ borc terikeyi muhit olursa terikenin tamamını satar.

253 — : Vasî, terikede bulunan bir matai, meselâ bir köleyi tesviyei deyn için garimlerin gıyablarında da satabilir. Bu satış sahihtir. Çünkü guremanın hakları terikenin suretine değil, maliyetine teallûk eder.

254 — : Vasî, mûsînin akarını vefaen satabilir. Çünkü bu satış, rehn hükmünde olduğundn bununla akar ibka edilmekle beraber ihtiyaçta def edilmiş olur.

255 — : Vasî, yetimin malını ecnebiye, yani : vârislerden ve lehlerinde şahadeti caiz olmayan kimselerden başka bir şahsa gabni yesîr ile satabileceği gibi böyle bir ecnebinin malını da yetim için gabni yesîr ile satın alabilir.

Meselâ vasî, yetimin yüz kuruşluk bir malını doksan beş kuruşa satsa, ve bilâkis doksan beş kuruşluk bir malı yetim için yüz kuruşa satın alsa sahih olur.

Kezalik yetimin bir malını kısa bir müddetle = eceli yesîr ile, veresiye satması da caizdir.

Fakat vasî, böyle bir malı gabni fâhiş ile alıp satamaz, bu sahih değildir. Çünkü vasînin velâyeti nazariyye olduğundan fâhiş nazarı müstelzim tasarrufları caiz olamaz. Bu halde vasînin satışı fâsit olur. Ve bu surette müşteri, satılan şeye kabz ile mâlik olunca zararı vasî zamin olur.

256 — : Vasî, yetimin bir malını vârislerden birine hakikî kıymetiyle satsa veyahut vârislerden bir malı yetim için hakikî kıymetiyle satın alsa caiz olmaz.

Nitekim sıhhatde bulunan bir vâris, marazı mevt ile hasta olan müverrisine bir malı kıymeti misliyyesiyle satsa veya anın bir malını kendi namına kıymeti misliyyesiyle satın alsa caiz olmaz. Çünkü bu muamele, vâris hakkında bir vasiyet demektir.

257 — : Vasiyyi mansup, yetimin malını kendisi için aslâ satın alamaz, kendi malını da yetim için asla satamaz. Çünkü bu vasî, hâkimin vekili hükmündedir. Hâkimin fi'li ise kaza olduğundan vekilinin fi'li kaza demektir. Bir kimsenin kendi hakkında kazası ise caiz değildr.

Lehine şahadeti caiz olmayan kimselere satması veya onlardan satın alması hakkında da hüküm böyledir.

Fakat vasiyyül'eb, çocuğun akar kabilinden olmayan bir malını, çocuk için menfaati zâhireyi müfit olmak şartiyle, yani : kıymetinin bir buçuk misliyle kendisi için alabilir. Kendi malını da kıymetinin sülüsaniyle çocuğa satabilir.

Meselâ : yetimin yüz kuruş değerindeki bir malını kendi namına yüz elli kuruşa alabilir, bilâkis kendisinin yüz elli kuruş kıymetindeki bir malını yetim namına yüz kuruşa satabilir.

Amma yetimin akarını kıymetinin iki mislinden aşağıya alamayacağı gibi kendi akarını da yetim için kıymetinin yarısından ziyadeye satamaz.

Bu mesele İmamı Âzama göredir. İmameyne göre vasiyyül'ebin bu satıp alması mutlaka caiz değildir. Dürri Muhtar, Reddi Muhtar.

(Malikîlere göre vasî, yetimin malını değer kıymetiyle kendisine satın alabilir. İmam Şafiîye göre ise vasî, yetimin malını aslâ satın alamaz. İmam Ahmedten de böyle bir kavl mervidir. Elmizânülkübra.)

258 — : Babası veya babasının babası tarafından veya hâkim canibinden nasb edilmiş olan vasî, çocuğun akarını ancak aşağıdaki müsevvigatı şer'iyyeden = şer'î mücevvizattan birine mebni satabilir.

Evvelâ : çocuğun akarını kıymetini taz'if etmek şartiyle yabancıya satabilir. Ve kendisi vasiyyül'eb ise yukarıdaki meselenin son fıkrası mucebince nefsi için de satın alabilir.

Saniyen : akarın gallesi masarifine muadil olur, veya harap olmasından veya kıymetine noksan uruzundan korkulur veyahut bir müteagllib elinde bulunursa gerek kıymetiyle ve gerek kıymetinden noksanı yesîr ile satabilir.

Salisen : (252) nci meselede beyan olunduğu vechile müteveffanın borcunu ödemek veya vasiyyeti mürselesini tenfiz etmek veyahut çocuğun nafakasını tedarik eylemek için lüzum görüldüğü, yani : bunların başka suretle temin ve ifası gayri mümkün bulunduğu takdirde gerek kıymetiyle ve gerek gabni yesîr ile satabilir.

Meselâ : musînin — terikesi sülüsünden zait olmamak üzere — on bin kuruş vasiyeti olduğu halde menkul terikesi buna kifayet etmese, vârisleri de bunu temin etmek istemese bu vasiyeti yerine getirmek için akarata müteallik terikesinden kâfi mikdar satılır.

Fakat çocukların valideleri, karındaşları veya sair karipleri tarafından nasp olunan vasî, onların akarını asla satamayacağı gibi onlar için taam ve kisveye ait şeylerden başkasını da satın alamazlar. Belki böyle bir satıp almaya ihtiyaç görüldüğünde hâkime müracaat etmeleri lâzım gelir.

259 — : Vasî, yetimin akarını veya sair bir malını satıp da müşterinin müflis olduğu tebeyyün etse hâkim tarafından müşteriye üç gün mühlet ve-

rilir, müşteri bu müddet içinde semeni ödeyemezse hâkim, satış muamelesini fesh eder.

Şayet müşteri satın aldığı şeyi kabz etmiş veya henüz kabz etmemiş olduğu halde bu satın almayı inkâr etse vasi, keyfiyeti hâkime bildirir. Bu halde hâkim, müşteriyi tahlif ettikten sonra «Eğer aranızda beyi = satış muamelesi akd edilmiş ise fesh ettim» diyerek aralarındaki münazayı fasl eder ve bunun üzerine satılan şey, terikeye avdet eder.

Fakat vasi, müşterinin inkârı üzerine husumeti = hâkime müracaatı terk etse, vaki olan satış muamelesi, ikale kabilinden olarak münfesih olur. Bu suretle satılan şey, vasî üzerine lâzım gelir.

260 — : Bir yetimin malını bir müflis bilfarz on beş bin kuruşa satın almaya talip olduğu halde mütemevvil bir kimse on bin kuruş mukabilinde satın almaya talip bulunsa, vasi, on bin kuruş mukabilinde mütemevvile satar, müflisin kıymeti tezyidine iltifat etmez.

261 — : İki yetimin vasilerinden hiç biri kendi vesâyeti altında bulunan yetim için diğer yetimin akarını satın alamaz. Çünkü bu alım satımda (258) inci mesele mucebince iki yetimden birinin mutazarrır olacağı zarurîdir.

262 — : Vasi, yetimin maliyle ticarette bulunmaya, ve bu malı tasarruf etmeye mecbur değildir.

Binaenaleyh ticaretten, tasarrufdan imtina ederse cebr olunamaz, çünkü vasi, müteberri olduğundan hakkında cebir cari olmaz. Bu halde yetimin nafaka ve iaşesi için re'sülmali sarf edebilir.

Hattâ müteveffanın nâs zimmetlerindeki alacağını tahsil etmesi için vârisler, vasiyi muaheze edemezler. Dürri Muhtar, Abdurrahim Fetâvası.

263 — : Vasi, çocukların malını (255) inci mesele mucebince kıymetinden noksanı fâhiş ile satamaz. Fakat terikede muhabat var ise mebîin kıymetinden sülüsi terike mikdarı tenzil caiz olur.

Meselâ müteveffa : «şu hanemi fülân zata satınız» diye vasiyet etmiş olsa vârisler bu haneyi o zata satmaya mecbur olurlar. Şayet o zat, bu haneyi kıymetiyle satın almadan imtina etse kıymetinden terikenin sülüsü müsait olduğu mikdar tenzil edilir.

Fakat hanenin tamamen kıymeti terikenin sülüsünden noksan olsa bile meccanen verilmesi tecviz olunamaz. Çünkü bu vasiyet, satmak suretiyle vuku bulduğundan semensiz olarak infaz edilemez.

264 — : Vasînin yerine başkasını tevkili caizdir.

Binaenaleyh bir vasi, yetim hakkında bizzat yapabileceği tasarruflar için diğer birini yerine vekil tayin edebilir.

265 — : Vasînin vasîsi, her iki terikede vasîdir.

Şöyle ki : bir vasî, bir zata hitaben «Ben seni vasî kıldım» veya «Ben seni vefatımdan sonra vasî nasb ettim» diye mübhem surette ve yahut :

«Seni benim terikeme vasi kıldım» veya «Seni her iki terikeye vasî tayin ettim» diye sarih surette vasî nasb etse o zat, hem evvelki mûsînin, hem de bu vasinin terikesinde bilvesâye tasarrufa mâlik olur. Çünkü mûsînin terikesi de vasînin terikesi demektir.

Şu kadar var ki «Seni mûsînin terikesine vasi tayin ettim» derse yalnız mûsînin terikesi hakkında vesâyeti caiz olur, bu surette bu vasînin terikesinde tasarrufa salâhiyeti olmaz. Bu mesele İmamı Âzama göredir. «Benim terikeme vasî tayin ettim» denildiği surette İmameynden ezher olan rivayete göre vasiyyülvasî, iki terikeye vasî olamaz. Yalnız vasinin terikesine vasî olur. İmamı Âzamdan da böyle bir rivayet vardır.

(İmam Züfer ile İmam Şafiiye göre de vasinin vasinin her iki terikede vasî olamaz.) Vasiyyülvasînin vasisi hakkında da hüküm, meşruh minval üzeredir.

266 — : En kuvvetli vasilerin ezafül'halindeki salâhiyetleri ne kadarsa en zaif vasîlerin akvel'halindeki salâhiyetleri de o kadardır.

Vâsilerin en kavisi, babanın, babasının veya hâkimin nasb ettiği vasidir. Vasîlerin en zaifi de ananın, kardeşin, amcanın veya sair zevil'erhamın nasb ettiği vasîdir.

İki halin en kavisi, vârislerin en küçüklük halidir. En zaifi de vârislerin büyüklük halidir.

Binaenaleyh zaif olan vasîler, mûsî cihetinden sağîr olan vârislere intikal eden akarı satamazlar. Çünkü bunlar küçük vârislerin yalnız mallarını hıfza mâlik olurlar, yoksa bunlara mevrus olan şeyleri alıp satmaya ve ticaret ve tasarrufa mâlik olamazlar. Şu kadar var ki bu küçüklerin iaşelerine, kisvelerine ait şeyleri satın alabilecekleri gibi mûsî cihetinden kendilerine intikal eden uruzu da satabilirler. Çünkü bunların semenlerini hıfz, aynlerini hıfz demektir. Reddül'muhtar.

Nitekim vasiyül'eb de sagîr olan vârislerin gerek uruzunu ve gerek akarını satabildiği halde büyük olan vârislerin akarını satamaz. (258) inci meseleye müracaat!..

267 — : Ananın vasîsi, kardeşin vasîsi, amcanın veya zevil'erhamdan birinin vasîsi, borcu eda veya vasiyeti infaz için (276) ncı meselede gösterilen velâyet sahiplerinden biri bulundukça ölünün terikesini satamaz. Fakat bunlardan hiç biri bulunmazsa satabilir.

(Hanbelîlere göre birisi tarafından muayyen bir husus için vasî tayin edilen kimse, başka hususlara vasî tayin edilmiş olmaz. Meselâ: bir müteveffanın sülüsünü tefrika veya borçlarını edaya veya yetimlerine nezarete veya anları evermeğe vasî olan kimse, anın işlerine bakamaz. Bu hususlardan her biri ayrıca bir vasî tayin edilebilir. Çünkü vasî, vekil gibi tasarruf salâhiyetini mûsîden almıştır. Binaenaleyh vasînini tasarrufu, mûsînin iznine inhisar eder. Keşşafül'kına.) (352) nci meseleye müracaat!..

MÜTEADDİT VASİLERİN TASARRUFATI :

268 — : Bir müteveffa veya bir hâkim tarafından nasb olunan iki vasîden birinin alel'infirad tasarrufu bâtıldır. Bunların ikisi gerek bir akd ile ve gerek aletteakub müstakil birer akd ile nasb edilmiş olsunlar.

Binaenaleyh bunlardan biri münferiden tasarrufda bulunmakla yetimin malı zayi olsa bunu tazmin etmesi lâzım gelir. Şu kadar var ki bu iki vas'-den biri tasarrufda bulunduğu halde diğeri icazet verse akdi tecdide muhtaç olmaksızın vaki olan tasarruf, caiz olur.

Fakat iki vasîden biri bir hâkim, diğeri de başka bir hâkim tarafından nasb olunduğu takdirde her biri tek başına tasarrufa mâlik olur. Çünkü hâkimlerden her birinin münferiden tasarrufu caiz olduğundan naibinin de o vechile tasarrufu caiz olur.

269 — : Yukarıdaki mesele hükmünden azağıdaki hususlar müstesnadır. Şöyle ki : iki vasîden her biri münferiden ölünün techiz ve tekfinini ifa ve hukukunu muhafaza için dâva ikame edebilir.

Kezalik iki vasîden biri meccanen azad edilmesi vasiyet edilmiş olan muayyen memlûkü i'tak ve muayyen vediayı, emaneti sahibine red ve sair muayyen vasiyeti tenfiz edebilir.

Kezalik iki vasîden biri, telefinden korkulan eşyayı satabilir, zayi olan malları toplayabilir, gasb edilmiş bir malı sahibine iade ve ölünün fâsid olarak satın almış olduğu bir malı satana reddedebilir.

Kezalik iki vasîden biri, mûsînin başkasiyle müşterek bulunan mekîlât ve mevzunatını taksim edebilir, başkalarının zimmetlerinde olan alacağını isteyebilir, mûsînin zimmetinde bulunan borcu kendi cinsiyle ödeyebilir. Ve vasî tarafından satın alınan malın semenini eda edebilir.

Kezalik vasi'lerden biri çocuğun taam ve kisve gibi muhtaç olduğu şeyleri satın alabilir. Ve çocuk için vuku bulacak hibeyi kabul ve yetimin mallarını muhafaza edebilir ve yetimi münasip bir işe bir ücretle koyabilir.

270 — : Azat edilmesi vasiyet edilen gayri muayyen bir memlûkü veya bir bedel mukabilinde azat edilmesi vasiyet edilmiş bulunan bir rakiki iki vasîden biri, diğerinin reyi olmadıkça azat edemez. Çünkü bunlarda reylern ictimaına ihtiyaç vardır.

271 — : Tenfizi için terikeden bir şeyin satılmasına ihtiyaç görülen bir vasiyeti iki vasîden biri, diğerinin izni olmadıkca tenfiz edemez.

Kezalik vasîlerden biri, mûsînin nâs zimmetlerinde olan alacağını münferiden kabz edemez. Çünkü deyni kabz, mübadele mânasını mutazammındır.

Kezalik iki vasîden biri, ölünün bir kimsede bulunan vediasını münferiden gabz edemez. Çünkü deyni kabz, mânasını mutazammındır.

272 — : Cenazeleri kaldırılmayan muayyen fakirlere şu kadar buğday

tesadduk edilmesini vasiyet etmiş olan bir kimsenin iki vasisinden yalnız biri, bu vasiyet vechile tesadduukta bulunsa bakılır : eğer bu buğday, o mûsînin terikesinde mevcut ise bu tesadduk caiz olur. Fakat vasî satın alarak tesadduk ederse satın aldığı buğday kendisine ait ve tesaduk ve kendi namına vaki olur.

Kezalik o kimse, fukarayı tayin etmeksizin «Malımdan şu kadar meblâğ fakirlere tesadduk ediniz» demiş bulunsa vasîlerinden yalnız biri, o meblâğı fakirlere tesadduk edemez.

273 — : Bir kimse, vasî nasb ettiği şahsa «fülân zatın reyile amel et» demiş olsa o zahıs müstakillen vasi olacağından o zatın reyini almaksızın tasarruf edebilir.

Fakat : «Fülân zatın reyi olmadıkca tasarruf etme» demiş olursa her ikisini vasî tayin etmiş olur. Bu takdirde o şahıs, bu zatın reyi olmadıkca tasarrufa muktedir olmaz. Çünkü birinci takdir, müşavereye mahmul olduğu halde ikinci takdir münferiden tasarruftan nehidir.

274 — : İki vasîden birinin — müstesna olan hâdiselerin gayrinde münferiden tasarrufta bulunmaması İmamı Âzam ile İmam Muhammede göredir. Çünkü bunlar vekil mesabesindedirler. Fakat İmam Ebu Yusüfe göre her biri münferiden tasarrufta bulunabilir. Zira bunlar birer veli menzilesindedirler. Velîlerin haiz oldukları velâyet ise tecezzî kabul etmez. Velâyet bahsine müracaat!..

275 — : Vasîler, mûsînin emvalini muhaafza hususunda ihtilâf ettiklerinde bu emvali, kabili kısmet ise münasafaten muhafaza ederler. Kabili kısmet değilse ya zamanen mühayee suretiyle saklarlar veya emin bir kimsenin yanına vedia olarak terk ederler. Dürri Muhtar, Reddi Muhtar, Mebsutı Serahsî.

ÇOCUKLAR HAKKINDA VELÂYETİ TASARRUFA MÜTEALLİK BAZI MESELELER :

276 — : Çocukların mallarında tasarruf velâyet ve salâhiyeti evvelâ babalarına, sonra babalarının vasîlerine, sonra vasîlerinin vasîlerine aittir. Bunlar bulunmayınca sahih cedlerine, badehu bunların vasîlerine, sonra bu vasîlerin vasîleıine ait olur, bunlar da bulunmazsa hâkime ve hâkimin nasb edeceği vasîlere ait bulunur. Münakehat kısmına müracaat!.

(Şafiîlere göre ceddi sahih ber hayat olunca başkasını vasî tayin etmek caiz olmaz. Şu kadar var ki, vasiyet edenin vefatı tarihinde babası vefat etmiş bulunursa başkasına evvelce yapmış olduğu îsâ muteber olur. Tuhfetül'muhtaç.)

(İmam Ahmede göre de bir kimse, kendisinin âdil babası veya dedesi bulunduğu takdirde borcunu ödemek, vasiyetini tenfiz etmek, çocuklarının

işlerini görmek için başkasını vasî nasb edemez. İmam Mâlike göre ise nasb edebilir. Elmizanülkübra.)

277 — : Âdil veya mesturül'hal olan bir kimse, sagîr evlâdının menkul mallarını gerek kıymetiyle ve gerek kıymetinden noksanı yesîr ile kendisi için satın alabilir ve başkasına satabilir. Amma noksanı fâhiş ile alıp satamaz.

Kezalik : kendisinin veya başka bir şahsın menkul bir malını sagîr evlâdı için kıymetiyle veya kıymetinden ziyadei yesîr ile satın alabilir. Şu kadar var ki kendi malını sagîr evlâdına satınca mücerret bu malı satmakla evlâdı namına kabz etmiş sayılmaz. Binaenaleyh hakikaten kabza temekkün hâsıl olmadan satılan şey helâk olsa kendisi tarafından helâk olmuş olur. Ve bilâkis, sagîr evlâdının malını kendisi için satın alsa, semenini kabz edip de badehu kendisine teslim etmek üzere hâkim canibinden vekil nasb olunmadıkca bu semenden berî olmaz. Reddül'muhtar. (255, 257) inci meselelere müracaat!.

278 — : Vasîlerin mâlik olmadıkları bazı tasarrufata çocukların babaları mâlik olur.

Bienaenaleyh beynennas mahmudül'hal olan bir kimse (258) inci meseledeki müsevvigatı şer'iyyeden berî bulunmasa da sagir evlâdının akarını satabilir. Artık çocuk baliğ olunca bu satışı bozmaya kadir olamaz. Çünkü babanın şefkati pek ziyade olduğundan çocukları hakkında muzir tasarruflarda bulunmayacağı bedihîdir. Şu kadar var ki müsevvigat aranması ihtiyata muvafık olduğundan daha güzeldir.

Fakat ahlâkı bozuk olan bir kimse, sagir evlâdının akarını satsa caiz olmaz. Bu takdirde çocuk baliğ olunca bu satış muamelesini fesh edebilir. Meğer ki o akar kıymetinin iki katiyle satılmış olsun, o surette feshe hakkı kalmaz. Reddül'muhtar.

279 — : Bir kimse, sagîr evlâdının bir malını kendi namına satın alsa, veya kendi malını sagîr evlâdına satsa mücerret icap ile bey' muamelesi münakit olur. Fakat bir vasî, yetimin malını kendisi için satın alsa veya kendi malını yetime satsa «bu malı sattım» dedikten sonra «kabul ettim» demedikce bey' münakit olmaz.

280 — : İki çocuğun babası, bunlardan birinin malını diğerine satsa caiz olacağı gibi bu satış için tayin ettiği vekili de bu vechile satışta bulunsa caiz olur.

Kezalik iki çocuğun sahih dedeleri tarafından bu vechile yapılacak bir satış muamelesi de caiz olur.

Fakat bir vasî, vesayeti altında bulunan iki çocuktan birinin malını diğerine satsa caiz olmaz. Nitekim alel'ıtlak vekil olan kimse de müvekkilinin iki sagîr evlâdından birinin malını diğerine satsa caiz olmaz. Reddül'muhtar.

281 — : Bir kimse, iki sagir evlâdı arasında müşterek olan bir malı aralarında taksim edebilir. Amma bir vasi, vesâyeti altındaki çocukların mallarını aralarında taksim edemez. Çünkü bu taksim, bir mübadele mânçsını mutazammın olduğundan buna yukarıdaki mesele mucebince baba, salâhiyettar olduğu halde vasi salâhiyetar değildir. Şu kadar var ki, vâıislerden bir kısmı büyük olmakla vasi anların hisselerini def ve teslim ederek çocukların hisselerini beyinlerinde temyiz ve taksim etmeksizin ifraz edebilir. Nitekim vasî, vârisler ile mûsâ lehin hisselerini tefrik için de çocukların hisselerini bilâ temyiz ifraz edebilir.

Br de vasî, çocuklardan birinin hissesini bir yabancıya satarak anınla mükasemede bulunduktan sonra o hisseyi tekrar o çocuk için semeniyle satın alsa bu suretle çocukların hisseleri arasında kısmet husule gelir. Reddül'muhtar.

282 — : Bir kimse, kendisiyle sagir evlâdı arasında müşterek bulunan bir malı taksim edebilir. Fakat sagirin dedesi taksim edemiyeceği gibi vasi de kendisiyle yetim arasındaki müşterek bir malı taksim edemez, meğer ki yetim hakkında bir zâhir menfaati mutazammın olsun.

283 — : Mahmudül'hal olan bir kimse, sagir evlâdının mallarını kıymeti misliyle başkasına satabileceği gibi mahmudül'hal olan dede de satabilir. Çünkü bunların şefkatleri fıtri olduğundan çocuklar hakkında şefkate muhalif hareketle müttehem olmazlar.

284 — : Çocukların mallarını babaları veya cedleri veya muhtar vasileri icareye verebilirler. Babaları, kendi malını da onlara icar edebilir.

Kezalik : vasî, çocuğun malını kendisi için isticar edebilir. Bu sahihtir. Fakat kendi malını çocuğa icar etse sahih olmaz.

285 — : Bir kimse, kendi borcunu sagir evlâdının malından tediye ve kendi borcu için sagîr evlâdının bir malını bey' veya terhin edebilir. Ve muhtac olursa anın malından ihtiyacı miktarı yiyebilir, bunu bilâhare zamin olmaz.

Ceddi sahih dahi kendi borcu için sagir hafid veya hafidesinin malını bey' ve terhin edebilir. Fakat vasi, kendi borcunu yetimin malından tediye edemiyeceği gibi ihtiyacından dolayı yetimin malını da yiyemez. Meğer ki kendisi için bir ücret tayin edilmiş olsun.

286 — : Bir kimse, ceddi sahihi bulunduğu bir çocuğun müverrisine aid bir borcu eda veya bir vasiyeti infaz için anın terikesini, akar olsun, uruz olsun sat maz. Bu halde garimlerin ve mûsâ lehlerin hâkime müracaatları lâzım ge.ir. Bu, İmamı Azama göredir, ve müfta bih olan da budur. Fakat vas yyül'eb, (252) nci mesele mucebince bunları satabilir.

Nitekim ceddi sahih dahi sagîr ahfadının zimmetine terettüp eden borcu eda için terikeyi satmak hakkına mâlik bulunur. İmam Muhammede göre

bu hususlarda ced, tamamen eb makamındadır. Reddül'muhtar. O halde ceddin vasîsi hakkında da bu ihtilâf cari olmak lâzım gelir.

287 — : Hâkim, yetimin malını kendisi için satın alamıyacağı gibi kendi malını da yetime satamaz. Çünkü bu alım satım hüküm mesabesindedir. Halbuki hâkimin kendi hakkında hükmü caiz değildir. Fakat hâkim, yetimin malını kendi tarafından mahsup bulunan bir vasîden satın alabilir. Ve kendi malını yetim namına satıp bu vasî de kabul etse bu alım satım muamelesi de caiz olur. Hindiyye, Haniyye, Reddülmuhtar. (257) nci meseleye müracaat!..

VASİLER İLE VÂRİSLERİN TERİKEYE RÜCUA MÜSTAHİK OLUP OLMADIKLARINA DAİR BAZI MESELELER :

288 — : Bir vasî, kendi malından mûsînin şer'an sabit olan borcunu eda veya vasiyetini tenfiz etse alel'ıtlak terikeye rücua müstahik olur. Yani : vasiyet, gerek namı ilâhiye ve gerek ibada ait olsun, vasî de gerek vâris bulunsun ve gerek bulunmasın, her halde rücu hakkına mâlikdir.

289 — : Bir vâsî, kendi malinden mûsînin sagîr evlâdının nafakasına, kisvesine bir şeyler sarf etmiş olunca bakılır : eğer terikeye rücu edeceğine dair evvelce işhadda bulunmuş ise rücua müstahik olur. Ve illâ müstahik olmaz.

Şunu ilâveten yazalım ki : vasi, çocukların iaşeleri hususunda hallerine muvafık, servetleriyle mütenasip olacak surette vüsat göstermeli, israfa müeddî olacak sarfiyattan kaçınmalıdır. Hattâ vasî, yetimin ehliyet ve kabiliyetini görürse kur'anıkerîmi talim, edeb ve irfan tahsil etmesi için malından sarf etmesi caiz olur. Fakat ehliyet ve kabiliyeti haiz olmayan yetim hakkında yalnız namazlarda okumaya mecbur olduğu mikdar Kur'anıkerim talim etmesi için infakda bulunması lâzım gelir.

290 — : Bir vasî, yetimin malile ticarette bulunup da bir mikdar rıbh = kazanç hâsıl oldukdan sonra mudarebe tarikiyle ticarette bulunmuş olduğunu iddia etse bu rıbhdan hisse almaya müstahik olmaz. Fakat bu mal ile mudarebe tarikiyle tasarrufda bulunacağına işhadda bulunmuş olursa bu rıbhdan meşrut olan mikdarda hisse alabilir.

291 — : Bir vasî, yetimin maliyle yetim için mudarebe tarikiyle ticaret edebilir. Bu halde hâsıl olan rıbh, yetimin olur. Fakat yetimin maliyle göreceği bir işden hâsıl olacak kazancın yarısı kendisinin olmak üzere evvelâ işhad edip badehu o işi görse elde edilecek kazancın yarısı kendisinin olur. Behcetül'fetâvâ.

292 — : Bir vasî, çocuğun malını birisine ikraz ve bilâhare bu malı rıbhı ile beraber tahsil edince bakılır: Bu mal çocuğa ait olduğu gibi bu rıbh da çocuğun malından devri şer'î ile usulen ilzam edilmiş ise çocuğa ait olur. Ve illâ olmaz. Abdurrahim fetâvası.

Vasîlerin emvali eytam ile muzarebede bulunmaları zamanımızda caiz görülmemektedir.

293 — : Bir kimse, sagîr evlâdı için üzerine vâcip olan bir şeyi satın aldığından dolayı rücu hakkına mâlik olmaz. Fakat üzerine vâcip olmayan bir şeyi satın aldığında — işhadda bulunmak şartiyle — rücu hakkına mâlik olur.

Binaenaleyh bir kimse, fakir olan sagîr evlâdı için satın aldığı taam ve libas gibi şeylerin bedelleriyle gerek işhadda bulunmuş olsun ve gerek olmasın bu sagîr evlâdına rücu edemez. Fakat zengin olan sagîr çocukları için satın almış olduğu elbise ve nafakanın esmaniyle işhadda bulunmuş olmak şarityle bunların mallarına rücu edebilir.

Vasiyye bulunan valideler hakkında da hüküm böyledir. Dürri Muhtar, Reddi Muhtar.

Şunu da ilâve edelim ki bir kadın, ihtiyacı olmadığı halde vasisi bulunduğu çocuklarının mallartnı kendi umuruna sarf etse azle müstahik olur. Abdurrahim fetâvası.

294 — : Bir kimse, sagîr evlâdı için hane veya köle satın alsa, işhatta bulunmuş olmak şartiyle rücu hakkına mâlik olur. Bu evlâdın gerek malları bulunsun ve gerek bulunmasın. Çünkü bunların satın alınması vacip işlerden değildir. Amma işhadda bulunmuş olmayınca rücu hakkına mâlik olamaz.

295 — : Büyük vâris, kendi malından küçük vâris için satın aldığı elbise ve etıme esmaniyle, işhadda bulunmuş olmak şartiyle o küçük vârisin irs hissesine rücua müstahik olur. Fakat işhad bulunmazsa mütetavvı' olacağından rücu hakkına mâlik olmaz.

Şayet bu küçük vâris, kendi hıcr ve terbiyesinde bulunduğu halde bunun nafakasına terikedeki mebaliğden bir şey sarf etse veya terikedeki elbiseden, et'ımeden o çocuğa giydirse, yedirse üzerine zaman lâzım gelmez. Amma bu küçük vâris, kendisinin hıcr ve terbiyesinde bulunmadığı halde terikedeki hissesinden iaşede, iksada bulunsa, vasî olmadığı takdirde zamandan berî olamaz. Çünkü büyük vâris, bu takdirde müteberri' sayılır.

296 — : Büyük vâris, meyyitin şer'an sabit olan borcunu ödese veya kefeni mislini satın alsa bunların bedelleriyle terikeye rücua müstahik olur. Fakat şer'an sabit olmayan borcu eda etse, bununla diğer vârislerin hisselerine rücu edemez, hattâ terikeden tediye etmiş olduğu takdirde diğer vârisler hisseleri mikdarını istirdad hakkına mâlik olurlar.

Vasîlerin sabit olmayan borcları ödemeleri, ve gayri sabit vediaları, sahiplerine teslim etmeleri hakkında da hüküm böyledir.

297 — : Bir kimse, vasîleri bulunduğu çocukların mukadder nafakalariyle satın aldığı yiyilecek şeyleri, çocuklara daha faideli olmakla kendi parasiyie kendisi için satın aldığı yiyilecek şeylere karıştırıp birlikte yemiş bulunsalar, çocuklar baliğ olunca «sen bizi teberrüan infak etmişdin» diyerek kendi nafakalarını o vasilerine tazmin ettiremezler. Behcetül'fetâva.

VASİLERİN SÖZLERİYLE TASDİK OLUNUP OLUNMADIKLARI:

298 — : Bir vasî, kendi malinden ölünün kefeni misli için şu kadar mebllâğ sarf ettiğini iddia ettiği halde vârisler, o mikdarı tekzip etseler vasî, beyyine ikamesine muhtaç olmaksızın kavliyle tasdik olunur. Feyziyye Fetâvâsındaki bir meseleye göre yeminiyle tasdik olunur.

299 — : Vesâyeti altındaki bir çocuğun nafakası için sarfını iddia ettiği mikdar, nafakai misle muadil veya andan biraz ziyade ise vasî, bilâ beyyine tasdik olunur. Fakat bu mikdar, nafaki misldcn daha ziyade ise vasî, mücerred kavliyle tasdik olunmayıp zâmin olması lâzım gelir. Meğer ki sureti sarfını muhtemel bir tefsir ile tefsir ve te'vil etsin, bu halde zâmin olmaz.

Meselâ : ben çocuk için şu kadar şey almıştım, çalınmakla tekrar satın aldım» demek gibi bir tevcihde bulunsa yeminiyle tasdik olunur. Zira vasî, emindir. Reddül'muhtar.

300 — : Bir kimse, vasisi bulunduğu yetimi kendi zimmetindeki malinden iaşe ettiğini iddia etse bilâ beyyine kabul olunmaz.

Kezalik yetimin malı hâzır olduğu veya hâzır olmadığı halde kendi malinden iaşe eylediğini iddia ederek yetimin malına rücu etmek istese beyyinesiz rücu a müstahik olmaz.

301 — : Bir kimse, tahtı vesâyetindeki yetimin zevcesi veya köleleri veya at, koyun gibi hayvanları için infak ve iaşe bedeli olarak muayyen bir müddet zarfında şu kadar meblâğ sarf ettiğini iddia etse kadri maruf, yani : nafakai misl mikdarı olunca kavliyle tasdik olunur.

302 — : Vasî, yetimin mahremlerinden birine veya hayatta bulunmayan kölesine şu kadar şey infak ettiğini iddia etse bilâ beyyine kabul olunmaz.

Meselâ : vasi, yetime hitaben : «Hâkim senin malından a'mâ bulunan kardeşine şehrî şu kadar kuruş farz ve takdir etmekle on senedenberi o vechile mezkûr meblâğı sarf ettim» diye iddia, yetim ise tekzip etse vasi, hâkimin o vech ile farz ve takdirini ve kendisinin o meblâğı o vech ile sarf ettiğini beyyine ile isbat edemese mezkûr meblâğı zamin olur. Çünkü bu, yetimin havaicinden olmadığı cihetle vasî, mücerret söziyle tasdik olunamaz.

Amma köleler ber hayat olunca söz, vasinindir, binaenaleyh hiyaneti zâhir olmayınca bilâ yemin kavliyle tasdik olunur.

303 —': Bir kimse, vesâyeti altındaki bir yetime, bir kadını tezvic ve mehrini tediye etmiş olduğunu iddia etse bakılır. Eğer bu kadın hayatta değilse o kimse mücerret söziyle tasdik olunmaz. Amma hayatta bulunur veya ölmüş olduğu halde yetim, hâdiseyi ikrar eder ise o kimse tasdik olunur. sarf etmiş olduğu şey ile rücu hakkına mâlik olur.

304 — : Çocuklar büyüdükten sonra vasîlerini itham ederek : «Sen bizi malımızın ribhile veya fülânın bize teberrü ettiği meblâğ ile iaşe ettin» diye iddia etseler, vasî üzerine iddia ettiği nafakai misl hakkında yemin lâzım gelir. Meğer ki çocuklar, zahiri halin tekzip edeceği bir şeyi iddia etsinler. O halde vasîye yemin teveccüh etmez.
Meselâ : çocuklar, o müddet içinde iaşelerine kifayet etmeyecek kadar bir ribh ile iaşe edildiklerini iddia etseler, bu iddiaları dinlenilmez.

305 — : Vasî, yetimin istihlâk ettiği şeyi tazmin ettiğini veya ticarete mezun olmakla zimmetine terettüp eden borcunu ödediğini iddia etse beyyinesiz tasdik olunmaz.

Meselâ : vasî : «Sen fülânın şu malını telef ettiğin cihetle bedelini kendi malinden tazmin ettim» diye iddia, yetim de «Ben öyle bir şey telef etmedim» diye tekzip etse söz, yetimin olur. Binaenaleyh vasî, iddiasını beyyine ile isbat edemezse zamin olur.

306 — : Vasî, yetime ait arazinin haracını = vergisini verdiğini bu arazinin ziraate salih olmadığı bir vakitte iddia etse beyyinesiz tasdik olunmaz.
Kezalik vasî, «yetimin babası on sene mukaddem vefat etmekle bu müddet içinde arazisinin vergisini verdim» diye iddia, yetim de babasının yedi sene mukaddem vefat ettiğini» beyan eylese vasî, mücerred kavliyle tasdik edilmez.
Fakat vasî ile yetim, müteveffanın vefatı tarihinde ittifak ettikleri gibi mezkûr arazi de husumet zamanında ziraate salih bulunsa söz yeminiyle vasînin olur. Çünkü bu takdirde zahiri hal, vasîye şahittir.

307 — : Vasî, yetimin abık bulunan kölesinin cu'lunu = tutup getirme ücretini veya bizzat yetimin veya kölesinin irtikâp ettiği cinayetin diyetini eda ettiğini iddia etse bilâ beyyine tasdik olunmaz.
Meselâ : vasî, yetime «gasb etmiş olduğun şeyi kendi mâlinden tazmin ettim» veya «kaçmış olan kölene ait cu'li bilâhare sana rücu etmek şartiyle kendi malimden ödedim» dese mücerred bu söziyle tasdik olunmaz.

308 — : Vasî, meyyitin borcunu terikesinden ödediğini veya terikeyi satmadan veya satıp da semenini henüz kabz etmeden kendi malinden tediye eylediğini iddia etse beyyinesiz tasdik olunmaz.

Binaenaleyh vasî, hâkimin emri olmaksızın terikeden ölünün borcunu tediye edip de o ölünün oğlu büyüdükten sonra onun borcunu inkâr eylese

vasî, beyyine ikamesinden âciz kalınca borc namına verdiği meblâğı zamin olur. Binaenaleyh başka bir alacaklı zuhuru takdirinde bundan anın hissesini tazmin eder.

Amma vâris borcu ikrar ettiği takdirde vasînin terikeden tediye ettiğine dair olan iddiası tasdik olunur. Reddül'muhtar, Tahtavî.

VASİLERİN TAZMİNİ VE BUTLANI İCAP EDİP ETMEYEN BAZI TASARRUFLARI :

309 — : Vasî, meyyit için kefeni mislin adedini ziyade olarak satın alsa bu ziyadeyi zâmin olur. Meğer ki meyyit, terikesinin sülüsünden hâric olmak üzere bunu vasiyet etmiş olsun.

Fakat vasî, kefeni kıymetinden ziyadeye satın almış olursa bu alış muamelesi kendi namına vaki ve bu kefeni meyyite müteberri' olmuş olur. Bu halde yetimin malinden ödediği semeni kendisi tamamen tazmin eder.

310 — : Bir kimse, kendisi için şu kadar kuruş ile hac edilmesi için bir zatı vasî nasb edip zahirde vârisi bulunmadığı halde vefat etmekle o zat, terikesinden o kadar kuruş ile birisine hacc ettirdikten sonra bir vârisi zuhur edip hacce sarf edilen meblâğın sülüsi terikeden ziyade olduğunu iddia etse bununla o zata zaman lâzım gelmez. Ali Efendi fetâvası.

311 — : Vasî, mûsînin : «Fülân malımı satarak semenini fakirlere tesadduk et» diye vaki olan vasiyetine mebni o malı satıp da parasını fukaraya tesadduk ettikten veya daha tesadduk etmeden zayi eyledikten sonra o mala bir müstahik zuhur etse vasî zamin olup bununla terikenin tamamına rücu eder. Çünkü vasî, mûsî tarafından tagrîr edilmiş olur.

Nitekim vasî, terikeden sagîre isabet eden kısmı satıp da semeni yanında helâk olduktan sonra bu kısma bir müstahik zuhur etse bu sagîr, hissesiyle sair vârislere rücu eder. Zira kendi hissesine müstahik zuhur etmekle vaki olan taksim, bozulmuş olur.

312 — : Mûsînin vârisleri çocuk olduğu veya büyük olup da mesafei sefer gaib bulunduğu takdirde terikesini vasînin mûsâ leh ile beraber taksim etmesi sahih olur. Çünkü vasî, mûsînin naibi olduğundan onun halefi bulunan vârislerin de naibi sayılır. Binaenaleyh taksimden sonra vârislerin hisseleri vasînin elinde kazaen zayi olsa mûsâ lehin sülüs hissesine rücu edemezler. Zira taksim, sahih, vasî de emindir.

Fakat mûsâleh gaib bulunduğu veya hazır olup da izni bulunmadığı halde vasî, terikeyi vârisler ile beraber taksim etseler, bu kısmet sahih olmaz. Velev ki vârisler çocuk bulunsunlar. Zira mûsâleh, mûsînin halefi olmadığından bu hususda niyabet mutasavver değildir. Binaenaleyh mûsâlehin his-

sesi vasînin elinde zayi olsa mûsâleh, vârislerin ellerinde terikeden baki kalan kısmın sülüsünü alabilir.

Şayet vârislerin ellerindeki kısım, helâk olmuş bulunsa, mûsâleh vârislerin kabz etmiş oldukları kısmın sülüsü mikdarını dilerse vârislere ve dilerse vasîye tazmin ettirebilir. Çünkü vârisler kabz ile vasî de malı anlara def ve teslim ile teaddide bulunmuştur.

Şu kadar var ki bu taksim, hâkimin emriyle yapılmış olursa mûsâlehin böyle rücua hakkı olamaz. Nitekim hâkim, mekîlât ve mevzunattan ibaret olan bir terikeyi mûsâlehin gaybubeti halinde taksim ve anın hissesini kabz edebilir. Zira bu taksim ifraz kabilinden olduğu cihetle caizdir. Binaenaleyh mûsâlehin hissesi hâkimin yanında bilâ teaddin helâk olsa zaman lâzım gelmez.

Fakat hâkim, akara, araziye müteallik terikeyi taksim edemez. Çünkü bu taksim, bey' gibi mübadele kabilindendir. Başkasının malını bey' ise caiz olamaz.

313 — : Vasî, yolda selâmet mevcut olduğu halde yetimin malı ile berren ve bahren müsaferette bulunabilir. Binaenaleyh bu mal, yolculuk esnasında helâk olsa üzerine zaman lâzım gelmez.

Kezalik bir terikeyi başka beldede bulunan vârislere götürmek için vasi nasb edilmiş olan kimsenin elinden o terikeyi mütegailibeden biri cebren alacak olsa kendisine zaman icap etmez. Neticetül'fetâva.

314 — : Bir kimse, vasisi olduğu çocuğun malını kendi eminlerinden bir şahsa vedia olarak teslim edip badehu o şahıs, mal denilecek bir şey bırakmaksızın mücehhilen vefat etse bu vasîye zaman lâzım gelmez. Abdurrahim Fetâvası.

Nitekim vasî de çocuğun nükudunu ve sair menkul mallarını kabz edip mücehhilen vefat etse terikesinden zaman lâzım gelmez. Fakat vasî, çocuğun bir miktar parasını kendi parasına karıştırıp istihlâk ettikten sonra vefat etse terikesini kabz eden vârislerine zaman lâzım gelir. Ali Efendi Fetâvâsı.

315 — : Mûsâ bih, mûsînin veya vârisinin elinde vedia menzilesindedir. Binaenaleyh mûsâbih, bunların elinde bilâ teaddin telef olsa üzerlerine zaman lâzım gelmez. İstihlâk takdirinde ise eğer mûsî, istihlâk ederse bu bir rücu sayılarak yine zaman lâzım gelmez. Amma vârisler istihlâk ederse mûsînin vefatından sonra mûsâ lehin kabulü şartiyle üzerlerine zaman lâzım gelir. Velev ki vârislerin istihlâki mûsâlehin kabulünden evvel vuku bulmuş olsun.

Kezalik : hizmeti veya süknası vasiyet olunan köleyi veya haneyi mûsinin vârisleri mahv ve telef etseler, bunların yerine başkasını tedarük etmek için kıymetlerini zamin olurlar.

316 — : Vasi, kendi nefsi için yetimin malı ile ticaret edemez. Ederse re'sülmâli zamin ve hâsıl olan kazancı tesadduk etmesi lâzım gelir. Fakat bu mal ile yetim için ticarette bulunabilir.

Kezalik vasî, yetimin malını gerek kendisine ve gerek başkasına ödünç veremez, verirse zamin olur. Bu hususta baba da vasî hükmündedir.

Kezalik : hâkim de yetimin malını, galle verecek bir şey satın alabilirse veya müdarebede bulunacak bir kimse bulursa ödünç veremez. Fakat böyle bir şey almaya zafer bulamazsa veya müdarebede bulunacak kimse bulunmazsa başkasına ikraz edebilir. Hâkim, yetimin malını icareye veya bir şirkete vermek için vasiye de emr edebilir.

317 — : Bir takım kimseler, vasî müvacehesinde müteveffanın kendilerine borçlu olduğunu iddia ve beyyine ile isbat ederek terikesini aralarında garameten borçlu olduğunu iddia ve beyyine ile isbat ederek terikesini aralarında garameten taksim ettikten sonra başka birisi de zuhur edip : «Benim de müteveffada alacağım vardır, ne için kendilerinden kefil almaksızın terikenin hepsini o alacaklılara teslim ettin? Ya onları bul, ya benim alacağımı da kendi malinden ver» diye dâvaya salâhiyettar olamaz. Abdurrahim Fetâvası.

318 — Vasî, yetimin malını bülûğundan sonra henüz rücdü beyyine ile zâhir olmadan kendisine teslim etmekle o mal zayi olsa zamin olur.

319 — : Vasî, yetimin malını bülûğundan sonra henüz rücdü beyyine ile ve infak ettiği münasip mikdar malı zamin olmaz.
den dolayı ve yetimin hitan cemiyeti için akriba ile komşular hakkında israfa müeddi olmayacak surette verilen ziyafetten nâşi zaman lâzım gelmez.

320 — : Vasi, meyitin akdi müdayenesiyle sabit olup da yetime isabet eden alacak bir borcu, medyundan daha mütemevvil bir kimse üzerine havale edilebilir. Amma medyunun misline havale edemez.

Vasî, kendi müdayenisiyle sabit olan bir deyni ise dilediği kimse üzerine havale edebilir. Gerek yetime faideli olsun ve gerek olmasın. Şu kadar var ki yetime muzir olduğu takdirde lâhik olacak zararı zamin olur.

321 — : Vasî, çocukların müverrislerinden müntakil olup nâsın zimmetlerinde bulunan alacaklarını tahsil etmeden çocuklar baliğ olsalar, bunları vasîlerinin malinden istemeye hakları olamaz. Feyziyye Fetâvası.

322 — : Vasî, terikeden bir malı, borc için satıp da sonra gabni fâhiş ile satılmış olduğu tebeyyün etse vaki olan satış, hâkimin hükmüne muhtaç olmaksızın bâtıl olur. Binaenaleyh muahharan semeni misliyle satılsa bu ikinci satış sahih olur.

323 — : Vasînin satmış olduğu yetimin bir malı hakkında daha ziyade semen ile satın almaya bir tâlip zuhur etse, yahut o mal, müzayedede daha ziyade, pazarda ise daha noksan bir fiyatla satılır olsa vaki olan satışın butlânına hükm olunmaz. Belki hâkim, ehli vukufa müracaat eder. Bu halde onlardan İmam Muhammede göre iki kişi, İmamı Âzam ile İmam Ebu Yusüfe göre bir kişi o malın hakikî kıymetiyle satılmış olduğunu haber verirse hâkim, mezkûr ziyadeye iltifat ederek bey'i fesh edemez. Zira semeni tezyit, bir hâcete mebni olabileceğinden kıymetin ziyade olmasına delâlet etmez. Fakat o malın hakikî kıymetinden noksana satılmış olduğunu haber verirse vuku bulan bey'in butlânına hükm etmek lâzım gelir.

324 — : Bir kimse, küçük evlâdının bir malını sattıktan sonra gabni fâhiş iddiasında bulunsa bakılır : Eğer bu malı hakikî kıymetiyle satıp semenini kabz ettiğini ikrar veya bunun üzerine işhad etmiş ise bu iddiası mesmu olmaz. Bu halde hâkim, çocuk namına birini kayyım nasb ederek bu kayyım, müşteri aleyhine dâva ikame eder. Fakat böyle ikrar ve işhadda bulunmuş olmazsa veya «Ben gabni fâhiş bulunup bulunmadığını bilmiyerek sattım» yahut «Ben gabni fâhiş bulunduğunu bildim, amma bununla satışın caiz olmayacağını bilemedim» derse dâvası mesmu olur.

325 — : Bir yetim, baliğ olduktan sonra babası veya vasisi tarafından kendi namına vuku bulan satın almada gabni fâhiş bulunduğunu iddia, müsteri de bu gabni inkâr eylese bakılır : Eğer es'arın tebeddül edebileceği kadar bir müddet geçmemiş ise hali hazır, hakem kılınır, ve illâ müşteri tasdik olunur.

Şayet yetim ile müşteriden her biri kendi iddiası üzerine beyyine ikamesinde bulunsa ziyadeyi müsbit olan beyyinenin tercihi lâzım gelir.

326 — : Bir yetim, büyüdükten sonra malını vasîden tesellüm edip de babasının terikesinden az çok alacağı bir şeyi kalmadığına dair işhadda bulunduğu halde bilâhare vasînin elinde bulunan bir şey için babasının terikesinden olduğunu iddia ve beyyine ikame etse dâvası mesmu olur.

Kezalik : «Vasînin nezdinde az çok hiç bir şey kalmadı ki illâ istifa ettim» demiş olduğu surette de hüküm böyledir.

Nitekim bir vâris de, mûrisinin nâs zimmetlerinde bulunan bütün terikesini kabz ettiğini ikrar edip bilâhare bir kimse aleyhinde babasının alacağı olduğuna dair dâva ikamesinde bulunsa dâvası mesmu olur. Çünkü bu ikrar, mücerred bir ikrardan ibaret olduğu cihetle ibrayı müstelzim olmaz. Binaenaleyh dâvanın sıhhatine mani değildir. Tahtavî, Dürri Muhtar, Reddi Muhtar.

VASİLERİN İKRAR VE ŞAHADETLERİ :

327 — : Vasînin meyit aleyhine borc ikrarı caiz değildir. Çünkü bu, başkası hakkında ikrar olmuş olur. Binaenaleyh mukarrünleh beyyine ikame ve istizharen yemin etmedikce mükarrün bihi alamaz. Şayet vasî, mukarrün bihi, mukarrün lehe teslim ederse zamin olur.

Fakat vârislerden ehliyeti haiz olan biri, böyle bir ikrarda bulunursa bu ikrarı yalnız kendi hissesi nisbetinde muteber olur.

328 — : Vasî, meyyitin bir mikdar borcu olduğunu bir adlden istihbar ettikde eğer zamandan korkmazsa bu borcu terikeden sahibine verebilir.

Nitekim vasî, meyyitin borcu olduğunu bilip de alacaklının beyyinesi olmadığı takdirde onun hukukunun izaasına meydan vermemek için terikede şàmit = yani meskûtün anh bir mal var ise andan borc mikdarını alacaklıya ida' etse, ve sâmit yok ise terikeden borc mikdarı bir şey alacaklıya satsa da alacaklı bilâhare bu ida' veya mübayaayı itiraf etmese tekas hâsıl olmuş olur. Bu, bir mahlâsı şer'î demektir.

329 — : Bir vasî, kendi elinde bulunup terikeden bulunmayan bir aynin bir şahsa ait olduğunu ikrar ettikden sonra o aynin vesâyeti altında bulunan bir cocuğa aidiyetini dâva etse, vaki olan tenakuza mebni bu dâvası dinlenmez. Hattâ bu vasî, bir gün bu ayne mâlik olsa bunu mukarrün leh olan o şahsa vermesiyle emr olunur.

330 — : Vasînin, mûsî olan meyyit aleyhine şahadeti sahihdir. Amma lehine şahadeti sahih değildir. Velev ki vasînin bu şahadeti kableddâva azlinden sonra vaki olsun.

331 — : Vasîlerin sagîr vâris lehinde alel'ıtlak mal isbatına dair şahadetleri bâtıldır. Yani : bu mal, o vârise gerek mûsînin terikesinden ve gerek başka bir cihetten intikal etsin müsavidir. Çünkü vasîler, çocuğun alel'ıtlak emvalinde tasarruf edebileceklerinden bu şahadetleriyle kendileri için meşhudün bihde tasarruf hakkı isbat etmiş olurlar. Bu ise cerri mağnemden âzada olmayacağından töhmet mazannasıdır.

332 — : Vasîlerin büyük vâris lehinde terikeden bir şey isbatı hususunda şahadetleri bâtıldır. Çünkü vasîlerin terikeden olan mallar hakkında muhafaza ve menkul eşyayı satmak gibi bazı velâyetleri bulunduğundan bu şahadetleri töhmetten hali olamaz. Fakat terikeden olmayan malar hakında şahadetleri makbuldür. Çünkü terikeden olmayan malar hakkında vasîlerin velâyetleri esasen münkati olduğundan bu surette töhmeti mucib bir cihet yoktur.

333 — : İki vasîden her biri : «Mûsî bizimle beraber fülân kimseyi de vasî nasbetmişti» diye o kimsenin inkârına mukarin şahadette bulunsalar bu şahadetleri muteber olmaz. Çünkü bu şahadetlerinde müttehem bulunurlar.

Şu kadar var ki bu ikrarlarına mebni hâkim tarafından kendilerine üçüncü bir vasînin zam ve terfiki lâzım gelir. Bu halde bu üçüncü vasînin reyi munzam olmadıkca kendileri müstakillen tasarrufa kadir olamazlar. Çünkü şahadetleri kendileriyle beraber o kimsenin de vasî olduğu ikrarını mutazammındır. İkrarları ise kendi aleyhlerine bir hüccettir. Artık yalnız ikisi tasarrufa muktedir olamaz.

Fakat o kimse de bu vechile vasî olduğunu iddia ederse mezkûr şahadet kabul olunur. Bu kimse bu iki vasîyi tasdik etmekle beraber vesâyeti kabul etse, yine üçüncü bir vasî ilâvesi icap eder.

334 — : Bir müteveffanın iki oğlu : «Babamız fülân kimseyi vasî nasb etmişti» diye şahadet ettikleri halde o kimse, vesâyeti inkâr etse bu şahadet kabul olunmaz. Fakat o kimse de vesâyeti itiraf ve iddia ederse bu şahadet, töhmetten hali olacağı için kabul edilir.

335 — : İki mûsâleh, mûsînin fülân kimseyi vasî tayin etmiş olduğunu şahadette bulunsalar, o kimsenin vesâyeti iddiası takdirinde şahadetleri muteber olur. Çünkü lehler, vâris gibidirler. Onları talepleriyle vasî tayin edilebileceği cihetle bu şahadetten dolayı müttehem bulunmazlar.

336 — : Bir ölünün alacaklıları, bu ölünün fülân kimseyi vasî tayin etmiş olduğuna şahadette bulunsalar, şahadetleri caiz olur. Çünkü bu, töhmetten halidir. Âdeta borçlarını ödemek için bir vasî tayin edilmesini istemiş gibi olurlar.

337 — : İki kimse, diğer iki şahıs için fülân ölünün şu kadar şey vasiyeti olduğuna şahadet etikleri gibi o iki şahıs da mezkûr iki kimse için bu ölünün o miktar şey vasiyeti bulunduğuna şahadet etseler her iki zümrenin şahadeti de kabul olunmaz. Çünkü bunlar mûsâbih olan malda müşterek olacaklarından şahadetleri cerri mağnemden hali olamaz.

Fakat bir ölünün borcu olduğuna dair bu vechile şahadette bulunsalar her iki zümrenin şahadeti de kabul olunur.

338 — : İki kimse, diğer iki şahıs için «Fülân müteveffanın bir aynini, meselâ bir hanesini vasiyet ettiğine şahadet ettikleri gibi o iki şahıs da bu müteveffanın o ki kimse için malının sülüsünü veya derahimi mürselesini vasiyet etmiş olduğuna şahadette bulunsalar, hiç birinin şahadeti kabul olunmaz. Zira bu şahadet, şahidlerin, meşhudün bihde, yani : terikenin sülüsünde iştirâkini müsbit olacağından bâtıldır.

Fakat o iki kimse, bir aynin vasiyeti hakkında şahadet ettikleri gibi o iki şahıs da diğer bir aynin vasiyeti hususunda şahadette bulunsalar her iki kısmın şahadetleri de kabul olunur. Çünkü bu takdirde iştirâk bulunmayacağından töhmet bulunamaz. Mebsutı: Serahsî, Bahri Raik, Dürri Muhtar, Reddi Muhtar.

HÂKİM TARAFINDAN VASİ NASB EDİLMESİNİ MUCİP SEBEPLER:

339 — : (232, 236, 240, 241, 244, 245, 246, 333) üncü meselelerdeki hallerden başka aşağıdaki hususlardan dolayı da hâkim tarafından vasî nasb olunur.

340 — : Bir ölünün vasiyyi muhtarı bulunmadığı takdirde borcunu ödemek, vasiyyetini tenfiz etmek, alacağını dâva, isbat ve istifa eylemek için namına bir vasî nasb olunur. Bu hususlar için hâkim tarafından vârise izin de verilebilir.

341 — : Mefkud hakkında vasî nasb olunacağı gibi babası gaybeti münkatıa' ile gaib bulunan çocuk için bir mâlin isbat edilmesine hâcet görüldüğü takdirde vasî nasb olunur. Amma gaybeti münüatıa ile gaib bulunmazsa vasî nasb olunamaz.

Büyük vârisler, gaybeti münkatia' ile gaib oldukları halde mûrislerinin zimmetinde borc bulunduğu iddia olunsa husumet için vasî nasbı iktiza eder.

342 — : Vârislerin bir kısmı çocuk, bir kısmı hâzır, bir kısmı da gaib olup hâzır bulunanlardan biri kendilerine mevrus olan maldaki hissesini bir kimseye satmakla o kimse taksim talebinde bulunsa çocuk ile gaib vârisler namlarına vasî nasb olunur.

343 — : Bir kimse küçük evlâdından satın aldığı bir malın kadîm aybına muttali olmakla bu malı bu evlâdına geri vermek istese bu hususa ait olmak üzere bir vasî nasb olunur.

Kezalik bir çocuk, babasından satın aldığı şeyi anın vefatından sonra kadîm aybına mebni terikesine red etmek istese vasî nasbı icab eder.

344 — : Bir çocuğun babası müsrif, mübzir olduğu takdirde bu çocuğun mallarını hıfz için vasî nasb olunur.

345 — : Vasiyyi muhtar, terikeden borc iddiasında bulunan kimseyi tasdik ettikte (327) inci mesele mucebince bu tasdiki sahih olamayacağından başka bir vasî nasb olunup anın muvacehesinde alacaklının hakkını isbat etmesi lâzım gelir.

346 — : Hâkim, vasiyyi muhtar mevcut ve ehliyeti kâmileyi haiz iken diğer bir vasî daha nasb edemez. Fakat bu vasî, geybeti münkatıa ile gaib bulunursa diğer bir vasî nasb edilebilir.

Meselâ : vasiyyi muhtar gaib olduğu bir kimse müteveffanın zimmetinde bir mikdar alacağı olduğunu iddia etse müteveffa namına hasım olacak bir vasî nasb edilir.

347 — : Vasiyyi muhtar, çocuğun malinden bir şey sattıkdan sonra henüz semenini kabz etmeden vefat etse bu semeni mütalebede bulunmak bu

vasinin vârislerine veya vasisine ait olur. Fakat bunlardan biri bulunmazsa bir vasî nasb edilmesi iktiza eder.

348 — : Satılan bu şey, bil'istihkak zabt olunmakla müşteri semenine rücu etmek istediği halde satan, vâris bırakmaksızın vefat etmiş bulunsa müşterinin bu rücuu için vasî nasb olunur. Binaenaleyh müsteri o semeni ile bu vasîye, bu vasî de bununla terikeye rücu eder.

Kezalik satılan şeyin hürrül'asl olduğu zâhir olup da satan, vâris, vasî ve terike namına bir şey bırakmaksızın vefat etmiş bulunsa vasi nasb olunur.

349 — : Bir kimse, bazı zatlara «vefatımdan sonra şöyle yapınız» demiş olsa o zatların umumunu vasî tayin etmiş olur. Bu halde o zatlar sükût edip de o kimsenin vefatından sonra bu vasiyeti içlerinden ikisi veya üçü veya daha ziyadesi kabul etse bunlar vasî olmuş olurlar. Fakat içlerinden yalnız birisi kabul etse kendisine hâkim tarafından başka birisi terfik veya vesayet yalnız kendisine tevcih edilir. Binaenaleyh böyle bir terfik veya tevcih bulunmadıkca münferiden tasarrufa mâlik olamaz.

350 — : Bir müstakriz, aldığı parayı def' ve teslim etmek istediği halde mukriz ihtifa etse bu parayı teslim için müstakrizin talebi üzerine bir kayyım nasb olunur.

351 — : «Bir kimse : «Eğer şu borçlu borcunu yarın ödemezse ben zaminim» diye bizzat kefil olup da alacaklı o gün tegayyüp etse bu borcu kabz için anın namına bir vekil nasb olunur. Bu halde borclu, o borcu bu vekile teslim etse, kefil olan o kimse zamandan berî olur.

352 — : Gayri müslim bir mecnunun babası ve anası bulunmadığı halde zevcesi dini islâmı kabul etse onun adına bir vasî nasb olunarak aleyhine firkatle hükm olunur.

353 — : Bir müddeaaleyh, sağır, dilsiz, kör bulunduğu halde velîsi mevcut olmasa hukukunu müdafaa için namına bir vasî nasb olunur. Haniyye. Hindiyye, Dürri Muhtar, Reddi Muhtar.

VASİYYİ MUHTAR İLE VASİYYİ MANSUB ARASINDAKİ FARKLAR:

354 — : Hâkimin nasb ettiği vasî, vasiyyi muhtar. yani : meyyitin vasîsi hükmündedir. Ancak (240, 247, 258) inci meselelerdeki hususlar ile aşağıdaki hallerden dolayı aralarında fark vardır.

355 — : Vasiyyi mansubun vesâyeti hâkimin tahsisiyle tahassüs eder.

Binaenaleyh hâkim, nasb ettiği vasîyi bazı tasarruflardan nehy etse

nehy sahih olur. Çünkü vasiyyülhâkim, hâkimin vekili hükmünde olduğundan vesâyeti kabili tahsisdir.

356 — : Vasiyyi muhtarın vesâyeti zaman, mekân ve bir nevi umur ile tahassüs etmez.

Binaenaleyh bir kimse, bilfarz İstanbuldaki malları için birini, Bursadaki malları içinde başka birini vasî tayin etse bu iki vasîden her biri o kimsenin bütün emvali hakkında vesâyeti haiz olur. Çünkü vasiyyi muhtar, mûsînin bir halefidir. Hattâ fülânı hassaten şu yerdeki emvalim hakkında vasî tayin ettim» demiş olsa da hüküm böyledir.

Nitekim : «Fülân zatı yalnız alacaklılarımı istifa için vasî nasb ettim, başka hususlara vasî nasb etmedim» deyip de diğer biri için de: «Anı bütün emvalim hakkında vasî tayin ettim» dese bu iki vasîden yine her biri onun hem alacaklarını istifa hususunda, hem de sair işleri hakkında vasî olmuş olur.

Kezalik : bir kimsenin sülüsi emvalini vücuhı hayre sarf ve tevzi etmek için nasb ettiği vasî, anın hem evlâdı ve hem de terikesi hakkında vesâyeti âmmeyi haiz olur. Bu mesele, İmamı Âzama göredir, müfta bih olan da budur. İmam Ebu Yusüfe veya İmam Muhammede göre bu vasîlerden her biri yalnız tayin edildiği hususda sâlâhiyeti haiz bulunur.

Meselâ : birini alacaklarını tahsil için, diğerini de vasiyetlerini tenfiz için vasî nasb etse bu iki vasîden her biri, İmamı Âzama göre hem alacaklarını istifa, hem de vasiyetlerini tenfiz hususunda vesâyeti haiz olur.

Şayet bu hususlar için birini vasî tayin ettiği gibi diğer birini de vasî ihtiyar etmiş bulunsa bu iki vasîden hiç birinin münferiden tasarrufu nâfiz olmaz.

Maahaza Haniyyedeki bir meseleye nazaran bir kimse, birini oğlu için, diğer birini de kızı için vasî nasb etse, yahut birini hazırdaki malları, diğerini de gaib bulunan malları hakkında vasî tayin etmekle beraber bu vasilerden birinin vasî olduğu hususda diğerinin vasî olmamasını şart koşsa bunlar bu şart vechile vesâyeti haiz olurlar, bunda ittifak vardır. (267) nci meseleye müracaat!. Hindiyye, Bahri Raik, Reddi Muhtar.

357 — : Vasiyyi muhtar, (245) inci mesele mucebince başkasını vasî nasb edebilir. Fakat vasiyyi mansub, vesâyeti âmmeyi haiz bulunmadıkca başkasını vasî nasb edemez. Fakat vesayeti ammeyi hâiz bulunursa nasb edeceği vasi de kendisi gibi vesâyeti haiz olur.

358 — : Vasiyyi mansubun husumete mezuniyeti, kabza mezuniyetini tazammun etmez.

Vasiyyi muhtar ise hâkimin iznine muhtaç olmaksızın kabza mâlik olur. Çünkü vasiyyi mansup, hâkimin vekili mesabesinde olduğu halde vasiyyi muhtar meyyitin halefi demektir.

Binaenaleyh vasiyyi mansup husumete = dâva ikamesine tayin olunur-

ken ve yahut tayin olunduktan sonra müstakillen kabza mezun olmadıkça yetimin malını kabz edemez.

Meselâ bir yetimin akarına haksız yere el koyan bir şahıs aleyhine dâva açmak üzere vasî nasb olunan kimse, kabza mezun olmadıkça o akarı kabza mâlik olmaz.

359 — : Vasiyyi muhtar, (230) uncu mesele mucebince vesâyeti kabul ettikten sonra artık mûsînin vefatından sonra kendisini vesâyetten çıkaramaz. Fakat vasiyyi mansup, vesâyeti kabul ettikten sonra — hâkimin haberi olmak şartiyle — kendisini vesâyetten azl ve ihraç edebilir. Şu kadar var ki hâkime malûmat vermedikçe nefsini kendi kendine vesâyetten çıkarmaya kadir olmaz.

360 — : Vasiyyi muhtar, müteberri' olduğundan sahih olan kavle nazaran ücrete müstahik olmaz. Binaenaleyh muhtaç olsa da yetimin mâlinden ihtiyacına sarf edemez. Ve bu vesâyet hizmeti mukabilinde kendisi için hâkime bir ücret takdir ettiremez. Şu kadar var ki, yetimin işlerini görmek için onun hayvanına binebilir ve bu işleri rüyet esnasında yetimin malinden kadri maruf yiyebilir. Bunlar kıyasa muhalif ise de istihsanen caiz görülmüştür. Fakat vasiyyi mansub için hâkim tarafından münasip görülürse ecri misl tayin olunabilir. Bu halde o vasî tayin olunan ücreti yetimin emvalinden alabilir, yetim baliğ olunca bu ücreti istirdad edemez. Reddül'muhtar, Ali Efendi Fetâvası,

(İmam Mâlike göre vasî zengin ise yetimin malından kaçınır, fakir ise yaptığı nezaret mukabilinde maruf vechile bir mikdar şey alabilir.)
(İmam Şafiî ile İmam Ahmedin birer kavllerine göre vasî, ihtiyacına mebni yetimin malinden yiyecek olsa müstağnî olduğu zaman bunun bedelini öder. Elmizanülkübra.)

361 — : Hâkim, vasîyyi mansuytan terikenin mikdarını sormak ve terike işlerine dair anınla konuşmak hakkına mâlikdir. Fakat vasiyyi muhtara karşı bu hakkı mâlik değildir.

362 — : Hiyaneti sabit olmayan bir vasîyi muhtar azl edilemez. Fakat hiyaneti görülmese de bir vasiyyi mansub, hâkim tarafından azl edilerek yerine daha münasip görülen bir başkası nasb edilebilir. Abdurrahim Fetâvası.

363 — : Bir çocuğun babası veya vasiyyi muhtarı var iken bunların üzerine hâkim tarafından nâzır tayin edilmesi caiz değildir. Binaenaleyh bunlar âdil ve kâfi iken mücerred mal celbi için hâkim tarafından nasb edilen bir nâzır, kendisine takdir edilen ücreti alamaz. Abdurahim Fetâvası.

364 — : Vasiyyi mansup, çocuğu hiç bir iş için başkasına icar edemez. Yalnız sanat öğrenmek üzere üstaza tevdi edebilir. Bununla beraber çocuğun

babası âdi sanatler erbabından bulunmamış olduğu takdirde çocuğu bu gibi hasis sanayi erbabına tevdi etmek lâik olmaz.

Nitekim bir kimse, kendi çocuğunu da sanat öğrenmek üzere bir üstazın hizmetine tevdi edebilir. Şu kadar var ki çocuğun malını ekserin kavline nazaran birine iare edemiyeceği gibi kendisini de bir kavle nazaran bir şahsın nezdine iareten teslim edemez. Vasiyyi muhtar ise çocuğun hem nefsini, hem de (284) üncü mesele mucebince emvalini velev gabni yesîr ile olsun icareye verebilir. Bu emvali münasip göreceği bir şahsa iare de edebilir.

365 — : Vasiyyi mansuba hâkim tarafından vesâyeti havi bir vesika verilmesi münasiptir. Vasiyyi muhtara da mûsî tarafından bir vasiyetname tevdi edilmiş olması müstahsendir. Bir vasiyetname mündericatını mûsîden işitmiş olanlar, veya mûsî tarafından kendilerine bir vasiyetname okunarak mündericatı ikrar edilmiş bulunanlar, o vasiyetname hakkında şahadette bulunabilirler. Hindiyye, Haniyye, Dürri Muhtar, Reddi Muhtar.

(İmam Şafiîye göre de böyledir. Hanbelîlere göre bir kimsenin maruf el yazısiyle yazılı vasiyetnamesiyle — rücuu bilinmedikce — hükm olunur. Velev ki işhadda bulunmuş olmasın. Fakat İmam Ahmetten bir kavle göre vasiyette yazı kabul edilmez, ve mühürlü bir vasiyetnameye şahadet edilemez. Meğer ki şâhitler bu vasiyeti mûsîden işitmiş olsunlar, veya mûsî bu vasiyetnamesini şâhitlere okumuş, mündericatını ikrar etmiş bulunsun. Elmuğnî.)

On Üçüncü Kitabın Sonu

ON DÖRDÜNCÜ KİTAB

Verasete ve İntikale müteallik hükümlere dair olub bir mukaddime ile iki bölümden ve bir zeylden müteşekkildir.

MUKADDİME

VERASETE VE İNTİKALE AİD BAZI ISTILAHLAR

VERASETE AİD ISTILAHLAR :

1 — **(İlmi feraiz)** : İslâm hukukunun mühim bir kısmını teşkil eden ve irse müteallik bulunan bir takım meselelerin, kaidelerin müdevven heyetidir. Bu, «ölünün terikesine teallûk eden haklardan ve terîkenin muayyen sehimler üzere taksiminden bahseden bir ilimdir» diye de tarif olunur.

Bu haklardan maksad, ölünün teçhiz ve tekfininden, borçlarını kazadan, vasiyetlerini tenfizden, mütebaki terikesini de vârisleri arasında taksimden ibarettir. Buna : «ilmülmevaris, kitabülmevaris» de denilmişdir.

İlmi feraizi bilen zata : (ferazî) ve (feraizî) denildiği gibi vârislerin hisselerini takdir ve tayin eden hâkime de (farizî) denilir.

2 — **(Feraiz)** : Farz lâfzından müştak olan farizanın cem'idir. Farz, lûgatde takdir, beyan, cüz'üşşey mânâsınadır. Sünnet, kıraet mânâsında da müstameldir. Istılahda : vâris için mukadder nasib, ifası nas ile sarihan beyan olunan herhangi bir fariza demekdir.

Farizada : takdir olunmuş şey, mikdarı muayyen hissei irsiyye, tarafı ilâhiden ifası kat'iyyen beyan buyurulan vazife mânâsınadır. Atiyye mânâsına da gelir.

Feraiz tabiri, vârislerin hisselerini bildiren ilm mânâsında da müstameldir.

3 — **(Ashabı feraiz)** : Mirasdan hisseleri nassan muayyen olan vârislerdir ki, dördü erkek, sekizi kadın olmak üzere on iki kimsedir.

4 — **(Asaba)** : Lûgatde baba tarafından olan karibdir. Bir ve birden ziyade erkeğe ve kadına ıtlak olunur. Böyle bir karabete «usubet» denildiği

gibi bir kimseyi asaba kılmaya, bir şahsa asaba mirası vermeğe de «ta'sîb» denilir.

Asaba tabiri esasen kuvvet ve şiddet mânâsını mutazammındır. Baba tarafından olan bir takım akriba arasında bir irtibat hâsıl, bir müdafaa kuvveti cari olacağından kendilerine bu nam verilmişdir. Nitekim sinirlere «âsâb» denilmesi de ecza-i bedeniyyenin rabt ve takviyesine hizmet etmeleri itibariyledir.

Asabanın kısmı âzamını erkekler teşkil eder, çünkü şiddet ve nusret ehli olan erkeklerdir. Isaba lâfzı da cemaat mânâsınadır.

Istılahda asaba : «Eshabı feraiz ile beraber bulundukları halde onların sehimlerinden mütebaki terikeye müstahik olan ve eshabı feraiz bulunmadığı takdirde terikenin tamamını ihraz eden karibler» dir ki asabei nesebiyye ve sebebiyye kısımlarına ayrılırlar.

5 — **(Asabei nesebiyye** : Ölüye neseben karabeti olan kimselerdir ki binefsihî asaba, bigayrihî asaba, maa gayrihî asaba kısımlarına ayrılırlar.

6 — **(Asaba binefsihi)** : Ölüye nisbetinde kadınlar dahil olmayan erkek kimselerdir. Baba, oğul ceddül'eb, İbnül'ibn gibi.

7 — **(Asaba bigayrihi)** : Ölünün asabadan olan erkek kardeşleriyle beraber bulunan kız kardeşleridir.

8 — **(Asaba maa gayrihi)** : Asabadan olmayan bir kadın ile beraber bulundukları takdirde asabadan olan kadınlardır. Bunlar ölünün kıziyle beraber bulunan liebeveyn veya lieb kız kardeşleridir.

9 — **(Asabai sebebiyye)** : Mevlel'ataka ile anın binefsihî asabasından olan erkeklerdir. Mevlel'ataka unvanını alan şahıs, erkek olabileceği gibi kadın da olabilir. Çünkü bir rakikin mu'tiki, erkek olsun olmasın anın mev'lel' atakesidir. Fakat mevlel'atakenin erkek olmayan asabası, usubet terikiyle mu'teka vâris olamaz.

10 — **(Ehabı red)** : Neseb cihetiyle eshabı feraizden olan ve kendilerinden başka asaba bulunmadığı takdirde hem muayyen sehimleri alan, hem de mütebaki sehimlere redden müstahik olan kimselerdir. Zevc veya ile beraber bulunan kız gibi.

11 — **(Zi rahm)** : Lûgatde mutlaka karabet sahibi demekdir. Istılahda : «Terikeden sülüs, rubu gibi muayyen sehmi olmayan ve terikeyi asabadan olmak sıfatiyle ihraz etmeyen her hangi karib» demekdir. Cem'i : zezil'erhamdır.

12 — **(Sulbiyye)** : Bir kimsenin öz kız evlâdı.

13 — **(İbniyye)** : Bir kimsenin oğlunun öz kız evlâdı.

14 — (Ceddi sahih) : Ölüye nisbetinde kadınlar dahil olmayan ceddir. Babanın babası, babanın babasının babası = ebüleb, ebüebileb gibi ki ashabı feraizdendir.

15 — (Ceddi fâsid) : Ölüye nisbetinde üm = ana dahil olan ceddir. Ananın babası, babanın anasının babası = ebülüm, ebüümmileb gibi ki zevil'-erhamdandır.

16 — (Ceddei sahiha) : Ölüye nisbetinde ceddi fâsid dâhil olmayan ceddedir. Meyyite nisbeti gerek kadınlar ve gerek erkekler ve gerek her ikisi vasıtasiyle olsun müsavidir. Ananın anası = ümmül'üm, ananın anasının anası = ümmi ümmilüm, babanın anası = ümmüleb, babanın babasının anası = ümmü ebil'eb gibi bunlar ashabı feraizdendirler.

17 — (Şekik) : Ana baba bir erkek kardeştir ki ah lehüma, liebeveyn ah da denir.

18 — (Şekîka) : Ana baba bir kız kardeşdir ki, uht lehüma, liebeveyn uht da denilir.

19 — (Benül'âyân) : Ana baba bir erkek ve kız kardeşler ki her birine ah liebeveyn, uht liebeveyn denir.

20 — (Benül'allât) : Baba bir erkek ve kız kardeşler ki, her birine ah lieb, uht lieb denilir.

21 — (Benül'ahyaf) : Ana bir erkek ve kız kardeşdir ki, bunlara «evlâdül'üm» ve her birine ah liüm, uht liüm denir.

22 — (Terike) : Lûgatde terk lâfzından me'huz olub metrûk şey mânâsınadır. Istılahda : «Bir müteveffanın kendisine aid olmak üzere terk etmiş olduğu mal» dan ibarettir. Binaenaleyh bir meyyitin nezdinde emanet olarak bulunmuş olan şey, anın terikesinden sayılmaz.

23 — (İrs = miras) : Bir müteveffanın terikesinden kariblerine intikal eden mal» demektir. Buna «tiras» da denir.

İrse müstahik olan kimseye (vâris), vârise intikal eden mala (mevrus) vârisine malı intikal eden meyyite (müverris) birini bir meyyite vâris kılmaya da (tevris) denilir. Vârisin cem'i : «verese» dir.

Bir meyyitin terikesine hilâfet tarikiyle mâlik olmaya (veraset, tevarüs) denildiğini gibi müteaddid kimselerin biribrinden miras yemesine de (müvarese) denilir.

24 — (Sehm) : Hisse, vârislerden her birinin terikeden müstahik olduğu nısf, sülüs, rubu' gibi mikdarı muayyen mal. Cem'i : sihamdır.

Nas ile sarih veya gayri sarih bir surette mikdarları tayin edilmiş olan nisselere : (sihamı mefruza) denilir.

25 — (Asli mesele) : Bir miras meselesinde sehmlerin mahreci olan, sehimleri muhit bulunan mikdardır. Meselâ : bir meyyitin bir zevcesi ile bir de oğlu bulunsa meselei irsiyyesinin mahreci 8 olmuş olur ve bu mesele şu suretle tasvir olunur.

	1	7	
	sümün	Baki	
M	———————	———————	—esele
	zevce	ibn	8 mahrec
	1	7	

26 — (Mahreci furuz) : Vârislere taksimi icab eden terikedir ki, bu bir vâhidi kıyasîdir, vârislere göre müsavi kısımlara ayrılmış bir aded halinde bulunur ve bu vechile tashihi mesele vücude gelmiş olur.

Meselâ : bir meyyitin terikesi zevciyle üç oğluna münhasır olsa dört sehm itibar olunarak şöylece gösterilir :

	1	3			
	rubu	Baki———	———————	———————	
M	———————	———————	———————	———————	—esele
	Zevc	ibn	ibn	ibn	4
	1	1	1	1	

27 — (Tashihi mesele) : Vârislerin sehimlerini hiçbiri hakkında kesr vaki olmıyacak surette ve mümkün mertebe enaz bir mikdardan göstererek terikeyi kabili taksim bir hâle koymakdır.

Meselâ : bir meytin zevcesiyle babası, iki de oğlu bulunsa meselei irsiyesi şu veçhile tashih edilir :

	3	4			17
	sümün	südüs	baki		——
					34
M	———————	———————	———————	———————	—esele
	zevce	eb	ibn	ibn	24
	6	8	17	17	2
					—
					48

28 — (Nisebi a'dad) : Adetler arasında temasül, tedahül, tevafuk, veya

tebayün suretiyle olan mukayesedir. İki aded arasında mutlaka bu dört nisbetten biri bulunur.

29 — (Temasül) : İki adedin biri birine müsavi olmasıdır. Beşin beşe müsavatı gibi.

30 — (Tedahül) : İki adedden birinin diğeriyle tamamen kabili taksim olmasıdır. Üç ile dokuz adetleri gibi. Çünkü dokuz adedi üç ile kabili taksimdir. Bu küçük aded, o büyük adedin kasımı ve eczasıdır. O büyük aded de bu küçük adedin ez'afı ve emsalidir.

31 — (Tevafuk) : İki adedden birinin diğeriyle taksimi kabil olmayıp üçüncü bir aded ile kabili taksim bulunmasıdır. Bu üçüncü aded, o iki adedin kasımı müştereki bulunmuş olur. 4 ile 10 adedleri gibi ki, bunların kasımı müştereki 2 adedidir. Şöyle ki : 10 adedi 4 adedine taksim edilir, sonra da 4 adedi harici kısmet olan 2 adedine taksim edilir.

32 — (Tebayyün) : İki adet arasında birden başka kasımı müşterek bulunmamaktadır. Dokuz ile on adedleri gibi. Çünkü bu iki adedin büyüğü küçüğüne taksim edilince kesr, vâhide müncer olur.

33 — (Adedlerin vafkı) : İki adedden her birinin kasımı müşterekleriyle taksiminden hâsıl olan harici kısmet demekdir.

Meselâ : 15 ile 10 adetlerinin kasımı müşterekleri 5 adedidir. Bunlardan 15 adedi beş ile taksim edilince harici kısmet 3 eder. Kezalik 10 adedi de beş ile taksim edilince harici kısmet 2 eder. Bu halde 3 aded 15 in, 2 adedi de 10 un vafkı olmuş olur.

Bu iki aded arasında cuvafakat bilhums = beşde bir nisbetinde tevafuk vardır. Çünkü on beşin humsu 3. onun humsu da 2 dir.

34 — (Âdile) : Bir meselei irsiyyedir ki, eshabı feraizin sehimleriyle mahrecı mesele müsavi olur veya eshabı feraizin sehimleri mahreci meseleden dûn olursa da aralarında asaba bulunarak bakiyi ihraz etmekle yine sehimleriyle mahrec arasında müsavat bulunumuş olur. Misal :

	1	3		
	rubu	Baki		
M				esele
	zevc	ibn	bint	4
	1	2	1	

35— : (Avliyye) : Bir meselei irsiyyedir ki, bunda eshabı feraizin mecmuı sihamı meselenin mahrecinden ziyade olur. Bu tabir; lûgatde ref, galebe, cevre meyl mânâsına olan avl lâfzından alınmışdır. Böyle bir meseleye «aile, farizei kâsıra» 'da denir. Misal :

	3	4	
	nısıf	sülüsan	
M			esele
	zevc	uhteyn lehüma	avliyye 6
			—
			7

36 — **(Reddiyye)** : Bir meselei mırasiyyedir ki bunda eshabı feraizin şehimlerinin mecmuu meselenin mahrecinden tenakus eder, mahrecden baki kalan mikdarda yine eshabı feraizden müstahik olanlara sehimleri nisbetinde red olunur. Misal :

	1	1	
	südüs	südüs	
M			esele
	cedde	uht liüm	6
	1	1	—
			reddiye
			2

37 — **(Hacb)** : Lûgatde men mânâsınadır. Istılahda : «muayyen bir şahsın terikeden sehmini diğer bir şahsın vücudüne mebni tamamen veya kısmen men etmek» demekdir. Bu halde tamamen men'e : (Hacbi hırman), kısmen men'e: (hacbi noksan) denildiği gibi hacb eden şahsa : (hâcib), hacb olunan şahsa da : (mahcub) denir.

Rık, ihtilâfı dîn gibi bir sebeble irsden memnu olan şahsa da : (mahrum) denilir.

38 — **(Teharüc)** : «Vârislerden birinin veya bir kaçının terikeden bir muayyen mikdar mal alarak mirasdan çekilmesi için diğer vârisler ile sulh olması» dır.

39 — **(Münaseha)** : Lûgatde nakl, tahvil mânâsınadır. Istılahda : «bir meyyitin terikesi henüz taksim edilmeden vârislerinden biri veya bir kaçı da vefat edib o terikeden sehimlerinin kendi vârislerine intikal etmesi» demekdir ki, mecmuunun meselei mirasiyesi birden yapılır. Böyle bir hâdisede bir mal bir kimseden diğer kimseye intikal ettiği veya vefat edenlerden her biri için yapılacak mesele, kendisinden evvelki meyyitin meselesini tağyir edeceği için bu hususda yapılacak ameliyyei fıkhiyye ve hisabiyyeye de münaseha namı verilmişdir.

(B İ R İ N C İ B Ö L Ü M)

TERİKELERE VE TERİKELERİN MEVRUS VE MÜNTAKİL OLDUĞU ŞAHISLARA VE SAİREYE MÜTEALLİKDİR.

İÇİNDEKİLER : Terikeye teallûk eden haklar = meyyitin techiz ve tekfini, borclarının ödenmesi, vasiyetlerinin tenfizi, mütebaki terikenin vârisler arasında taksimi. Vârislere intikal edib etmeyen haklar. İrse mani sebebler = rık, katl, ihtilâfı din, ihtilâfı dar, irtidad, lian, cehaleti vâris, ölüm tarihin'in mechuliyeti ve hacb halleri.

Terikenin intikal edeceği mahaller : Eshabı feraiz ve mukadder farzlar = sehimler. Eshabı feraizin tevarüsünde carî olan kırk hal: Babanın üç hali, ceddi sahihin dört hali, evlâdı ümmün üç hali. Ananın üç hali, ceddei sahihanın iki hali. Sulbiyyenin üç hali. Ebniyyenin altı hali. Lâhika: Tesbîbi benat meselesi. Ana baba bir kız kardeşin beş hali, baba bir kız kardeşin yedi hali. Zevcin iki hali, zevcenin iki hali.

Asabai nesebiyyenin tevarüsü. Bigayrihi asabadan olanlar. Maa gayrihî asabadan olanlar. Asabai sebebiyenin tevarüsü.

Ashabı feraizin red suretiyle tevarüsü. Zevil'erhamın tevarüsü. Zevil'-erhamın birinci sınıfı, ikinci sınıfı, üçüncü sınıfı, dördüncü sınıfı.

Mevlel'müvalâtın tevarüsü. Mukarrün leh binneseb olanların tevarüsü.

Terikeden sülüsü mikdarını mütecaviz vasiyetlerin tenfizi. Beytülmâle vazolunacak terikeler.

TERİKEYE TEALLÜK EDEN HAKLAR : MEYYİTİN TECHİZ VE TEKFİNİ :

40 — : Hakikaten vefat eden veya mefkudiyetine binaen vefatına alel'usul hükm edilen bir şahsın terikesine sırasiyle şu dört hak teveccüh eder : (1) Techiz ve tekfin. (2) Kazai düyûn. (3) Vasiyetlerin tenfizi. (4) Baki terikenin vârisler arasında taksimi.

Bunlardan meyyitin techiz ve tekfini hususunda aşağıdaki meseleler vardır:

41 — : Bir ölünün terikesinden evvelâ anın techiz ve tekfini, yani ke-

feniyle defn masarifi çıkarılır, bu hususda taktir ve tebzirden ihtiraz ile adedce ve kıymetce itidale riayet lâzımdır. Adetce i'tilâl, kefenin erkek için üç, kadın için beş parça olmasıdır. Kıymetçe itidal de meyyitin hali hayatında giydiği elbisesinin orta hallisine göre olmakla olur.

42 — : Bir ölü, medyûn olur da terikesinin bakiyesi borcuna kifayet edemiyecek bir halde bulunursa techiz ve tekfin hususunda kadri kifaye ile iktifa edilir, bunun adedi erkek için iki, kadın için de üç parçadır. Bundan ziyadesine garimler mani olabilirler.

43 — : Kadınların teçhiz ve tekfini kocalarına aittir, velev ki kendileri zengin olsunlar. Bu, İmam ebu Yusüfün kavlidir, müfta bih olan da budur. İmam Muhammede göre kocalarına aid değildir. çünkü mevt ile zevciyet münkati olmuşdur.

44 — : Bir müteveffadan velev bir lâhza evvel vefat eden zevcesiyle fakir evlâdının techiz ve tekfini de yine o müteveffanın terikesinden çıkarılır.

45 — : Terikesi bulunmayan bir meyyitin techiz ve tekfini, hali hayatında nafakası üzerine vâcib olan kimselere lâzım gelir. Şayed böyle kimseler bulunmazsa veya bulunur da fakir olurlarsa bu techiz ve tekfin, beytül'mâl tarafından temin edilir.

46 — : Bir meyit, kefeni mislinden ziyadesini vasiyet etse sülüsi mali kâfi olunca muteber olur.

47 — : Bir ölünün kefeni zayi olsa, meselâ kabri bir nebbaş tarafından açılarak kefeni soyulsa bakılır : eğer meyyit henüz terü taze bir halde ise terikesinden tekrar tekfin olunur, velev ki böyle bir sirkat tekerrü etsin. Fakat meyyit tefessüh etmiş ise bütün eczai bedeniyesi bir kefen içine sarılır, ve bu kefenler asıl terikesinden tedarük edilir. Meğer ki dâyinler, terikeyi almış bulunsunlar, artık anlardan istirdat olunmaz. Kezalik vasiyet edilmiş olan mal, mûsâlehe verilmiş ise bu da istirdad olunmaz. Amma terike vârislere taksim edilmiş olursa her vârisden hissesi nisbetinde bir mikdar şey alınır.

48 — : Bir ölü için başkaları tarafından teberrü edilecek bir kefeni vârisler kabule mecbur değildirler, çünkü bu hal anlar için ârı mucib olabilir. Şu kadar var ki, vârisler çocuk olur da hakim, bunun alınmasını maslahata muvafık görürse veya içlerinde büyük vâris bulunub da bunu ihtiyar ederse o vakit kabul olunur.

49 — : Başkasının hakkı teallûk edib terike arasında bulunan her hangi bir ayn, techiz ve tekfine sarf edilemez, müstahikkine verilmek lâzım gelir, çünkü bunlar haddi zatında terikeden sayılmaz.

Meselâ : Bir ölünün hayatında bir borcuna mukabil terhin ve teslim et

miş olduğu bir malı techiz ve tekfinine sarf edilemez. Belki bu malı satılarak bundan evvelâ mürtehinin alacağı verilir, meğer ki borcu başka bir mal ile tediye edilsin.

Kezalik : bir meyyitin hayatında satın alıb da semenini vermemiş olmakla bayiinin elinde mahbus bulunan bir malı da, semeni tediye edilmedikce terikeden sayılarak techiz ve tekfinine sarf edilemez.

Kezalik : bir ölünün âhara icar edib kirasını almış olduğu bir malı da kira mukabilinde müstecirin elinde merhum bulunmuş olacağından hemen terikeye idhal ile techiz ve tekfine sarf edilemez.

Kezalik : bir kimsenin elinde zevcesine âyan kabilinden olarak vermiş olduğu bir mehr mevcud iken vefat etse bu mehr zevcesine verilir, bu techiz ve tekfine sarf edilemez.

Kezalik : bey'i fâsid ile satılan bir mal, müşteriye teslim olunub da elinde iken bey'i feshden evvel bayi vefat etse bu mal, semeni müşteriye red edilmedikce bayiinin techiz ve tekfinine sarf edilemez.

Kezalik : bir ölünün ticarete me'zun olub medyun bulunan kölesinden başka bir malı bulunmasa bu köle, alacaklılara aid olur, ölünün techiz ve tekfini için satılamaz.

Bu meseleler hanefiyyeye göredir.

(Malikîlere ve Şafiîlere göre de terikede mevcud bir ayne başkasının hakkı teallûk etmiş ise bu techiz ve tekfinden mukaddem çıkarılır. Merhun gibi., kablelmevt vâcib olmuş zekât gibi, kemale ermiş mahsulâtın, üzerinden birer sene geçmiş mevaşinin zekâtları gibi. Fakat Hanbelî fukahasına göre sulbi terikeden evvelâ techiz ve tekfin ciheti temin edilir, velev ki bu terikedeki bir ayne hakkı rehn, hakkı erş gibi bir hak teallûk etmiş olsun, sonra sair hukuk ve düyuna sıra gelir.)

MEYYİTİN BORÇLARININ ÖDENMESİ = KAZAİ DEYUN :

50 — : Bir ölünün techiz ve tekfin masarifinden sonra terikesinden eşhasa aid borçları tesviye edilir, bu hususda aşağıdaki hükümler caridir :

51 — : Techiz ve tekfinden sonra kalan malın mecmuu deyne kâfi ise her dayinin matlûbu olduğu gibi tediye edilir, kâfi olmadığı takdirde dain bir şahıs ise terikenin mecmuu kendisine verilir ve eğer müteaddid ise aşağıdaki meseleler vechile muamele olunur.

52 — : Bir ölünün borçları üç türlü olabilir : Birincisi : hali sıhhatindeki borclarıdır ki bunlar ya beyyine ile veya hali sıhhatindeki ikrariyle sabit borclardır.

İkincisi : deyni sıhhat hükmünde olan borclarıdır ki uhdesine maraz mevtinde teveccüh etmiş olmakla beraber sebebi vücubi hâkim veya şühud

tarafından müşahede edilmiş bulunan borclardır. Bir müteveffanın marazı mevtinde temellük veya istihlâk eylediği şeylerden dolayı olan borçları gibi.

Üçüncüsü : marazı mevtindeki ikrariyle lâzım gelen borclarıdır. Bu üçüncü kısım borçlar evvelki iki kısımdan sonra tediye edilir.

Binaenaleyh bir ölünün, bütün borçları deyni sıhhat veya deyni sıhhat hükmünde ise veya cümlesi deyni maraz ise terikesi dayinlerin hisselerine göre garameten tevzi olunur, biri diğerine tercih edilemez. Fakat borcların bir kısmı deyni sıhhat veya o hükümde olub da diğer bir kısmı deyni maraz olursa evvelâ. düyûnı sıhhat tesviye edilir, bâdehû bir şey kalırsa düyunı maraza sarf olunur.

Marazı mevtte ecnebiye ikrar edilen şey, âyândan olduğu takdirde de hüküm böyledir, yani : deyni sıhhat veya o hükümdeki deyn tediye edilmedikce o şey mukarrün lehe verilmez.

53 — : Bir ölünün borçları terikesinden ziyade olunca bu terikeyi hâkim, satarak semenini dâyinlere taksim eder, bu salâhiyet hâkime müfavvezdir.

Binaenaleyh bir müteveffanın vârisi veya vasisi terikesini satarak borçlarını dayinlerine taksim ettikden sonra başka bir dâyin daha zuhur etse bakılır : eğer o vâris veya vasî, hâkimin emri olmaksızın bu taksimi kendi kendine yapmış ise zuhur eden dâyin, muhayyer olur, hissesi için dilerse o vârise veya vasîye müracaat eder, dilerse sair dayinlere rücu eder, velev ki bunların alacakları hâkimin huzurunda beyyine ile sabit bulunmuş olsun.

Fakat vâris veya vâsî, bu taksimi hâkimin emriyle yapmış ise zuhur eden dâyin, bunlara müracaat edemez, hissesini sair dayinlerden taleb edebilir.

54 — : Bir ölünün hazır olan vârislerinden biri, hâkimin hükmü lâhik olmaksızın mücerred kendi ikrarına müstenid olan bir borcu kendi kendine tediye etmiş olsa gaib olan vârisler geldiklerinde bunu kabul etmeyib hisselerini andan taleb edebilirler. Çünkü ikrar bir hücceti kasıradır, mukirrin şahsına inhisar eder. Amma borc beyyine ile sabit olub hâkimin hükmiyle tesviye edilmiş olursa artık gaib olan vârislerin hisse mütalebesine salâhiyetleri kalmaz.

55 — : Bir ölünün düyuna müstağrak olan terikesini hâkim satınca artık bu satış muamelesi nakz edilemez.

Meselâ : bir müteveffanın yalnız bir hanesi olub da vârisleri borcunu vermedikleri takdirde hâkim, bu haneyi satarak borcunu tediye eder, badehu vârisler, «Biz borcu verib haneyi geri alacağız» diye bu muameleyi ıptal edemezler, bu muameleye garimler de itiraz edemezler.

56 — : Bir ölünün, borcunu tesviye için terikesini vasiyyi muhtarı veya hâkim tarafından tayin edilen vasî, satacak olunca evvelâ meyyitin uruz

kabilinden olan terikesinden başlar, kâfi gelmeyince akarını da semeni misliyle satar. Artık vârisler bu bey'i feshe salâhiyettar olamazlar. Fakat bu akar noksanı fahiş ile satılmış olursa bey'i olacağından vârisler mücîz olmayınca bu akarı istirdad edebilirler.

57 — : Düyuna müstağrak olan bir terikeye vârisler temellük edemezler. Binaenaleyh bunun hakkındaki bey' ve hibe gibi muameleleri sahih olmaz. Meselâ : vârislerden biri, borcu ödeyerek terikeyi isihlâs etmeksizin ve garimlerin izni ve hâkimin emri olmaksızın terikeden bir malı bir kimseye satsa veya hibe etse garimler o malı alıp taksime idhal ederek hâkim marifetiyle sattırabilirler.

Satılan veya bağışlanan bu mal, bir hane olub da bunun arsasından müşteri veya mevhubün leh, taş çıkarmış ve başkasına satarak istihlâk etmiş olsa garimler bunu müşteriye veya mevhubün lehe tazmin ettirebilirler. Kezalik terikeye dahil bulunan bir sefine, vereseden biri tarafından istihlâs edilmeksizin alınıb ticaret için başka bir yere götürülürken fırtınadan parçalansa bunu dayinler o vârise tazmin ettirebilirler.

58 — : Bir ölünün vârisleri, içlerinden birine : «müverrisimizin şu kadar borcunu öde, terikesinden fülân mal senin olsun» deyib o da bu borcu ödese bakılır : eğer terike düyuna müstağrak değilse bu bir satış muamelesi gibi olarak muteber olur, bilâhare vârisler bundan rücu edemezler. Fakat terike düyuna müstağrak ise vârislerin böyle bir muameleye salâhiyetleri olamaz.

59 — : Araziyi emiriye ve mevkufe, terikeden madud değildir. Binaenaleyh bir müteveffanın borcları uhdei tasarrufundaki araziyi emiriyye ve mevkufeden tesviye edilemez, bunlara o müteveffanın vârisleri usulen mutusarrıf olurlar. Bundan dolayı dâyinler alacaklarını bu vârislerden taleb edemezler.

Fakat arsası mukataalı vakıf ve binası mülk olan bir menzil, mülkiyyet vechile tasarruf olunur emvalden olmakla terikeye dahil bulunur. Binaenaleyh dâyinler hâkime bilmüracaa bu binayı sattırarak semeninden alacaklarını istifa edebilirler, arsanın vakıf olması buna mani alamaz.

60 — : Vârisler, terike mikdarından fazla bir şey, dâyinlere vermeğe mecbur değildirler. Çünkü bir kimse vefat edince zimmetindeki borcu sâkıt olur, vârislerinden taleb olunamaz, meğer ki zimmeti bir malın inzimamiyle veya bir kefilin kefaletiyle teekküd etmiş olsun, o halde o mal veya kefalet mikdarı olan deyn, sâkıt olmaz.

61 — : Terikesi düyuna müstağrak olan bir ölünün vârisleri bu düyûnu kâmilen tediye ederek terikesini istihlâs edebilirler, dâyinler buna mani olamazlar.

Fakat vârisler düyunun kâffesini eda etmeyib yalnız terikenin kıymeti-

ni eda etmek isteseler bununla terikeyi istihlâs ve satılmakdan menedemezler.

62 — : Terikesi düyuna müstağrak bir ölünün vârislerinden yalnız biri, terikesini istihlâs etmek istese buna başkaları mani olamaz. ve bu istihlâs için diğer vârislere cebir de olunamaz. Binaenaleyh bu bir vâris düyunun mecmuunu ödeyince terikeye temellük eder. Şu kadar var ki, sair vârisler bu düyundan hisselerini o vârise eda ederlerse terikeden hisselerini taleb edebilirler.

63 — : Vârisler, terikeyi istihlâsa mecbur değildirler.

Binaenaleyh dâyinler, müverrisinizin borcunu ödeyerek terikesini kurtarınız» diye vârislere cebr edemezler.

64 — : Başka bir yerde vefat eden bir kimsenin vârisleri anın terikesine vaz'ıyed etmedikce kendi mallarından borcunu ödemeye mecbur olmazlar.

Binaenaleyh dain, «siz müverrisinizin borcunu ödeyiniz de sonra terikesinden alınız» diyemez.

65 — : Terikeden alacak dâvasında vârislerden her biri hasım olabilir, ve borcu kaza ile mütaleb olur.

Binaenaleyh bir vâris, müverrisinin usulen bilbeyyine sabit olan borcunu kendi mâlinden ödeyecek olsa müteberri' sayılmaz, bununla terikesine rücu edebilir, hattâ kendisi de vefat ederse bu hakkı vârislerine intikal eder.

66 — : Bir müslim meyyitin zekât, hac, fidyei savm, keffarat gibi hukukı ilâhiyyeye müteallik borcları vasiyet eylememiş ise terikesinden kaza edilmez. Meğer ki teberrüa ehl olan vârisleri tarafından kaza edilsin.

Bu meseleler, Hanefiyyeye göredir.

(Malikîlere göre bir meyyitin techiz ve tekfininden sonra gerek hukukı ilâhiyeden olan ve gerek hukukı ibade müteallik bulunan borcları ihrac edilir. Şöyle ki : ölünün gerek hal ve gerek müeccel olan borcları ödeneceği gibi vakti hulûl etmiş olan zekâtlariyle sadakai fıtır, keffareti yemin, keffareti savm ve zıhar gibi borcları da işhad etmiş ise terikesinden bil'ihraç ödenir, gerek bu hususda bir vasiyeti bulunsun ve gerek bulunmasın. Fakat bu gibi hukukı ilâhiyyeye müteallik borçları hakkında işhadda bulunmuş olmayıb yalnız vasiyette bulunmuş olursa bunlar sülüsi malinden ihraç olunur, bütün terikesinden ihraç olunmaz.

(Hanbelî fukahasına göre de ölünün techiz ve tekfinin den sonra gerek zekât, sadakai fıtır, keffarât, haccı vâcib gibi borçları ve gerek karz, ciniyet, gasb, itlâf gibi bır sebebden münbais borcları kaza olunur.)

(Zahirîlere göre terikeden evvelâ hac, zekât gibi hukukı ilâhiyyeden olan borçlar ödenir, bir şey kalırsa bundan da ibadullaha aid borclar verilir. yine bir şey kalırsa ölünün techiz ve tekfinine sarf edilir, bundan artacak birşey bulunursa, onun sülüsünden de vâsiyeti tanfiz edilir, badehu bir şey

kalırsa o da vârislere aid olur. Ölünün borcunu edadan sonra bir şey kalmazsa teçhiz ve tekfinini yanında hazır bulunanlar temin ederler, bunlar gerek alacaklı kimseler olsunlar ve gerek olmasınlar.)

(Şafiîlere göre de düyunı ilâhiyye, düyunı ibada takdim edilir, binaenaleyh bir ölünün terikesinden evvelâ techizi ve tekfini temin edilir, sonra zekât, hac, keffarât gibi borcları eda olunur, badehu eşhasa olan borclarına sıra gelir.

Şafiiyyeye göre deyn, irşe mani olmaz, belki tasarrufa mani olur, vârisler deynin edasından sonra terikede tasarrufa musallat olurlar.)

İmamı Âzamdan bir kavle göre de deyn, vârisin terikeye temellüküne mani değildir. Çünkü vâris, müverrisine filhal halef olur, nasıl ki müteveffa, hali hayatında borclu olmakla beraber emvaline mâlik bulunuyordu, işte kendisinin vârisi de bu deyn ile beraber o emvale mâlik bulunmuş olur. Bu reye muhalif olan zevat ise diyorlar ki : borc, terikeyi muhit olsun olmasın, terikeye filhal temellüke manidir. Çünkü mirasa nailiyet, nassa nazaran kazayı düyundan sonradır, bir hüküm vaktini sebk edemez, maahaza deyn ödenmedikce vaziyeti, müverrisin hali hayatındaki vaziyeti mesabesinde bulunur, vâris, müverrisine hâcetten fazla kalan mikdar hakkında halef olur, deynin evvelce edası da müverrisinin hâcetleri cümlesindendir. İhtiyata muvafık olan da budur. Çünkü deyn, mevt ile teaccül etmiş ve terikeden tamamen veya kısmen istifası mümkün bulunmuşdur. Vârisin buna temellükü ise bu istifa imkânını teahhüre uğratmış veya gayri kabil bir hâle getirmiş olabilir. Binaenaleyh böyle bir hâlin tahaddüsüne meydan vermemek ihtiyat muktezasıdır.

MEYYİTİN VASİYETLERİNİN TENFİZİ :

67 — : Ölünün terikesinden üçüncü mertebede de vasiyetleri tenfiz olunur, şöyle ki :

Bir ölünün techiz ve tekfininden ve borçlarının edasından sonra sıra vasiyetlerine gelir, eğer mütebaki terikenin sülüsü müsait ise veya müsait olmadığı halde teberrüa ehil olan vârisler icazet vermezlerse vasiyetler terikeden tamamiyle derhal veya bilâhare tenfiz edilir.

Fakat terikenin sülüsü vasiyetlere müsait olmadığı gibi vârisler de icazet vermedikleri veya vermeye ehil bulunmadıkları takdirde vasiyetler mütebaki terikeden yalnız sülüsü nisbetinde tenfiz edilir.

Vasiyetler, bir ıvez mukabilinde olmadığı halde düyûn, bir ıvez mukabilindedir. Bu cihetle düyunu ödemek vârislere ağır gelmez, bu hususda nefisleri mutmain bulunur, vasiyet ise böyle değildir. Maahâzâ düyunu eda her halde bir vecibedir, vasiyetlerin bir kısmı ise bir vecibe değildir, teberrüat kabilindendir, vecibe olan kısmı da hukukı ilâhiyye, cümlesindendir.

Hukukı ibad ise hukukı ilâhiyye ile ictima edince ibadın ihtiyacına mebni — ekseri müctehidlerin beyanına nazaran — takdim edilir.

68 — : Tenfiz edilecek vasiyetler hakkında beynelfukaha ihtilâf vardır. Şöyle ki : ekser fukahaya göre vasiyetler, ister birer vasiyeti mutlaka ve ister birer vasiyeti muayyene suretinde olsun her halde mütebaki terikenin sülüsünden ifraz edilir, geri kalan kısmı da vârislere sehimlerine göre verilir, esah olan kavl de budur.

Fakat bazı fukahaya göre vasiyyeti muayyene, irse tekaddüm eder; sülüs, rubu gibi vasiyyeti mutlaka ise miras mesabesinde olub bu mikdar da mûsâ leh olanlar, vârislere iştirâk ederler, terike hepsine muayyen nisbetler dahilinde taksim edilir.

Bu ihtilâfın semeresi, avliyye halinde görülür. Meselâ : bir kadın mâlinin sülüsünü bir kimseye vasiyet ettikten sonra zevci ile liebeveyn iki kız kardeşini bırakarak vefat etse birinci kavle göre terikesinin evvelâ sülüsü, mûsâ leh namına ayrılır, bakisi de zevci ile kız kardeşleri arasında şu vechile taksim edilir :

3	4		
nısıf	sülüsan		
M			esele
zevc	uht lehüma	uht lehüma	6
3	2	2	——
			avliye
			7

İkinci kavle göre ise terikenin sülüsü evvelce ifraz edilmeyib mecmuu şu vechile taksim olunur.

2	3	4	
sülüs	nısıf	sülüsan	
M			esele
musa leh bissülüs	zevc	uhteyn lehüma	6
2	3	4	——
		—	avliye 9
		2	

Bu ikinci kavle göre mûsâ lehe dokuzda iki sehim verilmek icab ediyor ki terikenin sülüsünden ekaldir.

Vasiyet ahkâmı için vasiyet bahsine müracaat!

TERİKENİN VÂRİSLER ARASINDA TAKSİMİ :

69 — : Ölünün terikesinin sülüsünden — mevcud ise — mûsâ bih olan

mikdarda çıkarıldıkdan sonra mütebakisi irsin esbab ve şeraitini haiz olan karibleri arasında taksim olunur.

70 — : İrsin esbabı, karabet, nikâh, velâdan ibaret olmak üzere üçdür. (İmam Şafiîye göre bunlar ile beraber dördüncü sebeb de islâmdır. Binaenaleyh evvelki üç sebeb bulunmayınca bir müslimin terikesi umum müslümanlara mevrus olub beytülmâle vaz edilir. Nitekim ileride de beyan olunacaktır.)

71 — : İrsin şeraiti, müverrisin hakikaten veya hükmen vefat etmiş olması, vârisin de bu vefat zamanında hakikaten veya takdiren ber hayat olub ne cihetle vâris olduğunun malûm bulunmasıdır.

Vefatına hükm edilen bir mefkudun vefatı bir vefatı hükmiyyedir. Rahmı mâderde bulunan bir çocuğun hayatı da bir hayatı takdiriyyedir.

Binaenaleyh bir şahsın vefatı hakikaten veya hükmen tahakkuk etmedikce emvali üzerinde vâris olacak kimselerin tasarrufları sahih olmaz.

Yalnız İmam Züfere göre vâris, müverrisine vefatının kubeylinden itibaren vâris olmuş, hakkı terikesine teallûk etmiş olur. Bu halde terike, sahibinin vefatından biraz evvel, vârisin mülküne geçmiş olacağından bunda tasarrufu muteber ve sahih olmak lâzım gelir.

72 — : Bir şahsın hakikaten vefatı, ya alâkadarların ikrarlariyle veya iki şahidi âdilin şahadetleriyle sabit olur.

73 — : Bir mütevveffanın vârisi, babası, oğlu veya kızı gibi bir şahısdan ibaret olunca taksime mahal kalmaz, bu vâris, terikenin mecmuuna müstahik olur. Fakat bir meyyitin müteaddid vârisleri bulunur veya vârisi yalnız zevcinden veya zevcesinden ibaret olursa terikesi taksim edilir.

74 — : Tevarüs, hakikaten veya hükmen âyanı mâliyye hakkında carîdir. Binaenaleyh bir meyyitin terk ettiği âyan kabilinden emvali, vârisleri arasında hisseleri nisbetinde müşterek olacağı gibi âharın zimmetindeki alacakları da bunların arasında müşterek bulunur. Şu kadar var ki bu alacaklar kablelkabz taksim edilemez. Çünkü maksumun ayn olması şartdır. Bu halde bir meyyitin müteaddid kimseler zimmetinde alacağı olub da fülânda olan alacağı bu vârisin, fülânda olan alacağı da şu vârisin olmak üzere taksim edilse sahih olmaz, ve bu halde vârislerden biri ne tahsil ederse diğer vârisler ana müşârik olurlar.

VÂRİSLERE İNTİKAL EDİB ETMEYEN HAKLAR :

75 — : Şahsa aid bir kısım haklar vardır ki, vefatında bunların bazıları vârislerine intikal eder, bazıları intikal etmez, bunlar aid oldukları mebhaslerde mufassalan beyan olunmuşdur. Hülâsası aşağıda yazıldığı vechiledir:

76 — : Peşin satışda mebîin hakkı habsi, bayiin vefatiyle veresesine intikal eder; vârisler semeni almadıkca mebiî müşteriye teslim etmeyebilirler.

77 — : Rehni habs etmek hakkı, mürtehinin vefatiyle vârislerine intikal eder.

78 — : Hiyarı vasf ile muhayyer olan müşteri vefat edince bu hıyar hakkı vârislerine intikal eder.

79 — : Hıyarı tayin, vârise intikal eder. Meselâ : bir cinsden olub kıymetleri mütefavit bulunan üç top kumaşdan birini almak hususunda muhayyer olan bir müşteri, henüz birini tayin etmeden vefat etse bunu tayin hakkı vârisine aid olur.

80 — : Hiyarı ayb, vârise intikal eder. Meselâ : aybı kadimi zuhur eden bir mebîi müşteri redde müstahik olduğu gibi vefatında vârisi de müstahik olur.

81 — : Diyet, vârislere intikal eder.

« (İmam Mâlike göre diyetler, zevc ile zevceye intikal etmez. Çünkü mevt ile zevciyet munkati olur, diyetin vücubü ise badelmevtdir.)

82 — : Hakkı kısas, menlehül'kısas olan vâris vefat edince vârislerine intikal eder ve her vâris kısasın bir cüz'üne müstahik olur. Maahâza hakkı kısas, ibtidaen vârisler için sabit olduğundan maktulün dayinleri ve mûsâ lehleri katil hakkında kısas icrasını taleb edemezler, şu kadar var ki, kısas, sulh tarikiyle veya veliyyül'kısas olanlardan bazılarının afvından nâşi mala münkalib olursa bu mal, ibtidaen meyyit için sabit olur, badehu meyyitden halefiyyet tarikiyle vârislerine intikal eder, terikeden madud olur. Bu halde andan meyyitin düyunu eda, vasiyetleri tenfiz olunur.

(İbni Ebi Leylâya göre zevc ile zevcenin kısasda hakları yokdur.)

83 — : Şüf'a hakkı vârise intikal etmez.

84 — : Hiyarı şart, hiyarı nakd, hiyarı rüyet vârise intikal etmez. Binaenaleyh hiyarı şart ile muhayyer olan bayi ise vefatiyle müşteri mebia mâlik olur, ve eğer müşteri ise vefatında vârisi muhayyer olmaksızın mebîe mâlik olmuş olur.

Hıyarı nakd suretinde de muhayyer olan müşteri müddeti muayyene içinde vefat ederse bey' bâtıl olur. Hıyarı rüyet takdirinde de müşteri almış olduğu malı görmeden vefat etse vârisi muhayyer olmaksızın o mala mâlik olur.

85 — : Hıyarı tağrîr vârise intikal etmez.

Binaenaleyh gabni fâhiş ile mağbûn kimsenin vefatında vârisi tağrîr dâvasına müstahik olmaz.

86 — : Hiyarı kabul, vârise intikal etmez.

Meselâ : Meclisi beyîde muhayyer olan taraf, vefat etse bey' münakid olmamış olur, bunu kabul hakkı o meclisde hâzır bulunan vârisine aid olmaz.

87 — : İcare, vârise intikal etmez.
Binaenaleyh ecir ile müstecirden birinin vefatında icare münfesih olur.

88 — : Bey'i fuzulîde icazet hakkı, vârise intikal etmez.
Binaenaleyh men lehül'icaze vefat edince vârisi bu hakka müstahik olamaz.

89 — : Ecel hakkı vârise intikal etmez. Meselâ : medyûn veya müşteri kendisine verilen müdetin hulûlünden evvel vefat etse bayi, mebîin semenini, dain de alacağını terikeden hemen alabilir, vârisler bu ecele müstahik olmazlar.

90 — : Âriyet, vârise intikal etmez.
Binaenaleyh müsteîrin vefatında vârisi müsteir olmaz, âriyetin sahibine hemen verilmesi lâzım gelir.

91 — : Hibeden rücu hakkı, vârise intikal etmez.
Binaenaleyh vâhib, vefat edince vârisleri rücua müstahik olmazlar.

92 — : Velâyet, vârise intikal etmez.
Binaenaleyh bir sagîrin velîsi, vefat edince hakkı velâyeti vârisine intikal etmez.

93 — : Vasiyet hakı, vasînin vârisine intikal etmez.

94 — : Hakkı velâ, vârise intikal etmez. Şöyle ki : bir mu'tik vefat edib iki oğlunu terk etse hakkı velâsı bu oğullarına aid olur, sonra bunlardan biri de vefat edib oğlunu terk etse hakkı velâsı bu oğluna intikal etmez, belki bu hak tamamen mu'tikin hayattaki oğluna kalır. Şu kadar var ki, bu ikinci oğlu da vefat ederek meselâ : iki oğluna terk ederse bu hak, mu'tikin üc hafidine mütesaviyen müntekil olur, bunlar babalarından değil, dedelerinden tevarüs etmiş gibi olurlar.

95 — : Haddi kazf, vârise intikal etmez.
Binaenaleyh badelkazf makzuf vefat ederse vârisleri kazf dâvası ikame edemezler.

Bu meseleler, Hanefilere göredir. Sair mezahib için de muayyen mebhaslerine müracaat!..

İRSE MANİ SEBEBLER :

96 — Bir kimsenin bir müteveffaya vâris olabilmesi için müteveffanın zamanı mevtinde şeraiti irsi cami, mevanii irsden hâli bulunması lâ-

zımdır. Bu şeraıti muahharan ihraz eden kimsenin irse istihkakı yokdur. Bu şeraitin bilâhare zevali de mirasdan mahrumiyeti ihtaç etmez.

Binaenaleyh bir ölünün hîni vefatında meselâ : bir validesiyle liebeveyn bir kardeşi var iken bir sene sonra bir liüm kardeşi de tevellüd edecek olsa bu, vâris olamaz.

Kezalik bir müslimin vefatında gayri müslim bulunan babası vâris olamaz. Fakat bir müslimin vefatında müslim olan vârisi bilâhare irtidad etse, veya bir zimmînin zimmî olan vârisi vefatından sonra dari harbe iltihak etse mirasına müstahik olur.

97 — : Mevanii irs ise bir şahsın sebebi irs mevcud olduğu halde vâris olmasına mani olan rık, katl, ihtilâfı dîn, ihtilâfı dar halleridir. Kendisinde bu hallerden birisi bulunan şahsa : (mahrum) denir.

Maahaza irtidad, lian, cehaleti vâris, tarihi mevtin cehaleti, hacb halleri de mevanii irsden maduddur. Bunları sırasiyle takip edelim :

98 — **(Rık hâli)** : Rakik olan kimseler başkasına vâris olamazlar. Gerek rıkları vâfir ve gerek nâkıs olsun.

Rıkkı vâfir eshabı, kendilerine asla ıtk ciheti teveccüh etmemiş olan kölelerin ve cariyelerin halidir. Bunlara «kın» da denir. Rıkkı nâkıs erbabı da kendilerine nev'ammâ ıtk ciheti teallûk etmiş olan kölelerin ve cariyelerin halidir, ki mükâteb, müdebber, ümmi veled, mu'takulba'z kısımlarına ayrılırlar.

Bunların hiç birisi kariblerine vâris olamaz, çünkü rakikler, esasen esbabı temellükden bir şeye mâlik değildirler, eğer vâris olsalar, kendilerine intikal edecek mallar mevlâlarına aid olmuş olacakdır. Bu halde mevlâları bir sebeb yok iken yabancı meyyitlere vâris olmuş olurlar ki bu caiz değildir.

Bu, İmamı Âzama göredir. İmameyne göre mu'takülba'z kâmilen hür olduğundan vâris olur ve ledelhâce başkasını da hacb. edebilir.

(İmam Mâlike göre rık, nâkıs, olsa da tevarüse manidir. İmam Şafiîye göre de mutakulba'z vâris olmaz, amma müverris olur. İmam Ahmede göre mutakulba'z, ıtk edilmiş olduğu kısmı nisbetinde vâris, müverris ve hâcib olur. Çünkü hür olan cüz'i ile kesb etdiği mal kendisine mahsusdur, bunda mevlâsının hakkı yokdur. Müdebber, mükâteb, ümmi veled ne vâris ne de müverris olabilir.)

99 — **(Katl hâli)** : Katl de irse manidir. Şöyle ki : bir kimse kendi karibini katl etse anın irsinden mahrum kalır, katl, gerek amd veya şibih amd tarikiyle olsun ve gerek hata veya hata mecrasına carî bir katl suretiyle olsun. Fakat tesebbüben vaki olan katl irse mani değildir.

Meselâ : bir kimsenin tariki âmda veliyyül'emrin izni olmaksızın birikdirmiş olduğu taşlar, keresteler üzerine akribasından biri düşerek telef olsa

irsinden mahrumiyeti intaç etmez. Çünkü mütesebbiben katil, hakikaten katil değildir. Muîni katil de katil hükmündedir.

Maamafih bir katlin mirası mani olması için gayri meşru surette vukuu ve ikrahı muteberden hâli bulunması, katilin de âkil ve baliğ olması şartdır. Binaenaleyh müdafaai meşrua ve ikrahı mülcî halindeki katl, irse mani olmadığı gibi çocukların, mecnunların, matuhların yaptıkları katiller de vâris olmasına mani olmaz. Kezalik katil makdulden evvel vefat ederse katl hâdisesi maktulün katile vâris olmasına mânî olmaz. Cinayet bahsine de müracaat!..

100 — (İhtilâfı din hali) : İhtilâfı din, her iki taraf için irse manidir. Binaenaleyh bir müslim, bir gayri müslime ve bir gayri müslim de bir müslime vâris olamaz.

Meselâ : bir müslim ile zevcesi bulunan bir kitabiyye arasında veraset carî olmayacağı gibi bunlardan doğan çocuklar da babalarına dînen tabi olarak müslim bulunacaklarından onlar ile valideleri olan kitabiyye arasında da tevarüs carî olmaz.

Kezalik bir müslim, azad etmiş olduğu gayri müslim köle veya cariyesine vefatında velâ itibariyle vâris olamaz.

Kezâlik : bir müslim, ehli zimmetden mechulünneseb bir şahıs ile yapmış olduğu akdi müvalâtdan dolayı o şahsa vefatında vâris olamaz.

Müslümanlar arasında ihtilâfı mezahib, tevarüse mani değildir. Çünkü hepsinin esası itikadı birdir, hepsi de enbiyayı ve kütübi ilâhiyyeyi musaddikdirler. Aralarındaki kitab ile sünnetin te'vilinden münbais ihtilâf, milliyetlerinin ihtilâfını mucib değldir.

Kezâlik : kitabî olan mileli muhtelife erbabı arasında tevarüs carî olduğu gibi kitabîler ile gayri kitabîler arasında da tevarüs cereyan eder. Çünkü hepsi de bir millet mesabesindedir.

Binaenaleyh bir İsevî bir Yahudiye vâris olabileceği gibi bir İsevî veya bir Yahudi bir Mecusiye de vâris olabilir.

Bir müteveffanın biri müslim, diğeri gayri müslim iki evlâdından her biri o müteveffanın kendi dinnide olarak vefat ettiğini bil'iddia veraset talebinde bulunsa söz müslim olanındır. Her ikisi de iddiasına beyyine ikame edecek olsa müslim olanın beyyinesi tercih edilir.

Bu meseleler, Hanefîlere göredir.

(Eshabı kiramdan Muaz ibni Cebel ve Muaviye ibni Ebî Süfyan ile Muhammed ibnül'hanefiyyeye, Mesruka göre müslümanlar, gayri müslimlere vâris olabilirler.)

(İbni Ebî Leylâya göre İsevîler ile Musevîler arasında tevarüs carî olursa da bunlar ile Mecusîler arasında carî olmaz. Zira Mecus'ler vahdaniyeti ilâhiyyeye kail değildirler.)

(Bazı fukahaya göre İsevîler ile Musevîler arasında da tevarüs carî olamaz. Zira milletleri muhtelifdir.)

(Malikîlerce mutemed olan kavle nazaran da Yahudî, İsevî, Mecusî gibi gayri müslimler birer başka başka milletlerdir, binaenaleyh birbirine vâris olamazlar. Yalnız Abdüsselâma göre Yahudiler ile Nesrânîler arasındaki ihtilâfi din, tevarüse manidir, Mecûsîler ve sair gayri müslimler ise bir millet sayılarak aralarında tevarüs carî olur.)

(Şafiîlere göre de gayri müslimler, milletleri muhtelif olsa da biribi rine vâris olurlar. Çünkü bunların milletleri butlan itibariyle milleti vâhide hükmündedirler. Şu kadar var ki meşhur olan kavle göre zimmî ile harbî arasında tevarüs carî olmaz. Çünkü aralarında müvalât müntefîdir.)

(Hanbelî fukahasına gelince bunlara göre bir müslim bir gayri müslime ve bir gayri müslim de bir müslime yalnız velâ tarikiyle vâris olabilirse de başka sebeble vâris olamaz.

Bir de vefat eden bir müslimin henüz terikesi taksim edilmeden gayri müslim olan karibi, meselâ : babası ölse kendisine vâris olur, velev ki bu müslüman olan bir mürted veya henüz mu'tedde bulunan bir zevce olsun. Bu tevrisdeki hikmet, islâmiyeti kabule bir tergîb ve teşvikdir.

Gayri müslimler ise bunların milletleri müttehid olunca biri birine vâris olurlar. Velev ki biri zimmî, diğeri harbî olsun. Milletleri müttehid olunca ihtilâfı dâr irse mani olmaz. Fakat milletleri muhtelif olursa aralarında irs carî olmaz, Yahudîler ile Nesranîler gibi.)

(Zahirîlere göre de müslümanlar ile gayri müslimler arasında tevarüs carî değildir. Fakat gayri müslimin bilâhare müslüman olması, gayri müsl lim karibine vâris olmasına mani değildir. Vefat zamanına itibar olunur.)

101 — (İhtilâfı dâr hali) : İhtilâfı dâr, müverris ile vârisden her birinin başka başka memleket ahalisinden olmasıdır ki, gayri müslimler arasında tevarüse manidir.

Binaenaleyh islâm tabiiyetinde bulunan gayri müslimler ile ecnebî tabiiyetinde bulunan gayri müslimler arasında tevarüs carî olmadığı gibi iki gayri müslim devlet tebeasından bulunan gayri müslimler arasında da carî olmaz. Meselâ : bir Rusyalı bir Prusyalı gayri müslime vâris olamaz.

İhtilâfı dâr, hükümdarların, menea denilen orduların ihtilâfiyle vücude gelir. Aralarında teavün ve tenasür carî, tedafüî muahede mevcud olmayan iki gayri müslim milletin dârları muhtelif bulunmuş olur. Meselâ ; bugün Çin ile Japon memleketleri başka başka birer dârdır. Bu gibi muhtelif memleketler ahalisi biribirinin katlini istihlâl eder, biribirini düşman tanır. Halbuki bir vâris, mücerrisinin terikesine mülk, yedi tasarruf cihetleriyle halef olur, bu ise masuniyet ve velâyete mütevakkıfdır, bu gibi yerlerde ise bu velâyet ve masuniyyet münkatidir.

Fakat iki memleket arasında tecavüzî ve tedafüî muahede mevcut tena-

sur ve teavün carî olub bilcümle düşmanlarına karşı aralarında bir ittihad mevcud bulunursa o zaman o iki memleket bir dâr sayılır. Gayri müslim ahalisi arasında tevarüs carî olur.

102 — : İki gayri müsli mmillet-arasında ihtilâfı dâr şu üç suretle mutasavverdir :

(1) inci suret : Hakikaten ve hükmen ihtilâfdır. Bu, dari islâmda islâm tabiiyetini haiz bulunan bir gayri müslim ile ecnebî bir memlekette ecnebi tabiiyetini haiz bir gayri müslim arasındaki ihtilâfdır. Ki bunlardan hiç biri diğerine vâris olamaz.

(2) nci suret : Yalnız hükmen ihtilâfdır. Bu, dari islâmda tebai Islâmiyyeden bulunan bir gayri müslim ile yine dari islâmda müste'min olarak bulunan bir gayri müslim arasındaki ihtilâfdır. Ki, bunların arasında da irs carî olamaz.

Bir ecnebî memleketinde o memleket tebeasından olarak bulunan bir gayri müslim ile yine o memlekette müste'min olarak bulunan bir gayri müslim hakkında da hüküm böyledir. Nitekim üçüncü bir devlet memleketinde müste'min olarak bulunub başka başka devletler tabiiyetini haiz olan iki gayri müslim de bu hükümdedir.

(3) üncü suret : Yalnız hakikaten ihtilâfdır. Bu, başka başka memleketlerde müste'min olarak bulunan ve ayni devlet tabiiyetini haiz olan gayri müslimler arasındaki ihtilâfdır, ki vâris olmalarına mani değildiri.

Meselâ : Franse tebeasından gayrî müslimı iki kardeşin biri İngiltere'de, diğeri de Almanyada bulunsa bunların arasında tevarüs carî olur. Çünkü bunların arasında hükmen ihtilâfı dâr yokdur.

Netekim ayni devlet tabiiyetini haiz olub müste'min sıfatiyle başka bir devlet memleketinde beraber bulunan gayri müslimler arasında da ne hakikaten ve ne de hükmen ihtilâfı dâr mevcut olmadığından bunlar da birbirine vüris olurlar.

103 — : İslâm tabiiyetinde bulunan bir gayri müslim, bu tabiiyeti terk, yani : nakzı ahd ederse veya memaliki ecnebiyeden birine iltihak ederse tebeai islâmiyeden olan karibleriyle aralarında tevarüs münkati olur. Fakat ticaret gibi bir maksadla muvakkaten ecnebi bir memlekete gidib orada vefat ederse terikesine islâm tabiiyetindeki vârisleri müstahi kolurlar.

104 — : Çocuklar, İttihadı dâr şartiyle dînen hayrülebeveyne tâbirdirler.

Meselâ : gayri müslim bulunan zevc ile zevceden biri, aralarında çocukları olduğu halde islâmiyeti kabul etse nazar olunur ? Eğer müslüman

olan, çocuğiyle beraber dari islâmda veya darî harbde bulunursa aralarında hakikaten ve hükmen ittihadı dar bulunmakla çocuk dahi müslim sayılır. Kezalik kendisi dari harbde kalıb da çocuğu dari islâmla bulunursa aralarında hükmen ittihadı dâr bulunacağından yine çocuk müslim sayılır, binaenaleyh aralarında tevarüs cereyan eder. Amam kendisi dari islâmda bulunduğu halde çocuğu dari harbde bulunursa aralarında ne hakıkaten ne de hükmen ittihadı dâr bulunmamış olacağından çocuk müslim sayılmaz. Bu takdirde aralarında tevarüs de carî olmaz.

105 — : İhtilâfı dâr, müslümanlar arasında verasete mani değildir. Çünkü müslümanların beynindeki islâm hükmü, bir ciheti camiadır, bu hal, vahdeti islâmiyyeyi kâfil, ihtilâfı dâr hükmüne manidir, hükümdarların, askerlerin ihtilâfı bu vahdeti ihlâl edemez.

Binaenaleyh bir islâm hükûmetinin tabiiyetindeki bir müslim ile diğer bir islâm hükûmetinin tabiiyetindeki diğer bir müslim arasında tevarüs carî olacağı gibi bir islâm hükûmetinin tabiiyetinde bulunan bir müslim ile bir ecnebî hükûmet tabiiyetindeki bir müslim arasında da tevarüs carî olur.

Kezalik : başka başka iki gayri müslim hükûmet tabiiyetinde bulunan müslümanlar arasında da tevarüs carî olur. Nitekim bir gayri müslim hükûmet baiiyetindeki müslümanlar arasında da hüküm böyledir.

(İmam Şafiîye göre ihtilâfı dar, gayri müslimler arasında da irse mani değildir.)

106 — (İrtidad hali) : Mürted ve mürtedde hiç bir kimseye vâris olamazlar. İrtidad edenler, milliyetden mahrum olduklarından bunların irtidadı, ihtilâfı dinden madud olmayıb verasetden mahrumiyet için başkaca bir sebeb sayılmışdır.

Mürted ve mürteddeye başkalarının vâris olub olamıyacağı ise tafsilâta tâbidir. Binaenaleyk irtidad bahsine müracaat edilmelidir.

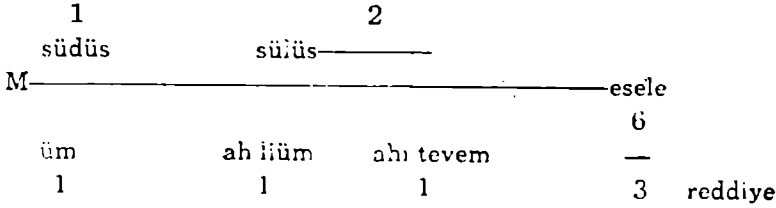
107 — (Lian hali) : Lian verasete manidir.

Binaenaleyh lian sebebiyle nesebi kat'edilmiş olan çocuklar ile valideleriyle lian yapan şahıs arasında tevarüs carî olmaz. Çünkü irse sebeb olan neseb, mefkud bulunmuş olur.

Hanefiyyeye, İmam Şafiî ile İmam Ahmede ve cumhurı fukahaya göre tev'em olan evlâdı mülâane, biribirinin mirasına yalnız evlâdı üm sıfatiyle müstahik olurlar.

Meselâ : Tev'em olan iki çocuğun nesebi nefy olundukdan sonra anlardan biri vefat ederek validesini ve diğer erkek tev'emini ve ana bir oğlan kardşini terk etse tev'emi dahi ana bir kardeş sayılır, babalarından nesebin nefy edilmesi anı asabelikden çıkarır, bu halde terikesi, farz ve red tari-

kiyle validesine ve iki liüm oğlan kardeşine eslâsen taksim olunur. Sureti mesele :

Filvaki veledi zina ile veledi mülâanenin babaları mechul olduğundan bunların asabaları yalnız vilâd ve velâ tarikiye mütesavverdir. Yani : bunların iki türlü asabaları vardır, biri oğulları ve oğullarının ilânihaye oğullarıdır, diğeri de kendilerini veya valâdilerini azad etmiş olan kimselerdir.

Binaenaleyh iki tev'em veledi mülâane arasında usubet bulunmamış olur. (Yalnız İmam Mâlike göre bunlar biribirine liebeveyn ah veya uht olarak vâris olurlar. Bu halde bunların arasında bu cihetle bi usubet bulunmuş olur.

Fakat zaviyenin veya mağsubenin gayri meşru mukarenetden dolayı doğuracağı tev'emler, Mâlikiyyenin kavli meşhuruna göre de yalnız liüm kardeş sayılırlar. İbnül'kasımın mezhebi böyledir.) Lian mebhasine de müracaat!

108 — (Cehaleti vâris hâli) : Vârisin mechuliyeti şu beş meselede irse manidir. Şöyle ki :

(1) — : Bir kadın, kendi çocuğiyle başkasının çocuğuna süt verirken vefat edib de hangisinin kendisine aid olduğu bilinmese hiç biri kendisine vâris olamaz.

(2) — : Bir kadın, bir müslimin çocuğiyle bir gayri müslimin çocuğuna süt verirken ikisi birlikde büyüyüb biribirinden tefrik edilemez olsa bu çocuklar müslim sayılır, fakat hiç biri babasına vâris olamaz, çünkü babası yakînen muayyen bulunmamış olur.

(3) — : Bir kimse çocuğunu lâkît olarak bir yere bırakıb da badehû o yerde iki çocuk bulsa da hangisinin kendisine aid olduğunu kesdiremese bu halde bu çocuklardan hiç biri kendisine ve biribirine vâris olamazlar.

(4) — : Hür bir kadın ile bir cariye, meselâ : karanlık bir odada birer çocuk doğurub da hangi çocuğun kendilerine aidiyetini bilemezlerse vefatlarında bu çocuklar kendilerine vâris olamazlar. Bu halde her iki çocuk hür sayılır, cariyenin mevlâsı için kıymetlerinin nısfı nisbetinde sa'y ederler.

(5) — : Bir kadın, bir cariyenin çocuğiyle bir kimsenin hür olan bir zev-

cesinden mütevellid çocuğuna beraber süt verir de büyüdüklerinde hür olan kadının çocuğu tefrik edilemezse ikisi de hür sayılır, her biri kıymetinin nısfı nisbetinde cariyenin mevlâsı için sa'y eder, fakat bunlar ile o valideler ve o kimse arasında carî olmaz. Çünkü hangisinin valide ve peder olduğu mechuldür.

109 — (Tarihi mevtin cehaleti hali) : Tarihi mevtin meçhuliyeti de irse manidir. Şöyle ki : bir anda vefat eden, meselâ : birlikde boğulan, birlikde yanan ve yıkılan bir bina altında birlikde kalıb ölen, bir vak'ada birlikde öldürülen veya bir hanede birlikde ölü bulunan ve hangisinin evvelce vefat etdiği anlaşılamıyan iki veya daha ziyade karib, biribirine vâris olamaz. Belki her birinin terikesi hayatta bulunan sair karblerine intikal eder. Çünkü bunların müteakiben vefatları muhtemel olduğu gibi bir anda vefatları da ihtimal dairesindedir. Bu halde biribirinin mâlinden mirasa müstahik olmasında şek vardır, sair kariblerin bu mirasa istihkakları ise yakinen malûmdur. Binaenaleyh şek, yakine tekabül edemez, bu suretle vefat edenlere sırasiyle : garka, harka, hedma, katla denilir.

Meselâ : bir sefinede bulunub birlikde gark olan zevc ile zevceden hiç biri diğerine vâris olmaz. Her birinin mâline kendi karibi tevarüs eder. İki suret :

1		5		
südüs	baki	—	sakıt	
		15		
M				esele
üm	ah lehüma	uht lehüma	zevce	6
3	10	5		3
			garika	—
				18

başka zevceden mütevellid

		5		
südüs	baki	—	sâkıt	
		15		
M				esele
eb	ibn	bint	zevc	6
3	10	5	garik	3
				—
				18

Maahâzâ vârislerden hangi biri kendi müverrisinin muahharan vefat ettiğini beyyine ile isbat edebilirse kabul olunur. Fakat iki tarafın vârisleri de birer beyyine ikame edecek olurlarsa beyyineleri sâkıt olur. Her iki taraf iddiasını isbatdan âciz olunca ikisi de tahlif olunur. Her hangisi yeminden nükûl ederse nükûliyle ilzam olunur. İkisi de yemin ederse hiç biri tasdik olunmaz.

Bu hususda müstesna bir mesele vardır, ki iki şahıs bir vakitde vefat etdikleri halde bunlardan biri diğerine vâris olur. Şöyle ki : Biri birine vâris olabilecek iki karibden, meselâ : iki kardeşden biri şarkda diğeri de garbda bir günde ve ayni vakitde, meselâ : zeval, tulû veya gurub ânında vefat edecek mağribdeki meşrikdekine vâris olur. Fakat meşrikdeki mağribdekine vâris olamaz. Çünkü güneş ile yıldızlar, memaliki şarkiyyede daha evvel tulû ve gurup etdiği için mağribdeki karib daha sonra vefat etmiş olur.

Yukarıdaki mesele, Eimmei Hanefiyye ile Mâlikiyyeye ve Şafi'ler ile cumhurı fukahaya göredir. Muhtar olan da budur.

(İbni Ebî Leylâya göre ise hangisinin mukaddem vefat etdiği malûm olmayan bu gibi karibler biri birinin asıl terikesine vâris olurlar, şu kadar var ki hiç biri kendi terkesinden karibine intikal eden hisseye tevarüs edemez ; bu hisse, o karibin diğer vârislerine aid bulunur. Çünkü aksi takdirde bir kımse kendi terikesine tevarüs etmiş olur ki, bu mutasavver değildir. Böyle bir kavl, İmamı Ali Hazretleriyle ibni Mesud Hazretlerinden de mervîdir. Bu kavle göre iki misal :

(1) : Farz edelim ki yıkılan bir hanenin ankazı altında kalıp bi'âhare ölü bir halde bulunan bir zevc ile bir zevceden hangisinin daha evvel vefat ettiği tebeyyün etmesin. Ve zevcin bir babasiyle bir oğlu, bir de kızı bulunub asıl terikesi (1440) liradan ibaret olsun. Zevcenin de bir validesiyle bir liebeveyn erkek kardeşi, bir de liebeveyn bir kız kardeşi mevcud olub asıl terikesi (1880) liradan ibaret bulunsun.

Zevc m————————eselesi

3		4	17			
sümün		südüs	bakî			asıl terike
M————					——esele	lira
	zevce	eb	ibn	bint	24	1440
	9	12	34	17	3	zevceden
	20	20	20	20	nakl 72	mevrus
×	——	× ——	× ——	——		
	180	240	680	340		900
				1440 ÷ 72 = 20		
						2340

1		5		
südüs		baki————		
M————				——esele
	eb	ibn	bint	6
	3	10	5	3
	50	50	50	—
×	——	× ——	× ——	
	150	500	250	18
	240	680	340	900 ÷ 18 = 50
×	——	× ——	× ——	
	390	1180	590	yekûn

(Terike, mes'elenin tashihine taksim, sehimler, hâsılı kısmete darı edilmekle neticesi.)

Zevce mes'elesi

3		1		2		
nisif		südüs		Baki————		asıl terike
				6		1800
M————					——esele	zevceden mevrus
6	zevc	üm	ah lehüma	aht lehüma		0180
3	9	3	4	2		————
—	——	——	——	——		1980
18	900	300	400	200	(nakl)	
					1800 ÷ 18 = 100	

	1 süddüs		5 Baki —— 15	
M				esele
6	üm	ah lehüma	uht lehüma	
3	3	10	5	
18	30	100	50	180 ÷ 18 = 10
	300	400	200	
	330	500	250	yekûn

Görülüyor ki, zevc meselesinde zevcin asıl terikesi olan (1440) lira hem zevcesine, hem de diğer vârislerine — âtiyen beyan olunacak taksim terike usulü dairesinde — taksim edilmiş, bundan (180) lira zevceye, (240) lira eb'e, (680) lira ibn'e, (340) lira da bint'e düşmüştür. Fakat zevcesinden kendisine intikal eden (900) liradan zevcesine hisse verilmemiş, belki bu meblâğ, zevceden maada vârislerine zevce bulunmadığı haldeki meselei mirasiyelerine göre tevzi edilmekle bundan (150) lira eb'e, (500) lira ibn'e (250) lira da bint'e isabet etmiştir.

Zevce meselesinde de ayni vechile muamele yapılmış, zevcenin (1800) liradan ibaret olan asıl terikesinden hem zevcine, hem de sair vârislerine hisse verilmiş, fakat zevcinden kendisine intikal eden (180) liradan zevcine bir şey verilmemiş, bu mikdar, diğer vârislerine meselei irsiyeleri vechile taksim edilmiştir.

(2) - : Gayri muhtar ilan ibni Ebî Leylâ'nın kavlîne nazaran ikinci bir misal olarak da farz edelim ki : iki liebeveyn kardeş, bir anda vefat etmiş, bunlardan büyük kardeşin asıl terikesi (90) lira, küçük kardeşin asıl terikesi de (180) lira bulunmuştur. Sair vârisleri de validelerivle birer kızlarından ve bir de mevlel'atakaden ibarettir.

Şimdi bunların meseleleri de şu vechile yapılmak icab eder.

Büyük kardeş meselesi

	1 süddüs	3 nısıf	2 baki	sakıt	asıl terike
M				esele	lira
	üm	bint	ahi asgar	mevlel'ataka 6	90
	1	3	2		Kardaştan mevrûs:
	10	45	30	nakil	60
				90 ÷ 6 / 10	150

	1	3	2	
	südüs	nısıf	baki	
M				esele
	üm	bint	mevlel'atake	6
	1	3	2	
	10	10	10	
	—	—	—	
	10	30	20	60 ÷ 6 = 10
	15	45		
	—	—		
	25	75		

Küçük kardaş mes'elesi

	1	3	2			
	südüs	nısıf	baki	sâkıt		
M					esele	180
	üm	bint	ahi ekber	mevlel'ataka	6	kardaştan:
	1	3	2			30
	30	30	30			——
	—	—	—			210
	30	90	60	nakl.		180 ÷ 6 = 30

	1	3	2	
	südüs	nısıf	baki	
M				esele
	üm	bint	mevlel'ataka	6
	1	3	2	
	× 5	× 5	× 5	
	——	——	——	30 ÷ 6 = 5
	5	15	10	
	+ 30	+ 90		
	——	——		
	35	105		

Görülüyor ki, bu misalde de büyük kardaşın asıl terikesi olan (90) liradan (10) lira validesine, (45) lira kızına, (30) lira da kendisiyle beraber vefat eden küçük kardaşına verilmiş, ve asabai nesebiyyeden olan bu kardaş mevcud sayılmakla mevlel'atake sâkıt olmuştur. Sonra bu küçük kardaşından kendisine isabet eden (60) liradan (10) lira validesine, (30) lira kızına (20) lira da mevlel'atakasına verilip küçük kardeş gayri mevcud sayılmıştır.

Kezalik küçük kardaşın asıl terikesi olan (180) liradan validesine (30), kızına (90), büyük kardaşına (60) lira verilmiş, fakat büyük kardaşından kendisine isabet eden (30) liradan vâlidesine (5), kızına (15), mevlel'atakasına da (10) lira verilip büyük kardaşına bir şey verilmemiştir.

İbni Ebi Leylâ'ya göre bu gibi müteveffalardan her birinin mirasa müstahik olmasının sebibi, diğerinin mevtinden sonra ber hayat bulunmuş olması ihtimalidir. Çünkü her birinin hayatı evvelce istishaben mütehakkakdır, birinin diğerinden evvel vefat etmiş olması ise meşkûkdür, artık böyle bir şey ile mirasdan mahrumiyet sabit olmaz. Şu kadar var ki bunlar, biribirinden tevarüs ettikleri mikdar hakkında biribirine vâris olamazlar. Çünkü bu halde bir şahsın ayni zamanda hem ber hayat hem de ölü sayılması, karibinden hem evvel, hem de sonra ölmüş farz edilmesi ve bu vechile kendi mâline kendisinin vâris olması lâzım gelir ki bu bizzarure bâtıldır.

Binaenaleyh bunun maadasında böyle zarurî bir butlan bulunmadığından tevarüse mani yoktur.

Bu tarzı istidlâl, zaif olduğundan cumhurun kabulüne mazhar olmamıştır. Hattâ Hazreti Ebu Bekir, Yemâme muharebesinde birlikte şehid olanları biribirine vâris kılmamış, belki bunlara ber hayat olan kariblerini vâris kılmışdır. Hazreti Ömer de Imvas mevziinde zuhur eden tâûn yüzünden birlikde vefat eden kabile efradını biribirine vâris kılmayıb ber hayat kalan karibleri biribirine vâris kılmışdır.

Hazreti Ali de — rivayete nazaran — Cemel ve Sıffeyn vak'alarında katl edilmiş olanlar hakkında böylece bir muamelede bulunmuştur.

Bu hususda Fukahayı Hanbeliyyenin kavlleri de İbni Ebi Leylânın kavline tevafuk etmekdedir.

Şöyle ki : bu zevata göre vefatları hafi kalan kimseler biribirinin asıl mâline vâris olurlar, fakat biribirinden irsen alacağı mâle vâris olamaz. Şayet bunların tarihi vefatları meçhul olmakla beraber vârisleri ihtilâf ederek her biri diğerinin mukaddem vefat etmiş olduğunu iddia ederse bakılır. Eğer beyyineleri bulunmaz, veya bulunur da tearüz eder, kendileri de tehalüfde bulunurlarsa bu müteveffalardan hiç biri diğerine aslâ vâris olamaz. Çünkü verasetin şartı bulunmamış olur, bu şart ise müverrisin vefatında vârisin ber hayat bulunmuş olmasının tahakkukudur.)

110 — (Hacb hâli) : Hacb de bir nevi mevanii irsden madudur. Şöyle ki: bir ölünün kariblerinden birinin vücudü bazan diğerlerinin hissei irsiyyelerini azaltır veya hissei irsiyye almalarına tamamen mani olur. Bu iki halden birincisine (hacbi noksan) diğerine de (hacbi hırman) namı verilir.

1 - : Hacbi noksan; zevc, zevce, üm, ibniyye ve uht liebden ibaret ol-

mak üzere beş vâris hakkında varîdir. Şöyle ki : zevc, vefat eden zevcesinden nısıf hisse alır. Fakat zevcenin evlâdı veya oğlunun evlâdı mevcud olursa bu hissesi rub'a tenezzül eder.

Zevce de zevcinden rub' hisse alırken zevcinin evlâdı veya oğlunun evlâdı mevcud olunca sümün hisseye müstahik olur.

Ana dahi terikenin sülüsünü alırken ölünün evlâdı veya oğlunun evlâdı veya lâakal iki kardeşi mevcut olduğu takdirde bu hissesi südüşe tenezzül eder.

Bintül'ibn bir ise nısıf, ziyade ise sülüsan alır, fakat bir sulbiyye ile beraber bulunduğu takdirde bir südüs alarak hissesi azalır.

Uht lieb dahi bir ise nısıf, ziyade ise sülüsan alır, fakat bir uht liebeveyn ile beraber bulunursa hissesi sülüsanı tekmil için südüse tenezzül eder. Nitekim bunlar âtiyen izah edilecektir.

2 - : Hacbi hırmane gelince bu hususda vârisler iki fırkaya ayrılır, birinci fırka, bazan hacbi noksan ile machur olsa da hiç bir halde hacbi hırman ile mahcub olmayan vârislerdir. Bunların üçü erkek, üçü de kadın olmak üzere altı kimsedir. Erkekler: Eb, ibn, zevcdir, kadınlar da bint, üm, zevcedir.

İkinci fırka, bir hâle nazaran vâris olup diğer bir hâle nazaran hacbi hırman ile mahcup olan kimselerdir. Bunlar da mezkûr altı vârisden maada asabatdan, veya zevil'erhamdan olan sair kariblerdir.

Meselâ : Bir ölünün yalnız amcası bulunsa terikesine tamamen müstahik olur. Fakat ölünün oğlu veya liebeveyn veya lieb erkek kardeşi bulunsa amcası hiç bir hisse alamaz. Binaenaleyh ölünün oğlu veya kardeşi amcasını hacbi hırman ile hacb etmiş olur.

111 — : Bir ölünün kariblerinden bir kısmının diğer bir kısmını hacbi hırman ile hacb etmesi, iki esasa müsteniddir: Birinci esas, bir vâris meyyite bir şahsın vasıtasiyle intisab ettikde bakılır : eğer o şahıs yalnız olunca terikenin tamamına asabalık, zevil'erhamlık gibi bir cihetden müstahik ise kendisi mevcud iken o vâris bir şey alamaz, hacbi hırman ile mahcub olur, verâset sebebinde gerek müttehid olsunlar, gerek olmasınlar.

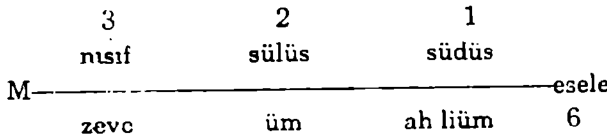
Meselâ : eb var iken ced vâris olamaz. Halbuki sebebi verasette müttehittirler, her ikisi de usulden olmak üzere vâris olurlar.

Kezalik eb mevcut iken erkek ve kız kardeşler vâris olamazlar, bunların sebebi veraseti ise muhtelifdir, çünkü eb usulden olmak, kardeşler ise cüz'i eb olmak sebebiyle vâris olurlar.

Ve eğer o vasıta olan şahıs terikenin tamamına bir cihetten müstahik değilse iki ihtimalden hali olamaz. Şöyle ki : eğer o şahıs ile o vâris irs sebebinde müttehid iseler vasıta olan o şahıs, o vârisi hacbi hırman ile hacb

eder. Üm ile ümmül'üm gibi. Çünkü ikisinin de vâris olmasına sebeb vâlidelikdir, binaenaleyh üm vâlidelik sebebiyle ve meyyite ekrebiyyeti itibariyle nasibini alınca ümmül'üm için bu sebeple müstahik olacağı bir nasib kalmaz.

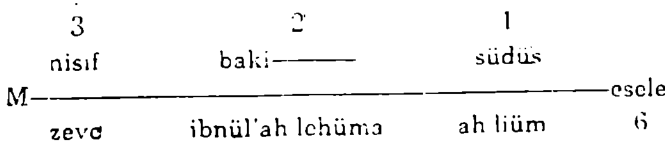
Ve eğer irs sebebinde mütehid olmazlarsa vasıta olan şahıs, o vârisi hacb edemez, üm ile evlâdı üm gibi. Çünkü üm terikenin tamamına müstahik değildir, vâkıâ üm yalnız bulunduğu takdirde terikenin mecmuuna müstahik olur, fakat bu istihkak bir cihetten değil, belki evvelâ sahibei farz olmak, sonra da men yerüddü aleyha olmak cihetleriyledir. Bununla beraber üm, evlâdı üm ile sebebi irsde de müttehid değildir, binaenaleyh üm vâlidelik sebebiyle hissesini alır, evlâdı üm de diğer bir sebeb ile hisse alırlar, mahcup olmazlar. Bir misal :

İkinci esas, kurbi derece ve kuvveti karabet kaideleridir. Şöyle ki : asabatta evvelâ: kurbi dereceye itibar olunur, hangi şahıs meyyite daha karib ise o tercih olunur. Saniyet: dereceleri müsavi olanlar için kuvveti karabete itibar olunur, meyyite iki cihetden karib olan, kuvvei karabeti haiz olacağından bir cihetden karib olana tercih edilir, her iki takdirde de diğer asaba mahcup olur. Gerek sebebi verasetleri müttehid olsun eb ile ced, ibn ile ibnül'ibn gibi, ve gerek müttehid olmasın ibn ile ah lehüma, ibnül'ibn ile am lehüma gibi.

112 — : Asabatdan başka vârislerde de bakılır: eğer sebebi verasetleri müttehid ise evvelâ : kurbi derece ile tercih olunur. Üm ile beraber bulunan ceddeler, iki bint ile beraber bulunan bintül'ibn gibi. Saniyen: dereceleri müsavi olunca kuvveti karabet itibariyle tercih olunur. İki uht liebeveyn ile beraber bulunan uht lieb gibi ki, bu halde aslâ vâris olamaz.

Fakat sebebi verasetleri müttehid değilse hiç biri diğerini hacb edemez. eb ile ümmül'üm gibi. Bir misal :

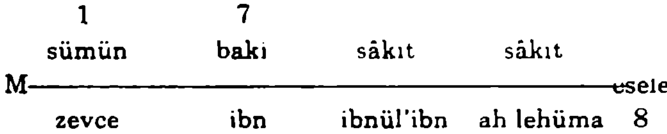
Görülüyor ki bu misalde ah liüm, dereceden karib olduğu halde irs sebebleri müttehit olmadığından liebeveyn ibnül'ahi hacb edememiştir.

113 — : Hâcibin bilfi'l vâris olması şart değildir.

Binaenaleyh bir kimse hacbi noksan ile ve hacbi hırman ile mahcub olsa da başkasını her iki suretle hacb edebilir.

Meselâ : bir ölünün babasiyle lâakal iki kardeşi, bir de validesi cem olsa kardeşleri babasiyle tamamen mahcub olurlar. Fakat kendileri de meyyitin validesini hacbi noksan ile hacb ederler, çünkü bu halde validenin sülüs hissesi südüse tenezzül etmiş olur.

Kezalik: bir meyyitin babasiyle babasının anası ve anasının anası cem olsa ümmül'eb, eb ile bilkülliye sâkıt olur, fakat bu ümmül'eb de kurbi derecesi sebebiyle ümmü ümmil'ümmü hacbi hırman ile hacb eder. Çünkü mahcub olan şahıs, meyyit hükmünde olmayıb verasete min cihetin ehildir, min cihetin ehil değildir, eğer kendisini hacb edecek kimse olmasa hem vâris olur, hem de hacb edeceği şahsı yine hacb eder. Binaenaleyh kendi veraseti hakkında gayri mevcud, başkasının veraseti hakkında mevcud sayılır. Bir misal :

114 — : Hâcibin verasete salih ve bilkuvve vâris olmaması lâzımdır.

Binaenaleyh rık, katl, küfür gibi mevanii irsiyeden birinin vücudiyle verasetten mahrum olanlar tamamen meyyit hükmünde olduklarından başkalarını aslâ hacb edemezler.

Meselâ : bir ölünün rakik veya katili olan bir oğlu ile bir zevcesi, bir de liebeveyn kardeşi bulunsa terikesinin rub'u zevcesine, bakisi de kardeşine aid olur, bu oğlu bunları ne hacbi noksan ile ne de hacbi hırman ile hacb etmiş olamaz.

Bu, cumhurı fukahaya göredir.

(İbni Mesud Hazretlerine göre mahrum olan şahıs, başkalarını hacbi hırman ile hacb edemezse de hacbi noksan ile hacb eder. Meselâ: bir ölünün bir zevcesiyle liebeveyn bir kardeşi, bir de rakik bir oğlu bulunsa terikesinden zevcesi sümün alıp bakisi kardeşine verilir. Bu halde mahrum olan oğul, zevcenin hissesini rubudan sümüne tenzil etmiş olur.)

Cumhur ile İbni Mesud mezhebini gösterir bir misal daha:

	3	1	2		
	nısıf	südüs	baki	cümhura göre	
M					esele
	zevc	ah liüm	am lehüma	ibin mahrum	6

	3	2	7		
	rubu	südüs	baki	ibni Mes'uda göre	
M					esele
	zevc	ah liüm	am lehüma	ibin mahrum	12

TERİKENİN İNTİKAL EDECEĞİ MAHALLER :

115 — : Bir ölünün terikesi, aşağıdaki dokuz derece erbabına sırasiyle intikal eder:

1 — : Eshabı feraiz
2 — : Asabai nesebiyye
3 — : Asabei sebebiyye
4 — Neseben eshabı feraize redden
5 — : Zevil'erham
6 — : Mevlel'müvalât
7 — : Mukarrün leh binneseb alel'gayr
8 — : Mûsâ leh bima zade alessülüs
9 — : Beytül'mâl.

Şöyle ki Bir ölünün terikesinden evvelâ : birinci derecede bulunan eshabı feraizin sehimleri verilir, saniyen : eshabı feraizden kimse bulunmayınca veya bulunub da sehmini aldıkdan sonra terikede fazla bir şey kalınca sıra ibtida asabai nesebiyyeye, o bulunmayınca da asabai sebebiyyeye gelir. Terikede fazla kalan mikdar, asabatdan kimse bulunmadığı takdirde neseben ashabı feraizden olanlara redden itiolunur. Neseben ashabı feraizden ve asabatdan kimse bulunmayınca sıra zevil'erhama, zevil'erhamdan kimse bulunmayınca, mevlel'müvalâta, bu da bulunmayınca mukarrün leh binnesebe gelmiş olur, terike kendilerine irsen intikal eder. Bu da bulunmazsa terikenin tamamı sülüs mikdarından zaid olan vasiyete sarf edilir. Böyle bir vasiyet de bulunmaz, veya bulunur da ba'dettenfiz bir şey artarsa terikenin tamamı veya baki kalan kısmı bir irs mahiyetinde olmaksızın limaslahatin beytül'mâle tevdi olunur. Nitekim bunlar sırasiyle izah olunacaktır.

Bu vechile intikal Hanefiyyeye göredir.

(Mâlikîlere göre asabai sebebiyyeden sonra sıra beytül'mâle gelmiş olur, ashabı feraize redden bir şey verilmeyib red edilecek mikdar da beytülmâle aid bulunur. Eshabı feraizden fazla kalan mikdar, — kavli meşhura nazaran — zevil'erhama da red edilmez.

Şu kadar var ki, cizyesini veren hür bir gayri müslimin vârisi bulunmazsa terikesi, — meşhur kavle göre — bulunduğu beldedeki dindaşlarına verilir, diğer bir kavle göre de bu terike beytülmâle konulur. Kitabî bulunan bir rakikin terikesi de mevlâsına aiddir, mevlâsı gerek müslim olsun ve gerek olmasın.)

(Şafiîlere göre de eshabı feraizden baki kalan mikdar, asaba bulunmazsa kendilerine red edilmeyib beytülmâle irsen intikal eder, velev ki beytülmâlde intizam bulunmasın, çünkü islâm da esbabı verasetlendir, çünkü akribası bulunmayan bir müslimin âkilesi umum müslümanlardır, binaenaleyh beytülmâle terikenin intikali islâmiyyet cihetiyledir, beytülmâldeki bir intizamsızlık ise müslümanlar tarafından değildir, veliyyül'emrin cevriyle müslümanların hakları bâtıl olmaz. Hâsılı terike beytülmâle irsen intikal etmiş olur, bundan gayri müslimlere, rakiklere sarf edilemez. Mezhebde asıl olan da budur. Fakat diğer bir kavle göre bu terike beytülmâle limaslahatin vaz edilir, bir zayi mal mesabesinde bulunur. lûkata gibi edilir. Maahaza Şafiiyyenin mütekaddimlerinden bir çoklariyle müteahhirlerinin ekserisine göre beytülmâlde intizam bulunmazsa eshabı feraizden baki kalan mikdar, asaba bulunmayınca zevc ve zevceden maada eshabı feraize red edilir. Zevil'füruzdan, asabadan kimse bulunmayınca da terike zevil'erhama usubet vechile irsen sarf olunur, bunlar münferid bulundukları takdirde bütün terikeyi ahz ederler.)

(Hanbelî fukahasına göre de baki kalan mal, asaba bulunmayınca neseben eshabı feraize red edilir. Eshabı feraiz ve asaba bulunmayınca terike vezil'erhama aid olur. Bunlar beytülmâlden mukaddemdirler. Çünkü karib, ecanibden ehakdır. Beytülmâl vâris değildir, o yalnız zayi olan malları, feyi ve saire gibi şeyleri hıfza memurdur, bu bir maslahatı âmmeden ibarettir. Malikîlerin bazı müteahhirleri de bu re'ye meyil göstermişlerdir) Vergiler bahsine de müracaat!..

ESHABI FERAİZ VE MUKADDER FARZLAR = SEHİMLER :

116 — : Eshabı feraiz denilen vâisler on ikidir, bunların on adedi nesebî, ikisi de sebebîdir. Nesebî olanların üçü erkek, yedisi de kadındır ki:

1 — : Eb = Baba.
2 — : Ceddi sahih = Babanın babası ilâ nihaye.
3 — : Ah liüm = Ana bir kardeş.

4 — : Üm = Ana.

5 — : Ceddei sahiha = Ananın anası, babanın anası, ceddi fâsidden hâlî olmak üzere bunların ilâ nihaye anaları.

6 — : Bint = Sulbiyye = Öz kız.

7 — : Bintül'ibn = İbniyye = oğulun kızı ilâ nihaye.

8 — : Uht lehüma = Şekika = Ana baba bir kız kardeş.

9 — : Uht lieb = ana bir kız kardeş.

10 — : Uht liüm = Ana bir kız kardeş.

Sebebî olanlar da şunlardır :

1 — : Zevc = Koca.

2 — : Zevce = karı.

3

7

2

----

12 Yekûn

117— : Füruzı mukaddere, yani : nassen muayyen sehimler de şu altıdan ibarettir :

1 — : Nısıf = Yarım

2 — : Rubu = Dörtte bir, nisfünnisf.

3 — : Sümün = Sekizde bir nisfünnısfın nısfı.

4 — : Sülüsan = Üçde iki sülüsün müzaafı.

5 — : Sülüs = Üçde bir Sülüsanın nısfı.

6 — : Südüs = Altıda bir Sülüsanın nısfının nısfı.

Bunların müstahikleri aşağıda gösterilecektir.

ESHABI FERAZİN TEVARÜSÜNDE CARİ OLAN KIRK HAL :

118 — : Eshabı feraizin vâris olmalarında kırk hal caridir. Bunlar şu vechile hülâsa edilebilir :

Adedi ahval :

3 : Ebin üç hali vardır : Biri farzı mutlakdır ki terikeden yalnız südüs sehim alır. Diğeri farz maattâsibdir ki, südüs ile beraber bakiyi alır, üçüncüsü de tasîbi mahzdır ki yalnız bakiye müstahik olur.

4 : Ceddi sahihin dört hali vardır : Bunlar farzı mutlak, farzı maattâsîb, tasîbi mahz ve sukut halleridir.

3 : Evlâdı ümmün üç hali vardır : Bunlar terikeden südüs, sülüs sehim almak haleriyle sukut halidir.

3 : Ümmün üç halı vardır : Bunlar südüs, sülüsi kül, sülüsi mâ yebka halleridir.

2 — Ceddei sahihanın iki hali vardır : Südüs ve sukut halleridir.

3 : Bintin üç hali vardır : Bunlar nısf, sülüsan ve ibn ile usubeti müştetereke halidir.

6 : Bintül'ibnin altı hâli vardır : Bunlar nısf, sülüsan, südüs, ademül'irs, usubeti müştereke, sukut halleridir.

5 : Uht liebeveynin beş hali vardır : Bunlar nısf, sülüsan, usubeti müştetereke, usubeti mahza, sukut halleridir.

7 : Uht liebin yedi hali vardır : Bunlar nısf, sülüsan, südüs, ademül'irs, usubeti müştereke, usubeti mahza, sukut halleridir.

2 : Zevcin iki hali vardır : Nısf, rubu halleridir.

2 : Zevcenin de iki hali vardır : Rubu, sümün halleridir.

—

40 Yekûn

Bu haller sırasiyle yazılacaktır.

EBİN AHVALİ :

119 — : Babanın vâris olmasında üç hal mütasavverdir :

(1) Birinci hal : Farzı mutlakdır ki eb, asabalıkdan hâlî olarak yalnız bir südüs alır. Şöyle ki : bir meyyitin babasiyle beraber bir veya müteaddid oğlu veya ilâ nihayet oğlunun oğlu bulunsa babası yalnız bir südüs hisseye müstahik olur. Misal :

	1	5	
	Südüs	baki———	
M			esele
	eb	ibn	6

	1	5	
	Südüs	baki———	
M			esele
	eb	ibnül'ibn	6

	1	5	
	Südüs	baki———	
M			esele
	eb	ibnü ibnil'ibn	6

	1			5	
	Südüs			baki———	
M					esele
	eb	ibn	ibn	bint	6
	1	2	2	1	

(2) İkinci hal, farz maattasibdir ki eb, hem eshabı feraizden olarak muayyen sehmi olan südüsü alır, hem de eshabı feraizden baki kalan mala asaba sıfatiyle müstahik olur. Bu bir meyyitin babasiyle beraber bir veya müteaddid kızı veya oğlunun kızı veya ilâ nihaye oğlunun oğlunun kızı bulunduğu surettedir. Misal :

	1	2	3	
	südüs	baki——	nisıf	
M				esele
	eb		bint	6
	3		3	

	1	2	3	
	südüs	baki——	nisıf	
M				esele
	eb	bintül'ibn		6
	3	3		

	1	2	3	
	südüs	baki——	nisıf	
M				esele
	eb	bintü ibnil ibn		6
	3	3		

1	1	4		
südüs	baki	sülüsan		
M				esele
eb		bint	bint	6
2		2	2	

(3) Üçüncü hal, tasibi mahzdır ki eb, eshabı feraizden olmak sıfatiyle değil, yalnız asabadan olmak sıfatiyle eshabı feraizden baki kalan terikeye müstahik olur. Bu da meyyitin evlâdı ve oğlunun evlâdı bulunmadığı takdirdedir. Misal :

2	1	
baki	sülüsi kül	
M		esele
eb	üm	3

1	3	
rubu'	baki	
M		esele
zevce	eb	4

clmalü küllühu leh	sâkıt	
M		esele
eb	ah lehüma	

CEDDİ SAHİHİN AHVALİ :

120 — : Ceddi sahihin vâris olmasında dört hal mutasavverdir

(1) Birinci hal, farzı mutlakdır ki yalnız bir südüs alır, bu meyyitin babası bulunmayıb bir veya müteaddit oğlu veya ilâ nihaye oğlunun oğlu bulunduğu takdirdedir. Misal :

1	5	
südüs	baki	
M		esele
ebül'eb	ibn	6

1	5	
südüs	baki	
M		esele
ebül'eb	ibnül'ibn	6

	1	**5**		
	südüs	**baki**		
M				**mesele**
	ebül'eb	ibn	ibn	6
	2	5	5	2
				12

(2) İkinci hal, farz maattâsîdir ki ced, hem südüs alır, **hem de** eshabı feraizden artan mala müstahik olur. Bu, ölünün ceddile **beraber** bir veya müteaddid kızı veya oğlunun kızı veya ilâ **nihaye oğlunun** oğlunun kızı bulunduğu takdirdedir. Misal :

	3	1	2	
	nisıf	**südüs**	baki	
M				**mesele**
	bint	**ebül'eb**		**6**

	3	1	2	
	nisıf	südüs	baki	
M				**mesele**
	bintül'ibn	ebül'eb		6
	3	3		

	4		1	1	
	sülüsan		südüs	baki	
M					mesele
	bint	bint	ebül'eb		6
	2	2	2		

(3) Üçüncü hal, tasibi mahzdır ki eshabı feraizden artan terikeye asabadan olmak sıfatiyle müstahik olur. Bu da ölünün babası ve evlâdı ve oğlunun evlâdı bulunmadığı takdirdedir. Misal :

	1	1	
	nisıf	baki	
M			**mesele**
	zevc	**ebül'eb**	**2**

	1	3	
	rubu'	baki	
M			**mesele**
	zevce	ebül'eb	**4**

(4) Dördüncü hal, sukuttur ki ced mirasa nail olamaz. Bu da ölünün babası bulunduğu takdirdedir. Misal :

	el'malü küllühü leh		sâkıt	
M				esele
	eb		ebül'eb	

	2	1		
	baki	sülüs	sâkıt	
M				esele
	eb	üm	ebül'eb	3

121 — : Yukarıdaki misallerden de anlaşıldığı üzere bir ölünün babası bulunmadığı takdirde babasının babası veya babasının babasının babası miras hususunda babası hükmünde bulunur. Bundan ancak şu dört mesele müstesnadır :

1 - : Ümmül'eb, eb ile beraber vâris olamaz, fakat ced ile beraber vâris olub südüs hisseye nail olur. Sureti :

	el'malü küllühû leh	sâkıt	
M			esele
	eb	ümmül'eb	

	1	5	
	südüs	baki	
M			esele
	ümmül'eb	ebül'eb	6

2 - : Bir ölünün anasiyle babası, zevci veya zevcesiyle ictima etse anası zevc veya zevcenin hissesinden sonra baki kalan terikenin sülüsünü alır, fakat babasının yerinde - babasının babası bulunsa anası bütün terikenin sülüsünü alır.

Bu, İmamı Âzam ile İmam Muhammede göredir. İmam Ebu Yusüfe göre bu suretde de anası terikeden baki kalanın sülüsünü alır, eb ile ced arasında fark yoktur. Sureti :

	1	1	2	
	rubu'	sülüsü ma yebka	baki	
M				esele
	zevce	üm	eb	4

	3	2	1	
	nısıf	sülüsü kül	baki	
M				esele
	zevc	üm	ced	6

3 - : Bir ölünün babasiyle beraber liebeveyn veya lieb kardeşleri cem' olsa bu kardeşleri bil'ittifak sâkıt olurlar. Ced ile cem' oldukları takdirde de İmamı Âzama göre hüküm böyledir, müftâ bih olan da budur. Fakat İmameyne ve sair eimmeye göre sâkıt olmazlar. Nitekim bu husustaki hilâf, (mükasemei ced) ünvanı ile ileride beyan olunacaktır. İmamı Âzama göre sureti :

el'malü küllühû leh — sâkıt
M————————————esele
eb — ah lehüma — uht lehüma :

el'malü küllühû leh — sâkıt
M————————————esele
ebül'eb — ah lehüma — uht lehüma :

4 - : Bir ölü, mevlel'atakasinin babasiyle oğlunu terk etse İmam Ebu Yusüfe göre hakkı velânın südüsü babasına, bakisi de oğluna aid olur. Fakat mevlel'atakasının babasının babasiyle oğlunu terk etse hakkı velâ, tamamen oğluna aid olur, cedde aid olmaz. Eimmei saireye göre ise bu halde eb ile ceddin farkı yokdur, ikisi de oğul var iken hakkı velâya nail olamaz. İmam Ebu Yusüfe göre sureti :

1 — 5
südüs velâ — baki
M————————————esele
ebül mu'tik — ibnül' mu'tik — 6

sâkıt — elvelâü küllühû leh
M————————————esele
ebû ebil'mutık — ibnül' mu'tık

EVLÂDI ÜMMÜN AHVALİ :

122 — : Ana bir erkek ve kız kardeşlerin vâris olmalarında üç hal mutasavverdir :

(1) Birinci hal, südüsdür. Şöyle ki: bir ölünün babası ve babasının ilâ nihayet babaları ve oğlu ile ilâ nihaye oğlunun oğlu bulunmadığı takdirde liüm erkek veya kız kardeşi terikesinden bir südüs hisseye müstahik olur. Misal :

1 — 5
südüs — baki————
M————————————esele
ah liüm — am lieb — 6

1 5
südüs baki———
M————————————————esele
ah liüm ah lehüma 6

(2) İkinci hal, sülüsdür. Şöyle ki : bir ölünün babası ve babasının babası ve evlâdiyle oğlunun evlâdı bulunmayıb da birden ziyade liüm erkek veya kız veya muhtelit kardeşleri bulunsa bunlar terikesinden müsavi surette bir sülüs hisseye müstahik olurlar. Misal :

1 2
sülüs——— baki———
M————————————————esele
ah liüm 2 uht liüm am liüm 3
1 1 4 2
—
6

1 2
sülüs——————— baki———
M————————————————esele
ah liüm 3 ah liüm uht liüm ah lehüma 3
1 1 1 6 3
—
9

1 2
sülüs——————— baki———————
M————————————————esele
uht liüm 6 uht liüm ah lehüma 12 uht lehüma 3 kıf 3
3 3 6 6 6 kıf 2
— —
18 6

(3) Üçüncü hal, sukuttur ki evlâdi üm, ölünün babası veya ceddi sahihi veya evlâdı zükûr ve inası veya evlâdı zükûrünun evlâdı zükûr ve inası ile beraber bulundukları takdirdedir. Misal :

elmalü küllühû leh sâkıt
M————————————————esele
eb ah liüm

	elmalü küllühû leh	**sâkıt**	
M			esele
	ebül'eb	ah liüm	uht liüm

	elmalü küllühû leh	sâkıt	
M			esele
	ibn	ah liüm	

	elmalü küllühû leha	sâkıt	
M			esele
	bintül'ibn	ah liüm	uht liüm

ÜMMÜN AHVALİ :

123 — : Anaların vâris olmalarında üç hal mutasavverdir :

(1) Birinci hal, südüsdür. Bu, ölünün anası ölünün oğlu veya kızı veya oğlunun evlâdı veya ilâ nihaye oğlunun oğlunun evlâdı ile veya ölünün alel'ıtlak iki veya daha ziyade erkek veya kız kardeşile beraber bulunduğu takdirdedir, velev ki bu kardeşler bilfi'l vâris bulunmasınlar. Bu, âmmei fukahaya göredir. İbni Abbas hazretlerine göre iki kardeş anayı sülüsden südüse hacb etmez.

Ammei fukahaya göre tasvir :

	1	5	
	südüs	baki	
M			esele
	üm	ibnül'ibn	6

	1	3	1	
	südüs	nisıf	südüs	
M				esele
	üm	uht lieb	ah liüm	6
			reddiyye	5

	1	3	2	
	südüs	nisıf	baki	
M				esele
	üm	bint	am lehüma	6

1 　　　1　4
süd üs　　süd üs　baki　　sâkıt
M———————————————————esele
üm　　　eb　　ah lehüma　uht lehüma　6
1　　　5

1　　　　5
süd üs　　　baki　　　sâkıt
M———————————————————esele
üm　　　ah lehüma　　　ah lieb　　6

(2) İkinci hal, sülüsi küldür. Bu, ölünün anası bulunup evlâdı ve oğlunun veya oğlunun oğlunun evlâdı ve erkek kız iki veya daha ziyade kardeşi ve yalnız ana baba ile beraber zevc ile zevceden biri bulunmadığı takdirdedir. Misal :

2　　　　　1　3
sülüsi kül　　süd üs　baki　　sâkıt
M———————————————————esele
üm　　　　　eb　　ah lehüma　6
2　　　　　4

2
sülüsü kül　　baki　　sâkıt
M———————————————————esele
üm　　　ah lehüma　am lehüma　3

2　　　　3　　　1
sülüsü kül　　nisıf　　baki
M———————————————————esele
üm　　　　zevc　　ah lehüma　6

4　　　　3　　　5
sülüsü kül　　rubu　　baki
M———————————————————esele
üm　　　　zevce　　ah lieb　12

(3) Üçüncü hal, sülüsü mâ yebkadır Bu, ölünün anası, ölünün babasiyle ve zevci veya zevcesiyle ictima ettığı takdirdedir ki, ana, zevc veya zevcenin hissesinden sonra baki kalan terikenin sülüsüne baba da mütebakisine müstahik olur. Misal :

	1/3	1		
	sülüsü mâ yebka	nisıf	baki	
M				esele
	üm	zevc	eb	2
	1	3	2	3
				6

	1/3	1	2	
	sülüsü ma yebka	rubu	baki	
M				esele
	üm	zevce	eb	4
	1	1	2	

Bu, âmmei fukahaya göredir. İbni Abbasa göre ana bu surette de sülüsü külle müstahik olur. Bu takdirde ananın sehmi, babanın sehminin iki misli olmak lâzım gelir. Sureti :

	3	2	1	
	nisıf	sülüsü kül	baki	
M				esele
	zevc	üm	eb	6

Ananın bu üçüncü halinde babanın yerinde ceddi sahih bulunsa İmamı Âzam ile İmam Muhammede göre ana cemii terikenin sülüsüne müstahik olur. İbni Abbas ile Malikiyyenin ve sair zevatın mezhebleri de böyledir. Müfta bih olan da budur. Fakat İmamı Ebu Yusüfe göre ana bu takdirde de sülüsü mâ yebkaya müstahik olur. Misal :

İmamı Âzama göre :

	2	3	1	
	sülüsü kül	nisıf	baki	
M				esele
	üm	zevc	ced	6

İmamı Ebu Yusüfe göre :

	$\frac{1}{3}$ sülüsü ma yebka	$\frac{1}{2}$ nisıf	baki	
M				mesele
	üm	zevc	ced	2
	1	3	2	3
				6

CEDDEİ SAHİHANIN AHVALİ :

124 — : Sahih ceddelerin vâris olmalarında iki hal mutasavverdir:

(1) Birinci hal, südüsdür. Şöyle ki : bir ceddei sahiha bir südüs hisseye mâlik olacağı gibi biribirine müvazi müteaddid sahih ceddeler de yine bir südüs hisseye müstahik olurlar. Bu âmmei fukahaya göredir.

İbni Abbasa göre ebül'eb olan ced, eb makamına kaim olduğu gibi ümmülüm de — üm bulunmayınca — anın makamına kaim olur; binaenaleyh ölünün evlâdı ve lâakal iki kardeşi bulunmayınca sülüse müstahik olur, ölünün evlâdı veya kardeşleri bulunduğu takdirde de südüse müstahik olur. Âmmei fukahaya göre misal :

	6 südüs	5 baki	
M			mesele
	ümmül'eb	am lehüma	6

	1 südüs	5 baki	
M			mesele
	ümmül'üm	ah lehüma	6

	1 südüs		5 baki	
M				mesele
	ümmül'eb 2	ümmül'üm	ah lieb	6
		1	10	2
				12

(2) İkinci hal sukuttur. Şöyle ki : bir kerre ceddelerin kâffesi, yani : gerek ebeviyyat denilen baba tarafından ceddeler ve gerek ümmiyyat denilen ana tarafından ceddeler üm ile sâkıt olurlar. Çünkü üm, bunlara nisbetle kuvvei karabeti haizdir.

Sonra ebeviyyat, eb ile, ced ile sâkıt olurlar. Yalnız ebeviyyattan ümmül'eb, ve ümmü ümmil'eb ced ile sâkıt olmazlar, çünkü bunların karabetleri ced vasıtasiyle değildir. Nitekim ümmiyyat da eb ile ced ile sâkıt olmazlar.

125 — : Ceddelerin dereceleri muhazi olmazsa karib olan cedde, her hangi tarafından olursa olsun baid olan ceddeyi iskat eder, velev ki kendisi de bir sebeble sâkıt olsun. Bu, âmmeye göredir. İbni Ömerden, İbni Mesuddan ve Ebi Mûsel'aşarîden nakl olunduğuna göre ümmül'eb, eb ile beraber vâris olur, sukut etmez. Şüreyh, Hasan, İbni Sirin de bunu ihtiyar etmişlerdir.

Müfta bih olan âmmei fukahanın kavline göre bir kaç misal :

	1 sülüs	sâkıt———		2 baki	
M					esele
	üm	ümmül'üm	ümmül'eb	ah lehüma	3

	1 südüs	1 südüs	sâkıt	4 baki	
M					esele
	ümmül'üm	eb	ümmül'eb	ibn	6

	2 südüs	7 baki	3 rubu	
M				esele
	ümmül'eb	ebül'eb	zevce	12

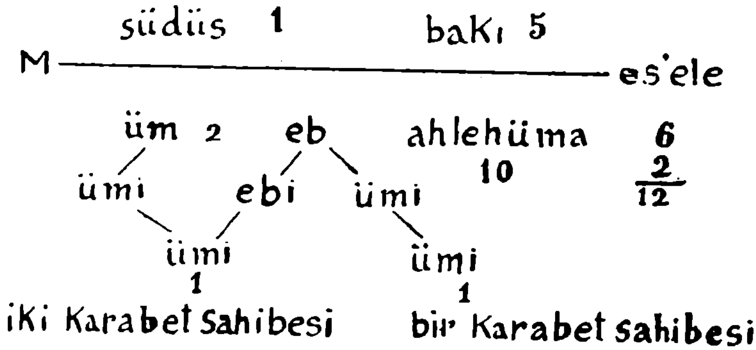
	sâkıt	sâkıt	elmalü küllühü lih	
M				esele
	ümmül'eb	ümmü ümmil'üm	eb	

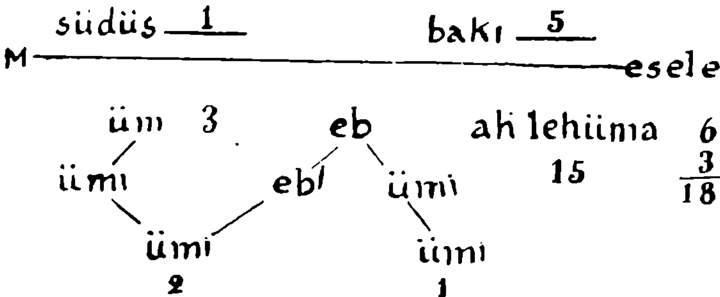
Bu son meselede ümmül'eb, eb ile sâkıt olduğu halde kurbiyyetine mebni ümmü ümmil'ümmi iskat etmiştir. Çünkü eb bulunmasaydı ümmül'eb vâris olacağından ümmü ümmil'ümmü yine iskat edecekti.

126 — : **(Tenbih)** : Bazan ceddelerin bir kısmı ölünün iki, üç cihetten, bir kısmı da yalnız bir cihetten ceddesi bulunur. Bu halde dereceleri müsavi olunca İmam Ebu Yusüfe göre bir südüs hisseye müsavat üzere müstahik olurlar, ebdana itibar olunur, cihata itibar olunmaz, çünkü cihatın teaddüdü bunların isimlerinin teaddüdünü icab etmez, binaenaleyh bunlar ciheti vâhide hükmünde bulunmuş olur. Ebu Süfyanın kavli de böyledir.

Fakat İmamı Muhammede ve İmamı Züfere göre bu halde cihata itibar olunur, irse esbabın teaddüdüne göre istihkak hâsıl olur. Binaenaleyh bir südüs hisse bunlara haiz oldukları cihetlere göre taksim edilir, meselâ : bir cihetten cedde olan bir kat, iki cihetten cedde olan da iki kat hisseye müstahik olacağından bir südüs hissesinin üçde biri bir ciheti sahibesi olan ceddeye, üçde ikisi de iki cihet sahibesi olan ceddeye verilir.

İmamı Azam ile İmam Mâlik ve İmam Şafiinin kavlleri de Hasan İbni Abdirahmanın nakline nazaran İmam Ebu Yusüfün kavli vechiledir. Bir misal :

SULBİYYENİN AHVALİ :

127 — : Kız evlâdının miraslarında üç hal mutasavverdir :

(1) Birinci hal, nısıfdır ki, ölünün oğlu olmayıp bir kızı bulunduğu takdirde terikesinin nısfına müstahik olur. Misal :

	1	4	3	
	sümün	nisıf	baki	
M				esele
	zevce	bint	ah lieb	8

(2) İkinci hal, sülüsandır ki, ölünün oğlu olmayıp iki veya daha ziyade kızı olduğu takdirde terikesinin sülüsanına müstahik olurlar. Misal :

	3	8		1	
	rubu	sülüsan		baki	
M					esele
	zevc	bint	bint	ah lehüma	12
	3	4	4	1	

4	16			4	
sümün	sülüsan			baki	
M					esele
zevce	bint	bint	bint	am lehüma	24
12	16	16	16	12	3
					—
					72

(3) Üçüncü hal, usubeti müşterekedir ki, ölünün kızları oğullariyle beraber bulunduğu takdirde eshabı feraizden baki kalan terike aralarında ikili birli olarak taksim edilir, ikişer hisse oğlanlara, birer hisse de kızlara verilir. Misal :

	1	3		
	rubu	baki		
M				esele
	zevc	ibn	bint	4
		2	1	

1	7			
sümün	baki			
M				esele
zevce	ibn 35	ibn	bint	8
5	14	14	7	5
				40

1	5				
südüs	baki				
M					esele
üm	ibn	20	bint	bint	6
4	10		5	5	4
					24

İBNİYYENİN AHVALİ :

128 — : Oğul kızlarının irsde altı halleri mutasavverdir :

(1) Birinci hal, nısıfdır. Şöyle ki : bir ölünün oğlunun bir kızı veya ilâ nihaye oğlunun oğlunun bir kızı olup, kızı bulunmadığı takdirde terikesinin nısfına müstahik olur. Misal :

1	2	1	
rubu	nısıf	baki	
M			esele
zevc	bintül'ibn	ah lehüma	4

(2) İkinci hal, sülüsandır. Şöyle ki : bir ölünün oğlu ve kızı bulunmayıp da iki veya daha ziyade oğlununkızı bulunduğu takdirde terikesinin sülüsanını müsavaten ihraz ederler. Misal :

3	16		5	
sümün	sülüsan		baki	
M				esele
zevce	bintül'ibn	bintül'ibn	am lehüma	24
3	8	8	5	

(3) Üçüncü hal, südüsdür, bu ölünün oğlu olmayıp oğlunun bir veya müteaddit kızı veya ilâ nihaye oğlunun oğlunun kızı, ölünün yalnız bir kıziyle içtima ettikleri takdirdedir, bu südüsle bintin nısıf hissesi, sülüsanı ikmal etmiş olur. Misal :

3 1 2
nisıf südüs baki
M———————————————esele
bint bintül'ibn ah lehüma 6

3 1 2
nisıf südüs——————— baki
M———————————————esele
bint bintül'ibn 2 bintül'ibn ah lieb 6
6 1 1 4 2
—
12

3 1 2
nisıf südüs baki
M———————————————esele
bint bintü ibnil ibn ah lehüma 6

(4) Dördüncü hal, usubeti müşterekedir. Şöyle ki bir ölünün oğlu, bulunmayıp ilâ nihaye evlâdı zükûrunun bir veya müteaddid oğullariyle kızları bulunduğu takdirde eshabı feraizden kalan terike aralarında ikili birli taksim olunur. Velev ki ölünün oğlunun oğulları, oğlunun kızlarından aşağı derecede bulunsun. Misal :

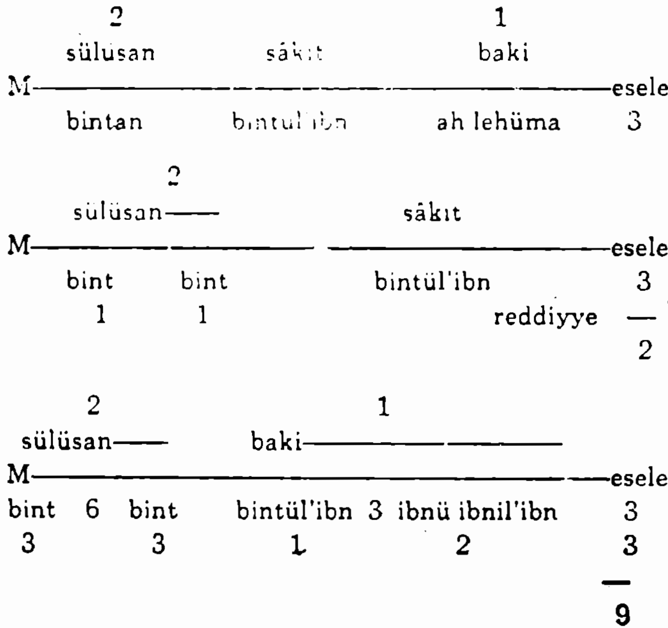
1 3
rubu' baki———————
M———————————————esele
zevc bintül'ibn ibnül'ibn 4
1 1 2

2 1
sülüsan—— baki———————
M———————————————esele
bint 6 bint ibnül'ibn 3 bintülibn 3
3 3 2 1 3
—
9

1 1
nisıf baki———————
M———————————————esele
bint bintül'ibn 3 ibnü ibnil'ibn 2
3 1 2 3
—
6

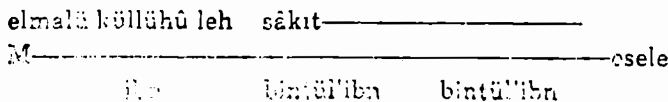
(İbni Mesud Hazretlerine göre bu halde yalnız ibnül'ibn vâris olur. bintül'ibn vâris olmaz.)

(5) Beşinci hal, ademül'irsdir. Şöyle ki: bir ölünün oğlunun kızları, iki veya daha ziyade sulbiyye ile beraber bulundukları takdirde irse nail olamazlar. Çünkü bu surette benate aid olan sülüsan, kurbi derecelerine binaen sulbiyelere verilecektir, artık bintiyet sebebiyle istihkak kesb edilecek sehım kalmaz ki, bintül'ibne verilsin. Meğer ki dördüncü halde beyan olunduğu üzere ibniyyenin hizasında veya esfelinde ibnül'ibn bulunsun, o takdirde mütebaki terikeyi farz tarikiyle değil, asib suretiyle ikili birli olarak alırlar Misal :

Bu meseleler, âmmei sahabeye göredir, ibni Abbasa göre iki sulbiyye bir sulbiyye hükmünde olduğundan bunlar ile beraber ibniyye her halde vâris olur.

(6) Altıncı hal sukuttur. Bu da ölünün oğlunun kızları ölünün oğlu ile ictima etikleri takdirdedir. bu kızlar ister bu oğlun kızları olsun ve ister müteveffa oğulun kızları olsun müsavidir.

elmalü küllühû leh sakıt————————

M————————————————esele

ibn ibnül'ibn bintül'ibn

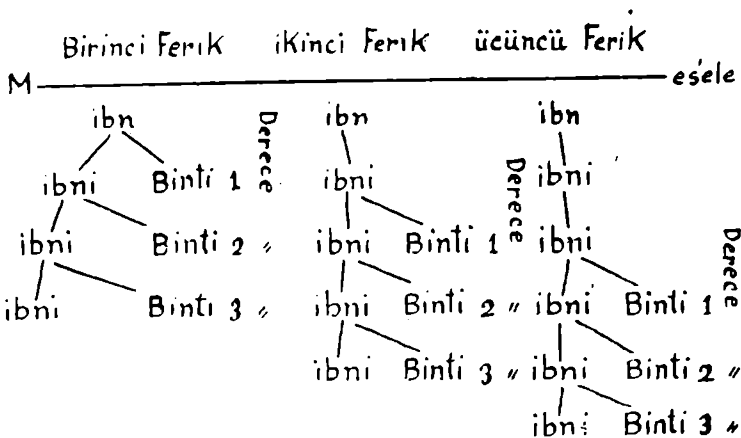
(LÂHİKA) : TESBİBİ BENAT MESELESİ :

129 — : Bir ölünün sulbiyye kızları bulunmayıb da mütefavit derecelerde bir takım ibniyyeleri içtima ettiği vaziyete : (tesbibi benat) meselesi denilmiştir.

Tesbib, esasen tezyin demektir. Şairin kasidesini tezyin için ilâve ettiği âşikâne parçaya tesbîb denildiği malûmdur. Bu meselede dikkat ve letâfeti haiz, hatırları teşhiz, kulakları istimaına imale ettiği için teşbih tarikiyle bu ünvanı almıştır. Şöyle ki :

Bir ölünün evlâdı zükûr ve inası olmayıb da bir oğlunun dereceleri biri birinden aşağı üç kızı, diğer bir oğlunun oğlunun da yine dereceleri biribirinden aşağı üç kızı bulunduğu gibi diğer bir oğlunun oğlunun oğlunun da dereceleri mütefavit üç kızı, yani : kız evlâd ve ahfadı bulunsa bunlar üç ferik farz olunur. En yukarı derecede bulunan ibniyye, sulbiyye makamına kaim olub tek ise nısıf. lâakal iki ise sülüsan hisse alır, andan dûn derecede olanlar hakkında da ibniyye muamelesi yapılır, yukarıda görülen südüs, usubet, ademi irs, ve sukut halleri cereyan eder.

Bu, mesele, şu suretle tasvir olunur:

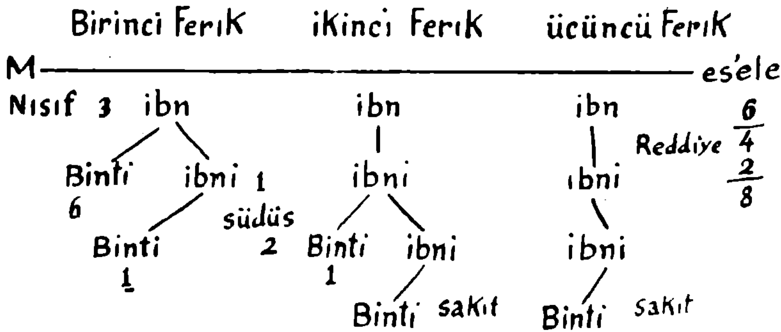

Bu tasvirde görülüyor ki, birinci ferikden birinci derecedeki kız, ölüye en yakın olup ona müvazi başka kız yoktur. Birinci ferikden ikinci derecede-

ki kız ise ikinci ferikten birinci derecedeki kıza müvazidir. Kezalik birinci ferikten üçüncü derecedeki kız da ikinci ferikden ikinci derecedeki ve üçüncü ferikden birinci derecedeki kıza müvazidir.

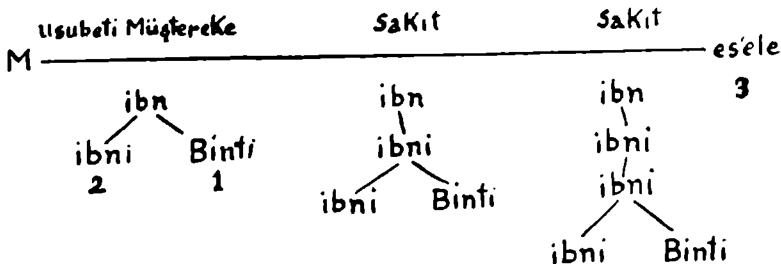
İkinci ferikden üçüncü derecedeki kız ise üçüncü ferikin ikinci derecesindeki kıza müvazidir. Üçüncü ferikden üçüncü derecedeki kız ise hepsinden aşağı olup hiç birine müvazi değildir. Bunların ne vechile vâris olacakları aşağıdaki tahlîlâttan anlaşılacaktır.

130 — : Bu tesbîb meselesinde üç ferik farz edilen kızlar ile beraber ya erkek kardeşleri bulunur veya bulunmaz. Bulunmadığı takdirde birinci ferikden birinci derecede bulunan kız, sulbiyye makamına kaim olur, nısıf alır, bu birinci ferikden ikinci derecedeki kız ile ikinci ferikden birinci derecedeki kız da biribirine müvazi, ayni dereceyi haiz olacağından sülüsanı tekmil için südüs alırlar, bununla benat hakkında olan sülüsan tamam olur. Artık daha aşağı derecelerdeki kızlara bir şey kalmaz. Tasviri :

131 — : Üç ferik sayılan kızlar ile beraber erkek kardeş bulunduğu takdirde ise vaziyet aşağıdaki beş halden hâlî olamaz.

(1) Birinci hal : Bu kardeş, birinci ferikin birinci derecesindeki kıza müvazi olur. Bu halde ikisi asaba sıfatiyle baki terikeyi ikili birli alırlar, kendilerinden aşağı derecede bulunan kızlar kardeşleriyle beraber sukut ederler. Bir misal :

(2) İkinci hal : erkek kardeş, birinci ferikden ikinci ve ikinci ferikden birinci derecedeki kızlar ile ayni derecede bulunur. Bu halde birinci ferikden birinci derecedeki kız, nısıf alır, baki de o erkek kardeş ile anın derecesindeki kızlara ikili birli olarak inhisar eder, daha aşağıdakiler sâkıt olurlar. Misal :

M ——— es'ele
2/4 — 8
ibn — ibni, Bint 4 (nısıf 1)
ibni — ibni 2, Binti 1; Bakı 4
ibn — ibni — Binti 1, ibni — ibni, Binti (sakıt)
ibn — ibni — ibni — ibni, Binti (sakıt)

(3) Üçüncü hal, erkek kardeş, birinci ferikin üçüncü derecesindeki ve ikinci ferikin ikinci derecesindeki, ve üçüncü ferikin birinci derecesindeki kızlar ile müvazi bulunur. Bu halde birinci ferikden birinci derecedeki kız, nısıf, ikinci derecedeki kız ile ikinci ferikden birinci derecede olan kız, südüs alırlar, baki kalacak iki sehim de diğer üç kız ile bir erkek arasında ikili birli taksim olunur, bunlardan daha aşağı olanlar sukut eder. Misal :

M ——— es'ele
6/10 — 60
ibn — ibni, Binti
ibni — ibni, Binti 5 (Nısıf 3/30)
ibni — Binti 4 (Südüs 1/10)
ibn — ibni — Binti 5, ibni
ibn — ibni — ibni
2 Kıf / 5 Kıf — 10
Bakı ——— 2/20
ibni 8, Binti 4, Binti 4, ibni
ibni, Binti (sakıt)

(4) Dördüncü hal, erkek kardeş, ikinci ferikden üçüncü derecedeki, ve feriki sâlisden ikinci derecedeki kız ile beraber bulunur. Bu halde birinci ferikden birinci derecedeki kız nısıf, ikinci derecedeki kız ile ikinci ferkden birinci derecedeki kız südüs, alırlar, baki kalan kısım da yedi hisse itibar

olunup birinci ferikden üçüncü derecedeki ve ikinci ferikden ikin ve üçüncü derecedeki, feriki sâlisden de birinci ve ikinci derecedeki kızlar ile bir erkek kardeş arasında taksim olunur, üçüncü ferikin üçüncü derecesindeki kız ve erkek sâkıt olurlar. Misal :

M — mes'ele

ibn — ibni, Binti (Nısıf $\frac{3}{42}$)
ibni — ibni, Binti 7 (Südüs $\frac{1}{14}$)
Binti 4 (Bakı $\frac{1}{28}$)

ibn — ibni — Binti 7, ibni — Binti 4, ibni — ibni 8, Binti 4 (Bakı)

ibn — ibni — ibni — ibni, Binti 4 (Bakı) — ibni, Binti 4 (Bakı) — ibni, Binti (sakıt)

$\frac{6}{14}$, $\frac{14}{14}$ — 2 Kıf, 7 Kıf, 14

(5) Beşinci hal, erkek kardeş üçüncü ferikin üçüncü derecesindeki kız ile beraber bulunur. Bu halde birinci derecedeki kız nısıf, ikinci derecedeki kız südüs hisselerini alırlar, baki terike de sekiz hisseye ayrılıp altı kız ile bir erkek arasında ikili birli taksim olunur. Çünkü bu erkek, hem kendisine muvazî olan ve hem de kendisinden mukaddem olup sehmi muayyeni bulunmayan kızları tasîb etmiş olur. Misal :

M — es'ele

ibn — ibni, Binti (Nısıf $\frac{1}{24}$)
ibni — ibni, Binti 4 (Südüs $\frac{1}{8}$)
Binti 2 (Bakı $\frac{1}{16}$)

ibn — ibni — Binti 4, ibni — ibni, Binti 2 — Binti 2

ibn — ibni — ibni — ibni, Binti 2 — ibni, Binti 1 — ibni 4, Binti 1

$\frac{6}{8}$, $\frac{8}{48}$ — 1 Kıf, 8 Kıf, Beynehüma Tedahül

LİEBEVEYN UHTUN AHVALİ :

132 — : Ana baba bir kız kardeşin vâris olmasında beş hal mütasavverdir.

(1) Birinci hal, nısıftır. Bu, ölünün yalnız bir ana baba bir kız kardeşi olup evlâdı ve babasiyle ceddi sahihi olmadığı takdirdedir. Misal :

	1	1	
	nısıf	baki	
M			esele
	uht lehüma	am lehüma	2

	1	2	1	
	rubu	nısıf	baki	
M				esele
	zevce	uht lehüma	ibni am	4

(2) İkinci hal, sülüsandır. Bu, ölünün lâakal iki uht liebeveyni olup evlâdı ve babasiyle ceddi sahihi bulunmadığı takdirdedir. Misal :

	2	1	
	sülüsan	baki	
M			esele
	uhteyn lehüma	am lehüma	3

	2			1	
	sülüsan			baki	
M					esele
uht lehüma	6 uht lehüma	uht lehüma		ibni am lieb	3
2	2	2		3	3
					9

(Şafiî fukahasının tasrihine nazaran biri birine yapışık olarak doğan iki kardeşin her biri müstakil bir başa, müstakil bir hayata mâlik olunca iki kardeş hissesi alırlar, ve her hususda iki şahsiyeti haiz sayılırlar, ayaklarının başka başka olması şart değildir.)

(3) Üçüncü hal, usubeti müşterekedir. Bu, ölünün bir veya müteaddid uht lehüması ah lehümasiyle beraber bulunup evlâdı ve babasile ceddi sahihi bulunmadığı takdirdedir ki baki terikeye ikili birli müstahik olurlar. Misal :

mislü hazzil'ünseyeyn		sâkıt	
M			esele
ah lehüma	uht lehüma	am lehüma	3
2	1		

1	3			
rubu	baki			
M				esele
zevce	ah lehüma	15 ah lehüma	uht lehüma	4
5	6	6	3	5
				20

1	1			
nısıf	baki			
M				esele
zevc	ah lehüma	4 uht lehüma	uht lehüma	2
4	2	1	1	4
				8

(4) Dördüncü hal, usubeti mahzadır. Bu, ölünün bir veya müteaddid uht lehüması, meyyitin bir veya müteaddit kıziyle veya oğlunun kıziyle veya ilâ nihaye oğlunun oğlunun kıziyle bulunduğu takdirdedir ki, asaba olarak terikenin bakisine müstahik olur. Misal :

1	2	1	
rubu	nısıf	baki	
M			esele
zevc	bint	uht lehüma	4

3		1		
rubu	sülüsan	baki		
M				esele
zevc	binteyn	uht lehüma	2 uht lehüma	12
6	16	1	1	2
	8			24

1	4	3	
sümün	nısıf	baki	
M			esele
zevce	bintül'ibn	uht lehüma	8

(5) Beşinci hal, sukuttur. Bu da ölünün bir veya müteaddid uht lehüması, ölünün oğlu veya oğlunun ilâ nihayet oğlu ile veya babasile veya babasının ilâ nihaye babasile beraber bulunduğu takdirdedir.

Bu mesele, İmamı Azama göredir. Müfta bih olan da budur. İmameyne ve sair eimmeye göre ise uht lehüma, ceddi sahih ile sâkıt olmaz. Mukasemei ced meselesine müracaat! Misal :

1	7		
sümün	baki	sâkıt	
M			esele
zevce	ibn	uht lehüma	8

1	3		
rubu	baki	sâkıt	
M			esele
zevc	ibnül'ibn	uht lehüma	4

elmalü küllühû leh bil'ittihak		sâkıt	
M			esele
eb	uht lehüma	uht lehüma	

elmalü küllühü leh indel'imam		sâkıt	
M			esele
ebül'eb	uht lehüma	uht lehüma	

UHT LİEBİN AHVALİ :

133 — : Baba bir kız kardeşin tevarüsünde yedi hal mutasavverdir.

(1) Birinci hal, nısıfdır ki, ölünün bir tane baba bir kız kardeşi olup evlâdı, babasiyle ceddi sahihi ve ana baba bir erkek ve kız kardeşleri bulunmadığı takdirdedir. Misal :

1	1		
nısıf	nısıf	baki	
M			esele
zevc	uht lieb	am lehüma	2

(2) İkinci hal, sülüsandır ki, ölünün baba bir iki veya daha ziyade kız kardeşi olup evlâdı, babasiyle ceddi sahihi ve liebeveyn erkek ve kız kardeşleri bulunmadığı takdirdedir. Bu sülüsana müsavat üzere müstahik olurlar. Misal :

2		1	
sülüsan		baki	
M			esele
uht lieb	uht lieb	am lehüma	3

(3) Üçüncü hal, südüsdür ki, ölünün baba bir kız kardeşleri liebeveyn bir kız kardeşleriyle beraber bulundukları takdirdedir. Bununla kız kardeşlerin sülüsan hissesi ikmal edilmiş olur. Misal :

3	1		2	
nısıf	südüs		baki	
M				esele
uht lehüma	uht lieb	2 uht lieb	am lehüma	6
6	1	1	4	2
				12

(4) Dördüncü hal, usubeti müşterekedir. Bu, ölünün lieb erkek ve kız kardeşleri bulunuv da evlâdı, babasiyle ceddi sahihi bulunmadığı takdirdedir. Bunlar bu halde müştereken asaba olup eshabı feraizden baki kalan terikeye ikili birli olarak müstahik olurlar. Misal :

2	1		
sülüsan	baki		
M			esele
uhteyn lehüma	ah lieb	uht lieb	3
6	2	1	3
3			9

nısıf	baki		
1	1		
M			esele
uht liebeveyn	ah lieb	3 uht lieb	2
3	2	1	3
			6

(5) Beşinci hal, usubeti mahzadır ki, ölünün lieb kız kardeşi meyyiti kızile veya oğlunun ilâ nihaye kızıyle bulunub meyyitin oğlu, babası, cedd sahihi ve liebeveyn erkek ve kız kardeşleri bulunmadığı takdirdedir. Bu ha de lieb kız kardeş, eshabı feraizden baki kalan terikeye müstahik olur. Misa

	1	2	1	
	rübu	nısıf	baki	
M				esele
	zevc	bintül'ibn	uht lieb	4

(6) Altıncı hal, ademül'irsdir. Bu, ölünün lieb kız kardeşleri, birden ziyade liebeveyn kız kardeşleriyle beraber bulunduğu takdirdedir. Bu halde şekikalar, sülüsan hisselerini alırlar, asabadan başka vâris yok ise — kuvvei karabetleri sebebiyle — mütebaki terikeye de redden müstahik olurlar, baba bir kız kardeşe, sülüsanı ikmal için alacak bir hisse kalmamış olur. Bu ademi irs, hukukı irsiyyeden mahrumiyet demek değildir, belki tevarüse sebeb kalmamasından münbaisdir. Misal :

	1	7		
	sümün	baki	sâkıt	
M				esele
	zevce	ibnül'ibn	uht lieb	8

	1	1		
	nısıf	baki	sâkıt	
M				esele
	zevc	ah lehüma	uht lieb	2

(7) Yedinci hal, sukuttur. Bu, ölünün baba bir kız kardeşi, ölünün oğlu ile veya oğlunun ilâ nihaye oğlu ile veya babasiyle veya babasının ilâ nihaye babasiyle veya liebeveyn erkek kardeşleriyle veyahut bint veya ilâ nihaye bintül'ibn ile beraber asabai mahza olan liebeveyn kız kardeşi ile beraber bulunduğu takdirdedir. Bu da İmamı Âzama göredir, İmameyne ve saireye göre baba bir kız kardeş ceddi sahih ile sâkıt olmaz. Misal :

	2			1	
	sülüsan		sâkıt	baki	
M					esele
	uht lehüma	uht lehüma	uht liüm	am lehüma	3
	1	1		1	

	elmalü küllühü lehüma farzan ve redden		sâkıt	
M				esele
	uht lehüma	uht lehüma	uht lieb	2
	1	1		

	1	4	3		
	sümün	nısıf	baki	sâkıt	
M					esele
	zevce	bint	uht lehüma	uht lieb	8

	1	1		
	nısıf	baki	sâkıt	
M				esele
	zevc	eb	uht lieb	2

	1	3		
	rubu'	bakı	sâkıt	
M				esele
	zevce	ebül'eb	uht lieb	4

ZEVCLERİN HALLERİ :

134 — : Zevclerin vâris olmalarında iki hal mutasavverdir :

(1) Birinci hal, nısıfdır ki, zevcesinin evlâdı ve ilâ nihaye evlâdı zükûrunun evlâdı bulunmadığı takdirdedir. Zevc, gerek sagîr ve gerek kebir olsun müsavidir. Misal :

	1	1	
	nısıf	baki	
M			esele
	zevc	ah lehüma	2

	3	2	1	
	nısıf	sülüsi kül	baki	
M				esele
	zevc	üm	am lehüma	6

(2) İkinci hal, rubu'dur ki zevcenin evlâdı zükûr ve inası ve ilâ nihaye evlâdı zükûrunun evlâdı bulunduğu takdirdedir. Misal :

	1	3	
	rubu	baki	
M			esele
	zevc	ibnül'ibn	4

	1	3	
	rubu	baki farzan ve redden	
M			esele
	zevc	bint	4

	1	2	1	
	rubu	nısıf	baki	
M ——				—— esele
	zevc	bintül'ibn	ah lehüma	4

	1	3		
	rubu	baki ——	——	
M ——				—— esele
	zevc	ibn	bint	4
	1	2	1	

ZEVCELERİN HALLERİ :

135 — : Zevcelerin vâris olmalarında iki hal mutasavverdir :

(1) Birinci hal, rubudur ki, bir veya müteaddid zevceler, zevcin evlâdı ve ilâ nihaye evlâdı zükûrunun evlâdı bulunmadığı takdirde terikenin rubuna müstahik olur. Misal :

	1	3		
	rubu	baki ——	——	
M ——				—— esele
	zevce	ah lehüma	uht lehüma	4
	1	2	1	

	1	1	2	
	rubu	sülüsü mayebka	baki	
M ——				—— esele
	zevce	üm	eb	4

		1		3	
		rubu		baki	
M ——					—— esele
	zevce	2	zevce	ah lehüma	4
	1		1	6	2
					—
					8

(2) İkinci hal. sümündür ki, biz veya müteaddit zevceler, zevcin evlâdiyle veya ilâ nihaye evlâdı zükûrunun evlâdiyle bulunduğu takdirde terikesinin sümününe müstahik olur. Misal :

1	7	
sümün	baki	
M		esele
zevce	ibnül'ibn	8

1	7		
M			esele
sümün	baki		
zevce	ibn 21	bint	8
3	14	7	3
			24

			1	4	3	
			sümün	nısıf	baki	
M						esele
zevce	3 zevce		zevce	bint	ah lehüma	8
1	1		1	12	9	3
						24

1	4	3	
sümün	nısıf	baki	
M			esele
dört zevce	bintü ibnil'ibn	am lehüma	8
4	16	12	4
1			32

ASABAİ NESEBİYYENİN TEVARÜSÜ :

136 — : Asabat, evvelâ asabai nesebiyye ile asabai sebebiyye kısımlarına ayrıldığı gibi asabai nesebiyye de binefsihî asaba, bigayrihi asaba, maa gayrihi asaba kısımlarına ayrılır. Nitekim bunların tarifleri yukarıda yazılmıştır. Şimdi bunların ne vechile vâris olacaklarını sırsiyle izah edelim :

Binefsihi asabadan olanlar :

1 - : Binefsihi asaba denilen kimseler, bir takım erkeklerden ibaret olup dört sınıfa ayrılırlar ve ashabı feraizden baki kalan terikenin tamamına müstahik olurlar.

Birinci sınıf : Cüz'ü meyyittir, bunlar ölünün oğulları, oğullarının oğulları ve ilâ nihaye oğullarının oğullarıdır.

İkinci sınıf : asli meyyittir, bunlar ölünün babası, babasının babası ve ilâ nihaye babasının babasının babasıdır.

Üçüncü sınıf : cüz'ü ebdir, bunlar ölünün liebeveyn veya lieb erkek kardeşleri ve bu kardeşlerinin oğulları ve oğullarının ilâ nihaye oğullarıdır.

Dördüncü sınıf : cüz'i ceddir. Bunlar da ölünün liebeveyn veya lieb amcaları ve bunların oğulları ve oğullarının ilâ nihaye oğullarıdır.

137 — : Yukarıdaki dört sınıfın mirasa istihkakı hususunda esbabı tercih üçdür :

Birincisi : kurbi cihettir ki bu sınıflar itibariyledir.

İkincisi : kurbi derecedir ki bir sınıfdan olan vârislerin meyyite akreb olmaları itibariyledir.

Üçüncüsü : kuvveti karabettir ki bu da vârislerin liebeveyn veya lieb olmaları itibariyledir.

Binaenaleyh binefsihi asabatın tevarüsünde evvelâ : kurbi cihete bakılır, dört sınıf asabadan müteaddit kimseler ictima etse ibtida birinci sınıf erbabı, bunlardan kimse bulunmazsa ikinci sınıf erbabı, bunlar da bulunmazsa üçüncü sınıf erbabı, daha sonra da dördüncü sınıf erbabı asaba sıfatiyle mirasa nail olurlar. Şöyle ki : evvelâ : meyyitin kendi cüz'iyle usulünden biri, meselâ : ölünün oğlu ile babası içtima etse asabalık bakımından oğlu tercih olunur. Babası eshabı feraizden olmak üzere südüs hissesini alır, bakisi oğluna kalır, çünkü fer'in asla ittisali, aslın fer'e ittisalinden daha zâhirdir.

Ölünün oğlunun oğlu ile babası veya ceddi hakkında da hüküm böyledir. Misal :

	1	1	4	
	südüs	südüs	baki	
M				mesele
	eb	üm	ibn	6

	3	4	17	
	sümün	südüs	baki	
M				mesele
	zevce	eb	ibnül'ibn	24

	3	2	7	
	rubu	südüs	baki	
M				mesele
	zevc	ced	ibnü ibnil'ibn	12

Saniyen : ölünün usuliyle usulünün cüzüleri, meselâ : meyyitin babasiyle veya babasının babasiyle babasının cüzüleri, yani : kendisinin liebeveyn veya lieb kardeşleri içtima etse aslı tercih olunur, bu cüzüler mirasa müstahik olmazlar. Meselâ :

	1	1		
	nısıf	baki	sâkıt	
Mesele	zevc	eb	ah liebeveyn	2

	1	3		
	rubu	baki	sâkıt	
Mesele	zevce	ced	ah liebeveyn	4

Mukasemei ced bahsine de müracaat!..

Sâlisen : ölünün babasının cüzüleriyle ceddi sahihinin cüzüleri, yani : meyyitin liebeveyn veya lieb kardeşleriyle liebeveyn veya lieb amcaları ictima etse babasının cüzüleri tercih olunur. Misal :

	1	1		
	nısıf	baki	sâkıt	
Mesele	zevc	ah liebeveyn	am lehüma	2

	1	3		
	rubu	baki	sâkıt	
Mesele	zevce	ibni ah liebeveyn	am lehüma	4

Rabian : ölünün birinci, ikinci ve üçüncü sınıf asabatından kimse bulunmayınca dördüncü sınıf asabata, yani : ceddi sahihinin cüzülerine sıra gelir, kurbi derece ve kuvveti karabetlerine göre vâris olurlar. Misal :

	1	1		
	nısıf	baki	sâkıt	
Mesele	zevc	am lehüma	am lieb	2

	1	3		
	rubu	baki	sâkıt	
Mesele	zevce	ibni am lehüma	ibni am lieb	4

	1	1	
	nısıf	baki	sâkıt	
M				mesele
	bint	am lieb	ibni am lehüma	2

138 — : Bir sınıfa mensub asaba takımından müteaddit kimseler içtima edince meyyite olan kurbi dereceleri itibariyle tercih olunurlar. Şöyle ki : her hangisi meyyite daha karib ise o vâris olur, diğerleri olamaz. İbn ile ibnül'ibn gibi. Misal :

	1	7		
	sümün	baki	sâkıt	
M				mesele
	zevce	ibn	ibnül'ibn	8

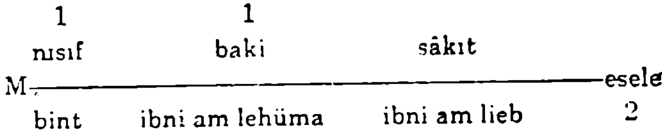
	1	1		
	nısıf	baki	sâkıt	
M				mesele
	zevc	eb	ced	2

	1	3		
	rubu	baki	sâkıt	
M				mesele
	zevce	ah lieb	ibni ah liebeveyn	4

	1	1		
	nısıf	baki	sâkıt	
M				mesele
	bint	am lehüma	ibni am lehüma	2

139 — : Binefsihi asabatın üçüncü veya dördüncü sınıfına mensup ayni derecei kurbi haiz olan kimseler içtima edince kuvveti karabet itibariyle tercih olunurlar. Şöyle ki: iki karabet sahibi olan, yani : ölüye hem baba hem de ana cihetinden karib bulunan kimseler bir cihetten karabet sahibi olanlara tercih edilir. Meselâ : ölünün ana baba bir erkek kardeşi, baba bir erkek kardeşine müraccah olur. Misal :

	1	3		
	rubu	baki	sâkıt	
M				mesele
	zevce	ibni ah lehüma	ibni ah lieb	4

(Tenbih) : Mirasda kurbi cihet, kurbi derece gibi kuvveti karabet de esbabı tercihden olmak hususunda bir kaidei umumiyedir. Bununla miras meselesi muntazam bir dairede cereyan eder, terikeler fazla taksime uğramaktan kurtulur, uzağın yakına müsavi tutulması gibi teadüle mani bir hâle meydan verilmemiş olur. Bu kuvveti karabet cihetiyle tercih, erkeklere mahsus değildir, maa gayrihi asaba olanlar arasında da carîdir. Meselâ : ölünün kıziyle ana baba bir kız kardaşı, bir de baba bir erkek kardaşı içtima etse terikenin nısfı kıza, diğer nısfı da ana baba bir kız kardaşa verilir. baba bir kardaş, kuvveti karabetçe dûn olduğundan vâris olamaz.)

Bigayrihi asabadan olanlar :

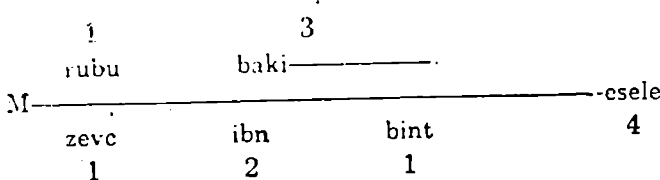
140 — : Bunlar, ashabı feraizden oldukları takdirde muayyen sehimleri nısıf ve müteaddit iseler sülüsandan ibaret olan ve kendi erkek kardeşleriyle beraber bulundukları takdirde asaba bigayrihi namını alan dört kısım kadınlardır :

Birincisi : ölünün kızlarıdır ki, erkek kardaşlariyle beraber bulununca asaba bigayrihi olup baki terikeye ikili birli müstahik olurlar.

İkincisi : ölünün oğlunun kızlarıdır ki, bunlar da ölünün kızı bulunmadığı takdirde onun yerine kaim olarak erkek kardaşlariyle veya erkek kardaşlarının oğullariyle beraber asaba olarak ikili birli mirasa nail olurlar.

Üçüncüsü : ölünün ana baba bir kız kardaşlarıdır ki, ölünün kızları ve oğullarının kızları bulunmadığı takdirde erkek kardaşlariyle beraber asaba olarak ikili birli mirasa müstahik olurlar.

Dördüncüsü : ölünün baba bir kız kardaşlarıdır ki bunlar da evvelki üç kısım kadınlar bulunmayınca erkek kardaşlariyle beraber terikenin bakisini ikili birli iktisam ederler. Dört misal :

1		7		
sümün	baki			
M				esele
zevce	ibnül'ibn	21	bintül'ibn	8
3	14		7	3
				—
				24

1		1		
nısıf	baki			
M				esele
zevc	ah lehüma	3	uht lehüma	2
3	2		1	3
				—
				6

1		5		
südüs	baki			
M				esele
ümmül'üm	ah lieb	15	uht lieb	6
3	10		5	3
				—
				18

141 — : Eshabı feraize dahil bulunmıyan, yani : kendileri için mukadder sehm olmıyan kadınların kardaşları asaba olsa da kendileri onlar ile beraber asaba olamazlar. Bu kadınlar zevil'erhamdandır. Amca ile amme, kardeş oğlu ile kardeş kızı gibi. Misal :

1	1		
nısıf	baki	sâkıt	
M			esele
zevc	am lehüma	amme lehüma	2

	2		
sülüsü kül	baki	sâkıt	
M			esele
üm	ibni ah lehüma	binti ah lehüma	3

Kezalik ana bir kız kardaş, yalnız iken hissesi südüs, müteaddit iken sülüs olduğundan erkek kardaşiyle beraber bulundukda asabadan olmaz.

Eshabı feraizden olduğu cihetle başka vâris bulunmayınca terikenin tamamına bu itibar ile müstahik olur. Nitekim evvelce de beyan olunmuştur. İki Misal :

	1			2	
	sülüs ——			baki	
M					esele
	ah liüm	2	uht liüm	anı lehüma	3
	1		1	4	2
					6

	elmalü küllühü lehüm ales seviyye			
M				esele
	uht liüm	ah liüm	ah liüm	3
	1	1	1	

Maa gayrihi asabadan olanlar :

142 — : Asaba maa gayrihi denilen kadınlar, asabadan olmayan bir kadın ile beraber bulundukları takdirde re'sen asaba sayılan kadınlardır ki, iki sınıfa ayrılırlar.

Birinci sınıf : ölünün ana baba bir kız kardeşleridir ki sulbiyye ile veya ibniyye ile beraber bulundukları surette kendileri asaba olmuş olurlar.

İkinci sınıf : ölünün baba bir kız kardaşlarıdır ki bunlar da sulbiyye veya ibniyye ile beraber bulundukları takdirde asaba olurlar. Bu iki sınıf içtima ederse birinci sınıf kuvveti karabet itibariyle tercih olunur. Misal :

	1	1		
	nısıf	baki	sâkıt	
M				esele
	bint	uht liebeveyn	am lehüma	2

	1	2	1		
	rubu	nısıf	baki	sâkıt	
M					esele
	zevc	bint	uht lieb	am lehüma	4

	1	1		
	nısıf	baki	sâkıt	
M				esele
	bintül'ibn	uht liebeveyn	uht lieb	2

Asaba bigayrihi ile asaba maa gayrihi arasındaki fark şudur ki, asaba bigayrihideki gayr, binefsihi asaba takımından erkek bir kimsedir; o, kadını tasîb eder, yani : Kadın o erkek sebebiyle anın gibi asaba olmuş olur. Asaba maa gayrihi de ise gayr da kadındır, yani : ölünün kızıdır, veya oğlunun kızıdır, asabadan değildir.

ASABAİ SEBEBİYYENİN TEVARÜSÜ :

143 — : Asabai sebebiyye, mevlel'ataka ile anın vefatı halinde binefsihi asabasından olan kariblerdir. Şöyle ki : bir şahıs, mâlik olduğu köle veya cariyeyi bil'ihtiyar veya bil'iztırar bir mal mukabilinde veya bilâ ivez azad etmiş olsa anın velâsını haiz olur. Binaenaleyh azad edilen köle veya cariyenin asabai nesebiyye takımından karibi bulunmadığı takdirde eshabı feraizden baki kalan terikesine kendisini azad etmiş olan şahıs müstahik olur, bu şahıs, gerek erkek olsun ve gerek olmasın.

Fakat bu şahıs, o köle veya cariyenin hini vefatında ber hayat bulunmazsa anın yerine binefsihi asabasından olan karibleri — asabai nesebiyyede beyan edildiği tertib dairesinde — vâris olurlar. Nisa taifesinden olan evlâdı ve sair karibleri vâris olmazlar. Misal :

	1	3	
	rubu	baki	
M			mesele
	zevce	mutık	4

	1	3		
	rubu	baki	sâkıt	
M				mesele
	zevce	ibnül'mutık	bintül'mutık	4

	1	1		
	nısıf	baki	sâkıt	
M				mesele
	bint	liebeveyn ahul'mutık	lieb ahul'mutık	2

	1	1		
	nısıf	baki	sâkıt	
M				mesele
	zevc	ammül'mutık	ibnü ammil'mutık	2

144 — : Mu'tıkın oğliyle babası içtima edince velâsı tamamen oğluna ait olur, babasına ait olmaz. Ced hakkında da hüküm böyledir.

Bu, İmamı Âzama göredir, fakat İmam Ebu Yusüfe göre velâ eseri mülk olduğundan mal gibi anın da südüsü mu'tıkın babasına, bakisi de oğluna ait olur. Buna cevaben deniliyor ki : velâ, her ne kadar eseri mülk ise de hakikaten mülk değildir, hakkı velâ mukabilinde itiyaz caiz olmaz, binaenaleyh velâ, mülke kıyas olunamaz. Misal :

	1 rubu	3 baki	
M	zevce	mutık	esele 4

	1 rubu	3 baki	sâkıt	
M	zevce	ibnül'mutık	bintül'mutık	esele 4

145 — : Mu'tikin ceddi, İmamı Âzama göre velâ hususunda mu'tikin kardeşlerine tercih olunur, İmameyne göre ise hakkı velâ, ced ile kardeşler arasında münasafaten taksim olunur. Misal :

İmamı Âzama göre :

	1 nısıf	1 baki	sâkıt	
M	bint	liebeveyn ahul'mutık	lieb ahul mutık	esele 2

	1 nısıf	1 baki	sâkıt	
M	zevc	ammül'mutık	ibnü ammil'mutık	esele 2

146 — : Mevlel'atake, müteaddit olunca her biri kendi hissesi mikdarı velâyı haiz, hakkı tevarüse mâlik olur. Misal :

1 rubu — 3 baki
M————————————————esele
zevce 2 — mutikun nisf 3 — 6 — mutikun nisfil'âhar 3 — 4
2
—
8

3 rubu — 8 sülüsan — 4 sülüs
M————————————————esele
zevce — mutikussülüsan — mutikussülüs — 12
—
avliyye 15

147 — : Velâi ataka, bilâ vâsıta olduğu gibi bilvasıta da olabilir. Şöyle ki : bir rakikin mu'tiki, kendisinin mevlel'atakası olduğu gibi mu'tikinin mu'tiki de kendisinin mevlel'atakası sayılır.

Binaenaleyh mu'tikin kendisi ve binefsihi asabai nesebiyye takımından karibi bulunmadığı takdirde asabai sebebiyyesi, yani : mevlel'atakası o azad edilmiş olan rakika vâris olur. Misal :

1 nısıf — 1 baki — sâkıt
M————————————————esele
zevc — mutikul'mutık — bintül'mutık — 2

1 rubu — 3 baki
M————————————————esele
zevce — ibnü mutikil'mutık — 4

1 nısıf — 1 baki
M————————————————esele
bint — ebû mutikil'mutık — 2

148 — : Bir kimse, zî rahmi mahremi olan bir rakika mâlik olsa bil'iztırar ıtk vaki olacağından anın mevlel'atakası olmuş olur. Bu halde anın mirasına asabai sebebiyye suretiyle de istihkak kesb eder, velev ki o kimse kadın olsun. Bu esas üzerine (meselei dinariyye) denilen şu mesele teferru eder :

Bilfarz Zeyd adında bir kölenin hür zevcesinden mütevellid Hind, Selîme, Şerife adlı üç kızı olsa bunlar da analarına tebean hür bulunmuş olurlar. Şayed bu kızlardan Hind 30 ve Selîme 20 ki cem'an 50 lira vererek babaları olan Zeydi efendisinden satın alsalar Zeyd azad olmuş, bu iki kız da kendisinin mevlâsı sayılmış olur.

Binaenaleyh muahharan Zeyd vefat edib bu üç kızını terk etse terikesinin sülüsanı bu üç kız arasında müsavat üzere taksim edilir, baki bir sülüsüne de Hind ile Selîme vermiş oldukları para nisbetinde velâ cihetiyle müstahik olurlar. Bu halde bu iki kız, verdikleri paraya göre beş asaba sayılır, mezkûr sülüsün üç humsu Hinde, iki humsu da Selîmeye aid olur. irs meseleleri kesirli olmamak için şu veçhile yapılır.

	2		1			
sülüsan			baki			
M					esele	
Hind 30	Selime	Şerife	Hind 15	Selime	3	
10	10	10	9	6	15	3 kıf
					—	5 kıf
					45	—
						15

Görülüyor ki, mesele kırk beşden yapılmış, bunun sülüsanı olan 30 sehim üç kıza farz tarikiyle verilmiş, sülüsü olan 15 de bunlardan mutik olan iki kıza bir nisbet dahilinde tevzi edilmiş, binaenaleyh Şerifenin sehimi yalnız 10, Hindin sehimi 19, Selimenin sehimi de 16 etmiştir ki mecmuu 45 dir.

149 — : Mu'tikin bizzat asabasından olmayıb da mu'tikin asabasının asabasından olan kimseye hakkı velâ intikal etmez.

Meselâ : bir kölenin mu'tiki olan bir kadın, bir oğlu ile zevcini terk ederek vefat, badehu bu oğlan da vefat edib de daha sonra o köle de vefat edecek olsa velâsı mezkûr zevce intikal etmez. Çünkü bu zevc, mu'tik olan kadının asabasından değildir. Belki anın asabası olan oğlunun asabasındandır. Binaenaleyh bu zevc, o kölenin terikesine müstahik olamaz. Velâ bahsine de müracaat!..

EHLİ FERAİZİN RED SURETİYLE TEVARÜSÜ :

150 — : İrse nailiyyet silsilesinin dördüncü derecesini neseben ehli feraizden olup redden hisseye müstahik olan kimseler teşkil ederler. Şöyle ki:

Eshabı feraiz hisselerini aldıktan sonra meselenin mahrecinde (terikede) bir mikdar mal kalır da buna asabai nesebiyye ve sebebiyyeden bir müs-

tahik bulunmazsa bu mikdar da meyyite neseben muttasıl olan ashabı feraize sehimleri nisbetinde red edilir ve bunlara : (men yüreddü aleyh) denilir. Zevc ile zevceye red edilmez, çünkü bunlar zevciyet itibariyle ehli feraizden bulunmaktadırlar, neseb itibariyle değil. Binaenaleyh bunlara da: (men lâ yüreddü aleyh) denilir. Nitekim ileride (reddiyye) bahsinde izah edilecektir.

Meselâ : bir ölünün vârisleri zevcesiyle iki kızından ibaret olsa terikesinin sümünü zevcesine, sülüsanı iki kızına farzen verilip mütebakisi de yine bu iki kızına redden ait olur. Tasviri :

	beynehüma tebayün		
men lâ yüreddü aleyh	baki : 7 men yüreddü aleyh		
1	14		
sümün	sülüsan		
M			esele
zevce	bint	bint	8
2	7	7	2
			16

Görülüyor ki : mesele, bidayeten sekizden tashih edilip bundan bir sehim zevceye verilmiş, mütebaki yedi sehim de farz ve red suretiyle iki kıza ait bulunmuştur. Bu yedi, iki kıza kesirsiz kabili taksim olmadığından iki ile sekiz darp edilmiş ve bu iki ile zevcenin sehimi olan bir de darp edilmekle hâsılı iki olmuş, yine bu iki ile baki kalan yedi de darp edilerek hâsıl olan on dörtten iki kıza yedişer sehim verilmiştir ki mecmuu 16 etmiş olur.

(Eshabı feraize bu vechile redden sehim verilmesi, sahabei kiram ile tabiinin cumhuruna göredir. Eshabı kiramdan Zeyd ibni Sabite göre eshabı feraizden artan hisse, asaba bulunmadığı takdirde beytülmâle ait olur. İbni Abbasa göre de zevc ile zevceye redden hisse verilmediği gibi ceddelere de redden hisse verilmez. Hazreti Osmana göre ise sair eshabı feraiz gibi zevc ile zevceye de red tarikiyle hisse verilir. Müçtehidini kiramın bu husudaki mezheblerini de evvelce beyan etmiş bulunuyoruz.)

ZEVİL'ERHAMIN TEVARÜSÜ :

151 — : Mirasa müstahik olacak zümrelerin beşinci derecesini de zevil'erhamı denilen karibler teşkil etmektedirler. Şöyle ki :

Bir ölünün eshabı feraizden ve asabatı nesebiyye ve sebebiyye takımından vârisi bulunmadığı takdirde terekesine zevil'erhamdan olan karibleri sınıflarına göre müstahik olurlar.

152 — : Zevil'erham da binefsihi asabattan olanlar gibi dört sınıfa ayrılır ve anlar gibi tevarüs ederler, aralarında sırasiyle kurbi cihet, kurbi derece, ve kuvvei karabet hususları tercihe sebep olur. Şöyle ki :

Zevil'erhamın birinci sınıfı, bizzat ölüye cüz'iyyet itibariyle müntesib olanlardır. Bunlar evlâdı benat ile benatı ibnin evlâdıdır.

İkinci sınıfı, ölüye asliyyet itibariyle münsetib olanlardır ki, fâsid cedler ile fâsid ceddelerden ibarettir. Anasının babası, anasının babasının babası, babanın anasının babası, ananın babasının anası gibi.

Üçüncü sınıfı, ölünün babasına cüz'iyyet itibariyle müntesib olanlardır. Bunlar da ölünün ana baba bir veya baba bir veya ana bir kız kardeşlerinin ilâ nihaye erkek ve kız evlâdı ile liebeveyn veya lieb veya liüm erkek kardeşlerin ilâ nihaye kızları ve ana bir erkek kardeşin erkek oğullarıdır.

Dördüncü sınıfı, ölünün alel'ıtlak ced ve ceddelerine cüz'iyyet itibariyle müntesib olan kimselerdir. Bunlar da liebeveyn, lieb ve liüm ammeler ile amcalar ve liebeveyn, lieb, ve liüm haller ile halalar ve bunların evlâdıdır ve amca kızlariyle bu kızların evlâdıdır.

153 — : Yukarıdaki dört sınıf, mebsutı serahsîde yedi zümre olmak üzere şu vechile kayd edilmektedir:

(1) Evlâdı benat, (2) Benatül'ihve ve evlâdül'ehavat, (3) Fâsid ced ve ceddeler, (4) Liüm amcalar, liebeveyn, lieb ve liüm ammeler ve hal ile halalar, (5) Dördüncü zümrenin evlâdı, (6) Babanın liüm amcaları ve babanın alel'ıtlak ammeleri, hal ve halaları, (7) Altıncı zümrenin evlâdı.

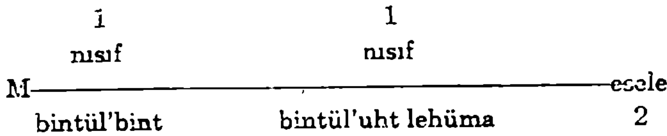
154 — : Kurbi cihet itibariyle tercih, zevil'erhamın dört sınıfı arasında aranır. Meselâ : Birinci sınıf erbabı var iken ikinci sınıf erbabı vâris olamaz. Bu bir kaidei umumiyedir. Lâkin tarzı taksim itibariyle her sınıf başka bir usule tabidir. Binaenaleyh her sınıf ahkâmı ayrıca bildirilecektir.

155 — : Kurbi derece, bir sınıf erbabı arasında aranır, bir sınıfa mensub müteaddit kimselerden ölüye en karib olan, diğerlerine takdim olunur.

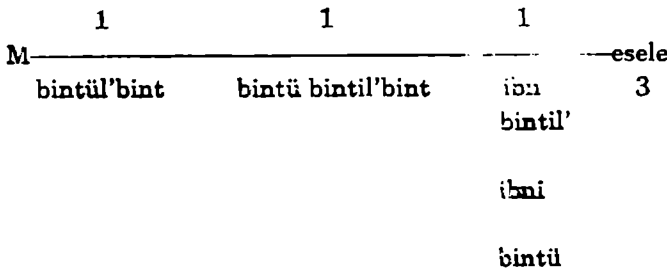
Meselâ : Birinci sınıfda meyyitin kızının kızı, meyyitin kızının kızının kızına müreccahtır. İkinci sınıfda da ananın babası, ananın anasının babasından mukaddemdir.

Bu mesele, (ehli karabet) denilen Hanefiyyeye göredir, muhtar olan da budur.

Fakat zevil'erhamın tevarüsünde başkaca iki kavl daha vardır. Birincisi : (ehli tenzil) denilen Alkama ile Şa'bînin ve Mesruk ile Hasan İbni Ziyadın ve tabilerinin kavlidir ki, bunlara göre her zî rahm. kendisini meyyite isal eden vasıta menzilesindedir. O vasıta mevcut olduğu takdirde ne kadar sehme müstahik olursa o zî rahm de o kadar sehme müstahik olur. Yani : o vasıtayı temsil eder. Meselâ : bir ölünün kızının kıziyle liebeveyn veya lieb kız kardeşinin kızı içtima etse terikesi bunlar arasında münasefeten taksim edilir. Çünkü yalnız kıziyle kız kardeşi bulunduğu takdirde de böyle taksim edilecekti. Sureti :

İkincisi : (ehli rahim) denilen Hasan ibni Meysere ve Nuh ibni Zirah ve tabilerinin kavlidir ki, bunlara göre irse istihkak rahim vasfı umumisine göre olduğundan zevil'erham terikeye müsavat üzere müstahik olurlar; dereceleri gerek müsavi olsun ve gerek olmasın. Bir misal :

156 — : Kuvvei karabet itibariyle tercih; birinci, üçüncü ve dördüncü sınıf erbabından bir derecede bulunan kimseler arasında aranır, ikinci sınıf erbabı arasında aranmaz, bunlar bir derecede bulunca umumen vâris olurlar, ölüye gerek vâris ve gerek zî rahm vasıtasiyle müntesib olsunlar, muhtar olan budur. Bir misal :

	I	I
M	———————————————	esele
	Üm	Üm
	Ümmil'	ebil'
	ebû: vâris ile muttasil	ebû : zîrahm ile muttasil

157 — : Kuvveti karabet, ölüye ana ve baba cihetinden müntesib olmak, ve zi rahmin ehli feraizden veya asabadan birinin evlâdı bulunmak sureniyle tahakkuk eder, ve tercihe medar olur.

Şöyle ki : zevil'erhamın birinci sınıfından müteaddid kimseler cem olup da bazıları ehli feraizden vâris evlâdı, diğerleri de zevilerham evlâdı bulunsa vâris evlâdı tercih olunur. Misal :

	elmalü küllühü leha	sâkıt
M	———————————————	esele
	ibn	bint
	binti	binti
	binti : veledi vâris	ibni : veledi zi rahm

Zevil'erhamın üçüncü sınıfından da müteaddit kimseler cem olsa asaba evlâd, zevil, erham evlâdı üzerine tercih olunur. Misal :

	elmalü küllühû leha	sâkıt
M	———————————————	esele
	ah liab	uht li ebeveyn
	ibni	binti
	binti : veledi asaba	ibni : veledi zî rahm

Bu üçüncü sınıfa mensub dereceleri müsavi kimselerin hepsi de asaba evlâdı, veya hepsi de zevil'erham evlâdı veya bazıları asaba, bazıları da sahibi farz evlâdı bulunsa usulün sıfatı, irse istihkak ve ademi istihkakı

füruda da muteber olacağından vâris olabilecek aslın fer'i de vâris olur. sâkıt olacak aslın fer'i de sâkıt olur. Misal

1 2

M —————————————————— esele

ah lehüma ah lehüma 3

binti binti

bint : veledi zî rahım ibni : veledi zi rahım

1 1

M —————————————————— esele

ah lieb ah lieb

ibni ibni

binti : veledi asaba binti : veledi asaba

5 1

baki südüs

M —————————————————— esele

ah li ebeveyn ah li üm 6

binti : veledi asaba binti : veledi sahibi farz

elmalü küllühû leha sâkıt————

M —————————————————— esele

ah lehüma ah lieb aht lehüma uht liüm

ibni ibni ibni ibni

binti: binti: binti: binti:

veledi asaba. veledi gayri vâris . veledi zi rahm .keza

Görülüyor ki : üçüncü meselede ah liümün kızı, kendisine düşen sehimi almıştır. Kendisi vâris ve sahibi farz olduğundan kızı da vâris olmuştur. Dördüncü meselede ise ah liebin oğlunun kıziyle uht lehümanın oğlunun oğlu, ve uht liümmün oğlunun kızı vâris olamamışlardır. Çünkü ah liebin oğlunun kızı veledi gayri vârisdir, diğerleri ise veledi zî rahmıdır. Binaenaleyh terikenin tamamı hem kuvveti karabeti haiz, hem de veledi asaba bulunan ah lehümanın oğlunun kızına aid bulunmuştur.

Bu mesele, İmamı Muhammede göredir ki, İmamı Azamdan da vârid olan meşhur rivayete muvafıkdır.

İmam Ebu Yusüfe göre aslı liebeveyn olan, aslı lieb veya liüm olandan mukaddemdir, keza aslı lieb olan da aslı liüm olandan evlâdır. Bu kavle göre liebeveyn kız kardeşin evlâdı var iken lieb veya liüm kardeşin evlâdı vâris olamaz. İki misal :

elmalü külühü leha	sâkıt——————		
M————————————————————————eseie			
uht lehüma	uht li eb	uht liüm	...
binti	ibni	ibni	
binti	ibni	binti	

elmalü küllühû leha	sâkıt
M————————————————————————csele	
uht li eb	uht liüm
ibni	ibni
binti	binti

158 — : Zevil'erhamın dördüncü sınıfına mensup olanlar, hayyizı karabetleri müttehit, yani : cümlesi baba veya ana cihetinden ölüye mensup olan kimselerden müteşekkil olunca kuvveti karabetle tercih olunurlar. Fakat hayyizı karabetleri muhtelif olur ise bunlar iki ferik sakılır, bu iki ferik arasında kuvveti karabetle tercih aranmaz, iki ferik de vâris olur. Yalnız her ferikin kendi efradı arasında kuvveti karabete itibar olunur.

Binaenaleyh liebeveyn ammeler, lieb veya liüm ammeler üzerine ve lieb amemler, liüm am ve ammeler üzerine tercih olunur. Kezalik : liebeveyn hal ve hala, lieb veya liüm hal ve hala üzerine müreccahtır. Lieb hal ve hala da liüm hal ve haladan mukaddemdir. Bunlar da erkekler ile kadınlar arasında bu takdim itibariyle fark yoktur. Fakat liebeveyn ammeler ile lieb hal veya halalar cem olsa her iki ferik de vâris olur.

İşte bunlar zevil'erhama ait kavaidi umumiyyedendir. Nitekim ileride tatbikatı mufassalan görülecektir. Üç misal :

M————————————————esele

li ebeveyn amme	lieb amme	liüm amme	
elmalü küllühû leha	sâkıt————		

M————————————————esele

li ebeveyn hala	lieb hâl	liüm hal	
2	1		
sülüsan	sülüs————		

M————————————————esele

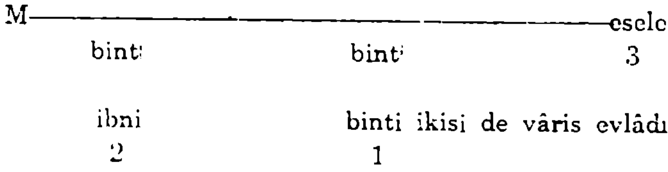
liebeveyn amme	lieb hal 3	lieb hala	3
6	2	1	3
			—
			9

ZEVİL'ERHAMIN BİRİNCİ SINIFI :

159 — : Zevil'erhamın birinci sınıfına dahil müteaddit kimseler toplanıp da hiç biri vâris evlâdı bulunmaz veya hepsi de vâris evlâdı bulunursa bakılır : Eğer asılları sıfatta, yani : zükûret ve ünüsette müttefik iseler terike, füruun ebdanına göre taksim olunur, ve daima erkeklere kadınların iki misli hisse verilir. İki misal :

M————————————————esele

binti	binti	binti	4
ibni	ibni	ibni	
ibni	binti	binti	üçü de gayri vâris evlâdı
2	1	1	

160 — : Birinci sınıf erbabından bir derecede müteaddit kimseler toplanıp da asılları sıfatça muhtelif olursa üç halden hali olamaz.

Birincisi : cihatta ve füruda teaddüt bulunmaz.

İkincisi : cihatta teaddüt bulunmayıp yalnız füruda teaddüt bulunur.

Üçüncüsü : cihatta teaddüt bulunur, yani : bir şahıs, müteaddit cihetten karabet sahibi olur.

İşbu üç halde kaidei esasiyye şudur : «Usulden sıfat, fürudan adet alınır ve cihatın teaddüdü suretinde bu teaddüt usulde itibar olunur.»

Bu, İmamı Muhammede göredir, müftâ bih olan da budur. Fakat İmam Ebu Yusüfe göre usulün zükûret ve ünuset itibariyle ihtilâfı nazara alınmaz, cihatta teaddüt olmadığı takdirde terike füruun ebdanı (adedi rüüs) üzerine ikili birli taksim olunur, cihatta teaddüt bulunduğu takdirde ise bu teaddüt, usulde değil, füruda itibar edilir, her fer'a kaç cihetten karabeti haiz ise ona göre hisse verilir.

İmamı Âzamdan bu hususta iki rivayet vardır. İmam Ebu Yusüfün mezhebi ameliyyat itibariyle sühuleti haizdir, fakat İmamı Muhammedin mezhebi, İmamı Âzamdan meşhur olan rivayete mutabık ve muhtardır. Nitekim bunlar aşağıdaki meselelerden de tevazzuh edecektir.

161 — : Birinci halde, yani : usulde zükûret ve ünuset itibariyle ihtilâf bulunup da gerek cihatta ve gerek füruda teaddüd bulunmadığı takdirde iki suret melhuzdur. Birincisi, yalnız iki vâris bulunmaktır. İkincisi de muhtelif batınlar bulunmaktır.

Evvelâ : iki vâris bulunduğu takdirde terike, asılların ihtilâf ettiği batında ikili birli taksim olunur, sonra asılların mirası ferilere verilir.

Meselâ : bir ölünün kızının oğlunun kiziyle, kızının kızının oğlu bulunsa terikesi, asılların ihtilâf ettiği ikinci batında taksim edilir, sülüsanı kızının oğluna verilip andan kızına intikal eder, sülüsü de kızının kızına verilip andan oğluna intikal eder.

Bu, İmamı Muhammede göredir. İmam Ebu Yusüfe göre ise terike doğ

rudan doğruya ber hayat bulunan feriler üzerine ikili birli taksim edilir, sülüsanı oğula, sülüsü de kıza verilir. Misal :

İmam Muhammede göre :

M———————————————————esele

bint	bint	3
ibni	binti	
binti	ibni	
2	1	

İmamı Ebu Yusüfe göre :

M———————————————————esele

bint	bint	3
ibni	binti	
binti	ibni	
	2	

Saniyen : muhtelif batınlar bulunduğu takdirde terike, asılların ilk ihtilâf ettiği batında sıfatlarına göre ikili birli taksim olunur, sonra zükûr bir taifei, inas da bir taife kılınarak bakılır : eğer kendileriyle ferileri arasındaki vasıtalarda erkeklik ve kadınlık itibariyle ihtilâf bulunmazsa her taifenin hissesi kendisinin son ferilerine, sıfatlarına göre ikili birli olarak verilir. Fakat her hangi bir taife ile son ferilerin arasındaki vasıtalarda erkeklik ve kadınlık itibariyle ihtilâf vaki olursa o teifenin elinde bulunan sehimler, kendisinden sonra en evvel ihtilâf vaki olan batında sıfatlarına göre ikili birli taksim olunur, yine erkekler bir taife, kadınlar da diğer bir taife kılınır, bu taifelerden her birine isabet eden hisse, kendisinden sonraki batınlarda ihtilâf yok ise son ferilere sıfatlarına göre verilir. Amma diğer batınlarda da ihtilâf var ise yine bu ihtilâf vuku bulan batında sâbıkı vechile muamele yapılarak nihayet son ferilerin sehimleri tayin edilmiş olur.

Bu, İmam Muhammede göredir. İmam Ebu Yusüfe göre ise zükûra ikişer, inasa birer sehim verilmek üzere terike doğrudan doğruya son füru arasında taksim edilir. Misal :

İmamı Muhammede göre :

	M			—esele
Birinci tabaka :	ibn	ibn	ibn	ibn 6
İkinci	binti	binti	binti	binti
Üçüncü :	ibni	ibni	binti	binti
Dördüncü	binti	binti	binti	binti
	2	2	1	1

İmamı Ebu Yusüfe göre :

M			—esele
ibn	ibn	ibn	ibn 4
binti	binti	binti	binti
ibni	ibni	binti	binti
binti	binti	binti	binti
1	1	1	1

Görülüyor ki : bu misalde terike, İmamı Muhammede göre ilk ihtilâf vaki olan üçüncü tabaka arasında taksim edilmiş. her birinin sehmi kendi fer'ine verilmiştir. İmama Ebu Yusüfe göre ise dördüncü tabaka erbabı arasında müsavat üzere taksim olunmuştur.

M Zükür Taifesi		Ünas Taifesi			esele
İbn 2 3/6	İbn 2 3/6	Bint I 3/3	Bint I 3/3	Bint I 3/3	7 3/21
Binti = 12 5/60	Binti	İbni	İbni = 9 5/45	İbni	5/105
İbni 60 5 8/40	Binti 4 5/20	Binti	Binti 45	Binti	
Binti	Binti	İbni 18	İbni 18	Binti 9 =45	
İbni 40	İbni 20	Binti 18	Binti 18	İbni 9	

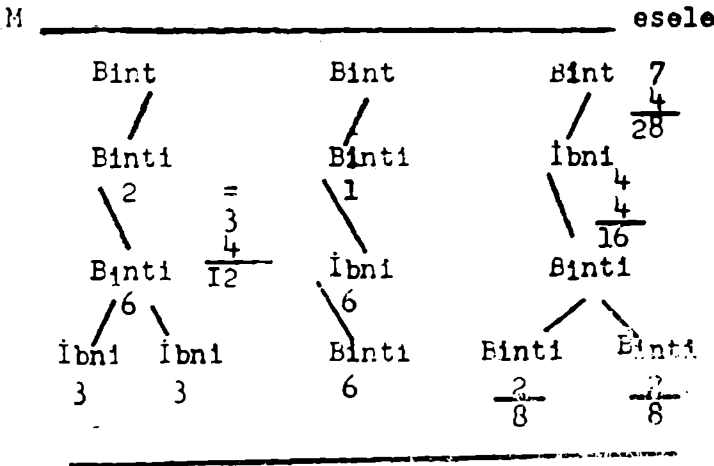
Bu tasvir, İmam Muhammede göredir. İmam Ebu Yusüfe göre bu mesele 8 den tashih edilir, ikişerden altı sehimi üç oğula, birerden iki sehimi de iki kıza verilir.

162 — : Yukarıdaki meselenin İmam Muhammede göre tahlili şöyledir : Bu meselede evvelâ, birinci batında ihtilâf vaki olup iki ibn ile üç bint bulunduğundan ve her iki ibn, iki binte muadil olduğundan mesele 7 den tashih edilmiş, bundan iki oğula ikişerden 4, üç kıza da birerden 3 hisse verilmiştir. Bu iki oğul, bir taife sayılıp bunların üçüncü batında yine ihtilâf vuku bulmuş, bir oğul ile bir kız bulunmakla elde bulunan 4 bunlara ikili birli taksim edilmek iktiza etmiş, kesre meydan vermemek için 3 adedi tashihi mesele olan 7 ile darb edilerek hâsılı 21 olmuş, bu üç ile iki oğula ait 4 darb edilerek 12 ve üç kıza ait 3 de darb edilerek 9 adedi husule gelmiştir.

Keza üç kıza ait inas tabakanın dördüncü batnında da ihtilâf vaki olarak iki oğul ile bir kız bulunduğundan elde olan 9 bunlara kesirsiz kabili taksim olmadığı cihetle binnetice adedi rüûsleri olan 5 ile 21 darbedilerek meselenin tashihi (105) den olmuş, sonra bu beş adedi zükûr taifesine ait 12 ile darb edilerek 60 ve inas taifesine ait 9 ile de darb edilerek 45 vücude gelmiştir.

Daha sonra mezkûr 60 dan kırk sehim aslinin hissesi olmak üzere son bir oğula, yirmi sehim de yine aslının hissesi olmak üzere diğer bir oğula verilmiştir. İnas tabakasındaki (45) den on sekizer sehim asıllarının hisseleri olmak üzere son iki kıza, dokuz sehim de yine aslının hissesi olmak üzere son bir oğula verilmiştir. Emsalinde de bu veçhile muamele cereyan eder.

163 — : İkinci halde, yani : cihatta teaddüt olmayıb füruda teaddüd ve sıfatta ihtilâf bulunduğu surette usulden sıfat, fürudan aded alınır, yani : bir aslın ferileri kaç kimse ise kendisi o kadar erkek veya dişi itibar edilir. Misal :

Bu meselenin tahlili :

Bu meselede evvelâ ikinci batında ihtilâf vaki olmakla bir kız, iki fer'ine nazaran iki, diğer bir kız da fer'ine nazaran bir kız sayılmış, oğul da iki fer'ine nazaran dört kıza muadil bulunmuş olmakla mecmuu olan (7) meselenin mahrecini teşkil etmiştir.

Bu (7) den dört sehim oğula, iki sehim de iki fer'i olan bir kıza, bir sehim de bir fer'i bulunan diğer bir kıza verilmiş, oğul bir taife, iki kız da bir taife itibar edilmiş, oğulun elindeki 4 sehim iki son fer'ine ikişer olarak verilmiştir. Kız taifesinin üçüncü batnında da ihtilâf vaki olup bir kız ferilerine nazaran iki kız sayılmış, bir oğul da bir feri olduğundan iki kıza muadil bulunmuş olmakla adedi rüüsleri olan 4 ile ellerinde bulunan 3 sehim arasında istikamet bulunmadığından bu dört adedi, asl meseleye darbedilerek (28) hâsıl olmuştur.

Binaenaleyh mazrub olan bu dört adedi, oğulun ferileri bulunan iki kızın ellerindeki ikişer ile darb edilerek bunların hisseleri sekizer olmuş, ikinci batındaki iki kızın elindeki üç sehim ile de darbedilerek hâsıl olan on ikiden altısı üçüncü tabakadaki oğula verilip andan fer'ine intikal etmiş, diğer altısı da yine üçüncü tabakadaki kıza verilip andan iki oğluna üçer sehim isabet eylemiştir.

Bu mesele, İmamı Muhammede göredir. İmam Ebu Yusüfe göre ise mesele yine yediden tashih edilip bundan ikişer sehim iki oğula, birerden üç sehim de üç kıza verilir.

164 — : Üçüncü hâle, yani : cihatta teaddüd bulunması suretine gelince bunda da İmam Muhammede göre usulden sıfat, fürudan aded alınır. Misal:

M: Dişi Taifesi — Erkek Taifesi — esele

Bint — Bint — Bint 7

Binti — Binti — İbni $\frac{4}{28}$

1 — 3 $\frac{4}{12}$ — 2 — 4 $\frac{4}{16}$

İbni 6 — Binti 2 $\frac{4}{8}$ $\frac{3}{11}$ — Binti 2 $\frac{4}{8}$ $\frac{3}{11}$

Bu misalin tahlili :

Bu meselede ikinci batında ihtilâf vukubulmuştur. Şöyle ki : ikinci batında bir oğul vardır ki fer'indeki teaddüde nazaran iki oğul sayılır, iki de kız vardır. ki, birisi fer'indeki teaddüde nazaran iki kız, diğeri de fer'inde teaddüd bulunmadığından bir kız sayılır. Bu halde iki oğul ile üç kız bulunmuş demek olmakla meselenin mahreci yedi bulunmuştur. Bunun dörder sehimi oğula verilip ferileri olan iki kıza ikişer hisse intikal etmiş, üç sehimi de iki kıza verilip ferileri olan bir oğul ile iki kıza müntekil olmuştur. Fakat bunlar dört adet itibar edileceğinden eldeki üç sehim kendilerine ke sirsiz kabili taksim değildir. Binaenaleyh bu dört, asıl meseleye darb edil mekle (28) hâsıl olmuştur. Fürudaki iki kızın evvelce ellerinde bulunan iki şer sehim, mezkûr adedi rüus olan dört ile darp olunmakla her birine (8) hisse isabet etmiş, sonra ikinci batındaki kızların hissesi olan üç de mezkûr dört ile zarbedilerek hâsıl olan on ikiden (6) sehim bu kız taifesinin füruundan bulunan bir, oğula, üçer sehimden (6) sehim de iki kıza ait bulunmuştur.
Bu iki kızın baba ve ana cihetlerinden mezkûr sehimleri cem edilince mecmuu (22) olup bundan her birine, sekizi baba ve üçü de ana cihetine olmak üzere on bir sehim isabet etmiştir.

Bu mesele, İmam Ebu Yusüfe göre altıdan tashih edilir. Şöyle ki: müşarünileyhe göre teaddüd ve cihat yalnız füruda itibar edileceğinden bu meselede kızlar ikişer cihetten vâris olmak hasebiyle her biri iki kız sayılır, bir de bir oğlan bulunduğundan terike aralarında eslâsen taksim edilir, bir sülüsü bir oğlana, iki sülüsü de kızlara ait olur, yani : altıdan iki sehim oğula, ikişer sehimden dört sehim de dört farzedilen iki kıza verilir.

165 — : İmamı Muhammede göre zevil'erhama aid yukarıdaki gibi meselelerde (usulü hamse) üzerine tashih yapılır. Şöyle ki :

(1) Terike, ilk ihtilâf vaki olan batna göre taksim edilir.

(2) İhtilâf vaki olan batınlardaki erkekler bir taife, kadınlar da bir taife itibar olunur.

(3) İlk batınlarda ebdanı ihtisar mümkün ise ihtisar etmek lâzım gelir.

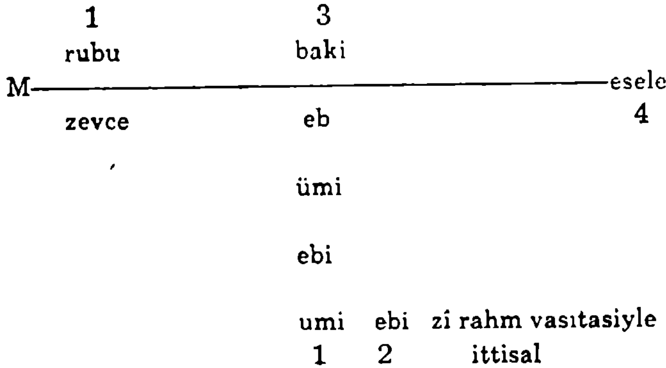
(4) Sehimleri ihtisar mümkün ise ihtisar etmek iktiza eder.

(5) Son batında sehimler mümkün ise ihtisar edilir. Fakat ebdan, mümkün olsa da ihtisar edilmez.

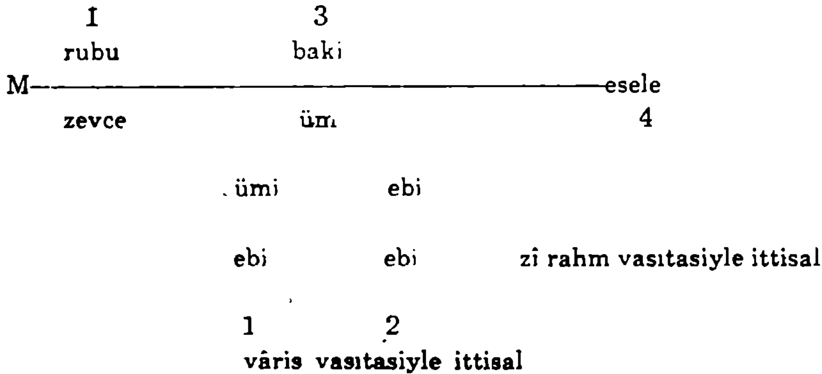
ZEVİL'ERHAMIN İKİNCİ SINIFI :

166 — : Zevil'erhamın ikinci sınıfını teşkil edip ölünün usulünden bulunan kimselerin mirasına gelince, eğer bu ikinci sınıfda karabetleri ölüye nazaran müsavi derecede müteaddid kimseler ictima eder de ölüye gerek zî rahm ve gerek vâris vasıtasiyle veya bazıları zi rahm, bazıları da vâris

vasıtasiyle müntesib bulunurlarsa bakılır : eğer bu vasıtalar, zükûret ve ünûsette müttehit iseler terike ebdan üzerine sıfatlarına göre ikili birli taksim olunur, bu hususta Hanefiyye arasında ittifak vardır. Misal :

Ve eğer bu vasıtalar, zükûret ve ünüset itibariyle muhtelif iseler terike, kavli muhtara göre evvelâ ihtilâf vaki olan batında sıfatlarına göre ikili birli taksim olunur, her biri bir ferik itibariyle hissesi kendi usulüne verilir. Misal :

Bu meselede, gayri muhtar kavle nazaran terikenin üç rub'u, tamamen ölünün anasının anasının babasına verilir, diğer cedde bir şey verilmez. Çünkü ölüye vâris ile müntesib olan, zî rahm ile müntesib olandan mukaddemdir.

167 — : Zevil'erhamın ikinci sınıfı erbabından usulde ikinci ve üçüncü defa yine ihtilâf mevcud olsa birinci taksimden her ferikin elinde bulunan hisse, kendi usulü arasında vaki olan ihtilâfa ve sıfatlarına göre ikili birli taksim olunarak bu vechile nihayete kadar devam ile mesele intaç edilir. İki misal :

	2 şülüsan	1 sülüs	
M			esele 3
	eb	üm	
	ümi	ebi	
	ebi	ebi	
	ümi	ümi	
	2	1	

Sülüsan Sülüs sele

3 3.Kıf
3 3.Kıf
9 3.Kıf
27

Eb — Ümmi 2, Ebi 4 — Ebi, Ümmi 4/12 — Ümmi 2, Ebi 4, Ebi 12

Üm — Ebi 1/3 — Ebi 2/6, Ümmi 1/3 — Ebi 4, Ümmi 2, Ümmi 1, ebi 2

Bu son misalin tahlili :

Bu meselede evvelâ, birinci batında ihtilâf bulunmakla sıfatlarına göre terike ikili birli taksim ile mesele (3) den tashih edilmiştir. Sonra ikinci batında ihtilâf vaki olmuş, baba ferikine elde bulunan iki kabili taksim olmadığından asli mesele üç ile zarb edilmiş, hâsıl olan (9) dan altı baba, üç de ana ferikine verilip bunlar asıllarına intikal etmiştir. Daha sonra üçüncü batında da ihtilâf vuku bulduğundan bu hisselerin kendilerine kesirsiz taksimini temin için adedi rüûsleri alınmış, aralarında mümaselet bulunduğundan yalnız birinin adedi rüüsü olan üç, mahreçi mesele olan dokuz ile zarp edilerek (27) hâsıl olmuş, ve mezkûr üç ile baba ferikinin elindeki altı ve ana ferikinin elindeki üç de zarp edilerek hâsıl olan sehimler kendi asıllarına verilmiştir.

ZEVİL'ERHAMIN ÜÇÜNCÜ SINIFI

168 — : Zevil'erhamın üçüncü sınıfını teşkil eden yani : ölünün usûlüne müntesib bulunan kimseler hakkında da birinci sınıftaki ahkâm caridir.

Binaenaleyh bunların ölüye en karib olanları mirasına müstahik olurlar, diğerleri olamazlar. Meselâ : kız kardaşın kızı, erkek kardaşın kızının oğlundan evlâdır. Çünkü ondan ölüye daha yakındır. Diğer bir misal :

elmülü küllühû leha sâkıt————

M——————————————————esele

ah lieb ah lehüma ah liüm

binti binti ibni

ibni ibni

169 — : Zevil'erhamın üçüncü sınıfından olanların dereceleri müsavi olduğu surette bakılır : Eğer bir kısmı asaba evlâdı, diğer bir kısmı da zevil'erham evlâdı ise asaba evlâdı tercih olunur.

Meselâ : ana baba bir veya baba bir kız kardeşin kızının oğlu ile baba ana bir veya baba bir erkek kardaşın oğlunun kızı cem olsa bu kız tercih olunur, çünkü veledi asabadır. Diğer bir misal :

elmülü küllühû leha sâkıt

M——————————————————esele

ah lieb **uht lehüma**

ibni ibni

ibni binti

binti veledi asaba ibni veledi zî rahim

Kezalik ana baba bir ile baba bir kardaşların ferileri arasında kuvveti karabet itibariyle de tercih cari olur. Bir misal :

elmâlü küllühû leha âkıt————

M——————————————————esele

ah lehüma ah lieb ah liüm

ibni ibni ibni

binti binti binti

Bu misalde ah lehümanın oğlunun kızı, asaba evlâdından olup iki cihetten ölüye karabeti haiz olduğundan hem ah liebin oğlunun kızına, hem de ah liümmün evlâdı asabadan bulunan oğlunun kızına bil'ittifak takdim olunmuştur.

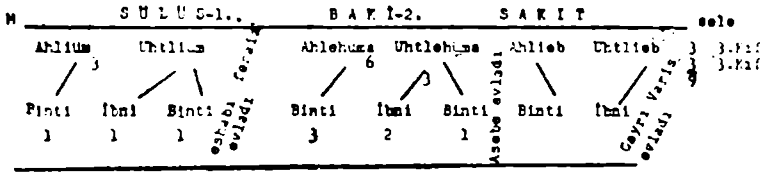
170 — : Zevil'erhamın üçüncü sınıfından olan ana bir kardeşlerin bir derecede bulunan evlâdı içtima edince, sıfatları muhtelif olsa da kendilerine ait terike aralarında müsavat üzere taksim edilir.

Bu, İmam Muhammede göredir, fetva da bu vechiledir. Çünkü ana bir kardeşlerin mirasa istihkakları validelerinin karabeti itibariyledir, bu itibar ile müzekkerin müennes üzerine rüchanı yoktur, hattâ bazan müennes, müzekker üzerine müreccah olur. Nitekim ananın anası, sahibei farz olduğu halde ananın babası zî rahim olup sukut eder.

Fakat İmam Ebu Yusüfe göre ana bir kardeşlerin füruunda da sıfatları nazara alınarak terike kendilerine ikili birli olarak taksim edilir, çünkü mirasda asl olan, zükûrun inas üzerine tercih edilmesidir. Evlâdı ümde bu asl, alâ hilâfil'kıyas nas ile terk edilmiştir. Alâ hilâfilkıyas terk edilen bir şey ise makisün aleyh olamaz. Misal :

M———	———esele	
ah liüm	uht liüm	2
ibni	binti	
binti	ibni	
1	1	bu, İmam Muhammede göredir.
1	2	bu da İmam Ebu Yusüfe göredir.

171 — : Zevil'erhamın üçüncü sınıfından dereceleri müsavi, müteaddit kimseleri ictima edip de hiç biri asaba evlâdı olmasa, yahut hepsi de asaba evlâdı olsa yahut bazısı asaba evlâdı, bazısı da eshabı feraiz evlâdı bulunsa, birinci sınıf hakkındaki kaidei umumiyyeye tevfikan muamele yapılır. Şöyle ki : usulden sıfat, fürudan aded alınır, füru ile cihatta teaddüd vaki olunca bu teaddüd usulde itibar olunur. Binaenaleyh terike, evvelâ : fürudaki adede göre erkek ve kız kardeşler arasında taksim edilir, sonra her ferika isabet eden sehim, kendi ferileri arasında taksim olunur. Bu taksim, ana baba bir veya baba bir kardeşler arasında sıfatlarına göre ikili olur. Ana bir kardeşlerin terikeden sülüs sehimleri ise kendi ferilerine müsavat üzere intikal eder. Misal :

172 — : Yukarıdaki misalin tahlili :

Görülüyor ki : bu meselede liebeveyn. lieb ve liüm olmak üzere üç kısım kardeşlerin evlâdı toplanmıştır. Bunlardan üç kız, erkek kardeşlerin, üç kız ile üç oğlan da kız kardeşlerin evlâdıdır.

Meselei irsiyyeleri (3) den tashih edilmiş, bunun bir sülüsü ana bir kardeş çocuklarına, sülüsanı da ana baba bir kardeş çocuklarına verilmiş, baba bir kardeş çocukları sâkıt olmuştur. Şöyle ki : ana bir kardeşlerden kız kardeş, fer'indeki teaddüde nazaran iki sayılmış olduğundan erkek kardeşiyle beraber üç sayılmışlardır. Hisseleri olan (1) ile adedi rüûsleri arasında mübayenet bulunmakla adedi rüûsleri olan üç zapt edilmiştri.

Ana baba bir kardeşlerin elindeki (2) hisseden biri erkek kardeşe verilip andan kızına intikal etmiş. Kız kardeşi de fer'indeki teaddüde mebni iki sayıldığından diğer bir hisse de kendisine verilip ikili birli olmak üzere ferilerine ait bulunmuştur. Fakat bu feriler bir oğlan ile bir kızdan ibaret olmakla bu hisse kendilerine bilâ kesir kabili taksim olmadığından bunların adedi rüüsi olan üç de zapt olunmuştur. Şu kadar var ki bu mahfuz üçler arasında mümaselet bulunduğundan asıl mesele, yalnız bir üç ile zarp edilerek (9) ile tashih edilmiştir.

Binaenaleyh ana bir kardeşlerin hissesi olan bir, bu üç ile zarp edilerek ferilerine alesseviyye birer sehim isabet etmiş, ana baba bir kardeşlerin hisseleri olan iki de mezkûr üç ile zarp edilerek hâsıl olan altıdan üçü ana baba bir erkek kardeşin kızına, üçü de ana baba bir kız kardeşin oğliyle kızına ikili olarak verilmiştir. Benül'allât olan baba bir kardeşler ise benül'âyan olan ana baba bir kardeşler ile sâkıt olmuştur. Çünkü kuvveti karabet itibariyle aralarında müsavat yoktur.

Bu. İmam Muhammede göredir, müfta bih olan da budur.

173 — : İmam Ebu Yusüfe göre yukarıdaki üç sınıf kardeşlerin hepsi arasında kuvveti karabete itibar olunur, liebeveyn kardeş evlâdı, lieb ve liüm kardeş evlâdına tercih olunur. Lieb kardeş evlâdı da liüm kardeş evlâdından mukaddemdir.

Binaenaleyh mezkûr misalde mesele (4) den tashih edilip bundan (2) hisse ana baba bir kız kardeşin oğluna, birerden (2) hisse de ana baba bir erkek kardeşin kıziyle ana baba bir kız kardeşin kızına verilir, diğerleri sâkıt olur.

Üç misal daha

(1)		5	1	
	baki		südüs	
M				esele
	ah lehüma	15 uht lehüma	uht liüm	6
	binti	ibni	ibni	3
	binti	ibni	binti	18
	10	5	3	

Bu mesele, İmam Muhammede göredir. İmam Ebu Yusüfe göre mesele (3) den tashih edilip ikisi uht lehümanın oğlunun oğluna, biri de ah lehümanın kızının kızına verilir, ah liebin oğlunun kızı sâkıt olur.

(2)	4			3		
M						esele
	ah lieb			uht lieb		7
						3
	binti	binti	ibni	ibni	ibni	35
	2	2	6	6	3	
	4	5				
	10	10				

Bu mesele, İmam Muhammede göredir. İmam Ebu Yusüfe göre mesele (7) den tashih edilip bundan birer sehim ah liebin iki kızına, bir sehim de uht liebin bir kızina, ikişer sehim de uht liebin iki oğluna verilir.

1	3	$\frac{2}{6}$		
südüs	nısıf	baki		
M———	———	———	———	esele
uht liüm	uht liebeveyn	ah lieb $\frac{3}{6}$	uht lieb	6
ibni	ibni	binti	binti	3
binti	binti	ibni	bint	18
3	9	4	2	

Bu mesele de İmam Muhammede göredir. Uht lieb. bu misalde ah lieb ile asaba olduğundan bunların torunlarına da baki suretiyle hisse verilmiş, meselei mirasiyyeleri on sekizden taşhih edilmiştir.

İmam Ebu Yusüfe göre ise ana baba bir kız kardeşin oğlunun kızı, kuvveti karabet itibariyle diğerlerini iskat eder.

ZEVİL'ERHAMIN DÖRDÜNCÜ SINIFI :

174 — : Erham sahiplerinin dördüncü sınıfına dahil, yani : ölünün ced ve ceddelerine müntesib olan kimselere gelince bunlar da münferid olunca terikenin tamamını ihraz ederler, müteaddid oldukları surette bakılır : eğer hayyizi karabetleri ile kuvveti karabetleri müttehid ise, yani : hepsi de ölüye yalnız baba veya yalnız ana cihetinden müntesib ve hepsi de liebeveyn veya lieb veya liüm ise terikeden erkekler ikişer, kadınlar da birer hisse alırlar. Fakat hayyizi karabetleri müttehid olduğu halde kuvveti karabetleri mütefavit bulunursa terikeye, karabetleri akva olanlar, sıfatlarına göre ikili birli müstahik olurlar, diğerleri olmazlar. Amma hayyizi karabetleri muhtelif olup karabeti eb ile karabeti üm muhtelit olursa bu iki muhtelif ferik arasında kuvveti karabete itibar olunmaz, terikenin sülüsanı baba cihetinden karib olanlara, sülüsü de ana cihetinden karib olanlara verilir, sonra her ferike isabet eden sehimler, aralarında hayyizi karabetleri müttehit olduğu vechile taksim edilir, kuvveti karabet de nazara alınır. Bir misal :

elmalü küllühâ leh
M————————————————————esele
am li üm

2 1
M————————————————————esele
am li üm anıme li üm 3

2 1 sâkıt
M————————————————————esele
hal lehüma hale lehüma hal lieb 3

2 1
sülüsan sülüs——————
M————————————————————esele
am liüm hal lehüma 3 hale lehüma 3
6 2 1 3
—
9

baki : 3
1 1 2
rubu' sülüs sülüsan
M————————————————————esele
zevce hale lehüma erbaa' amam li üm 4
2 1 2 2
— — —
2 4 8

Görülüyor ki : son meselede avliyye tarikine gidilmemiş, zevceden baki kalan terike zevil'erhama sülüs ve sülüsan nisbetinde tevzi edilmiştir. Çünkü zevce bir sahibei farzdır, diğerleri ise zevil'erhamdandır, eshabı feraiz ise zevil'erhamdan kuvvetli ve binaenaleyh anlardan mukaddemdir.

175 — : Dördüncü sınıfın evlâdına gelince bunların arasında da birinci sınıfın hükmü cereyan eder, yani : bunlardan ölüye herhangi cihetle ekreb olanlar vâris olurlar, eb'ad olanlar vâris olamazlar. Meselâ : ammenin oğlu veya kızı, ammenin oğlunun oğlundan, veya kızının kızından mukaddemdir. Çünkü cihetleri müttehit olmakla beraber ammenin oğlu veya kızı ölüye rahim itibariyle diğerlerinden karîbdir.

Kezalik : halenin oğlu veya kızı, halenin oğlunun oğlundan veya kızının kızından mukaddemdir.

Kezalik : ammenin evlâdiyle halenin evlâdı arasında da karabet itibariyle takdim cari olur. Meselâ : halenin kızı, ammenin kızının kızına tekaddüm eder, diğerlerinde de hüküm böyledir. Bir misal :

	nısıf	baki	sâkıt	
M—	—	—	—	—esele
	zevc	am liüm	hal lehüma	2
		binti	binti	
			ibni	

176 — : Dördüncü sınıf evlâdı ölüye kurbi derece itibariyle müsavi ve hayyizi karabetleri müttehid olunca kuvveti karabeti haiz olanları olmayanlarına bilittifak tercih olunurlar.

Meselâ : bir ölünün terikesi, müteferrik üç ammesinin evlâdı bulunsa bunlardan liebeveyn ammesinin evlâdına aid olur, liebeveyn ammesinin evlâdı bulunmasa lieb ammesinin evlâdına, bunlar da bulunmayınca liüm ammesinin evlâdına intikal eder.

Müteferrik hal ve haleler evlâdı arasında da hüküm böyledir. Çünkü ölüye ittisal derecesinde tesavi hâsıl olunca iki cihetten karabet sahibi olmak, bir cihetten karabet sahibi olmaya nazaran elbette daha kuvvetli bir istihkak sebebi teşkil eder. İki misal :

	1	3		
	rubu	baki	sâkıt	
M—	—	—	—	—esele
	zevce	amme lehüma	amme liüm	4
		binti	ibni	

	1	1		
	nısıf	baki	sâkıt	
M—	—	—	—	—esele
	zevc	hal lehüma	hal lieb	2
		binti	ibni	

177 — : Dördüncü sınıf evlâdı, ölüye kurbi derece ve kuvveti karabet itibariyle müsavi ve hayyizi karabetleri müttehid olunca asaba evlâdı olanlar, zî rahim evlâdı olanlara tercih olunur. Ana baba bir veya baba bir amcanın kızıyle ammenin oğlu gibi ki, terikenin kâffesini amcanın kızı alır, ammenin oğlu mahcub kalır. Misal :

	1	1		
	nısıf	baki	sâkıt	
M				mesele
	zevc	am lieb	amme lieb	2
		binti veledi asabe	ibni veledi zî rahim	

(Tenbih) : Ölünün ana baba bir ammesinin evlâdiyle baba bir amcesinin evlâdı toplansa terikesinin mecmuu üçüncü mesele vechile ammesinin evlâdına aid olur. Çünkü kuvveti karabeti haizdir. Bu, zahirürrivayeye göredir. Fakat bazı zevatagöre bu halde terikenin mecmuu baba bir amcenin kızına aid olur. Çünkü o, veledi asabedir.

178 — : Dördüncü sınıf evlâdı, ölüye kurbi derece itibariyle müsavi, fakat hayyizi karabetleri muhtelif olursa bu iki ferik arasında kuvveti karabete itibar olunmaz, ve zahiri rivayete göre veledi asabe olup olmadıklarına bakılmaz, her iki ferik de vâris olur. Şu kadar var ki terikenin sülüsanı ölüye baba cihetinden mensub olanlara, sülüsü de ana cihetinden mensub bulunanlara verilir, sonra baba cihetinden olanlar arasında evvelâ, kuvveti karabet eshabı, badehu asabe evlâdı tercih edilir, ana cihetinden olanlar arasında da kuvveti karabet tercihe sebeb olur.

İmam Muhammede göre her ferike isabet eden hisse, — birinci sınıfda olduğu gibi - fürû' ve cihatın adedi usulde itibar edilerek ilk ihtilâf vuku bulan batında taksim ile intaç edilir. İmam Ebu Yusüfe göre ise her ferika isabet eden hisse ferilerinde aded ve cihat itibar edilerek bunların ebdanı üzerine taksim edilir. Bir misal :

	2			1			
	sülüsan	sâkıt	sülüs		sâkıt		
M							mesele
	am lehüma	am lieb	hale lehüma		hale lieb		3
	6		3				3
	binti	binti	ibni		ibni		9
ibni	ibni	ibni	ibni	binti	ibni		
3	3		2	1			

Bu mesele, İmamı Ebu Yusüfe göre de böyledir.

Bu misalde görülüyor ki, am lehümanın evlâdiyle hale lehümanın evlâdı, hayyizi karabetleri müttehid olmayıb kurbi derece itibarile müsavidirler. Binaenaleyh her ikis de vâris olmuştur. Fakat am lehümanın evlâdı kuvveti karabeti haiz olduğundan ayni cihettne bulunan am lieb evlâdını hacb etmiştir. Hale lehümanın evlâdı da ayni sebeble hale liebin evlâdını hacb eylemiştir.

Diğer bir misal :

M — SULUSAN -2- — SULUS -1- — Sele 3 2 6 6/36 — 3. Kır, 3. Kır, 2. Kır, 2. Kır

Amme lieb 2 (5/6, 24) — Amme lieb — Am lieb — Hale lieb 2 (6/12) — Hale Lieb — Hal Lieb

Binti 4: İbni 2, İbni 2
İbni 8, Binti 12: Binti 1 (6/6, 4/10), Binti 1 (6/6, 4/10)
Binti 2: Binti 1, Binti 1
İbni 4, Binti 6: İbni 3 (2/5), [illegible] 3 (2/5)

Mesele, İmam Muhammede göre olup tahlili şu vechiledir :

179 — : Bu yukarıdaki mesele, evvelâ, üçden tashih edilip sülüsanı ölünün baba cihetine, sülüsü de ana cihetine verilmiş ve hisseler vârislere kabili taksim olmak için meselenin tashihi binnetice (36) ya baliğ olmuştur. Şöyle ki :

Terike ilk ihtilâf vuku bulan birinci batında taksim edilmiş ve bu batında füruun ve cihatın adedine itibar olunmuştur. Binaenaleyh baba cihetinden olan ferikde baba bir am, iki fer'i bulunduğundan dört ammeye muadil bulunmuş, iki baba bir amme de ferilerine nazaran dört amme sayılmıştır. Bunların adedi rüüsleri ihtisar edilmekle baba bir am, bir am, iki amme de bir am farz edilip kendilerine asıl meselenin sülüsanı olan ikiden birer sehim verilmiştir. (1).

(1) Feraiz usulünde bazı vârislerin adedlerinde ihtisar için ve kesre meydan vermemek için bast ve kabz muamelesi yapılır. Şöyle ki : bir oğul, iki kıza müsavi olduğu yerlerde iki kızın bir oğul sayılması bir kabz, bilâkis bir oğulun iki kız sayılması da bir bast muamelesidir. Kezalik bir meselede meselâ iki oğul ile dört kız ictima etse dört kız iki oğula muadil olmakla bunların iki oğul sayılması bir kabz mu-

Ana cihetinden olan ferike gelince baba bir hal. ferilerine nazaran iki hal (veya dört hale) sayıldığından dört hale gibi olmuş, halelerin her biri de ferilerine nazaran ikişer hale (veya birer hal) sayıldığından dört hale gibi olup mecmuu sekiz hale itibar edilmiştir. Bunların da adedi rüüsleri ihtisar edilerek dört hale sayılan baba bir hal, bır hal, diğer dört hale sayılan iki hale de bir hal mesabesinde kılınmış, asıl meseleden kendilerine isabet eden (1) sehim ile aralarında mübayenet bulunmakla adedi rüûsleri olan iki asli meseleye zarp edilmekle (6) hâsıl olmuştur.

Binaberin bu altıdan baba cihetinden olan ferike (4), ana cihetinden olan ferike de (2) sehim verilmiştir. Badehu mezkûr dördün ikisi baba bir amme verilmiş ve müstakillen bir taife sayılıp bu iki sehim son ferileri olan kızının iki kızına birre hisse olarak tevzi edilmiştir. Bu dörtten baki iki sehim de baba bir ammelere verilmiş, bunlar da müstakillen bir taife kılınmış. fakat bu taifenin ikinci batnında bir oğul ile bir kız bulunduğundan ihtilâf vaki olmuş. ve ferilerine nazaran bir oğul iki oğul sayıldığı gibi bir kız da ferilerine nazaran iki kız sayılıp bil'ihtisar bir oğul farz edilmekle mecmuu üç oğul olmuştur. Fakat ammelerin hisseleri olan iki ile bu adedi rüüsleri olan üç arasında istikamet bulunmadığından üç hifz edilmiştir.

Ana cihetinden olan ferike gelince bunların elinde bulunan ikiden biri baba bir hale verilerek bu bir taife sayılmış, baki bir de iki haleye verilerek onlar da bir taife sayılmıştır. Halin hissesi, ferileri olan iki oğula müs takim olmadığından adedi rüüsleri olan iki hıfz olunmuş ve bunların ikinci batındaki ferileri arasında da ihtilâf bulunup bir halenin bir oğlu, ferilerine nazaran iki oğul, diğer bir halenin bir kızı da ferileri itibariyle iki kız olup bu da bir oğul itibar edilmekle 3 oğul olmuş ve hisseleri müstakim olmadığından adedi rüüsleri olan üç hıfz edilmiştir.

Bu vechile hıfz adedleri biribirine müsavi olmakla bunlardan yalnız biri, mahfuz iki adedile darp edilip hâsıl olan altı, meselenin mahreci olan altı ile zarp edilmekle meselenin tashihi (36) ya baliğ olmuştur.

Binaenaleyh ʿerikül'ebden liüm amcanın kızının iki kızı elinde bulunan iki adedi altı ile zarp edilmekle (12) olmuştur. Ammelerin ellerindeki iki de altı ile zarp edildikte hâsıl olan (12) den dördü kıza ve andan iki oğluna

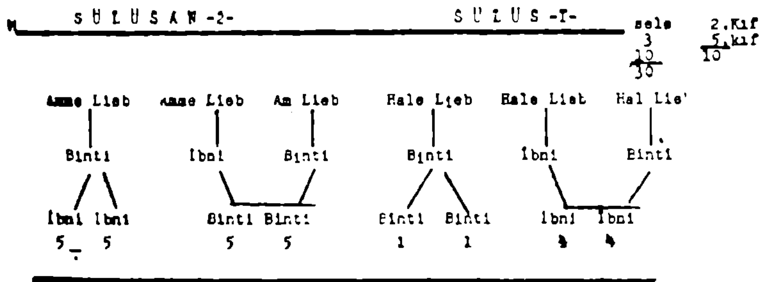
---

amelesidir. Bu hal, am ile ammelerde, hal ile halelerde de caridir. Meselâ bir vezil'erham meselesinde bir am, iki ammeye, veya bir hal iki haleye müsavi tutulur, bu halde iki ammenin bir am, veya iki halenin bir hal sayılması bir kabz muamelesi olmuş olur.

verilmiş, her birine ikişer düşmüştür. Sekizi de oğula verilmiş, andan iki kıza dörder hisse intikal etmiştir. Bu iki kızın elinde (12) daha bulunmakla mecmuu (20) ederek her birine (10) hisse isabet etmiştir. Bu halde ferikül'ebin hisseleri mecmuu (24) bulunmuştur ki, zaten ellerinde bulunan dördün altı ile hâsılı zarbından ibarettir.

Ferikül'ümden bintül'hâlin iki oğlu elinde bulunan bir sehim, altı ile zarp edilmekle altı olmuş, halelerin füruu ellerindeki bir sehim de altı ile zarp edilip halenin oğlunun iki oğluna (4) hisse verilmiş, ve evvelki altı ile cem edilmekle (10) olup her birine (5) hisse isabet etmiştir. Halenin kızının iki kızına da (2) hisse verilip her birine (1) hisse düşmüş ve bu suretle ferikül'ümmün sehimleri mecmuu da (12) den ibaret bulunmuştur ki ellerindeki ikinin altı ile zarbının hâsılıdır.

180 — : Yukarıdaki mesele, İmam Ebu Yusüfe göre de şu vechile tasvir olunur :

Bunun tahlili :

Bu mesele, evvelâ üçten tashih edilmiş, sonra on ile zarp edilerek (30) a çıkarılmıştır. Şöyle ki : üç sehimden ikisi baba cihetinden olan ferike, bir sehim de ana cihetinden olan ferike verilmiş, baba ferikinin ferilerinden bulunan iki kız, iki cihetten karabet sahibesi bulunmakla dört kız sayılmış ve ihtisar için iki oğlan farz edilmiş, bu ferikin füruundan iki de oğlan bulunduğundan mecmuu dört oğul olmuştur. Ve sehimleri olan iki ile aralarında muvafakat binnısıf bulunmakla dördün nısfı hıfz edilmiştir.

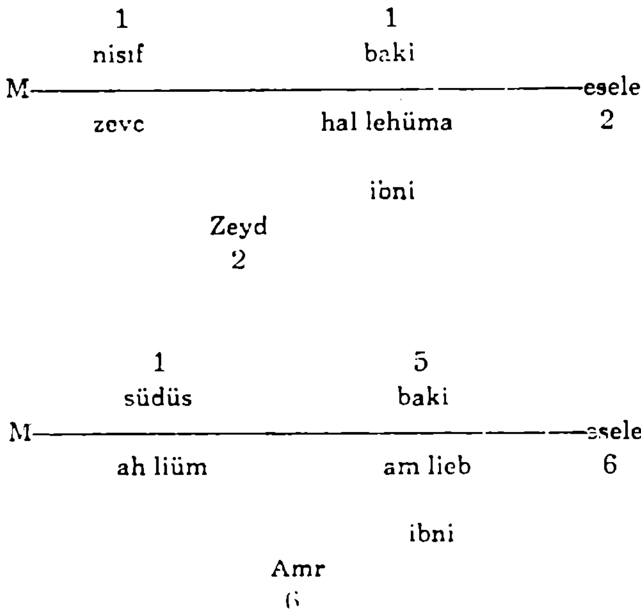
Ana cihetinden olan ferikin ferilerinde dahi iki cihetten karabet sahibi olan iki oğlan bulunmakla bunlar dört oğul sayılmış,iki kız da ihtisar için bir oğul farz edilmiş olmakla mecmuu (5) olmuştur. Sehimleri olan altı ile adedi rüüsleri beyninde mübayenet olduğundan (5) hıfz edilmiştir. Mahfuz bulunan (2) adediyle işbu (5) arasında da mübayenet bulunmakla hâsılı zarpları olan (10) adedi asıl meseleye zarp edilip (30) hâsıl olmuştur.

Bu halde baba ferikinin elinde bulunan (2) hisse mezkûr (10) ile zarp edilerek hâsıl olan (20) den beşer hisse lieb ammenin kızının iki oğluna, beşer hisse de lieb amme ile lieb ammin hefideleri olan iki kıza verilmiştir.

Ana ferikinin elinde bulunan (1) hisse dahi mezkûr (10) ile zarp edilerek bundan iki hisse, lieb halenin kızının iki kızına, sekiz hisse de lieb halenin oğlunun iki oğuliyle lieb halin kızının iki oğluna verilmiştir.

Görülüyor ki, bu meselelerde vârislerden bir kısmı yalnız bir cihetten, diğer bir kısmı da iki cihetten irse nail olmuştur.

Meselâ : aşağıdaki iki meseleden birinde bir şahıs, hem zevc, hem de zevil'erhamdan olmak üzere mirasa müstahik olduğu gibi diğerinde de hem sahibi farz, hem de asabadan olmak üzere irse nail olup terikenin mecmuunu ihraz etmişlerdir.

181 — : Zevil'erhamdan yukarıda yazılı dört sınıf erbabı bulunmayınca ölünün babasıyla anasının ve cedleriyle ceddelerinin amcaları, ammeleri, halleriyle haleleri ve bedehu bunların evlâdı — dördüncü sınıf hakkında beyan olunan ahkâm dairesinde — irse müstahik olurlar. Üç misal :

	2		1		
	sülüsan		sülüs		
M					esele
	eb 6		3 üm		3
am liüm	amme liüm	hal leha	hale leha		3
4	2	2	1		9

	2	1	
	sülüsan	sülüs	
M			esele
	eb 6	üm 3	3
	am liüm	hal lehüma	3
	ibni ibni	ibni binti	9
	3 3	2 1	

M	SÜLÜSAN -2-			SÜLÜS -1-			sele	3.Kif / 3.Kif
	Eb			Üm			3 / 3 / 9 / 3 / 27	
	Amme lehüma		Hale lehüma	Amme Lehüma		Hale Lehüma		
	4/12		2/6	2/6		1/3		
	İbnu	Bintu	İbnu	İbnu	Bintu	Bintu		
	8	4	6	4	2	3		

Bu mesele, İmam Muhammede göredir. Muhtar olan da budur. İmam Ebu Yusüfün mezhebi ise evvelce beyan olunmuştur.

(Hanbelî fukahasına göre zevil'erhama ait meselelerde vârislerin zükûriyle inası müsavat üzere hisse alırlar, velev ki bunlar hal ve hale = dayı, teyze olsunlar. Çünkü bunlar mücerred rahim itibariyle vâris bulunmaktadırlar. Binaenaleyh bunların erkekleriyle kadınları, evlâdı üm gibi müsavidirler.)

MEVLEL'MÜVALÂTIN TEVARÜSÜ :

182 — : Mevlel'müvalât namını alan kimseler, velâ sebebiyle altıncı derecede birer vârisdirler.

Şöyle ki : (velâ) bahsinde mufassalan yazıldığı üzere iki kimse arasında şeraitine tevfikan velâi müvalât münakid olursa mevlâyi âlâ namını alan şahıs, mevlâyi esfel namını alan şahısın vefatında dereceten mukaddem hiç

bir vârisi bulunmazsa terikesinin tamamına irsen müstahik olur. Yalnız zevci veya zevcesi bulunursa bunların muayyen hislerinden baki kalan terikeyi ahz eder. Üç misal :

	küllühü leh	sâkıt	
M	mevlel'müvalât	beytül'mal	esele
	1 rubu	3 baki	
M	zevce	mevlel'müvalât	esele 4
	1 nısıf	1 baki	
M	zevc	mevlel'müvalât	esele 2

Velâ bahsine müracaat!

MUKARRÜN LEH BİNNESEBOLANLARIN TEVARÜSÜ :

183 — : Bir kimse, bir şahsın nesebini veya zevc veya zevce olduğunu ikrar etmiş olsa bakılır: eğer bu ikrarı kendi hakkında ise — şeraitine mukarin olduğu takdirde — sahih olur, mukarrün leh olan şahsın nesebi veya zevciyyeti kendisinden sabit olarak o vech ile aralarında tevarüs cereyan eder. Fakat bu ikrarı başkası hakkında ise mücerred bununla ne neseb, ne de zevciyyet sabit olmaz. Şu kadar var ki bu ikrar, mal hususuna münhasır olmak üzere mukir hakkında muteber ve sahih olur.

Meselâ : bir kimse mechulünneseb bir şahıs hakkında, tasdikine mukarin olarak : «Bu benim oğlumdur» diye ikrar edip zâhiri hal de kendisini mükezzib bulunmasa vefatında o şahıs kendisine diğer vârisleri gibi tevarüs eder.

Kezalik bir kadın hakkında : «Bu benim zevcemdir» diye tasdikine mukarin ikrarda bulunsa vefatında o kadın kendisine vâris olur.

Amma : «Fülân şahıs benim kardaşımdır, veya amcamdır» diye ikrar etse bu ikrarı babası ve ceddi hakkında sahih olmayacağından bununla o şahsın nesebi sabit olmaz. Şu kadar var ki bu mukirre babasından veya ceddinden intikal edecek bir mala, iştirâk eder, ve mukirrin kendisi de vefat eder de yukarıda beyan olunan altı sınıf vârislerden hiç birini bırakmazsa terikesinin tamamına bu mukarrün leh nail olur. Yalnız zevcesini

veya zevcini terk etmiş olduğu takdirde de bunların muayyen hisselerinden mütebaki terikesi mukarrün lehe aid olur. İşte bu itibar ile mukarrün leh binneseb alel'gayr, vârislerin yedinci mertebesinde bulunmaktadır.

Mukarrün leh binneseb, nefsinden tabire gayri kadir, yani : gayri mümeyyiz, nesebin mahiyetini gayri müdrik ise vaki olan ikrarı tasdik etmesi lâzım gelmez. İkrar ve neseb bahislerine de müracaat!

(Hanbelî fukahası diyorlar ki : mukarrün leh gayri mükellef ise mükellef oldukdan sonra ikrar edilmiş olan nesebi inkâr etse de mesmu olmaz, ikrar zamanına itibar olunur, hattâ mukarrün leh, mukirre yemin teklif edemez, mukir için istihlâf lâzım gelmez. Çünkü mukir, nükûl etse nükûliyle hükm olunamaz. Fakat mukarün leh mükellef ise mukirri tasdik etmesi lâzım gelir.)

184 — : Bir müteveffanın vârislerinden bir kısmı, bir şahsın neseb veya zevciyyet itibariyle vereseden olduğunu ikrar ettiği halde diğer bir kısmı bunu inkâr eylese terike, evvelâ bu iki kısım verese arasında taksim edilir, sonra mukir olan vârise isabet eden sehimler kendisiyle mukarrün leh arasında muayyen hisselerine göre taksim edilir.

Meselâ : bir müteveffanın iki oğlundan yalnız biri, bir şahıs hakkında : «bu da bizim lieb kardaşımızdır» diye ikrar etse bununla o şahsın nesebi müteveffadan sabit olmaz, fakat o şahıs, mukirrin sehimlerine münasafaten iştirâk eder. Bir misal :

M———————————————esele

I	1	
ibn	ibn	2
3	3	3
2	2	—
—	—	6
6	6	2
		—
		12

M———————————————esele

münkir	mükir	mükarrün leh	
ibn	ibn	ibn	3
1	2	1	2
2	2	2	—
—	—	—	6
2	2	2	2
2	2	2	—
—	—	—	12
4	4	4	

Beynehüma mübayenet

münkir 1	mükir 1	mükarrün leh	netice	
M			esele	
ibn	ibn . 2	ibn	2	Beynehüma müvafakat binnısıf
2	1	1	2	
3	3	3	—	
—	—	—	4	
6	3	3	3	
			—	
			12	

Görülüyor ki : bu misalde evvelâ iki ibn için mesele ikiden tashih edilmiş, bundan her birine bir sehim verilmiştir. Sonra üç ibn farz edilmekle mesele üçten tashih edilerek her birine bir sehim düşmüştür. Bu üç ile birinci meselenin tashihi arasında mübayneet bulunduğundan biribirine zarp edilerek hâsılı zarp, altı olmuştur. Fakat sabitünneseb iki ibinden yalnız biri, üçüncü ibnin vücudünü ikrar edip diğeri inkâr etmekle mesele yine ikiden tashih edilerek bundan bir sehimi münkire, diğer bir sehimi de münkir ile mukarrün lehe verilmiş, fakat bu bir sehim, bu ikisine kabili kısmet olmadığından adedi rüûsleri olan iki, mezkûr meseleye zarp edilerek hâsıl olan dörtten ikisi münkire, birerden ikisi de mukir ile mukarrün lehe verilmiş ve muvazeneyi temin için yukarıdaki meseledeki (6) ile bu son meseledeki (4) arasında muvafakati binnisıf bulunduğundan dördün nısfı mezkûr altı ile ve altının nısfı da bu dört ile zarp edilerek hâsıl olan (12) iki ibnin ellerindeki hisselere göre mezkûr üç adedinin zarbı suretiyle taksim edilmiş, bunun (6) sehimi münkire, üçerden altı sehimi de mukir ile mukarrün lehe isabet etmiştir. Eğer münkir de mukir bulunsa idi, her üçü, on iki sehimden yalnız dörder sehime müstahik olacaktı. Nitekim ikinci mesele bunu göstermektedir.

Buna (mukaseme) tariki denilmektedir. Hanefiyyece muhtar olan da budur.

(İbni Ebî Leylâya, Malikiyyeye göre mukir, terikeden yalnız fazla almış olduğu mikdarı mukarrün lehe verir, bundan fazlasını vermeğe mecbur olmaz, tabiri diğerle mukarrün leh, mukirrin hissesine tamamen iştirâk edemez. Bu halde mesele şöyle tasvir olunur :

1	1	inkâr meselesi	
M		esele	
ibn	ibn	2	Beynehüma tebayün
3	3	3	
		—	
		6	

münkir mukir mukarrün leh ikrar meselesi

M————————————————esele

ibn	ibn	ibn	3
1	1	1	2
—	—	—	—
2	2	2	6

münkir mukir mukarrün leh netice

M————————————————esele

ibn	ibn	ibn	6
3	2	1	

Beynehüma istikamet

Mecellenin ikrara dair (1642) inci maddesinde de bu hazıl tariki kabul edilmiştir. Bazı fükahaya göre de diğer vârisler mukirri tasdik etmeyince mukarrün lehe hiç bir hisse verilmesi lâzım gelmez. Fakat bu kavl, kabule şayan görülmemiştir.)

185 — : Bir müteveffa, hali hayatında müteaddit kimselerin nesebini ikrar etmiş olduğu takdirde bakılır : Eğer bu ikrarı bunların cümlesi hakkında — sübuti neseb bakımından — sahih ve muteber ise veya hiç biri hakkında sahih ve muteber değilse terikesi bunların arasında usulen taksim olunur.

Meselâ : «Fülân ve fülân benim oğullarımdır, veya şu ve şu kimseler benim ana baba bir kardeşlerimdir» diye ikrar etmiş olsa vefatında terikesi bunların arasında taksim olunur.

Fakat haklarında neseb itibarile ikrar, sahih olanlar ile olmayanlar cem edilmiş olsa bakılır : eğer hakkında ikrar sahih olan şahıs, terikenin tamamını ihraz eden vârislerden ise hakkında ikrar sahih olmayan şahıs sâkıt olur, böyle bir ikrara mebni vâris olamaz.

Meselâ : bir kimse : «Fülân benim kızımdır, fülân da oğlumun kızıdır» diye ikrar edip başka vâris terk etmeden vefat etse terikenin tamamı farz ve red tarikiyle «kızımdır» diye ikrar ettiği kadına ait olur. Çünkü bu ikrarı sübuti neseb itibariyle sahihdir. Diğeri ise vâris olamaz, zira anın hakkındaki bu ikrar sahih değildir, anın nasebi bu ikrar ile müteveffanın oğlundan sabit olamaz.

Fakat hakkında ikrar sahih olan şahıs, terikenin yalnız muayyen bir kısmını ihraz eden takımdan bulunursa, yani yalnız zevc veya zevceden ibaret olursa bu muayyen hissesini alır, terikenin mütebakisi başka vâris bulunmayınca haklarında ikrar sahih olmayan sair mukarrün lehlere ait olur.

Meselâ : Bir kimse : «Fülân benim zevcemdir, fülân ile fülân da benim

ana baba bir kardeşlerimdir» diye ikrar etmiş, başka da vâris bırakmamış olunca terikesinni rub'u, «zevcemdir» diye ikrar etmiş olduğu kadına verilir, mütebaki üç rub'u da «kardeşlerimdir» diye itiraf ettiği iki şahsa münasafeten ait olur. Sureti :

mukarrün leha bi ikrarin mukarrün lehüma bi ikrarin
sahihin gayri sahihin
1 3
rubu baki
M————————————esele
zevce ah lehüma 6 ah lehüma 4
2 3 3 2
—
8

Görülüyor ki, bu meselede zevce hakkındaki ikrar sahih olduğundan rubu, hisseye nail olmuş, diğerleri hakkındaki ikrar ise gayri sahih olmakla beraber başka vâris bulunmadığından bunlara da alesseviye mütebaki üç rubu' verilmiş ve kesre meydan verilmemesi için mesele sekize çıkarılmıştır.

186 — : Haklarında ikrar sahih olanlar ile olmıyanlar içtima edip de sehimleri muhtelif bulunduğu takdirde mesele bir kere ikrarın sadık, bir kerre de kâzib olduğuna göre tasvir edilir, haklarında ikrar sahih olmayan eşhasın kâzib meselesinden ellerinde bulunan baki ile sâdık meselesinden aldıkları hisselerinin mecmuu arasında muvafakat var ise işbu hisselerin vafkı, ve mübayenet var ise bu hisselerin mecmuu kâzib meselesinin tashihine zarp olunur, sonra ikinci meseledeki bu mazrup ile hakkında ikrar sahih olan varisin elindeki sehim zarp edilir, haklarında ikrar sahih olmayan şahısların birinci meseleden ellerinde bulunan sehimlerde ikinci meseleden baki kalan aded ile zarp edilerek bu vechile hisseleri tayin edilir. Bir misal:

1 4 3
sümün nısıf baki sâdıka
M————————————esele
zevce bintül'ibn uht liebeveyn 8

1	3				
rubu	baki	kâzibe			
M		esele			
zevce	bintül'ibn 21 uht liebeveyn		4	4	
7	12	9	7	3	
			—	—	
			28	7	
				=	baki
				3	

hisselerin mecmuu :
beynehüma mübayenet

Görülüyor ki, birinci meseleden bintül'ibnin elinde (4), uht liebeveynin elinde de (3) vardır ki mecmuu (7) dir. İkinci meseleden bunlara ait olan baki ise (3) dür. Bu üç ile yedi arasında mübayenet bulunduğundan yedi adedi ikinci meselenin tashihine zarp edilerek (28) hâsıl olmuştur. Bilâhare bu yedi ile zevcenin elindeki bir zarp edilmiş, sonra da birinci meseleden bintül'ibnin elindeki dört, ikinci meselenin bakisi olan üç ile zarp edilerek hâsılı (12) olmuş, ve uhti liebeveynin elindeki üç de mezkûr baki ile zarp edilerek (9) bulunmuştur.

Müteveffanın ikrarı, zevcesine ait sümün hisseden baki kalan kısmın bunlara ait olması hakkında olduğundan bunlar bu nisbet dahilinde baki terikeye müstahik bulunmuşlardır. Böyle olmasaydı ikinci meseledeki üçden ibaret olan bakinin ikisi bintül'ibne, biri de uht liebeveyne verilirdi, yahut bu bakinin nısfı bintül'ibne, diğer nısfı da usubet tarikiyle uht liebeveyne verilmek lâzım gelirdi.

187 — : Vereseden bazısı bir vâris, diğer bazısı da başka bir vâris ikrar edip her biri diğerinin ikrar ettiğini inkâr eylese, meselâ : bir ölünün iki oğlundan biri ölünün bir oğlu daha olduğunu, diğeri de ölünün bir zevcesi bulunduğunu ikrar etse yine evvelce beyan ettiğimiz vechile muamele yapılır, her mukarrün lehe, mukirrinin hissesinden sehim ifraz edilir, terike hisselerine göre usulen taksim olunur.

Mukaseme tarikiyle bir misal :

		inkâr
M		esele
ibn	ibn	2
1	1	8
—	—	—
8	8	16
3	3	3
—	—	—
24	24	48

beynehüma binnisıf

mukarrün leha mukir münkir ikrar

1 7

sümün baki————

M————————————esele

zevce	ibn	14	ibn	8
2	7		7	2
3	3		3	—
—	—		—	16
6	21		—	3
				—
				48

beynehüma tebayün

M————————————esele

mukarrün leh	mukir	münkir	
ibn	ibn	ibn	3
1	1	1	16
—	—	—	—
16	16	16	48

24 24

sümün netice

mukarrün leha mukir mukarrün leh mukir

M————————————esele

zevce	ibn	ibn	ibn
3	21	12	12

Görülüyor ki, zevceyi ikrar eden oğul, kendi hissesi olan 24 sehimin sekizde birini zevceye vermiş, bir oğulu ikrar eden diğer oğul da, kendi hissesi olan 24 sehimin nısfını. ikrar eylediği oğula vermiştir.

Bu meselenin fazl tarikiyle tasviri :

inkâr

M————————————esele

ibn	ibn	2
1	1	8
—	—	—
8	8	16
—	—	3
24	24	—
		48

mukarrün leha mukir münkir
1 7
sümün baki
M——esele
zevce ibn 14 ibn 8
2 7 7 2
3 — — —
— 21 21 16
6 3
48

beynehüma binnisıf

mukarrün leh mukir münkir
M——esele
ibn ibn ibn 3
1 1 1 16
— — — —
16 16 16 48

beynehüma tebayün

24
fi——
mukarrün leha mukir
sümün baki

24
fi——
mükarrün leh mukir

M——esele
zevce ibn ibn ibn 48
3 21 8 16

Görülüyor ki, bu tarika nazaran iki oğuldan birinin (24) hissesinden, ikrar ettiği zevceye sekizde bir olarak yine üç sehim veriliyor, diğer oğulun (24) hissesinden de ikrar ettiği oğula sekiz sehim veriliyor ki bu, üçüncü bir oğul bulunmadığı takdirde alacağı ziyade sehimden ibarettir. Nitekim birinci meseledeki sehimleriyle üçüncü meseledeki sehimleri bunu göstermektedir.

188 — : Bir müteveffanın meselâ : bir zevcesiyle ana baba bir erkek iki kardeşi bulunduğu halde zevcesi müteveffanın bir oğulu olduğunu ikrar eylese terikeden hissesi rubu' iken sümün olur, aradaki farkı ikrar eylediği oğula vermesi lâzım gelir, fakat müteveffanın diğer bir kardeşi daha bulunduğunu ikrar eylese bu ikrarın, hiç bir kıymeti olamaz. Çünkü bu halde zevcenin hissesi rubu' olacağından ikrariyle bu hisse artıp eksilmiyeceği gibi bu ikrarı başkalarının hisselerine de tesir edemez.

Bu mesele, şu suretle tasvir olunur :

mukirre	münkir		münkır	inkâr
1		3		
rubu	baki————			
M————				————esele
zevce	ah li ebeveyn	6	ah li ebeveyn	4
2	3		3	2
—	—		8	—
16	24		24	8
				8
				—
				64

1		7			
sümün———		baki————		——7	
M————					————esele
zevce :	ibn	ah liebeveyn	14	ah liebeveyn	8
2		7		7	2
4		—		4	—
—		28		—	16
8				28	4
					—
					64

rub'u : 16		48		
sümünü : 8		baki————		netice
M————		————		————esele
zevce :	ibn	ah li ebeveyn	ah li ebeveyn	64
8	8	24	24	

beynehüma müvafakat binnisıf

Görülüyor ki, neticede münkirlere inkâr meselesindeki hisseleri tamamen verilmiş, mukarrün lehe de mukirre olan zevcenin iki meselede olan hisseleri arasındaki fazla mikdar ita olunmuştur ki sekizden ibarettir.

TERİKEDEN SULÜS MİKDARINI MÜTECAVİZ VASİYETLERİN TENFİZİ :

189 — : Terike taksim edilmeden evvel sülüs mikdarına kadar olan vasiyetlerin tenfiz edileceği evvelce zikr edilmiştir. Sülüs mikdarından zaid olan vasiyetlere gelince vârisler icazet verirlerse bunlar da terikenin taksiminden evvel ifraz edilir, fakat icazet vermezlerse bu zaid mikdarın hükmü olamaz.

Fakat bir ölünün vârisi bulunmadığı takdirde terikesinden vasiyetleri tamamen tenfiz edilir, velev ki terikeyi muhit olsun.

Kezalik : ölünün yalnız zevci veya yalnız zevcesi bulunup da zaid olan

mikdara icazet vermediği takdirde de terikeden evvelâ: sülüs mikdarı vasiyet tenfiz edilir, saniyen : zevc veya zevcenin sehimleri ifraz olunur, sonra da mikdarından zaid olan vasiyetler — imkân dairesinde — tenfiz edilir.

190 — : Gerek sülüs mikdarına kadar olsun ve gerek sülüs mikdarından zaid bulunsun vasiyetlerin tesviyesi, meselâ : muayyen bir hanenin bir kısmına ait bir vasiyette mûsâ leh ile vârislerin hisselerinin kesirsiz tayin edilmesi hususunda ilmi feraiz bakımından bir takım kavaid ve ameliyatı hesabiyye mevcut olduğundan aşağıdaki fıkralarda bu kavaid ve ameliyat nümuneleriyle gösterilecektir.

191 — : Vasiyyet, terikenin sülüs mikdarı veya sülüs mikdarından noksan olunca evvelâ : vasiyete göre bir mesele tashih edilip andan mûsâ bih ifraz edilip bakisi de vârislere ait olur. Bu halde vârisler için de bir mesele vaz olunur, eğer işbu baki mikdar ile saniyen vaz edilen vârisler meselesinin tashihi arasında istikamet bulunur da baki vârislerin sehimlerine müstakim olursa zarba hacet kalmaz. Ve eğer bu baki mikdar ile vârislerin sehimleri arasında muvafakat bulunursa vârisleri meselesi tashihinin vafkı, vasiyyet meselesine zarp edilir, hâsılı iki meselenin mahreci olur. Bakinin vafkı da vârisler meselesine zarp edilir.

Fakat baki ile vârislerin sehimleri arasında mübayenet bulunursa verese meselesinin mecmuu vasiyet meselesine baki de vârisler meselesine zarp edilir, bundan hem mûsâ bih, hem de vârislere ait sehimler tayin edilmiş olur. Üç misal :

	2		1	
(1)	baki—————		sülüs————	
M———	———	———	———esele	
zevc	uht lehüma		mûsâ leh bissülüs	3
1	1		2	
nisıf	nisıf		baki	
M———	———	———	———esele	
zevc	uht lehüma———			2

beynehüma istikamet

Görülüyor ki, bu misalde ilk mesele üçdendir. Bundan biri mûsâ lehe verilmiş, baki ile iki nısfa müstahik olan vârisler meselesi arasında istikamet bulunduğundan bu da vârislere tevzi edilmiştir.

(2) baki $\frac{3}{6}$ rubu' 1

M——————————esele
üm ah liüm ühteyn lehüma mûsâ leh birrubu' 4
2 2
—
8

1 1 4 3
südüs südüs sülüsan baki
M——————————esele
üm ah liüm uhteyn lehüma 6
1 1 4
—
2

beynehüma müvafakat bissülüs

Bu meselede de mûsâ leh meselesi dörttendir. Bunun bakisi olan üç ile vârisler meselesi olan altı arasında muvafakat bissülüs bulunmuştur. Binaenaleyh bu altının vafkı olan (2) mezkûr (4) ile zarp edilmiş, hâsıl olan (8) iki meselenin tashihi olmuştur. Bakinin vafkı ise bir olduğundan bunun zarbında bir faide bulunmamıştır.

(3) baki $\frac{3}{12}$ rubu' 1

M——————————esele
zevce üm eb mûsâ leh birrubu' 4
4 4
—
16

3
1 1 2 baki
rubu' sülüsü ma yebka baki
M——————————esele
zevce üm eb 4
1 1 2 3
— — — —
3 3 6 12

beynehüma mübayenet

Görülüyor ki, bu misalde mûsâ leh meselesinin bakisi olan (3) ile veresе meselesinin mahreci olan (4) arasında mübayenet bulunduğundan bu dört, mûsâ leh meselesinin tashihi olan dört ile zarp edilerek hâsıl olan (16) iki meselenin tashihi olmuştur. Binaenaleyh mûsâ lehin elindeki (1) mez-

kür dört ile zarp edilerek (4) e çıkmış, vârislerin elindeki baki de bu dört ile zarp edilerek veya vârislerin meselesi, mezkûr üç ile zarp olunarak hâsıl olan (12) den üçer sehim zevce ile anaya, altı sehim de babaya verilmiştir ki mecmuu (16) eder.

Bu meseleler ihtisar edilerek şu vechile de tasvir edilir :

beynehüma tebayün

baki : 3 m——————esele 4

1	1	2	1	
rubu'	sülüsü ma yekba	baki	rubu'	
M———	———	———	———	esele
zevce	üm	eb	mûsâ leh birrubu'	4
1	1	2	1	4
3	3	3	4	—
—	—	—	—	16
3	3	6	4	

192 — : Mûsâ bih, sülüs veya sülüsden ekal olup da vâris men yüreddü aleyh takımından bir şahıs olduğu takdirde terikeden evvelâ mûsâ bih ifraz olunur, mütebakisi münhasıran o şahsa ait olur. Fakat vâris, men lâ yüreddü aleyh takımından, yani zevc veya zevceden ibaret olduğu takdirde terikeden evvelâ mûsâ bih ifraz olunur, sonra bu vârisin hissesi verilir, mütebakisi de beytülmâle tevdi edilir. Dört misal :

2	1	
baki	sülüs	
M———	———	esele
ibn	mûsâ leh bissülüs	3

2	1	
baki farzen ve redden	sülüs	
M———	———	esele
bint	mûsâ leh bissülüs	3

1	1	1		
nısıf	sülüs	baki		
M———	———	———	esele	
zevc	mûsâ leh bissülüs	beytülmâl	3	baki 2 mesele
				2 istikamet

1	3	1		
rubu'	baki	sülüs		
M———	———	———	esele	
zevc	beytülmâl	mûsâ leh bissülüs	3	baki 2 mesele
1	3	2	2	4 muvafakat
			—	binnisıf
			6	

193 — : Mûsâ bih, terikenin sülüsünden ziyade, meselâ : nısfı derecesinde veya terikenin tamamından ibaret olduğu takdirde şu dört suretten hâli olamaz :

(1) — Mûsâ lehden başka terikeye müstahik hiç bir vâris bulunmaz.

(2) — Vârisler mevcut olup sülüsden ziyade vasiyeti tecviz ederler.

(3) — Vârisler sülüsden ziyade mikdarı tecviz etmezler.

(4) — Vârislerin bazısı sülüsden ziyade mikdarı tecviz eder, bazısı etmez.

Bu dört suret hakkında aşağıdaki vechile muamele yapılır.

194 — : Bir ölünün vârisleri bulunmadığı takdirde yapmış olduğu vasiyet, sülüs mikdarından zaid, hattâ bütün terikeyi muhit olsa da tenfiz edilir. bu vasiyet tenfiz edilmedikce beytülmâle bir şey tevdi olunmaz. Bu, hakkı mülkiyet ve tasarrufun bir neticesidir, bütün Hanefîler buna kaildirler. (İmam Mâlik ile İmam Şafiîye göre başka vâris bulunmayınca sülüs mikdarından zaid olan vasiyet, muteber olmaz, terikenin, sülüsünden zaid olan kısmı beytülmâle vaz olunur.)

195 — : Bir ölünün vârisleri, anın sülüs mikdarından zaid bulunan vasiyetini tecviz ederse —üçüncü fıkrada da beyan olunduğu vechile— evvelâ mûsâ bih olan mikdar ifraz edilir, badehu vârislerin meselesine nisbet edilerek ana göre taksim muamelesi yapılır. Bir misal :

				1
				baki
sümün	baki——		nisıf	
M——			——	—esele
zevce	ibn	bint	mûsâ leh binnisıf	2
			24	24
				—
				48

1		7	
sümün		baki——	
		21	
M——			—esele
zevce	ibn	bint	8
3	14	7	3
			—
			24

beynehüma mübayenet

196 — : Bir ölünün vârisleri, sülüs mikdarından zaid vasiyeti tecviz etmedikleri surette bakılır : Eğer bu vârisler, men yüreddü aleyh takımından

193 — : Mûsâ bih, terikenin sülüsünden ziyade, meselâ : nısfı derecesinde veya terikenin tamamından ibaret olduğu takdirde şu dört suretten hâli olamaz :

(1) — Mûsâ lehden başka terikeye müstahik hiç bir vâris bulunmaz.

(2) — Vârisler mevcut olup sülüsden ziyade vasiyeti tecviz ederler.

(3) — Vârisler sülüsden ziyade mikdarı tecviz etmezler.

(4) — Vârislerin bazısı sülüsden ziyade mikdarı tecviz eder, bazısı etmez.

Bu dört suret hakkında aşağıdaki vechile muamele yapılır.

194 — : Bir ölünün vârisleri bulunmadığı takdirde yapmış olduğu vasiyet, sülüs mikdarından zaid, hattâ bütün terikeyi muhit olsa da tenfiz edilir, bu vasiyet tenfiz edilmedikce beytülmâle bir şey tevdi olunmaz. Bu, hakkı mülkiyet ve tasarrufun bir neticesidir, bütün Hanefîler buna kaildirler.

(İmam Mâlik ile İmam Şafiîye göre başka vâris bulunmayınca sülüs mikdarından zaid olan vasiyet, muteber olmaz, terikenin, sülüsünden zaid olan kısmı beytülmâle vaz olunur.)

195 — : Bir ölünün vârisleri, anın sülüs mikdarından zaid bulunan vasiyetini tecviz ederse —üçüncü fıkrada da beyan olunduğu vechile— evvelâ mûsâ bih olan mikdar ifraz edilir, badehu vârislerin meselesine nisbet edilerek ana göre taksim muamelesi yapılır. Bir misal :

				1
sümün	baki——		nisıf	baki
M———			———	esele
zevce	ibn	bint	mûsâ leh binnisıf	2
			24	24
				—
				48

1		7	
sümün		baki———	
		21	
M———		———	esele
zevce	ibn	bint	8
3	14	7	3
			—
			24

beynehüma mübayenet

196 — : Bir ölünün vârisleri, sülüs mikdarından zaid vasiyeti tecviz etmedikleri surette bakılır : Eğer bu vârisler, men yüreddü aleyh takımından

ise — birinci fıkrada da beyan olunduğu üzere — mûsâ lehe terikenin yalnız sülüsü verilip bakisi — üçüncü fıkra vechile — vârislere taksim edilir. Fakat vâris, men lâ yüreddü aleyh takımından ise terikeden evvelâ mûsâ lehe sülüs mikdarı ifraz edilir, sonra o vârisin hissesi çıkarılır, daha sonra da mezkûr vasiyet ikmal edilip fazla bir şey kalırsa o da beytülmâle vaz edilir. Üç misal :

(1) südüs baki— 1/sülüs baki 2

M——esele

eb ibn bint mûsâ leh binnisıf 3

9 9

—

27

1/südüs baki 5/15

M——esele

eb ibn bint 6

3 10 5 3

—

18

beynehüma müvafakat binnisıf

(2) 1/rubu' 1/sülüs : 1/tekmile baki 2/baki

M——esele

zevce mûsâ leh binnisıf beytülmâl 3

2 sülüs 2

1 tekmile —

— 6

3

1/rubu' 3/baki

M——esele

zevce beytül'mâl 4

3

1

— mûsâ lehe nakl

2

beynehüma muvafakat binisıf

(3)

```
                                        2
                            1          baki
      baki————————        sülüs
 M————————————————————————————————esele
      zevce beytülmâl mûsâ leh biküllitterike 3
                            2  sülüs    2
                            3  tekmile  —
                            —           6
                            5
         1              3
       rubu'           baki
 M————————————————————————————————esele
       zevce          beytül'mâl       4
         1              3  mûsâ lehe nakil
```

beynehüma binnısıf

Görülüyor ki, ikinci meselede zevcenin hissesi, terikenin sülüsü ifraz edildikten sonra bakisinden rubu' nisbetinde verilmiş, beytülmâle aid üç hisseden biri de vasiyeti nisfa iblâğ için mûsâ lehe ifraz edilip beytülmâle altıda iki hisse kalmıştır.

Üçüncü meselede ise vasiyet bulunmadığı takdirde beytülmâle vaz'ı lâzım gelen dörtte üç hisse, vasiyete mebni tamamen mûsâ lehe verilmiştir.

197 — : Bir ölünün sülüs mikdarından zaid olan vasiyetini vârislerden bir kısmı tecviz ettiği halde diğer bir kısmı tecviz etmese birisi icazete, diğeri de ademi icazete göre iki mesele tanzim edilir, badettashih mücîz olan vârislerin iki meseleden aldıkları sehimler beynindeki fazla mikdar, mûsâ lehin ademi icazet meselesinden olan sülüs hissesine zam ile kendisine verilir, bu da netice namiyle üçüncü bir mesele olarak gösterilir. Bir misal :

```
     beynehüma tebayün            indel'icaze

   baki 1 mesele 6 reddiye 5      1
    nısıf      südüs   südüs     nısıf
 M————————————————————————————————————esele
uht li ebeveyn uht lieb uht liüm mûsâ leh binnisıf 2
      3          1        1       5          5
      3          —        —       —          —
      —          3        3      15         10
      9                                      3
                                             —
                                            30
```

baki 2 mesele 6 reddiye 5 beynehüma

tebayün ademi icaze

3	1	1	1	
nisıf	südüs	südüs	sülüs	
M				esele
uht li ebeveyn	uht lieb	uht liüm	mûsâ leh binnisıf	3
3	1	1	1	5
—	—	—	5	—
6	2	2	—	15
2	2	2	5	2
—	—	—	2	—
12	4	4	—	30
			10	

beynehüma müvafakat bil'hums

	fazla 1	fazla 1		
radde	mücîze	mücîze		
nisıf	südüs	südüs	netice	
M				esele
uht liebeveyn	uht lieb	uht liüm	mûsâ leh binnisıf	30
12	3	3	10	
			2 fazla	
			—	
			12	

Görülüyor ki, vârisler, vasiyet binnisfı kabul edince (30) dan (9) sehim ana baba bir kız kardeşe, üçerden (6) sehim baba bir ve ana bir kız kardeşlere, (15) sehim de mûsâ lehe isabet ediyor. Hiç biri mûcîz olmadığı takdirde (30) dan (12) sehim ana baba bir kız kardeşe, dörderden (8) sehim baba bir ve ana bir kız kardeşlere, (10) sehim de mûsâ lehe ait oluyor. Fakat bu vasiyete ana baba bir kız kardeş icazet vermeyip diğerleri icazet verince (30) dan (12) sehim liebeveyn uhte, üçerden (6) sehim lieb ve liüm uhtlere (12) sehim de mûsâ lehe isabet ediyor ki bu on iki sehimden ikisi mücîz olan iki kız kardeşin hisselerindeki birer fazla farkdan neş'et etmiştir ki, bu iki de mûsâ lehe verilmekle mecmuı siham (12) olmuştur.

198— : Bir ölünün, meselâ : iki kimseye yapmış olduğu vasiyetin mecmuu sülüs mikdarını tecavüz edip de buna vârislerden bazısı icazet verdiği halde diğer bazısı icazet vermese yine yukarıdaki vechile iki mesele yapılır, mucîz olan vârislerin iki meseleden aldıkları sehimler arasındaki fazla mikdar, mûsâ lehlerin ademi icazet meselesinde olan sülüs hisselerine muayyen nisbetler dahilinde zam ile kendilerine verilir. Bir misal :

beynehüma muvafakat bissülüs indel'icaze
3 mesele 6 2 1
baki———— sülüs südüs
M————————————————esele

ibn	ibn	bint	bint	mûsâ leh bissülüs	mûsâ leh bissüdüs	6
2	2	1	1	2	1	2
3	3	3	3	2	2	—
—	—	—	—	—	—	12
6	6	3	3	4	2	3
				3	3	—
				—	—	36
				12	6	

beynehüma ademi icazet
muvafakati binnisıf 1
baki 2 mesele 6 sülüs————
M————————————————esele

ibn	ibn	bint	bint	mûsâ leh bissülüs 3	mûsâ leh bissüdüs	3
2	2	1	1	2	1	3
3	4	4	4	4	4	—
—	—	—	—	—	—	9
8	8	4	4	8	4	4
						—
						36

mûciz rad mûcize radde sülüs südüs netice
M————————————————esele

ibn	ibn	bint	bint	mûsâ leh büssülüs	mûsâ leh bissüdüs 36	
6	8	3	4	8	4	
				2	1	
				—	—	fazla
				10	5	

Görülüyor ki : bu misalde birinci mesele, icazete göre (12) den, ikinci mesele de ademi icazete göre (9) dan tashih edilmiştir. Bu iki tashih arasında muvafakat bissülüs bulunduğundan birinci meselenin vafkı olan (4) ikinci meseleye ve ikinci meselenin vafkı olan (3) de birinci meseleye zarp edilmekle (36) hâsıl olmuş, bu mazruplar, istihkak sahiplerinin ellerindeki sehimlere de zarp olunarak hisseleri tayin edilmiştir. Sonra bir de netice meselesi yazılıp mûciz olan vârislere icazet meselesindeki sehimleri, mûciz olmayan vârisler ile mûsâ lehlere de ademi icazet meselesindeki sehimleri verilip badehu mûciz olan vârislerin iki meseleden aldıkları sehimler arasındaki fazla bulunan üç sehim, mûsâ lehlerin hisselerine göre tevzi ve sehimlerine zam edilmiş, bu suretle mûciz olan oğula (6) kıza (3) ve mûciz olmayan oğula (8) kıza da (4) isabet etmiş, mûsâ leh bissülüsün istihkakı

iki sehim zammiyle (10) mûsâ leh bissülüsün istihkakı iki sehim zammiyle (5) olarak tesbit edilmiştir ki mecmuu (36) sehim eder.

(Malikîlere göre de terikeden rubu', sülüs gibi bir cüz'i şayi vasiyet edilmiş olunca evvelâ vasiyyet meselesi bu cüz'e göre tashih edilir, bakisi de ikinci bir mesele dairesinde vârislere taksim edilir, yoksa mûsâ leh, vârisler gibi ber tashihi meseleye dahil olmaz.)

BEYTÜL'MALE VAZ' OLUNACAK TERİKELER :

199 — : Yukarıdan beri beyan olunan sekiz sınıf istihkak erbabı bulunmadığı takdirde ölünün terikesi beytül'mâle tevdi olunur. Ölünün yalnız zevci veya yalnız zevcesi veya terike mikdarından noksan vasiyyeti mevcut olunca da terikeden bunların muayyen hisseleri ifraz olunduktan sonra baki kalan mikdar beytülmâle vaz' edilir.

200 — : Beytülmalin bu gibi terikelere vaz'ıyed etmesi — evvelce de yazıldığı üzere — veraset cihetiyle değildir. Belki bunların sahipsiz, zayi mal hükmünde bulunmasına müstenittir. Bunun içindir ki vârisleri, vasiyyetleri bulunmayan zimmîlerin terikesi de beytül'mâle tevdi olunur. Halbuki müslümanlar ile gayri müslimler arasında tevarüs carî değildir.

201 — : Zâhirde müstehıhhi bulunmayan bir terikeyi beytül'mâl emini semeni mislinden noksanı fâhiş ile başkalarına satıp teslim ile istihlâk ettikten sonra bir vâris zuhur etse bu terikeyi beytül'mâl eminine tazmin ettirebilir.

202 — : Beytül'mâl emini, zâhirde maruf vârisi bulunmayan bir gayri menkul terikeyi bir kimseye satıp teslim ettikten sonra bir vâris zuhur etse bakılır : eğer o gayri menkul, hâkimin emriyle ve semeni misliyle satılmış ise zuhur eden vâris bunu istirdad edemez, belki yalnız semenini beytül'mâl emininden talep eder, fakat semeni mislinden noksanı fâhiş ile satılmış ise vârisin bu gayri menkulü istirdada salâhiyeti vardır. Vergiler mebhasine de müracaat!..

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

TERİKELERİN SURETİ TAKSİMİNE VE BAZI KİMSELERİN VÂRİS OLUP OLAMAYACAĞINA MÜTEALLİKDİR.

İÇİNDEKİLER : Miras meselelerinde sehimlerin mahreçlerini tayin. Adetler arasındaki nisbetleri tayin. Miras meselelerinin tashihi. Reddiyye, âdile ve avliyye meseleleri. Teharüce aid meseleler. Terikelerden mefkutlar namına hisse tevkifi. Esirlerin vâris ve müverris olup olamamaları. Haml için terikeden hisse ifrazı. Hünsai müşkilin tevarüsü. Ceddi sahihin tevarüsü hakkındaki mezhebler. Münaseha mes'eleleri. Terikelerin vârisler ve garimler arasında taksimi.

MİRAS MESELELERNDE SEHİMLERİN MAHREÇLERİNİ TAYİN :

203 — : Bir ölünün terikesi, vârisler arasında muayyen sehimlere (farzlara) göre taksim edilir, bu sehimler birer kesri âdidir, terike ise bir vahidi kıyasi sayılıp bu kesirlerin ilk mahrecini teşkil eder.

Meselâ : bir müteveffanın vârisleri zevcesiyle kızından, bir de liebeveyn amcasından ibaret olsa zevcenin sehimi sümün 1/8 kızın sehimi nısıf 1/2 amcanın sehimi bakiden ibaret olmuş olur.

Bu muamelei hisabiyyeyi göstermek için mesele ünvanı ile ufkî bir hat yazılır, bu hattın altına vârislerin isimleri, üstüne de her vârisin sehimleri yazılıp bu hattın sol tarafına da (yeni yazıya nazaran sağ tarafına) sehimlerin mecmuunu ihtiva eden mahreç tahrir edilir. Bir misal :

	2	3	6	1	
	südüs	rubu'	nısif	baki	
M———————————————————esele					
	üm	zevc	bint	ah lebüma	12

204 — : Füruzı mukaddere denilen sehimler, iki nevidir: Birinci nevi, nısıf 1/2, rubu' 1/4, sümün 1/8 dir. İkinci nevi de sülüsan 2/3, sülüs 1/3 südüs 1/6 dır.

Bu sehimlerin bir kaçı bir meselede bazan ictima eder, bazan etmez, bu cihetle meselelerin mahreçleri tebeddül eder.

205 — : Bir meselede bu iki neviden her hangi bir farz = sehim, münferid olarak bulunursa anın mahreci isminin gösterdiği adeddir. Meselâ rub'un mahreci 4, sümünün mahreci 8, sülüsün mahreci 3 dür. Nısıfın mahreci ise 2 dir.

Fakat bir meselede bir neviden iki veya üç farz bulunursa en az olan farzın mahreci kendisinden büyük olan farzın da mahreci olur.

Meselâ : birinci neviden nısıf ile rubu ve sümün ictima etse sümün hepsinden ekal olduğundan anın mahreci olan (8) nısfın da, rub'un mahreci olmuş olur.

Kezalik ikinci neviden sülüsan ile sülüs ve südüs ictima etse südüsün mahreci olan (6) sülüsün de, sülüsanın da mahreci olur. İki misal :

1 2 1
rubu' nısıf baki
M———————————esele
zevc bint am lehüma 4
zevc eb üm 2

1 4
südüs sülüsan
M———————————esele
üm binteyn 6
—
reddiyye 5

206 — : Bir meselede iki nevi farzlardan bir kaçı toplanınca üç halden halî olamaz :

Birinci hal, birinci neviden nısıf ile ikinci neviden herhangi bir farz ihtilât eder, bu suretde meselenin mahreci (6) olur. Misal :

3 4 2
nısıf sülüsan sülüs
M———————————esele
zevc uhteyn lehüma uhteyn liüm 6
3 4 2 —
— — 9
2 1 aviliyye

3 1 2
nısıf südüs baki
M———————————esele
bint üm ah lehüma 6

İkinci hal, birinci neviden rubu' ile ikinci neviden her hangi bir sehim ihtilât eder. Bu halde müşterek mahrecleri (12) olur. Misal :

	3	8	1	
	rubu'	sülüsan	baki	
M				esele
	zevc	bintan	ah lehüma	12
	3	8	1	
		—		
		4		

	3	4	5	
	rubu'	sülüs	baki	
M				esele
	zevce	üm	am lehüma	12

	3	8	2	
	rubu'	sülüsan	südüs	
M				esele
	zevce	uhteyn lehüma	uht liüm	12
				—
				13 avliyye

Üçüncü hal, birinci neviden sümün ile ikinci neviden her hangi bir sehim ihtilât eder. Bu halde mahreçleri (24) olur. Misal :

	3	16	5	
	sümün	sülüsan	baki	
M				esele
	zevce	bintan	am lehüma	24
	3	16	5	
		—		
		8		

	3	16	4	1	
	sümün	sülüsan	südüs	baki	
M					esele
	zevce	bintan	üm	ah lehüma	24
	3	16	4	1	
		—			
		8			

207 — : Bir meselede muayyen bir sehim ile sülüsü ma yekba toplansa evvelâ muayyen sehimin mahreci yazılır, sonra diğerlerinin mahreci sülüsün gösterdiği (3) adedi olmuş olur. Misal :

1	2	1	
nısıf	baki	sülüsü ma yekba 1/3	
M			esele
zevc	eb	üm	2
3	2	1	3
			6

1	2	1 3	
rubu'	baki	sülüsü ma yebka	
M			ese
zevce	eb	üm	4

ADEDLER ARASINDA NİSBETLERİ TAYİN :

208 — : Miras meselelerinde çok kere ölüye ayni sebeble [illegible] teaddid vârisler bulunur :

Üç, dört zevce, üç dört evlâd, dört beş kardeş vesaire gibi. Bu halde meselenin mahrecinden müstahik oldukları sehimler, kendilerine bazan bilâ kesir kabili taksim olur, bazan olmaz. Bir misal:

3	16	5	
sümün	sülüsan	baki	
M			esele
üç zevce	üç bint	iki ah lehüma	24

Görülüyor ki, bu meselede (24) mahrecinden üç zevceye verilen sümün hisse, yani (3) sehim, kendilerine kabili taksimdir, fakat üç kıza sülüsan olarak verilen (16) ile iki kardeşe baki olarak verilen (5) kendilerine bilâ kesir kabili taksim değildir.

İşte sehimlerde böyle kesir vukuuna meydan vermemek veya ihtisar tarikini iltizam etmek için aşağıda beyan edileceği vechile — bir ameliyyei hisabiyyeye lüzum görülür. Bu ameliyye ise adedler arasındaki nisbetleri bilmeğe mütevakkıftır. Bu nisbetler, — mukaddimede de beyan olunduğu üzere — tebayün, temasül, tedahül ve tevafuk namiyle dört kısma ayrılır. Şöyle ki :

(1) Birden başka üçüncü bir aded ile ifna edilemiyen, yani : taksimleri vâhide müncer olup kasımı müşterekleri vâhidden başka bulunmayan herhangi iki aded arasında tebayün = mübayenet bulunmuş olur : 9 ile 10 ve 20 ile 3 adedleri gibi.

Sureti taksim :

10 | 9	9 | 9	20 | 3	3 | 2	2 | 1
9 | 1	9 | 1	18 | 6	2 | 1	2 | 2
01 baki	0	02 baki	1 baki	0

(2) Biribirine müsavi iki aded arasında da temasül = mümaselet vardır ki, biribirinin ayni demekdir : 10 adedinin 10 adedine müsavatı gibi.

(3) Biribiriyle tamamen kabili taksim olan iki aded arasında da tedahül vardır. 15 adediyle 5 adedi gibi. Çünkü on beşde beş üç defa dahildir, on beş adedi, beş adediyle taksimi tamamen kabul eder :

$$15 \div 5 = 3$$

(4) Biribiriyle tamamen kabili taksim olmayıp her ikisi üçüncü bir aded ile tamamen kabili taksim olan herhangi iki aded arasında da tevafuk = muvafakat vardır. Bu üçüncü aded, kasımı müşterek namını alır, bu ki adedden her birinin kasımı müştereki ile taksimi neticesinde vücude gelen harici kısmete de o adedin vafkı namı verilir ve (kıf) işaretiyle gösterilir.

Meselâ : (4) adediyle (10) adedi arasında tevafuk vardır. Çünkü her ikisi de (2) adediyle kabili taksimdir. Şöyle ki : evvelâ on adedi dörde taksim olunur, harici kısmet iki eder, sonra dört de ikiye taksim edilir, harici kısmet yine iki eder. Binaenaleyh iki adedi, hem on adedinin, hem de dört adedinin vafkı olmuş olur. Bu halde bunların arasında muvafakat binnısıf bulunmuş olur.

Kezalik (100) adediyle (40) adedi arasında tevafuk vardır. Çünkü kasımı müşterekleri (20) dir. Bu cihetle aralarında yirmi cüzde bir muvafakat vardır. (Muvafakat bicüzin min ışrîn) denir. Bu halde yüz adedinin vafkı beş, kırk adedinin vakfı da iki olmuş olur.

Hâsılı iki adedin kasımı müştereki meselâ : (3) ise aralarında «muvafakat bıssülüs» (4) ise «muvafakat birrubu'» (5) ise «muvafakat bilhumus» (6) ise muvafakat bissüdüs» (7) ise «muvafakat bissubu'» (8) ise «muvafakat bissümün» (9) ise «muvafakat bittüsu'» (10) ise «muvafakat biluşur» (11) ise «muvafakat bicüzin min ihda aşer» (12) ise «muvafakat bicüz'in min isna aşer» bulunmuş olur.

(TENBİH) : Tedahül de tevafukun bir nev'i demekdir. Çünkü iki adedin asgarı her ikisinin kasımıdır. Meselâ : (4) ile (12) adedlerinden (4) adedi hem kendisinin hem de on ikinin kasımı bulunur, bu cihetle aralarında muvafakat birrubu' bulunmuş olur. Binaenaleyh aralarında tedahül bulunan iki

aded arasında çok kere tevafuk muamelesi cereyan eder. Dördün vafkı (1) on ikinin vafkı da (3) dür :

12 ÷ 4 = 3 4 ÷ 4 = 1.

MİRAS MESELELERİNİN TASHİHİ :

209 — : Vârislerin sehimleri kesir bulunmaksızın asgarî bir mahrecden tayin edilir, her birinin hissesi, bir adedi sahih ile taayyün etmiş olur. Bu muameleye «tashihi mesele» namı verilir.

Miras meselelerinin tashihinde yedi hal mutasavverdir. Bunlardan üçü (beynessihami verrüus = sehimler ile reisler arasında), dördü de (beynerrüusi verrüus = re'sler ile re'sler arasında) muteberdir. Yani üçü vârislerin adedleriyle kendi sehimleri beyninde, dördü de müteaddid fariklere ayrılan vârislerin, biribirine nazaran adedleri beyninde carîdir. göyle ki:

(1) Birinci hal : vârislerden her ferikin sehimi kendilerine müstakim olup tamamiyle taksimi kabil olur. Bu halde herkesin hissesi taayyün etmiş olacağından başka muameleye lüzum kalmaz. Misal :

1	4 müstakim	1		
südüs	sülüsan	südüs	baki	
M————	————	————	———	----esele
üm	bintan	eb		6
	2			

(2) İkinci hal : Vârislerden yalnız bir ferikin sehimleri münkesir olup bu sehimler ile rüus arasında muvafakat bulunur veya rüusün adedi ziyade olarak aralarında tedahül cereyan eder. Bu halde evvelâ haklarında kesir vaki olan ferikin adedi rüüsünün vakfı, asıl meseleye ve aile ise avlüne zarp olunur, hâsılı zarp, meselenin mahrecini teşkil eder, sonra vârislerin asıl meseleden sehimleri her ne ise mezkûr vafk ile zarp edilir. Misal:

		muvafakat binnısif			
3	2	8	2		
rubu'	südüs	sülüsan	südüs	baki	
M————	————	————	————	———	----esele
zevc	üm	sitte benat	eb		12
9	6	24	6		—
		—		avliyye	15
		4			3
					—
					45

Görülüyor ki, bu mesele evvelâ (12) den tashih edilmiş, vârislerin muayyen sehimleri ziyade olduğundan (15) e avl eylemiştir. Sonra altı kız ile sehimleri olan sekiz arasında muvafakat binnısif bulunup sekizin kendilerine kesirsiz taksimi kabil olmadığından adedi rüüsleri olan altının vafkı, yani : üç alınarak on beş ile zarp edilmiş. meselenin mahreci (45) olmuştur. Daha sonra her vârisin sehimi mezkûr üç ile zarp edilerek 45 den (9) hisse zevce, altışardan (12) hisse üm ile eb'e, (24) hisse de altı kıza isabet edib her kıza (4) hisse düşmüştür.

(3) Üçüncü hal : Vârislerden yalnız bir ferikin sehimi münkesir olup bu sehim ile adedi rüüsleri arasında mübayenet bulunur. Bu halde adedi rüüsleri asıl meseleye ve mesele, reddiyye veya avliyye ise bunun red veya avlüne zarp edilir ve bu adedi rüüs ile vârislerin sehimleri de ayrıca zarp olunur. İki misal :

3	1	2 mübayenet	
nısif	südüs	sülüs	
M—			esele
zevc	üm	selâse ahevat liüm	6
9	3	6	3
		—	—
		2	18

3	4 mübayenet		
nısıf	sülüsan		
M—			esele
zevc	hamse benat		6
15	20		—
	—	avliyye	7
	4		5
			—
			35

(4) Dördüncü hal : Beynerruusi verrüus temasül bulunur. Yani : sehimleri kendilerine kesirsiz taksim olunamayan feriklerin sehimleri ile adedi rüüsleri mütebayin ise adedi rüüsleri arasında ve eğer mütevafık veya mütedahil ise adedi rüüslerinin vafkları beyninde mümaselet bulunur. Bu surette evvelâ bu feriklerden birinin adedi rüüsi veya vafkı asıl meseleye zarp olunur, sonra bu mazrub ile her ferikin sehimleri de zarp edilir. Misal :

	muvafakat binnisıf	mübayenet	mübayenet	
	4	1	1	
	sülüsan	südüs	baki	
M				esele
	sitte benat	selâse ceddat	selâsete amam	6
	12	3	3	3
	—	—	—	—
	2	1	1	18

3 kıf
3 kıf
3 kıf

Görülüyor ki, bu mesele, evvelâ (6- dan tashih edilmiş, bundan altı kıza isabet eden (4) sehim adedi rüûsleri arasında muvafakat binnisıf bulunduğundan (3) aded, kıf diye hıfz edilmiş, üç cedde ile üç amcanın sehimleriyle adedi rüûsleri arasında ise mübayenet olduğundan bunların adedi rüûsleri olan (3) ler de hıfz edilib biribirine mümasil olduğundan bunlardan yalnız biri tashihi meseleye zarp edilmekle mahreci (18) olmuştur. Sonra bu üç ile her ferikin asıl meseleden almış olduğu sehimler de zarp edilerek altı kıza ikişerden (12), üç cedde ile üç amcaya da birerden (6) sehim isabet etmiştir.

Vârislerden yalnız iki taife arasında kesir bulunduğu takdirde de yine bu vechile muamele yapılır. Bu meselede üç âm yerinde bir âm bulunması gibi.

(5) Beşinci hal, beynerrüûsi verrüûs tedahül bulunur. Yani : sehimlerinde kesir vaki olan fariklerin adedi rüûslerile sehimleri mütebayin ise adedi rüûsleri arasında, ve eğer mütevafik veya mütedahil ise adedi rüûslerinin vafkleri beyninde tedahül bulunur. Bu surette hangi ferikin adedi rüûsü ziyade ise o, evvelâ asıl meseleye, sonra da her ferikin asıl meseleden olan sehimlerine zarp edilir. Misal :

	mübayenet	mübayenet	mübayenet	
	3	2	7	
	rubu'	südüs	baki	
M				esele
	dört zevce	üç cedde	on iki amca	12
	36	24	84	12
	—	—	—	—
	9	8	7	24
				12
				—
				144

4 kıf
3 kıf
12 kıf

Görülüyor ki bu mesele bidayeten (12) den tashih edilmiş, bundan dört

zevceye verilen üç sehim ile adeid rüûsleri arasında mübayenet bulunmakla adedi rüûsleri olan (4) hıfz edilmiş, ceddelere verilen iki ile adedi rüûsleri olan üç arasında mübayenet bulunmakla bu (3) de hıfz edilmiş, amcalara verilen yedi ile bunların adedi rüûsleri olan on iki arasında da mübayenet bulunmakla bu (12) de hıfz edilmiştir. Bu mahfuz üç kısım adedden on iki ile üç ve dört arasında ise tedahül bulunduğundan bunların en büyüğü olan (12) alınarak asıl meseleye, sonra da her ferikin sehmine zarp edilmiş, bu vechile meselenin mahreci (144) den olmuş ve her ferikin hissesi teayyün eylemiştir. Meselâ : bu misalde dört zevcenin (144) mahrecinden hisseleri cem'an (36) bulunmuş ve bu aded dörde taksim edilmekle her zevceye (9) sehim düşmüştür.

(6) Altıncı hal, beynerrüûsi verrüûs muvafakat bulunur. Yani : sehimleri ile rüûsleri mütebayin ise adedi rüûsleri arasında, ve eğer mütevafık veya mütedahil ise adedi rüûslerin vafkleri beyninde muvafakat bulunur. Bu surette adedi rüûslerden kıfdaki birincinin vafkı ikinci kıfdaki adedin mecmuuna zarp olunur, hâsılı zarp, üçüncü adedin vafkına zarp olunur, sonra bu ikinci hâsılı zarp da dördüncü adedin vafkına zarp edilir, bu vechile vücude gelen üçüncü hâsılı zarp da evvelâ asıl meseleye, sonra da her ferikin asıl meseleden olan sehimlerine zarp edilir. Misal :

						15 kıf 180
mübayenet	muvafakat binnısıf	mübayenet	mübayenet			9 kıf 36
3	16	4	1			6 kıf 12
sümün	sülüsan	südüs	baki			4 kıf
M			esele			
dört zevce	on sekiz kız	on beş cedde	altı am	24		
540	2880	720	180	180		
135	160	48	30	4320		

Görülüyor ki, bu mesele esasen (24) den tashih edilmiştir. Bundan zevcelerin hisseleri olan (3) ile adedi rüûsleri olan (4) arasında mübayenet bulunmakla bu dört hıfz edilmiştir. Amcaların hisseleri olan (1) ile adedi rüûsleri olan (6) arasında da mübayenet bulunmakla bu altı da aynen hıfz olunmuştur. Kızların hisseleri olan (16) ile adedi rüûsleri olan (18) arasında da muvafakat binnisıf olduğundan on sekizin vafkı olan dokuz da hıfz edilmiştir. Ceddelerin hisseleri olan (4) ile adedi rüûsleri olan (15) arasında da mübayenet olmakla bu on beş de hıfz olunmuştur.

Badehû bu hıfz edilen 4, 6, 9, 15 adedleri arasında nisbet aranmış, (4) ile (6) beyninde muvafakat binnısıf bulunduğundan dördün vafkı olan iki adedi altının mecmuuna zarp edilerek (12) hâsıl olmuştur. Bu on iki ile

dokuz arasında da muvafakat bissülüs bulunmakla on iki, dokuzun vafkı olan üç ile zarp edilerek (36) hâsıl olmuştur. İşbu otuz altı ile on beş arasında da muvafakat bissülüs bulunmakla otuz altı, on beşin vafkı olan beş ile zarp edilerek (180) husule gelmiştir.

İşte bu yüz seksen adedi de asıl meseleye zarp edilmekle mahreci (4320) ye baliğ olmuş, ve bu (180) ile her ferikin asıl meseleden olan sehimleri de zarp edilerek hâsılları kendilerine taksim olunmuştur.

(7) Yedinci hal,beynerrüûsi verrüûs mübayenet bulunur. Yani: sehimlerinde kesir vaki olan feriklerin sehimlerile adedi rüûsleri mübayin ise adedi rüûsleri arasında ve eğer muvafık veya mütedahil ise adedi rüûslerin vafkleri beyninde mübayenet bulunur. Bu surette birinci ferikin tamamen adedi rüûsi, ikinci ferikin adedi rüûsüne zarp olunur, hasılı zarp, üçüncü ferikin adedi rüûsüne zarp edilir, bunun hâsılı da dördüncü ferikin adedi rüûsüne zarp olunur, işbu son hâsılı zarp da asıl meseleye ve her ferikin elindeki sehimlere zarp olunur.

	muvafakat	muvafakat		
mübayenet	binnısıf	binnısıf	mübayenet	
3	4	16	1	
sümün	südüs	sülüsan	baki	
M				esele
ikizevce	altı cedde	on kız	yedi am	24
630	840	3360	210	210
315	140	336	30	5040

7	kıf	210
5	kıf	30
3	kıf	6
2	kıf	

Görülüyor ki, bu meselede de evvelki mesele gibi vârislerin, ya adedı rüûsleri veya adedi rüûslerinin vafkleri hıfz edilmiştir ki bunlar 2, 3, 5, 7 adedleridir. Bu adetler ise biribirine mübayin olduğundan sırasiyle biribirine zarp edilmiş, hâsıl olan (210) de hem asıl meseleye, hem de vârislerin asıl meseleden olan sehimlerine zarp edilmiştir. Bunun neticesinde iki zevceye (310) den (630), altı ceddeye de (140) dan (840), on kıza da (336) şardan (3360) ve yedi amcaya da (30) ardan (210) sehim isabet etmiştir ki mecmuu (5040) dır.

Bu suretle her ferika isabet eden hisse o ferikin adedi rüûsüne taksim edilmiş oluyor. Meselâ : zevceler ferikine isabet eden (630) hisse, iki zevceye taksim edilmekle her birine (310) hisse düşmüştür. Bu hususta en basit olan usul de budur.

ÂDİLE VE AVLİYYE MESELELERİ :

210 — : Vârislerin farizeleri = sehimleri üç kısma ayrılır : Birincisi:

farizai âdiledir ki, eshabı feraizin sehimleriyle, sihamı mâl, yani : mahreci mesele müsavi bulunur, veyahut eshabı feraizin sehimleri, sihamı malden dûn olursa da aralarında asaba bulunarak bakiyi ihraz etmekle sehimleriyle mahreç arasında bir müsavat bulunmuş olur. Bu kısma dair iki misal:

	2	1	
	sülüsan	sülüs	
M	—————————	—————————	---------esele
	uhteyn lehüma	uhteyn li üm	3
	4	2	2
	—	—	—
	2	1	6
	2	1	
	sülüsan	baki	
M	—————————	—————————	---------esele
	bintan	am lehüma	3
	2	1	
	—		
	1		

İkinci kısım, reddiyyedir ki bunu ayrıca izah edeceğiz. Üçüncü kısma gelince bu da farizai ailedir ki eshabı feraizin sehimleri, mahreci meseleden ekser olur, yani : vârislerin sehimleri cem edilince kendileri için yapılan meselenin mahrecinden artar, mahreç bunları ihata edemez, meselâ meselenin mahreci (6) iken sehimlerin mecmuu (8) e baliğ olur.

Bu halde meselenin mahrecini, o sehimlerin mecmuu teşkil eder, yani : vâhidi kıyasî itibar olunan terike, bu ikinci mahreç kadar mütesavi kısımlara ayrılır, bundan vârislerin sehimleri verilir, her vârisin sehimi ayni nisbet dahilinde eksilmiş, aralarında bir teadül muhafaza edilmiş olur.

211 — : Aile ve avliyye denilen mesele ile ilk hükm eden zat, Hazreti Ömerdir. Zamanında böyle bir mesele tahaddüs etmiş, eshabı kiram ile yaptığı ilmî bir müşaverede Resuli Ekremin amcası bulunan Hazreti Abbas, avliyye tarikine işaret etmekle bu cihet cümlesinin tasvibine iktiran eylemiştir. Yalnız Hazreti Ömerin irtihalinden sonra İbni Abbas hazretleri bu reye muhalefet ederek böyle bir hâdise zuhurunda eshabı feraizden kuvveti karabet sahibi olanların tercih edilmesini, noksanın hâlen esve' olan benat ile ahevata tahsis olunmasını, diğer bir tabir ile noksanın muayyen hisseleri gayri muayyen hisseye tebeddül edebilecek fariza sahiplerine in-

hisar etmesini dermeyan etmiştir. Fakat bu rey, kabuli âmmeye mazhar olamamıştır. Çünkü eshabı feraizin birer nisbet dahilinde irse istihkakları nas ile sabittir, bu cihetle istihkakda müsavi olduklarından birinin diğerine tercihine medar yoktur, asabat da ayni derecede kuvveti haizdirler.

Binaenaleyh meselenin mahreci kâfi olmayınca taksimi gurema gibi terike anlara hisselerine göre garameten tevzi edilmek lâzım gelir.

Şöyle ki : miras meselelerinde müstamel mahreçler, 2, 3, 4, 6, 8, 12, 24 den ibaret olmak üzere yedidir, bu yedi mahreçden dördü, yani: 2, 3, 4, 8 mahreçleri aslâ avl etmezler, mütebaki üçü, yani : 6, 12 ,24 mahreçleri avl ederler. Bunlar, berveçhi âtidir :

(1) - : Mahreci 2 olan bir meselede avl cari olmaz. Çünkü mahrecin iki olması, meselede ya iki nısıf veya bir nısıf ile baki cem olmak suretiyle mutasavverdir, bu iki surette ise avl mümkün değildir. Misal :

	1	1	
	nısıf	nısıf	
M	—————	—————	——esele
	zevc	uht lehüma	2
	1	1	
	nısıf	baki	
M	—————	—————	——esele
	zevc	ahlehüma	2

(2) - : Mahreci 3 olan bir meselede avl etmez. Çünkü mahrecin 3 olması meselede yalnız sülüs, yalnız sülüsan, yahut yalnız sülüsan ile sülüs bulunması suretlerinde mutasavverdir. Bu üç surette ise avle mahal yoktur. Misal :

	1	2	
	sülüs	baki	
M	—————	—————	——esele
	üm	am lehüma	3
	2	1	
	sülüsan	baki	
M	—————	—————	——esele
	bintan	ah lehüma	3

	2	1	
	sülüsan	sülüs	
M			esele
	uhteyn lehüma	uhteyn liüm	3
	4	2	2
	—	—	—
	2	1	6

(3) - : Mahreci 4 olan bir meselede avl etmez. Çünkü mahrecin 4 olması meselede ya rubu' ile bakinin cem olması veya bir rubu' ile nısfın cem olması, yahut rubu' ile sülüsü ma yebka bulunması suretlerinde mutasavverdir. Bu üç surette ise avl kabil değildir. Misal :

	1	3	
	rubu	baki	
M			esele
	zevc	ibn	4

	1	1	2	
	rubu'	sülüsü ma yebka	baki	
M				esele
	zevce	üm	eb	4

	1	2	1	
	rubu'	nısıf	baki	
M				esele
	zevc	bint	ah lehüma	4

(4) - Mahreci 8 olan meselelerde de avl yoktur. Çünkü mahrecin 8 olması meselede ya sümün ile baki bulunmak veya sümün ile bir nısıf ve baki bulunmak suretiyle mutasavverdir. bu iki surette ise avl cari olamaz. Misal:

	1	7	
	sümün	baki	
M			esele
	zevce	ibn	8

	1	4	3	
	sümün	nısıf	baki	
M				esele
	zevce	bint	am lehüma	8

(5) - : Mahreci 6 olan bir mesele ona kadar vitren ve şef'an = tek ve çift olarak avledebilir. Şöyle ki : evvelâ : altının yediye avl etmesi iki suretle olur. Birincisi, meselede nısıf ile sülüsanın cem olmasıdır. İkincisi de nısıf ile südüsün cem olmasıdır. Misal :

	nısıf	sülüsan	
M————————			---------esele
	zevc	uhteyn lehüma	6
			—
		avliyye	7

	3	3	1	
	nısıf	nısıf	südüs	
M————————				---------esele
	zevc	uht lehüma	uht lieb	6
				—
			avliyye	7

Saniyen : altının sekize avl etmesi de iki suretle olur. Birincisi : nısıf ile sülüsan ve südüsün cem olmasıdır. ikincisi de iki nısıf ile bir sülüsan cem olmasıdır. Misal :

	3	4	1	
	nısıf	sülüsan	südüs	
M————————				---------esele
	zevc	uhteyn lehüma	üm	6
				—
			avliyye	8

	3	3	2	
	nısıf	nısıf	sülüs	
M————————				---------esele
	zevc	uht lehüma	uhteyn liüm	6
				—
			avliyye	8

Salisen : altının dokuza avli iki suretle mutasavverdir. Birincisi, nısıf ile sülüsan ve sülüs cem olmasıdır, ikincisi de iki nısıf ile bir sülüs ve bir südüs cem olmasıdır. Misal :

	3	4	6	
	nısıf	sülüsan	sülüs	
M————————				---------esele
	zevc	uhteyn lehüma	uhteyn li üm	6
				—
			avliyye	**9**

3	3	2	1	
nısıf	nısıf	sülüs	südüs	
M				esele
zevc	uht lehüma	uyteyn liüm	üm	6
				—
			avliyye	9

(Beni Ümiyye zamanında Beni Mervandan bir zevc hakkında bu mesele vechile hükm edildiğinden buna «Meselei Mervaniyye» namı verilmiştir.)
Rabian : altının ona avl etmesi bir suretle mutasavverdir, bu da meselede nısıf, sülüsan, sülüs ve südüs cem olması halidir. Misal :

3	4	2	1	
nısıf	sülüsan	sülüs	südüs	
M				esele
zevc	uhteyn lehüma	uhteyn liüm	üm	6
				—
			avliyye	10

(Bu meseleye, «Meselei Şüreyhiyye» denir. Çünkü bununla ilk hükm eden Kadı Şüreyhdir. Bunun üzerine zevc, her tarafa baş vurarak : «Bilâ veled zevcesi ölen bir erkeğin hissei irsiyyesi nedir?» diye istifta etmiş, herkesten «nısıfdır» cevabını alınca : «Ya bana Kadı Şüreyh ne için sülüsden de az hisse verdi» diye söylenmiş idi. Bundan haberdar olan kadı, zevci huzuruna celb edip ta'zîr etmiş. «Âdil bir hâkim, benden evvel böyle hükm etmiştir» diyerek Hazreti Ömerin avliyye ile hükm ettiğine işarette bulunmuştur.)

(6) - : Mahreci 12 olan bir mesele, on yediye kadar vitren avl eder, şef'an avl etmez. Şöyle ki : evvelâ : on ikinin on üçe avl etmesi bir surette mutasavverdir, o da meselede rubu' ile sülüsan ve südüsün cem olmasıdır. Misal :

3	8	2	
rubu'	sülüsan	südüs	
M			esele
zevce	uhteyn lehüma	uht liüm	12
			—
		avliyye	13

Saniyen : on ikinin on beşe avl etmesi iki suretle olur, birincisi : rubu' ile sülüsan ve sülüsün cem olmasıdır, ikincisi de rubu ile sülüsan ve iki südüsün cem olmasıdır. Misal :

3	8	4		
rubu'	sülüsan	sülüs		
M—————————————				---------esele
zevce	uhteyn lehüma	uhteyn liüm		12
				—
			avliyye	15

3	8	2	2	
rubu'	sülüsan	südüs	südüs	
M—————————————				---------esele
zevce	uhleyn lehüma	uht liüm	üm	12

Sâlisen : on ikinin on yediye avl etmesi bir suretle mutasavverdir. O da meselede rubu, sülüsan, sülüs ile südüsün cem olması suretidir. Misal :

3	8	4	2	
rubu'	sülüsan	sülüs	südüs	
M—————————————				---------esele
zevce	uhteyn lehüma	uhteyn liüm	üm	12
				—
			avliyye	17

(7) - : Mahreci 24 olan bir mesele, yalnız yirmi yediye avl eder. Bu da sümün ile sülüsanın ve iki südüsün ictimaı takdirindedir. Misal :

3	16	4	4		
sümün	sülüsan	südüs	südüs	baki	
M—————————————					---------esele
zevce	bintan	üm		eb	24
					—
				avliyye	27

(Bu meseleye «Meselei minberiyye» denir. Çünkü İmam Ali Hazretleri Kûfede minber üzerinde hutbe irad ederken kendisinden bu mesele sorulmuş olmakla o yolda bilbedahe cevap vermiş, sail. «zevcenin hissesi sekizde bir değil midir?» diye tekrar sual edince : «Anın sekizde biri dokuzda bir oldu» deyip hutbesine devam ile fetanetine cemaati hayran bırakmışdır.

(**İbni Mesud Hazretlerine göre mahreci (24) olan bir mesele (31) e kadar avl edebilir. Bu da meselede sümün, sülüsan, sülüs ve südüs cem olmak suretiyle vuku bulur. Misal :**

3	16	8	4	
sümün	sülüsan	sülüs	südüs ...	

M——————————————————————esele

zevce	uhteyn liebeveyn	uhteyn liüm	üm	ibni	24
				mahrum	—
				avliyye	31

Bu vechile avl vukuu, mahrum olan ibnin zevceyi rubu'dan sümüne hacb etmesi sebebiyledir. Cumhurı fukaha ise bu hacbe kail olmadığından onlara göre bu mesele (12) den olup (17) ye avl eder. Sureti :

3	8	4	2	
rubu'	sülüsan	sülüs	südüs ...	

M——————————————————————esele

zevce uhteyn lehüma uhteyn liüm üm ibni mahrum 12

—

avliyye 17

REDDİYYE MESELELERİ :

212 — : Miras meselelerinin bir kısmı da reddiyye veya ferizai kasıra namiyle yâd olunur ki eshabı feraizin sehimleri, mahreçi meseleden dûn bulunur, bakiyi ihraz edecek asaba da bulunmaz, bu halde baki terikede yine eshabı feraizin neseben vâris olan takımına redden ita olunur. Şöyle ki:

Esasen reddiyye meseleleri dört kısımdır :

(a) Men lâ yüreddü aleyh bulunmaz, yalnız bir sınıf men yüreddü aleyh bulunur.

(b) Men lâ yüreddü aleyh bulunmaz, iki ve en nihayet üç sınıf men yüreddü aleyh bulunur.

(c) Men lâyüreddü aleyh ile beraber bir sınıf men yüreddü aleyh bulunur.

(d) Men lâ yüreddü aleyh ile beraber iki sınıf men yüreddü aleyh bulunur.

Bunların hükümleri aşağıdaki meselelerden anlaşılacaktır.

213 — : Bir meselede men lâ yüreddü aleyh, yani : zevc veya zevce bulunmayıp yalnız bir sınıf men yüreddü aleyh bulunursa terike anların adedlerine göre taksim olunur, terikenin kâffesini evvelâ farz, sonra da red tarikiyle almış olurlar, ayrıca iki mesele tahririne hâcet kalmaz, Misal:

1	1	

M——————————————————————esele

bint	**bint**

214 — : Bir meselede men lâ yüreddü aleyh bulunmayıb iki veya üç sınıf men yüreddü aleyh bulunursa tashihi meseleden anlara isabet eden sehimlerin mecmuu ne mikdara baliğ ise meselenin mahreci o itibar olunur.

Bu kısımda asıl mesele esasen altıdan olur, sonra altıdan ekal olan adedlere reddedilir. Dört misal :

1 1
südüs südüs
M————————————————————---------esele
ümmül'üm uht liüm 6
—
reddiyye 2

1 2
südüs sülüs————
M————————————————————---------esele
üm uht liüm uht liüm 6
—
reddiyye 3

1 3
südüs nısıf
M————————————————————---------esele
üm bint 6
—
reddiyye 4

1 4
südüs sülüsan————
M————————————————————---------esele
üm bint bint 6
—
reddiyye 5

3 1
nısıf südüs
M————————————————————--------es'ele
bint 3 ibn 6
—
reddiyye 4
9 binti binti binti 3
1 1 1
—
12

215 — : Bir meselede men lâ yüreddü aleyh ile beraber yalnız bir sınıf men yüreddü aleyh bulunursa bu bir mesele, iki mesele şekline konur, bunların biri, men lâ yüreddü aleyh meselesi, diğeri de men yüreddü aleyh meselesidir. Evvelâ men lâ yüreddü aleyh meselesinden anın hissesi verilir, bakisi de men yüreddü aleyh olan vârislere — yalnız bulundukları takdir vechile — taksim olunur. Bu halde baki terike, bu vârislerin adedi rüûsüne ya müstakim ya muvafık veya mübayin bulunur. Binaenaleyh bu hususda üç suret mutasavverdir :

Birinci suret : Men lâ yüreddü aleyhden baki kalan mikdar, men yüreddü aleyh olan vârislerin adedi rüûsüne müstakim olur, bu surette zarba, taksime hâcet kalmaz. Misal :

baki 3 beynehüma müstakim
1 men lâ yüreddü aleyh 4 men yüreddü aleyh 3
rubu 4
M--------------------------------esele
zevc üç kız 4 iki meselenin
3 mahreci.
—
1

Görülüyor ki, bu misalde men lâ yüreddü aleyh meselesi (4) den olup onun rub'u zevce verilmiş, mütebaki rub'u da üç kızın adedi rüûsüne kabili taksim olmakla bundan her birine bir sehim düşmüştür. Bu suretle zevc için bir mesele, kızlar için de bir mesele yapılmış oluyor. Bu mesele eğer reddiyye olmasaydı on ikiden yapılmak lâzım gelirdi. Çünkü meselede zevcin hissesi olan rubu' ile kızların hisseleri olan sülüsan cem olmuştur.

İkinci suret : men lâ yüreddü aleyhden baki mikdar, men yüreddü aleyh olan vârislerin adedi rüûsüne müstakim olmayıp aralarında tevafük veya tedahül bulunur. Bu surette men yüreddü aleyh rüûsünün vafkı, men lâ yüreddü aleyh meselesinin mahrecine zarp olunur, zarbın hâsılı iki meselesinin mahreci olur. Misal :

2 bissülüs
aleyh 4 baki 3 — müvafakat
1 men lâ yüreddü 6 beynehüma
rubu' men yüreddü aleyh 6
M--------------------------------esele
zevc altı kız 4
2 6 2
— —
1 8

Bu misalde de men lâ yüreddü aleyhden baki mikdar, yani : üç, men yüreddü aleyh olan vârislerin adedlerine müstakim olmayıb aralarında tevafuk bulunmuştur. Binaenaleyh men yüreddü aleyh rüûsünün vafkı, yani : iki adedi, men lâ yüreddü aleyh meselesinin mahreci olan dörde zarp olunmuş, hâsıl olan (8) iki meselenin müşterek mahreci olmuş, sonra zevcin elindeki (1 sehmi mezkûr vakf olan mazrub iki ile zarp edilmekle (2) olmuş, altı kızın adedi rüûsünün vafkı olan mezkûr iki de men lâ yüreddü aleyh meselesinin bakisi olan üç ile zarp edilmekle husule gelen altıdan her kıza (1) hisse düşmüştür.

Üçüncü suret : Men lâ yüreddü aleyhden baki kalan mikdar, men yüreddü aleyh olan vârislerin adedi rüûsüne mübayin bulunur. Bu surette men yüreddü aleyh olanların adedi rüûsi, men lâ yüreddü aleyh meselesinin mahrecine zarp edilir, hâsılı zarp iki meselenin mahreci olur. Misal :

5
aleyh 4 baki 3 -- mübayenet
1 men lâ yüreddü 15 beynehüma
rubu' men yüreddü aleyh 5
M———————————————esele
zevc beş kız 4
5 15 5
— —
3 20

Görülüyor ki, bu misalde de men lâ yüreddü aleyh meselesinin mahreci dörttür. Bundan bir sehim zevce verilip baki üç sehim ile men yüreddü aleyh olanların adedi rüûsü olan beş arasında mübayenet bulunduğundan bu beş adedi mezkûr mahreç ile zarp edilerek hâsıl olan (20) iki meselenin mahrecini teşkil etmiştir. Sonra zevcin (1) sehimi beşe, kızların adedi rüûsi olan beş de men lâ yüreddü aleyh meselesinin bakisi olan üçe zarp edilip zevcin hissesi (5), kızların hisseleri de (15) olup her kıza (3) hisse isabet etmiştir.

216 — : Bir meselede men lâ yüreddü aleyh ile beraber men yüreddü aleyh olan vârislerden iki sınıf toplanınca yine iki mesele yapılır, ilk meseleden men lâ yüreddü aleyhin hissesi verilir, bakisi de men yüreddü aleyh meselesine nisbet olunur, bu iki aded arasında muvafakat bulunmaz, ya istikamet veya mübayenet bulunur, bu cihetle bu kısımda da iki suret mutasavverdir.

Birinci suret : men lâ yüreddü aleyh meselesinin bakisi, men yüreddü aleyh meselesine müstakim olur. Bu surette zarba hâcet kalmaz, baki men

yüreddü aleyh meselesine taksim olunur. Bunlardan bir sınıfa bir sehim, diğerine de iki sehim verilir, her sınıfa isabet eden sehim, adedi rüûsleriyle müstakim olmaz ise usulüne göre muamele yapılır.

Bu suret, bil'istikrar bir meseleye münhasırdır ki o da zevcenin hissesi rubu' olmak suretidir. Misal :

baki 3	beynehüma istikamet			4 kıf
men lâ yüreddü aleyh 4	men yüreddü aleyh 3			3 kıf
1	1	2		—
rubu'	südüs	sülüs		12
M————————	————————	---------esele		
zevce	dört cedde	altı uht liüm	4	
1	1	2	12	
—	—	—	—	
12	12	24	48	
	—	—		
	3	4		

Görülüyor ki, bu misalde evvelâ zevcenin meselesi dörtten olup bundan (1) sehim zevceye verilmiş baki (3) sehim de men yüreddü aleyh meselesine müstakim bulunmakla bundan bir sehim ceddelere, iki sehim de kız kardeşlere verilmiş, ayrıca zarp yapılmamıştır. Fakat ceddelerin hissesi olan (1) ile adedi rüûsleri arasında mübayenet olduğundan adedi rüûsleri olan (4) hıfz edilmiş, kız kardeşlerin hisseleri olan (2) ile adedi rüûsleri arasında muvafakat binnisıf bulunduğundan bu adedi rüûsün vafkı olan (3) de hıfz edilmiş, bu iki mahfuz adedler arasında da mübayenet bulunmakla biri diğerine zarp edilmiş, hâsıl olan (12) den men lâ yüreddü aleyh meselesinin mahreci olan (4) ile zarp edilmekle iki meselenin mahreci (48) olmuştur.

Binaenaleyh zevcenin elinde bulunan (1) sehim, mezkûr on iki ile zarp edilmekle (12) ye baliğ olmuştur, ceddelerin ellerindeki (1) de on iki ile zarp edilip bundan her birine (3) hisse düşmüştür. Liüm kız kardeşlerin ellerindeki (2) de bu on iki ile zarp edilerek hâsıl olan yirmi dörtten her birine (4) sehim isabet etmiştir ki mecmuu (48) eder.

İkinci suret : men lâ yüreddü aleyh meselesinin bakisi, men yüreddü aleyh meselesine mübayin bulunur. Bu halde men yüreddü aleyh meselesinin mecmuu, men lâyüreddü aleyh meselesinin mahrecine zarp edilir, hâsılı zarp, iki meselenin mahreci olur. Misal :

baki 7   beynehüma mübayenet
men lâ yüreddü aleyh 8   men yüreddü aleyh 6 reddiye 5

9 kıf 36
6 kıf 12
4 kıf

1	4	1	
sümün	sülüsan	südüs	
M			esele
dört zevce	dokuz kız	altı cedde	8
5	28	7	5
36	36	36	—
			40
180	1008	252	36
45	112	42	1440

Bu meselenin tashihi esasen yirmi dörtten olmak üzere iktiza ederdi, çünkü sümün ile sülüsan ve südüs içtima etmiştir. Fakat hâdisede reddiyye bulunmakla iki meseleye ayrılmış bulunuyor. Biri men lâ yüreddü aleyh meselesidir ki, sekizden olup bunun biri zevceye verilmiş, yedisi kalmıştır. Diğeri de men yüreddü aleyh meselesidir ki altıdan olup beşe reddedilmiştir. Bu beş ile mezkûr yedi arasında ise mübayenet bulunduğundan men yüreddü aleyh meselesinin mahreci olan bu beş, men lâ yüreddü aleyh meselesinin mahreci bulunan sekize zarp olunmuş, hâsıl olan (40) iki meselenin mahreci bulunmuştur.

Bundan her varisin sehimi bulmak için zevcelerin kendi meselelerinden ellerinde bulunan (1) mezkûr (5) ile zarp edilmekle beş olmuştur. Kızların sehimleri olan (4) de mezkûr birinci meselenin mahrecinden baki olan (7) ile zar edilmekle (28) ve ceddelerin ellerindki (1) de yine bu (7) il zarp edilmekle yedi olmuştur ki mecmuu (35) dir.

Binaenaleyh zevcelere ait (5) ile kızlara ve ceddelere cem'an ait (35), iki meselenin mahreci olan (40) dan bu ü; ferikin hissesi bulunmuştur.

Şu kadar var ki bu sehimler, kendi feriklerine müstakim bulunmamıştır. Çünkü zevcelerin sehimleri olan beş, kızların sehimleri olan yirmi sekiz, ve ceddelerin sehimleri olan yedi ile bunların adedi rüûsleri arasında hep mübayenet vardır.

Binaeanaleyh bunların adedi rüûsleri olan 4, 9, 7 hıfz olunmuş, bunlardan 4 ile 6 arasında muvafakat binnısıf bulunduğundan dördün vakfı olan (2), (6) ile zarp edilmiş, hâsıl olan (12) ile (9) arasında da muvafakat bissülüs bu lunduğundan (12) dokuzun sülüsü olan (3) ile zarp olunarak (36) hâsıl olmuştur, bu (36) da iki meselenin mahreci olan (40) ile zarp olunmakla meselenin müşterek mahreci (1440) adedine baliğ olmuştur.

Bu halde, zevcelere ait (5) işbu (36) ile zarp olundukta (180) olup bundan her birine (45) sehim verilmiştir. Kızlara ait olan (28) de mezkûr (36) ile zarp olunup hâsıl olan (1008) den her birine (112, düşmüştür. Ceddelere ait bulunan (7) de yine (36) ile zarp olunmakla hâsıl olan (252) den her birine (42) sehim isabet etmiştir.

TEHARÜCE AİD MES'ELELER :

217 — : Vereseden biri veya bir kaçı terikeden hisselerine mukabil bir mal üzerine diğer vârisler ile veya anlardan biri veya bir kaçı ile sulh olarak mirasdan hariç kalabilir.

Teharüç denilen bu muamele, bunu aralarında yapan vârislerin muvafakati ve âkil, mümeyyiz olmaları, ve sair sulh şartlarının mevcudiyeti halinde caiz olur.

Bu teharüç, dâyinler ile ve mûsâ leh ile de yapılabilir.

218 — : Vârislerden biri, şeraiti [illegible] terikeden bir mikdar malûm mal üzerine sulh olunca o vârisin [illegible] farzıyle mesele tashih edilir ,badehu onun sehimleri meselenin tashihinden tarh edilerek sair vârislerin sehimleri mecmuu, meselenin mahreci kılınır, bedeli sulhden mütebaki terike, sair vârislere sehimlerine göre verilir, yani : sair vârisler, müsalehün aleyh olan maldaki hissei irsiyyelerine göre hariç kalan vârisin hisselerine müştereken müstahik olurlar. Çünkü müsalehün aleyh olan mal mukabilinde baki terike mübayaa edilmiş oluyor, bu halde her vâris, müslaehün, aleyhdeki hissesi nisbetinde hariç kalan vârisin hissesini iştira etmiş sayılır.

Meselâ : bir meyyitin vârisleri zevciyle anasından ve bir de amcasından ibaret olup zevci terikeden bir mikdar mal üzerine müsalehada bulunsa miras meseleleri şu veçhile olmuş olur.

3	2		1	
nısıf	sülüsü kül		baki	
M————————————————				esele
zevc	üm	am lehüma	6	
sahibi teharüç			3	tarh
			—	
			3	baki

Görülüyor ki: bu mes'ele, iptida (6) dan tashih edilmiş, sonra bundan müsalih olan zevcin nısıf hissesi olan (3) tarh edilmekle baki (3) mes'elenin mahreci olarak kalmış, bundan (2) sehim ümme, (1) sehim de amma verilmiştir. Binaenaleyh mütebaki terike üm ile am arasında böyle ikili birli ola-

rak taksim edilecektir. Eğer teharüç sahibi olan zevc, mes'elede mevcut gösterilmeyecek olsa idi vârislerin hisseleri tebeddül der, irs ahkâmı hilâfına hareket edilmiş olurdu. Çünkü o takdirde mes'ele, üçden edilip bundan bir ümme, iki de amma verilmek lâzım gelirdi ki tamamen makus bir harekettir.

Kezalik bu meselede üm, terikeden bir mikdar mal üzerine sulh olacak olsa diğerlerinin mes'eleleri şu vechile olur :

2	3	1		
sülüsü kül	nısıf	baki		
M—————————	——————————	———————	—esele	
üm	zevc	am lehüma	6	
sahibei teharüç			2	tarh
			—	
			4	baki

Bu meselede üm gosterilmiyecek olsa, mesele dörtten yapılarak ikisi vezce, ikisi de amma verilmek lâzım gelir ki iki vârisden birinin hissesini tenkis, diğerini tezyid demektir.

Kezalk bu meselede am, müsalehada bulunacak olsa mesele şu vaziyete girmiş olur.

1	3	2		
baki	nısıf	sülüsü kül		
M—————————	——————————	———————	—esele	
am	zevc	üm	6	
sahibi teharüz			1	tarh
			—	
			5	baki

Bu meselede de am gösterilmiyecek olsa idi, üm farzen ve redden altının nısfını alır, binaenaleyh hissesi artar, zevcin hissesi tenakus ederdi.

219 — : Teharüç vukuunda terikenin taksimi için müttehaz kaide şudur ki, müsalih vâris bir kere mevcut, bir kere de madûm farziyle iki mesele tanzim edilir, birinci meselede müsalih vârisin sehimleri mahreçten tarh edilip baki ile ikinci mes'elenin mahreci arasında nisbet aranır, mübayenet bulunursa her bri diğerine zarp edilir, muvafakat bulunursa her birinin vakfı diğerinin vakfına zarp edilir, ve her iki takdirde de mazrup ile sıralarındaki vârisleri sehimleri de zarp olunur, bu sehimlere göre baki terikeden hisseleri tayin edilmiş olur. Üç misal :

	1	4	3		
(1)	sümün	nısıf	baki		
	M			mesele	
	zevce	bint	ah liebeveyn	8	
	müsalih	4	3	1	tarh
		2	2	—	
		—	—	7	baki
		8	6	2	
				—	
				14	

1	1	
nısıf	baki	
M		mesele
bint	ah liebeveyn	2
1	1	—
7	7	7
—	—	14

Beynehuma mübayenet

Görülüyor ki müsalih olan zevce mevcud farz edilince (14) den binte (8), ah liebeveyne de (6) sehim düşüyor. Halbuki zevce madum farz edilince (14) den bint ile ah liebeveyne yedişer isabet ediyor, binaenaleyh böyle bir hakkın ziyaına meydan vermemek için müsalih olan vârisin mevcud farz edilmesi icab etmektedir.

(2)	1		3			
	rubu'		baki			
	M				mesele	
	zevc	ibn	15 ibn	bint	4	
	müsalih	6	6	3	5	
	5				—	
					20	
					5	tarh
					—	
					15	baki

	2	2	1		
M			esele		
	ibn	ibn	bint		
	2	2	1	5	
	3	3	3	3	beynehüma muvafakat bilhumus
	—	—	—	—	
	6	6	3	15	

Görülüyor ki bu misalde müsalih olan vâris, mevcud farz edilse de edilmese de diğer vârislerin hisselerinde bir tebeddül vukua gelmiş oluyor.

(3)	3	2	1			
	nısıf	sülüsü kül	baki			
M			esele			
	uht lehüma	üm	am lieb	6		
	müsalih			3	tarh	beynehüma istikamet
				—		
				3	baki	

	1	2	
	sülüsü kül	baki	
M		esele	
	üm	am lieb	3

Görülüyor ki, bu meselede sahibei teharücün mevcud gösterilip gösterilmemesi üzerine kısmet tebeddül ediyor, çünkü mevcud gösterilince (3-den ümme (2), amme de (1) sehim düşüyor. Mevcud gösterilmediği takdirde ise iş ber aks oluyor. Binaenaleyh mevcud gösterilmesi icab etmektedir.

220 — : Teharüç, bazanda terikeye dahil olmayan bir mal üzerine vaki olur, bu halde bakılır : eğer bu teharücü, yalnız bir vâris kabul ederse hariç kalan vârisin hissesine tamamen temellük eder, ve eğer bunu hisseleri müsavi vârisler kabul ederlerse müsalihin hissesine de müsavat üzere müstahik olurlar. Bilâkis hisseleri mütefavit vârisler kabul ederlerse verecekleri mal nisbetinde sulh yapan vârisin hissesine müstahik olmuş bulunurlar. Bir misal :

	1			7	
	sümün			baki	
M				esele	
	zevce	ibn 21	ibn	ibn	8
	sahibei teharüç	7 mal	7	7	3
	3	3 sahibi			—
	—	—			24
	...	10			

Bu misale nazaran teharüç meselesi yalnız zevce ile bir ibn arasında vuku bulduğundan zevcenin (24) den hissesi olan (3) sehim de bu ibnin hissesi olan (7) ye ilâve edilmiştir.

Kezalik bir meyyitin vârisleri bir zevcesiyle bir oğlundan bir ae kızından ibaret olup da oğlu ile kızı, aralarında münasafeten müşterek olan bir mal mukabilinde zevceyi mirasdan hâriç bıraksalar, anın terikeden olan sümün hissesine münasafeten mâlik olurlar, yoksa terikeden alacakları hisseleri gibi ikili birli olarak mâlik olmazlar. Çünkü bu bir iştira muamelesidir, müsalehün aleyh olan mal nasıl ki aralarında münasafeten müşterektir, hariç kalan vârisin hissesi de aralarında o vechile münasafeten müşterek olur. Sureti :

1		7		
sümün		baki		
M				esele
zevce	ibn	21	bint	8
3	14		7	3
2	2		7	—
—	—		—	24
6	28		14	2
—	3		3	—
	—		—	48
	31		17	

Bu misalde terike, kesre meydan vermemek için (48) den tashih ediliyor, bundan ikili birli olarak (28) sehim ibn'e (14) sehim de bint'e veriliyor, zevceye isabet eden (6) sehim de münasefeten ibn ile bint'e verilerek ibn'in sehimi (31), bintin sehimi de (17) olmuş oluyor. Zevcenin yirmi dört sehimden üç sehimi bu iki vârise böyle münasameten kabili taksim olmadığı için iki ile zarp edilmiş ve bu iki mezkûr yirmi dört ile de zarp edildiği için mecmuu 48 olmuştur.

221 — : Yukarıdaki meselelerden anlaşıldığı üzere teharüç, terikeye dahil olup olmayan bir mal mukabilinde yapılmak itibariyle iki kısma ayrılmıştır. Bir de müsalehün aleyh olan malın cins ve mâhiyeti itibariyle teharüçte şu suretler mutasavverdir :

(1) : Terikenin mecmuu uruzdan ve akarattan veya her ikisinden ibaret bulunur. Bu halde vârislerden biri, kablelkısme kendi hissesi mukabilinde az olsun çok olsun bir mikdar uruz veya akar veya uruz ile akar üzerine sulh olarak mirasdan çekilebilir. Bu, bir nevi beyi muamelesidir.

(2) : Terikenin mecmuu nükuddan, yani : altın ile gümüşden ibaret bulunur. Bu halde vârislerden biri kendi hissesi mukabilinde bir mikdar altın ile gümüş üzerine sulh yapabilir, alacağı mikdar gerek hissei irsiyyesinden az olsun ve gerek olmasın. Çünkü bu iki cinsten her biri diğerine masruf olacağından riba tahakkuk etmez, şu kadar var ki bedeli sulhün meclisi sulhde kabzı lâzımdır.

(3) : Terikenin mecmuu nükud ile akar ve uruzdan ibaret bulunur. Bu halde yalnız bir mikdar akar ve uruz üzerine veya yalnız akar veya uruz gerek hissesi irsiyyeden az alınacak bedel, üzerine teharüç sahihdir, olsun ve gerek çok olsun müsavidir. Meclisde bedelin kabzı da lâzım değildir.

(4) : Terikenin tamamı altından ibaret bulunur. Bu halde gümüş mukabilinde teharüç sahihdir, mikdara bakılmaz, yalnız bedeli sulhün meclisde kabzı icab eder.

Terikenin tamamı gümüş olup bir mikdar altın üzerine sulh yapıldığı takdirde de hüküm böyledir. Bu suretle olan sulh de beyi hükmündedir, ribaya meydan verilmemesi için bedelin meclisde kabzı lâzım gelir.

(5) : Terikenin bir mikdarı uruz veya akar veya uruz ile akar, bir mikdarı da altın bulunur. Bu halde altın üzerine teharüç yapılacak olursa bedeli sulh olan altın, bu sulhü yapan vârise terikeden isabet edecek altın mikdarından fazla olmalı, ve bu bedel meclisi müsalehada kabz edilmelidir. Çünkü bu bedel, sulhün bir kısmı altın olan hisseye muadil olur, fazla bir kısmı da uruz ve saireden lâzım gelen hisseye tekabül eder, bu suretle riba tahakkuk etmez.

Binaenaleyh bu bedel, sulhü yapan vârisin terikedeki altın hissei irsiyesine müsavi veya andan az olursa teharüç, sahih olmaz, bu surette altın yerine gümüş bulunup gümüş mukabilinde teharüç yapıldığı takdirde de hüküm böyledir.

(6) : Terikenin mecmuu altından ibaret bulunur. Bu halde vereseden biri kendi hissesinden fazla veya noksan altın mukabilinde teharüçte bulunamaz. Çünkü aksi takdirde riba vücude gelir, belki kendi hissesine tam ve müsavi bir mikdar altın üzerine meclisde kabz etmek şartiyle sulh yaparak mirasdan çekilebilir.

Terikenin tamamı gümüş olup gümüş mukabilinde teharüç yapıldığı takdirde de hüküm böyledir.

(7) : Terikenin mecmuu veya bir kısmı düyûndan, yani : müteveffanın alacağından ibaret bulunur. Bu halde teharüç, sahih değildir. Çünkü bu takdirde vârislerden biri deynden hissesini medyunun gayri olan diğer vâ-

rislere temlik etmiş olur, bunu gerek sarahaten şart etmiş olsun ve gerek olmasın. Bir deyni medyundan başkasına temlik ise caiz değildir.

(8) : Terike düyuna müstağrak bulunur. Bu halde teharüç sahih olamaz. Çünkü terike tamamen medyunlara ait bulunmuş olur.

Terikeye bir mikdar deyn taallûk etse yine o deynin edasından evvel teharüç, sahih değildir. Zira deynin vücudü, terikede tasarrufun cevazına manidir. Bu, İmamı Âzama göredir. Fakat bazı fukahaya göre bu halde deyn mikdarı ifraz olunur, badehu mütebaki kısımda teharüç caiz olur. Şu kadar var ki evlâ olan deyn bilfi'l eda olunup badehu mütebaki terike hakkında teharüç tarikine gidilmelidir.

TERİKELERDEN MEFKUDLAR NAMINA HİSSE TEVKİFİ :

222 — : Mefkudlara dair bahsi mahsusunda icab eden tafsilât verilmiştir. Bir mefkudun vefatı zâhir veya vefatına usulen hüküm lâhik olmadıkça malı mirasa konulamaz; kendisi de mefkud bulundukça kimseye vâris olamaz. Fakat ber hayat olduğu takdirde vâris olacağı bir karibi vefat ederse kendisine aidiyeti muhtemel hisse ihtiyaten tevkif edilir, bilâhare zuhur ederse kendisine verilir, amma karibinden evvel vefat ettiği tebeyyün eder veya zuhur etmez de vefatına bilâhare hükm edilir ise namına tevkif edilen hisse, karibinin vefatı zamanındaki vârislerine hisselerine göre reddedilir. Ancak bu tevkif hususi ilmi feraiz bakımından bir kaidei hisabiyyeye tabi olduğundan bu kaide nümuneleriyle gösterilecektir.

223 — : Bir mefkudun kariblerinden birisi vefat edince bakılır : eğer o mefkud ber hayat olduğu takdirde o karibine münhasıran vâris olup sairlerini hacbi hırman ile hacb edecek bir halde ise müteveffanın terikesi kâmilen mefkud namına tevkif edilir, vaziyeti teayyün edinceye kadar başkalarına bir şey verilmez. Fakat müteveffanın diğer kariblerini hacbi noksan ile hacb edecek bir halde ise anlara ekal olan hisseleri derhal verilir, mütebakisi mefkud namına hıfz edilir.

Meselâ bir ölünün ana baba bir kardeşiyle bir de mefkud bir oğlu bulunsa terikesi kâmilen oğlu namına tevkif, edilir, kardeşine derhal bir şey verilmez.

Fakat bir ölünün iki oğlundan biri mevcud, diğeri mefkud bulunsa terikesinin yarısı mefkud oğlu namına tevkif edilir, diğer yarısı mevcud olan oğluna derhal verilir.

224 — : Vârisler müteaddid olup içlerinde mefkud bulunduğu takdirde mefkud ber hayat sayılarak diğer vârislere ana göre istihkakları verilir,

bilâhare mefkud zuhur etmezse namına tevkif edilen sehimlerden de hisselerini alırlar. Üç misal :

(1)

3	2	6		hayatı takdirinde	
rubu'	südüs	nıs·		ıdüs	
M——————				————————esele	
zevce	üm	uht liebe...n		uht lieb	12
3	2	6		mefkud	—
				2 avliyye	13

3	4	6			
rubu'	sülüsü kül	nısıf	mevti takdirinde		
M—————————————————————esele					
zevce	üm	uht liebeveyn	uht lieb		12
3	4	6	mefkud		—
			... avliyye		13

beynehüma istikamet

Görülüyor ki, bu misalde zevce ile ana baba bir kız kardeşin hisseleri tegayyür etmemektedir. Binaenaleyh bu hisseler kendilerine tamamen filhal verilir. Fakat ananın hissesi mefkudun ber hayat olduğuna göre tegayyür ettiğinden kendisine iki ekalli olan (2) sehim filhal verilir, diğer iki sehim de mefkud için tevkif edilir, bilâhare mefkud zuhur ederse bu iki sehimi alır, zuhur etmezse bu iki sehim de anaya verilir.

İki meselenin tashihleri arasında istikamet bulunduğundan zarba lüzum kalmamıştır.

(2)

1		3				
rubu'	baki————			hayat takdirinde		
M——————————————————esele						
zevc	ibn	18	ibn	bint	bint	4
mefkud						6
6	6		6	3	3	—
						24
				memat takdirinde		
M———	———————————————esele					
zevc	ibn		ibn	bint	bint	6
mefkud	2		2	1	1	4
...	—		—	—	—	—
	8		8	4	4	24

beynehüma muvaf akat bissüdüs

Görülüyor ki. bu misalde de vârislerden her birinin hissesi mefkudun ber hayat olmasına nazaran eksilmiş bulunuyor ve birinci mesele ile ikinci mesele arasında muvafakat bissüdüs bulunduğundan birinci meselenin südü-

sü olan (4) ikinci meselenin tashihi olan (6) ile zarp edilmekle her iki meselenin mahreci (24) olmuştur. Birinci meselede mefkud ber hayat sayıldığından kendisine rubu' hisse ifraz edilmiş, mütebaki vârislerin hisseleri birer ikişer nisbetinde azalmıştır. İkinci meselede ise mefkud ber hayat sayılmadığından kendisine hisse ayrılmamış, sair vârislerin hisseleri artmıştır. Aradaki fark ise (6) sehimdir, işte tevkif olunacak mikdar da bundan ibarettir. Mefkudun vefatı tahakkuk edince bu altıdan ikişer sehim iki oğula, birer sehim de iki kıza reddedilir.

(3)

1	1		hayatı takdirinde	
nısıf	baki			
M				esele
zevc	uhteyn lehüma	4	ah lehüma	2
4	2		mefkud	4
—	—		2	—
28	14		—	8
			14	7
				—
				56

3	4	mematı takdirinde	
nısıf	sülüsan		
M			esele
zevc	uhteyn lehüma	ah lehüma	6
3	4	mefkud	—
—	—	... avliyye	7
24	32		8
			—
			56

beynehüma mübayenet

Görülüyor ki, bu misalde de iki mesele yapılmış ve aralarında mübayenet olduğundan biribirine zarp edilerek ikisinin de mahreci (56) olmuştur. Bu elli altıdan mefkud ber hayat farz edildiğine nazaran zevce (28), ana baba bir iki kız kardeşe (14) sehim isabet etmiştir. Mefkud, ölü farz edildiği takdire göre de elli altıdan (24) sehim zevce, on altışardan (32) sehim de ana baba bir iki kız kardeşe aid bulunmuş, bu vârislere az olan hisseleri verilerek mefkud namına da binnetice (18) sehim tevkif edilmiştir ki dördü, zevcin (28) hissesindendir. Binaenaleyh mefkud eğer ölü zuhur ederse zevce (24) hissesini zaten tamam almış olacağından tevkif edilen (18) hisse tamame niki kız kardeşe verilerek sehimleri (32) ye iblâğ edilir. Fakat mefkud, ber hayat olarak zuhur ederse mevkuf bulunan on sekiz sehimden dördü zevce verilerek hissesi (28) e iblâğ edilir, baki (14) de mefkuda verilir.

ESİRLERİN VÂRİS VE MEVRUS OLUP OLAMAMALARI :

225 — : Esir olan bir müslim, hayatı malûm olup islâmiyette devam ettikçe hem vâris hem de mevrus olur, hakkında her vechile islâm ahkâmı cereyan eder, zevcesi boş olmaz.

Amma müslim bir esirin hayat ve mematı, dininde sebat edip etmediği meçhul olursa hakkında tamamiyle mefkud ahkâmı cereyan eder, hali hakikaten veya hükmen teayyün edinceye kadar ne malı taksim edilir. ne de zevcesi boş olur.

226 — : Esir olan bir müslim, dini islâmdan ayrılırsa hakkında mürted hükmü cari olur, dari islâmda mürted olup da dari harbe iltihak eden bir şahıs ile dari harbde irtidad eden bir şahıs arasında fark yoktur. Binaenaleyh irtidad eden erkek bir esirin müslim iken kazanmış olduğu malı, müslim olan vârislerine aid olur, mürted iken dari islâmda kazanmış olduğu malı da beytülmâle vaz olunur. Bu, İmamı Âzama göredir. İmameyne göre ise mürted, islâma rücua mecbur olacağından vârisleri hakkında hükmen müslim farz edilir, irtidadından evvel veya sonra dari islâmda kazanmış olduğu malı müslim olan vârislerine taksim edilir, fakat bir mürteddin memaliki ecnebiyyeye iltihakından sonra kazanmış olduğu mallar, feyi' ve ganaimden madud olmakla bilittifak vârislerine ait olmaz, elde edilirse beytülmâle vaz olunur.

İrtidad eden esir, bir müslüman kadını olduğu takdirde ise gerek hali riddetindeki ve gerek hali islâmındaki malı, eimmei hanefiyyeye göre bilâ hilâf müslim olan vârislerine aid bulunur. Çünkü mürteddenin irtidadiyle ismeti nefsi zail olmadığı gibi malının ismeti de zail olmaz. Şu kadar var ki irtidadiyle zevcinden bainen mutallâka olunca zevci kendisine vâris olamaz. Nitekim mürted ve mürtedde de hiç bir kimseye vâris olamazlar.

227 — : Bir müslim esirin dari harbde irtidad etmiş olduğunu vârisleri iddia ve iki âdil şahid ile isbat ederlerse hâkim, zevcesinin tefrikine ve malının taksimine hükm eder: Bilâhare gelib de riddetini inkâr etse bu, rücu sayılırsa da bununla sâbık hüküm, nakz edilmez ve akid tecdid edilmedikce zevcesi kendisine iade edilemez. Şu kadar var ki vârislerinin ellerinde aynen mevcud olan malını istirdad edebilir.

Şayed şahidler dinlenip de henüz hüküm verilmeden gelerek riddetini inkâr eylese malı kendisine tamamen iade edilir, gerek hakikaten riddet etmiş olsun ve gerek olmasın. Bu halde müdebberlerinin veya ümmehatı evlâdının ıtklarına da hükm edilemez. Çünkü bu ıtk, mevt ile sabit olur. riddet ise hâkimin kazasına iktiran etmedikçe mevt hükmünde değildir. Fakat

hâkim, şahitleri tezkiye edip de adaletleri zâhir olunca zevcesinin tefrikine hükm eder, çünkü bu tefrik, nefsi riddet ile sabit olan bir hükümdür.

Mefkud ve irtidad bahislerine de müracaat!..

HAML İÇİN TERİKEDEN HİSSE İFRAZI :

228 — : Haml, yani : rahmi maderde bulunan çocuk, hayatı takdiriyye ile ber hayat sayılır.

Binaenaleyh vâris olmak salâhiyetini haizdir.

229 — : Bir hamlin mirasa istihkakı için iki şart vardır : Birincisi, müverrisinin mevti zamanında rahmi mâderde mevcut bulunmuş olmalıdır, ikincisi de velâdeti zamanında ber hayat bulunmalıdır.

Bir hamlin zamanı velâdetinde ber hayat olduğu, bağırması, ağlaması, aksırması, gülmesi, bir uzvunu kımıldatması gibi hayat alâmetlerinden bir şeyin zuhuriyle malûm olur.

(İmam Şafiîye ve İmam Mâlikden bir rivayete göre de sukut eden bir haml, harekette, teneffüsde bulunsa veya aksırsa hem vâris, hem de müverris olabilir, İmam Ahmede göre ise bunlar kâfi değildir, istihlâl ile ne vâris ve ne de müverris olabilir, — bir kerre olsun — süt emmesi lâzımdır.)

230 — : Bir haml, tevellüdü ânında hayat alâmeti ibraz eder de badehu vefat eylerse bakılır : Eğer vücudünün kısmı ekalli çıkıp kısmı âzamı içeride iken ölmüş bulunursa tamamen ölü sayılır, vâris olamaz. Çünkü ekser için hükmü kül vardır.

Fakat vücudunun kısmı âzamı çıktıktan sonra ölecek olursa tamamen ber hayat doğmuş sayılarak vâris olur.

231 — : Hamlin vücudünün kısmı ekalliyle kısmı âzamını tayin hususunda bir kaide vardır. Şöyle ki : eğer kocuk müstakim olarak evvelâ başı çıkarsa göğsüne itibar olunur. Hayatta iken göğsü tamamen çıkmış olunca diri olarak doğmuş sayılır, bundan ekalle itibar olunmaz. Ve eğer makûs olarak evvelâ ayakları gelirse göbeğine itibar olunur, daha ber hayat iken göbeği dışarı çıkmış olunca tamamen diri doğmuş hükmünde olur, amma daha göbeği tamamen çıkmadan ölürse meyyit sayılır.

232 — : Hamlin vâris olması için ber hayat bulunması, binefsihi infisal etmesine göredir. Başka bir sebeple infisal ederse her halde vâris olur, velev ki meyyit olarak sukut etsin. Binaenaleyh gebe bir kadının döğülmesi sebebiyle ölü olarak düşüreceği bir haml, vâris olur. Çünkü bu hamlinden dolayı dâribe «gurre» namiyle bir zaman lâzım gelecektir, cinayetten dolayı zamanın şer'an vücubi ise o cinayetin bir zî hayat hakkında işlenmiş ol-

masına göredir, bu halde cenîn, zî hayat hükmünde bulunmuş olduğundan vâris olması icab eder.

233 — : Haml müddetine dair tafsilât, neseb bahsinde geçmiştir. Ancak vâris olabilecek hamiller hakkında burada şunu kayd edelim ki, iki ihtimal vardır : Birincisi, haml, ölmüş bir kimseden olur, yani : vefatında ya zevcesi veya ümmi veledi gebe bulunur. İkincisi de haml, ölmüş bir kimsenin kariblerinden birinden, meselâ : babasından, kardeşinden veya amcasından olur. Bunların müddet itibariyle hükümleri mütefevittir.

Şöyle ki : haml, ölüden olursa tarihi vefatından itibaren müddeti hamlin haddi âzamı geçmeden tevellüd ederse bakılır : eğer zevce veya ümmi veled, iddetin, inkızasını — bu inkızaya müsaid bir zaman geçdikten sonra — ikrar etmemiş ise bu haml, ölüye ve ölünün kariblerine vâris olur. Çünkü mevt zamanında bu hamlin mevcud olduğuna hükm edilir.

Fakat zevce veya ümmi veled, haml müddeti içinde iddetin inkızası tasavvur olunabilecek bir zaman geçtikten sonra iddetin inkızasını ikrar etmiş de badehu vaz'ı haml eylemiş olursa hamlin nesebi ölüden sabit olamıyacağından ana ve anın kariblerine vâris olamaz.

Kezalik haml, meyyitin zevcesinden veya ümmi veledinden olub da tarihi mevtten itibaren haml müddetinin haddi âzamı geçtikten sonra tevellüd ederse yine meyyitten nesebi sabit olamacağından meyyite ve akribasına vâris olamaz. Bu haddi âzamın hanefiyyece iki sene olduğu evvelce beyan olunmuşdur.

Maahaza bu hüküm, baliğ olan kadınlar hakkındadır. Müteveffa anha olan bir zevce, mürahika olduğu takdirde on ay ile on günden az bir müddette doğuracağı çocuğun nesebi ve veraseti sabit olursa da bu müddetten sonra doğuracağı çocuğun nesebi müteveffa zevcinden sabit olmayacağından irse istihkakı da sabit olmaz.

Haml, meyyitin gayrisinden olduğu surete gelince bunda da bakılır, eğer vefat tarihinden itibaren altı ayda daha az bir müddette tevellüd ederse yine vâris olur, çünkü bu müddete göre mevt zamanında rahmi mâderde mevcudiyeti muhakkakdır.

Fakat hâmil olan kadın ile zevci arasında nikâh kaim iken, haml. altı aydan ziyade bir müddette tevellüd ederse vâris olamaz. Zira bu takdire nazaran mevt zamanında rahmi mâderde mevcut olduğu katiyyetle malûm değildir, ulukun badelvefat vaki olmuş olması muhtemeldir, nesebi her halde sabit olacağından vefat zamanında mevcud addedilmesi için bir zaruret de yoktur.

Halbuki gebe olan kadın ile zevci arasında nikâh kaim olmayıp mevt

veya talâk şebebiyle iftirak vuku bulur da bu iftirakdan itibaren iki sene geçmeden haml tevellüd ederse vâris olur. Çünkü nesebinin sübutü için bu müddet, muteberdir, bu bir zarurete müstenittir, neseb sabit olunca ana tebean irse istihkak da sabit olmuş olur.

234 — : Bir kimse vefat edib de kendisine vâris olacak bir haml terk edince bakılır : eğer bu haml, ber hayat doğduğu takdirde kendisinin terikesine kâmilen müstahik olacak ise terike kâmilen anın namına tevkif edilir, bundan başkalarına bir şey verilmez.

Kezalik haml, gerek erkek olsun ve gerek olmasın anınla beraber hissesi tebeddül etmiyecek bir vâris bulunursa terikeden o vârisin hissesi derhal verilip mütebakisi haml namına tevkif olunur. Fakat haml, ber hayat doğduğu halde kendisiyle beraber başkaları da vâris olup hisseleri hamlin zükûret ve ünusetine göre tebedül edecek olursa bu haml namına bir erkek ile bir kız hissesinden hangisi daha ziyade olacak olsa o kadar hisse hıfz olunur, bakisi sair vârisler arasında taksim edilir, şu kadar var ki hamlin birden ziyade olması ihtimaline mebni bu vârislerden hâkim, kefil alır.

Meselâ : bir ölünün vârisi dayısiyle lieb erkek veya kız kardeşi olacak bir hamlden ibaret bulunsa bütün terikesi bu haml namına tevkif edilir, bundan dayısına filhal bir şey verilmez. Çünkü haml, diri olarak doğunca terikeye kâmilen müstahik olacaktır.

Kezalik : ölünün vârisleri bir zevcesiyle bir de zevcesinin hamlinden ibaret bulunsa zevcesine terikesinin sekizde biri verilir, mütebakisi haml namına hıfz olunur. Çünkü doğunca terikenin sekizde yedisine müstahik olacaktır, gerek erkek olsun ve gerek olmasın.

Fakat ölünün vârisleri böyle bir haml ile zevcesinden ve iki oğlundan ibaret bulunsa terikesi usulen (24) den tashih edilip bundan (3) sehim zevceye, yedişerden (14) sehim iki oğula verilir, (7) sehim de haml namına tevkif edilir. İleride erkek olarak hayyen doğarsa bu yedi sehimi alır, kız olarak doğarsa aradaki fark iki oğula reddedilir, ölü olarak doğarsa bu yedi sehim de münasafeten iki oğula aid olur.

Bu mesele, İmam Ebu Yusüfden muhtar olan rivayete göredir, müfta bih olan da budur. Çünkü galibi ahvale nazaran bir batında bir hamlden fazla bulunmaz.

Fakat İmamı Âzama göre haml namına dört erkek nasibi ile dört kız nasibinden hangisi ziyade ise ihtiyaten o mikdar tevkif olunur. İmam Muhammedden bir rivayette üç erkek nasibi ile üç kız nasibinden hangisi daha ziyade ise o kadar tevkif edilir.

İmam Ebu Yusüf ile İmam Muhammedden diğer bir rivayete göre de

iki erkek ile iki kız hissesinden hangisi ziyade ise o hıfz olunur. Çünkü bir batında iki çocuğun bulunması nâdir değildir.

(İbnül'mübarek ile İmam Mâlikin ve İmam Şafiînin bu hususda mezhebleri, Imamı Azama kavli vechiledir.

İmam Ahmede göre iki erkek ile iki kadından hangisinin hissesi ziyade ise o ziyade mikdar tevkif edilir.)

235 — : Hamlin tevellüd müdeti karib olsun olmasın, sâbık beyanat veçhile terikenin taksim ve tevkifi iltizam olunur. Ancak Semerkand ulemasının fetvalarına nazaran eğer hamlin velâdeti karib ise terike hiç taksim edilmez, (velâdete intizar olunur. fakat karib değilse sair vârisleri mutazarrır etmemek için terike taksim edilir.

Velâdetin karib sayılıp sayılmaması hususunda da âdeta itibar olunur, bazı zevata göre bir aydan az bir müddet, karib sayılır.

(Malikîlerin bir kavline nazaran haml bulunursa terikenin taksimi tehir edilir. çünkü hamlin vâris olup olmayacağı meşkûkdür, meşhur olan kavl de budur. Fakat ezher olan kavle göre vârisler talib olursa terike taksim edilir, kendilerine az olan sehimleri verilir, Eşheb de buna kaildir.)

(İmam Şafiîye göre de hamlin teaddüdü ile hisseleri tebeddül etmiyecek olan vârislerin hisseleri verilir, diğer vârislerin hisseleri velâdet zamanına kadar tevkif edilip kendilerine verilmez. ölünün zevcesiyle oğulları ve kardeşleri gibi.)

(Hanbelî fukahasına göre de vâris olacak bir haml bulunursa terikenin taksimi tevkif olunur, meğer ki sair vârisler taksim talebinde bulunsunlar.)

236 — : Vârisler arasında haml bulunduğu takdirde sehimlerini tayin için biri müzekker, biri müennes, biri de meyyit farziyle üç mesele tanzim edilir, bu üç meselenin tashihleri arasında muvafakat bulunursa birinci ile ikinci birbirinin vafkiyle, üçüncü ile ikinci de yine biribirinin vafkiyle zarp olunur. Ve eğermübayenet bulunursa biri diğerinin mecmuiyle zarp olunur, badehu müzekker farziyle yapılan meseledeki vârislerin hisseleri, müennes farziyle yapılan meselenin vafkına veya mecmuuna zarb edilir, müennes farziyle yapılan meseledeki vârislerin hisseleri de müzekker farziyle yapılan meselenin vafkına veya mecmuuna zarp olunur.

Kezalik meyyit farziyle yapılan meseledeki vârislerin hisseleri ikinci meselenin vafkına veya mecmuuna zarp edilir. diğer iki meseledeki hisseler de üçüncü meselenin vafkına veya mecmuuna zarp olunur, bu üç meselede her vârisin aldığı hisselerin ekalli, kat'iyyen malûm olduğundan kendilerine bu ekal hisseler verilir, üç meseledeki hisseler arasındaki fazla mikdar ise velâdetin vukuiyle iştibahın zevaline kadar tevkif edilir, velâdetin mahiyetine

göre hareket edilir, haml namına fazla bir şey tevkif edilmiş olunca bu da sair vârislere muayyen nisbetler dairesinde tekrar tevzi olunur. Bir misal :

3	4	17			
sümün	südüs	baki——			
M——					esele
zevce	eb	bint 51	haml : müzekker		24
9	12	17	34		3
					—
					72

3	4	1		16	
sümün	südüs	baki	sülüsan——		
M——					esele
zevce	eb	bint	haml:	müennes	24
3	5	8	8		3
3	—	—	—		—
—	15	24	24		72
9					

3	4	5	12	
sümün	südüs	baki	nısıf	
M——				esele
zevce	eb	bint	ahml : meyyit	24
3	9	12		3
3	—	—		—
—	27	36		72
9				

beynehüma—— bicüzin min erbeate ve ışrîn

beynehüma—— bicüzin min erbeate ve ışrîn

Görülüyor ki bu misalde haml mevcud ve müzekker farz edilsin, edilmesin zevcenin hissesi (72) de (9) dan ibarettir. Binaenaleyh bu hisse kendisine derhal verilir. Baba ile kıza gelince haml müzekker farz edilince babanın hissesi (72) de (12), kızın hissesi de (17) dir. Mütebaki (34) de hamle aitir.

Bilâkis haml müennes farz edilince babanın hissesi (15), kızın hisssesi (24), hamle ait olan da (24) dür.

Haml, meyyit farz edildiği takdirde ise babanın hissesi (27), kızın hissesi de (36) dır. Bu halde bu hisselerin ekalli olmak üzere filhal babaya (12), kıza da (17) hisse verilir, mütebaki hisseler tevkif olunur. Bilâhare haml erkek zuhur ederse her vâris hakkını tamamen almış olur. Dişi zuhur ederse baba ile kıza ikinci meselede görülen farzlar verilir. Yani : evvelce almış oldukları sehimler bu mikdarda iblâğ edilir. Meyyit zuhur ettiği takdirde ise mevkuf hisseler üçüncü mesele veçhile baba ile kıza tevzi olunur.

Bu meselede mevkuf bulunan sehimler ile teslim edilen sehimler şu veçhile hülâsa edilir :

hamlin erkek olmasına nazaran :

TESLİMAT		MEVKUFAT	
9	zevceye	34	haml için
12	babaya	38	nakli yekûn
17	kıza	—	
—		72	yekûn
38	yekûn		

hamlin dişi olduğuna nazaran :

TESLİMAT		MEVKUFAT	
9	zevceye	24	haml için
12	babaya	03	baba için
17	kıza	07	kız için
—		—	
38	yekûn	34	yekûn

TESLİMAT		MEVKUFAT	
9	zevceye	15	baba için
12	babaya	19	kız için
17	kıza	—	
—		34	yekûn
38	yekûn		

Diğer bir misal :

3	2	1	
nısıf	sülüs	baki	6
M			esele
zevc	üm	haml : ah lehüma	6
3	2	1	4
4	—	—	—
—	8	4	24
12			

muvafakat binnisıf beynehüma

3	2	3	
nısıf	sülüs	nısıf	
M			esele
zevc	üm	haml : uht	lehüma 6
3	2	3	—
3	—	—	avliyye 8
—	6	9	3
9			—
			24

1 1
nısıf baki farzen ve redden
M————————————————————-------esele
zevc üm haml : meyyi 2
1 1 12
— — —
12 12 24

beynehüma muvafakat binnisf

Görülüyor ki, bu misalde hamlin, dişi farz edilmesi hissesinin daha ziyade olmasını icab edecektir. Çünkü haml, erkek farz edilince asabadan olarak (24) den (4) sehime müstahik olacaktır, zevc ile ananın hisseleri ise artacaktır. Dişi farz edildiği takdirde ise terikeden nısıf hisseye müstahik olup (24) den avliyye tarikiyle (9) sehim alacak, zevc ile ananın hisseleir azalacaktır. Binaenaleyh bu meselede zevce (9), anaya (6) sehim verilip haml için de (9) sehim tevkif etmek icap eder. Bilâhare meyyit olarak zuhur ederse bu dokuzun üçü zevce, altısı da anaya reddedilerek hisseleri (12) ye iblâğ olunur.

Diğer bir misal :

1 7
sümün baki———————— sâkıt
M————————————————————--------esele
zevce bint 21 haml : müzekker , ah lehüma 8
3 7 14 ... 3
—
24

3 16 5
sümün sülüsan———————— baki
M————————————————————--------es'ele
zevce bint haml : müennes ah lehüma 24
3 8 8 5

beynehüma istikamet

1 4 3
sümün nısıf baki
M————————————————————--------es'ele
zevce bint haml : meyyit ah lehüma 8
3 12 9 3
—
24

beynehüma muvafakat bissümün

Bu misale nazaran da hamlin erkek farz edilmesi, fazla sehim tevkifini icab ettiğinden ona göre haml namına (24) den (14) sehim tevkif edilir. Bu halde ah lehüma sâkıt olacağından ona filhal sehim verilmez. Bilâhare haml kız olarak zuhur ederse kendisine (8) sehim. ah lehâmaya da (5) sehim, (1) sehim de kıza reddedilir.

Bilâkis haml, meyyit olarak infisal ederse namına tevkif edilen on dört sehimin dokuzu ah lehümaya, beşi de kıza reddedilir. Zevcenin üç sehimi ise her üç ihtimale göre sabit olduğundan kendisine filhal verilir.

237 — : Aşağıdaki meselede haml, gayri muhtar olan kavle göre bir kerre dört oğul, bir kerre de dört kız farz edilerek ana göre tashih edilmiştir.

M	3 Sümün	4 Südüs	Bakî 17			sele
	Zevce	Üm	Bint	153	Haml Dört ibni	24
	27	36	17	x 25	136	x 9
	x 25	x25	x 25	3825	x 25	216
	675	900	425	x 4	3400	x 25
	x 4	x 4	x 4	15300	x 4	1080
	2700	3600	1700		13600. mevkuf	x 4 ⅓
						5400
						x 4
						21600

Men layüreddü aleyh 8. Bakî 7.

Beynehüma mübayenet

Men yüreddü aleyh 6. Reddiye 5.

Beynehüma Muvafakatı Bissülüs

M	1 Sümün	1 Südüs	4 Sülüsan			sele
	Zevce	Üm	Bint	4	Haml dört bint	8
	5	7	28	x7	112	x 5
	x 5	x 5	756	28	3024	40
	25	35	x 4	x 5	x 4	x 5
	x 27	x 27	3024	140	12096	200
	675	945		x 27		x 27
	x 4	x 4		3780		1400
	2700	3780				4001
						5400
						x 4
						21600

Men layüreddü aleyh 8. Bakî 7.

Beynehüma mübayenet

Men yüreddü Aleyh 6. Reddiye 4.

Beynehüma Muvafakatı bissülüs

M	1 Sümün	1 Südüs	3 Nısıf			sele
	Zevce	Üm	Bint	Haml	Meyyit	8
	1	1	3			x 4
	x 4	x 7	x 7			32
	4	7	21			x 675
	x 675	x 675	x 675			21600
	2700	4725	14175			

Görülüyor ki, bu misalde de meseleler (21600) den tashih edilmiş, bun-

dan her üç meselede zevceye (2700) sehim isabet etmiş olmakla bunun kendisine filhal verilmesi icab eder. Ana ile kıza gelince haml dört ibn farz edilince namlarına (13600) sehim tevkif edilmek lâzım gelmiştir. Bu halde anaya (3600), kıza da (1700) sehim isabet eder ki bunların müstahik oldukları en az hisse olduğundan kendilerine filhal verilmesi icap eder. Bilâhare haml dört kız zuhur ederse kendilerine tevkif edilen sehimlerden cem'an (12096) sehim verilip mütebaki (1504) sehimden (180) sehim anaya, (1324) sehim de kıza reddedilmek iktiza eder.

Haml, ölü zuhur ettiği takdirde ise mevkuf bulunan (13600) sehimden (1125) sehim anaya (12475) sehim de kıza reddedilmek lâzım gelir.

Bu misalde dört oğul farz edilen haml, bir oğul olarak doğarsa zevce ile ana zaten sehimlerini almış olacaklarından mütebaki kıza verilen (1700) sehim ile dört oğul namına tevkif edilen (13600) sehim ki cem'an (15300) eder, ikili birli olarak kız ile oğlan arasında taksim edilir, kız evvelce (1700) sehim almış olduğundan kendisine (3400) sehim daha reddedilir, baki (10200) sehim de oğlana aid olur.

Bilâkis haml bir kız olarak tevellüd ederse zevce sehimlerini yine tamamen almış olacağı cihetle haml namına tevkif edilen (13600) sehimden anaya (180), kıza da (5860) sehim daha verilir, baki (7560) sehim de hamle aid olmuş olur.

HÜNSAYI MÜŞKİLİN TEVARÜSÜ :

238 — : İnsanlar, ya erkek veya dişi olmak üzere iki sınıfdır, bunların üçüncü bir sınıfı yoktur, ancak bazı insanlarda hem erkek hem de kadın âleti bulunur, bazı insanlarda da bunların ikisi de bulunmayıp göbeklerinden galiz bevle benzer bir şey ifraz ederler, işte bu gibi insanlar hüsnâ namını alırlar, bunların erkek veya dişi oldukları taayyün ederse ana göre irse müstahik olurlar, fakat teayyün etmezse «hünsayı müşkil» namiyle haklarında aşağıdaki hükümler cereyan eder.

239 — : Bir insanın hünsâ olması, ya iki âletinin içtimaından veya her iki âletin fikdanından ileri geldiğine nazaran hünsalarda iki hal mutasavverdir. Şöyle ki : bir hünsâda iki âlet de mefkud olunca kendisinde sakal veya memenin zuhuriyle iştibah zail olarak vaziyeti teayyün eder. İki âlet de mevcut olunca bevl mahalli hakem kılınır, eğer erkeklik âletiyle bevl ediyorsa erkek sayılır, kadınlık âletiyle bevl ediyorsa kadın olduğuna hükm edilir, diğer âlet, zaid bir uzuv bulunmuş olur. Ve eğer iki âletten de bevl ediyor ise bevlin ilk çıktığı âlete itibar olunur, diğerine itibar olunmaz.

İki âlette bir anda bevl ediyor ise kendisinden ziyade bevl çıkan âlete göre hüküm verilir. Bu İmameyne göredir. İmamı Âzam bu son hal hakkında sükûtu ihtiyar etmiştir.

İki âletten müsavi miktarda bevl çıktığı takdirde ise İmamı Âzama

göre diğer alâmetlerin zuhuruna intizar edilir. Şöyle ki : bülûğ çağında erkekleri gibi ihtilâm olursa veya erkekler gibi mücameat ederse veya sakalı çıkarsa erkek olduğuna hükm edilir. Bilâkis kadınlar gibi hayiz görürse, kadınlar gibi memesi kabarıp zuhur ederse, memesinden süt inerse veya kadınlar gibi gebe kalırsa, kadınlar gibi mücameat olunursa kadın olduğuna hükm olunur. Bu son hususda da İmameyn sükûtu iltizam etmişlerdir.

240 — : Hünsanın ricale veya nisa'ya meyletmesi veya ihtilâm olması veya hayiz görmesi gibi hafî olan hususlarda sözü muteberdir, bununla da vaziyeti teayyün eder. Hattâ bilâhare bu sözünden dönse de muteber olmaz, meğer ki sözünün hilâfı zâhir olsun, erkek olduğunu iddia ettiği halde çocuk doğurması gibi.

241 — : Hünsayı müşkil olup hali tebeyyün etmeyen bir şahıs, müverrisinin vefatından kendisinden mukaddem başka vâris bulunmazsa terikesi müstakillen kendisineait olur, fakat kendisiyle beraber başka vâris de bulunursa Esveül'haleyne göre mirasa müstahik olur, yani : bir kere erkek, bir kere de kadın farz olunur, hangi farza göre az miras alması lâzım gelirse ana göre kendisini hisse verilir, şayet iki halden birine nazaran vâris olmayacak ise kendisine hiç bir şey verilmez.

Meselâ : bir müteveffanın vârisleri bir oğliyle bir kızından bir de hünsaâyı müşkil bulunan bir çoğundan ibret bulunsa bu hünsaya bir kız sehimi verilir, çünkü bundan ziyade istihakı meşkûk, bu sehime istihakı ise müteyakkendir.

Kezalik bir müteveffanın vârisleri zevciyle ana baba bir kız kardeşi ve baba bir kardeşi bulunan bir hünsayı müşkilden ibaret olsa bu hünsaya erkek farziyle hisse verilmez. Çünkü anın hakkında esveül'haleyn erkek farz edilmesidir, eğer kız farz edilse hisseye müshahik olacaktır, halbuki kız olduğu meşkûkdür, hisseye nailiyet ise irse istihakın yakinen malûm olmasına vâbestedir.

Bu gibi meseleler, şu suretle tasvir edilir :

(1) 2 2 1 2

M————————————es'ele

ibn	ibn	bint	hünsâ :ibn farzî	7
2	2	1	2	6
6	—	—	—	—
—	12	6	12	42
12				

M————————————es'ele

ibn	ibn	bint	hünsâ :bint farzî	6
2	2	1	1	7
7	—	—	—	—
—	14	7	7	42
14				

beyneyhüma mübayenet

3	2	2	6	..			
rubu'	süddüs	süddüs	nısıf	baki	ibni farzî		
M						es'ele	
zevc	eb	üm	bint	ibn	ibn	12	
3	2	2	6	/	/	—	avliyye
15	15		15	bint	hünsa	13	
-	....		---			15	
45	30	30	00			——	
						195	

3	2	2	6	2	...		
rubu'	süddüs	süddüs	nısıf	süddüs	binti farzi		
M						es'ele	
zevc	eb	üm	bint	ibn	ibn	12	
3	2	2	6	/	/	—	avliyye
13	13	13	13	bint	hünsâ	15	
---	—	---		1	1	13	
39	26	26	78	13	—	——	
			.	—	13	195	
				13			

beynehüma mübayenet

Görülüyor ki, birinci surette iki mesele tashihleri arasında mübayene bulunmakla aralarındaki nisbet malûm olmak için her biri diğerine tamamen zarp edilmiştir. Eğer aralarında muvafakat bulunsa idi, vafkleri zarp edilirdi. Bu zarp neticesinde erkek farz edilen hünsâya (42) hisseden (12) hisse, kız farz edilince de (7) hisse isabet etmektedir. Binaenaleyh kendisine ekallünnasibeyn (7) hisse verilir.

İkinci surette ise hünsâ, erkek farz edilince hiç bir hisseye müstahik olmuyor, yani : asabadan olacakları için mahreci meselede kendisiyle hizasındaki kıza verilecek baki bir şey kalmıyor, kız farz edilince (195) hisseden (13) hisseye müstahik oluyor, sülüsanı tekmil için südüs hisseye hızasındaki kız ile beraber müstahik oluyor. Halbuki kız olması meşkûkdür. Şek ise tevarüse manidir. Binaenaleyh kendilerine bir şey verilmez.

Bu meseleler, Hanefiyyenin muhtar olan kavline göredir, müftabih olan da budur.

242 — : Şa'biye göre hünsayı müşkile erkek ve kadın farz edilmelerine göre müstahik olacağı iki nasibin nısfı verilir. Şöyle ki : böyle bir hün-

sâ kendisine çok kere erkek sehimi verilmesini, sair vârisler de kadın sehimi verilmesini arzu edeceğinden aralarında münazaa zuhur edebilir, bir tarafı tercihe ise medar yokdur. Binaenaleyh münazaaya meydan vermemek için hünsâ bir kere erkek, bir kere de kadın farz edilir, bu iki hâle göre alacağı sehimler cem edilir, kendisine bunların yarısı verilir.

Maahazâ Şa'bînin bu kavlini tahriç hususunda imameyn ihtilâf etmişlerdir.

Şöyle ki : bir meyyitin veraseti meselâ : bir oğlu ile bir kızına bir de hünsâ bulunan bir çocuğuna münhasır olsa İmam Ebu Yusüfe göre oğula iki, kıza bir sehim verilir, hünsâya da üç sehimin yarısı olan bir buçuk sehim verilir ki. mecmuu dört buçuk sehim eder, kesre meydan vermemek için bu sehimler iki ile zarp edilerek hâsıl olan (9) dan (4) sehim oğula, (2) sehim kıza, (3) sehim de hünsaya isabet eder. Sureti :

	2	1	2 , 1		
M					es'ele
	ibn	bint	hünsâ		1
	4	2	3		—
				4	2
					—
					2
					—
					9

İmam Muhammede göre ise bu meselede hünsâ, erkek farziyle terikenin beşte ikisi 2/5, kız farziyle de dörtte biri 1/4 isabet eder. Bu iki nasib kendisine verilir, bu nısıf. iki hâle nazaran beşde bir ile, sekizde bir eder.

Binaenaleyh mesele, kırkdan tashih edilir, sonra bu tashih ile zükûret ve ünûsetten ibaret olan iki hali zarp edilerek hâsıl olan kırkdan vârislerin sehimleri alel'usul zarp ile tayin edilir. Sureti :

	2	1	2 ibn farziyle	
M				es'ele
	ibn	bint	hünsâ	5
	2	1	2	4
	4	4	4	—
	—	—	—	20
	8	4	8	2
	2	2	2	—
	—	—	—	40
	16	8	16	

2 1 1 bint farziyle

M——————————————————es'ele

ibn	bint	hüsnâ	4
2	1	1	5
5	5	5	—
—	—	—	20
10	5	5	2
2	2	2	—
—	—	—	40
20	10	10	

Beynehuma mübayenet

netice

M——————————————————es'ele

ibn	bint	hünsâ	40
18	9	13	

Görülüyor ki, bu meselede hünsaya erkek farziyle (16), kız farziyle (10) sehim düşüyor, sonra bunlar cem edilerek kendisine nısfı olan (13) sehim veriliyor.

İki tahriç arasındaki fark da isabet eden sehimlerin mukayesesinden anlaşılmaktadır. İmam Ebu Yusüfe göre hünsâ, bu meselede terikenin sülüsünü, İmam Muhammede göre ise sülüsden biraz noksanını almış oluyor.

Şa'bînin bu kavli. bir şahısda, iki zıd sıfatın ictimaı gibi bir mehali mutazammın olduğundan kabul edilmemişdir.

243 — : Hünsayı müşkil henüz sagîr ise kendisine ehassi nasibeyn verilip terikenin bakisi diğer vârislere derhal tevzi edilirse de bu vârislerden ihtiyaten kefil alınır, bilâhare bülûğ ile hali tebeyyün eder de aldığı sehim haline muvafık bulunursa febiha, muvafık bulunmadığı takdirde noksan almış olduğu mikdarı diğer vârislerden veya kefillerinden ahz eder. Fakat bazı fukahaya göre aradaki fark mikdarı mal, hamlde olduğu gibi tevkif edilir, filhal hiç birine verilmez, muahharan tebeyyün edecek hâle göre hareket olunur.

(Malikîlere göre de hünsayı müşkil iki muhtelif bakımdan irs alacağı takdirde kendisine bir erkek nasibiyle bir kadın nasibinin nısıfları verilir, yani bu iki nasib cem edilerek mecmuunun yarısı ita olunur.)

(İmam Şafiiye göre de hünsâ ile sair vârisler hakkında mefkud ile hamlde olduğu gibi hal münkeşif oluncaya kadar ehassi takdireyne göre muamele yapılır.

Binaenaleyh bir müteveffa meselâ : liebeveyn bir erkek kardeşiyle bir de hünsâ bulunan bir çocuğunu terk etse bu erkek kardeşe bir şey veril-

mez, hünsaya da terikenin yalnız nısfı verilir, çünkü onun için ehassi takdireyn kız olmasıdır. Terikenin mütebaki nısfı da hâlin tavazzuhuna kadar tevkif olunur. Bilâhare hünsânın erkek olduğu tebeyyün ederse bu nısıf da kendisine verilir, fakat kız olduğu anlaşılırsa bu nısıf, asabadan olmak üzere liebeveyn erkek kardeşe ait olur.)

CEDDİ SAHİHİN LİEBEVEYN VEYA LİEB KARDEŞLER İLE MUKASEMESİ :

244 — : Ced ile benül'ahyafın, yani ana bir erkek ve kız kardeşlerin sukut edeceğinde ve ced hissesinin südüsden noksan olmayacağında müçtehidlerin ittifakı vardır. Ancak ced ile benül'âyan ve benül'allât, yani : liebeveyn veya lieb kardeşler içtima edince bu kardeşlerin mirasa müstahik olup olmayacaklarında ve müstahik oldukları takdirde ceddin alacağı sehimler mikdarında beyne'müçtehidin ihtilâf vaki olmuştur.

Mezhebi muhtara göre ced ile içtima eden bilûmum kardeşler sâkıt olurlar, mirasa müstahik olmazlar, çünkü ced, baba bulunmadığı takdirde alel'ekser baba makamına kaim olur, hakkında baba ahkâmı cereyan eder.

Hazreti Ebu Bekir ile ana tabi olan İbni Abbas, İbni Zübeyr, İbni Ömer, Huzeyfe, Ebu Seidil'hudrî gibi eshabı kiramın ve Hazreti Aişenin mezhebleri bu veçhiledir. İmamı Âzam ile Şüreyh, Ata, Urvetübnüz'zübeyr, Ömer ibni Abdil'aziz, Hasan, İbni Sîrîn bu mezhebi ihtiyar etmişlerdir. Müftâ bih olan da budur, nitekim evvelce de beyan olunmuştur.

Fakat Hazreti Ali ile İbni Mesuda ve Zeyd ibni Sâbite göre benül'â'yan veya benül'allât veya her ikisi ced ile içtima edince ced ile sâkıt olmazlar, çünkü ced, min cihetin babaya müşabih ise de min cihetin kardeşe müşabihtir hakkında bazan kardeş ahkâmı cari olur. İmameyn ile İmam Mâlik ve İmam Şafiî de bu mezhebi ihtiyar etmişlerdir. Şu kadar var ki, bu hallerde ceddin alacağı sehimlerin mikdarında ihtilâf vardır. Bu cihetle bu hususda Hazreti Ebu Bekirin mezhebinden başka başlıca üç mezheb daha vardır, bu üç mezheb sırasiyle yazılmıştır.

245 — : Birinci mezheb, Hazreti Aliye aiddir. Bu mezheb şöylece hülâsa edilmektedir :

Evvelâ : ceddin hissesi südüsden noksan olmaz ise erkek kardeşler ile mukasemede bulunurlar, yani : ced de bir erkek kardeş sayılarak alacakları sehimleri aralarında müsavat üzere taksim ederler. Fakat südüsden tenakus ederse kendisine südüs verilir. Velhâsıl ceddin hakkında hangisi hayırlısı ise o iltizam olunur, nasibi südüsden noksan olamaz. Üç misal :

(1)

	1	1	1	mukaseme sureti
M	ced	ah liebeveyn	ah liebeveyn	es'ele 3
	1	1	1	3
	4	—	—	—
	—	4	4	12
	4			
	1	5		
	südüs	baki		südüs »
M	ced	ah liebeveyn 10	ah libeveyn	es'ele 6
	2	5	5	2
				—
				12

beynehüma muvafakat bissülüs

Görülüyor ki, bu misalde ced için mukaseme, südüsden hayırlıdır, çünkü mukaseme suretinde (12) de (4) sehim, südüs suretinde ise (12) de (2) sehim almış oluyor. Bu nisbeti göstermc için iki mesele yapılmış, birinin vafkı olan dört diğerine zarp edilmiş, diğerinin vafkı ise bir olup zarbından bir eser hâsıl olamıyacağı cihetle anın zarbı terk olunmuş, her iki mes'elenin müşterek mahreci on iki olmuş, ve mezkûr 4 vafkiyle hizasındaki vârislerin sehimleri de ayrıca zarp edilmiştir.

(2)

	1	5	
	südüs	baki	
M	ced	beş ah lehüma	es'ele 6
	1	5	

Bu misalde ced için südüs ile mukaseme müsavidir. Çünkü her iki halde de terikenin altıda birine müstahik olacaktır.

(3)

	1	5	
	südüs	baki	
M	ced	altı ah lehüma	es'ele 6
	1	30	6
		—	—
		5	36

Bu üçüncü misalde de ced için südüs, mukasemeden hayırlıdır. Çünkü mukaseme suretinde yedide bir hisse alacaktır.

Saniyen : ced ile benül'âyan ve benül'allât içtima edince mukasemede benül'allâta itibar olunmaz, onlar sâkıt bulunurlar. İki misal :

(1)	1	1	1	sâkıt	
M					es'ele
	ced	ah liebeveyn	ah liebeveyn	ah lieb	3

(2)	1	5		
	südüs	baki	sâkıt	
M				es'ele
	ced	altı liebeveyn ah	iki lieb ah	6
	6	30		6
		—		—
		5		36

Görülüyor ki, bu iki meselede lieb kardeşlerin hiç tesirleri ve hisseleri yoktur. Ced hakkında birinci meselede mukaseme, ikinci meselede de südüs hayırlı bulunmuştur. Binaenaleyh kendisine o veçhile hisse verilir.

Sâlisen : ced ile beraber yalnız liebeveyn veya kız kardeşler bulunursa bunlar asaba olmayıp sahibei farz olurlar. Bir misal :

	2	3	1	
	baki	sınıf	südüs	
M				es'ele
	ced	uht liebeveyn	uht lieb	6

246 — : İkinci mezheb, İbni Mesud Hazretlerine aittir. Bu mezhep de şu veçhiledir.

Evvelâ : ceddin hissesi sülüsden noksan olmadığı takdirde kardeşler ile beraber mukaseme ederler, mukaseme halinde sülüsden tenakus ederse kendisine sülüs verilir, bakisi de kardeşlere aid olur. İki misal :

(1)	1	1	1	
M				es'ele
	ced	ah lehüma	ah lehüma	3

(2)	1	2			
	sülüs	baki			
M					es'ele
	ced	ah lehüma 6	ah lehüma	ah lehüma	3
	3	2	2	2	3
					—
					9

Saniyen - : Ced ile beraber benül'âyan ve benül'allât içtima edince benül'allâta itibar olunmaz. Nitekim Hazreti Alinin mezhebi de böyledir. Bir misal :

(1) 1 1 sâkıt———— : mükaseme
M————————————————————-------es'ele
ced ah lehüma ah lieb uht lieb 2

Sâlisen - : Ced ile beraber yalnız kız kardeşler bulunursa bunlar asaba olmayıp sahibei farz olarak vâris olurlar. Bu husus da Hazreti Alinin mezhebi gibidir. Bir misal :

(1) 2 3 1 5
baki nısıf südüs———— : sülüs
M————————————————————-------es'ele
baki uht lehüma uht lieb 2 uht lieb 6
(1) 4 6 1 1 2
—
12

247 — : Üçüncü mezheb, Zeyd ibni Sabit Hazretlerine aittir. Bu mezhebde şu veçhile telhis edilmektedir :

Evvelâ : Ced, benül'ayan ve benül'allât ile içtima edince mukaseme ile terikenin sülüsünden hangisi daha hayırlı ise kendisine o verilir. Mukaseme hayırlı olunca kız kardeşler ile beraber ikili birli, erkek kardeşler ile de müsavat üzere mirasa müstahik olurlar.

Meselâ : ced ile beraber bir erkek kardeş bulunsa ced hakkında mukaseme hayırlı olur. Ced ile beraber iki kardeş bulunsa hakkında mukaseme ile sülüs müsavidir. Fakat daha ziyade erkek kardeş bulunursa ced hakkında sülüs hayırlı olur. Bir misal :

(1) 1 2
sülüs baki——————
M————————————————————-------es'ele
ced ah lehüma 10 ah lehüma uht lehüma 3
5 4 4 2 5
—
15

Kezalik : ced ile beraber iki veya üç kız kardeş içtima edince hakkında mukaseme hayırlıdır, dört kız kardeş bulunursa mukaseme ile sülüs müsavidir, daha ziyade bulunursa sülüs hayırlı olur. Üç misal :

(1) 2 1 1 1 : mükaseme hayırlı
M———————— ————————---------es'ele
ced uht lehüma uht lehüma uht lehüma 5

(2) sülüs ve müka-
2 1 1 1 1 seme müsavi
M——— ——————————---------es'ele
ced uht lehüma uht lehüma uht lehüma uht lehüma 6

1 2
sülüs baki : sülüs hayırlı
M——————————————---------es'ele
ced altı uht lehüma 3 6 kıf
3 6 3 2 kıf
— —
1 9
muvafakat binnısıf
beynehüma

Görülüyor ki, birinci meselede cedde sülüs verilseydi hissesi altıda bir olur ve binaenaleyh tenakus ederdi. Üçüncü meselede de mükaseme tarikine gidilseydi ceddin hissesi sekizde iki olur, dokuzda üçden noksan bulunurdu.

(Malikîler ile Hanbelîlerin mezhebleri de bu vechiledir.)

Saniyen - : Benül'ayan, benül'allât ile beraber içtima edince ceddin hissesini taklil için benül'allât da kısmete dahil olur, ced nasibini alınca benül'allât bir şey almaksızın aradan çıkar, baki bütün benülayana ikili birli olarak verilir. Çünkü benül'allât, benül'ayan bulunmayınca ced ile beraber vâris olurlar, beni âyana karşı sukut etmeleri cedde karşı da sukut etmelerini icab etmez. İki misal :

(1) 1 2 sülüs ve müka
sülüs baki sâkıt seme müsavi
M——————————————---------es'ele
ced ah liebeveyn ah lieb 3

(2) 2 3 mükaseme hayırlı
M——————————————---------es'ele
ced ah liebeveyn uht lieb 5

Görülüyor ki, birinci meselede ced için sülüs ile mükaseme müsavidir. Ah lieb bulunduğu için âdeta üç kardeş içtima etmiş, her birine bir sülüs isabet eylemiştir. Sonra lieb kardeş liebeveyn kardeş ile sâkıt olduğundan anın hissesi de liebeveyn kardeşe verilmiştir. Eğer baba bir kardeş olmasaydı ced için mükaseme daha faideli olur, terikenin nısfına müstahik bulu-

nurdu. Binaenaleyh baba bir kardeş vâris olmadığı halde ceddin hissesini azaltmıştır.

İkinci meselede ise ced için mükaseme hayırlı olduğundan kendisi de bir erkek kardeş sayılarak kendisine beşde iki sehim verilmiştir. Eğer baba bir kız kardeş, olmasaydı hakkında yine mükaseme hayırlı olacağından terikenin nısfına müstahik bulunacaktı.

Bu meselede de baba bir kız kardeş, baba ana bir erkek kardeş ile sâkıt olduğundan mefruz hissesi ana baba bir erkek kardeşin sehimlerine zam edilmiştir.

Sâlisen : Ced ile beraber benül'ayandan yalnız bir kız kardeş ile benül'allâttan da bazı kimseler bulunsalar ced, hakkında hayırlı olan hisseyi, liebeveyn kız kardeş de terikenin nısfını, alır, baki bir şey kalırsa o da benül'allâttan olanlara verilir. Bir misal :

hazzı uhteyn	2 1/2	1/2	
(1) 2	nısıf	baki	
M			es'ele
ced	uht liebeveyn	uhteyn lieb	5
4	5	1	2
2	2	2	—
—	—	—	10
8	10	2	2
3	3	3	—
—	—	—	20
24	30	6	3
			—
			60

1	1 1/2	1/2	
sülüs	nısıf	baki	
M			es'ele
ced	uht liebeveyn	uhteyn lieb	3
2	3	1	2
2	2	2	—
—	—	—	6
4	6	2	2
5	5	5	—
—	—	—	12
20	30	10	5
			—
			60

Beynehuma muvafakat birrubu'

Görülüyor ki, bu misalde ced hakkında mükaseme hayırlı olduğundan kendisine o vechile hisse verilmesi icab eder. Şöyle ki : birinci meselede mükaseme tariki iltizam edilerek cedde iki kız kardeş hissesi verilmiş, binaenaleyh meselenin mahreci olan (60) dan (24) sehim almıştır. Halbuki kendisine ikinci mesele vechile sülüs verilecek olsa idi (60) dan (20) sehim alması lâzım gelirdi, o halde tebeyyün ediyor ki, ced hakkında mükaseme hayırlı bulunmuştur.

Bu meselelerde kesir bulunduğundan alel'usul meselelerin mahreçleri iki defa (2) adediyle zarp olunmuş ve iki meselenin mahreçleri arasında muvafakat birrubu' bulunduğundan her birinin vafkı diğerine zarp edilmekle müşterek mahreç (60) olmuştur.

Bu mesele de baba bir iki kız kardeş yerine bir baba bir kız kardeş bulunsa idi kendisine hiç bir şey kalmazdı, vücud ve ademi müsavi olurdu. Çünkü bu takdirde ced, kendisine hayırlı olmak üzere terikenin yine mükaseme tarikiyle nısfını alır, diğer nısfı da ana baba bir kız kardeşe verilir. Baba bir kız kardeşe bir şey kalmazdı.

Benül'âyandan iki kız bulunduğu takdirde de hüküm böyledir.

Sureti :

hazzil'uhteyn 2 ...
2 nısıf baki
M——————————————es'ele
ced liebeveyn uht lieb uht 4

hazzil'uhteyn 4 ...
2 sülüsan baki
M——————————————es'ele
ced uhteyn liebeveyn uhteyn lieb 6

Rabian : benî a'yan ile veya beni allât ile veya her ikisiyle beraber bir zî sehim de bulunursa ced için mükaseme ile südüsden ve sülüsü mâ yebkadan her hangisi hayırlı ise o verilir. Üç misal :

(1) 1 1
nısıf baki——————
M——————————————es'ele
zevc ced 2 ah lehüma 2
2 1 1 2
—
4

(2)

1	1	3	1	
südüs	südüs	nısıf	baki	
M				es'ele
ced	cedde	bint	aheven lehüma	6
2	2	6	2	2
				—
				12

(3)

1			5	
südüs	sülüsü mayebka		baki ——— 15	
M				es'ele
cedde	ced	uht lieb	aheveyn lieb	6
3	5	2	8	3
				—
				18

Görülüyor ki. cedde birinci meselede mükaseme tarikiyle terikeden zevcin sehimi çıktıktan sonra kalan bakinin nısfı verilmiştir. Eğer südüs veya bakinin sülüsâ verilse idi istihkakı tenakus etmiş olurdu.

İkinci meselede de hakkında hayırlı olduğundan terikenin südüsü verilmiştir, zira ced, aheveyn ile mükasemede bulunsa idi kendisine iki sehimin sülüsü düşerdi ki bir sehimin iki sülüsüne muadildir. Bilâkis cedde mâ yebkanın sülüsü verilse idi kendisine bir sehimin iki sülüsü düşerdi ki iki sehimin bir sülüsü demekdir. Halbuki terikenin südüsü verilince (6) da tam bir sehim almış oluyor.

Üçüncü meselede de sülüsü mâ yebka hayırlı olduğundan o verilmiştir. Şöyle ki : mesele bidayeten altıdan olup ceddeye südüs sehimi verildikden sonra baki beşin sülüsü cedde aid bulunmuşdur, fakat beşin sülüsü kesirsiz bulunmadığından sülüsün mahreci olan (3) altıya zarp edilmekle (18) hâsıl olmuştur. Bundan ceddeye üç hisse verilip baki on beşden (5) sehim cedde, (8) sehim iki erkek kardeşe, (2) sehim de kız kardeşe verilmiştir.

Şayed cedde mükaseme tarikiyle sehim verilecek olsa idi mesele (42) den tashih edilir, kendisine bundan on sehim düşerdi. Bilâkis südüs suretiyle hisse verilecek olsa idi mesele (30)) dan tashih edilir, kendisine bundan beş sehim isabet ederdi. Şüphe yok ki on sekizde beş, kırk ikide ondan ve otuzda beşden daha ziyadedir.

Hâmisen : bazı ahvalde ced için südüs hayırlı olur da ana baba bir veya baba bir erkek ve kız kardeşler için bir şey kalmaz. Bir misal :

3	2	2	6	...		
rubu'	südüs	südüs	nısıf	baki		
M						es'ele
zevc	üm	ced	bint	ah lehüma	uht lehüma	12
						—
					avliyye	13

Görülüyor ki, bu meselede ced. eshabı feraizden olmak üzere südüs almış, liebeveyn ah ile uht ise asabadan bulunmuşlar ise de meselenin mahrecinden kendilerine bir şey kalmamıştır. Eğer ced, uht ile beraber asaba olarak mükaseme tarikiyle hisse alsa idi on ikide bir hissenin sülüsanına müstahik olacak idi. Bilâkis mâ yebkanın sülüsünü alsa idi kendisine on ikide bir hissenin sülüsü isabet edecek idi.

Sâdisen : liebeveyn ve lieb uht ced ile beraber daima asabadır. Yalnız bundan «meselei ekderiyye» müstesnadır, o meselede uht, sahibei farz olurda alacağı sehimler ceddin sehimlerine zam edilerek aralarında ikili birli taksim dilir. Çünkü ced hakkında mükaseme hayırlı bulunur. Mesele şudur:

				1	
				3	
3	2	1	3	--	
nısıf	sülüs	südüs	nısıf	4	
M				es'ele	
zevc	üm	ced	uht	3	6
9	6	8	4	—	—
				12	9
				avliyye	3
					—
					27

Görülüyor ki, bu mesele de ceddin südüs hissesi uhtün nısıf hissesiyle cem edilerek (4) olmuştur. Fakat bu dört anlara müstakim olmadığından adedi rüûsleri olan üç, asıl meseleye zarp edilmiş, hâsıl olan (27) den zevce (9) ümme (6) ced ile uhte de (12) verilip bu on iki aralarında ikili birli olarak taksim edilmiştir.

Bu meseleye «Ekderiyye» denilmesi, ya Ekder kabilesinden bir kadın hakkında tatbik edilmiş olduğundan veya sair bir münasebetten münbaisdir.

Bu meselede uht yerine bir ah veya iki uht bulunsa idi mesele ne Ekderiyye, ne de avliyye olurdu. Çünkü bir ah bulunduğu takdirde mesele altıdan tashih edilir, nısfı zevce, sülüsü ümme, südüsü cede verilir, ah ise asa-

ba olup sahibi farz kılınamayacağı cihetle kendisine altıdan bir hisse kalmazdı.

Kezalik : iki uht bulunsaydı ümmün istihkakı sülüsden südüse intikal eder, mesele (12) den tashih edilir, bunun nısfı zevce, südüsü ümme, bir südüs de cedde, mütebaki iki de iki uhte verilir, avliyyeye mahal kalmazdı. İki suret :

(1)	3	2	1	...	
	nısıf	sülüs	südüs	baki	
	M				es'ele
	zevc	üm	ced	ah	6
	3	2	1	1	
	nısıf	südüs	südüs	baki	
	M				es'ele
	zevc	üm	ced	uhteyn lehüma	6
	6	2	2	2	2
				—	—
				1	12

Bu son surette ced hakkında südüs ile mükaseme müsavidir.

MÜNASEHA MESELELERİ :

248 — : Bir ölünün terikesi henüz taksim edilmeden vârisleri arasından bir kaçının vefatı vukubulabileceği gibi vârislerinin vârislerinden de vefat edenler bulunabilir, bu halde birinci ölünün terikesinden ber hayat olan vârislerine ve vârislerinin vârislerine ne kadar sehim düşdüğünü, meselâ : bir akrdan bütün bu vârislere ne kadar hisse isabet edeceğini tayine hâcet görülür.

İşte bu halde yapılacak olan ve «münaseha» namını alan irs meselesi hakkında aşağıdaki ihtimallere göre muamele yapılır.

249 — : İkinci ölünün vârisleri birinci ölünün vârislerinden ibaret olup terikenin taksiminde tağyir bulunmazsa münaseha tarikine gidilmez, terikenin kâffesi mevcut vârisler arasında hissei irsiyyelerine göre taksim edilir.

Meselâ : bir ölünün vârisleri bir zevcesinden mütevellit iki oğlu ile iki kızından ibaret iken henüz terikesi taksim edilmeden bu kızlardan biri bunlardan başka vâris bırakmaksızın vefat etse bu kız hiç yok imiş gibi sayılır, terike mütebaki iki oğlan ile bir kız arasında taksim edilir, bu halde mesele, beşden tashih edilmiş olacağından ikişerden dört sehim iki oğlana, bir sehim de bir kıza isabet etmiş olur.

Sureti :

	2	2	1	ölü
M				es'ele
	ibn	ibn	bint	bint 5

250 — : İkinci ölünün vârisleri birinci ölünün vârislerinden ibaret olmakla beraber kısmette tegayyür vaki olur, yahut ikinci ölünün vârisleri kısmen veya tamamen başka bulunursa her ölü için ayrıca bir mes'ele tanzim edilir. Bu ölüler birer batın sayılır, ve bu batınlar pek çok teaddüd edebilir.

Bu halde evvelâ : birinci ölünün meselesi yapılarak terikesinden vârislerinin sehimleri gösterilir, saniyen : ikinci ölünün meselesi yapılıp birinci meseleden kendisine isabet eden ve mâ filyed namını alan sehimden vârislerine isabet eden mikdar tesbit edilir.

Şöyle ki : mâ filyede bakılır : eğer bununla ikinci meselenin tashihi arasında istikamet var ise bu ma filyed ikinci ölünün vârislerine istihkaklarına göre taksim edilir, başka muameleye hâcet kalmaz. Fakat mâ filyed ile mezkûr tashih arasında muvafakat bulunursa buikinci tashihin vafkı birinci tashihin mecmuuna zarp edilir, hâsılı zarp iki meselenin müşterek mahreci olmuş olur. Böyle olmayıp da mâ filyed ile ikinci tashih arasında mübayenet bulunursa ikinci tashihin tamamı birinci tashihin mecmuuna zarp olunur, hâsılı zarp, iki meselenin müşterek mahreci olur.

Bu muvafakat veya mübayenet suretinde iki ölünün mahreci meseleden sehimlerini tayin için yapılacak muamele şudur :

Evvelâ : birinci ölünün vârislerinin sehimleri kendi meselelerinin tashihine zarp edilen aded ile — ki muvafakat suretinde ikinci tashihin vafkı ve mübayenet suretinde tamamıdır — zarp olunur, sonra da ikinci ölünün vârislerinin sehimleri de muvafakat suretinde mâ filyedin vafkı ile. mübayenet suretinde tamamiyle zarp olunur, hâsıl olan mikdar kendilerinin sehimleri olmuş olur.

Bir mes'elenin veya mâ filyedin vafkı birden ibaret olursa — bir tesiri olmayacağından — zarba lüzum görülmez.

Münasehaya bir misal :

	3	2	7		
	1	3	mâ fil'yed : 6		
M					es'ele
	zevc	üm	ibn 21	bint	12
	Halid	Zeyneb	Zeyd	Hatice	3
	9	6	14	7	—
	4	...	4	4	36
	—	—	—	—	4
	36		56	28	—
					144

1	3		mâ fil'yed	
rubu'	baki———		matet Zeyneb	
M———				———es'ele
zevc	ibn 6	ibn		4
Raşid	Bekir	Bişr		2
2	3	3		—
3	3	3		8
—	—	—		
6	9	9		

beynehüma muvafakat binnısıf

Sihamül'verese :

36 Halid
56 Zeyd
28 Hatice
06 Raşid
09 Bekir
09 Bişr
———
144 Yekûn

Görülüyor ki, bu misalde evvelâ : ilk vefat eden Hindin terikesi (36) dan tashih edilip bundan (9) sehim Halide, (6) sehim Zeynebe, (14) sehim Zeyde, (7) sehim de Haticeye isabet etmiş, daha terike taksim edilmeden Zeyneb de vefat etmekle onun meselesi de (8) den tashih edilmiş, mâ filyedi olan (6) ile bu (8) arasında muvafakat binnısıf bulunduğundan sekizin vafkı olan (4) birinci meselenin tashihine zarp edilerek hâsılı zarp (144) olmuştur.

Saniyen : her ölünün vârislerinin bu (144) den sehimlerinin tayin için birinci meselenin tashihine zarp edilen mezkûr dört ile birinci ölünün vârislerine aid sehimler zarp edilmiş, ikinci ölünün mâ filyedi olan altının vafkı, yani : nısfı olan üç ile de bu ikinci ölünün vârislerinin sehimleri zarp olunmuştur ki, bütün bu sehimlerin mecmuu (144) den ibarettir.

251 — : Birinci ölüye ait terike henüz taksim edilmeden vârisler arasından ikinci, üçüncü, dördüncü... bir şahıs dahi vefat edip kendi vârislerini terk eyleseler birinci ile ikinci mesele arasında yapılan muamele, tekrar birinci ile bu üçüncü, dördüncü meseleler arasında yapılır. Şöyle ki : ölüler, tarihi vefatlarına göre biribirini müteakip yazılıp her birinin meselesi ayrıca tanzim edilir, birinci ile ikinci meselenin tashihi müşterekleri, birinci meselenin tashihi makamında sayılıp üçüncü mesele dahi ikinci makamına ikame olunur, mâ filyed ile bu meselenin tashihi arasında nisbet aranır.

Kezalik : evvelki üç meselenin tashihi bir tashihi müşterek olup dördün-

cü mesele dahi ikinci mesele makamına ikame edilir, daha ziyade vefat vukuunda daima son ölünün meselesine nazaran evvelki meseleler. birinci mesele mesabesinde sayılır.

Binaenaleyh bu meseleden ya vafkları veya tamamları, birinci meselenin mecmuuna zarp edilerek hâsılı, bütün meselelerin müşterek mahreci bulunmuş olur. Ve bu meselelerin vafklerile veya tamamlariyel evvelki meselelerdeki vârislerin sehimleri zarp edilir ve her mâ filyedin tamamiyle veya vafkiyle de bunun ait olduğu ölünün vârislerine mahsus sehimler zarp edilir. Hasılı zarpların mecmuu, birinci meseledeki tashihin mecmuuna müsavi olur. Bir misal :

M — 3 Sümün — 4 Sudus — Bak 17 — 1 Mate zeyt — selo

Zevce Rukiye	Üm Aişe	İbn Amr	İbn Bekir	İbn Bişr	
9	12	17	17	17	24
E.	x 2	x 2	x 2	x 2	x 3
	24	34	34	34	72
	E.	x 32	x 32	E.	x 2
		68	68		144
		102	[illegible]		x [illegible]
		[illegible]	[illegible]		[illegible]
					[illegible]
					4608

51

M — 1 Sudus — Bak 5 — 1 Matet Rukiye Mafilyet 9. — sele — Beynehüma muvafakatı bittülüs

Eb Ali	İbn Amr	İbn Bekir	İbn Bişr	
3	5	5	5	6
x 32	x 32	x 32	E.	x 3
96	160	160		18

15

M — 1 Nısıf — Bak 1 — 1 Matet Aişe Mafilyet 24 — sele — beynehüma muvafakatı bissüdus

Bint Afife	İbni Amr	İbni Bekir	İbni Bişr	
3	1	1	1	2
x 4	x 4	x 4	x 4	x 3
12	4	4	4	6
x 32	x 32	x 32	E.	
24	128	128		
36				
384				

M — 1 Sümün — Bak 7 — 1 Mate Bişr Mafilyet 43. — selo — beynehüma mübayenet

Zevce Salihe	İbn Reşit	Bint Saide	Bint Müfide	
4	14	7	7	8
x 43	x 43	x43	x43	x 4
172	602	301	301	32

	Sihamülverese :
1376	Hissei Amr
1376	Hissei Bekr
0096	Hissei Ali
0384	Hissei Afife
0172	Hissei Saliha
0602	Hissei Reşid
0301	Hissei Saide
0301	Hissei Müfide
4608	Yekûn

252 — : Münaseha meselelerine dair yazılacak bir fetva veya karar sureti, yukarıdaki münasehaya nazaran şu veçhile olur :

Müteveffa Zeydin terikei emlâki bitarikil'münaseha (4608) sehim itibar olunarak (1376) şar sehimden (2752) sehimi Amr ile Bekre, (96) sehimi Aliye (384) sehimi Afifeye, (172) sehimi Salihaya, (602) sehimi Reşide ve üç yüz birer sehimden (602) sehimi de Saide ile Müfideye şer'an mevrus olduğu beyan olunur.

TERİKELERİN VÂRİSLER ARASINDA TAKSİMİ :

253 — : Bir ölünün terikesini vârisleri arasında muayyen hisselerine göre taksim etmek için aşağıdaki kaidelere riayet olunur.

1 - : Terike ile vârislerin sehimleri arasında mümaselet mevcud olursa, zarp ve taksim gibi bir ameliyyeye hâcet kalmaz, meselei mirasiyyelerinden her vârise veya her fırkaya ne isabet ederse terikeden de o kadar hisse isabet eder. Meselenin (24) den, terikenin dahi (24) liradan ibaret olması gibi.

2 - : Terike ile vârislerin sehimleri arasında muvafakat, tedahül veya mübayenet bulunursa terikenin mecmuu meselenin tashihine taksim edilmeli, sonra hâsılı kısmet ile her vârisin veya her ferikin sehimleri de zarp edilmelidir. Bu suretle her birinin terikeden müstahik olduğu mikdar teayyün etmiş olur. En kolay olan kaide budur. Vafk ve saire teharrisine lüzum yokdur.

Meselâ : Bir müteveffanın vârisleri bir zevcesiyle validesinden bir de bir oğlundan ibaret olsa meselei irsiyyeleri (24) den olup bundan zevcesine (3), validesine (4), oğluna da (17) sehim isabet eder. Şimdi bu müteveffa-

nın terikesi (600) lira bulunsa bundan bu vârislere kaçar lira düşecektir?.. Bunu tayin için evvelâ bu altı yüz lirayı yirmi dörde taksim ederiz, hâsılı kısmet yirmi beş olur. Sonra zevcenin (3) sehimini bu (25) ile zarp ederiz, hâsıl olan (75) onun terikeden hissesi olur. Kezalik : ananın (4) sehimini de (25) ile zarp ederiz. Hâsıl olan (100) de onun hissesini teşkil eder. Oğulun (17) sehimini de (25) ile zarp ederiz (425) hâsıl olur ki bu da oğulun hissesinden ibarettir. Bunların mecmuu ise (600) dür.

Maahaza tashihi mesele ile terike arasında muvafakat bulunduğu takdirde terikenin vafkı vârislerin ellerindeki sehimlere zarp, badehu meselenin vafkına zarp edilirse harici kısmet yine her vârisin hissesini göstermiş olur. Bu usul, hisabca ihtisarı müstelzim olduğundan daha muvafık görülmüştür.

3 - : Bilâ kesir tam adedli veya maalkesir tam adedli, meselâ beş yüz liradan veya beş yüz lira elli kuruştan ibaret bir terikenin vârislere taksimi neticesinde bir mikdar kabili taksim olmayan kesir kalırsa bu kesir kabili taksim bir meblâğa tahvil edilir.

Meselâ : terike bir mikdar liradan ibaret ise küsûr kalan mikdar kuruşa tahvil edilir, kuruşdan küsûr kalırsa paraya, paradan küsûr kalırsa akçeye, akçeden küsûr kalırsa pula tahvil edilir.

Şöyle ki : bir lira yüz kuruş, kırk para, bir para üç akçe, bir akçe de üç veya dört pul sayılır, her vârisin istihkakı bunlardan verilerek ikmal edilir. Bir misal :

Bir ölünün vârisleri bir zevcesiyle validesinden bir de ana baba bir erkek kardeşinden ibaret bulunsa meselei mirasiyyeleri on iki den olup bundan üç hisse zevcesine, dört hisse validesine, beş hisse de kardeşine isabet eder. Sureti :

3	4	5	
rubu'	sülüs	baki	
M————	————	————	es'ele
zevce	üm	ah lehüma	12

Şimdi bu ölünün terikesi de (445) lira (50) kuruştan ibaret farz edelim: Evvelâ : bu meblâğı meselenin mahreci olan (12) ye taksim edersek harici kısmet (37) lira, (12) kuruş, (20) para eder. Şimdi her vârisin hissesi bunlara zarp edilince zevceye (111) lira, (37) kuruş, (20) para düşer, anaya da (148) lira (50) kuruş düşer, öz erkek kardeşe de (185) lira, (62) kuruş, (20) para isabet eder ki mecmuu (445) lira, (50) kuruştur. Hülâsası :

Lira	Kuruş	Para	
111	37	20	zevcenin hissesi
148	50	00	ananın hissesi
185	62	20	kardeşin hissesi
445	50	00	yekûn

TERİKELERİN GARİMLER ARASINDA TAKSİMİ :

254 — : Bir ölünün terikesi borca müstağrak olunca evvelâ : teçhiz ve tekfinine aid masarif çıkacağından mütebaki kısmı dayinlere verilir. Bu halde dört ihtimal vardır. Şöyle ki :

1 - : Mütebaki terikenin mecmuu borcun mecmuuna tamamen tekabül eder, fazla ve noksan bir şey bulunmaz. Bu halde her dain, alacağını tamamen alır, nizaa mahal kalmaz, terikenin de borcun da yüz liradan ibaret olması gibi.

2 - : Terikenin mikdarı, borcun mikdarından noksan olmakla beraber borç yalnız bir daine aid olur, bu halde de nizaa mahal yokdur, mevcud terike tamamen bu daine verilir, terikenin mikdarı yüz, borcun mikdarı yüz elli lira olmak gibi.

3 - : Terikenin mikdarı, borcun mikdarından noksan olur, fakat dayinlerin alacakları biribirine müsavi bulunur. Bu halde de nizaa mahal yokdur. Terikeyi aralarında müsavat üzere taksim ederler, terikenin mikdarı yüz lira, iki dainden her birinin alacağı da yetmiş beşer lira olması gibi ki her birine elli lira isabet eder.

4 - : Terikenin mikdarı borcun mikdarından noksan olmakla beraber dayinlerin alacakları da mütefavit bulunur. İşte bu surette sehimleri muhtelif vârisler hakkında yapılan muamele vechile hareket olunur. Yani : her dayinin alacağı bir vârisin hissesi menzilesine, borcun mecmuu da meselenin tashihi menzilesine tenzil edilir, bunların aralarında tevafuk, tedahül veya tebayün bulunduğuna göre muayyen ameliyyei hisabiyye yapılır. Fakat bu hususda da en basit bir ameliyye olmak üzere tevafuk ve sarie nisbetleri araştırılmaksızın evvelâ : terikenin mecmuu deynlerin mecmuuna taksim edilir, sonra da her dayinin alacağı harici kısmete zarp olunur, hâsılı zarp kendisine terikeden düşen mikdardan ibaret olmuş olur.

Meselâ : bir müteveffanın terikesi (500) lira olduğu halde borcunun mecmuu (750) liradan ibaret olup bunun (350) lirası Zeyde, (250) lirası Amre, (150) lirası da Bişre aid bulunsa bunların mecmuu olan (750) lira, tashi-

hi mesele mesabesinde telâkki edilir, terikeyi teşkil eden (500) lira kuruşa tahvil edilerek bu (750) liraya taksim edilir, sonra da bu dayinlerden her birinin alacağı harici kısmete zarp olunur, hasılı zarp kendisine verilir.

Sureti:	350	250	150	
M				es'ele
	Zeyd	Amr	Bişr	750 mecmu düyûn
				500 » terike

Bu misalde beyan olunduğu veçhile hisab ameliyyesi yapılınca harici kısmet (66) kuruş (26) para (2) akçe olur. Zeydin matlûbu olan (350) bunlara zarp edilince hasılı zarp (233) lira (33) kuruş (13) para (1) akçe eder. Diğerleri hakkında da bu vechile zarp muamelesi yapılır, bunun neticesinde (500) liradan Zeyd ile arkadaşlarına isabet edecek mikdar şöyle olmuş olur:

Lira	Kuruş	Para	Akçe	
233	33	13	1	Zeydin hissesi
166	66	26	2	Amrin hissesi
100	00	00	0	Bişrin hissesi
500	00	00	0	Yekûn

«o»

(Z E Y L)

ARAZİİ EMİRİYYE VE MEVKUFENİN İNTİKALÂTI HAKKINDADIR.

İÇİNDEKİLER : Arazinin aksam ve envaı. Arazinin sureti intikali. İcareteynli musakkafat ve müstagallâtın intikali (1331) tarihli İntikal kararnamesi sureti. İntikale mani olan sebepler.

ARAZİNİN AKSAM VE ENVAI :

255 —: «Emvali gayri menkule» denilen şeyler başlıca iki kısımdır. Birinci kısım eşhas tarafından mülkiyet üzere tasarruf olunan arsalar haneler, hanlar, dükkânlar, ve mülk arazidir. Arazii öşriyye ve hariciyye de bu kabildendir. Bunların vârislere intikali hakkında ahkâmı şer'iyyemize nazaran tamamen feraiz ahkâmı cereyan eder. İkinci kısım, hükûmete veya ciheti vakfa ait olup bir bedel mukabilinde tasarrufu ahaliye ihale ve tefviz olunan arsalar, haneler, hanlar, bir takım arazi ve sair [illegible]. Bunlarda tevarüs cari olmaz, yalnız (intikali âdi) denilen bir intikal carî olur ki bunu tayin etmek hakkı veliyyül''emre veya vâkıfa aiddir

256 — : Türkiyede arazi beş kısma ayrılmıştır : Arazii memlûke, araziyi emiriyye, araziyi mevkufe, araziyi metrûke, araziyi mevat.

257 — : Araziyi memlûke, dört nevidir. Birinci nevi, kura ve kasabat derûnunda bulunan arsalar ve kenarlarında bulunup mütemmimi sükna itibar olunan nihayet nısıf dönüm mikdarı yerlerdir.

Mamafih bu arsaların karyeler ve kasabalar içinde bulunması her halde mülk olması için kâfi değildir, belki bunlar araziyi öşriyye ve haraciyye veya ihya edilmiş mevatdan veya usulen hükûmetten temellük edilmiş yerlerden olmalıdırlar. Nitekim muhacirlere verilen yerler mülk değildirler.

İkinci nevi, araziyi emiriyyeden bil'ifraz mesağı şer'îye mebni mülkiyet vechile tasarruf olunmak üzere temlik edilmiş olan arazidir.

Üçüncü nevi, araziyi öşriyyedir.

Dördüncü nevi, araziyi haraciyyedir. İşte bu dört nevi arazinin intikali feraiz ahkâmına tabidir.

258 — : Araziyi emiriyye, rakabesi beytül'mâle aid olarak ihale ve tefvizi, hükûfet tarafından icra oluna gelen tarla, çayır, yayla, kışlak, korular ve emsali yerlerdir ki, mukaddeme ferağ ve mahlûlât vukuunda sahibi arz itibar olunan timar ve zeamet eshabının ve bir aralık mültezim ve muhassillerin izin ve tefviziyle tasarruf olunur iken muahharan bunların ilgasiyle, elhaletü hâzik hükûmet tarafından bu hususa memur olan zevatın izin ve tefvizleriyle tasarruf olunup mutasarrıflarının yedlerine tapu senedi verilir, bu nevi arazi, mutasarrıflarının vefatında vârislerine kanunun tayinine göre intikal eder.

259 — : Araziyi mevkume, iki kısımdır, birinci kısım, sahihan araziyi memlûkeden iken şer'i şerife tevfikan vakf olunmuş arazidir. Bu kısım araziyi mevkufenin rakabesi ve bilcümle hukukı tasarrufiyesi vakfı canibine aiddir, bunlarda şartı vâkıf her ne ise o vechile amel olunur. İkinci kısım, araziyi emiriyyeden bil'ifraz bizzat ûlülemr veya anın izniyle başkaları tarafından bir ciheti hayriyyeye vakf edilmiş arazidir. Bunlara : (irsad ve tahsisat kabilinden vakıf) ve (gayri sahih vakıf) namı verilir ve üç nev'e ayrılır :

Birinci nevi, rakabesi beytülmâle aid olduğu gibi hukukı tasarrufiyesi de beytülmâle aid olup yalnız âşar ve rüsumatı bir cihete vakıf ve tahsis kılınmış olan arazidir. Bu arazinin âşarı, ve harcı ferağ ve intikali ve bedeli mahlûlâtı tarafı vakfa aid ise hukukı tasarrufiyesi yine hükûmete aiddir. İşte bu nevi araziyi mevkufe hakkında kanunen intikal ahkâmı cereyan eder, aşağıda beyan edilecek araziyi mevkufeden maksad da budur.

İkinci nevi, a'şar rüsumatı beytulmâle âit olup yalnız hukukı tasarrufiyesi, meselâ : bir zaviyenin zaviyedârına veya bir medresenin müderrisine veya gazilerden birine vakıf ve tahsis edilmiş arazidir.

Üçüncü nevi, hem hukukı tasarrufiyesi ve hem de a'şar ve rüsumu cami ve medrese gibi bir cihete vakıf ve tahsis edilmiş arazidir. Bu iki nevi araziyi mevkufede ise ferağ ve intikal gibi kanunî hükümler carî olmaz. Bunların hukukı tasarrufiyesi yalnız tarafı vakfa aid bulunur, vâkıflarının tayinleri vechile tasarruf olunur.

260 — : Araziyi metrûke iki kısımdır. Biri umum nâs için terk edilmiş yerlerdir. Tariki âm gibi. Diğeri de bir kasaba, bir karye veya mücavir karyeler ahalisine terk ve tahsis edilen yerlerdir. Mer'alar gibi. Bunlara âmme hukuku taallûk ettiğinden bunlar, eşhasa intikal etmez, bunlar da ne feraiz ve ne de intikal kanunu hükmü carî değildir.

261 — : Araziyi mevat, müsevviği şer'îye mebni bir kimseye temlik edilirse hakkında feraiz hükümleri carî olur, arazi kanunu mucebince birinin tasarrufuna izin verilirse hakkında arazi kanunu hükümleri cereyan eder. ana göre intikali icra edilir, şöyle ki :

Arazi kanununun (103) üncü maddesi mucebince bâ tapu kimsenin olmayan ve minelkadim kasabalar ve karyeler ahalisine tahsis kılınmıyan ve aksayı umrandan cehirüssavt olan kimsenin sayhası istima olunmaycak derecede kasabalara ve karyelere uzak bulunan kûhî, taşlık, kıraç, pırnalık ve otlak gibi halî mahaller araziyi mevat olup bu makule yerlerden birine zarureti olan kimseler rakabesi beytülmâle ait olmak üzere meccanen memurunun izniyle müceddeden yer açıp tarla ittihaz edebilir, ve sair hakkında mer'iyyül'icra olan ahkâmı kanuniye tamamiyle bu misillû yerlerde de carî olur.

ARAZİNİN SURETİ İNTİKALİ :

262 — : Türkiye'de bidayeten araziyi emiriye ve mevkufe mutasarrıflarının vefatları halinde evlâdına intikal etmeyip mahlûl olur, hükûmet tarafından başkalarına ihale ve tefviz olunurdu. Bu hal, ziraatin tevessüü ve arazinin imarı bakımından muvafık görülmediğinden (975) tarihinde araziyi emiriyenin mutasarrıfları vefatında erkek evlâdlarına meccanen ve kız evlâdlarına tâpuyı misl ile intikali usul ittihaz edilmiştir.

Bilâhare (1010) ve (1018) ve (1264) tarihlerinde intikal dairesi biraz daha tevsi edilmiş, nihayet (1274) tarihinde Arazi Kanunu neşrolunmuşdur.

263 — : (1274) tarihli Arazi Kanununun intikale aid maddeleri şunlardır:

(54 : Madde) Araziyi emiriye ve mevkufe mutasarrıf ve mutasarrıfelerinden biri fevt oldukda uhdesinde olan arazi erkek ve kız evlâdına, gerek arazinin olduğu mahalde bulunsunlar ve gerek diyarı aharda olsunlar meccanen bilâ bedel mütesaviven intikal eder. Yalnız erkek yahut yalnız kız evlâdı olur ise kezalik bilâ bedel müstakillen intikal eder.

(Arazi mutasarrıflarından biri fevt olub da zevcesi hâmil bulunduğu halde ol arazi hamlin zuhuruna kadar tevkif olunur.)

(55 : Madde) : Araziyi emiriye ve mevkufe mutasarrıf ve mutasarrıfelerinden bilâ veled vefat edenlerin arazisi babası var ise ana yokise validesine ber minvalı sâbık meccanen intikal eder.

(56 : Madde) : Müteveffa veya müteveffatın bazı evlâdı hâzır ve mevcud ve bazı evlâdı gaybeti münakatıa ile gaib ve mefkud olduğu halde arazisi hazır ve mevcud olanlara verilir. Ancak gaib olan evlâd babasının vefatı tarihinden itibaren üç sene müddet zarfında zuhur eder ise yahut hayatta olduğu mütehakkık olur ise ol araziden hissesini alır.

Baba ve ana hakkında da hüküm bu vechiledir.

57 : Madde) Üç sene gaybeti münkatıa ile gaib olub hayat ve, mematı malûm olmayan kimsenin arazisi maddei sâbıkada beyan olunduğu vechile

evlâdına ve evlâdı yokise babasına ve babası yokise anasına intikal eder, ve bunlardan biri olmadığı halde müstahikki tapu olur, yani : berveçhi âti hakkı tapu eshabı var ise tapuyu misliyle anlara ve eğer yokise bilmüzayede talibine tefviz olunur.

(58 : Madde) : Asakiri şâhâneden olup diyarı aharda bilfi'l hizmeti askeriyede bulunmakda olan kimseye gerek hayatı malûm olsun ve gerek gaybeti münkatıa ile gaib bulunsun babası ve anası ve evlâdı arazisi kendisine intikal ederek mevti şer'an tahakkuk eylemedikce ol arazi bir kimseye tefviz olunamaz. Şayed tefviz olunmuş ise ol kimse, her ne zaman zuhur eder ise kendisine intikal etmiş olan araziyi her kimin yedinde bulur ise andan zapt ve tasarrufa salâhiyeti vardır.

Fakat hukukı araziyi siyaneten bu misillû asakiri şâhânenin arazileri emval ve eşyalarını hıfz eden akriba ve ümenalarına, yokise ahar bir kimseye ziraat ettirilip hukukı arazi tahsil ve istifa olunur. Sahipleri avdet edince bedeli icare, hissei hâsılât alamazlar.

(59 : Madde) : Bu maddeye nazaran mahlûl kalan arazide hakkı tapusu olanlar şunlardır :

Evvelâ : vefat eden mutasarrıfın liebeveyn ve lieb er kardeşleri. Saniyen : liebeveyn veya lieb kız kardeşleri. Salisen : oğlunun oğlu ile oğlunun kızı. Rabian : zevcler veya zevceler. Hâmisen : liüm er ve kız kardeşleri. Sâdisen : kızının oğlu ile kızının kızı. Sâbian : arazi üzerinde mülk eşcarı ve yahut mülk ebniyesi bulunduğu halde kendilerine bu eşcar ve ebniyenin intikal edeceği vârisleri. Sâminen : ol arazide şerik ve halit bulunanlar. Tâsian : bunlar da yok ise o arazinin bulunduğu karye ahalisinden yere zaruret ve ihtiyacı olanlar.

264 — : İşte mahlûl arazi yukarda yazılan kimselere sırasiyle ve tapuyu misliyle verilir. Bu hakkı tapu eshabından kimse bulunmadığı veya bulunduğu halde araziyi tapuyı misliyle kabul etmediği takdirde o arazi sırf mahlûl olarak bilmüzayede tâlibine tefviz olunur.

(Tapu) : Hakkı tasarruf mukabilinde verilen ücreti muacceledir ki hükûmet için memuru tarafından ahz ve istifa olunur. Araziyi emiriyyenin tasarrufunu nâtık yazılan sened mânasında da müstameldir. Buna : «Senedi Hâkanî» de denilir.

(Hakkı tapu) : Araziyi emiriye ve mevkufeyi tapuyi misl ile tefviz etmek salâhiyetidir.

(Tapuyu misl) : Arazinin mikdar ve dönümü ve hududunu ve hasbel'mevki kuvvei nabitesine göre şeref ve itibarını bilir bîgarz erbabı vukufun tayin edecekleri bedeli muayyendir.

(Hakkı tapu eshabı) : Araziyi emiriyye ve mevkufeyi tapuyu misl ile tefevvuz etmek hakkına malik olan kimselerdir ki, mezkûr 59 uncu maddeye nazaran dokuz zümredir.

265 — : (17 muharrem 1284) tarahinde intikal dairesi daha ziyade tevsi edilerek hakkı tapu eshabı dokuzdan üçe münhasır kalmış, bu cihetle (1274) tarihli kanunun intikale aid maddeleri şu suretle tâdile uğramışdır :

(55 : Madde) Bâ tapu tasarruf olunan araziyi emiriye ve mevkufenin evlâdı zükûr ve inasa mütesaviyen intikali hakkında Arazi Kanunnamei Hümayununun tayin eylediği ahkâm ve müsaadat kemakân baki olup fakat araziyi emiriyye ve mevkufenin evlâdı zükûr ve inası mevcud olmadığı halde uhdesinde bulunan arazi saniyen ahfadına, yani : evlâdı zükûr ve inasının oğlu ve kızına sâlisen : baba ve anasına râbian : liebeveyn ve lieb er karındaşına hâmisen : liebeveyn ve lieb kız karındaşına sâdisen : liüm er karındaşına, sâbian : liüm kız karındaşına bilâ bedel mütesaviyen intikal edeceği ve tâdad olunan vereseden biri bulunmadığı takdirde sâminen : zevcden zevceye ve zevceden zevce intikal eyliyeceği ve ikinci maddede derecatı tâyin olunan hakkı intikal eshabından birinci derecede itibar olunan verese mevcud iken ikinci derecede bulunan verese hakkı intikale nail olmayacakdır. Meselâ : evlâd var iken ahfada ve ahfad mevcud iken ebeveyne arazi intikal etmeyip fakat baba ve anasının hayatında vefat eden evlâdı zükûr ve inasın evlâdı evlâd makamına kaim olarak ced ve ceddelerinden baba ve analarına intikal edecek hisse kendilerine intikal edeceği misillû yalnız ebeveynden liüm kız karındaşına kadar hakkı intikal eshabından bulunan vereseye intikal edecek araziden dahi zevc veya zevceye birer rubu' hisse intikal edecektir. Evlâd ve ahfad var iken zevc ve zevcenin araziden hisse almağa salâhiyeti olmıyacağı.

(56 : Madde) : Müteveffa ve müteveffatın intikaline nail olan veresesinden bazısı hazır ve mevcud ve bazısı gaybeti münkatia ile gaib ve mefkud olduğu halde arazisi hazır ve mevcud olanlara verilir. Ancak gaib olan müteveffa ve müteveffatın vefatı tarihinden itibaren üç sene müddet zarfında zuhur eder ise yahut hayatta olduğu mütehakkik olur ise ol araziden hissesini alır.

(57 : Madde) : Üç sene gaybeti münkatıa ile gaib olub hayat ve mematı malûm olmayan kimsenin arazisi elli beşinci maddede dereceleri beyan olunan veresesine tertibi mezkûr üzere intikal eder. Ve bunlardan biri olmadığı halde müstahikki tapu olur, yani : berveçhiâti hakkı tapu eshabı var ise tapuyu misliyle anlara ve eğer yokise bilmüzayede talibine tefviz olunur.

(58 : Madde) Asakiri şâhâneden olup diyarı âharda bilfi'l hizmeti askeriyede bulunmakda olan kimse, gerek hayatı malûm olsun ve gerek gaybe-

ti münkatia ile gaib bulunsun babası ve anası ve ced ve ceddesi veya evlâdı veya karındaşları veya zevcesi arazisi kendisine intikal ederek mevti şer'an tahakkuk eylemedikce ol arazi bir kimseye tefviz olunamaz. Şayed tefviz olunmuş ise ol kimse her ne zaman zuhur eder ise kendûsine intikal etmiş olan araziyi her kimin yedinde bulunur ise andan alarak zabt ve tasarrufa salâhiyeti vardır. Fakat hukukı araziyi siyaneten bu misillû asakiri şâhânenin arazileri emval ve eşyalarını hıfz eden akriba ve ümenalarına, yoğise ahar bir kimseye ziraat ettirilip hukukı arazi tahsil ve istifa olunur.

(59 : Madde) : Arazi mutasarrıf ve mutasarrıfelerinden elli beşinci maddede derecatı beyan olunan eshabı intikalden kimsesi olmadığı halde vefat edenlerin arazisi, evvelâ : ol arazi üzerinde mülk eşcar veyahut mülk ebniyesi bulunduğu halde eşcar veya ebniye intikal eden veresesine kezalik : seviyen tapuyı misliyle, yani : ol yerlerin mikdar dönümü ve hududunu ve hasbel'mevki kuvvei nabitesine göre şeref ve itibarını bilir bîgarz erbabı vukufun takdir ettikleri bedel ile verilir, Ve on seneye kadar taleb ve dâvaya salâhiyeti vardır. Ve bu suretin maadasında akribadan olarak hakkı tapu eshabı yokdur.

Bir minvali meşruh veresesi dahi olmadığı halde saniyen : ol arazide şerik ve halit bulunanlara kezalik tapuyı misliyle verilir ve beş seneye kadar taleb ve dâvaya salâhiyeti vardır. Sâlisen : şerik ve haliti yoğise ol arazinin bulunduğu karye ahalisinden yere zarureti ve ihtiyacı olanlara kezalik tapuyu misliyle verilir ve bir sene kadar talep ve dâvaya salâhiyeti vardır. Ve ehli karyeden yere zarureti olanlar müteaddid olup da cümlesi birden ber minvali muharrer müstahikki tapu olan araziyi almağa talip olurlar ise ol arazinin taksiminde bir gûna mahzur ve mazarrat olmadığı halde bittaksim herkese parça parça tefviz kılınır, ve kabili taksim olmadığı halde veyahut taksiminde bazı mertebe mazarrat bulunduğu surette bilfi'l hizmeti askeriyede bulunub da tekmili memuriyet ederek vatanına gelmiş olan var ise ana, yoğise beyinlerde kur'a atılarak ismine isabet eden kimseye verilir. Ve bunlardan birine verildikden sonra diğerinin muahharan bir vechile taleb ve dâvaya salâhiyeti yokdur.

(60 : Madde) : Arazi mutasarrıf ve mutasarrıfelerinden biri hakkı intikale nail olan vârisleri, yani : evlâd ve ahfadı ve babası ve anası ve karındaşları ve zevc ve zevceleri olmayarak fevt oldukda ber minvali muharrer hakkı tapu eshabı dahi olmadığı ve yahut olub da hakkı tapuları olan araziyi tapuyı misliyle almakdan istinkâf ile iskatı hak eyledikleri halde ol araziyı sarf mahlûl olarak bilmüzayede talibine tefviz olunur.

266 — : Yukarıda yazdığımız (17 muharrem 1284) tarihli kanuna nazaran arazinin intikaline dair bir kaç mesele sureti :

```
     1           1          sâkıt——————
(1)  M———————————————————————————————————es'ele
     ibn         bint       eb      üm      zevc    2
       1         1          sâkıt——————
(2)  M———————————————————————————————————es'ele

       ibn       bint       eb      üm      zevce   2
        /         /
       ibni      binti
        1           1           1
(3)  M——————————    ———————————————————es'ele
       ibn          bint        ibn                3
        2             2           2                2
                              ibni   binti        --
                               1       1           6

         1              3
       rubu'          baki           sâkıt
(4)  M———————————————————————————————————es'ele
       zevce        eb   6   üm      ah lehüma      4
         2           3       3                      2
                                                    —
                                                    8

       1              3
     rubu'     baki————————        sâkıt          4
(5)  M———————————————————————————————————es'ele
     zevc   ah lehüma  6  ah lieb   uht lehüma    4
       2        3            3                    2
                                                  —
                                                  8

       1                3
     rubu'       baki——————————       sâkıt
(6)  M———————————————————————————————————es'ele
     zevce    uht lehüma  6  uht lieb     ah liüm  4
       2          3              3                 2
                                                   —
                                                   8

         1              3
       rubu'          baki          sâkıt
(7)  M———————————————————————————————————es'ele
       zevc          ah liüm        uht liüm       4
```

	1	3		
	rubu'	baki	sâkıt	
(8)	M————	————	————	—es'ele
	zevce	uht liüm	ah lehüma	4

				ibni	
	küllühû leh	sakıt———		—	
(9)	M————	————	————	————	—es'ele
	zevc	hal	hale		
	küllühû leha	sâkıt———			
(10)	M————	————	————	————	—es'ele
	zevce	am	amme		

267 — : Arazi Kanununun (29 rebiülâhır 1289) tarihinde neşrolunan zeylinde şöyle denilmiştir :

«Bir kimse zevcesini tılâkı ric'î ile tatlik edib de zevcenin iddeti münkaziye olmaksızın zevceynden biri ve yahut bir kimse bir hatunu nikâh edib de dühul ve halveti sahiha bulunmaksızın kezalik zevceynden biri vefat ettikde uhdesinden münhal olan araziden şer'an veraseti sabit olan zevc ve ezvcenin hakkı intikali olduğu misillû bir adem marazı mevtinde zevcesini talâkı bain ile tatlik etdikden sonra zevcesinin iddeti tekmil olmaksızın zevc fevt olsa arazisinde kezalik veraseti sabit olan zevcenin hakkı intikali bulunacakdır.»

Bu madde, ihtilâfı dinin intikale mani olacağını göstermektedir.

(7 rebiülevvel 1292 tarihli bir zeylde de şöyle denilmişdir :

«Muini katil olanlara maktullerin arazisi intikal etmez. Ve kezalik maktulün arazisinden muini katilin hakkı tapusu olamaz.»

İCARETEYNLİ MÜSAKKAFAT VE MÜSTAGALLATIN İNTİKALİ :

268 — : Vakıflara aid mebhasde mufassalan beyan olunduğu üzere icareteynli vakıf bir akar, vakfı tarafından talib olan bir kimseye ibtidaen icar ve tefviz edilince icarei muaccele namiyle o akarın kıymetine karib bir meblâğ peşin olarak vakıf için alınır, her sene hitamında da icarei müeccele namiyle cüz'î bir meblâğ tahsil olunur, artık bu akarın rakabesi vakfı tarafına, hakkı tasarrufu da bu müste'cirine aid bulunmuş olur. Bu müste'cir vefat edinceye kadar o akarın mutasarrıfıdır. Vefat edince icare münfesih olmak lâzım gelirdi, bu müste'cirin hakkı tasarrufu vârislerine intikal etmemek icab ederdi. (İcare mebhasine müracaat!) Fakat kanun, bu tasarrufun intikalini kabul etmiştir. Bu intikal ise irs gibi şer'a değil, belki ka

nuna, örf ve âdete müstednid olduğundan «intikali âdi» namını almıştır. Nitekim araziyi emiriyye ve mefkufedeki intikal de bu kabildendir.

Maahaza bu intikal sahası bidayeten mahdud bulunmuş, bilâhare tevsi edilmiştir. Şöyle ki : İcareteynli müsakkafat ve müstegallâtın mutasarrıfı vefat edince bunların tasarrufu bidayeten yalnız evlâdı zükûr ve inasına bilâ bedel seviyyen intikal ederdi. Fakat bu mutasarrıf bilâ veled vefat edince bunlar mahlûl olub vakfına aid olurdu. Şu kadar var ki, vâkıf vakfiyesinde bu akarın sırf emlâk gibi müste'cirlerinin vârislerine intikal etmesini şart kılmış ise bunlar mutasarrıflarının vefatlarında vârislerine meselei mirasiyeleri veçhile intikal eder. Nitekim Sadrı esbak Koca Yusuf Paşanın Aynalı Kavakda ve Kapdanı Derya esbak Cezayirli Gazi Hasan Paşanın Kasımpaşadaki icarei vâhide namiyle mukayyed bulunan müsakafat ve müstegallâtı vakfiyyeleri bu kabildendir.

269 — : Bilâhare (2 zilkade 1285) tarahinde neşredilen Tevsii İntifa Kanununa tevfikan mutasarrıflarının talepleriyle tevsii intikali icra kılınmış olan icareteynli vakıflar hakkında şu maddelere göre muamele olunmaya başlanmıştır.

(1 inci madde) : İcareteyn suretiyle tasarruf olunan müsakkafat ve müstegallâtı mevkufe kemakân evlâdı zükûr ve inasa mütesaviyen intikal edib evlâdı zükûr ve inas mevcud olmadığı halde saniyen : ahfada, yani : evlâdı zükûr ve inasın evlâdına, salisen : ebeveyne, rabian : liebeveyn er ve kız karındaşına, hâmisen lieb er ve kız karındaşına, sâdisen : liüm er ve kız karındaşına, sâbian : zevcden zevceye ve zevceden zevce mütesaviyen intikal edecektir.

'2 nci madde) : Bâlâda derecatı tayin olunan hakkı intikal eshabından birinci derecede itibar olunan verese mevcud iken ikinci derecede bulunan verese hakkı intikale nail olmayacakdır. Meselâ : evlâd var iken ahfada ve ahfad mevcud iken ebeveyn müsakkafat ve müstagallâtı vakfiyye intikal etmeyib baba ve anasının hayatında vefat eden evlâdı zükûr ve inasın evlâdı evlâd makamına kaim olarak ced ve ceddelerinden baba ve analarına intikal edecek hisse kendilerine intikal edeceği misillû yalnız ebeveynden liüm er ve kız karındaşına kadar hakkı intikal eshabından bulunan vereseye intikal edecek müsakkafat ve müstegallâttan dahi zevc ve zevceye bir rubu' hisse intikal edecekdir. Evlâd ve ahfad var iken zevc ve zevcenin müsakkafat ve müstegallâtdan hisse almağa salâhiyeti olmıyacakdır.»

Şunu da ilâve edelim ki, Tevsii İntikal Kanununda ahfad lâfzı evlâdı zükûr ve inasın evlâdı zükûr ve inası diye tefsir edilerek bir derece ahfada hasr edilmişdir. Binaenaleyh ikinci derecede bulunan ahfad intikale nail

Kezalik hakkı intikale nailiyet için esasen verasetin şer'an sübutü de şarttır.

270 — : Yukarıdaki kanuna nazaran bir kaç intikal meselesi :

1 1 sâkıt————————
(1) M——————————————————————es'ele
ibn bint zevce eb üm 2

1 1 sâkıt————
(2) M——————————————————————es'ele
ibn ibn ibn zevc 2
2 2 / 2
ibni binti ibni —
1 1 ibni 4
1 1 1 sâkıt

(3) M——————————————————————es'ele
ibn bint 3 ibn eb 3
ibni binti ibni ibni binti 3
3 3 1 1 1 —
9

1 3
rubu, baki—— sâkıt
(4) M——————————————————————es'ele
zevce eb 6 üm ah lehüma 4
2 3 3 2
—
8

1 3
rubu' baki———— sâkıt
(5) M——————————————————————es'ele
zevc ah lehüma 6 uht lehüma ah lieb 4
2 3 3 2
—
6

1 3
rubu' baki sâkıt————
(6) M——————————————————————es'ele
1 3 ah liüm uht liüm 4

```
         1          3
       rubu'    baki————         sâkıt
(7)    M———————————————————————————————es'ele
       zevc  ah liüm 6 uht uht liüm  ah lehüma  4
        2        3          3           ibni     2
                                                 —
                                                 8

       küllühû lehâ
(8)    M———————————————————————————————es'ele
        zevce        ah lehüma       ibn
                        ibni         ibni
                                     ibni
```

1331 — TARİHLİ İNTİKAL KARARNAMESİ SURETİ :

271 — : Türkiyede bilâhare (3 rebiülâhır 1331 ve 27 şubat 1328) tarihinde Takvimi Vekayi ile neşredilen ve kararname ile araziyi emiriyye ve mevkufe ile icareteynlu ve icarei kadimelû, ve mukataai kadimelû vakıfların intikali daha ziyade tevsi edilmiş, zevil'erham denilen akriba da eshabı intikal meyanına idhal olunmuş ve bu kararnamenin hükmü mezkûr tarihden itibaren Kanunu Medenînin tatbika başlandığı (26 rebiülevvel 1345 ve 4 teşrinievvel 1342/ 1926) tarihine kadar devam etmiştir.

Bu intikal kararnamesi, şu maddelerden müteşekkil bulunmuştur.

(1 inci madde) : «Bir kimse vefat ettikte uhdesinde bulunan arazii emiriyye ve mevkufe atizzikr derecat üzerine bir veya müteaddid eşhasa intikal eder ve onlara da «eshabı intikal» denir.»

(2 nci madde) : «Eshabı intikalin birinci derecesi müteveffanın füruû, yani : evlâd ve ahfadıdır. Bu derecede hakkı intikal evvel emirde evlâda ve badehu anlara halef olmak üzere ahfada ve evlâdırın ahfadına aiddir.

Binaenaleyh müteveffanın hini vefatında berhayat bulunan her nevi evlâdı kendi vasıtasiyle müteveffaya ittisal kesb eden fer'leri hakkı intikalden iskat eder. Müteveffadan evvel vefat etmiş olan fer'in fürûu kendi makamına kaim olurlar, yani ana intikal edecek hisseyi ahz ederler. Müteveffanın müteaddid evlâdları olub da cümlesi evvelce vefat etmiş bulunur ise her birinin hissesi kendi vasıtasiyle müteveffaya ittisal kesb eden füruu intikal eder, evlâddan bazısı bilâ feri' vefat ettiği takdirde hakkı intikal münhasıran diğer evlâda veya anların füruûna kalır.

Batınlar teaddüd ettikçe hep bu usul üzere muamele olunur, evlâd ve ahfadın zükûr ve inası hakkı intikalde müsavidir.»

Bir kaç misal :

	1	1	1	
M				es'ele
	ibn	ibn	bint	3

	1	1	1	
M				es'ele
	ibn	ibn	bint	3
		ibni	ibni	
			ibni	

	1	1	1	
M				es'ele
	ibn	bint	ibn	3
	2	ibni	2	2
		2	ibni binti	—
			1 1	6

	1	1	1	
M				es'ele
	ibn	bitn	3 bint	3
	ibni	ibni	binti binti ibni	3
	3	3	1 1 1	—
				9

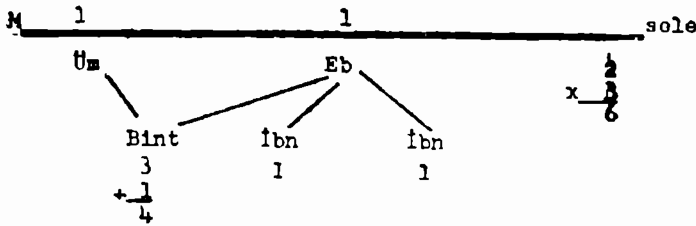
(3 üncü madde) : Eshabı intikalin ikinci derecesi müteveffanın ebeveyni ile anların füruudur. Ebeveynin ikisi de müsavat üzere hakkı intikale nail olurlar, bunlardan biri evvelce vefat etmiş bulunur ise anın füruu birinci derecede muharrer ahkâma tevfikan aledderecat makamına kaim olurlar. Füruu bulunmadığı surette hayatta bulunan peder veya valide münhasıran hakkı intikale nail olur.

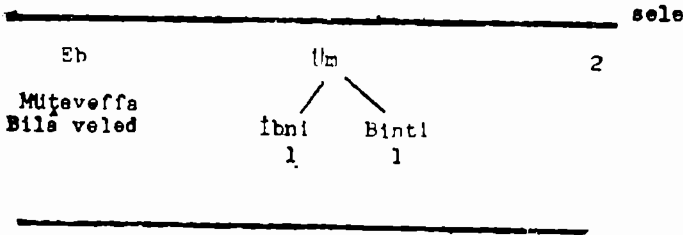
Ebeveynin ikisi de evvelce vefat etmiş bulunur ise pederin hissesi kendi füruuna ve validenin hissesi de kendi füruuna aledderecat intikal eder, şayed birinin füruu yoğise anın hissesi de diğerin füruuna kalır.» Bir kaç misal:

	1	1	
M			es'ele
	eb	üm	2

	1	1	
M			es'ele
	üm	eb	2
	2	2	2
		ibni binti	—
		1 1	4

	1	1		
M—				es'ele
	üm	eb		2
	2	2		2
ibni		binti	ibni	—
1		1	1	4
		1		
		—		
		2		

M—			es'ele
eb : müteveffa bilâ veled	üm		2
	ibni	binti	
	1	1	

(4 üncü madde) : Eshabı intikalin üçüncü derecesi müteveffanın ced ve ceddeleriyle anların füruudur. Ana ve baba tarafından ced ve ceddeler hep berhayat iseler müsavat üzere hakkı intikale nail olurlar. Bunlardan biri evvelce vefat etmiş bulunur ise füruu aleddereeat anın makamına kaim olur, füru yoğise berhayat bulunub anın zevci veya zevcesi olan ced veya ceddeye intikal eder, bu da berhayat değilse anın füruuna intikal eder. Ana veya baba cihetinden olan ecdad ve ceddet hayatta olmadıkları gibi feri'leri

dahi mevcud değilse diğer cihetteki ecdad ve ceddat veya füru'ları münhasıran hakkı intikale nail olurlar. Bir kaç misal :

1 1 1 1
M————————————————es'ele
ümmül'eb ebül eb ebül'üm ümmül'üm 4

1 1
M————————————————es'ele
ümmül'üm ebül'eb 2
2 2 2
ibnü bintü —
1 1 4

2 1 1
M————————————————es'ele
ümmül'üm ebül'üm ebül'eb ümmül'eb 4
müteveffat bilâ füru

1 1
M————————————————es'ele
ümmül'üm ebül'eb ümmül'eb 2
bilâ füru ölmüşler

M————————————————es'ele
ebil'eb ümmül'üm 2
2 2 2
ibnü ibni —
1 ibnü 4

1 1 sâkıt
M————————————————es'ele
eb ah lehüma ah lieb 2

(5 inci madde) : Birinci ve ikinci ve üçüncü derecedeki fürudan hangisi müteaddid cihetlerden hakkı intikale nail olur ise cümlesini ahz eder. Bir misal :

1 1
M————————————————es'ele
eb üm 2
2 2 2
ibnü ibnü bintü —
1 1 1 4
1
—
2

(6 ncı madde) : Mevaddı sâbıkada muharrer derecattan mukaddemi mevcud iken muahharı hakkı intikale nail olamaz. Şu kadar ki müteveffanın evlâd ve ahfadı olduğu halde anası ve babası veya bunlardan biri mevcud ise südüs hisse bunlara intikal eder. İki misal :

	1	5	
	südüs	baki	
M			es'el
	eb 2 üm	ibn	6
	1 1	10	2
			—
			12

	5	1	
	baki	südüs	
M			es'ele
	ibn 10 bint	eb	6
	5 5	2	2
			—
			12

(7 nci madde) : müteveffanın zevc veya zevcesi birinci derecedeki hakkı intikal eshabiyle içtima ettikte rubu' hisseye ve ikinci derecedeki hakkı intikal eshabiyle veya ced ve cedde ile içtima etdikde nısıf hisseye nail olur. Ve eğer dördüncü madde mucebince ced ve cedde ile beraber anların füruu da hakkı intikale nail olmak icab ediyorsa işbu fürua isabet edecek hisseyi dahi zevc veya zevce ahz eder.

Birinci ve ikinci derecedeki eshabı intikalden veya ced ve ceddeden hiç biri bulunmaz ise zevc veya zevce münhasıran hakkı intikale nail olur. Bir kaç misal :

	1	3	
	rubu'	baki	
M			es'ele
	zevce	ibn 6 bint	4
	2	3 3	2
			—
			8

1 1
nısıf baki——
M——————————————————————es'ele
zevce eb 2 üm 2
2 1 1 2
—
4
— 4

1
—
1 2
nısıf baki sâkıt
M——————————————————————es'ele
zevc ced cedde 2
2 1 ibni binti 2
1 —
3
küllühû leha sâkıt————
M——————————————————————es'ele
zevce am lehüma hal lehüma

(8 inci madde) : «Mevaddı sâbıka ahkâmı icareteynli ve icarei vâhidei kadimeli müsakkafat ve müstagallâtı vakfiyye ile mukataaı kadimeli müstegallât hakkında dahi carîdir.»

272 — : (TENBİH) : İcarei vâhidei kadimeli vakıflar, vaktiyle müddet tayin edilmeksizin icar ve ferağ ve intikali iltizam edilmiş bir kısım vakıf akarlardır ki, bu hareket haddi zatında gayri meşru olmakla beraber her nasılsa vuku bulmuşdur.

Mukataai kadimeli evkafa gelince bu da tahlile muhtaçtır. Şöyle ki ; Mukatalı müstegallâtı vakfiyye iki kısımdır : Birinci kısım, icareteynli bir vakıf yerin vakıf ebniyesi münhedim veya muhterik olmakla arsası üzerinde yine vakıf namına mutasarrıfı veya saire tarafından vücude getirilmiş olan ebniyeden, eşçar ve kürûmdan ibarettir. Bu halde bu bina ve saire vakıf arsaya tabi olur, arsada intikal cari olunca bunlarda da cereyan eder.

İkinci kısım, icareteynli bir vakfın binası münhedim veya muhterik olub da üzerinde mutasarrıfı tarafından kendi mülkü olmak üzere veya bu cihet meskûtün anh bırakılarak vücude getirilmiş olan bina veya eşçar ve kürûmdur. Bu surette arsa her ne kadar kelevvel icareteyn ile tasarruf olunacak ise de üzerindeki ebniye ve saire banisinin mülki sarihi bulunur, bunlar ve bunlara tebean arsa, irsi şer'î vechile mutasarrıfının vârislerine in

tikal eder, yoksa ebniye ve saire arsaya tabi olarak haklarında bu intikal kararnamesi hükmü cereyan etmez. Mülga Fetvahanei âlice dâima bu vechile fetva verile gelmişdir. Hattâ bu gibi arsalara aid tasarruf senedlerinde bunların üzerinde bina edilecek şeylerin vakfa teberrü olacağı yazılmış olsa bile bunlar vakfa teberrü edilmiş olmaz. Çünkü teberrü etmek, müteberri' olan kimsenin hakkıdır, yoksa müteberreün lehe aid bir hak değildir ki, onun namına yazılan böyle bir söz, müfid olsun.

273 — : İntikal kararnamesinin dokuzuncu maddesi alınacak mukataa vergi mikdarına aid olup onuncu maddesinde de şöyle denilmekdedir :

«Şartı vâkıf mucebince hududı intikaliyyesi daha vasi olan vakıflarda kemakân şarta riayet olunacak ve icarâtı mahsusa haliyle ibka edilecekdir.»

Velhâsıl : şartı vâkıfa riayet lâzımdır, şartı vâkıf, nassı şari' gibi muteberdir.

Binaenaleyh bazı icareteynli vakıfların sureti intikalini vâkıfları tayin etmiş olunca ana riayet olunur, bu intikal sahası gerek intikal kararnamesinin tayin etiği hududdan geniş olsun ve gerek dar olsun müsavidir, bu gibi vakıflar hakkında bu intikal kararnamesi hükümleri cari olamaz.

INTİKALE MANİ OLAN SEBEBLER :

274 — : Araziyi emiriyye ve mevkufenin ve vakıf müsakkafat ve müstegallâtın intikaline mani olacak esbab, esbak intikal kanunlarının ve intikal kararnamesinin meriyyeti zamanlarına nazaran şu vechile hülâs edilebilir:

1 - : İhtilâfı tabiiyet, intikale manidir. Şöyle ki : Türkiye tebeasından bulunan gayri müslim bir kimsenin uhdei tasarrufundaki arazi ve vakıf akarı ecnebî tebeasından olan kariblerine intikal etmez. Be bu ecnebi tabiiyetindeki şahıs, başkalarını hacb de edemez. Binaenaleyh kendisi ecnebi tabiyetinde bulunduğu halde oğlu Türkiye tabiiyetinde bulunsa bunun intikale nailiyetine bir mania teşkil etmez.

Fakat tebeai ecnebiyyeden bulunduğu halde Türkiyede araziyi milliyye veya vakfiyyesi veya vakıf müstegallâtı bulunan bir gayri müslimin vefatında Türkiye tabiiyetinde bulunan gayri müslim karibleri derecelerine göre hakki intikale ail olabilirler (1).

Kezalik : Türkiyede bir ecnebi tebeasından diğer bir ecnebi tebeasına emvali gayri menkule intikal eyler. Emlâki sırfe dahi bir ecnebiden diğer bir ecnebiye mevrus olur.

Bu vechile intikal ve tevarüs Türkiyede teamül iktizasından bulunmuş ve bu teamül (21 cümadel'ûlâ 1326 ve 7 haziran 1324) tarihinde irade ile teyid edilmiştir ki kısmen Hanefî mezhebine muhalifdir.

Tebeai islâmiyeden bir gayri müslim, icareteynli bir akara mutasarrıf iken resmî me'zuniyet istihsal etmeksizin bir devleti ecnebiye tabiiyetine girse uhdesinde bulunan akar mahlûlen vakfı canibine aid olur, eshabı intikalden olan evlâdına, akribasına intikal etmez. Amma resmî me'zuniyet istihsal ederek bir ecnebi devlet tabiiyetine girmiş olunca bakılır. Eğer tabiiyetine girdiği devleti ecnebiye, istimlâki emlâk mazbatasını kabul ve imza etmiş ise uhdesinde bulunan icareteynli vakıf akar mahlûl olmayıb yine uhdesinde kalır. Ve eğer bu mazbatayı kabul ve imza etmemiş ise o takdirde mahlûl olur. (Ahkâmül'evkaf = Hilmi Efendi).

2 - : İhtilâfı din, intikale manidir. Şöyle ki : müslümanlar ile gayri müslimler arasında intikal cari olamaz. Meselâ : bir müslimin arazisi bir gayri müslim zevcesine veya gayri müslim babasına intikal etmez. Fakat gayri müslimler arasında intikal cari olur, velev ki milletleri başka başka olsun.

3 - : Katl, intikale manidir. Şöyle ki : karibini bigayri hakkin katl eden veya katiline muîn olan kimseye maktulün arazisi ve vakıf akarı intikal etmez. Fakat katilin arazisi ve vakıf akarı maktule intikal eder.

4 - : Rık hali, intikale manidir. Çünkü rakik kendi namına bizzat bir şeye temellük edemez. Binaenaleyh irse nazaran araziye ve vakıf akara aid intikale de nail olamaz.

Her ne kadar intikal kanunlarında ve karar namesinde kariblerin hür olmaları tasrih edilmemiş ise de bu gibi meskûtün anh bırakılan hususlarda ahkâmı umumiyyeye ittiba' edilmesi ötedenberi kabul edilmiş bir esastır.

İntikal sahiplerinden biri yukarıda bildirilen manialardan biriyle intikalden mahrum kalsa — o mani bulunmadığı takdirde — müstahik olacağı hisse, mahlûl olmayıp diğer vârislere intikal eder. Meselâ icareteynli bir vakıf akarın mutasarrıfını üç oğlundan biri amden katl edip başka kimsesi de bulunmasa o akarın tamamı diğer iki oğluna intikal eder, yoksa katil olanın hissesi mahlûl olmaz.

---

(1) Hilmi Efendinin Ahkâmül'evkafında (İstimlâki Emlâk Kanununa tevfikan icareteynli vakıf akara mutasarrıf olan gayri müslim bir ecnebi vefat ettikte ol akar tebeai devleti aliyeden olan vârisine intikal etmez) demesi fıkıh bakımındandır.

ON DÖRDÜNCÜ KİTABIN SONU

HUKUKU İSLÂMİYYE KAMUSUNUN İŞBU DÖRT VE BEŞİNCİ CİLDİNDEKİ MESAİLE AİD BAŞLICA ME'HAZLER :

Tahtavi, Mebsutı Serahsî, Muhiti Bürhanî, Bedayî, Hassaf, İs'af, Hidaye, Inaye, Fethül'kadir, Dürer ve Gurer, Elbahrür'raik, Tahtavî, Dürri Muhtar, Reddi Muhtar ve tekmilesi, Mecmaül'enhür, Tenkihi Hâmidî.

Kadıhan, Tatar Haniyye, Hindiyye, Mecmaüzzamanât, Fetâvayı Ankaravî, Fetavâyı Cedide. Ali Efendi, Feyziyye, Behce, Netice, Abdürrahim Fetvaları.

Mecelle, Mir'atı Mecelle, Kitabül'vedia : Mecelle heyeti tarafından evvelce tertib ve tanzim edilib iradeye iktiran eden, fakat Mecelleye ilâve edilmemiş olan risale. Dürerül'hükkâm: Mecelle şerhi, Ali Haydar Efendi merhumun, Mecelle şerhi : Mehmet Âtıf Efendi merhumun. Ahkâmül'evkaf, Ahkâmül'arazi, Ömer Hilmi Efendi merhumun Siraciyye şerhi : Seyyidi şerifin. Salih Efendi ceridesi. Feraidülferaiz : Mahmud Esad Efendi merhumun Teshitül'feraiz, Tavzihülmüşkilât, fi ahkâmil'intikalât. Şerhi Cedid Likanunıl'arzi.

Elmüdevvenetül'kübra. Muhtasarı Ebizziya şerhi kebiri. Şerhi Muhammedil'hırşî. Haşiyei Düsukî, Kitabül'üm. Nihayetül'muhtac ilâ şerhil'min-hac. Elmünteha, Keşşafül'kına'. Neylülmearib. Kitabül'muhallâ, Bidayetül'müctehid, Elmizanül'kübra.

BAZI TASHİHLER :

(255) nci sahifedeki üçüncü mes'elede zevcenin sehmi (9), am lehümanın sehmi de (15) olarak gösterilecektir.

(267) nci sahifede ikinci mes'elede sâk'ıt olduğu yazılı uht liüm, uht lieb olacaktır.

(279) ncu sahifedeki ikinci mes'ele, (4) den tashih edilerek biri zevceye, geri kalan üç sehimden biri mu'tık bissülüse, ikisi de mu'tik bissülüsana verilecektir.

(299) ncu sahifedeki ikinci mes'elede (7) ve (2) beş ile zarp edilecek ve üç sehim alan, ibn değil, bint olacaktır.

(321) nci sahifedeki ikinci mes'elede zevc yerine zevce yazılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BEŞİNCİ BÖLÜM

ON ÜÇÜNCÜ KİTAB

ON DÖRDÜNCÜ KİTAB

——«O»——

